CAMIL PETRESCU

UN OM ÎNTRE OAMENI

CAMIL PETRESCU

UN OM ÎNTRE OAMENI

roman

3

EDITURA TINERETULUI

Coperta de VAL MUNTEANU

CARTEA
A OPTA

Unii aşteaptă una... alţi alta

Muncesc oamenii tot pe lanurile boiereşti, dar acum, cu dorobanţi ori fără dorobanţi, nu se prea prăpădesc cu firea... Ieri a fost Sfîntu Ilie şi nu au ieşit la seceră ori la treierat, alaltăieri a fost luni, ajunul Sfîntului Ilie, iar duminică, a fost duminică, deci nu puteau să iasă la muncă... Tot privesc spre Bucureşti, aşteptînd de acolo veşti care să-i lămurească, e albă ori e neagră... Toma s-a întors acum două săptămîni, arătîndu-le cum stă tărăşenia cu revoluţia asta care este pe trei sferturi a boierilor... El şi alţi vreo doi soţi de-ai lui au fost poftiţi într-o seară la masă, de către Bălcescu şi alţi boieri tineri de scriu la gazetă, ca să le arate cum vede opinca revoluţia şi dacă se pot bizui pe ea... Toma, deşi era într-un birt între boieri, era prea amărît de cele întîmplate, aşa încît la urmă şi-a luat şi el inima în dinţi şi a întrebat aşa, pe şleau, dacă boierii care au făcut revoluţia mai vor sau nu cu opinca, ca să ştie oamenii la ce să se aştepte.

— Mă oameni buni, mi-era ruşine dă voi, povesteşte el azi, pe la prînzul cel mic, din nou cum a fost. Mi-am zis : o fi ei boieri, da' boieri sîntem şi noi, dacă e la o adică... şi mai la urma urmelor ; iar dacă n-ai boieria cuvîntului dat, apoi mie mi-e lehamite de-o asemenea boierie. Nu-i aşa, mă ?

— Așa-i.... așa... îl întări Peștefript. Vrem să știm, e albă ori e neagră ? Că una ne spun oamenii lor și alta ne spun poruncile gubernului. Să cîntă și pe-aci pă la noi... ca prin toate satele :

„Să trăiască Popa Șapcă,
C-a scăpat țara de clacă..."

Da' văd că n-am scăpat, măi vere...

— Măi Vasile, mă, nu e nici așa ușor... Iote că nu-i nici albă, nici neagră, fiindcă în guvernul ăsta unii trag hăis... alții cea... Unii ca Bălcescu ăsta și ca Arăpilă, cum îi zic ei, feciorul boierului de la Schitu Goleşti, țiu cu noi, cu opinca, și dacă ar fi după ei, noi eram dă mult scăpați dă robie, da' vezi că mai mulți dîn guvern țiu cu proprietarii, că sînt și ei proprietari... și corb la corb nu-și scoate ochii... Bălcescu ăsta al nostru, că-i al nostru, cum îl știți și voi... că ați stat dă vorbă cu el...

— Dară... dară... întăresc cei de față.

— Zic, Bălcescu ăsta al nostru e tare dîrz, dar și chibzuit ; vezi, el și cu prietenii lui au un plan... da' vorba e că și noi trebuie să luptăm dîrz pentru drepturile noastre... El speră ca pînă în toamnă puterea țării să treacă în mîna opincii și atunci multe s-or îndrepta... O să ne alegem deputații noștri... adică oamenii noștri care să ne facă legile.

— Măi Tomo, numai să fie d-ai noștri, mă, stărui din nou Vasile Peștefript. Să fie tot oameni unul și unul, să înfrunte pă boieri... să să ia dă piept cu ei... Și, văzînd pe dorobanț venind, clatină amarnic din cap : Că vezi, și dorobanții ăștia tot oameni d-ai noștri dă la opincă sînt, dar să fie la ei acolo...

— Hai, măi oameni, luați-vă iar de lucru, îi îndemnă dorobanțul.

Era tot cel ce fusese însemnat cu gîrbaciul de Safta cea neagră, dar se făcuse mieluțel... Băuse cu Codan și cu Vasile Țurcă la han și se împrieteniseră la toartă, mai ales că plecase în ziua aceea și cu o trîmbă de borangic, vîrîtă de Codan în traista atîrnată de șa... Adevărul era că el se dusese în ziua aceea înfipt la ceauș, cerînd să i se dea ajutoare ca să ducă tot satul, că e răzmeriță la Găești ; ceaușul se dusese și el la zapciul cel nou, care era un om al revoluției și care îi dumerise că se cam schimbase bătaia vîntului.

Oamenii nu știau însă asta și acum erau bucuroși că se înțeleg cu el. Se îndreptară fiecare acolo unde era rînduit în ju-

rul ariei de treierat... Eftimie Şoricaie, gîrbovit de tot, îndemna cele cinci iepe, bătrîne şi ele, să se învîrtească mai repede în jurul ţăruşului din mijloc ; muierile şi fetele — unele aduceau snopii ca să-i arunce Zamfira, „roaiba" lui Mitru, şi Riţa lui Drăgan în picioarele cailor, alte fete şi neveste umpleau din movila de grîu scuturat sacii pe care unii flăcăi îi încărcau în care, pe cînd alţii strîngeau paiele şi începeau să ridice şirele... Era o zarvă de bîlci şi un praf greu, înecăcios, în care pluteau, vînturate, cozi de spic şi fărîmituri de paie.

Treieratul boieresc era mult întîrziat şi fiindcă unii oameni, prin iunie, mai munciseră şi pe seama lor, cam pe furiş, dar mai munciseră... Sufla un duh de răzvrătire peste ţară, care îndreptăţea toate nădejdile lui Bălcescu şi ale soţilor lui.

Cerul era înalt şi cuprinzător, plin peste tot cu nouraşi ici-colo mai fumurii, dincolo mai albicioşi, unii albi ca zăpada, care cînd se risipeau, cînd se încălecau unii pe alţii ca nişte neasemănaţi munţi de zăpadă. Dar jos vîntul nu adia de loc şi prin nori chiar soarele, înşelător, tot chinuia oamenii, dogorîndu-le ţeasta capului.

Aria era făcută în jos de Vadu Rău, la o întretăiere de drumeaguri.

Riţa se opri şi puse mîna streaşină la ochi, privind lung spre biserică şi conac, între care se ivise o brişcă ţărănească trasă de doi cai murgi.

— Mă, tu, Vasile, aia parcă-i brişca Nicăi, dă la han ; da' ce-o fi avînd oare deasupra... ?

Priviră toţi într-acolo, dar pînă să se dumirească, brişca trecuse şi de conac şi acum nu se mai vedea, căci începuse să coboare spre gîrlă... În locul acela apa era gîtuită între malul ca un deal al Argeşului şi rîpa care mărginea cîmpia piezişă de la Vadu Rău... Locul era potrivit pentru un podeţ şi vechilul silise oamenii, cu ani în urmă, să taie, de o parte şi de alta, drum în malurile înalte... În chipul acesta, de la conac nu mai erau [decît] cîteva sute de paşi pînă în hotarul Vadului Rău. Acum brişca se ivi iar, ieşind din vale... Deasupra ei era un fel de umbrar făcut dintr-o velinţă sprijinită pe patru beţe tari.

După încă o lună şi mai bine de junghiuri grele în inimă şi în braţul stîng, de nopţi nedormite şi de mîncare dată cu dezgust într-o parte, căci totul i se părea sălciu ca iasca, Sultana

slăbise rău de tot și se mai îngălbenise încă la față, o culoare urîtă, ca a șofranului.

Începuse să-i fie silă de pereți și de mirosul hanului, și dorise să se mai plimbe... să mai vadă locurile...

Stoian, argatul muscelean pe care-l avea, îi umpluse cu fîn pînă sus brișca ușoară, culese și-i așternuse pe maldărul de fîn velințe și o perină... Deasupra, ca s-o apere de soare, îi făcuse un fel de umbrar dintr-un macat albastru, sprijinit pe patru bețe... În ajun se plimbase înspre Găești, și azi trecea spre Răcari, fiindcă erau, în drum și urme din marele codru de pe vremuri al Vlăsiei... Cînd ajunse în dreptul ariei, brișca ocoli și se opri la cîțiva pași depărtare... Sultana stătea rezemată într-un cot jumătate lungită pe velință, și cînd oamenii, pe rînd, îi dădură de data asta prietenos bună ziua, căci se vedea cît de colo că e bolnavă, ea le răspunse cu un zîmbet obosit și cu o privire pierdută, plutind spre nicăiri...

Rița își întrerupse lucrul și se apropie de brișcă, întrebînd-o cu părere de rău :

— Măi femeie... ce e cu tine ?...

Sultana fu bucuroasă că o femeie ca Rița, încă atît de ascultată în sat, îi vorbește atît de prietenos... dar gîndurile pe care le gîndea și vorbele pe care le putea spune erau fără rădăcini în ea, așa, dincolo, fără culoare, fără gust, fără miros...

— Uite, cum mă vezi, Riță, mă topesc pă picioare.

— Fă, tu ai adus pă baba Maria... dă la Puțu-cu-Salcia ?... Sau măcar du-te să te vază și ea...

— O să trimit mîine brișca s-o aducă și pă ea... dar m-am săturat de atîtea leacuri care nu mă ajută cu nimic, că mă frec cu tot felul de fierturi, ba mi-au dat să beau și gaz. Tu, Riță, fata aia care cîntă e fata ta, nu ? Doamne, Riță, cum îți seamănă... Și Sultana se înfioră... Asculta, și glasul era glasul de odinioară de la furcării...

Fata, înecată de praf și cu gura însetată, cînta așa, pentru ea însă, parcă să se răcorească...

. . . . . .

„Pîrîiaș cu apă rece
Pe la poarta neichii trece...
Trece neica să se spele
Și vede urmele mele...

Paşii mei de az-vară-i ştie,
Că mergeam pe lîngă vie.
Îi arată, mi-l îndreaptă
Unde gura îl aşteaptă...

Pîrîiaş cu apă lină,
Pe la puica prin grădină,
Vino, neică, de te-alină
Ziua, noaptea cînd se-ngînă..."

Arşiţa lovea în ţeasta capului, praful ariei aşternea pînză pe feţele, pe ochii oamenilor, de nu-i mai cunoşteai, şi se răsufla greu.

Nu numai Irina umplea sacii... Îi umplea şi Stanca... Sultana o privea cu inima strînsă. Nimic altceva nu o scotea din toropeala ei, sălcie, dar dacă o vedea pe Stanca, inima i se strîngea ca un pui de găină rătăcit şi speriat că e prins.

O urmărea cu privirea fără să se mai sinchisească de ce o crede lumea din jur. Era leită Safta cea bălană... din anii de demult... Tot aşa voinică, obrajii la fel de mari, ochii căprui traşi spre tîmple şi neastîmpăraţi... Gura cu buze groase şi moi, de o prindea Vasile în braţe la „Hererea" şi o săruta hîrjonindu-se în zăpadă... e la fel... Şi-acum se hîrjoneau flăcăii şi fetele, în pleava asta care le făcea părul cărunt... şi cînd afurisite ele sar într-o parte, le joacă sînii subt cămaşă. Obosesc şi unii, şi alţii, dar din nimica toată tineretul ăsta uită de oboseală, pe cînd ei oboseala i-a intrat în oase cum intră umezeala în bordeiul părăsit şi nimeni n-o mai poate scoate.

S-a oprit un car gol lîngă movila de grîu treierat... Răducan, cu faţa arsă, cu ochii mari pe jumătate închişi cînd dă de pleavă, cu cămaşa desfăcută peste pieptul voinic, păros, ia trei saci care sînt umpluţi şi-i aruncă pe rînd, în car, dintr-o smucitură... Apoi ţine alt sac să i-l umple Stanca... întîi cu o baniţă, apoi şi cu lopata...

— Ţine, mă, sacu ca lumea... Nu te uita într-aiurea, că-ţi torn baniţa-n cap...

El nu se uita într-aiurea... Se uită la ea şi nu vede pe nimeni. Se preface că nu vede nici brişca, pe care o cunoaşte atît de bine.

Nu e chiar atît de mare cît pare... are numai capul frumos, obrăzat şi pulpele voinice... Are şi ţîţele cam mari... dar e ti-

nără, și Răducan își face socoteala că mijlocul i l-ar putea cuprinde, totuși, cu mîinile împreunate... Ea îl vede iar că nu se uită la sac și-i toarnă o lopată de grăunțe peste umeri, pe gura cămășii aproape fumurii... Înfuriat, sare s-o prindă, dar, ca o șerpoaică, ea se ferește într-o parte... și-i scapă... Dîndu-se înapoi, ea alunecă însă și cade peste movila de grîu... El o ia, o ridică deasupra capului, răsturnată aproape de i se văd pulpele lungi zbătîndu-se și umerii rotunzi din gura cămășii, și-o trîntește deasupra sacilor din car...

De furioasă ce e, a luat biciul și caută să-l lovească cu codirișca, dar n-ajunge... Cei din jur rîd de furia ei.

— Altă dată te rup, să știi, te rup în două... ca să te-nveți minte... să-ți mai bați joc de oameni.

— Ai să rupi pă tat-tu și mă-ta, nu pă mine,,, și cu ochii căprii, scăpărînd de ciudă, vrea să-l lovească iar cu biciul.

...E țopîrlană ca și mă-sa, gîndește Sultana... da' așa cum e mor bărbații după ea... Și mă-sa... era bună la inimă, dar era țoapă rău, necioplită.

Nu mai poate răsufla și vrea să spuie argatului să mîie înapoi acasă... Nu mai merge spre Răcari... Dar încă nu pleacă... Îi privește fără voia ei... Uite... și el cum s-a bădărănit iar... În picioarele goale, care i s-au înscorțoșat din nou... cu cămașa plină de zoi... Îl învățase să umble numai încălțat, să se spele, să se primenească... Și acum se hîrjonește cu cîrlana asta care dă din copite... Își aduce aminte de anul în care a muncit la seceră și la treierat alături de Miai... Într-o zi, cînd îi sîngeraseră picioarele de țepile mirиștii, Miai a adus-o acasă pe umărul stîng, cum aduc femeile cofele... Dar e mult de-atunci, totul s-a făcut părelnic.

Miai era frumos, dar e departe de parcă n-a fost niciodată, pe cînd Răducan ăsta e aproape... să pui mîna pe el și tot să nu poți...

Vine de departe un dorobanț călare. A trecut întîi, se vede, prin sat, că se țineau de el și moș Gurie și cîteva femei și copii... ba se mai agățaseră și unii oameni de pe lanurile la care se secera încă... Lumea nu știe ce e și, cînd vede droaia care taie cîmpul spre arie, aleargă să afle ce e, mai curînd.

Dorobanțul descălecă lîngă brișcă...

— Hei fraților, aduc poruncă dă la Ocîrmuire să meargă Toma să vă dea pămînt... și-i dă lui Toma o hîrtie... Așa le-a spus subocîrmuitorul că o să se dea pămînt.

Toma desface hîrtia şi citeşte... Află numai că trebuie să se înfăţişeze la tractul Cîrmuirii, că e vorba să fie ales, din partea sătenilor, în Comisia pentru proprietate... Nu scrie mai mult, dar cînd oamenii aud despre Comisia pentru proprietate, privesc zguduiţi peticul de hîrtie... şi îl trec din mînă în mînă, chiar şi cei care nu ştiu să citească... ba încă ei se uită mai speriaţi la el.

— Mă Tomo, se scarpină în cap îngîndurat Ion, să ştii că dă data asta scăpăm dă clacă.

— De, măi frate... Ştiu io ? N-a fost în 21... n-a fost acum o lună... O fi poate luna viitoare... Da' să vedem dacă o să mă aleagă oamenii.

— Da' pă cine dracu să alegem, mă Tomo, daca nu te-om alege pă tine... Numai să ne întrebe şi pă noi, nu-i aşa, mă... strigă Vasile Peştefript, întorcîndu-se şi spre ceilalţi.

Se auzi o larmă pînă în slava cerului...

— Aşa... Aşa...

Toma nu mai fusese la Bucureşti de vreo două săptămîni. I se părea în ultima vreme că-şi pierde pe-acolo timpul de pomană... Se ducea să-şi vadă flăcăul şi nora, pe Ilinca, o dată pe săptămînă, că mai mult nu putea de dorul lor, mai ales cînd avea şi vreo podvadă de făcut, şi apoi se întorcea acasă, de mai robotea, aşa cu o mînă, în jurul gospodăriei.

Sultana ceru argatului să întoarcă, dar în aceeaşi clipă se hotărî să-l ia cu ea pe Toma... care, chemat, veni lîngă brişcă...

— Tomo, n-ai vrea să vii cu mine la han... ? că aş avea ceva să-ţi spui... Suie în brişcă...

El se sui pe scîndura din faţă lîngă argat, iar ceilalţi, îndemnaţi de dorobanţ, se apucară iar de lucru.

— Io credeam că pîinea dîn vara asta o să fie a noastră, nu s-o cărăm în hambarul boierului... dar fie şi la anul, dacă nu să poate acum... spuse Peştefript.

Numai cînd fu s-o dea jos din brişcă îşi dete seama Toma cît de slăbită e Sultana... „E cu un picior în groapă, biata muiere", o căină el în gînd.

După ce au pus-o în patul cu tăblii de brad, nevopsit, Sultana îl trase spre ea cu o mînă căreia i se vedeau oasele şi-l întrebă în şoaptă, ca un lucru de taină :

— Ei, ce-a zis Codan ?... Îmi dă fetiţa ?...

Toma rămase cîtva timp încurcat, căutînd cuvintele ca să n-o facă să sufere iar... Dar ce putea să-i spuie decît adevărul.

— Nico... i-am spus... Deh... pînă la urmă crez că el s-ar fi învoit... că i-am arătat că ai de gînd să înzestrezi fetița, după ce-o înfiezi... Dar vezi că nu vrea ea, Safta... S-a luat la ceartă cu el. Zice că e și copilul ei, că ea l-a crescut dă cînd nu vedea cu ochii și nu auzea cu urechile dă țuguia numai buzele și orăcăia... Spune că ea nu dă fata... că unde mănîncă doi — mai poate mînca și-al treilea.

O văzu pe Sultana că se întunecă la față și-și lasă capul, acum osos și galben, într-o parte pe perină... și spuse mai departe... acum socotind că asta o poate mîngîia... ca o socoteală dreaptă :

— Ce vrei, Nico ?... Eu crez că ea nu poate uita că e nu numai fata lui Miai, dar și a Petruții... Știi ce-a fost la han atunci... Că dragostea asta parcă e mătrăguna satului... dă căpiază lumea....

— Tomo, nu ți să pare că încă dă atunci și eu și Miai am plătit și dobîndă și căpețele la ceea ce s-a întîmplat în seara aia ?

— De, știu io ?... Io văz cum toți suferă... Iată și cu Safta lui Peștefript, care e acum o femeie bătrînă... I l-a luat pe Vasile, Mariei lui Mînjoc, care era, vezi și tu, chiar sora lui Răducan, și biata femeie s-a spînzurat dă craca nucului... L-a luat apoi ea dă bărbat pă Vasile, da' cîte a avut dă îndurat din pricina ta, vreme dă douăzeci dă ani, numai ea știe... Acum tu nu înțelegi și suferi, și te topești pă picioare, că Stanca ei ți-l ia pă Răducan.

— Mi-l ia, că e otova ca el, îi spuse bolnava cu o răutate încăpățînată.

— Vezi, Nico, la urma urmelor tu ai putea să fii mulțumită. Ai avut dîn plin tot ceea ce-ai poftit... Te-ai înfruptat dîn toate, fără să ții seama dă nimic... Femeile din sat nu mai știau dă mult dă dragoste, cînd tu, trăiai cu feciorii lor... Cele de-o vîrstă cu tine sînt dă mult stoarse dă viață... niște zdrențe...

— Într-un fel, tu ai dreptate, Tomo ; mă uitam adineauri la arie ; Safta, uscată, scofîlcită, părea și ea o zdreanță, dar Stanca era tot Safta... care doar lăsase deoparte zdreanța trupului și îmbrăcase o altă cămașă... nouă... Îți mai aduci aminte dă Safta dă pă vremea noastră... Stanca e leită ea, mai ales cînd să hîrjonește cu flăcăii... Da' io...

— Te-ai săturat... cum ai vrut... din toate... ai avut tot ce ţi-a plăcut, asta e, spuse bărbatul cu încăpăţînare... şi nu fără oarecare asprime.

— Tomo, plăcerile care au fost... sînt acum ca şi cînd n-ar fi fost... Fum... Hei, săturatu din trecut nu ajută cu nimic celui flămînd... Plăcerile sînt părelnice... Nu ştii cînd nu mai sînt... Iei un pumn dă apă rece dă la puţ în mînă... Cît poţi să-l ţii ?... Oricum l-oi ţine, îţi scapă printre degete... A fost şi vezi că nu mai este.

— Şi crezi tu că e bine, Nico, să mergi aşa cu ochii deschişi în mormînt ?... Mai bine nu te mai gîndi atîta... Prea mult te gîndeşti...

— Şi ce vrei să fac nopţile cînd nu pot închide ochii ?

— Împacă-te cu lumea aşa cum e. Toţi om merge odată în mormînt. Ne adunăm cu toţii pă deal, lîngă biserică...

— Şi ce pot să fac, Tomo ? Spune, ce pot să fac ? îl întrebă ea cu un glas de parcă avea spumă în gît.

— Să te împaci cu vremea ta... şi cu oamenii, măi muiere..

— Dar am eu ceea ce au ei ? Eu merg singură în mormînt, cum zici tu, şi în jurul gropii mele se înalţă dă pă-acum buruienile, că trăii să le văz cu ochii mei... Şi închise ochii... Ce era la arie, Doamne !

— Nu numai buruienile cresc, Nico... Cresc şi dobitoacele, şi oamenii. Că aşa a lăsat Dumnezeu... şi noi nu putem face altfel... îi spuse omul, care era un înţelept încă de la douăzeci de ani, clătinînd din cap şi arătînd cu privirea cerul.

— Măre Tomo, ţie ţi-e uşor să vorbeşti... că ai un flăcău, şi acum ai şi-o noră... mîine poimîine ai să ai şi nepoţi... Ai să trăieşti să-i vezi... Dar eu sînt singură, în pragul morţii, între pereţii ăştia... şi-i dădură lacrimile.

I se umeziră ochii şi lui...

— Păi, Nico, tu nu vezi că şi io sînt singur, că sînt ţinut dăparte de feciorul meu... Tot singur sînt şi io... din răutatea oamenilor şi a pravilei... Şi la urma urmelor... toţi părinţii rămîn singuri cînd li se fac copiii mari şi merg la rosturile lor...

— Nu-i totuna, Tomo... nu-i totuna... În gînd ei nu sînt singuri... că-i ştiu unde-i ştiu... că ştiu că sînt oriunde ar fi... da' io sînt singură şi în gînd...

Capul îi căzu pe perină într-o parte şi parcă se rupse şi de omul din faţa ei, de tot... Căzu în ea însăşi ca într-o groapă...

Omul cutremurat, se trase şi el în el însuşi.

Vru totuşi să-i mai dea oarecare nădejde şi-i spuse, ridicîndu-se de pe scaun :

— Nico, tu trăieşti numai pă pămînt... Mai e şi ceru... Nu să sfîrşeşte tot aici... Omul trăieşte abia după ce să petrece dă pă pămînt, gîndesc io, altă viaţă veşnică. „Păi, Nico, io am să mai încerc... Am să încerc s-o îmbunez şi pă ea..." Vru să spună : Am să-i arăt că nu dă fata pentru multă vreme, dar îşi dete seama la timp şi îşi muşcă limba...

Ea se întoarse cu totul, într-un fel neaşteptat, spre el... care stătea în picioare în odaia cu perdelele trase şi cu miros de busuioc şi de om bolnav. În colţul din dreapta uşii, spre răsărit, ardea o candelă subt o icoană de lemn, deasupra căreia se desfăceau faldurile unei marame de borangic... Îl întrebă cu ochii sticloşi :

— Ascultă, Tomo, tu crezi în rai şi iad ?

Toma şovăi o clipă numai fiindcă ea îl întrebase aşa pe neaşteptate... Apoi întrebarea i se păru fără rost.

— Da'... tu nu crezi ? Văz că ai candela aprinsă subt icoana Sfintei Fecioare, zi şi noapte... Deh, zic io... Nu să poate ca omu să nu trăiască altă viaţă...

— Şi crezi că îşi aduce aminte dă ce-a fost el pă pămînt ?... Că nu uită nimic şi să simte tot el... ?

— Păi dacă stai să te gîndeşti... te întrebi, vorba aia, ce mare procopseală e să să ştie şi să să simtă tot el ?... E mai bine să uite cîte a mai suferit în iadul ăsta pă pămînt. Totul e că trăieşte din nou chiar dacă nu mai ştie că e tot el... îi răspunse omul încurcat, căci el nu se prea întrebase aşa ceva...

— Tomo, io zic că şi raiul, nu numai iadul sînt tot pă pămînt... dar cred şi io că omul uneori nu moare. Iote, Safta a îmbătrînit cu cincisprezece ani înaintea mea... Safta aia pă care o ştim noi e o zdreanţă aşa cum am văzut-o io azi la arie... Dar trăieşte Safta asta căreia noi îi zicem Stanca...

Toma îşi aminti, parcă înroşindu-se tot în gînd, tulburat, înfiorat, că Ilinca e însărcinată şi că poate va avea un nepot de la Damian.

— Aşa da, Nico, trăieşte, că e trup dîn trupul ei... şi, drept e, îi seamănă cum nu seamănă mulţi copii cu părinţii lor... Şi ridică din umeri şi întinse mîna pe care o avea a nedumerire : Asta... aşa e.

— Nu e numai trup dîn trupul ei, Tomo... Şi bolnava încercă să se ridice în capul oaselor, de mînie parcă... Este tot

Safta pe care-o știm noi... chiar ea. Ceea ce a lepădat dă pă ea și vedem noi că e nevasta bătrînă a lui Vasile Peștefript nu e Safta adevărată... Stanca e Safta adevărată... și ea a înviat... O strîng iar flăcăii în brațe ca acum douăzeci și cinci de ani. Tomo, vor fi Safte poate pînă în veacul veacului, dar io nu voi mai fi decît țărînă...

„Aiurează, se gîndi Toma, n-o lasă să doarmă Safta... o crede strigoi, deși nu e moartă..."

Sultana, care se încălzise și căreia îi sticleau acuma ochii în fundul orbitelor mari osoase, încercă iar să se ridice cu un fel de aprigă îndîrjire.

— Uite, nici Miai n-a murit, nu va muri nici Codan... nici Safta cea neagră... Tot ce a rodit nu moare... Numai eu știu ce-i moartea...

Se ridicase într-un cot și se prăbuși dintr-o dată, căzînd cu fața-n jos pe pernă... Toma crezu o clipă că a murit cu adevărat... dar cînd îi întoarse fața, își dădu seama că răsuflă... Adormise numai... Se închină cu smerenie, privind-o cu milă.

— Doamne, rău se mai chinuiește... Îndură-te dă ea... Și ieși în vîrful picioarelor.

Frați și surori

A venit de la Bălcești Zînca și e mare bucurie în casa din mahalaua Visarionului. Tița e veselă și ea, dar e veselă în felul ei... În ochii ei umbriți apare o lumină, și trăsăturile ei tot mai dure în ultimii ani par ușor înmuiate... E de multă vreme o fată bătrînă, dar s-a împăcat cu soarta ei ; a trăi în umbra celorlalți nu o sperie, căci ea însăși a ales-o. În aparență nu se poate spune că ea este dată de soartă la o parte, căci felul ei autoritar e sporit... chiar dacă glasul ei e voalat ușor și gesturile îi sînt tot mai măsurate... Din ce în ce mai mult e stăpîna casei și din ce în ce mai mult îi ceartă pe ceilalți, impunîndu-le o disciplină... În vreme ce toți merg spre viitor, ea se pregătește tot mai mult pentru marea singurătate care o așteaptă și are în casă autoritatea ascetului, a aceluia care a renunțat la tot, ca să se poată dărui celorlalți.

— Ei, hai acum, acum spală-te, mănîncă și la culcare... hai, gata !... Că ești frîntă de oboseală... Ți-o ajunge nebunia pe care-ai făcut-o pornind cu brișca pe căldurile astea... cu ficatul tău, prin praf.

— Doamne, Tițo, cum o să mă culc... Îmi aștept băiatu... Nu l-am văzut de doi ani...

— Ei, acuma și dumneata, mamă... Nu l-ai văzut de doi ani... L-ai văzut la Paște, nu ? Cînd a venit de la Paris... La culcare, fără multă vorbă, e aproape zece seara... și nu poți să știi cînd vine Nicu... Are de lucru uneori și noaptea... acolo la Palatul ăla Adminstrativ...

— Tițo, cum poți tu să spui că l-am văzut ? În zilele alea, și mai rău ca acum era prins cu revoluția asta a lui... Că a venit călare... și nici n-a descălecat... Nici n-a văzut că mă topeam de dorul lui... Zi și noapte era plecat... Am stat o săptămînă împreună și nici măcar în noaptea de Înviere nu l-am văzut, că tot discuta despre constituție și Dumnezeu mai știe ce... Se ducea și venea, că nici măcar la masă nu-l vedeam... O fi slăbit bietul băiat cu grijile astea pe care le are... Vreau să mănînc cu el măcar astă-seară, că mîine iar pleacă...

— Mamă, nu mai lungi vorba de prisos.... Oricum, trebuie să te văz lăiată, așezată în pat... că-ți aduc masa la pat... Nu poți să-l aștepți... Tu ori la care ceas te culci, te scoli la cinci dimineața din pricina ficatului... Trebuie să te culci devreme... Și mai întîi să te văz spălată.

Zinca bombăne ca un copil trimis să se culce. Bombăne de plăcere... E un șef care se vede înlocuit de un cirac bun și scump inimii lui.

— Asta știi... asta spui... Să mă lași în pace.

În timp ce Paraschiva încălzește apă și pregătește cada de lemn, Tița, fericită, îi pregătește patul curat, primeneli proaspete... Căci două zile de drum în căldura lui cuptor și pe un praf cumplit au făcut din Zinca o momîie albă, de parcă ar fi plouat pe ea cu cenușă din cap pînă în picioare... Așteptînd pe un jilț de nuiele albe cojite, cu unele dintre ele rupte, ea povestește ce a lăsat la țară, la Bălcești. Din cauza înghețului din april, prune nu s-au făcut... Grîul, puțin cît au pus, n-a prea dat nici ăla mare lucru... Toată nădejdea e la porumb, care, acum, după prașila a doua, că l-au mușuroit mai tîrziu... fiindcă l-au și semănat mai tîrziu... arată bine, bine de tot, mai bine decît cel semănat prea devreme... O să se facă, pare-se,

cartofii de iarnă. Dar cea mai mare bucurie o așteaptă de la fîn... Vor fi mere multe... și cele tîrzii, de toamnă... A mai cules din ele crude, ca să se facă mai frumoase celelalte rămase... A ieșit bună dulceața de mure... A adus cîteva borcane pentru copii... Da, Tița le-a găsit cînd a golit brișca... că n-a lăsat-o pe ea să se mai aporpie de brișcă... Bucuria de a fi răsfățată la capătul unei călătorii se cere exprimată. Chiar oboseala asta, care este acum față de cea din brișcă ca o gidilitură plăcută, o face să devie vorbăreață. Și autoritatea despotică a Tiței o îndură cu plăcere.

— Nu trebuia să vii... E nebunie curată călătoria asta pentru tine... Ce-ar fi să nu-ți mai dau acum drumul să te duci înapoi ?

Zinca se sperie, se și vede oprită.

— Tițo, tu, cum să nu-mi mai dai drumul... Doar trebuie să cosesc și să adun fînul... Dacă nu sînt acolo, se mucegăiește ca an...

— Atunci de ce-ai venit... ?

Zinca sporește și mai mult creșturile de la coada ochilor, care se umezesc... Glasul îi tremură... și spune cu întîrziere :

— Tițo, mi-e teamă că nu îmi voi mai vedea niciodată băiatul...

Fata o ceartă cu o aspră duioșie :

— Ascultă, mamă, mai întîi să nu te mai prind spunînd „băiatul", căci nu-l ai numai pe Nicu și s-ar putea să se supere ceilalți doi... Pe urmă...

— Pe el, pe Nicu, nu l-am văzut de atîta vreme, de el mi-era teamă că dacă nu viu să-l văz acum... nu-l voi mai vedea niciodată...

Tița se înfioară.

— Mamă, ce sînt prostiile astea ?... Cum să nu-l mai vezi niciodată ?

— Nu știu, am visat...

— Lasă... visele astea ale tale...

— Deh... cu ficatul ăsta al meu, se poate întîmpla orice.

— Ei, tocmai... hai la culcare...

Pînă către unsprezece seara tot nu s-a culcat. A trebuit să-i spuie și Tița, la rîndul ei, ce e cu gospodăria de la București... Au sporovăit un ceas întreg... O mîndrie tainică o mîngîie într-un anume fel pe mama bolnavă... Tița a învățat tot

ce știa și ea, bătrîna... Ce minunată mamă de familie ar fi... N-a avut noroc... Acum e ca o mamă a tuturor... Și iar se înfioară văzînd ce-o așteaptă... Va fi ea, nemăritată, rămasă într-un fel copil, bunica tuturor celor din casă...

Pe la șase dimneața, Zinca s-a trezit... Tița se scoală ceva mai tîrziu, căci mai totdeauna se culcă tîrziu după miezul nopții, după ce mănîncă Nicu, pe care-l așteaptă la orice oră se întoarce... Fericită ca un copil scăpat de subt supraveghere, Zinca începe să robotească prin casă, aleargă la bucătărie... Paraschiva se burzuluiește și ea :

— Coană mare... a spus cocoana Tița să am grijă să nu intrați în bucătărie... Zău, mi-a spus să fac întogma așa... Nu să poate... io ce să fac... A spus să vă aduc scaunul ăla dă nuiele sub nuc și să vă aduc să gustați ceva acolo... Zice că trebuie să vă mai hodiniți.

Zinca se înfurie acum de-a binelea :

— Ia ascultă, Chivo, ce sînt eu aici în casa asta, musafir ? Ce, și tu acum ?

Chiva se sperie și șovăie...

— Vreau să merg în bucătărie...

— Așa a spus... Da' asta a spus și conu Luță, că m-am dus la el aseară... A spus că nu vine să vă vază dăcît dacă nu calcă nimeni pă la bucătărie... Că vrea să vă facă ghiveciu ăla care vă place dumneavoastră.

Zinca, lacomă ca orice bolnavă la regim, se bucură... Ghiveciul pe care știe să-l facă Luță e grozav... Îl face cu untdelemn, în care pune doar puțină untură... Așa că poate mînca și ea, și Nicu... și el, că și el e la un regim grozav.

— A, o să avem ghiveci, Chivo... a spus Luță că vine ?

— Da, și a zis că să nu călcați pă la bucătărie... că... și aici înmoaie glasul... stingherită... Că a spus că stricați totul.

— A spus gînsacul ăla bătrîn că eu stric totul ? A spus burtosul ăla asta ? Să-i închizi poarta, Chivo... Să nu-l mai primești pe-aci...

Cum o să-i închidă poarta cînd, pe la opt dimineața, Luță apare mîndru și borțos, cu guler scrobit, cu colțurile pînă la urechi și cu pulpanele unei soi de giubea, care nu are curajul să devie jachetă, în vînt... Poartă coșnița lui de totdeauna, și [e urmat de] un oltean încărcat cu două coșuri de zarzavat în spate... E un zarzavat de vară în toi, care-ți fură ochii...

De toate... grase... pîrguite... împlinite se găsesc în coşuri... Vinete... cartofi noi... conopidă... fasole grasă... mazăre a găsit tînără, varză... roşii mari... În coşniţă e carne de vacă şi de porc... Piept de vacă grasă şi carne de porc tînăr, slabă... Pune din amîndouă soiurile. Zinca i-a ieşit înainte... Şi ea e o bucătăreasă faimoasă... dar cu bărbaţii ăştia cînd se apucă de bucătărie, nu te poţi pune... Nu se pricep decît la trei-patru feluri, da' ştiu să le facă...

Luţă merge triumfător spre bucătărie... Zinca, sfioasă, după el, de teamă să n-o gonească.

Chiva a golit cele două coşuri, care erau doldora.

— Cît am vorbit, mă ? Nouăzeci de parale amîndouă coşurile... Ei, na un leu... Hai, şterge-o... şi-i dă un piastru...

Olteanul, care avea umerii încă încovoiaţi de greutatea coşurilor, spune un „să trăiţi" încurcat şi fuge bucuros că a făcut o afacere bună.

— Zinco, vezi tu, şi-i arată zarzavatul... Am să scot toată dulceaţa din astea... că e cu schepsis, trebuie să ştii să-l ţii la cuptor.... mult... la foc slab... D-aia am venit cu noaptea-n cap... O să se lingă pă degete miniştrii tăi...

— Ei şi tu...miniştri ?

Zinca nu-i socotea miniştri. Ea vedea în ei numai copiii pe care i-a crescut, pe care i-a văzut mergînd de-a buşilea... potrivind întîiele cuvinte stîlcite...

Dar sameşul edec de la Vistierie vorbeşte înfiorat... mîndru de a fi stropit şi el puţin de norocul, cum zice el, căzut pe familia lui.

— Păi cum, Zinco ? Ce, Costache nu-i şi el un fel de ministru ? Păi, la drept vorbind, directorul Departamentului e adevăratul ministru... El taie şi spînzură în minister... Că... deh ! ministrul e musafir... Mai ales cu boierul mare...cu Costache Filipescu... Cel care duce totul în spate este Costache... Hei, Zinco, am ştiut eu ce am făcut cînd l-am luat calemgiu la Vistierie... Acum de ce l-au pus... ? Că e de meserie... Altul cine să se mai priceapă dintre ei ?... Şi uitînd cîte a mai spus cîndva despre copii, pe care nu-i găsea pe placul lui, îi spune cu mîndrie : Ştii, Zinco, m-au chemat şi pe mine... iar... hei, nu prea pot fără noi... Ieri treceam cu nişte hîrtii pă sala aia lună a paltului şi aud în urma mea : „Hei, ăsta... e unchiul directorului..." Auzi, Zinco... E ceva asta, să fii unchiul directorului... D-aia o să-i fac şi eu un ghiveci să lingă şi farfuria,

cît e el de director... Dar deocamdată el își linge buzele cu poftă.

— Of... mare mîncăcios mai ești și tu, măi Luță!

— Mîncău, Zinco... nu mîncăcios... Mîncău... Hei, de l-ai vedea și pă Filimon, și pă dascălul ăla rebegit, Anton Pann... Să-i vezi pă ăștia...

Filimon, Anton Pann și alți prieteni ai lui erau un fel de tovărășie, care știau să guste dulceața mesei și nu se rușinau de cuvîntul mîncău, ba și-l dau unul altuia cu un soi de mîndrie...

Se ivi în pridvorul larg din spatele casei... unde mîncau vara cînd ploua... Tița...

— Mamă, hai să-l scoli tu pe Nicu... Trebuie să plece...

Bătrînei îi dădură lacrimile... și lăsă totul pornind degrabă spre casă.

— Mă lași tu să-l scol eu, Tițo? O mîngîie pe obraz, și inima i se frînge, plină ca un fagure de miere... Cum îl sculam ca să se ducă la școală...

Și în timp ce Tița aleargă la bucătărie, făcînd tărăboi că unchiul Luță aruncă jumătate din zarzavat, mînioasă de atîta risipă, dar, de prisos, că Luță rămîne țanțoș la ale lui, susținînd că la ghiveciuri se pune numai fruntea și inima zarzavatului, la care fata îi spune că așa știe toată lumea să gătească, Zinca a pătruns în vîrful picioarelor în odaia lui Nicu.

Doarme pe o parte, încovoiat ca un copil, cu mîna subt perna pe care și-a tras-o mult subt obraz... E tras la față și-i cam nădușit.

— Mititelu mamei... Pe el trebuie să-l scol cel dintîi... Și nu se îndură.

Costache ține să fie cel din urmă care intră în minister, ca să fie salutat de toată lumea, deci se scoală tîrziu, dar e drept că lucrează mult seara, iar Barbu e pretutindeni, dar după toane... cînd vrea el și unde socot alții că ar fi mai potrivit, se scoală cînd se trezește singur.

Îi privește fața, urmărind îngrijorată semnele boalei, de care acum a aflat... n-a avut curajul s-o întrebe pe Tița. Îl mîngîie pe Nicu, dar acesta nu se trezește... Ar vrea să-l scuture puțin, dar îi e teamă să nu-l sperie... A găsit... ridică storurile și cînd lumina năvălește în odaia plină de cărți și cu

masa pe care stau teancuri de dosare, Zinca mai împinge zgomotos şi un scaun.

El a deschis ochii mari, clipeşte des, duce pumnii la pleoape ca să-şi dea seama mai bine unde e.

— Mamă !...

A vrut să sară din par, dar Zinca, îngenuncheată la căpătîiul lui, îl opreşte... îl îmbrăţişează.

— Maică, nu te-am văzut de doi ani !

Prea bine, după placul ei, n-o să-l vadă nici acum... Trebuie să plece numaidecît la cancelaria guvernului, unde-l aşteaptă dosarele comisarilor extraordinari... A chemat şi vreo trei din ei la Bucureşti... Nu va putea veni la masă... Mănînică la prînz, aşa cum s-a hotărît încă din iunie, mai toţi membrii guvernului împreună, ca să mai poată discuta în vremea mesei. Va încerca să vie, între patru şi cinci, cînd e mai puţin de lucru şi cînd şi ea s-o trezi din somnul de după-amiază.

E grăbit şi pleacă... A îmbrăţişat-o în pridvor, în faţa uşii de la vestibul, după uşa de la marchiza albastră, şi în poartă, căci s-a ţinut după el pînă în uliţă, unde-l aştepta birja.

La prînz a fost mare veselie în casa din uliţa Visarionului... A venit şi Marghioliţa, cu bărbatu-său, cu Geanoglu şi cu copiii, ca s-o vadă pe Zinca, şi îmbrăţişările nu se mai sfîrşeau... Barbu a venit şi el devreme, înaintea lui Costache, care a adus în trăsură şi patru sticle de Cotnar moldovenesc, înfundat, batog şi o cutie de icre negre, spre bucuria cutremurată a unchiului Luţă şi spre groaza Tiţei, că ar putea mînca şi cei doi bolnavi de ficat... Dar ghiveciul fu totul... Zinca fu silită să mărturisească şi faţă de toţi că numai un bărbat e în stare să scoată asemenea dulceaţă din zarzavaturi.

Cînd Zinca vru să mai ia încă o dată din asemenea nemaipomenită bunătate, Tiţa o privi cu severitate.

— Ajunge, mamă.

— Vai, maică, da' a naibii te-ai mai făcut... Nu mai poci să fac nimic în casa asta.

Barbu îi explică situaţia :

— Ce vrei, mamă, e revoluţie... Ai devenit şi tu monarh constituţional, din despotă ce erai.

— Am fost eu despotă ...?

— Oho ! răspunseră toţi în cor, spre mirarea ei.

— Nu mai ai dreptul să faci nimic. Răspunderea o are acum primul-ministru Tiţa Bălcescu.

— Păi, dacă-i revoluţie, s-o facem pe mama mare republică, unchiule, nu-i aşa ?

— Asta-i acum ! exclamă Zinca înciudată şi cu haz. Acum să mă faceţi şi republică.

Abia se potoliră hohotele de rîs.

Mai mare le fu bucuria la toţi cînd auziră o birjă oprindu-se, şi în uşa pridvorului acoperit dinspre vestibul se ivi şi Nicu... pe care nu-l mai aştepta nimeni... Îi făcură numaidecît loc lîngă Zinca, şi-i aduseră masa de la început... Dar mîncă foarte puţin... Era cu gîndul aiurea... Nu era în apele lui... Făcea cocoloşi de pîine.

— De se faci aşa ? îl întrebă băieţaşul Marghioliţei... Că eu n-am voie să fac, mă bate mama.

Toţi îl priviră mustrător.

— Pentru că sînt prost crescut, băieţel dulce ce eşti. Tu să nu faci ca mine...

*

Bălcescu era supărat şi avea de ce să fie supărat, căci ziua fusese o zi de înfrîngeri pentru el, dar mai ales îl uimise faptul pe care îl află la sfîrşitul şedinţei, anume că principala piedică în calea planurilor lui de răspîndire a revoluţiei e însuşi Costache, frate-său...

Înainte de şedinţă lucrase în biroul său de secretar al guvernului delegat cu propaganda, o odaie lungă şi îngustă, cu un birou masiv înspre fereastra care da în curte spre Vornicie. De o parte şi de alta a pereţilor, care duceau spre fereastră, era un şir de scaune pe care el poftea lumea să aştepte cînd avea de lucru. Acum erau poftiţi pe aceste scaune patru dintre comisarii extraordinari, trimişi prin judeţe, nu în baza unui decret cu putere de lege, ci aşa, din hotărîri întîmplătoare şi uneori numai oficioase ale guvernului... Biroul era plin cu teancuri de dosare şi gazete, abia mai mari decît coala de hîrtie de scris. Steaguri, insigne, pare-se probe şi propuneri, erau într-un colţ, spre fereastră. Singura notă de frivolitate în acest birou erau nişte flori într-o ulcică verde, nişte crîşmărese galbene cu inimă îndesată, pe care le punea mereu, cu răbdare, în fiece zi, aprodul, dar pe care Bălcescu parcă nici

nu le vedea... şi le tot muta dintr-o parte într-alta a biroului, cînd îl împiedicau să-şi desfacă dosarele... Pe peretele din dreapta era şi o hartă a ţării, nu tipărită, nici litografiată, ci desenată, un exemplar unic, de vreun colaborator al său.

Înainte de a primi pe comisari şi vreo doi şefi de masă, citi în forma semnată de toţi decretul guvernului pentru convocarea ţării, ca să-şi aleagă deputaţii pentru Constituantă, decret care urma să fie dat la tipar şi pe care el îl ţinea încă, dezgustat, între hîrtiile lui... Ca şi la cele douăzeci şi unu de puncte ale Proclamaţiei, decretul avea la bază un concept al său, nu mai mare decît trei pagini de coală, în care se formula sobru, direct, executiv, în douăsprezece articole, convocarea adunărilor alegătoare, ca expresie a votului universal şi direct... După discuţii care îl scoseseră din sărite, fiecare articol al său mai dăduse naştere unui alt articol, aşa încît acum erau şaizeci şi patru... Ceea ce era mai grav era că votul nu mai avea caracterul democratic al votului direct... Eliade şi majoritatea guvernului şi a ministerului impuseseră o lamentabilă alegere indirectă... Fiecare cetăţean în vîrstă de douăzeci şi unu de ani nu mai alegea prin votul său pe deputaţii Constituantei, ci alegea numai pe alegătorii care urmau să aleagă pe deputaţii Constituantei, ceea ce falsifica în întregime conceptul lui Bălcescu... Cei două sute cincizeci de deputaţi, cîte unul la fiece zece mii de locuitori (populaţia ţării forma deci două milioane şi jumătate de locuitori, iar Bucureştii, avînd singur şaisprezece deputaţi, socotiţi la o sută şaizeci de mii de locuitori), nu mai erau aleşi de întregul popor, ci de „deputaţii alegători" (douăzeci şi cinci de familii alegînd într-o „adunare primară" cîte un astfel de deputat alegător)... Alegerile „primare" erau hotărîte pentru ziua de 9 august, iar cele „definitive" pentru ziua de 18 august.

Se întreba cu groază ce vor ieşi din aceste alegeri, măsluite din capul locului... Se plimbă întărîtat vreun sfert de oră, singur, prin birou şi se domoli spunîndu-şi cu hotărîre : „Asta e situaţia... şi în condiţiile astea trebuie să învingem..." Şi se aşeză iar la masa de lucru... Găsi şi pe birou o lungă scrisoare de la Arăpilă... clocotitoare de dragoste pentru popor, pentru revoluţie, bogată în idei şi propuneri... care vădeau spiritul lui practic de inginer şi om de cifre... îi arăta noi surse de venituri pentru stat, prin oprirea arenzilor moşiilor mînăsti-

rești, ce urmau să fie trimise la Muntele Athos și alte locuri de închinare. Îi scria despre comenzile de armament.

Pe cînd citea scrisoarea, Ștefan Golescu trecu prin biroul lui înainte de deschiderea ședinței, ca să-i arate o scrisoare pe care o primise și el de la Arăpilă cu același curier, sosit din Ardeal, care o adusese pe a lui Bălcescu... Pe Șefan îl vestea că dacă nu se trece la o politică mai energică, el se „trage" din viața politică. „Puneți, fraților, mîna pe acei coconași cari de loc nu se împacă cu ideile cele noue și cari de atîtea ori au complotat în contra fericirii poporului ; ce, așteptați oare să-i prindeți cu armele în mînă ca să vă determinați a-i aresta ?... Într-adevăr, revoluție fără teroare nu se poate face în țările noastre..."

Despre acești coconași care nu se împacă cu ideile revoluționare Bălcescu știa mai mult decît oricare membru al guvernului, căci către el erau îndreptate toate rapoartele cu caracter confidențial ale comisarilor revoluționari din toate județele țării... Iată unul dintre acei coconași e acel teribil Niculae Băleanu, care are moșie în județul Dîmbovița și despre care i se scrie că amenință cu bătaia pe subadministrator, și chiar pe administrator, care a tulburat de cîteva ori adunările în care poporul era chemat să asculte lămuriri despre constituție și a smuls steagul tricolor de pe tactul unei plăși, zvîrlindu-l în țărînă... Pe moșia lui nici un țăran nu îndrăznește să vie să asculte cuvîntări, căci are o ceată de ticăloși care îi zvîntă în bătăi pe cei care îndrăznesc acest lucru... A citit cu luare-aminte vreo șase rapoarte noi. Se uită la ceasornicul de buzunar, cumpărat la Paris. E ora zece, ora la care comisarii știu că vor fi primiți... cînd trec prin București. Erau patru inși care așteptau... Îi primește pe toți odată și se încinge o convorbire foarte animată. Cel de la Teleorman, A. Petrescu, ca și C. Manega de la Romanați, ori Nennovici de la Brăila, sau Scarlat Turnavitu, care e la Buzău și la Slam-Rîmnic în același timp, arată că proprietarii și oamenii lor de casă sperie țărănimea cu aceeași amenințare... Puterile protectoare nu vor îngădui revoluția din Țara Românească și pînă în toamnă vor ocupa principatul, spînzurînd pe cei care au fost amestecați în revoluție...

— Ce să vă spui, domnule președinte al propagandei, vai de bieții oameni cum sînt de batjocoriți în fața tuturor, arată A Petrescu. „Mă Țurloaie, spunea săptămîna trecută proprie-

tarul de la Pielea, mă, vrei pămînt, ai ?... E, lasă, că o să-ţi umple gura cu pămînt la toamnă, cînd o intra turcii în ţară şi or face iarăşi ordine..."

— La noi proprietarii fac liste de oameni care vorbesc cu însufleţire despre revoluţie şi-i ameninţă că au să li se puie butucii de picioare şi au să fie trimişi în ocna părăsită, povesteşte Nennovici.

Ceilalţi arată că şi la ei se fac pe capete asemenea liste... Că mulţi săteni se cam sperie de asta.

— Un proprietar de pe la noi, spune Manega, îi ameninţă pe cei din sat în gura mare : O să li se toarne plumb topit în urechi celor care strică datinile şi credinţa...

Mihăileanu de la Buzău[1] arată că Ioan Ghica, ginerele lui Alexandru Ghica, aleargă ca un turbat călare, cu zece ticăloşi după el, spărgînd cu topoarele adunările de prin sate... Că pe moşia lui de la Stanca nu poate să calce nimeni... Spune la oameni că revoluţionarii sînt oamenii lui Antihrist şi că oricine îi ascultă merge în focul gheenei. A răspîndit povestea că pe unul dintre propagandiştii revoluţionari l-ar fi dezbrăcat sătenii şi [au] descoperit că îi crescuse o copită de ţap pe spata stîngă, semn că era omul lui Sarsailă şi spune sătenilor că înainte de a-i lăsa să vorbească pe trimişii Guvernului provizoriu, să-i dezbrace şi să-i caute dacă nu au copita de ţap pe spate...

Turavitu [de] Slam-Rîmnic spune că e şi pe acolo zvonul ăsta.

— Ştii ce face acum unul Dumitrescu ? Începe aşa : „...Cald e pe-aici, mă fraţilor, arşiţă grozavă, dă nu poate sta omul îmbrăcat, şi începe să scoată şpenţerile de pe el... Dar mai grozavă e arşiţa care vă arde pă voi care nu aveţi pămînt... Că vi l-au luat boierii şi vă îngenunche şi fură munca voastră sfîntă şi aici se închină... Nu i-ar mai răbda Dumnezeu, spurcaţii..."

---

[1] Să se observe că, deşi la începutul acestui episod se spune că Bălcescu discuta cu patru comisari, Mihăileanu e cel de-al cincilea. Se pare că în forma finală a manuscrisului autorul urma să creeze un *moment* în care Bălcescu avea să convoace pe toţi comisarii extraordinari numiţi în cele şaptesprezece judeţe, un fel de conferinţă pe ţară, şi să le dea instrucţiuni precise.

— La noi se fac pretutindeni slujbe religioase mai întîi, arată Manega.

— Păi să vezi, spune Scarlat Turnavitu, Iancu Ghica ăsta a răspîndit zvonul că nu sînt slujbe adevărate, că zice că s-a schimbat leturghia şi nu se mai spune „Binecuvîntează pe stăpînul nostru" şi aşa mai departe... Fac tocmai din slujba religioasă o dovadă că acei oameni care doresc să elibereze pe clăcaşi sînt oamenii lui Antihrist, căci sfinţesc drapelul tricolor.

Nennovici arată că la ei la Brăila sînt vreo doi proprietari care trec mereu Dunărea la paşa care are comanda oastei de la Măcin şi arată tot ce se petrece în ţară... ce măsuri se iau... îi învaţă pe turci cum să ia vitele sătenilor care vorbesc despre revoluţie.

— Păi asta-i spionaj, spune indignat Bălcescu.

— Foarte mulţi proprietari care au moşii pe lîngă Dunăre trimit tot soiul de veşti paşalelor din cetăţile turceşti...

— De sute de ani boierimea noastră nutreşte să pună mîna pe putere numai cu ajutorul armatelor străine... Cînd un domnitor e numit de turci şi vine în ţară, să-şi ia tronul, ţinîndu-se de şaua paşalei care comandă oastea menită să-l aşeze în scaun, alt boier vine cu ceata lui, ţinîndu-se lîngă scara caretei unde stă hatmanul leşesc, care comandă trupul de oaste menit să lupte ca să-l pună pe el pe tron...

Dar în acelaşi timp aceste convorbiri sînt un balsam pentru sufletul lui Bălcescu, căci în acelaşi timp comisarii îi arată că din zi în zi numărul celor care nu numai [că] ascultă cuvîntări, dar vorbesc ei înşişi, e tot mai mare... În satele unde comisarii au răbdare şi iscusinţă patriotică să răspundă la toate întrebările sătenilor, risipindu-le toate nedumeririle, acolo aceşti săteni devin cei mai dîrzi apărători ai constituţiei. Ei mai toţi întreabă de altfel unul şi acelaşi lucru, în diferite chipuri, dacă se desfiinţează clacа şi dacă li se dă şi lor cîte o părticică de pămînt.

— Domnule preşedinte, dacă li s-ar da acum pămînt la ţărani... am avea alături de noi un milion de piepturi...

Şi toţi adaugă fel de fel de amănunte despre modul naiv şi sincer în care sătenii care s-au convins că pînă în cele din urmă revoluţia îi va mîntui de clacă şi-i va împroprietări îşi arată entuziasmul pentru starea cea nouă.

Scarlat Turnavitu, care se bucură îndeosebi cînd află că şi alţi doi fraţi ai lui, Ştefan şi Demostene, vor fi numiţi comisari revoluţionari, povesteşte cu un haz nespus lupta lui cu reacţionarii în cele două judeţe, duelul neîntrerupt pe care-l duce cu boierimea reacţionară din cele două judeţe, calitate în care va rămîne de altfel scurtă vreme, căci va fi rugat să primească să fie administrator la Slam-Rîmnic [1], judeţul de graniţă cu Moldova, unde guvernul vrea să aibă un ochi îndreptat spre mişcările armatelor ţariste. Un boier a venit peste el într-o adunare dintr-o comună de la deal, ca să-i pună întrebări, hotărît să-l facă de ruşine faţă de ţărănime. „Este adevărat, a întrebat boierul, că guvernul nu mai sfinţeşte proprietatea ? Să răspundă dumnealui numaidecît în faţa oamenilor." „Foarte adevărat", am răspuns eu... „Ei, vedeţi, oameni buni, a spus fălos boierul... ei, vedeţi ? Am avut dreptate, ori nu ? Ei vor să împartă proprietatea la toţi golanii satului." Sătenii se încruntară, priveau tăcuţi pe subt sprîncene. Unul dintre ei strigă : „Nu ne trebuie constituţie"... „Vă spui eu că e Antihrist, vrea să ia ceea ce e de la Dumnezeu." Am priceput unde bate boierul... Satul era un sat de moşneni, şi moşnenilor, dintre care mulţi sînt îndestulaţi cu pămînt şi sălişti în hotarele satelor, le-au vîrît în cap boierii că Guvernul provizoriu vrea să desfiinţeze orice proprietate şi să le ia pămîntul şi lor... Am priceput ce era şi cu chestia cu Antihristul... „Ha ? am spus eu. Ce-a dat Dumnezeu... Uite ce-a dat Dumnezeu omului... Două braţe, ca să muncească..." Şi am început să scot de pe mine jacheta, cozondracii, ba şi cămaşa... să vază oamenii că n-am copita de ţap pe umăr. „Vedeţi, oameni buni, asta a dat Dumnezeu şi de aceea munca, nu proprietatea, este sfîntă... A mai dat şi atît pămînt fiecăruia cît poate să muncească el cu mîinile lui ; dar numai atît... Dumnezeu n-a dat boierului Maican, unchiul acestui boier, douăzeci de mii de pogoane în Bărăgan, pe Borcea, şi patruzeci de mii de pogoane de pădure... că nu mai aveţi unde să duceţi vitele la păscut... Astea nu poate să le muncească boierul cu braţele lui... astea vă sînt

[1] Din pricină că ultimele patru cărţi nu au fost finisate de către autor apar unele inconsecvenţe. Mai sus se arată că Scarlat Turnavitu era comisar la Buzău şi Slam-Rîmnic, iar apoi cu aceeaşi funcţie e menţionat şi Mihăileanu la Buzău. De fapt, Scarlat Turnavitu era deja numit ca administrator la Slam-Rîmnic.

furate vouă şi le munceşte cu sudoarea frunţii voastre... Asta-i proprietate de la diavolul... nu de la Dumnezeu... Cum o să le sfinţească Guvernul provizoriu ? Dimpotrivă, el vrea să le ia de la proprietar şi să le împartă la plugari, iar munţii să-i ia de la boierul Maican şi să-i facă proprietate obştească... să vi-i dea vouă să-i stăpîniţi laolaltă, că ai voştri au fost în vremurile de demult, că ştiu că mulţi aveţi izvoade prin lăzile voastre..." „Aşa-i, aşa-i... drept grăieşte"... au început să strige sătenii cu toţii... „Ei, oameni buni, acum hai să dezbrăcăm şi pe boierul ăsta pînă la piele, să vedem ce are el ca toată lumea de la Dumnezeu, şi ce are de la dracu, la care şi-a vîndut sufletul neamul lui şi el, ca să-l ajute să jecmănească oamenii..." De-abia a avut timp să încalece boierul Maican, că oamenii şi se porniseră să-l dezbrace, dar cei care erau cu el nu au scăpat de chelfăneală ; am oprit eu oamenii ca să nu-i cotonogească... A mers apoi tot satul, cu steagul tricolor în frunte [la biserică], unde s-a făcut slujba şi au jurat toţi pe constituţie...

„Isprăvile" lui Scarlat Turnavitu erau cunoscute unele şi la Bucureşti, ba şi în Moldova, că li se dusese buhul şi se povesteau de către prietenii revoluţiei... La o adunare, chiar în oraşul Focşani, un slujbaş care era, ca o bună parte dintre vechii slujbaşi, chiar acum împotriva revoluţiei şi alături de proprietari, a strigat, în timp ce Scarlat Turnavitu vorbea şi se tot ştergea de năduşeală, cu o basma roşie, cît un cearşaf : „Nu-l ascultaţi pe cîinele roşu..." Scarlat Turnavitu s-a uitat lung la el... şi pe urmă a spus : „Oameni buni... cîinii roşii dac-ar fi, tot de la Dumnezeu sînt... Văpseaua de roşu e sfîntă... Roşu era sîngele pe care domnu nostru Isus Cristos l-a vărsat pentru mîntuirea oamenilor"... Sătenii au strigat „Aşa-i", au rîs că l-a înfundat pe slujbaş şi de atunci basmaua lui roşie e vestită...

La sfîrşit, Bălcescu l-a întrebat ce e cu polonezii ascunşi pe la mînăstirile şi stînile din munţii Rîmnicului, ce ştie despre ei... Fostul premiant întîi pe şcoală, al Colegiului Naţional, i-a spus că s-a dus el la ei şi a aflat multe... Sînt ca la şapte sute de inşi fugiţi din Polonia, după ce armatele populare au fost înfrînte de generalii ţarişti, între care erau şi vreo doi polonezi... Sînt înarmaţi pînă-n dinţi, unii sînt şi cu familiile, au fel de fel de steaguri şi de foi tipărite, lăzi de manifeste...

Sătenii îi ajută, le aduc hrană şi-i vestesc despre ce mai e prin ţară...

— I-ai iscodit dacă vor să intre în armia românească ? Sînt printre ei ofiţeri buni ? întrebă îngîndurat Bălcescu.

— Vor să vie toţi ca un singur om... dar cu o condiţie : să lupte împotriva armatelor ţariste, iar pînă atunci să fie lăsaţi liniştiţi acolo unde sînt... Am acum oamenii mei care fac legătura şi le-am trimis vreo şapte care încărcate cu unele lucruri de îmbrăcăminte şi încălţăminte, care le lipseşte... Mai vor şi praf de puşcă... Au cu ei vreo trei ofiţeri foarte buni.

De sus veni un vornicel de cancelarie să-l poftească pe Bălcescu să vie sus, că începe şedinţa guvernului. Se despărţi plin de voie bună de comisarii săi.

*

Şedinţele astea ale Guvernului provizoriu sînt curată pierdere de timp... de timp preţios, de timp în plină revoluţie, cîştigat cu sîngele celor ce au înfruntat moartea. Totul se desfăşoară ca o poliloghie birocratică, în care oamenii, confirmînd sentimentul pe care-l [au] despre ei înşişi şi locul pe care şi l-au cîştigat între cei la fel cu ei, prin orice alte mijloace decît adîncimea judecăţii şi înţelegerea stărilor la care participă, vorbesc despre orice, alături mereu de orice chestiune serioasă, dar scrobiţi, cu mutre grave ori cu declamaţii emfatice... Înfăţişarea fizică este hotărîtoare în asemenea consilii, şi cei mai grosolani îşi impun cu un soi de nesimţire intelectuală persoana lor găunoasă, dar adoptată şi clasată ca plină de merit de către ceilalţi... Lupta dintre ei este o luptă de prestigiu, de afirmaţie egoistă, pentru care conţinutul revoluţiei este doar un pretext ca să se manifeste... Din cauza inteligenţei lor mărginite, oamenii aceştia obosesc repede cînd li se cere o sforţare mai grea şi atunci nu ascultă, vorbesc între ei despre alte lucruri, mormăie vag, dau din cap cam la întîmplare... atenţi numai la clipele cînd apar chestiuni în care sînt interesaţi... Pentru ei, Bălcescu a fost, e şi va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii lor un tinerel pirpiriu, despre care au auzit ceva, care e membru al guvernului pentru că uneori spune lucruri pe care alţii le găsesc inteligente, destul de inimos, recunosc ei concesivi, care o ia însă uneori razna şi atunci nu mai ştie de respectul pe care-l datorează unor personalităţi aşa de grozave cum sînt

ceilalți membri ai consiliului... Oricare dintre cei de față s-ar simți profund uimit dacă i-ar spune cineva că el e mai puțin inteligent decît istoricul sau ce naiba mai e Bălcescu, și că posteritatea cumva nu va pomeni despre ei decît în măsura în care se vor ocupa de cei care au fost în contact cu acest Bălcescu, despre care ei socot că știu tot fiindcă atunci cînd stă pe scaun ei îl privesc de la înălțime. Ca acum, de pildă, cînd cere cuvîntul stăruitor, întrerupînd un discurs al lui Eliade, o variantă pe care o repetă de cîteva luni, de la începutul revoluției, despre „mișcarea de regenerație", despre „folosul tuturor și paguba nimănui" și altele... Mitropolitul se preface că [nu] observă stăruința cu care Bălcescu cere cuvîntul și dă din cap și absent și aprobativ la ceea ce spune Eliade... la fel de altfel cu ceilalți membri ai consiliului, care se găsesc în situația unor examinatori, care au pus o întrebare din matematică, știință de care ei habar n-au și nici nu ar putea aprecia răspunsul, dar la care, șiret, examinatul schimbă foaia și răspunde declamînd o predică, pe care ei o pricep și o ascultă bucuroși, încîntați că nu sînt siliți să asculte matematică...

Cînd Eliade a sfîrșit, mitropolitul se preface că a uitat că în sfîrșit Bălcescu izbutise să-i spuie, între două fraze spațiate ale vorbitorului, să-l însemne la cuvînt, și-i dă cuvîntul lui Cîmpineanu, care ridicase un deget... Deși la începutul revoluției se hotărîse că indiferent de gradul și funcția pe care le au, toți fruntașii revoluționari sînt egali în grad, toți au drept egal la discuție și hotărîrile se iau în numele tuturor, chiar dacă apar numai unii semnați... ori prezenți. Din această cauză cele mai multe decrete și decizii apar semnate numai de doi-trei dintre miniștri, cei care întîmplător sînt la îndemînă cînd s-a terminat redactarea definitivă.

Ion Cîmpineanu cere unele lămuriri despre numirea unui magistrat ca șef de masă la Departamentul Dreptății. Cînd a terminat, Bălcescu cere din nou cuvîntul, dar mitropolitul se uită la el îngîndurat și parcă plictisit, cînd Nicolae Golescu face un semn că vrea să vorbească, pe el mitropolitul îl vede numaidecît și îi face semn... E vorba iar despre o numire, dar Bălcescu se ridică tăios și, cu ochii oblici scînteind de acea mînie care îi sperie pe toți cînd apare (dar nu-i intimidează decît fizic și numai în acea clipă), spune sec:

— Am cerut cuvîntul și eu într-o cestiune de cea mai mare importanță pentru revoluție și pentru guvern...

Nicolae Golescu a rămas trăsnit, cu bărbuța sare și piper așa în vînt, cu pieptul scos înainte, avînd aerul să spuie că e un scandal să i se taie astfel cuvîntul. Cei de față îi răspund, consimțind cu el prin ridicări din umeri disprețuitoare pentru tînărul pirpiriu și nervos care a îndrăznit să întrerupă o asemenea personalitate... De altfel acest dispreț nu privește decît raporturile din guvern, pentru că în fața opiniei publice și a poporului, chiar cu mijloacele culturale reduse de atunci, N. Bălcescu este o personalitate foarte cunoscută, este istoricul de mare faimă... Numai că pentru cei din guvern această faimă e un nor care se oprește subt ei, ca în zugrăvelile din biserici, unde norii se opresc subt picioarele ctitorilor și ale familiilor lor. Mai ales că, luînd cuvîntul printr-un gest forțat și pripit, Bălcescu vorbește nervos, precipitat, înlocuind pe „ș" cu „s".

Mitropolitul, cu o mantie episcopală și cu vocea moale, pe care nimeni nu se preface că n-o aude, precizează :

— Domnul ministru al Trebilor din Lăuntru are cuvîntul... I-am dat cuvîntul.

— Am cuvîntul eu, că l-am cerut mai înainte, stăruie dîrz Bălcescu... De altfel nu vreau să țiu o cuvîntare... ci vreau să pui o întrebare la care ar putea să răspundă, în numele dumneavoastră, chiar domnul ministru al Trebilor din Lăuntru. Vă întreb deci pe dumneavoastră : Cînd o să dați afară decretul pentru numirea comisarilor extraordinari în capitalele de județ, pe baza proiectului întocmit de mine și de fratele Arăpilă, care chiar în ziua plecării lui spre Ardeal și Viena v-a rugat stăruitor și el să dați curs acestui proiect... ? Asta-i tot...

Mitropolitul întrebă moale :

— Asta-i tot... ?

— Da...

— Foarte bine, o să vă răspundă la urmă, după ce-o să vă spuie cele ce dorea să spuie cînd a cerut cuvîntul...

— Nu, părinte, va vorbi despre acea cestiune după ce îmi va răspunde mie, căci eu am cerut întîi cuvîntul.

Toți sînt întărîtați, plictisiți de această intervenție care le strică lor permanenta siestă intelectuală, care aduce cu o rumegare retorică a unor lucruri răsștiute, presărate uneori cu anecdote.

Nicolae Golescu se decide și dă un răspuns cam peste umăr :

— Ce decret... Nu sînt destui comisari numiți...? Că mai în fiece județ sînt cîte doi-trei.

— Sînt numiți întîmplător, prin mijloace improvizate... N-au autoritatea necesară. Trebuie să scoatem un decret prin care să arătăm că ei sînt cenzorii care reprezintă guvernul față de toți slujbașii din județ... Să arătăm că ei au dreptul să controleze și pe administratori chiar... Să le dăm putința ca să ia măsuri de îndreptare pe loc, fără formalități de prisos, ca să vadă țărănimea și puterea și gîndurile noastre de îndreptare.

Eliade, din capul celălalt a mesei lungi, unde sta de obicei, cu pelerina albă atîrnată într-un cuier pus în spatele lui, spuse cu glas înăbușit, ascultat însă în fiece silabă a lui :

— În [cestiunea] acestor semănători de anarhie, pe care dumneavoastră îi numiți comisari, aș avea și eu de spus cîteva cuvinte... He, înțeleg, fratele Bălcescu vrea să-și facă o partidă a lui, îi adună și-i dăscălește pe acești comisari, care tulbură mințile sătenilor și-i îndeamnă să nu dea ascultare poruncilor guvernului, și să se sfădească cu proprietarii. Așa ca în Revoluția Franțeză... Vrea să fie Robespierre. Eh...

— Vă înșelați... Vă înșelați, domnule, nu țiu să-mi fac nici o partidă... V-am spus de la început că nu vreau să am nici un amestec în numirea acestor comisari... Numiți pe cine doriți dumneavoastră. Dacă e vorba de prieteni de-ai dumneavoastră, n-am nimic de zis. Numai să fie patrioți vajnici. Eu vă mărturisesc că n-am cunoscut pe nici unul dintre ei înainte ca ei să fie numiți... Din întîmplare, cei mai mulți dintre ei sînt oameni excelenți și fac treabă bună.

— Ce fel de treabă fac acești comisari — și aci Eliade silabisi cu dispreț — o să vă arate numaidecît fratele Voinescu... Și întoarse apoi capul spre secretarul de stat : Ai la dumneata adresa corpului diplomatic din Brăila ? Te rog citește-o, să auzim cu toții ce isprăvi fac acolo oamenii lăudați de fratele Bălcescu...

Era un soi de protest energic, iscălit de *„monsieur de Dvorzak, consul d'Autriche, L. Argenti, consul de Grèce, F. Parodi, consul de Sardaigne"* și *„monsieur Charles Cunningham, consul d'Angleterre"* și de un mare număr de negustori din Brăila, cetățeni ai statelor respective, care denunțau pe cei „trei indivizi" așa-ziși comisari a guvernului... care au excitat spiritele, că *„la conduite et les procédés de ces Commissai-*

res peuvent compromettre la tranquillité publique et amener des suites graves et funestes...“ [1] şi urmau şi altele.

— Ei, ce ziceţi, domnule, de aceşti comisari care ne duc la un conflic diplomatic ?

Bălcescu [dădu un] răspuns tăios, vibrant, care-i ului :

— Zic că n-am făcut această revoluţie ca să fiu pe placul consulilor Austriei şi Angliei sau a negustorilor de orice neam.

Dintr-o dată se regăsise pe el însuşi... Toţi îl priveau intimidaţi...

— ...Constat cu durere că zi de zi vă depărtaţi tot mai mult de ţelurile revoluţiei pe care le-am stabilit cîndva împreună.

— Ceea ce ştim azi nu ştiam atunci, spuse Tell, şi ceilalţi îl aprobară.

— Nu trebuia să vă angajaţi în revoluţie dacă nu-i vedeaţi limpede şi căile de realizare. Oricum, înapoi nu mai puteţi da fără să vă duceţi dumneavoastră înşivă cu toţi la fund. Şi vă veţi duce, dacă nu deschideţi ochii şi nu pricepeţi... Dacă aţi asculta glasul acestor comisari, dacă aţi asculta prin ei bătăile inimii acestei ţări, aţi pricepe că sînteţi pe marginea unei prăpăstii... Aţi făcut o lege pentru alegere atît de nesocotită, încît e aproape sigur că dacă vom sta cu mîinile în sîn, Guvernul provizoriu va fi răsturnat de reacţionari în alegerile pentru Constituantă... Nădejdea mea e în aceşti comisari care prin activitatea lor însufleţită şi prin patriotismul lor vor duce cuvîntul celor ce au pornit revoluţia pînă în cele mai depărtate cătune, ducînd cu ei cuvîntul de foc al adevărului. Rolul lor este deci să ne ajute să cîştigăm o Constituantă democrată şi revoluţionară. Ei trebuie să aibă puterea să împace pe loc nemulţumirile ţărănimii însetate de dreptate. Boierii, slujbaşii înrăiţi, lipsiţi de patriotism, sabotează, ameninţă, spionează pentru armatele vecine... Sarcina comisarilor e să înfiinţeze în toate oraşele şi tacturile plăşilor gvardii civile care să sperie pe trădători... Tot în sarcina comisarilor cade să scoată la iveală în toate colţurile pe oamenii noi care sînt hotărîţi să lupte cu trup şi suflet pentru revoluţie, să sporească numărul celor cărora putem să le încredinţăm funcţii de încredere... Cu alte cuvinte,

[1] „Comportarea şi procedeele acestor comisari pot tulbura liniştea publică şi aduce urmări grave şi dezastruoase...“ (fr.).

nu se poate amîna cu un singur ceas decretul de numire al comisarilor şi de confirmare a instrucţiilor de care ei au nevoie...

Eliade, pe jumătate întors, îl priveşte pieziş şi aşteaptă efectul întreruperii lui denunţătoare :

— Pe care le-ai ticluit dumneata...

— Pe care le-am redactat eu, căci se pare că, istoric fiind, am oarecare perspectivă mai largă despre rostul revoluţiilor...

Aici Eliade îşi întoarse bustul cu totul spre el, ca să-l privească în faţă şi să dea mai multă greutate celor ce spune.

— Ascultă, tînărul meu amic... cunoşti acea splendidă poezie a lui Goethe, numită *Ucenicul vrăjit ?* Ei bine, acest ucenic, prinzînd cînd [şi] cînd cîte o jumătate de formulă de-a marelui Vrăjitor, dascălul său, s-a apucat odată să dezlănţuie toate spiritele rele, spunînd în faţa cazanului vrăjit formula pe care o auzise de la Vrăjitorul cel mare... Şi spiritele rele s-au dezlănţuit şi au ameninţat să răstoarne lumea. Înspăimîntat, ucenicul a vrut să facă numaidecît ceea ce făcea şi Vrăjitorul cel mare, dar dacă învăţase formula care dezlănţuia spiritele, nu o învăţase de la meşterul lui din păcate pe aceea care potolea răzmeriţa sufletelor şi le întorcea la loc în cazan... Crezi dumneata că noi, cei care mai avem oarecare răspundere, putem privi liniştiţi la un ucenic, la un începător care se pricepe să dezlănţuie spiritele rele, care provoacă izbucnirea tuturor forţelor anarhice pe care nu va mai şti cum să le oprească ?... Asta vrei... să te joci cu focul... aşa cum a făcut anul trecut feciorul prietenului nostru Costache Filipescu, acel copil care jucîndu-se cu pistolul a făcut să ardă jumătate din Bucureşti... ? Şi întorcîndu-se către ministrul Finanţelor îi ceru iertare : Te rog, frate, iartă-mă că îţi amintesc fără voia mea de o asemenea dureroasă întîmplare... dar vreau să ştie acest tînăr prieten şi frate al nostru că revoluţia nu e o joacă pentru copii.

Efectul fu copleşitor... Vorbele lui Eliade, sonore şi înflăcărate, fură pentru toţi cei de faţă o revelaţie de cumînţenie şi simţ al răspunderii... Îl priviră pe Bălcescu ca pe un imprudent care a dezlănţuit prin nesocotinţa lui forţa măreaţă a poetului şi a bărbatului de stat Eliade... Era şi un fel de milă pentru acest pitic care îndrăznea să lupte cu un uriaş. Se făcuse iar o tăcere apăsătoare, pe care Bălcescu o întrerupse liniştit :

— Între mine şi acel ucenic al Vrăjitorului ar putea fi o singură asemănare... că vreau şi eu ca şi el să trezesc nişte forţe

superioare mie... Dar numai pînă aci lucrurile merg alături... căci pe cînd el vrea să dezlănţuie spiritele rele dintr-un cazan de vrăjitor, eu vreau să trezesc din nou în poporul român marile lui virtuţi din trecut, pe care i le cunosc din studiul istoriei... Numai pe cei laşi îi sperie dezlănţuirea unor asemenea virtuţi... Despre mine aş vrea să ştiţi că o dată trezită în poporul român dignitatea lui omenească, setea lui de libertate, ura lui împotriva tiraniei, să nu mai poată fi întors niciodată în cazanul robiei nici chiar de către cei care l-au dezlănţuit, unii fără voia lor, alţii dorind asta din toată inima, ca ucenicul de mine, de pildă... Aş vrea ca niciodată să nu se mai stingă din sufletul românilor această sete de libertate, această ură împotriva despoţilor, chiar cînd noi vom vrea să fie altfel, sau vom fi dispărut, vom fi murit şi vom fi uitaţi... Să se întîmple lucruri iscate de noi fără să mai ştie nimeni cine le-a iscat. Poporul român să nu mai îndure niciodată pe grumaz jugul robiei, adică atîta timp cît vor fi despoţi şi asupritori pe pămînt... adică pînă la sfîrşitul istoriei. Aţi vrut revoluţia, acum trebuie s-o faceţi după legea ei, căci revoluţia nu este o lampă de astea cu gaz care a apărut acum, să-i potriveşti lumina cînd mai mică şi cînd mai mare, după toanele intereselor dumneavoastră... Revoluţia e într-adevăr un foc învăpăiat care pîrjoleşte tot ce-i putred, tot ce-i ticălos, tot ce stă în calea fericirii popoarelor...

Ca şi în scrisul lui, unde unele pagini pline de poticneli gramaticale alternează cu altele, numeroase, în care fraza e cea mai înflăcărată şi mai plină de sevă, ale literaturii noastre, tot astfel şi ca vorbitor, Bălcescu trecea dintr-o dată, regăsindu-se, de la bîlbîielile peltice la fraze care zguduiau pe cei de faţă.

Nicolae Golescu însuşi păru tulburat, încurcat, şi spuse încet ca un vinovat :

— O să dăm în cîteva zile afară acest decret... pe care-l doreşti, frate Bălcescule.

— Adaog că trebuie, chiar azi, să arătăm şi mijloacele materiale pe care le punem la dispoziţia acestor comisari... Vă amintesc propunerea colegului nostru Alecu Golescu, pe care azi o împărtăşesc şi eu... Trebuie să le punem la îndemînă acestor comisari mijloacele materiale de care au nevoie. Alecu Golescu v-a făcut socoteala că dacă vom pune la îndemîna fiecărui comisar, pentru nevoile lui personale şi pentru ajutoarele lui, suma modestă de şase sute de lei lunar, vor fi ne-

cesari două mii de galbeni pe care trebuie să-i aprobați neapărat...

Aici Rosetti, care ascultase cu mai multă atenție și bunăvoință cele spuse de Bălcescu, izbucni dintr-o dată supărat:

— Eu nu pricep cum niște luptători pentru libertate atît de înflăcărați pot fi plătiți cu bani pentru munca lor nobilă și pentru căldura inimii lor... Nu, frate Bălcescule, a propune numai ca acești oameni să fie plătiți este o insultă pentru ei... și în numele lor eu refuz acest tîrg... fără să-i întreb măcar, căci chiar a-i întreba este înjositor... și pentru noi, și pentru ei... Asemenea sublimă activitate nu poate fi plătită cu bani...

Lui Bălcescu i se păru atît de neroadă această frazeologie și în realitate atît de meschină, că nu socoti necesar nici măcar să răspundă... Se adresă deci lui Costache Filipescu, ministrul Finanțelor, care îi era de altfel prieten, deși era mai în vîrstă decît el...

— Domnule ministru al Finanțelor, fac apel la judecata dumitale sănătoasă și la patriotismul dumitale, pe care-l cunosc și-l prețuiesc... Trebuie să găsiți neîntîrziat acești două mii de galbeni.

Costache Filipescu păru foarte încurcat... Îi era greu să spună nu unui prieten ca Bălcescu... Fața lui lată și puțin apoplectică se frămînta în cadrul bărbii tunse, cărunte.

— Două mii de galbeni este o sumă enormă, să vedeți... Vistieria e goală... goală, înțelegeți...

— Este o nebunie curată să se cheltuiască astfel două mii de galbeni... interveni Rosetti de data asta furios că Bălcescu nu-l onorase cu un răspuns... E nebunie curată, înțelegeți?

— Abia de putem găsi banii necesari ca să plătim lefurile slujbașilor...

— Lefurile slujbașilor, dintre care mulți... foarte mulți sînt dușmanii revoluției, sînt oamenii reacționarilor, trădători ai cauzei, ripostează tăios Bălcescu... Și nu putem plăti suma mizerabilă de două mii de galbeni slujbașilor adevărați care aproape fără excepție sînt slujitori însuflețiți, neobosiți și mai ales necesari ai acestei revoluții. Asemenea vedere întoarsă a lucrurilor eu nu o pricep.

— Prietene Bălcescule, încă de acum două săptămîni, cînd s-a discutat întîia dată despre această sumă, am vorbit cu funcționarii Departamentului meu, care cunosc bine starea de lucruri... Ei toți, Gligore și Nicolae Ipătescu, Mihăileanu, dar

mai ales cel mai mare în grad, directorul Departamentului, Costache Bălcescu, pentru a cărui pricepere și cunoaștere a lucrurilor am o deosebită prețuire, toți mi-au spus că e cu neputință să se găsească această sumă.

— A spus asta directorul Departamentului... ?

— Da, Costache Bălcescu însuși.

Ce mai putea răspunde la această știre dureroasă pentru el ? A ridicat din umeri nedumerit, îndurerat, și s-a așezat jos.

Se citiră apoi două decrete... Întîiul, citit de Nicolae Golescu și antedatat pe loc, ca să fie înaintea propunerii despre comisari, suna așa :

„Decretul No. 276 al Guvernului provizoriu al Țării Românesci

În numele popolului Român

Guvernul provisoriu
«Dreptate, Frăție.»

Văzînd reclamația cetățeanului Eliade :

Recunoscînd că actul de a i se închide jurnalul „Curierul românesc" a fost un act arbitrar, din care i s-au pricinuit pagube ;

Văzînd asemenea că cursul pricinei sale de despăgubire pentru perderile ce a încercat în curs de zece ani la contractul său, pentru tipărirea hîrtiilor statului, nu se poate căuta, în cîtă vreme d-lui se află membru al guvernului :

Guvernul provisoriu apostilă petiția susnumitului cetățean către Ministerul Finanțelor și decretă ca, conform cererilor din petiție, d-nul ministru să facă ca să i se sloboază în contul reclamațiilor sale șease sute galbeni, luînd adeverință de la numitul de primire."

Toți ascultară în liniște, o liniște din ce în ce mai stînjenitoare, la urmă de-a dreptul penibilă. Bălcescu întreabă, după un timp, fără nici un fel de intenție de altfel :

— Din ce fonduri se vor plăti acești șase sute de galbeni ?

Nespus de încurcat răspunse Filipescu :

— Se vor plăti din banii adunați din exportația vitelor scoasă din tarifa vămilor...

— Fratele meu, Costache Bălcescu, a fost întrebat în privința asta ?

— Negreșit, răspunse Costache Filipescu, și ridicarea ușoară a ambelor mîini spunea : „Cum am fi putut face altfel ?"

Al doilea decret tot antedatat şi el fu citit de Eliade însuşi. Acesta suna astfel :

„Decretul No. 282 al Guvernului provisoriu al Ţării Româneşti

«Dreptate, Frăţie»
În numele popolului Român
Guvernul provisoriu

Fiindcă sfinţia-sa ieromnimon Radu Şapcă a dovedit prin fapte că cunoasce că misia cea adevărată a unui ministru al bisericii este de a lua crucea în mînă şi a chema popoarele spre lumină, spre dreptate şi frăţie,

Decretăm :

Art. 1-iu. ieromnimon Radu Şapcă a binemeritat în ziua de 9 iunie.

Art. 2-lea. După meritele sale se numesce năstavnic la mînăstirea Sadova.

Art. 3-lea. D. ministrul Credinţei este însărcinat cu dispoziţiile acestui decret."

Fu o tăcere şi mai apăsătoare... Toţi înţelegeau că această numire era o formă de surghiun deghizat şi era isprava mitropolitului, care îl ura din toată făptura lui pe fostul ministru de la Izlaz, preotul ţăran din Celei. Cu acestea, şedinţa se ridică.

*

Înainte de a se scula lumea de la masă, Nicu se ridică şi-i spuse lui Costache să vie după el, în odaia lui, că are să-i vorbească... şi intrară amîndoi în tinda cea lungă. De cum fură singuri, Nicu îl întrebă fără nici un soi de introducere pe frate-său :

— Costache, te-ai opus tu ca să se aloce un fond de două mii de galbeni pentru comisarii revoluţiei ?

Luat aşa prin surprindere, Costache avu un fel de şovăire, încruntîndu-şi sprîncenele groase.

— Ce înseamnă asta „m-am opus"... ? Cestiunea stă altfel... Vistieria e goală şi nu avem de unde să dăm aceşti două mii [1] de galbeni...

— Prin urmare, dacă înţeleg bine, te-ai opus.

[1] În manuscris e scris *o mie*. Corectăm punînd suma reală.

— Înțelege, omule, că nu m-am opus... că din partea mea aș fi dat și douăzeci de mii, dar nu sînt bani... ăsta e adevărul. Vistieria e goală... avem restanțe de dat, șapte sute de mii de piaștri. Încasări pînă în septembrie, nimic... Fostul domnitor a încasat lista civilă pe tot anul... O să-i facem o somație să restituie fără întîrziere ceea ce a luat pe deasupra. Asta e...

Și cu ochii scăpărînd de mînie, ca un moralist care are de-a face numai cu delicvenți, începu să se plimbe prin odaie.

— Toată lumea cere în țara asta și nimeni nu dă nimic. Cum vrei să se găsească bani... Vine o vreme cînd dai de fundul sacului.

Nicu Bălcescu rămase uimit. Nu se aștepta să i se facă o asemenea morală, să fie astfel bruftuit tocmai de frate-său. Întărîtat, apoi îi ceru scurt :

— Avem nevoie de două mii de galbeni, și banii aceștia trebuie găsiți cu orice preț... Înțelegi, Costache ? Cu orice preț și fără întîrziere.

Pe Costache Bălcescu îl irita mai întîi că, împotriva obiceiului, nu i se spunea de către fratele lui mai mic cu șase ani nene, așa cum se spunea în toate familiile boierești. Vedea aci o vinovată lipsă de respect, o dovadă de înfumurare din partea fratelui său. Adevărul e că pînă la revoluție nimenea nu luase pe Costache în serios, nici ca funcționar, nici ca scriitor, căci încercase să scrie și o piesă de teatru... Și deodată, revoluția numindu-l director la Departamentul Finanțelor, deveni dintr-o dată un ins important, doct, plin de el însuși, pedant în toate chestiunile care priveau ministerul, ca să pară competent. Devenise, ceea ce nu fusese pînă acum, un condicar, un birocrat mărginit la orizontul contabilității lui... Își regăsise și el, în felul lui, o demnitate rău înțeleasă, și lucrînd cu cifre se socotea superior fratelui său. Îi vorbi și acum de sus de tot :

— Vezi, Nicule, voi sînteți o seamă de oameni, și tu mai ales, care trăiți cu capul în nori, care nu știți ce e pe pămînt. Nu țineți seama de ceea ce se poate și ce nu se poate... Un adevărat om politic, își continuă Costache lecția, trebuie să stea cu picioarele pe pămînt...

Bălcescu se simți parcă năvălit de un val de sînge cald... Era uimit de ceea ce descoperea... Era tactica de bagatelizare, adoptată de adversarii lui.

— Costache, vorbeşti despre mine întocmai cum vorbesc duşmanii mei... Asta-i imaginea pe care vor ei s-o răspîndească despre mine, ca să-mi ia greutatea cuvîntului, ca să mă împiedice să spui ce gîndesc şi să lase să se înţeleagă că, dacă totuşi vorbesc, cele ce spun nu au nici o însemnătate, că un tip ca mine nu trebuie să fie ascultat de oamenii serioşi. Ascultă, înfumuraţii aceştia pot să mă sîcîie şi să mă asculte dispreţuitori şi plini de ei înşişi, limitaţi de miopia lor, în aceste consilii care sînt măsuri de pierdut timpul, dar cuvîntul meu va rămîne peste ei şi peste fumurile lor ; imaginea pe care şi-o fac ei despre mine se va arăta într-o zi mincinoasă, tocmai pentru că nu sînt cu capul în nori, pentru că eu văz mai bine decît ei, pentru că vorba mea înfăţişează fără cruţare adevărul... Se va vedea atunci că vorbele mele se cereau ascultate cu luare-aminte... Glasul lui ardea înăbuşit şi ochii îi luceau de mînie.

Costache fu şi el, ca atîţia alţii, intimidat de acest accent adînc al fratelui său şi acum începu să se lămurească mult mai modest.

— Nicule, nu sînt bani... Mă iau cu mîinile de [cap] că nu ştiu ce să mă mai fac... Toată ziua mi se cer bani... bani şi iar bani...

— De unde ai găsit cei şase sute de galbeni pe care consiliul i-a aprobat pentru Eliade ?

— De la tarifa pe vitele exportate de la veniturile vămilor... Nu din bugetul ordinar al Vistieriei.

— Ei, acum dă-mi voie să-ţi fac şi eu o lecţie de politică, de finanţe şi de buget... Reiese din această aprobare că voi lucraţi cu mai multe bugete separate... E prost lucru şi nedemocrat... Se creează astfel tot felul de ascunzişuri pentru şobolanii banului public... Un stat modern trebuie să lucreze cu un singur buget, în care să apară toate veniturile şi toate cheltuielile lui... Pe urmă, voi nu vă înţelegeţi rostul acolo la financele statului... Datoria voastră nu e numai să încasaţi ceea ce vi se dă şi să daţi la cerere ceea ce aţi încasat... Datoria voastră este mai întîi să sporiţi neîntîrziat veniturile generale ale statului. Să puneţi impozite noi pe cei care n-au plătit pînă acum. Arăpilă v-a arătat că numai din venitul monopolosului beuturilor spirtoase am putea echipa cu armament şi cele trebuincioase un corp de armată... Şi cîte alte venituri s-ar putea crea...

Costache asculta acum ca un vinovat, dar nu părea totuşi convins.

— Vorba e că ne trebuie acum, numaidecît, bani, şi încă mulţi.

— Da, şi va trebui să găseşti şi aceşti două mii de galbeni... Ascultă, Costache... în ceasul acesta revoluţia nu mai e ceea ce am vrut noi... Ne scapă din zi în zi din mîini... Poate că nici eu nu mai pot face nimic astăzi... dar eu mă gîndesc la ziua de mîine... Trebuie să crezi în puteri care dorm de veacuri... Trebuie ca peste noi, după noi, la focul aprins de noi, ţara să clocotească, să nu-şi găsească linişte cît timp tirania nu va domni în lume. Trebuie ca poporul român să nu mai adoarmă iar, din nou, să exaltăm forţele sale, să nu mai fie niciodată ceea ce a fost de cîteva veacuri încoace... Eu nu sînt mare lucru... sînt un biet opaiţ, dar dacă acest opaiţ nu cade de la început într-o găleată cu apă, el poate aprinde o ţară întreagă... Înţelegi acum ce vreau ? Cuvîntul meu de foc trebuie să fie răspîndit prin comisarii revoluţiei în toată ţara, că pe urmă nu-l mai poate stinge nimeni... Chiar dacă va mai fi nevoie să ardă mai tîrziu, din cînd în cînd, şi subt cenuşă... De aceea îmi trebuie aceşti două mii de galbeni, Costache...

Fratele cel mai mare păru tulburat, găsea că fratele mai mic e puţin grandoman, şi nu fu cu totul convins că va putea găsi bani...

— Nicule, îţi promit că voi face totul ca să-i găsesc. Mă gîndesc tot la articolul veniturilor mînăstireşti.

— Fie de unde-o fi, numai găseşte-mi-i fără întîrziere... Acum mergi cu mine.

— Mergem... cred că birja mea aşteaptă la poartă.

*

Cele două săptămîni, după întoarcerea în capitală a guvernului, fură folosite de Bălcescu pe linia învăţăturilor trase din zilele de 29 şi 30 iunie. Înţelese şi mai adînc acum că izvorul puterii este în sînul poporului. Îşi spuse că mai mult ca oricînd e de mare trebuinţă ca revoluţia să pătrundă tot mai adînc în masele populare şi să fie cît mai puternic înarmată. În vederea alegerilor, de la sfîrşitul lui august, era necesară o

propagandă vie, neobosită... Mai înființă o serie de cluburi, se ocupă de aproape de numirea comisarilor... Scrise un articol în gazetă despre rostul și îndatoririle lor. Ceru să fie înlocuiți ispravnicii neprietenoși.

Arăpilă îi lipsea... Ar fi avut nevoie de el, dar se simțise nevoia unor reprezentanți ai revoluției în capitalele străine. Arăpilă întîrzie puțin prin Ardeal, să facă legătura cu fruntașii ardeleni, și apoi se stabili la Paris. Ion Ghica era foarte potrivit la Constantinopol. Fu numit profesorul Ion Maiorescu la Franckfurt... Se ceruseră aceste două numiri, a lui Dumitru Brătianu la Londra, și a lui Bălcescu însuși la Paris... Dar el refuză cu îndîrjire să plece, căci simțea că voiau să se descotorosească de el. Propuse deci ca Arăpilă să treacă de la Viena, cum fusese vorba întîi, la Paris, ceea ce fu admis în cele din urmă.

El își îndrepta acum tot mai mult activitatea spre presă... De la începutul revoluției apăreau două gazete : *Pruncul român,* condus de Rosetti și asociatul său la librărie, Winterhalder, de trei ori pe săptămînă, și *Popolul suveran,* cu o redacție făcută din T. Pișculescu, Ștefan și D. Bolintineanu și C. Mănciulescu, apărînd de două ori pe săptămînă.

Cea dintîi era foaie vioaie, înflăcărată și confuză în sentimentalismul ei excesiv, așa cum îi era și directorul, Rosetti. Cea de a doua era moale, fără linie de conducere, făcută la întîmplare.

Într-o seară, el convocă la el acasă pe redactorii *Popolului suveran* și, în același timp, un grup de prieteni de la „Frăția", pe care-i socotise buni de condei și mai apropiați politic de vederile progresiste... Erau călduri mari din cale afară și se adunaseră la masa de subt nuc... Puteau vorbi în voie. Grădinile erau întinse ca niște livezi și Sevastița îngrijea de gustări și băuturi răcoritoare, dar mai ales de cafele, care veneau necontenit. Se hotărî reorganizarea gazetei... Bălcescu le arătă noilor redactori : D. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Bolliac, Alexandru Zane și P. Teulescu ce așteaptă de la ei țara, guvernul și toți democrații patrioți.

După ce-l ascultară, poetul Bolintineanu luă cuvîntul :

— Să ne îngăduie fratele Bălcescu să-i arătăm acum și ce așteaptă redactorii gazetei de la dînsul...

Gluma fu primită cu veselie, şi Bolintineanu arătă că dacă vrea ca foaia să fie bine orientată, el, Bălcescu, era rugat să asiste măcar o dată pe săptămînă la şedinţele redacţionale, ca să se discute evenimentele săptămînii...

— Voi încerca să fac tot ceea ce îmi stă în putinţă. Vă făgăduiesc că în orice ceas liber voi fi şi eu prezent în redacţie... ca să muncesc cot la cot cu dumneavoastră...

Poetul Grigore Alexandrescu voi să ştie dacă poate fi căutat oricînd şi oriunde, de va fi ceva grabnic de lămurit, căci maimarii zilei, zicea el, sînt cam greu de găsit cînd ai nevoie de ei.

— Nu şovăiţi nici o clipă... Chiar în şedinţele guvernului de voi fi... primesc numaidecît să răspund la întrebările dumneavoastră, scrise pe hîrtie, dacă nu voi putea părăsi şedinţa...

I se ceru apoi pe loc colaborarea... Făgădui că pe săptămîna viitoare va scrie... dar cum ei stăruiră ca să fie chiar pentru numărul viitor... trebui să primească şi dictă articolul plimbîndu-se, după obiceiul lui... Articolul arăta laşitatea ofiţerilor din Regimentul III, care refuzaseră să lupte împotriva invadatorilor aşteptaţi, să apere patria.

...„Noi vom arăta că naţia română nu e întru nimic vinovată pentru laşitatea lor ; sistema guvernului trecut era ca să corumpă toate..."

. . . . . .

— Ai scris ? Îşi plimba mîna peste părul negru, gîndind, căuta cuvintele.

...„Soldaţii sînt bravi ; dar ei încă au călcat jurămîntul către naţie, mîna lor s-a însemnat cu sîngele fraţilor lor..." Arată că ei totuşi trebuie iertaţi fiindcă au fost zăpăciţi de către comandanţii lor.

Aşteptă ca Teulescu să scrie mai departe... apoi reluă cu energie :

...„Nu va erta (poporul) însă niciodată unui păstor ce calcă jurămîntul şi cinstea, căci acela era capul bisericii, era unsul Domnului, ce trebuie să fie mare, nestrămutat şi generos ca Dumnezeu, pe care el l-a înfăţişat pe pămînt..."

. . . . . .

Era tîrziu, după miezul nopţii, cînd se despărţiră. Adia acum boarea răcoroasă a dimineţii şi cocoşii îşi răspundeau peste mahalale... Unii voiau să meargă la grădina Cîmpineanului,

spre Sfîntul Elefterie, ca să mai stea încă de vorbă, cu un pahar dinainte. Bolintineanu îi pofti însă la cafeneaua turcească de pe malul proptit cu bulumaci al Dîmboviţei, să bea cafele turceşti, stînd cu picioarele încrucişate pe covor.

Zilele de iulie erau foarte călduroase, zăduful începea încă de dimineaţă, dar subt salcîmi, privind gîştele şi raţele pe apă, era plăcut. Şi copiii, care se scăldau, le plăceau.

Poporul suveran şi Soleiman-Paşa

Se făceau pregătiri pentru alegerile care aveau să dea Adunarea Obştească de la începutul toamnei. Discuţiile erau foarte îndîrjite, căci „democraţii bastarzi", cum au fost numiţi încă de pe atunci, adică cei influenţaţi şi apropiaţi [în] interese de Eliade, încercau pe toate căile să împiedice această adunare, amînînd-o, sau de nu, măcar să împiedice o reprezentare justă, pretinzînd mereu ca proprietarii să aibă o situaţie specială, „ca să nu fie copleşiţi de număr", de numărul mare al clăcaşilor, dacă aceştia ar fi căpătat drept de vot. Bălcescu acum era, dacă nu în fiecare zi, dar măcar de două ori pe săptămînă, în fosta prăvălie în care era instalată redacţia *Popolului suveran*... Prezenţa lui era o înflăcărare şi mai ales o adîncire a muncii redacţionale... Cei trei poeţi, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu şi Bolliac, participau cu o vervă tinerească la discuţii pătimaşe, din care se iscau articole pline de dragoste pentru popor, vibrante şi de o violenţă cum nu mai cunoscuse scrisul românesc. Mai ales Bolintineanu îşi descoperi o vocaţie de pamfletar plin de sevă, care de altfel stărui pe calea aceasta şi după 1848, cînd va publica în franţuzeşte cîteva pamflete răsunătoare. Într-una din aceste zile, Bălcescu veni la redacţie de dimineaţă. În ajun, îl încălzise şi îl înfuriase o discuţie cu Tell... Nu găsi aci pe nimeni, decît un slujitor care îngrijea de curăţenie şi ducea manuscrisele la tipografie... Ziua era răcoroasă, căci după o căldură toropitoare de două săptămîni, turnase şi plouase peste noapte cu găleata, făcînd din uliţe rîuri de apă ; totuşi pînă dimineaţa, pămîntul însetat supsese tot,

şi acum pomii spălaţi de praful obicinuit, aerul limpezit şi cerul albastru străluceau proaspăt în soare... Cel dintîi sosi la redacţie Bolintineanu, care fu uimit şi bucuros să-l găsească, şi încă atît de dimineaţă, pe Bălcescu scriind înfrigurat, cu două ceşti de cafea alături, la una din mesele din colţ, aşternute cu foi albe de hîrtie. Se înlocui pe loc articolul care urma să fie în fruntea foii, cu *Adunarea Obştească*, trimis la tipografie de îndată ce Bălcescu îl termină. Chiar aici, în redacţie, îi veni o veste care-l făcu să se plimbe cîteva minute prin odaia largă şi joasă, cu pereţi groşi, ca să-şi poată stăpîni mînia. Între timp sosiseră şi alţii dintre redactori... Erau toţi îngrijoraţi cînd îl văzură atît de abătut.

— S-a întîmplat ceva ? întrebă şovăitor Grigore Alexandrescu.

Bălcescu se apropie de Bolintineanu şi-i prinse puternic reverurile jachetei, de-i strîmbă cravata, lată de o palmă, cu guler înalt.

— Turcii tăi sînt nişte blestemaţi, mă Cutzo-Vlahule...[1] Ar trebui măturaţi într-o noapte toţi şi zvîrliţi înapoi, peste Bosfor... Sînt putrezi... ticăloşi... şi laşi.

Pe urmă se lămuriră despre ce e vorba.

Fiind vestit în mare taină de Ion Ghica, acum şase zile, că turcii se pregătesc să trimită pe Omer-paşa cu armata de la Rusciuc peste Dunăre, sub conducerea politică a lui Soleiman Effendi... guvernul trimisese pe Voinescu II într-un fel de recunoaştere la Rusciuc, pe lîngă Soleiman.

— Uite ce-mi scrie mie, chemîndu-mă neîntîrziat la consiliul de azi, cînd îşi va face raportul...

Şi citi o scrisoare, pe care secretarul de stat o aşternuse, tremurînd parcă, pe hîrtie :

„Cred că totul e pierdut... Soleiman e împuternicit să instituie o căimăcămie de boieri şi să anuleze constituţia... Vino neîntîrziat la consiliu, ca să afli amănunte."

Călimările şi tocurile parcă fuseseră pe loc cuprinse de furie... Se împărţise munca între cei de faţă şi fiecare avea de scris un articol, un articolaş, sau măcar o notă de revoltă şi de îndemn la luptă. Bălcescu plecă pe jos la Palatul Administrativ, neliniştit de ceea ce avea să afle acolo.

[1] *Cutzo-Vlah* — macedoromân.

La şedinţa guvernului, Voinescu II arătă într-adevăr că Soleiman, personal, nu e duşmănos, dar că are ordine hotărîte de a purcede la înăbuşirea revoluţiei. Îl primise pe Voinescu II foarte rece şi distant, cerîndu-i, în faţa tuturora, să scoată eşarfa tricoloră pe care o purta peste piept. Apoi îi declară că îl primeşte, dar numai cu titlu confidenţial, anunţînd că va trimite la Bucureşti pe secretarul său să afişeze o proclamaţie în numele sultanului, semnată de el, de Soleiman.

Tinghir Effendi, secretarul paşei, sosi într-adevăr la Bucureşti în ziua de 19 iulie şi stete de vorbă destul de bucuros cu membrii Guvernului provizoriu. Dar avea ordin să convoace o adunare a boierilor la reduta de la Momolo, ca să le citească poruncile lui Soleiman. Asta stîrni o furie de nedescris în tot oraşul, nu numai în guvern. Speriat, el admise să asiste la această adunare şi membrii guvernului... Publicaţia dată în numele sultanului era de o brutalitate jignitoare pentru oamenii revoluţiei, care erau arătaţi ca nişte indivizi fără nici un căpătîi, răi români, care au corupt poporul... Soleiman pretindea ca Guvernul provizoriu să fie dizolvat, toate instituţiile făcute şi măsurile luate de el să fie anulate şi să se numească fără întîrziere un caimacam din rîndurile boierilor.

În aceeaşi seară, Bălcescu vorbi la clubul revoluţionar, din sala adunării de la Mitropolie, cerînd poporului să protesteze, iar afişe ale ziarelor chemară din nou populaţia la luptă. Se ţinu în sala teatrului o adunare populară, care ceru cu hotărîre să se reziste nesăbuitelor pretenţii ale turcilor.

Pe subt mînă, seara la masă, la grădina „Scufa", Tinghir Effendi le comunică, chiar din partea lui Soleiman, că turcul gîndeşte altfel decît a vorbit şi le făgăduia o îndulcire a condiţiilor. Urmă o tîrguială de două săptămîni între Bucureşti şi Rusciuc, Guvernul provizoriu fu înlocuit cu o căimăcămie de trei persoane, tot dintre revoluţionari. Bălcescu, propus de un club ca să fie între cei trei caimacami, refuză cu indignare, căci tîrguiala dusese, după părerea lui, la desfiinţarea totală a realizărilor şi organelor revoluţiei, de vreme ce publicaţia, admisă de cei ce se tîrguiau, arăta că „Noile instituţii cerute de popol vor avea putere desăvîrşită numai după aprobarea excelenţei-sale Soleiman-paşa şi sancţia majestăţii-sale sultanului". E drept că se tipăriseră din această publicaţie, în tipografia de la Obor,

doar trei exemplare, afişate unul pe palat, altul pe Biserica Sărindar şi altul pe casa Greceanu, de pe Podul Mogoşoaiei.

Dezgustat de mutrele zîmbitoare ale celor mai mulţi dintre colegii săi, care se credeau abili şi chiar biruitori, Bălcescu plecă de-a dreptul la redacţie, unde-i găsi acum pe toţi redactorii fierbînd şi ei de mînie.

— Cum nu-şi pot da ei seama că o revoluţie cu voie de la gealaţii Galatei [1] a încetat de a mai fi revoluţie, chiar dacă oamenii primiţi cu milă, la tînguirea lor personală, au rămas ceea ce cred ei că au rămas ? întrebă Bălcescu, uimit.

— Eliade se crede, cu mantia lui albă, însăşi revoluţia. Dacă el, cu mantia lui, a rămas, ce importanţă mai are că a dispărut revoluţia însăşi ?... îşi suci Bolintineanu mustaţa mică şi mătăsoasă.

— Dacă am fi putut grăbi formarea taberei lui Magheru de la Rîureni, ar fi foarte simplu... Am trimite la plimbare pe toţi trădătorii cauzei şi ne-am retrage, luptînd, spre munţi.

Se aşezară la mesele de scris, refăcînd dîrz materialul.

O primire ca-n poveşti

De data asta prietenii se întîlniră în casa vornicului Grădişteanu ăl bătrîn, de pe Podul Mogoşoaiei, de lîngă Biserica Albă... Aveau să joace cărţi ca de obicei şi apoi în clipa trecerii alaiului lui Soleiman, să iasă unii [la] geamurile sacnacsiului din colţ, alţii la ferestre, căci erau destul de mulţi, şi mai ales cucoane, care nu ar fi vrut cu nici un preţ să nu vadă o astfel de paradă pompoasă şi călăreţi îmbrăcaţi în uniforme strălucite. Ca să dea mai multă însemnătate vizitei lui Soleiman în Bucureşti — pe care o socotea ca o biruinţă a ei şi o grea înfrîngere a reacţionarilor — Locotenenţa domnească abia numită, dar recunoscută oficial de Soleiman, în numele sultanului, ca guvern al Ţării Româneşti, hotărîse ca intrarea în oraş a comisarului imperial să se facă pe la Şosea şi de acolo pe la Capul Podului, deşi el venea de la Giurgiu şi tradiţia seculară era ca el să intre în capitală pe Podul Beilicului. Cu o zi îna-

[1] *Galata* — cartier al comercianţilor din Constantinopol.

inte, sîmbătă, fusese un nou prilej de sărbătoare pentru populaţia bucureşteană, îndîrjit revoluţionară, şi care de altfel nu cunoştea dedesubturile tratativelor, în decurs de aproape două săptămîni, dintre Guvernul provizoriu şi comisar... La invitaţia lui Soleiman însuşi, reprezentanţii diplomatici ai diferitelor ţări se prezentaseră la palat cu pompa cuvenită, escortaţi de o jumătate de escadron de cavalerie, ca să recunoască, în numele suveranilor respectivi, Căimăcămia şi, implicit, revoluţia. Hory, consulul Franţei, nu fu invitat însă... Sublima Poartă, deşi dorea alianţa acestei mari puteri, nu recunoştea încă oficial republica pe care, de cîteva luni, şi-o dăduse poporul francez.

O lume pestriţă şi nesfîrşită aştepta de-a lungul Podului Mogoşoaiei încă din zorii zilei... La toate ferestrele gătite cu flori atîrnau steaguri tricolore şi turceşti, covoare, iar galantarele magazinelor închise acum fuseseră de cu seară împodobite şi ele cu flori şi steaguri tricolore şi turceşti, căci negustorimea îndeosebi voia să arate că preţuieşte încrederea arătată de Soleiman constituţiei (fără „punctul 13" despre care se vorbea din ce în ce mai puţin printre aceşti negustori).

Dar nu numai negustorimea se îngrămădea în casele de pe Podul Mogoşoaiei, ca să apară la ferestre, ci şi boierimea aproape toată cîtă era în Bucureşti şi mai ales cucoanele nu ar fi vrut să piardă cu nici un preţ prilejul să vadă o astfel de paradă pompoasă, cu carete strălucite şi călăreţi înzorzonaţi cu fireturi, ceaprazuri, ledunci şi cordoane, pe cai arăpeşti.

În casa marelui vornic Scarlat Grădişteanu, de peste drum de Cişmeaua Roşie (unde fusese pe vremuri teatrul, acum ars, al domniţei Ralu), se adunase aproape toată protipendada, căci avînd un sacnacsiu în colţ spre Biserica Albă şi în colţul dimpotrivă, cu şapte ferestre care, la catul întîi, dădeau toate pe Podul Mogoşoaiei, era loc pentru toată lumea ca să privească în voie...

Dar aveau să apară la fereastră numai în clipa trecerii, căci nu voiau să aştepte în văzul tuturor, ceea ce nu s-ar fi potrivit cu evghenia lor. Erau acum aci vreo treizeci de cucoane tinere şi bătrîne, risipite prin cele patru saloane, ca şi un mare număr de boieri şi mai în vîrstă, şi în anii crailîcului... Marele vornic Scarlat Grădişteanu era unul dintre marii jucători de cărţi ai timpului, care făcuse multe partide mari în tovărăşia lui Alecu Vulpe, Băl-Ceaurescu şi Costache Cantacuzino. De cîţiva ani însă nu mai juca, supărat, cu ei... Costache Cantacuzino spusese

într-o zi despre nepotul lui, clucerul Oteteleşeanu, alt jucător vestit, care cîştigase averi la cărţi, că înşală la joc cu cărţi măsluite. Cantacuzino zicea că „birlicul" faimos pe care-l bătuse Oteteleşeanu în poarta castelului de la Măgurele, fiindcă îl cîştigase cu acest birlic, fusese scos din mîneca anteriului, căci jocul fusese acasă la Oteteleşeanu, în casa cu grădina frumoasă de lîngă Hanul Filaretului, unde se clădea acum Teatrul Naţional, şi acasă umbla îmbrăcat după felul răsăritean.

Ca de obicei la recepţiile de acest fel ale protipendadei, lumea se îngrămădea în salonul în care se afla Calliopi Ghica, soţia marelui logofăt Alecu Ghica. Ca întotdeauna, chiar cînd nu era gazdă, ea era aceea care *„faisait le canapé"*, adică stînd pe o canapea în colţ, ca marile ducese în vîrstă şi prinţesele de sînge din Apus, aştepta să i se prezinte toată lumea şi să facă rînd pe rînd cerc în jurul ei... I se spunea în lumea asta, în care toţi purtau poreclă, „logovipera", fiindcă era o viperă care ştia toate, gură rea vestită, care cînd spunea o răutate despre cineva, vorba făcea ocolul Bucureştilor şi obiectul ei era cîtva timp de rîsul tuturor. Reacţionară înverşunată, glumele ei se exercitau acum mai mult pe socoteala „farfaralelor", adică pe socoteala acelor membri ai marii boierimi care se dăduseră de partea revoluţiei... Numele acestor farfarale veneau toată ziua pe buzele ei şi ale marilor boieri, căci cei care trecuseră de partea revoluţiei nu erau decît vreo douăzeci de inşi (C. N. Filipescu, Scarlat G. Filipescu, Ioan I. Filipescu, cei patru fraţi Kretzulescu, adică Scarlat, Constantin, Dimitrie şi Nicolae, doctorul ; cei patru fii ai lui Dinicu Golescu, cei trei fii ai lui Iordache Golescu, care la ceasul acesta era în agonie, Ion Chica, Ion Cîmpineanu, Ioan Voinescu II, Ioan Bălăceanu, Costache Rosetti şi Grigore Grădişteanu, nepotul gazdei), din cele douăsprezece familii din protipendadă şi din cele şaizeci de familii de mari boieri (adică şi ei vreo două sute, luaţi ins cu ins), care ar fi turnat vitriol pe aşa-zisele farfarale, care de altfel nu erau toate chiar-chiar cu revoluţia.

— Ieri, cine credeţi că-mi trimite vorbă că vrea să ia o cafea la mine, dacă îl primesc... ? Iancu Ghica.

— Ginerele dumneavoastră, cucoană Calliopi ? întreabă un tînăr îmbrăcat europeneşte.

Calliopi, care tocmai sorbea din cafea, fu cît pe-aci să se înece.

— Ei și tu, prostănacule... Gineri-meu...? Cum o să fie gineri-meu, cînd el s-a refugiat la Brașov... Și ca să nu mai întrebi prosteşte, îți spui că nu era nici farfaraua de Iancu Ghica, feciorul bietului Tache, că l-a bătut Dumnezeu să aibă un asemenea copil, era Iancu Ghica, fiul marelui logofăt Alecu Ghica Căciulămare, deh! Ei bine, mi-a spus ce s-a întîmplat la ei la moșie, la Stînca... Văzînd că tot vine unul din satul vecin să-i aţîţe oamenii, a pus de l-a prins... și i-a turnat apă pe gît pînă i-a umflat burta și se învineţise de tot la faţă... Iancu ăsta, că mi-e și mie puţin nepot, a fost totdeauna superb... Nu sînt decît cîţiva ca el. Nicu Băleanu, Barbu Slătineanu și alţi vreo doi, care nu se ascund azi de frică, în gaură de șarpe, ca șobolanii... Nu vedeţi ce fac boierii noștri?... Duceţi-vă în salonul cu sofale să-i vedeţi pe toţi jucînd cărţi ca niște blegi, cînd pe uliţă se joacă soarta noastră, a tuturor... L-am sărutat, l-am răsfăţat.

— Tanti-mea, eu la ţară, acolo, multe nu prea știu... Așa că mi-am zis... Hai la tanti Calliopi, că dacă nu știe ea cum stăm, atunci nici dracu nu știe... *En cela, vous voyez bien qu'il exagerait énormément...* [1]

Feciori în straie albe de arnăuţi, cu tablale încărcate de mezelicuri și votcă, mastică și vermut, umblau printre musafiri, căci era înaintea prînzului și nu se știa cînd se vor putea așeza la masă. În clipa asta intră un alt tînăr care aduse vestea că Soleiman se apropie de arcul de verdeaţă, mare cît o cetate, care fusese construit la capătul Podului Mogoșoaiei... E atîta prostime adunată pe uliţe, că de-abia a răzbit călare pînă aci...

— Craii din guvern erau acolo? întreabă o altă cucoană bătrînă, scurtă și groasă, care sta pe canapea alături de Calliopi.

— Erau destui și dintre ei.

— *Est-ce que les enfants de madame Farfara étaient aussi?* [2]

Toţi izbucnesc în rîs... Întreg Bucureștii știa că *„les enfants de madame Farfara"* erau cei patru fii ai lui Dinicu Golescu, copiii Zincăi Golescu, născută Zinca Farfara, din familia cunoscută cu acest nume, de la Craiova. Jocul de cuvinte răutăcios al lui Calliopi Ghica făcuse ocolul saloanelor.

---

[1] Aici, vedeţi că exagera grozav... (fr.).

[2] Nu-i așa că erau și copiii cucoanei Farfara? (fr.).

Luînd de pe o tăviță de argint o felioară de pîine încărcată cu icre negre, din care gustă pe îndelete fără să se sinchisească de faptul că ținea în loc lacheul, care aștepta ca ea să ia și mastică, „logovipera" spuse unuia dintre tinerii care o înconjurau (fiindcă o vorbă de a ei putea să-i puie în slujbă chiar acum, căci ea tot mai avea legături cu vreo două Farfarale dintre frații Kretzulești) să se ducă să vadă cu cît au mai îmbătrînit matofiții ăia care joacă într-o vreme ca asta cărți.

Matofiții erau mai întîi marele ban Alecu Vulpe, marele logofăt Băl-Ceaurescu, adică însuși fratele „logoviperei", marele vornic Scarlat Grădișteanu, paharnicul I. Oteteleșeanu, care, în salonul cel mare, cu trei sofale îmbrăcate în cit roșu cu flori aurii una spre fereastră și două în părți, jucau pe sofaua din mijloc. Dacă Alecu Vulpe avea șaptezeci și trei de ani, dacă Scarlat Grădișteanu se apropia de șaizeci de ani, în schimb Băl-Ceaurescu și Iancu Oteteleșeanu nici nu împliniseră cincizeci de ani. Pe celelalte două sofale, pe care se puseseră de asemenea mese scunde de abanos, jucau Costache Grădișteanu, Vasilache Bărcănescu, Iancu Slătineanu, Grigore Ruset, Scarlat Ghica (nepotul lui Ghica Barbă-roșie) și Iordache Văcărescu, și Floreștii (frații Luxiței), unii bărbați în puterea vîrstei, alții oameni tineri de tot, dar pătimași ai jocului de cărți... Alți boieri tineri veneau prin salon, își aruncau ochii la mese, urmăreau cîtva timp întorsăturile mai palpitante, apoi se întorceau în salonul europenesc, unde pe fotolii albe îmbrăcate cu Aubusson, cucoane mai mult ori mai puțin frumoase se sclifoseau și vorbeau zgomotos ca să se știe că sînt și ele acolo, că în jurul lor sînt tineri care le amuză...

Printre matofiții care o dezgustau prin tembelismul lor pe dîrza „logoviperă" era, ca în atîtea rînduri, și Frusinica. Ca deseori, de vreo doi ani încoace, Frusinica era și azi printre acești bătrîni pătimași care se obișnuiseră atît de mult cu prezența ei, încît nu se mai puteau lipsi de ea... Bucuria acestei frumuseți le încălzea oasele din ce în ce mai seci și le înviora privirile din ce în ce mai obosite... Ea, bucuroasă că pînă în cele din urmă nu i se cere nimic mai mult decît să fie cîte un ceas, două pe zi printre ei și să le asculte glumele lor pipărate și clevetirile otrăvite, răsfățată din ce în ce mai mult, după ce îi pusese pe rînd la locul lor, era mulțumită și că își scotea la joc banii de care avea nevoie pentru cheltuielile de toată ziua — atît de mari — fără să piardă niciodată... Auto-

ritară prin firea ei, nu se lăsase intimidată, și acum căpătase apucături despotice față de ei... În afară de Alecu Vulpe, îi tutuia pe toți și era straniu s-o auzi pe ea, o fată de douăzeci și patru de ani, spunînd unui mare logofăt, om de șaizeci de ani : „Costache, tu ce carte ai ?" ori unui mare postelnic : „Grigore, nu mai rîde așa, ca un nerod..." Ei îndurau veseli, luînd totul în glumă, despotismul ei de zeiță locală.

Dacă „logovipera" mustea venin în salonul cel mare europenesc, era și fiindcă o știa pe Frusinica, nepoata ei de vară, alături, în salonul jucătorilor de cărți. De cîte ori o simțea în apropierea ei, vedea negru înaintea ochilor. Nu pentru că o mustra cumva cugetul că îi luase și ea fetei o parte, cea mai mare din moștenirea cuvenită ei a bătrînului Gligore Băl-Ceaurescu, ci pentru că o socotea piaza rea a lui Hristache, care de cînd o întîlnise, își pierduse cu totul capul. Socotea că din pricina ei se pierde ultima șansă ca vreun vlăstar din neamul Băl-Ceaureștilor să se urce pe tronul Țării Românești, visul de două sute de ani încoace al Băl-Ceaureștilor, niciodată realizat. Era ultima șansă, fiindcă în afară de nenorocitul de Fanache, și acela distrus tot de Frusinica, nu mai era nici un bărbat din spița lor. Ce n-ar fi dat să fi fost ea bărbat în locul blegilor acestora, dar era femeie și tot ce putuse să facă era să se mărite cu o beizadea, ca atîtea altele din neamul Băl-Ceaureștilor, căci nu se puteau apropia altfel de scaunul domnesc.

De altfel, acum la cincizeci de ani ar fi putut prea bine să treacă drept bărbat... așa înaltă, osoasă, uscățivă, cu nasul adus înspre bărbie, cum era.

Era totuși un lucru în înfățișarea ei care îi da un soi de feminitate... Avusese în tinerețe părul negru ca pana corbului, mătăsos, mare și des, îmbîcsit de des, așa cum îl avusese de altfel și Hristache, împlîntat puternic, așa încît îi micșora fruntea... Cu timpul încărunțise, fruntea se mai dezpărase, dar rămăsese tot atît de mare și de des. În loc să-l poarte cărunt, Calliopi îl albise de tot și acum nu numai că părea și mai mătăsos, de parcă erau fire de argint alb, dar o și întinerea oarecum... Îi mai sporea feminitatea și șiretenia de a vorbi cu ochii pe jumătate închiși, ducînd la ochi lornionul care de altfel

era cu sticle simple, fără dioptrii... Numai ca să ţie mai mult subt privirea ei, ca pe nişte obiecte, pe cei cu care vorbea... Pe de altă parte, finețea şi subtilitatea ei, de netăgăduit, îi dădeau, cînd vrea ea, un adevărat farmec, ceva din frumusețea unor şerpi veninoşi, cu care domina în aşa-zisa aristocraţie valahă. La mers şi îmbrăcăminte căuta s-o imite pe Maria Antoaneta, aşa cum şi-o închipuia din reproducerile pe care le cunoscuse... Purta părul ei frumos ridicat într-o arhitectură complicată şi susţinută cu spelci, piepteni şi diademe bătute cu pietre scumpe ; din nefericire pentru ea, majestatea mersului şi îmbrăcămin̦ţii erau aproape caricaturizate, pentru că rochia ei, îndeobşte pornind de la aceea a Mariei Antoaneta, era încărcată prin adaos cu tot ce aduseseră modele succesive din prima jumătate a veacului. Mîneci bufante, gulere ridicate, combinate cu decolteuri din vremea imperiului, zorzoane, eşarfe, şi chiar un şal oriental imens pe care-l purta pe umeri... Era un soi de muzeu în mers care pătrundea în saloane, cînd era anun̦ţată „*princesse* Ghica", titlul considerabil sporit pentru cei care ştiau că e şi o Băl-Ceaurescu (deşi nu erau atît de bogaţi, căci unii Ghica erau cam scăpătaţi) după mamă, Mavrocordat, vară cu Bărcăneştii, cu Văcăreştii, Kretzuleştii, Floreştii şi, bineînţeles, cu ceea ce rămăsese din Brîncoveni, deci în modul acesta tot un fel de muzeu. Îşi putea [permite] mai ales datorită averii ei imense, să fie „logovipera" temută a saloanelor.

Nu renunţase la gîndul că Hristache ar mai putea fi domn în Ţara Românească, căci erau destul de bogaţi amîndoi. Întîmplările ar fi putut aduce mai curînd pe tron pe un Ghica, fie bărbatul ei, fie unul dintre băieţii ei, căci avea doi, fie pe unul dintre gineri (căci avea patru fete, dintre care două măritate tot cu de-alde Ghica), dar setea ei neostoită era să se ridice numele de Băl-Ceaurescu însuşi la tron.

O ura pe Frusinica, mai întîi pentru că după părerea ei era o pată pentru numele de Băl-Ceaurescu, deşi Frusinica, la toate gradele de rudenie ale spiţei, adăuga şi pe acela că bunica ei, o Cantacuzinoaică din spiţa Măgurenilor, era mai apropiată de mărimile Bizanţului. Mai greu era că această făptură nu era de loc mîndră că e o Băl-Ceaurescu, era mai mîndră că e actriţă şi prin asta dădea cea mai mare lovitură celorlalţi Băl-Ceaureşti, căci era dovada vie că numele poate fi dispreţuit, de vreme ce una care-l purta, îl purta din necesitate de stare civilă, aşa cum purta şi pantofi.

După ce se răspîndise vestea că Frusinica este fată, că n-a avut nici un amant, exasperată că nu-l poate convinge pe Hristache să renunțe la ea, după ce o bîrfise cumplit prin saloanele protipendadei, într-o zi Calliopi se gîndi că la urma urmelor ar fi mai bine ca Hristache să se însoare cu ea și, o dată așezat în rîndul oamenilor, fie și așa, să se poată îndrepta iar cu toată făptura lui de taur, cu fruntea îngustă, spre gîndul domniei... Își închipuise că Frusinica nu va scăpa acest prilej de-a face o căsătorie, după judecata protipendadei, strălucită, dar spre uimirea tuturor, fata nici nu vrusese să audă de asta, ba, ca să sfîrșească odată cu orice propunere de acest fel, se logodise cu colonelul Dăscălescu ; acum, cînd acesta nici măcar nu mai era în armată. De atunci o ura și mai mult... Iar astăzi o ura îndeosebi, fiindcă din pricina ei nu se putea duce în salonul jucătorilor de cărți „să-i ia la trei păzește" pentru că sînt lași, că nu au curajul să iasă înaintea lui Soleiman și, deschizîndu-i ochii, să-l împiedice să se arunce așa în brațele revoluționarilor. Îi era frică numai de Frusinica, pentru că știa că nu are ce pierde și că-i poate spune în față ceea ce spusese odată, într-o grădină de vară, prefăcîndu-se că nu o cunoaște, întrebînd în gura mare : „Doamne, cine-o mai fi și paparuda asta cu barbă în cap !" de rîsese tot Bucureștii.

Cineva adusese vorba despre cei vreo treizeci de mari boieri, refugiați la Brașov și la Galați, care, intrigînd pe lîngă potentații austrieci și ruși, își pregăteau — credeau ei — urcarea pe tron de îndată ce revoluția va fi înfrîntă... Pe toți îi ura nespus Calliopi Ghica și îndeosebi pe Bibescu și pe Maricica lui, și pe Suțulești, care acum „lucrau" la Galați cu consulul general al țarului, Kotzebue. Cu un haz îndrăcit, începu să-și bată joc de acești poltroni, care n-au avut curajul să rămînă în țară și să lupte pe față cu revoluționarii... Știa o mulțime de anecdote pe socoteala Maricicăi Bibescu și mai ales pe socoteala doamnei Kotzebue, și aceasta cam viperă în felul ei, cu care schimbase multe înțepături înainte de revoluție.

În clipa aceasta se apropie de canapeaua ei o femeie încă tînără, cu o față de miel dulce, prea delicată ca să fie frumoasă, puțin cam subțire în talie și cu un gît lung și moale, care-i dădea un aer bătrînicios, cu toate că era foarte plăcut îmbrăcată, într-o rochie de tafta neagră, cu guler de dantelă albă... Era Maria Ghica, rudă foarte apropiată cu soțul „logo-

viperei", despre care aceasta aflase că scrisese principilor Grigore Ghica la Braşov să vie în ţară fiindcă revoluţionarii nu sînt atît de răi şi te lasă în pace, dacă îţi vezi de treabă.

— *Eh bien, madame, est-ce que vous l'avez obtenu ?* [1]

— *Je ne comprends pas, madame, cette question...* [2] răspunse Maria Ghica speriată, căci bănuia că va veni o perfidie.

— *Enfin, cette place... cette place de* zapciu *que vous briguez tant pour votre neveu... Je panse que monsieur Eliade ne vous refuse rien...* [3]

Mariei Ghica, făptură blîndă şi delicată, îi dădură lacrimile...

— *Mais, madame, je n'ai rien demandé à persoanne* [4].

— *Eh bien, ils ne vous offrent rien, de leur propre mouvement, vu que vous êtes leur tendre amie ?* [5]

Şi deodată mielul deveni mîţă.

— *Je ne demande rien, à personne, madame, ni même à vous, de vous taire. Sachez-le bien...* [6]

Dar nu avu curaj să-i întoarcă spatele şi rămase aşa locului, bleagă şi tristă.

Alaiul trebuia să treacă prin dreptul lor, pe la ceasurile douăsprezece, dar încă nu se vedea nimic, decît călăreţi de tot soiul şi din cînd în cînd caleşti şi carete, trecînd grăbite în sus şi în jos, pe Podul pe care nu mai avea voie să treacă mai nimeni. De o parte şi de alta a lui erau înşirate breslele cu flamuri şi cu podoabele simbolice ale fiecăreia, Gvardia Naţională, parte în uniformă, parte numai cu centiroane şi capele, ca şi aproape vreo zece mii de săteni, chemaţi prin comisarii de judeţe... De asemenea, îngrămădiţi cum se putea, mii şi mii de bucureşteni care, cum se spunea, desfundaseră mahalalele...

---

[1] Ei bine, doamnă, l-aţi obţinut ? (fr.).

[2] Nu înţeleg, doamnă, această întrebare... (fr.).

[3] În sfîrşit, locul acela... locul acela de zapciu, după care aţi alergat atîta pentru nepotul dumneavoastră... Gîndesc că domnul Eliade nu vă refuză nimic... (fr.).

[4] Dar, doamnă, n-am cerut nimănui nimic (fr.).

[5] Ei bine, tocmai dumneavoastră care-i sînteţi o prietenă atît de apropiată, nu vă oferă nimic din propria-i iniţiativă ? (fr.).

[6] Nu cer nimănui, nimic, doamnă, nici măcar dumneavoastră, să tăceţi din gură. Asta, ca s-o ştiţi... (fr.).

Ferestrele împodobite cu flori erau înţesate mai ales de femei, ba erau oameni şi pe case. Ghirlande verzi treceau, ici şi colo, de la o casă la alta, peste Pod. Era o zi călduroasă de vară şi toate feţele păreau încinse... Snopuri de raze se răsfrîngeau, scînteiau pe acoperişurile de tablă. Pretutindeni, steaguri tricolore şi steaguri otomane, cu semilune în colţ. Cu o întîrziere de aproape patru ceasuri, Soleiman, cu suita sa şi o escortă de două sute de călăreţi, în uniforme albastre, cu epoleţi şi ledunci aurite, trecură pe la Băneasa şi se opriră pe şosea, la grădina şi casele lui Costache Cantacuzino. Acesta fugise din ţară după întîmplările de la 19 iunie, şi Căimăcămia poruncise vătafului să pregătească odăile şi cele trebuincioase, ca Soleiman să se poată odihni puţin şi să îmbrace uniforma de ceremonie. O mare mulţime înconjură grădina, ţinută cu greu de dorobanţii Agiei şi de călăreţii turci, dar primirea oficială nu avea să înceapă decît la barieră, unde arhitectul Orăscu construise un arc de triumf în stil gotic, flamboiant, care de altfel nu era decît cel de pe Cîmpia Libertăţii, de la 15 iunie, mutat aci şi împodobit cu steaguri, cu portretul sultanului îmbrăcat în flori. După ce avea să treacă pe subt arc, Soleiman avea să fie salutat de Municipalitate, care trebuia să-i înfăţişeze pe o pernă cheile, simboluri ale oraşului, şi pe o tavă, pîine cu sare. Doisprezece băieţi şi douăsprezece fetiţe, în port naţional, aveau să-i dea buchete de flori... Staroştii breslelor îi înfăţişau diferite semne ale meşteşugurilor respective.

*

Obosit de aşteptare, C. Aristia, care era ajutorul de comandant al Gvardiei Naţionale şi [care], îmbrăcat în noua ei uniformă, îşi inspectase de cîteva ori, de la opt dimineaţa, sectorul, intră la Vornicie să se mai odihnească o clipă... Aci fu rugat de Costache Rosetti să aibă grijă să lipească necontenit „publicaţia" Căimăcămiei cu privire la înlocuirea guvernului... Soleiman ceruse ca neapărat această „publicaţie" să fie adusă larg la cunoştinţă populaţiei, dar caimacamii nu avuseseră acest curaj. O lipiseră doar în trei locuri : la palat, la Biserica Sărindar şi la Mitropolie. Dar revoluţionarii, care îşi dădeau seama de jalnica îngenunchere a celor trei, le rupeau furioşi şi era mereu nevoie să fie din nou lipite. Aristia luă cîteva foi să le aibă la îndemînă. Erau mici şi ruşinate parcă.

„PUBLICAŢIE

Se face cunoscut că Guvernul provisoriu, ce se formase în ţeară de la abdicaţia fostului domn, a încetat cu totul. Popolul Român este astăzi guvernat de noua Locotenenţă Domnească, compusă de şase membri şi aleasă de însuşi popolul, care va guverna ţeara pînă la alegerea noului domn.

Nouele instituţii cerute de popol vor avea puterea lor desăvîrşită după aprobaţia excelenţei-sale Suleiman-paşa şi sancţia majestăţii-sale sultanului, ce cu părintească îngrijire protege ţeara.

S-au ales: N. Golescu, ministru din Năuntru; I. Eliade ministru Instrucţiei Publice, Chr. Tell, ministru de Război.

Bucureşti"

S-au ales... Adică s-au ales caimacami. O lipi cu mîna lui, căci locul era încă plin de clei. Dar în clipa aceea simţi pe umăr o mînă puternică şi întoarse capul.

— De ce dracu o mai lipeşti, frate Aristia? Ce e aia revoluţie cu voia sultanului?... Cum vine adicătelea asta? ...Că tot ce face ţara acum ca să se libereze trebuie aprobat mai întîi de sultan.

Aristia fu destul de încurcat... Era un mare admirator al lui Eliade şi socotea că tot ce face marele cărturar e bine făcut... Îi răspunse cu jumătate voce omului cu barba pătrată şi umeri largi din faţa sa:

— Ce vrei, frate? Nu se poate altfel... Ştie şi Soleiman că e numai de formă.

Bolliac, căci el era, surîse cu oarecare tristeţe.

— Mă, voi, actorii, ar trebui să fiţi mai dîrji... Prin vocea voastră vorbeşte poporul... Adică, vorbesc cu păcat. L-am uitat pe Costache Caragiale... Cunoşti scrisoarea pe care a scris-o *Pruncului român?*

— Nu, de unde o' s-o cunosc?

— Are să apară poimîine. Ne-au trimis-o băieţii şi nouă... Ceteşte-o să vezi... [1]

---

[1] Scrisoarea a apărut într-adevăr şi a înlăcrimat mulţi ochi. Iată-i cuprinsul:

„Domnilor redactori,

Numărul 19 al Pruncului român *anunţă o colecţie; nevinovatul* Prunc *cere pentru maica sa, el cere şi primesce oricît de mic va fi darul. Deşi străin şi calomniat de inimicii mei, voi să ieau parte la această faptă.*

Dar Bolliac nu știa că pe aceeași listă de subscripție figura și C. Aristia, cu o sumă destul de frumoasă...

Mergeau acum împreună spre Șosea, printre cele două șiruri ale Gvardiei Naționale, care abia stăvileau mulțimea... Omul de teatru mai ales era cu privirile îndreptate mai mult spre portretele împodobite de la etaj, deasupra prăvăliilor, acum închise, dornic să vadă femeile frumoase ale Bucureștilor... Deodată păli și-și mușcă buzele. Bolliac fu surprins de această tresărire scurtă, înghețată, a prietenului său și, urmărindu-i privirea, văzu și pricina... La o fereastră a casei Grădișteanului, Frusinica, puțin aplecată, scruta Podul Mogoșoaiei în sus, ca să vadă, probabil, dacă e vreun semn de apropiere a alaiului. Nu-i văzu pe cei doi care priveau spre fereastra care, de altfel, spre deosebire de alte case, nu avea nici un fel de podoabă... Plecă spre iatacul cel mare, cu sofale, unde erau mesele de cărți. Tocmai venise un coleg al ei, actorul Ion Dănescu, tînăr cam sec, cu pretenții de crai căruia nu i se poate rezista, și mai ales un reacționar îndîrjit... Adus în cercul acesta al protipendadei, primit chibiț la joc și alegîndu-se din cînd în cînd cu cîte un galben, dar el, spilcuit și îmbrăcat după ultima modă apuseană, era nespus de măgulit de hazul pe care îl făceau marii boieri, cu anterie și cauce, de snoavele pe care le istorisea foarte iscusit, ca și de cancanurile din oraș pe care le povestea cu multă fiere. Își dădea și el aere aristocratice și era necruțător cu democrația, bătîndu-și joc, cu orice prilej, de „craii", de „desculții", de stîngăciile revoluționarilor cînd voiau să fie — zicea el — distinși... Deși nu era prea arătos de statură, îndrăzneala lui mergea pînă acolo că vorbea în gura mare pe stradă, arătîndu-și dușmănia față de patrioți și uneori chiar îi apostrofa. De două ori era să fie bătut în fața palatului. Altădată fusese dus la poliție... Dar tocmai din

---

Aflîndu-mă astăzi în lipsă de bani trimit Pruncului *un inel al meu de diamant și o podoabă de granate a soției mele. Binevoiți a le pune spre vînzare, și prețul lor îl veți depune la casa adunării.*

Sacrificiul este mic, dar și puterile mele de astăzi sînt mici, dea Domnul să mă însănătoșesc și să poci lucra, și zeciuiala muncilor mele o depui la casa colecției. Aș fi voit să continui scrisoarea, dar periodul frigurilor mă întrerumpe.

Fratele și amicul vostru,

C. CARAGIALI" *(n.a.).*

aceste întîmplări, pe care apoi le povestea cu mîndrie, își făcea un merit, mai mult ca să fie primit în protipendadă... Acum povestea foarte ascultat scandalul — cum zicea el — cu sala de la Șosea, unde urma să aibă loc balul dat în cinstea lui Soleiman.

— Au smuls de la Vistierie douăzeci de mii de galbeni, ca să decoreze sala, și acum se ceartă ca țiganii ca să împartă prada. Rosetti nu mai știe cum să-i împace, că el e acum numit de ieri director al Departamentului din Lăuntru, în locul nepotului dumneavoastră, preciză el, adresîndu-se gazdei. Știrea era de altfel adevărată, căci Grigore Grădișteanu plecase în delegație cu Bălcescu și ceilalți la Constantinopol, și i-a amenințat cu închisoarea.

— Ascultă, mă, zece mii de galbeni cheltuiesc ei numai pentru balul din grădină... Auzi, pungașii... Zece mii de galbeni, se cruci Alecu Vulpe.

— Coane Alecule, dacă vă spui. Nu știu toți cum să mai întindă : maimur-basa Costache și tapițerul Greniul se ceartă cu Mayer, care vrea să ție tot pentru el... iuncărul Magheru a ciupit și el trei sute de galbeni pentru artificiile din grădină... Montrezor, care o să mai încaseze și de la reprezentația de teatru cel puțin patru sute de galbeni, se ceartă cu pictorul ăla Iscovescu, care a făcut și el decorație și cere șapte sute de galbeni... Pînă la urmă Rosetti o să oprească pentru el tot cașcavalul...

Adevărul era că toate cifrele erau umflate de zece ori, și micile neînțelegeri dintre colaboratori, exagerate și înveninate cu fiere de la el... Rosetti avea mare bătaie de cap cu organizarea grabnică a unei serbări cu iluminație în grădina de la Șosea, urmată de un bal cu bufet îmbelșugat în pavilionul amenajat din nou. Scria toată ziua adrese energice către Municipalitate, către colaboratori, căutînd să înlăture piedicile de tot soiul.

— Ascultați la mine, continuă Alecu Vulpe... hoțomanii ăștia au secat vistieria țării... Se spune că pe Soleiman l-au cumpărat cu un milion de galbeni, ca să le recunoască guvernul... Ascultați-mă pe mine, au să înfunde toți pușcăria.

Frosy Băl-Ceaurescu fusese poftită să cînte și să declame și ea la reprezentația teatrală care avea să aibă loc a doua zi seara la teatru ; cînd boierii aflară despre asta, își ieșiră

din sărite şi o convinseră că nu e de demnitatea ei să dea sprijin pentru sărbătorirea turcului...

Ion Dănescu mai povesti şi alte multe mici ticăloşii pe seama celor de la guvern, în hazul gros al marilor boieri...

Cînd Cezar Bolliac, care era şeful Vorniciei oraşului, puţin şi cam supărat că atribuţiile sale sînt încălcate de Municipalitate, se urcase în caleaşcă pentru ca să ocolească spre Uliţa Tîrgovişteî, ca de acolo să se ducă, cum era îndatorat, la Mitropolie, Aristia se întorsese numaidecît pe Pod şi se oprise în faţa casei lui Grădişteanu, cu ochii pironiţi la fereastra unde o văzuse pe Frusinica. Nu trecu mult şi o văzu din nou... De data asta îl zări şi ea... Nespus de bucuroasă, nici nu aşteptă ca el să o salute, îi făcu semne cu mîna, ridicîndu-şi braţul şi mişcîndu-şi copilăreşte degetele. La asemenea izbucniri de prietenie spontană, Aristia nu putea rezista niciodată şi îi răspunse cu un surîs melancolic, înduioşat. Frusinica îşi luă umbreluţa liliachie, cu dantelă şi baston lung şi subţire, şi, fără să mai dea bună ziua celor dinlăuntru, zbură pe scară...

Băl-Ceaurescu, cu un junghi în inimă, alergă la fereastră ca să vadă încotro se îndreaptă... O văzu toată înflorită de bucurie alergînd aproape, către Aristia. Se întoarse la joc mîrîind printre dinţi :

— S-a dus la bestia aia de palicar... Şi trînti o înjurătură grosolană de rîseră toţi.

Văzînd-o în rochia liliachie, strînsă pe talie, cu volănaşe de aceeaşi culoare, cu braţele albe goale, cu surîsul vioi, care îşi răspundea cu albul de fildeş al dinţilor, iluminîndu-i toată faţa, Aristia uită de îngrozitoarea întîmplare care îl chinuise atîta cînd află şi amănunte despre acea prinsoare stupidă dintre boieri, uită şi toate suferinţele trecutului. Sînt unele bucurii care seamănă cu începuturile...

— Frosy, cum poţi să stai tu între oamenii aceia scîrboşi, care nu se gîndesc decît la buricul lor, acum cînd ţara asta întreagă freamătă şi tremură pentru libertatea ei ? Uită-te şi tu... Zeci de mii de oameni.

Frusinicăi îi fu, în clipa asta, într-adevăr ruşine. Îşi spuse în gînd, plină de silă la amintirea trupurilor acelea burduhănoase, la măscările de care făceau atîta haz, că locul ei nu e acolo. Fără să vrea, chipul ei de heruvim se strîmbă de silă... O clipă, Aristia o privi zăpăcit, neştiind ce vrea să spuie

această înnegurare în silă. Îi era teamă că o mîniaseră spusele lui. Ea îi puse însă mîna moale pe braț și spuse încet, întunecat :

— Ai dreptate...

Îi păru rău în clipa aceea că a fost în stare să refuze să declame la reprezentația de la teatru... Se hotărî să anunțe chiar azi că primește.

Acum, toată lumea de la ferești se uita numai la ei doi... În uniforma lui nouă, pe care el, obicinuit să poarte orice costum pe scenă, o purta cu o calmă eleganță, alături de această frumusețe cu casca strînsă de cîrlionți aurii, pe care era așezată cam într-o parte o pălăriuță cît o farfurioară de ceai, cu umbreluța puțin înapoi pe umăr, erau o pereche potrivită, ca în fața publicului, la teatru... Ea nu-și mai lua mîna de pe brațul lui și el nu mai avea nevoie de altceva. Erau chiar pe Pod, în fața rondului de gvardiști, singuri în văzul tuturor...

Se auziră lovituri de tun, semnalul că Soleiman a trecut pe subt arcul gotic de triumf de la barieră... Fu o mare mișcare de o parte și de alta a Podului, apoi lumea încremeni în așteptare... Peste cîtva timp apăru escadronul de cavalerie și după el o caleașcă în care era noul șef de poliție al capitalei, numit chiar azi-dimineață — dar numirea nu avea să apară în gazetă decît peste două zile — Ion Brătianu. Apoi, puțin cam în dezordine, vreo douăzeci-treizeci de călăreți în uniforme muiate în aur, pașale și alți ofițeri turci, suita lui Soleiman, amestecați cu ofițeri români, pe cai lucioși, cu harșele de păr de cămilă. La depărtare de zece pași în urmă, careta de lac negru, cu burduful lăsat în jos și înainte și înapoi, în care era într-o uniformă albastră, cu o pelerină albă pe umăr, Soleiman, și alături de el prezidentul Municipalității, Polizu, care știa și turcește, și franțuzește.

Uralele zguduiau văzduhul și mănunchiuri de flori zburau de la ferestre, desfăcîndu-se în mica lor traiectorie și căzînd mai mult pe caldarîmul Podului... Frusinica se încălzi și ea de atîta entuziasm. Nu avea flori și își fîlfîia batista mică de mătase... Cînd careta trecu pe lîngă ea, la un pas, simți privirea adîncă a turcului oprită asupra ei. Apoi îl văzu cum ia un mănunchi de flori, din cele căzute lîngă el pe fotelul caretei și i le aruncă, cu mîna moale... Ea, care făcuse vreo doi pași după caretă, care mergea și ea la pas, neavînd flori, îi aruncă batista. El se aplecă mult peste aripa caretei și izbuti s-o prin-

dă, ducînd-o spre buze, dar fără s-o apropie. Cu capul întors, Soleiman se gîndi cu spaimă că femeia asta atît de tînără şi de frumoasă se va pierde în mulţime şi că nu o va mai vedea niciodată... Cînd nu o mai putu zări, căci careta trecuse de Biserica Albă, se întoarse mîhnit, dar întîlni privirea surîzătoare a lui Polizu, care ghici neliniştea lui.

— E cea mai frumoasă actriţă a teatrului românesc... Frosy Băl-Ceaurescu.

Turcul repetă încurcat şi încîntat, cu accent greşit :

— Bal-Ceaurescu... Ceaurescu... Am auzit de numele ăsta cred... Şi fu mulţumit că măcar ştie cine e.

Familia Băl-Ceaureştilor era într-adevăr cunoscută şi la Constantinopol.

Soarele puternic de namiază de august îi cădea lui Soleiman în plină faţă, dar el era toropit din altă pricină.

Trece cortegiul

După ce alaiul trecu, boierii care se îngrămădiseră şi ei în sacnacsiu şi la ferestre, ca să vadă mai bine, se aşezaseră acum din nou la jocul de cărţi, aşteptînd să fie în sfîrşit poftiţi la masă, cînd apăru în uşa cu cele două canaturi aurite, date la o parte, Calliopi Ghica, urmată de un grup întreg de cucoane şi tineri, pe care vădit îi chemase după ea... Era furioasă, măreaţă şi înflăcărată... Începu să urle arătîndu-i pe cei de la joc celor din urma ei.

— Uitaţi-vă... uitaţi-vă la ei... În timp ce ţara se duce de rîpă şi ăia îi plimbă parastasul pe stradă, molîii şi neputincioşii ăştia s-au înfundat aci la cărţi.

Marele vornic Scarlat Grădişteanu o întrerupse uimit, speriat aproape :

— Dar... Calliopi.. ce vrei de la noi ? Ce putem face...

Dar zeiţa majestoasă îi tăie vorba numaidecît :

— Auzi ce întrebare caraghioasă ? !... Cum ce să faceţi ? Să fi ieşit cu toţii în stradă, să fi prins de dîrlogi caii de la droşca acelui fătălău imperial şi să-i strigaţi : Înapoi... semănător de anarhie... Să-l ameninţaţi că dacă nu se întoarce, cît

e el de cumnat al sultanului, va înfunda puşcăria, fiindcă nimeni nu se poate juca nepedepsit cu anarhia...

— Cum era să facem noi asta, bre muiere ? întrebă întărîtat Alecu Vulpe. Ce, vrei să ne sfîşie prostimea ?... Şi apoi mucalit : Mă vezi pe mine luînd caii de dîrlogi ?

Calliopi Ghica rînji amar şi ochii-i scăpărară de furie.

— Cine ar fi îndrăznit să se atingă de floarea aristocraţiei româneşti ? Nu-i ştiţi cît sînt de laşi ?... Nu ştiţi că e destul să te încrunţi la ei, ca s-o ia la goană în munţi ? Vă spui eu... Vă meritaţi soarta... dar biata Ţară Românească merită ceva mai bun decît voi. Nu sînteţi cu nimic mai prejos de poltronii care au fugit la Braşov şi la Galaţi.

Toţi se priveau buimaci... înţepeniţi de frică, fiindcă nebuna era în stare să ia la refec şi pe fiecare în parte.

Mucalit, tot Alecu Vulpe lămuri situaţia :

— Acum că n-am luat caii de dîrlogi... ce dracu să mai facem, bre Calliopi ?

„Logovipera" se potoli brusc, căci ştia că marele ban e şi el gură rea, şi luptătorii de felul ei ştiu în genere să-şi măsoare adversarii... Tăcu din gură încruntată... Şi deodată i se păru că a găsit ce e de făcut... Spuse deci domol :

— Nene Alecule, părerea mea este că acum, aci numaidecît după masă, să scrieţi un memoriu scurt către Poartă, arătînd că Soleiman-paşa a trădat interesele imperiului, şi să-l semnaţi cu toţii... Iar mîine, cînd va fi recepţia la care v-a invitat, să-i înmînaţi acest memoriu.

Grosolan cu intenţie, Alecu Vulpe, după ce clătină din cap, admirativ, către cei din dreapta şi din stînga lui, îi spuse zîmbind cu barba lui rară, de ţap încărunţit :

— Fă Calliopi, nu eşti proastă de loc... Tu ai mai mult cap decît şapte logofeţi la un loc... Că ban mare cu cap nici nu s-a pomenit pînă acum... Dacă mă fac cumva domn, eu pe tine te iau mare logofăt, că eşti dată dracului... Tu să ne scrii şi arzul către sultan, că-l iscălim cu toţii... Îl dau eu cu mîna mea.

Calliopi ştia că la şaptezeci şi trei de ani Alecu Filipescu boşorog nu mai avea nici o şansă să vie pe tron. Dimpotrivă, era un paravan bun. Se duse la el, că era lungă marginea sofalei, şi-l sărută pe obraji, în hohotele admirative ale tuturor... Tocmai atunci fură poftiţi la masă.

*

La palatul Bibescului, unde așteptau pe terasă cei trei locotenenți și toți miniștrii, între două discursuri, Polizu avu timp să-i spuie lui Tell întîmplarea, care la rîndul său o șopti celorlalți. Dealu Mitropoliei era negru de lume, care fîlfîia steguleţe tricolore și otomane, sau numai pălării și batiste... Cînd se sfîrșiră cele douăzeci și una de lovituri de tun, lumea înțelese după zvonul răspîndit de oamenii Locotenenței că asta înseamnă că au fost primite cele douăzeci și una de puncte ale constituției și uralele nu mai conteneau. Cei două sute de călăreți turci, care escortau pe Soleiman și escadronul de cavalerie român, făcuseră front în marea grădină a Bibescului, stricînd răzoarele de flori, călcînd arbuștii de soiuri rare, dar nimeni nu se mai gîndea la asta...

Discursul lui Eliade fu umflat ca de obicei. Mitropolitul nu pomeni de revoluție, iar răspunsul lui Soleiman, cam rece, în termeni tari, fu căptușit cu înțelesuri foarte binevoitoare din modul în care fu pronunțat și din surîsul și gestul moale cu care era întovărășit...

Seara tot orașul fu iluminat... Întovărășit de N. Golescu, cu care se împrietenise încă de la Giurgiu și cu care schimbase fel de fel de glume, Soleiman făcu o plimbare în caretă la Șosea... La lumina faclelor văzu cum din față vine într-un trap sălbatic o cabrioletă cu doi cai albi, mînați de o femeie blondă... O recunoscu pe tînăra care-i aruncase batista și, strîngînd cu mîna puternic brațul lui Nicolae Golescu, duse mîna la fes, înclinînd capul... Ea îi răspunse în fugă, surîzînd. Golescu cunoștea întîmplarea, cum o știa tot guvernul, și-i spuse că o va vedea din nou a doua zi, la reprezentația de la teatru...

Frusinica trimisese vorbă prin Aristia că va veni să declame și să cînte dacă o acompaniază el la pian.

A doua zi, înainte de prînz, Soleiman primi tot corpul consular și dădu o audiență colectivă la un grup de peste o sută de boieri, dintre cei mai de frunte, care venise să arate prăpastia în care-i aruncată țara prin reformele acestei revoluții. Spuseră că nu mai sînt siguri de viața lor. Comisarul pofti într-o încăpere alăturată pe cinci dintre marii boieri, pe Iordache Filipescu, Alecu Filipescu-Vulpe, Teodor Văcărescu-Furtună, Băl-Ceaurescu și Herăscu-Năsturel... Le ceru să fie liniștiți și

să aştepte cu răbdare hotărîrea sultanului. Să nu se teamă de nimic, căci viaţa şi averea lor este apărată de hatişeriful de la Guilhané, prin care majestatea-sa, augustul suzeran, garanta viaţa, libertatea şi averea tuturor raialelor sale. De aceea se găsesc la Giurgiu trupele otomane.

La ieşirea din încăpere, Alecu Vulpe, care mergea dîrz, uitînd că e surpat, mîrîi, dar destul de tare, ca să audă toţi în jurul său :

— V-am spus că l-au cumpărat cu o sută de mii de galbeni... uitînd că ieri spusese un milion. Adăugă în schimb amănunte noi : I-a dus pungile cu aur Hillel, la Giurgiu, cînd s-a dus lunea trecută cu Niculache Golescu...

*

Sala teatrului ticsită era decorată cu steaguri tricolore şi turceşti... Loja în care se găsea Soleiman cu locotenenţii era încărcată de flori, ca şi celelalte de altfel, în care se găseau miniştrii şi paşalele din suita lui.

Cîntă întîi o muzică otomană şi se ridică încet cortina... O altă cortină transparentă, de voal, lăsa să se vadă portretul sultanului înconjurat de cele douăzeci şi una de puncte ale constituţiei. Toţi se ridicară în picioare şi izbucniră în aclamaţii... Aplaudă şi Soleiman, şi asta spori entuziasmul sălii.

Din restul programului, bolnav de nerăbdare, turcul nu mai văzu şi nu mai auzi nimic pînă la apariţia de heruvin auriu a Frusinicăi... Vocea ei mică, moale, de cristal lichid, îl fermecă şi mai mult. Cei din sală, care ştiau aproape toţi de întîmplarea cu batista şi care-l spionau acum cu coada ochiului, văzîndu-l cum o priveşte, răpit parcă, cum o aplaudă, uitînd de tot că e comisar imperial într-o ţară vasală, o aplaudară nebuneşte pe actriţă, mulţumindu-i parcă pentru patriotismul ei... O acoperiră la sfîrşit cu flori, ea luă un buchet de trandafiri albi şi veni spre lojă, întinzîndu-l turcului, care se aplecă peste lojă ca să-l poată lua. Îşi arătă, după reprezentaţie, dorinţa ca să felicite numaidecît pe cîntăreţi şi actriţe. Merse întovărăşit de N. Golescu pe scenă, unde fu primit cu aplauze şi îi fură toţi prezentaţi... Montrezor, nepoftit de nimeni, îi spuse cîteva vorbe în franţuzeşte... La sfîrşit îi pofti pe toţi la un supeu, la restaurantul al cărui nume i-l dete Golescu.

Mai ales după balul de a doua zi, din grădina de la Şosea, nu mai încăpea îndoială că pentru toţi reacţionarii şi revoluţionarii, Soleiman devenise o cîrpă în mîinile Frusinicăi.

S-a tîmpit turcul din amor, mîrîia mereu Alecu Vulpe, uitînd că-l declarase cumpărat cu o sută de mii de galbeni... Adăugă o seamă de măscări pe socoteala Frusinicăi şi a locotenenţilor, care se foloseau de farmecele unei curve ca să întărească o stăpînire de hoţomani.

Juraseră că dacă ea se va mai întoarce printre ei, îi vor da un picior în spate. În schimb, în cercurile Locotenenţei şi ale negustorimii revoluţionare, după o vorbă a lui Pavlicioni, se vorbea despre puterea Iuditei [1] asupra lui Holofern şi se vorbea despre ea cu admiraţie... Zvonurile prietenoase, care ajungeau pînă la ea, şi tămîia laudelor o îmbătau pe actriţă, care descoperi, pe calea asta, revoluţia şi patriotismul. Îi era recunoscătoare lui Aristia, care o întovărăşea acum pretutindeni şi pe care Soleiman îl poftea totdeauna, o dată cu ea. În privinţa asta turcul se arăta de o mare delicateţe. Tot ceea ce îşi îngăduise era să-i spuie la masă, după bal, cu un surîs topit de admiraţie:

— De ce nu veniţi la Istambul? Aţi fi sărbătorită ca o regină...

Ea răspunse cu mai multă precizie, glumind:

— Mi-e teamă că mi-or scoate ochii cele optzeci de neveste ale excelenţei-voastre.

Cumnatul sultanului rămase pe gînduri, apoi răspunse grav:

— Nu sînt chiar optzeci... Şi cred că toate v-ar privi şi ele cu admiraţie.

Ea vrusese să-i fie recunoscătoare pentru că la adunarea de boieri şi notabilităţi revoluţionare, pe care o convocase el la prînz la palatul de pe Podul Mogoşoaiei, unde era rezidenţa Căimăcămiei, ţinuse o cuvîntare acum sfătuindu-i hotărîtor pe boieri să primească starea de lucruri, dînd dovadă de patriotism... Adresîndu-se tuturor, el le spusese:

— Fiţi înţelegători şi fiţi uniţi, şi ţara voastră va propăşi... Sfătui stăruitor pe toţi acei fugiţi să se întoarcă în ţară.

---

[1] *Iudith* — personaj biblic. Pe cînd cetatea sa Betulia era asediată de Holofern — unul dintre marii generali ai lui Nabucodonosor — Iudith s-a strecurat noaptea în cortul acestuia şi l-a ucis.

...Dar îndeosebi o altă frază plăcu revoluționarilor, fraza de încheiere, pronunțată cu o deosebită energie :

— ...Am convingția că nu vă veți îndărătnici de a recunoaște Locotenența și a vă supune ei ca unui guvern legitim...

Fraza dată aci după traducerea românească, apărută în *Monitorul român*, cetită și în gazete, provocă bucurie tîrgoveților.

A doua zi spre seară, în ajunul plecării din București, Soleiman aștepta cu careta la Șosea, cu nerăbdare, ivirea cabrioletei cu armăsari albi. Veneau numeroase alte echipaje, dar cabrioleta întîrzia. Nici unul dintre aceste echipaje nu ocupa locul liber lîngă caretă, la capătul Șoselei, căci știau toți că este păstrat pentru cabrioleta cu armăsari albi. În sfîrșit, veni... Alături de ea era Aristia.

Soleiman coborî din caretă, coborîră și cei doi și ea se grăbi să-și ceară iertare... Întîrziase, căci vrusese să puie din nou rochia liliachie, care-i plăcuse atît de mult excelenței-sale. Ținea să o puie din nou, în acestă clipă a despărțirii.

— Vă mulțumesc... îi spuse el, sărutîndu-i mîna... Așa vă voi ține minte toată viața, în rochia asta...

— Vă place atît de mult, excelență ?

El se mulțumi să zîmbească...

A doua zi însă, în clipa în care se urca în caretă, primi o cutie mare de carton... Era plină cu flori și, între ele, rochia liliachie.

Balul lui Soleiman

Tineretul a dansat un cadril... La o masă, înconjurat de guvern, Soleiman privea... Lîngă el, Frusinica glumea scînteietoare în lumina sfeșnicelor... Simțea că toată lumea îi e recunoscătoare că prin frumusețea ei a salvat revoluția. Îi erau ochii umezi de fericire. Răspundea prevenitoare, ușor intimidată, întrebărilor pe care Soleiman le însoțea de un zîmbet curtenitor și foarte respectuos în același timp. Era limpede că femeia îi plăcea nespus de mult. Era de o distincție segnorială și gura lui foarte modelată, între mustața tunsă și barba potrivită mult cu foarfecele, era numai zîmbet. Eliade și Tell,

noii membri ai Căimăcămiei, răspundeau intimidați întrebărilor numeroase pe care Soleiman le punea numai din condescendență ca să facă plăcere... Nicolae Golescu însă, care se împrietenise cu el încă de la Giurgiu, făcea tot felul de glume, și pe cînd ceilalți doi caimacami rîdeau ca niște școlari, bucuroși că profesorul glumește, fostul colonel făcea tot soiul de glume pe socoteala celor din sală... Lîngă ei, la aceeași masă, puțin retras, ședea încurcat puțin, stînjenit că e printre membrii Locotenenței domnești, Aristia, în uniformă de maior din Gvardia Națională... Frusinica îl ridicase de la masa lui, făcîndu-i semn că vrea să danseze, și cînd se sfîrși dansul, ea îl aduse să-l prezinte lui Soleiman.

— Îmi dați voie să vă prezint pe profesorul și prietenul meu cel mai bun, excelență... și schiță o ușoară plecăciune.

Aristia, foarte intimidat, totuși salută ofițerește, cu o adresă exagerată de actor... Cînd sfîrși salutul, rămase parcă suspendat.

— Vă felicit, domnule, pentru eleva dumneavoastră și vă invidiez pentru titlul de prieten pe care vi l-a dat... Și-l pofti cu un semn să stea jos, arătîndu-i un scaun la masă... Prietenii prietenilor noștri, continuă el, sînt și prietenii noștri, și o privi lung pe ea, surîzînd cu aceeași distincție... dar nu fără un anume înțeles...

În timpul acesta de la mesele din boschetele grădinii, se ridicau mereu perechi, care veneau și urcau cele cîteva trepte ale estradei de pe care se executase programul și pe care acum, dintr-o glumă a fetelor, se dansa... Era tot pe o podea mai mică, adăogită însă, o orchestră europenească cu un clavir, și o alta, redusă ca număr de elemente, turcească, o surlă, un cimpoi, două dairale... În lumina lampioanelor multicolore, a ghirlandelor de ouă de struț și a faclelor înfipte în pari vopsiți verde de la intrarea fiecărui boschet, femeile din burghezia românească înlocuiau cu un talent desăvîrșit, fiind în genere și de o frumusețe mai proaspătă, pe boieroaicele care refuzaseră, din motive politice, să ia parte la serbare.

Mare iubitor de frumusețe feminină, Soleiman-pașa ducea din cînd în cînd la ochi binoclul de aur, cu suport în stînga, subțire și lung ca de lornion.

În îmbulzeala de pe podiumul înălțat, Nicolae Golescu văzu pe Ana Ipătescu dansînd cu locotenentul Deivos și-i spuse în șoaptă, serioasă acum, musafirului:

— Uitați, excelență, femeia curajoasă care la 19 iunie a salvat Guvernul provizoriu din mîna unor soldați rudimentari *(des mains d'une soldatesque rudimentaire)*.

Lui Soleiman îi păsa puțin, probabil, că Ana Ipătescu a salvat Guvernul provizoriu, dar vrea să cunoască orice femeie frumoasă, cît mai multe femei frumoase... Orchestra cînta acum un vals legănat de Lanner.

— Aș dori, excelență, să cunosc și eu o femeie atît de viteză!

Golescu se pregătea să se scoale s-o invite, dar titlul neașteptat de excelență (pînă acum pașa îi spunea *„mon colonel"*) îl făcu să rămîie locului. Era acum o părticică dintr-un fel de suveran. Chemă un locotenent și-i dădu ordin să se ducă și să roage pe doamna Ana Ipătescu să poftească la masa de onoare...

— Îi spui că excelența-sa dorește să cunoască pe eroina de la 19 iunie, și îi oferi brațul dumitale, domnule locotenent!

Ana Ipătescu nu vru să vie... Se codea. Motivul era și că nu vorbea prea bine franțuzește...

Atunci Maria Rosetti, care dansa cu Rosenthal, se opri și se oferi s-o întovărășească și ea, spunîndu-i cu un surîs maliții, privind cu înțeles spre Frusinica:

— Nu te teme, scumpa mea... Rolul Waleascăi[1] a și fost luat... Și luă de braț pe Rosenthal... Hai și dumneata cu noi...

Soleiman se ridică în picioare cînd văzu că se apropie două femei frumoase și ieși în fața mesei să le salute.

— Foarte încîntat că vă cunosc, doamnă... Un asemenea act îndrăzneț ca al dumneavoastră vă asigură nemurirea, dar ne dă și nouă dreptul să cunoaștem și să admirăm pe eroină.

Ana Ipătescu asculta zăpăcită, mai ales că în glasul lui Soleiman pîlpîia ușor un soi de detașare indiferentă. Acesta se întoarse apoi brusc, arătînd pe Maria Rosetti:

— Este desigur sora dumneavoastră, nu?

Toți cei de față băgară de seamă, acum parcă întîia oară, cît seamănă cele două femei, amîndouă roșcate, Ana Ipătescu ceva mai lungă la față.

---

[1] Maria Walewska — contesă poloneză, favorita lui Napoleon Bonaparte.

I se lămuri lui Soleiman că Maria Rosetti este soţia fruntaşului revoluţionar Rosetti, ministru interimar al Afacerilor Interne. Le pofti cu aceeaşi distincţie afabilă să stea jos.

Rosenthal rămăsese în picioare încurcat, trăgîndu-şi uşor mustaţa mică şi mătăsoasă. Eliade băgă de seamă şi-l prezentă într-o franţuzească accentuată, ca în Elveţia romandă :

— Domnul Rosenthal este artistul care a decorat această grădină astă-seară.

Soleiman se miră cu multă mimică şi apoi felicită pe artist. Golescu întări cu o autoritate amicală :

— Tot domnul Rosenthal a pictat această splendidă Românie, care-şi sfarmă lanţurile cu steagul libertăţii în mînă !

Soleiman admiră şi felicită din nou pe artist.

— Sînteţi un talent înnăscut, domnule, şi privea îndelung cu binoclul de aur un tablou aşezat în spatele podiumului, lîngă orchestră, pe un şevalet înălţat şi împodobit cu ghirlande... Ţara dumneavoastră e bine simbolizată printr-o femeie atît de frumoasă.

— Nu recunoaşteţi modelul, excelenţă ? întrebă graseind în franţuzeşte litera *r*, cum îi era obiceiul, N. Golescu. Privirea lui indica discret pe Maria Rosetti.

Comisarul imperial fu foarte încurcat, şi după ce admiră din nou se porni pe scuze :

— Vai, îmi pare rău... Cum de nu am remarcat dintr-o dată acest lucru... Toată speranţa că voi fi iertat îmi rămîne tot la frumuseţea dumneavoastră, doamnă !

Toţi rîseră, silit.

Atunci din cuprinsul grădinii se auziră strigăte care cereau ca Frusinica să cînte din nou. Treptat deveniră stăruitoare. Unii băteau din palme, alţii băteau în mese ; cînd i se explică comisarului imperial despre ce e vorba, acesta se întoarse spre Frusinica şi începu să aplaude şi el, cu barba lui frumos aranjată, înflorită de zîmbet.

Frusinica nu avu ce face şi se întoarse către Aristia :

— Ce ziceţi, maestre ? Putem refuza ?

Aristia era cufundat în cele mai negre gînduri. Se vedea cît este de enervat şi din faptul că îşi rupsese unul din nasturii de pe manşetă ai fracului său, care amintea mereu pe actorul de prime roluri... Se întreba îngrozit care va fi sfîrşitul acestei nopţi. Va avea puterea să îndure privelişte femeii acesteia atît de detestată şi atît de adorată, plecînd în zorii

zilei la brațul cumnatului imperial ca o pradă voluntară de război... ? Brutalitatea acestei clipe îl îngrozea ca o execuție apropiată. Își aducea aminte de clipele ei de gingășie, de emoția plină de grație, cînd arunca masca și își dezvăluia adîncurile ei de fetiță dornică să fie ocrotită. Așa va fi în brațele lui Soleiman în zorii zilei... Galateea [1], propria lui creație.

Frusinica pornise înainte pe estradă. Rochia de muselin galbenă, tare ca lămîia, cu talia lungă, strînsă ca pe un piept de statuie și prelungită pe șolduri în dreapta și în stînga în unghi ascuțit, pusă jos pe un singur cerc, și mai mic decît de obicei, își juca ușor volanele, de aceeași culoare, în ritmul pașilor. Urmînd-o la cîțiva pași, Aristia o privea înfrigurat atît de aproape și totuși niciodată neputînd fi ajunsă.

Își plimbă mîinile pe pian și vrînd să-i facă semn că e gata... îi întîlni privirea vioriе, surîzătoare, dăruită lui toată cu un soi de nerușinare de parcă n-ar fi fost nimeni în jurul lor.

Trebui să cînte îndelungă vreme... căci nu se mai săturau ascultîndu-i glasul atît de limpede și uneori înfiorător de plăpînd.

Noaptea de iulie începuse să pălească... Puzderia de stele se vedea de jos din grădină, printre torțe și lampioane, palidă și nedefinită. Soleiman își spuse că e timpul de plecare potrivit înaltului său rang. Era foarte protocolar din firea lui și din pricina asta își cîștigase simpatia și favoarea imperialului său cumnat. Ardea de nerăbdare să fie cît mai repede singur cu această frumusețe blondă, cum puține întîlnise în viața lui, chiar în capitalele apusene, unde femeile frumoase pot fi ușor văzute. Îl stînjenea și pe el brutalitatea clipei, dar i se părea de neocolit. Nu avusese nici o clipă prilejul să-i vorbească pe un ton intim, de altfel era și de felul lui destul de stîngaci, împotriva tuturor aparențelor, dar simțea că e o femeie ciudată, căreia nu i se putea vorbi de-a dreptul... Pierduse prilejul ieri seară și nu fusese atît de priceput ca să-i propuie să vie să-l vadă, deși vedea bine că ea atît așteaptă. Era ultima seară poate cînd mai erau împreună și trebuia să profite de această împrejurare, și cel mai bun lucru și mai sigur era să se ofere s-o conducă acasă în careta lui... De formă

[1] *Galateea* — statuie, reprezentînd o femeie neasemuit de frumoasă, de care s-a îndrăgostit însuși creatorul ei, sculptorul legendar Pygmalion.

avea să mai invite şi pe unul dintre miniştrii aceştia cu soţia lui, ca să salveze aparenţele.

Abia se întorseseră la masă cei doi, cînd se produse o oarecare mişcare în grădină, deoarece unul dintre lampioanele de hîrtie colorată, încreţită, luase foc, şi de la el încă vreo două.

Cînd zarva se potoli şi orchestra turcească începuse o melodie monotonă şi senzuală, Soleiman se ridică indicînd că vrea să plece... Membrii Locotenenţei se ridicară şi ei... ca şi toţi cei de faţă. Comisarul imperial se întoarse spre Niţescu, ministrul Contabilităţii statului, pe care-l cunoscuse bine în ajun şi care împreună cu soţia sa şi ceilalţi miniştri se apropiaseră ca să salute la plecare.

Dacă vreţi să vă conduc acasă, pe dumneavoastră şi doamna, o vom face cu plăcere...

Niţescu se închină flatat şi atunci Soleiman se întoarse cu un soi de nerăbdare spre Frusinica.

— Bineînţeles, domnişoară, că-mi veţi acorda şi dumneavoastră plăcerea şi onoarea de a descinde în faţa locuinţei dumneavoastră.

Frusinica zîmbi îndelung şi surprinsă parcă şi totuşi extrem de măgulită, şi acest răstimp suspendat îi suspendă şi lui Aristia bătăile inimii. Dar spre uluirea lui, Frusinica făcu o reverenţă accentuată şi cu cel mai candid surîs îşi ceru iertare :

— Îngăduiţi-mi, alteţă imperială, să mai rămîn puţin la această petrecere populară, unde am atîţia prieteni. Sper că maestrul Aristia va avea bunătatea să mă conducă acasă... De altfel, cabrioleta mea trebuie să aştepte afară... Avea un aer feciorelnic şi nevinovat care arăta că frumuseţea are în ea totdeauna ceva nevinovat.

Aristia ar fi vrut să-i cadă în genunchi şi să-i sărute vîrful pantofilor aurii pentru clipa asta, pentru durerea de care-l scutea, pentru bucuria pe care i-o dăruia în faţa tuturor care asistaseră o seară întreagă la presupusa lui umilinţă, şi care acum erau stupefiaţi ei înşişi de întorsătura lucrurilor.

Abia plecă Soleiman, condus de toată lumea cu ploconeli pînă la caretă, că Frusinica întorcîndu-se la masă îi ceru lui Aristia să-i toarne şampanie în cupă... Parcă avea chef să petreacă, parcă ar fi vrut să se sărbătorească singură pentru gestul ei, pentru lecţia de demnitate dată atîtora care nu mai simţeau ce se cade şi ce nu se cade.

A dansat apoi nebunește, a cîntat din nou pentru un cerc mai restrîns, fiindcă foarte mulți, împreună cu Locotenența, fără N. Golescu, și cu miniștrii au plecat și ei după plecarea lui Soleiman. Lampioanele se stinseseră în cea mai mare parte, o parte din ghirlandele care legau mijlocul grădinii de boschete atîrnau de un capăt pe jos. Cerul se vedea tot mai înalt și mai albicios.

În sfîrșit plecară și ei, petrecuți pînă la intrare de prietenii zgomotoși.

Deivos era amețit de-a binelea și se îmbrățișa cu toată lumea... Ceru voie să sărute pe obraz pe Frusinica și rămase încremenit cînd, spre uimirea celorlalți, ea îl luă rîzînd de gît și-l sărută pe colțul gurii, dar așa de repede, încît el nici nu înțelese ce-a fost cu el. Gestul era atît de gratuit, că Aristia rîse și el.

Cînd Nichifor văzu pe stăpîna-sa ieșind pe poartă trase cabrioleta la intrare. Aristia se întreba nu cumva acum îl va concedia și pe el ; dar ea se întoarse spre el luîndu-i brațul.

— Ce zici, nu vrei să mergem pe jos ? E o răcoare atît de plăcută... Se întoarse spre vizitiu : Du-te acasă, Nichifore.

Fu un drum de legendă... Zorile de iulie se vestiră mai întîi printr-o ceață de necrezut, liliachie, care scădea umbrele copacilor și le făcea ușoare și aproape violete. Intens violet păru zidul, alb înainte, al casei paznicilor de la intrarea în grădina cea mare a Filipeștilor. Abia adia o boare răcoroasă, care împrospăta totul. Ziua cea nouă se vestea nepămîntească ca de pe altă lume.

Aristia avea ochii plini de lacrimi și totul sta în el suspendat, întins să plesnească de atîta zbucium și așteptare.

— Frusinica, sînt un om sfîrșit, n-am izbutit nimic în viața asta și nu merit nimic... Nu merit mai ales să-mi dăruiești un singur zîmbet al tău și tu îmi dăruiești un ceas întreg din viața ta, îmi dăruiești acest drum făcut împreună, numai noi doi singuri pe lume...

Ea se lipi de el și-i spuse cu un glas tremurat, care avea ceva feciorelnic în el :

— Cuprinde-mi talia cu brațul... E răcoare... Să mergem așa... N-am văzut niciodată o noapte atît de frumoasă.

Aristia se trezi parcă din vis, tot în vis... O clipă el crezu că acel liliachiu care făcea ireale cele din jurul său era o amăgire, o schimbare părelnică, o răsfrîngere în afară a fericirii

lui lăuntrice... Acum înțelese că e aievea... Ceața se limpezise tot mai liliachiu.

— Am mai văzut de atîtea ori ivirea zorilor, dar culoarea asta, liliachie peste tot, mă zăpăcește parcă...

— Acum a început să fie un liliachiu mai roz, nu ți se pare ? îi spuse ea fără să-l privească... Uită-te la vîrfurile plopilor...

Începuseră să coboare spre oraș pe Podul Mogoșoaiei și tocmai treceau acum pe lîngă grădina cea mare a Slătinenilor, străjuită la uliță de un rînd de plopi tineri, dar înalți, care-și fremătau frunza într-o lumină violetă mai vie, dar nu încă reflectînd întîile raze ale soarelui, tot nevăzut. Cerul era înalt, de un albastru-sidefiu, presărat cu norișori mici și încrețiți, ca o lînă liliachie și ea de miel nepămîntesc.

— Asta este ca să nu mai uit niciodată drumul acesta pînă în clipa în care voi închide ochii... îngînă palicarul ca pentru el.

Frusinica era tulburată că prezența ei poate dărui atîta fericire... Își simțea glasul plăpînd tot mai nesigur.

— Nu m-ai înțeles totdeauna și ai fost rău uneori cu mine...

— Să nu mai vorbim despre trecut, psihi-mu... Nimic din tot ceea ce a fost în trecut nu se poate înălța pînă la noaptea de acum, pînă la această clipă... Este destul pentru o viață de om !

Clipă cu clipă lumina devenea mai vie, liliachiul rămînea în umbră, aerul devenea tot mai transparent ; acoperișurile caselor prinseseră să lucească subt raze roșcat-arămiu... În slavă, norii ușurei și încrețiți, cu spațiile regulate de un albastru tare printre ei, deveniseră acum trandafirii. Era totul de o gingășie fără seamăn, cerul înalt părea o pajiște de crini rozi-albi și trandafiri ; lumea se arăta părelnică și totodată viu aievea. Aristia simțea că totul era fără greutate, cum el însuși nu-și mai simțea trupul, că aceste case, cunoscute lui altădată atît de bine, erau în acești zori trandafirii numai priveliște... Pașii lui și ai Frusinicăi se potriveau atît de bine, încît cu toate că îi simțea sînul inimii în palma lui întoarsă ca un căuș sfios, parcă pluteau.

— N-aș fi crezut niciodată, Frisinico, după cîte au fost, că va mai fi cu putință un asemenea drum împreună...

Ea nu-i răspunse decît lipindu-se tot mai mult de el... Simţea nepămîntească seva trupului ei tînăr, dar nu era în el nici o altă dorinţă.

Cînd trecură de biserica Sfîntul Nicolae, se ivi la stînga, printre trunchiurile negre ale frasinilor, globul ca un fruct imens fără coajă, vas rotund, roşu ca de jăratic, al soarelui. Liliachiul se topise, trandafiriul era acum de o strălucire cînd albă, cînd roşcată, care se răsfrîngea de pretutindeni... În faţa porţii care era şi acum tot într-o rînă se opriră... Începutul acesta de curte lung şi îngust ca un gît de sticlă căpătase cu anii o podoabă... Din grădinile vecine crescuseră tufe de liliac, din an în an mai mari, care acum întindeau ramuri peste gard.

Frusinica se opri... Acum îşi deteră seama că au făcut drumul fără să vorbească propriu-zis, cînd erau atîtea de lămurit. Cîteva clipe pe drum, lui Aristia îi fluturase gîndul că s-ar putea ca ea să-l poftească înăuntru, dar era un gînd fabulos, dincolo de nădejdile lui de acum. Ce va putea să fie într-un viitor îndepărtat se va vedea, el nu avea să strice grăuntele de fericire de acum prin vreo stăruinţă nepotrivită... Cînd ea îi întinse mîna albă şi plinuţă, atît de curată, el i-o sărută cu un respect plin de loialitate. Atunci ea se agăţă de gîtul lui şi-şi lipi gura caldă, molatică, de buzele lui. Era în dăruirea acestei guri o artă independentă de amănunt, un scop în sine, care făcea ca sărutul ei să nu poată fi uitat niciodată... Ştia să respire astfel ca buzele să nu-i fie crispate, şi cînd săruta, i se simţea gîndul dăinuind în buzele moi, uşor umede. Îi fu recunoscătoare că nu i-a cerut mai mult decît putea ea da.

La Constantinopol

Peste două zile, la sfîrşitul unei serbări date în sala teatrului, cîţiva membri ai ministerului [1] se traseră într-un colţ, într-o discuţie îndîrjită... Fu chemat şi N. Golescu în acest colţ al sălii. De vreme ce nu se poate face revoluţie trecînd peste turci, e neapărat nevoie să meargă o delegaţie la Constantinopol — asta e părerea lui Soleiman, care şi el a făcut ce a

[1] E vorba de Locotenenţa domnească (Căimăcămia) şi miniştrii interimari.

făcut de nevoie — care să explice Porții nevoia reformelor revoluționare. Pentru că Bălcescu cunoștea, ca istoric, și latura juridică a tratatelor încheiate cu otomanii, fu stăruitor rugat să primească să fie trimis în această delegație. Mai era o chestie gravă... Averile mînăstirilor nu puteau fi ușor expropriate, cum cereau nevoile clăcașilor, din pricina Patriarhiei. Bălcescu era, ziceau ei, cel mai nimerit să fie în fruntea delegației... Pînă în cele din urmă, el însuși își spuse că trebuie încercată și această cale, și primi... Cum la început Eliade nici nu vrea să audă de această plecare, Tell, luîndu-l deoparte, îi atrase luarea-aminte că în modul acesta Bălcescu va lipsi cel puțin două-trei luni din țară și ar scăpa deci de el tocmai în timpul cînd ar fi să fie publicată legea electorală și să aibă loc ședințele Comisiei pentru proprietate. Dintr-o dată Eliade pricepu ce folos poate trage din această întîmplare a focosului patriot și iscăli numirea delegației.

Pe cînd, în trăsuri, se apropiau de Giurgiu, se întîlniră cu alaiul lui Soleiman, care pornise spre București, invitat de noua Locotenență... Trăsurile lor traseră peste cîmp și așteptau să treacă escorta... Soleiman îi văzu și, aflînd cine sînt, trimise un aghiotant să-i poftească la trăsura lui.

— Cumnatul sultanului a oprit trăsura pentru noi, se minună, înfiorat de mîndrie, marele negustor Vasiliadi, și nu mai știa cum să se dichisească în grabă.

Într-o franțuzească ușor graseiată, Soleiman, foarte elegant în ținuta de general, albastră, cu găietane și ledunci de aur, îi felicită că au fost aleși pentru această importantă misiune, le spuse să nu uite că țara întreagă așteaptă de la ei vești bune și dădu ordin unui pașă din suita lui să întovărășească delegația la Constantinopol.

La București, Soleiman avea să fie primit triumfal de populația bucureșteană, păcălită de cei trei caimacami.

De la Giurgiu, unde ajunse din nou obosit, înfrigurat, așteptînd să se îmbarce, Bălcescu căută în jurul său, dar nu găsi nici un sprijin și, închis seara la Administrația județeană, scrise, la 5 august, o scrisoare lui Arăpilă, în care povestește cu dezgust purtarea colegilor din guvern în fața lui Soleiman.

„Eliade s-a speriat așa de mult de turci, încît a mers pînă să roage pe secretarul lui Soleiman-pașa, ce venise la Bucu-

reşti, ca să-şi facă pomană să nu-l lege şi să nu-l trimiţă la Constantinopol, că are copii sărmani...

. . . . . .

...Aci au început intrigile. Roset şi I. Brătianu s-au făcut tribuni şi aranghează mereu publicul în Cîmpul Libertăţii, făcînd feluri de necuviinţe. Este de trebuinţă ca să fii aci pentru Adunarea Constituantă. N-aş vrea să lipseşti tocmai cînd va fi a se alege domnul..."

. . . . . .

Dar Arăpilă, care abia ajunsese la Paris, nu se putu înapoia aşa curînd.

*

După o lungă şi obositoare călătorie, delegaţia care cuprindea, în afară de Bălcescu, şi pe Ştefan Kretzulescu, Ştefan Golescu, Dumitru Brătianu (Gr. Grădişteanu[1]), negustorul Vasiliade şi Melic ca dragoman, ajunse la Brăila. Ispravnicul Dimitrie Golescu le-a obţinut două cabine pe piroscaful „Maria Dorothea" al „Lloyd"-ului austriac, vasul cel mai important care făcea legătura între Dunăre şi Constantinopol. Pînă la Varna, călătoria a fost apoi foarte liniştită... Stăteau ore întregi pe punte, minunîndu-se de puterea acestui vas cu aburi, care e drept că-i zguduia ca o moară, dar totul era să te obicinuieşti. Pe urmă, dîra de spumă albă ca zăpada, pe care o lăsau cele două roţi laterale în urmă, aducea un soi de viaţă în calmul cu care marea îşi freamăta suprafaţa, cu valurile lunecînd unele peste altele. Mergeau destul de aproape de mal, şi pescăruşii se ţineau de vas, aruncîndu-se cu ciocul în apă, după pîinea pe care le-o arunca Grigore Grădişteanu, la întrecere cu Melic, dragomanul comisiei.

Bălcescu sta ore întregi nemişcat într-un scaun lung cu o pernă sub căpătîi... Chiar huruiala vasului îl calma. Niciodată nu s-a odihnit atît de bine... Seara, împreună cu alţi călători, îndeosebi o femeie tînără, într-o rochie largă, verzuie, încheiată sub sîn, cu capelină, în jurul căreia sînt în fiece clipă doi-trei călători romantici, aşteaptă răsăritul lunii, care se vesteşte la orizont printr-o ceaţă viorie din ce în ce mai împurpurată şi apoi dintr-o dată apare, ca împins scurt de jos,

[1] Din delegaţie făcea parte şi Gr. Grădişteanu, fapt menţionat de altfel şi de autor.

globul uriaş ca de sticlă moale, roşie. Îşi tremură puţin conturul, acum parcă de rubin lichid, dar în scurtă vreme capătă tărie şi o strălucire galbenă obicinuită... Dîra de lumină de pe valuri, de lîngă piroscaf, la orizont e sticloasă şi întreruptă, ca o potecă pe valuri. Orizontul devine, în jurul celor de la proră, un cerc negru, noaptea e tot întunecată, deşi luna e plină, iar cerul e umed şi spuzit de stele care ard vii, ca de argint. E august, luna Perseidelor, şi necontenit cîte o stea, cîte două... lasă dîra în văzduh, ca să cadă întins în gol, ca nişte păsări rănite.

*

După ce au părăsit Varna, cam după-masă, marea s-a înveţit dintr-o dată şi, pe întinderea ei, parcă s-au rupt bancuri de zăpadă. Călătorii au început să privească îngrijoraţi, dar românii adunaţi pe punte discutau despre greutăţile care-i aşteaptă la Constantinopol, despre cea mai bună cale de înţelegere cu Poarta... Pe urmă, pe nevrute, au ajuns să discute despre furtuna care se apropie, căci orizontul s-a făcut dintr-o dată întins şi greu ca de oţel. Pescăruşii zboară nebuneşte în toate părţile. Piroscaful a început să se ridice cu botul în sus prea mult şi să cadă în gol. Vasiliade şi Grădişteanu se arată îngroziţi, Dumitru Brătianu e de părere însă că nu trebuie să le fie frică, deoarece un vapor cu aburi nu poate să fie răsturnat de furtună...

— Înţelegi ? Puterea mării luptă acum cu focul... nu cu nişte biete pînze.

Ştefan Golescu este însă cu totul de altă părere... Corăbiile mari, cu pînze, rezistă mult mai bine în furtună, şi chiar în bătăliile de pe mare.

Discuţia acum s-a lărgit, ia parte la ea şi Bălcescu, care crede că viitorul nu poate fi decît al aburului...

Tocmai în viitoarele bătălii navale se va simţi mai mult superioritatea vaselor cu aburi.

Ştefan Golescu nici nu vrea să audă.

— Au trecut peste treizeci de ani de la întîiul vapor al lui Fulton [1], de la călătoria dintre New York şi Albany [2], şi nici

[1] *Robert Fulton* (1765—1815) — inginer englez care, aplicînd forţa aburilor, construieşte în 1803 primul vapor *(steam-boat)*.

[2] *Albany* — oraş în Statele Unite, lîngă golful Hudson.

un stat n-a construit vase mari cu aburi... Toate bastimentele de luptă sînt tot cu pînze... căci nu au dezavantajele vaselor cu aburi... Încărcătura de cărbuni ocupă prea mult loc... Prea adeseori coşul, cum şi roţile care calcă apa sînt foarte uşor rupte de furtună... şi mai ales de bombele duşmane. Exploziile sînt foarte dese şi foarte periculoase. Din cauza asta multe vase de linie au fost întregite şi cu catarge cu pînze.

Cei de faţă trebuiră să constate mai tîrziu că, în multe privinţe, Ştefan Golescu avea dreptate. Cît era el de piroscaf, fu toată noaptea jucat de valuri ca o coajă de nucă... Trîmbe de apă spălau cu furie puntea, de pe care toată lumea fugise dedesubt, unde sălile şi cabinele erau un adevărat spital. Printr-o sforţare de voinţă crîncenă, Bălcescu nu suferi de rău de mare, ba îşi impuse să stea alături de căpitan şi de pilot la prora care, cu o istovitoare regularitate, se înălţa viu spre cer şi se prăbuşea brusc, în valuri, ca o casă năruită de cutremur, într-un joc sălbatic...

Nu găsiră liman decît cînd, în zorii zilei, printre stîncile ştiute, Scyla şi Caribda [1], asemănătoare unor ciuperci mari, verzui, de piatră, vasul pătrunse în Bosfor... Acum totul era schimbat... Merg dintr-o dată liniştiţi pe apele unui fluviu larg, cu şuvoaie repezi printre două maluri înalte, cînd împădurite, mai ales cele din partea Anatoliei [2] asiatice, cînd cu tăpşane verzi. Acum întîlnesc necontenit mari corăbii, cu catarge multiple, cu vintrele numeroase, încărcate de mărfuri şi de lume, împodobite de steaguri multicolore.

Privesc ca vrăjiţi mulţimea de case şi palate, forfoteala de caice pe apă, paralele, cu tot soiul de vehicule, pe drumul european de pe marginea apei. Cetatea, cam ruinată, dar încă uriaşă în tăria ei de piatră, cu multe tăbii ale lui Mohamed al II-lea, cunoscută din cărţi lui Bălcescu, este căutată de el cu grijă pe dreapta şi recunoscută după cele trei turnuri mari, dominatoare. Piroscaful a mai mers de-a lungul Bosforului vreo trei ore şi s-a oprit la un chei din Galata, mahalaua portului la care pot acosta, libere, după pacea de la Adriano-

[1] *Scyla şi Carybda* — loc extrem de primejdios în strîmtoarea Messinei, unde se află o prăpastie cu vîrtejuri uriaşe de ape (Carybda) şi o stîncă periculoasă (Scyla). De aci a rămas zicala: „A fi între Scyla şi Carybda", adică a te afla între două primejdii deopotrivă de grele.

[2] *Anatolia* — Asia Mică.

pole, vasele de comerț ale tuturor popoarelor. Sînt aproape de răspîntia uriașă de ape care împarte Constantinopolul în feluritele lui mahalale... Priveliștea spre Cornul-de-Aur [1] este ca de basm... Știe că mulți considerau, la Paris și în Italia, Constantinopolul drept cel mai frumos oraș din lume... E atîta bogăție de culori, în lumina vie, și atîta încălecare de grădini și terase, de palate... atît de multe sînt cupolele argintii, turțite ale moscheielor și turlele albe și ascuțite ca niște săgeți cu inele ale minaretelor, încît călătorii sînt vrăjiți.

— Auzisem, frate Bălcescule, că frumusețea Istambulului e fără pereche, dar n-aș fi crezut că e așa cum e.

— Trebuie să vedem ce a dedesubt, frate Ștefane. Și nuferii pe mlaștini sînt frumoși... Aci totul e putred subt fastul de basm oriental.

Cînd fu să pornească în Pera [2], unde voiau ei să-și caute locuință, delegatul lui Soleiman, care-i însoțea în mod prietenesc, zicea el, îi porunci să renunțe să mai caute locuință și să meargă să doarmă la el. Avu timp să scrie un bilețel lui Ion Ghica, și avu și prin cine să i-l trimită.

(Constantinopol 1848
10/12 august)
11 ceasuri

„Iubite Ghica,

Sosirăm aci, acum. Nu putem trage la otelul unde ești, căci pașa care ne-a însoțit ne-a poftit a merge la dînsul pînă mîine, cînd ni se va da o locuință. Adresul nostru este : Bance Capusu Hasserțilarin Başinda Raib Effendi. *Sîntem în orașul turcesc. Caută dar să ne vezi astăzi.*

Salutare și frăție
N. Bălcescu"

După ce-i scosese din mîinile „delegatului" care-i dusese la Istambul și-i adusese apoi la hotelul Musuri în Pera, la care trăgea el cînd venea la Constantinopol, Ghica le arătă care era situația la Țarigrad. Poarta nu numai că nu înțelegea să facă vreo concesie, peste cele pe care le făcuse Soleiman-pașa, dar cît era acesta de cumnat al sultanului Abdul

[1] *Cornul-de-Aur* — golf în strîmtoarea Bosforului, care desparte populația europeană de cea turcească, din Constantinopol.

[2] *Pera* — cartier din Constantinopol, locuit de europeni.

Medgid[1], urma să fie scos de la comisariatul armatei trimise în Țara Românească și înlocuit cu alt fost ambasador, cu Fuad-pașa... Hotărîră ca Ion Ghica să mai facă o nouă încercare, de data asta pe lîngă corpul diplomatic.

— De la turci nu mai putem aștepta nimic, constată Bălcescu. Sînt un stat în descompunere și conducătorii lui n-au simțul istoric, nu cunosc interesul poporului lor, ca la Dunăre să fie cît mai curînd un stat liber și neutru, nu o provincie nesigură, izvor de conflicte și războaie, în care ei, turcii, sînt regulat tîrîți din douăzeci în douăzeci de ani și de fiecare dată ies mai slabi, mai împuținați, istoviți de campanii grele...

Peste două zile se lămuri că sprijin nu pot aștepta de la nimeni, căci Franța, de la care așteptau atîta, îi sfătuia, prin ambasadorul ei, să nu iasă din cuvîntul turcilor.

Bălcescu se hotărî să plece acasă cu cel dintîi vas, dar trebui să aștepte încă aproape zece zile, pe care le folosi cum i se păru mai potrivit, ca să se documenteze pentru lucrările sale istorice.

Ceilalți, după ce obținură prin Ghica îngăduința să viziteze tot ceea ce era îngăduit necredincioșilor să viziteze, nu mai pridideau, alergînd de la o moscheie la alta, vrăjiți mereu de măreția lor de piatră nudă, cupole și minarete repezite în văzduh, ca niște fuste uriașe, stăpînind priveliștea cu pridvoarele lor înguste, rotunde... Sfînta Sofia[2], ascunsă între platani, [era] dominată, cu toată măreția ei, de moscheia Albastră a lui Ahmed, pentru care și hipodromul bizantin, devenit At-Meidan, era acum prea mic. Îi minuna, tot acolo, și coloana serpentină, alcătuită din trupurile a trei șerpi turnate dintr-o dată, menită să comemoreze, în templul de la Delphi[3], victoria asupra perșilor. Un patriarh al Bizanțului, unde fusese adusă, socotind că neasemănata minune a celor trei capete

[1] *Abdul Medgid* — sultan al turcilor, care a domnit între anii 1839—1861 și care a exilat la Brussa și Constantinopol pe revoluționarii români din 1848.

[2] *Sfînta Sofia* — biserică vestită din Constantinopol, clădită de Constantin cel Mare prin anul 327, transformată în 1453 (anul căderii Constantinopolului în mîinile turcilor) în moscheie.

[3] *Delphi* — oraș în Grecia antică, la poalele muntelui Parnas, renumit pentru templul și oracolul zeului Apollo, zeu care „prevestea" viitorul prin gura preotesei Pythia.

de şarpe înfrăţite înseamnă o ispravă a diavolului, a pus să fie sfărîmate, cu ciocanele, două din ele. Cea care a rămas, să tot aibă cincisprezece coţi, creşte dintr-un puţ de marmură şi are întreagă strălucirea aurului... Tot împreună, de data asta conduşi de Bălcescu, au vizitat şi faimoasa subterană a lui Constantin [1], cu intrarea greu de găsit prin curţile încîlcite ale mahalalei, cu uliţe atît de înguste, încît casele de lemn, strîmbe îşi vîră parcă sacnacsiile unele într-altele. Căci aci, aproape toate casele au sacnacsii, cu geamlîcul cît pereţii, fiindcă nu au a se teme de iarnă. Cînd au văzut, după ce au coborît sub pămînt, grota aceea cu sute de coloane de marmură, înalte de mai bine de cincisprezece coţi printre care ei pluteau acum într-o barcă, la lumina unei torţe aprinse de călăuză, şi cînd îşi dădură seama că ăsta era izvorul de apă subteran al Bizanţului, ei simţiră că omul poate transforma natura şi birui timpul.

Tot Bălcescu i-a dus să vadă, în jos de Eyub, locul unde a răzbit întîi, prin uriaşele ziduri ale Bizanţului, Mohamed al II-lea [2], cuceritorul... Zidurile sînt în bună parte şi acum în picioare, groase şi înalte ca nişte cetăţi, pe o lungime de un sfert de poştă pînă la Marea de Marmara. Le-au putut întoarce, aducînd pe uscat, corăbii pe tălpoaie unse cu seu. Trei zile şi trei nopţi a ţinut măcelul. Iată moscheia clădită, iată în curtea ei şi platanul uriaş cu ramurile aproape tîrîndu-se pe pămînt, întărite cu piatră, bătrîn de patru sute de ani, sădit de cuceritor.

În toate drumurile acestea pe care le făceau de la o mahala la alta peste Cornul-de-Aur, ei rămîneau uimiţi cîte un ceas întreg la un capăt al podului de la Karachioi, lîngă moscheia Valide, dinaintea unei cafenele, trăgînd ciubucuri şi sorbind cafele. Se dusese de veacuri vestea că nicăieri în lume nu este un asemenea furnicar de oameni ca în acest loc din Ţarigrad, că sute de mii de oameni forfoteau de la un capăt la altul, din toate neamurile Asiei, Africii şi Europei, în cele mai ne-

[1] *Constantin Flavius Valerius Aurelius Claudius* — supranumit cel *Mare* (274—337) — împărat roman care a fondat oraşul Constantinopol şi a clădit biserica Sfînta Sofia.

[2] *Mahomed al II-lea* — supranumit *Cuceritorul* (1430—1481) — sultan al turcilor, care la 29 mai 1453 a cucerit Constantinopolul.

închipuite feluri de îmbrăcăminte, după care alergau zeci de isnafi ai podului, luînd taxa cuvenită...

Ştefan Golescu îi lămuri lui Vasiliade, care se prefăcea mai zăpăcit decît era, fiindcă el de dimineaţă, singur, rătăcise printre marile prăvălii şi prin bazarul de care vorbeau toţi călătorii, cumpărînd nişte marfă scumpă, pentru prăvălia sa din Lipscani.

— Ce vrei, frate? Aci se întîlneşte Asia şi Europa. Stai aci cu o cafea dinainte şi vezi dincolo Scutarii, Asia, adică Bagdadul, şi Persia, şi India, şi China.

— E adevărat că împărăţia turcească stăpîneşte şi Africa, boierule? întrebă iar negustorul care nu putea să-şi biruie deprinderile ancestrale.

— Nu toată lumea, numai jumătatea de sus... Dar acum le-au luat franţujii parte din Sahara şi Algerul... Dar mai au... au mult... Tunisul, Eghipetul cu tot Nilul pînă în Etiopia, şi dincolo, peste mare, Arabia, pînă în Persia... başca tot ce au în Europa de la Adriatica şi pînă la Nistru, de vreme ce ne pedepseşte Dumnezeu să fim încă îngenuncheaţi de ei.

*

Prin Ghica obţinu Bălcescu o îngăduinţă specială ca să poată pătrunde la Seraskierat, ca să vadă nişte vechi documente care-i trebuiau lui pentru cartea pe care o pregătea despre Mihai Viteazul... Ghica ştia binişor turceşte şi astfel putu să-şi facă vreo cîteva fişe bune... Foarte prietenos se arătă acel ulema despre care Ghica spunea că este un învăţat vestit al Islamului... Îi dădu o seamă de izvoare bune de folosit... Împreună urcară şi în turnul cel mare al Seraskieratului, la peste o sută cincizeci de paşi înălţime, din cerdacul de sus al căruia, la ora aceea a prînzului, văzură scăldate într-o lumină tare, cretoasă, aurie, de basm oriental, cum nu se poate întîlni decît în sud, trei braţe albastre de mare: Marea de Marmara, Bosforul şi Cornul-de-Aur, coline şi culmi, pînă spre Balcani şi spre Munţii Olimpului, ca şi un mare număr de oraşe, dintre care patru ale Ţarigradului, îngrămădite, peste braţe de mare, la picioarele lor, înţesate de case şi moscheie, ca nişte stupi... E ceva ireal în scînteierea soarelui peste cupole de moscheie, peste ape, peste palatele

așezate pe terase cu chiparoși, drepți ca plopii și negri ca noaptea.

— Iancule, de șase sute de ani jefuiesc turcii trei continente, cărînd pe mare și pe uscat bogățiile fără seamăn, peste bogățiile vechi de o mie de ani ale Bizanțului, cucerit și el. Cît au cărat și cară de aci și din țărișoarele noastre... Îți dai seama de [ce] sînt bogați...

— Da... Constantinopolul este socotit de mulți cel mai frumos oraș din lume, jumătate în Asia și jumătate în Europa, și nici Africa nu e departe.

— Iancule, de patru sute de ani soarta poporului nostru a fost în mîna celor de aici... Și din păcate este și azi... De aci au venit porunci de moarte și de pustiire, aci s-au cărat bogățiile țării noastre și tot rodul muncii poporului nostru... De sute de ani vin aci corăbii încărcate de la Brăila și Galați... De două sute de ani voivozii principatelor pîndesc cu spaimă orice zvon dinspre aceste locuri, ca să știe dacă mai au timp și dacă au putință să fugă. Căutau să fie la curent cu nunțile, cu bolile, cu nașterile și decesurile, cu necazurile ori bucuriile pașalelor și ale vizirilor, că de astea depindea soarta lor și a copiilor lor... De cîte ori a pornit de aci Imbrohorul cu peticul negru, care, aruncat pe umerii voievodului, aducea uneori moartea în cîteva clipe, sau agonia cu lanțuri de picioare, la Edi-Kule [1], ori în alte temnițe turcești.

Coborau de-a lungul zidurilor înalte, ca de arsenal, ale „Sublimei Porți"... Din cînd în cînd, cîte o intrare păzită cu ostași mulți, și cîte-o fîntînă mare, crescută din acest zid nesfîrșit de lung, care coboară și ocolește cu ulița. Ion Ghica se opri într-un loc, de unde, la cîțiva pași, jos, se vedeau apele Bosforului și gura largă a Cornului-de-Aur.

— Să-ți arăt ceva. Vezi tăpșanul acela mic... cu două magherniță pe el... acolo sub rîpă... în marginea apei ?

— Aici, înspre capătul de aci al podului Karakioi ?

— Da, acolo jos... În ziua de Sfînta Maria — ziua doamnei Marica — 1714, și în ziua în care împlinea el însuși, voievodul, șaizeci de ani, au fost decapitați acolo Brîncovenii. I s-a tăiat întîi capul Văcărescului, ginerele, apoi celor patru fii,

[1] *Edi-Kule (Șapte turnuri)* — închisoare din Constantinopol, unde erau de obicei întemnițați domnitorii maziliți și boierii români.

și la urmă lui Constantin Brîncoveanu însuși, al cărui cap s-a desprins foarte greu de trup... Sultanul privea de aci, de sus, de pe pridvorul chioșcului Albastru — ăsta pe care-l vezi în dreapta — ca la un spectacol de teatru... Nu s-a retras decît la sfîrșit, cînd trupurile au fost aruncate în mare și capetele luate în suliță și purtate pe străzi...

Azi e din nou Sfînta Maria și sînt de atunci o sută treizeci de ani. Pe o vreme ca asta au purtat ienicerii, cîntînd, prin Istambul, capetele celor tăiați. Spre seară, doamna Marica a cumpărat de la niște pescari trupul fără cap al voievodului și l-a îngropat pe furiș, nu se știe unde.

*

Ultimele trei zile Bălcescu le-a petrecut mai mult în Fanar [1]... Pornea de la podul Karakioi, într-un caic, acoperit cu un baldachin mic și așternut cu covoare și perne și urca în sus, în lumina limpede și vie, pe golful Cornului-de-Aur, printre sute și mii de caice, printre nenumăratele corăbii și mahoane ancorate pe dreapta, de zeci și zeci de ani în părăsire, cele mai multe putrede, în fața Arsenalului.

Se oprea în dreptul unei uliți pe care nu puteau urca decît oamenii pe jos și catîrii, podită cu lespezi de piatră sfărîmate, printre care creștea iarba... Case paralelipipedice de lemn, căci de teama cutremurelor atît de numeroase oamenii preferau să ardă de vii, urcau, unele deasupra altora, coasta. Sus era nu numai Patriarhia, ci prin preajmă și Vlah-Seraiul, adică reședința capuchehaiei, trimisului, delegatului Țării Românești pe lîngă Poartă... Nu ca să stea de vorbă cu vestitul Aristarchi vine Bălcescu, ci fiindcă în acest Fanar sînt încă neștiute nenumărate documente în grecește, care privesc istoria țării... Își umple în fiece zi tolba lui de vînător al trecutului cu cărți, cu litografii, cu copii de pe manuscrise.

[1] *Fanar* — cartier din Constantinopol, locuit de negustori greci, bogați și instruiți, dintre care se recrutau dragomanii (tîlmacii). Mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, cînd turcii nu mai avură încredere să numească domnitori din principate, începură să încredințeze tronurile acestor greci bogați din Fanar, creîndu-se astfel așa-numita „epocă a fanarioților" (1711—1821).

*

În ajunul plecării... au chibzuit îndelung, el cu Ghica, despre viitorul revoluției. Fuad tocmai plecase cu o zi înainte spre Rusciuc, deși pregătirea diplomatică — aflase Ghica — nu era completă.

— Ceea ce este sigur, frate, este că trupele lui Omer-pașa vor intra în principate și pe drumul cel mai scurt vor ocupa Bucureștii...

*

În scurtă vreme aflară, tot prin legăturile lui Ghica. vestea că deocamdată Soleiman-pașa va fi dezavuat de Poartă fiindcă a fost prea moale, asta fiind prima etapă, apoi va fi înlocuit cu Fuad Effendi, cunoscut ca mai energic...

Ar fi vrut să plece fără întîrziere spre țară, dar primul vas nu pleca decît în ziua de 4 septembrie, stil nou... Are încă cinci zile libere înaintea sa... Acum știe că soarta poporului român e în cumpănă. Se închide cu Ghica ore întregi în biroul acestuia, de la Terapia... discutînd situația, întrebîndu-se ce e de făcut.

*

Într-o seară sînt iarăși într-un birt imens cu grădină, cum sînt atîtea pe malul Bosforului, cu dansuri de „cadîne" și măscărici. Printre arborii de care atîrnă lămpi enorme de hîrtie colorată, apa sclipește încărcată de catarge, reflectînd lumina torțelor.

Turcii jumătate occidentalizați beau cafele alături de membri ai corpului diplomatic, care gustă vinuri meridionale și farmecul oriental ; pe un soi de podea ridicată și împodobită cu ghirlande, grecoaice aproape goale, cu voaluri, dar cu fața ascunsă de cearșaf, dau o idee despre viața în harem, jucînd dantul pîntecului. Mai greu de suportat era jocul obscen al bărbaților, care se dedau la glume pornografice între ei.

— Cum este cu putință asta, Iancule, într-un oraș care este capitala unui imperiu ?... Sînt putrezi pînă în măduva oaselor...

— Dar încă stăpînesc o bună parte din Europa, Asia Mică pînă în Golful Persic, Arabia, Egiptul şi Africa de Nord.

— Au stăpînit şi mai mult... A tremurat lumea de groaza lor... Au ajuns de două ori pînă la Viena, au stăpînit Ungaria aproape două sute de ani, Podolia, Crimeia, Cubanul, Caucazul. Au fost şi pe coasta Atlanticului.

— Da, a tremurat Europa de groaza unui Murad al IV-lea [1], Baiazid [2], Mahomed al II-lea, Selim [3], Soliman Magnificul [4].

— A tremurat Europa, dar pînă la urmă a scăpat. A scăpat datorită în bună parte acestor state mici, pe care le ţine sub călcîiul ei azi, Ungaria, Serbia, Ţările Româneşti, care au stînjenit şi au scăzut din tăria de început a loviturilor lor. Dar se va sfîrşi cu ei. Sînt putrezi. De o sută de ani ruşii le macină puterea şi pînă la urmă vor sfărîma împărăţia turcească... Ce facem noi ?

Luna scînteiază pe apele Bosforului, şi grădina, împodobită cu lampioane veneţiene, e plină parcă de luni roşii de basm. Sînt copleşiţi de gîndul patriei lor. Spiritul „Frăţiei", din cele mai bune ceasuri ale înfiinţării ei, din 1843, este din nou prezent şi amîndurora le pare rău că nu e şi Arăpilă de faţă.

Muzica turcească, cînd tărăgănată, cînd zgomotoasă, îngăduie convorbiri tainice, fără grijă de vecini... Ghica întreabă dacă se pot bizui pe Gh. Magheru.

— Da, însă dacă Fuad soseşte la Bucureşti la începutul lui septembrie, armata lui Magheru nu va fi gata şi va fi surprinsă.

— Atunci... ? Şi privirea vie a şobolanului inteligent şi vioi a devenit sfredelitoare.

Privirea lui Bălcescu întîrzie însă melancolic spre navele ancorate... spre coasta asiatică, bogată în lumini, cu casele ei de lemn, înalte şi etajate.

---

[1] *Murad al IV-lea* — sultan al turcilor, care a domnit între 1623—1640.

[2] *Baiazid Ilderim* (1347—1403) — sultan vestit pentru luptele sale cu bizantinii.

[3] *Selim I* — supranumit *cel Crud*, care a domnit de la 1512—1520.

[4] *Soliman Magnificul* (1495—1566) — sub domnia căruia imperiul otoman şi-a întins graniţele pînă în apusul Europei.

— Atunci ? Atunci nu e posibilă decît trecerea armatei lui Magheru în Ardeal... şi legătura cu românii ardeleni, care trebuie împăcaţi neapărat cu ungurii.

— Deci, părăsirea Bucureştilor ?

Bălcescu tresare.

— Astăzi, acest lucru nu mai e cu putinţă pentru guvern. Noi trebuie să rămînem in capitală, orice s-ar întîmpla... Greşeala de la 29 iunie nu trebuie să se mai repete... Am văzut atunci cît de mult au fost îndurerate masele poporului de „fuga" noastră... Cu cîtă bucurie şi îngăduinţă ne-a primit la întoarcere poporul bucureştean care restabilise singur ordinea revoluţionară... Aş muri de mînie dacă aş fi nevoit să părăsesc pentru a doua oară Bucureştii... Orice se va întîmpla, eu voi rămîne...

Ajunşi acasă, ei aşternură pe hîrtie o înţelegere precisă în sensul discuţiei... Magheru va trece cu armata lui în Ardeal, unde va împăca pe români cu ungurii şi vor lupta împreună împotriva armatelor imperiale, oricare ar fi ele.

Comisia proprietăţii

Venit cu vreo două zile mai devreme în Bucureşti, Toma căută să se întîlnească cu ceilalţi delegaţi ţărani chiar înainte de deschiderea şedinţelor, care avea să aibă loc la 9 august. Nu fu greu să le dea de urmă, fiindcă Damian îl duse cu el la un club revoluţionar, unde multă lume asculta, urcată pe fereastră, căci era iar cald şi zăpuşeală... Axente Sever, care era sufletul acestui club, luase hotărîrea să găzduiască pe toţi delegaţii săteni la Hanul Golescului de pe partea dreaptă a Dîmboviţei, pe lîngă spitalul clădit de Safta Brîncoveanului, şi pe măsură ce ei sosiră în timpul nopţii ori dimineaţa, fură îndrumaţi într-acolo... Nu fuseseră aleşi dintre cei mai înstăriţi, ci din cei mai îndîrjiţi şi nevoiaşi, iar guvernul socoti că este dator să se îngrijească de hrana şi găzduirea lor, dîndu-le şi de cheltuială zilnic trei sfănţihi... Dar, ajutaţi de clubul revoluţionar, ei putură să se descurce fără acest ajutor, pe care-l priveau cu bănuială.

Dezbaterile au fost, așa cum mărturisesc procesele verbale ale celor nouă ședințe, foarte îndîrjite, și pentru întîia dată în istoria românească, într-o adunare constituită, boierii fură siliți să primească în obraji dezgustul și palmele clăcașilor, pe care îi chinuiau și-i jefuiau de veacuri. Ședințele erau publice, dar sala fiind mică, nu putea încăpea prea multă lume. Clubul îngriji ca măcar această puțină asistență să fie compusă din muncitori, prieteni ai clăcașilor. Boierii sperau să saboteze ședințele mai întîi lipsind cu rîndul, dar foarte energic vicepreședintele, agronomul Ion Ionescu, îi sili pe cei mai mulți să participe la ședințe. Cele mai multe din aceste ședințe fură de altfel prezidate de el, căci boierul Racovițză lipsea. Ultima ședință fu cea mai dramatică dintre ele... și cea mai aproape să izbutească, măcar în parte.

După cum făcuse și la celelalte opt ședințe, Ion Ionescu începu, făcînd rezumatul ședințelor trecute, și delegații săteni ascultau îngîndurați, așezați mai mult pe treptele tribunei, în jurul scaunului pe care ședea popa Neagu de la Slam-Rîmnic, pe cînd boierii se lăfăiau în foteluri, pe care și le trimiseseră de acasă. Cel mai îndîrjit dintre aceștia era Filip Lenș, bătrînul mare vornic și putred de bogat.

— Deschizînd această ședință a Comisiei pentru împroprietărire, vă reamintesc că în prima ședință s-a discutat, la cererea guvernului : „Cum să se facă muncile de toamnă“ și ați convenit ca sătenii să lucreze pe loc acolo unde se găsesc și să dea la anul zeciuială din rod.

Sătenii întăresc moale, gînditori, cu o gravitate ancestrală :

— Dară... dară...

— A doua zi și a treia zi am discutat întrebările „Dacă munca este sfîntă“, „Dacă proprietatea este sfîntă“...

Lipan, uscat la față, cu o mustață ca o curea pe buză, se ridică puțin încruntat și apăsă spusele președintelui :

— Munca e sfîntă, căci este cu sudoarea frunții !

Lenș, învălit în caftan și cu işlic rotund ca o căldare, sare de pe scaun, bătăios :

— Dar și proprietatea e sfîntă, că e de la Negru-vodă, întîiul voievod care a trecut în locurile acestea, le-a găsit pustii și le-a împărțit la strămoșii noștri, eroi, care cu sabia în mînă își apărau patria...

Aci Toma se ridică viforos, cu mîna lipsă și mîneca prinsă în bete, cu ochii scînteietori de mînie :

— Dar noi unde eram atunci ? Cine ducea greul în luptă ?

Şi dintr-o dată delegaţii săteni sînt în picioare, cu pumnii ridicaţi, cu voci tunătoare :

— Noi unde eram ?

Întrebarea lor cutremură pe cei de faţă... Parcă sufletele celor morţi de veacuri întreabă cu glasul lor.

Popa Neagu se întoarce, în anteriul lui cafeniu de preot ţăran, spre Lenş şi în liniştea îngheţată îi spune, puţin tragic în sfătoşenia lui :

— Ei, dar nu sînt toate moşiile dă la Negru-vodă... Mai sînt şi unele luate cu hapca... dă ne-aţi făcut pă toţi robi.

Boierii tresar şi schimbă priviri mînioase ; se întorc unii la alţii, parcă s-ar consulta dacă nu e mai cuminte să plece.

Lenş, cu faţa puţin lungită şi vorba încurcată, ţine să lămurească :

— V-am arătat că şi acum este liber cineva să scape de clacă, prin răscumpărare. Chiar unii dintre noi poate că am fost clăcaşi. Dar am cumpărat moşii şi am devenit proprietari.

Dar Toma se ridică ca o vînă de bou, aprig, şi întreabă scurt :

— Cu ce bani ?

Lenş pare surprins şi ţintuit de întrebarea tăioasă a panduru lui :

— Cum cu ce bani ?

Dar Toma, dîrz, ca de cremene, nu-l slăbeşte :

— Cu ce bani, ăi care aţi fost clăcaşi, aţi devenit proprietari ?

Lenş, legănîndu-se în greoiul lui caftan la dreapta şi la stînga, pare încurcat şi puţin speriat :

— Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi.

Atunci se ridică popa Neagu, cu sfătoşenia tăioasă şi simplă ca de la obraz la obraz :

— Cu ce bani, clăcaşi fiind, dumneata ori bunicul dumitale aţi cumpărat moşia ? Că doar nu ţi-o fi dat-o dă pomană ? Cu cîştigul din clacă nu să poate cumpăra o moşie de-o mie dă pogoane !

O voce de pe trepte izbucneşte într-un rînjet amar :

— O fi fost poate cu bani dă furat... Sînt unii care omoară la drumul mare şi pă urmă devin moşieri cu bani furaţi... Şi oftînd din adîncul răr unchilor : Da' muncind cu braţele, nu

s-adună o mie dă pogoane ! E un țăran cu fața mare. osoasă, care pare spetit de muncă.

Boierii simt că iar o să aibă o zi proastă... E de neînchipuit cum izbutesc țopîrlanii ăștia să lămurească, după felul lor, toate lucrurile, cînd li se dă prilejul. Au făcut o mare greșeală primind să stea de vorbă cu ei, acum cînd secretarul ăla și scrie ce se vorbește și mai e atîta mojicime în sală care aprobă și chiar rîde.

— Noi am vrut numai să spunem că e liber clăcașul cît vrea...

Se ridică cu fața lui de ceară, slab, nepămîntesc, cerînd socoteală, ca din mormînt, un sătean istovit, nu numai de necazuri, dar și de boală. E Marin Tăcutu, unul dintre cei țintuiți în pat de ani de zile în urma bătăilor îndurate de la vechilii boierești, făcut neom. Se face o liniște de cimitir... Vocea lui este la început slabă, dar deodată hrănit parcă din suferințele seculare, omul găsește în el o putere nemaiîntîlnită, ca într-o sforțare de moarte, și glasul lui cutremură :

— Liber ? Liber ce ? Cum poți să spui c-am fost noi liberi ? Poate vreți să spuneți că am fost liberi să plătim pînă să cădem în genunchi, ca vitele, plătind. Am fost singurii care am plătit în țara asta. Că noi, biruri grele dă cap am plătit, oameni dă oaste am dat numai noi ; ispravnici, judecători și jandarmi numai noi am ținut ; drumuri și șosele numai noi am lucrat ; beilicuri, podvezi și havalele numai noi am făcut ; zile dă meremet numai noi am îndeplinit ; clacă dă bunăvoie și fără dă voie numai noi am dat... Țara noastră nici băi [1] nu are, nici meșteșuguri multe ca alte țări nu are ; toată îmbelșugarea, brațele și sapele noastre le aduc... Iar noi nici rînduială, nici dreptate nu am avut. Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am spus păsurile, ispravnicul ne-a bătut, boierul ne-a bătut ; cine s-a sculat mai dă dimineață pă noi ne-a bătut. Cine a vrut să ia dă la noi a luat fără frică și fără rușine...

A fost ascultat într-o adîncă tăcere. Popa Neagu și unii săteni clătinau din cap cu obidă, îngînduraţi la amintirea suferințelor lor, din adunarea anilor.

Boierii s-au privit la început unii pe alții, cu o iritată nerăbdare. Dar siliți să asculte de glasul acesta nemaiîntîlnit, au coborît privirile în pămînt.

[1] Mine (n.a.).

— Asta nu poate să spuie nimeni că e chiar adevărat, îndrăznește Lenș să spuie la sfîrșit, destul de stînjenit și întorcînd capul de ciudă.

Atunci Băl-Ceaurescu, copleșit parcă de cele spuse de vorbitorul țăran, se ridică încet și apoi, după ce tace o clipă, spune cu emoție și hotărîre, scurt :

— Ba e adevărat... E adevărat...

Toți cei de față sînt surprinși de această aprobare neașteptată, încît țăranilor, bucuroși, li se pare că n-au auzit bine.

Boierii, îndeosebi, sînt consternați, se uită unii la alții, nemaiștiind ce să creadă, ce să înțeleagă.

Băl-Ceaurescu, parcă zdrobit de mărturisirea făcută, s-a așezat iar greoi, în fotel.

— Și eu v-am robit, fraților, v-am bătut, v-am dezbrăcat. De treizeci și șase de ani de cînd mă blestemați ! Iertați-mă, vă rog, frați săteni ! Luați-vă înapoi ceea ce v-am răpit. Iată, vă dau părticica de pămînt...

Nu numai deputații țărani, dar și publicul din sală izbucnește așa, după cum spune procesul-verbal, într-o detunătură de aplauze, de strigăte de „ura". Boierii ceilalți în schimb se privesc mereu consternați, furioși de această neașteptată „trădare". Se ridică un țăran bătrîn, badea Uguloiu, cu pletele lipite de sudoare de tîmple.

— Dumnezeu să te ierte, frate !... Să trăim în pace... Să fim frați. Dumnezeu să binecuvînteze costituția.

După o lungă tăcere, Lenș cere iar cuvîntul și participă cu o bizantină și pioasă perfidie la emoția prelungită a sălii, deplasînd șiret sensul mărturisirii lui Băl-Ceaurescu :

— Am auzit cu toții cu destulă mîhnire spovedania unui deputat proprietar. Nenorociți au fost clăcașii și țiganii dumnealui...

Dar Toma îi aruncă, peste umerii celorlalți, ca o lovitură de bici :

— Că dumneata nici usturoi n-ai mîncat, nici gura nu-ți miroase...

Lenș își mușcă buzele, dar stăruie, concentrat, în perfidia lui :

— Pentru a se putea prețui generozitatea domnului Băl-Ceaurescu și pentru a vedea întrucît nu dezice sfințenia principiului proprietății — și aci el umflă vocea — pe care domnia-sa a consacrat-o, împreună cu noi, îl rugăm să arate acum,

pe loc, ce pămînt înţelege să dea sătenilor săi, pentru ca să ne fie poate şi nouă îndreptar...

Lenş ştie că o explozie verbală din slăbiciunea nervilor nu e încă o faptă, căci el îşi cunoaşte oamenii. Ştie că Băl-Ceaurescu va da înapoi şi vrea să-l puie în încurcătură.

Boierul apostrofat se ridică şi se lămureşte, plimbîndu-se prin faţa tribunei.

— Fraţi ţărani, eu vă dau locul pentru casă şi namestii... şi hrana vitelor voastre. Pămînt de muncă şi izlaz vă mai dau ceea ce aţi avut pînă la legea lui Caragea, care vi l-a luat, că pe temeiul ei vi l-am cîştigat la judecată.

Vicepreşedintele, bănuind că e ceva neclar în declaraţie, cere lămuriri, fixîndu-l cu bărbuţa lui tunsă, după ce a bătut capacul călimării :

— Daţi vatra satului gratis, sau cu bani ? Vor fi liberi sătenii să-şi vîndă casele, livezile, viile dacă vor voi să se ducă ?

Băl-Ceaurescu întăreşte, legănîndu-se :

— Dau cu despăgubire şi fără despăgubire... şi, împăcat cu el însuşi, îşi plimbă mîna pe barbă. Primesc, de-mi vor da despăgubire, ca de pomană... Apoi, parcă fără să-şi dea seama, ia tot înapoi : Cît timp vor sta locuitorii pe moşie, pămîntul ce le dau va fi veşnic al lor. Aci face o pauză, apoi precizează, sporind încă echivocul, deşi aparent e hotărît : Cu două condiţii : în mijlocul satului să fie cîrciuma mea, numai a mea, aşa cum cere pravila pentru boier ; a doua, pentru locul de casă vreau să-mi daţi găina de Crăciun şi puiul de Sîn Pietru.

Lenş, găsind că în definitiv nu e prea rău, întăreşte viu cele spuse de Băl-Ceaurescu :

— Constituţia nu scrie nicăieri că trebuie să ni se ia dreptul nostru de a fabrica numai noi rachiu şi de a ţine numai noi cîrciumă în sat.

Vicepreşedintele a rămas îndelung pe gînduri, apoi reia dezbaterea :

— Pentru că timpul trece, vreau să vă amintesc că în ultima noastră şedinţă s-a discutat îndeosebi despre, şi aci apasă tot restul frazei, ridicînd vocea : cît pămînt trebuie să se dea de către proprietari sătenilor ?...

Sătenii, bucuroşi, întrerup :

— Dară... dară...

Urmează discutarea „cîtimei" cum spun ei... Se aruncă şi acum vorbe goale, dar la cererea vicepreşedintelui, ca să nu

se aţîţe iar lumea şi ca să se profite de pe urma greutăţilor prin care trec în discuţii boierii, ridicînd şedinţa, hotărăşte o discuţie liberă, căci i se pare că s-a creat o bază de înţelegere. Şi într-adevăr aşa era. Boierii fuseseră încolţiţi, şi acum sînt siliţi să cedeze, nu mult, dar ceva trebuie să dea... Nu le convine, dar trebuie să discute. Numaidecît, doi din ei părăsesc sala de şedinţe şi aleargă speriaţi la Locotenenţă, arătînd că există primejdia unei înţelegeri între ţărani şi proprietari. Cînd Ion Ionescu se pregătea să anunţe redeschiderea şedinţei, i se vesteşte că într-o cameră vecină au sosit membrii Locotenenţei şi e chemat acolo. Erau în birou şi toţi cei sosiţi. Eliade, Tell, N. Golescu şi Voinescu II se aşezară în foteluri, unii îşi făceau vînt cu foi de hîrtie de pe masă.

Eliade, cu mantia albă pe umeri, îi cere lămuriri lui Ion Ionescu şi cînd află că într-adevăr sînt pe cale să ajungă la o înţelegere, boieri şi ţărani. Eliade, bătînd nervos cu degetele în masă, îi cer să redeschidă şedinţa şi să anunţe sosirea Locotenenţei.

Cei trei şi secretarul de stat intrară apoi, cu o deosebită ostentativă solemnitate. Eliade, cu pelerina albă pe umeri, se opri în loc, făcu un pas în faţa celorlalţi, tuşi, potrivindu-şi vocea, şi ţinu o cuvîntare plină de ipocrizie, apoi făcu un semn lui Voinescu II... Acesta, înalt, cu faţa rotundă şi mare, cu colierul bărbii blonde îngrijit periat, citi cu o voce sonoră :

„Decretul No. 460 al Locotenenţei domneşti a Ţării Româneşti

«Dreptate, Frăţie»
În numele popolului Român
Locotenenţa domnească

Văzînd că comisia pentru învoirea articolului proprietăţii, în loc de a se pătrunde de spiritul de dreptate, de frăţie şi de pace, seamănă că ese din misiunea sa şi seanţele-i din zi în zi devin mai tempestuoase ;

Văzînd că, în loc de a se stabili o sinceritate şi încredere ce apropie învoirile, fiecare parte propune imposibilul spre a se depărta şi mai mult..."

Aci, popa Neagu mîrîi destul de tare către ai lui, încît secretarul de stat, surprins, se întrerupse :

— Auziţi, mă, ce spun ăştia, că noi am cerut imposibelul, precum zic ei. Am cerut a zecea parte dintr-o moşie... Acum ştim ce gîndesc...

— O să vie o zi cînd o să dea tot dar o să fie prea tîrziu....

Eliade ceru severi să se facă liniște și secretarul de stat citi mai departe :

„...Văzînd mai vîrtos că cei numiți din partea guvernului în loc de a insufla o încredere de nepărtinire întreagă și spiritul păcii — care e singurul cuget al guvernului — au făcut să crează cei mai mult că aceștia se trag mai mult la o parte decît alta, prin zel dictat de simpatii...“

Acum fu rîndul lui Ion Ionescu să se vadă vizat de Locotenență, denunțat ca atițător și partizan al clăcașilor, căci Eliade nu-i putea ierta că e „omul lui Bălcescu“... Furios, el întoarse spatele și ieși din sala de ședințe urmărit de privirea severă a lui Eliade. Dar Voinescu II nu se mai întrerupse :

„...Văzînd că cu aceasta s-ar compromite mai mult guvernul...“

— Față de cine ? întrebă cu vocea lui puternică Toma.

Eliade îl fixă și pe el cu severitate. Voinescu II continuă :

„...Taxîndu-se de părtinitor și că prepusul membrilor comisiei și neîncrederea-i ar aduce să nu înțeleagă spiritul cel adevărat al noilor instituții,

Locotenența domnească decretă :

a) A se suspenda pînă la al doilea decret ședințele comisiei...“

Se auzi nu murmur din sală plin de mînie, dar delegații boieri se întoarseră încîntați unul către altul ca și cum ar fi spus : Așa, da !

„...b) A-și da fiecare deputat părerile în scris către guvern.

c) Din părerile tuturor și din procesul-verbal al comisiei întemeiate pe :

Respect către proprietate ;

Respect către persoane ;

Dreptate, frăție ;

Foloase generale în paguba nimului ;

A sacrifica cei mulți pentru cei puțini este nedrept ;

A sacrifica cei puțini pentru cei mulți este silnic ;

Săteanul va fi proprietar, ca să fie cetățean, ca să fie apărător al patriei...“

Se auzi atunci din mulțime o voce groasă, care strigă plină de amărăciune :

— Scoateți „dreptatea și frăția" de acolo, că e minciună!

Era Axente Sever, care venise întovărășit de tabaci și profesori și nu se mai putu stăpîni de mînie.

Eliade se înfurie și amenință că evacuează sala, dar Axente Sever nu se lăsă :

— Apoi că noi cunoaștem lozincile dumitale răsuflate, de ce le amesteci cu „dreptatea și frăția" ?

Se făcu larmă și de-abia se mai auzi vocea secretarului de stat.

— *„...Unde e libertate e și Dumnezeu ; și unde e Dumnezeu e și dragoste și unire. Unde e tiranie este iadul, pacea lipsește... Omul cu inimă bună, omul liber e voitor de bine..."*

Sala vuia. Se auzea din ce în ce mai puțin, apoi nu se mai auzi de loc.

Tăbăcari.., Vin turcii!

La tăbăcărie era zor mare... Venise la magazia de murat și Licsandru ca să se sfîrșească mai repede.

— Hai, mă Damiane, că ne așteaptă muierile... și mîncăm bătaie.

— Hai, hai... da' nu-i așa ușor... că, uite, cîte mai sînt, mama lor dă piei... se necăji Damian.

— Of, mă, că pricopsiți mai sînteți... norocu vost' că nu m-am curățat și eu... na... lasă... dă-te la o parte, Nae... hai și tu, mă, cap sec... hai, lasă... și Licsandru se înfipse în două piei odată...

Era vesel, că era Sfîntul Alexandru și ținea nu numai ziua lui, ci și pe a nevestei... Era mare mîncău — cînd avea ce — și știa că acasă îl așteaptă niște plăcinte cu brînză și mărar, cum a învățat-o Tincuța să le facă pe Licsandra... Avea și vin bun... Cu băuturica mai dă inimă omului...

Mai mult trăgînd el decît ceilalți trei, sfîrșiră treaba mult înainte de apusul soarelui.

— Hai la gîrlă, mă, să mai scoatem borhotul ăsta dă pă noi.

Dar în clipa aceea, intră valvîrtej, pe poarta cea mare, ca reta lui Dobrovici, care își aruncă pintecul pe ușa ei, înainte ca să stea caii locului.

...Cu anteriul de vînt, alerga spre magazia de uscat blănurile scumpe... Aproape urla :

— Să vie meșterii la mine, toți...

La început, oamenii fură numai nedumeriți... dar numaidecît îi cuprinse o spaimă nelămurită, mută.

— Nu-i a bună, șopti Gligore, trecînd pe lîngă Licsandru. Nu era a bună.

— Mă, începu Dobrovici, încă gîfîind, cînd oamenii pe care-i vru el fură adunați — mă, vreau să văz dacă mă pot bizui pe voi... Facem două chervane chiar astă-noapte... pornim toată magazia de blănuri de soi, mai punem și unele lucruri de la mine, de acasă. Mîine la patru dimineața chervanele pleacă la Beci, pe valea Teleajenului...

Oamenii își șoptiră înfiorați unul altuia :

— Vin turcii...

Licsandru văzu negru înaintea ochilor.

De patru sute de ani aceste două vorbe semănau groaza între locuitorii pacinici din Cîmpia Dunării. Însemnau zile de bejenie, fuga prin păduri, spre văgăunile munților. Spre Pitești, spre Tîrgoviște, spre București și de aci mai departe, spre Ploiești și Buzău, boieri și țărani cu butci cu scumpătăți sau în care cu calabalîc se înșirau zi și noapte pe drumuri necunoscute pentru ei, pline de primejdii.

Ca pretutindeni în Europa, și în Țara Românească pînă la născocirea telegrafului, negustorii cunoșteau astfel de vești uneori înaintea conducătorilor și chiar a domnitorilor, cum fu cazul lui Alexandru Ghica, vestit printr-un negustor că va fi scos din domnie, așa încît avu timp să fugă, salvîndu-și capul. Confidenți și oameni de afaceri ai marilor demnitari ai Porții, ai pașalelor, ei erau în același timp și agenți ai marilor negustori și bancheri europeni, sau localnici, cu care încheiau afacerile începute prin tainițele seraiului.

Dobrovici își avea și el, cum spunea, oamenii lui la Țarigrad, și mai ales, avea un lucru : acești negustori... nu se uitau la cheltuială cînd aveau de trimis o știre grabnică. Cinci zile după ce se hotărîse înlocuirea lui Soleiman cu Fuad, un călăreț și intra în ziua asta călduroasă, de sfîrșit de august, în casa mare cît o hardughie de pe Podul Calicilor, spunînd că are să

ducă jupînului o ştire grabnică... Era un albanez mustăcios şi uscat, care îi ceru să-i vorbească între patru ochi. Omer-paşa avea să primească poruncă să ocupe în întîia jumătate a lui septembrie Bucureşti... Soleiman paşa era înlocuit cu noul comisar Fuad Effendi. Dincolo de Chiţorani, pe valea Teleajenului, Dobrovici avea o vie de vreo şaizeci de pogoane, în afară de păduri fără sfîrşit parcă, pînă în sus, spre Văleni. Via avea bolniţe să bagi în ele un sat întreg. Avea la îndemînă, pregătit din vreme, var şi cărămidă, ca să zidească fundul bolniţei peste comorile ascunse... Locul era bun, că era departe de drumurile mari.

*

Muierile aproape că se bocesc, fiindcă nu s-a ales nimic de masa pregătită... De băut, Licsandru bea, bea şi Damian bea şi Toma care, de cînd se însurase Damian, îşi făcea tot mai des drum la Bucureşti. Îi era nespus de drag de nora lui şi îi privea pe amîndoi cu înţeleaptă bucurie. Beau îngînduraţi, beau de ciudă, dar de mîncare abia s-au atins... Nici de vorbit nu vorbesc... Fiecare ştie ce e în sufletul celuilalt.

— Ia mai zi. Chiose... zi-i aia cu Delcea care taie turcii...

. . . . . .

„Foaie verde ş-o lalea,
îmi umbla, măre, umbla,
umbla turcii d-aiurea,
d-aiurea prin plaiurea.
De-mi umbla cît îmi umbla,
şi-mi căta cît îmi căta,
ei de cine-mi întreba?
Tot de Delcea cîrciumarul,
tot de Delcea măcelarul,
cîrciumarul
frîncilor,
măcelarul
turcilor

. . . . . .

. . . . . .

holteilor şi gazdul.

. . . . . .

. . . . . .

Foicică ș-o lalea,
turcii, măre, că umbla,
tot umbla pe aiurea,
măre, tot din sat
în sat,
măre, tot din vad
în vad.
Și de Delcea întreba,
pînă iată se-ntîmpla,
că la casă-i nemerea,
peste cîciumă-i dedea.
Turcii dacă nemerea
înăuntru de intra,
pe Delceasa o găsea,
Dar pe ea unde-o găsea?"

. . . . . .

. . . . . .

Era un cer limpede ca de sticlă, și devale se vădeau luminile orașului, dar către miezul nopții cerul s-a aburit... Ei stau pe țolul de sub vișini și ascultă cîntecul... Au hotărît să nu mai doarmă, Damian tot trebuie să fie la patru înapoi la fabrică... Vine un miros de struguri copți și de gutui crude... Au golit pînă acum trei ploști și au gustat în silă, ca să scape de stăruința femeilor, din plăcintele cît podul palmei. Într-un tîrziu, Licsandru se întoarce, cum ședea într-o rînă, spre Toma. Se vede că îi e greu să vorbească. Își drege vocea, hîrîie pe gît, scuipă. Pe urmă, parcă înfrînt, dîndu-și pe față temerile din adînc :

— Neică Tomo, aș vrea să te rog un lucru... da' să nu te superi. Nu crezi că ar fi mai bine să trimitem muierile astea la Vadu Rău ?

Toma tresări, zguduit tot :

— Păi bine, măi Licsandre, eu ziceam că dacă vin turcii, locul nostru e aci, să luptăm cu ei... Nu să ne ascundem la Vadu Rău...

Licsandru îi încleștă pumnul în umăr, de i-l încovoie.

— Așa m-ai înțeles matale pă mine ?... Atunci să știi că nu te pricepi la oameni, neică Tomo... Eu pînă n-oi tăia cîțiva turci nu mă las... Da' nevasta vreau să mi-o știu departe... Eu știu ce spui...

Dacă Toma l-ar fi văzut mai în lumină pe Licsandru, ar fi deslușit pe chipul lui un fel de spaimă neagră numai la gîndul că nevastă-sa ar putea cădea în mîna turcilor, care, după ce și-ar bate joc de ea, ar vinde-o roabă.

Pandurul însă nu citi decît hotărîrea de viață și de moarte a lui Licsandru de a lupta pentru libertate...

— Așa da... acum ești omul meu... cu muierile ai dreptate... le trimitem pe toate trei, și fetița cu ele, la Vadu Rău. Dacă lucrurile să încurcă, muntele cu pădurile lui e aproape.

Atunci se auzi din întuneric glasul plin de mînie al Licsandrei :

— Da' pă noi nu ne întrebați ?... Ce gîndim și noi ? Auzi, să ne trimită la țară ! Ce zici, Ilinco ?

— Să creadă dumnealor că noi plecăm la țară... la bine și la rău, eu rămîn aci, cu bărbatul meu... mîrîi ca o pisică întărîtată Ilinca.

— Nu să poate, Ilinco, tu ești grea, nu poți rămîne... spuse hotărît Toma. Ce să faci tu aci, femeie în cinci luni ? Ai să pleci... sîntem destul noi doi.

Licsandra avea lacrimi în ochi de mînie.

— D-ăștia ești dumneata ? Vrei să scapi de mine ? Să-ți cînte lăutarii la cîrciumă, cu florăreasa aia ?

Licsandru căută ceva cu care să dea de pămînt și nimeri o strachină goală, pe care o făcu țăndări.

— Muieri nebune...

După cîntatul cocoșilor se despărțiră.

*

A doua zi, Toma, în drum spre oraș, se întîlni cu Filaret Mustea... chiar în ușa bisericii Sfîntului Niculae. Acesta îi spuse că la Mitropolie s-a primit poruncă să se gătească o caretă pentru vicar și doi arhierei, care să meargă spre Giurgiu.

Toma îi șopti, abătut :

— Vin turcii, măi Filaret... vin turcii...

Țiganul, care deși trecuse de cincizeci de ani și făcuse și un an temniță grea, era încă în puterea vîrstei... Rămase o clipă năuc, apoi se sprijini de gard, să nu cadă.

— Atunci strică tot ce s-a făcut... O să strice costituția... Ne fac iar robi...

— Nu trebuie să-i lăsăm, mă Filaret... nu trebuie să-i lăsăm să intre în București...

— Săracii ţiganii mei... săracii dă ei... o să să nască iar robi, din tată-n fiu... e drept asta, neică Tomo ?

— Nu e drept, mă, nu e drept... Dar dacă intră turcii şi strică constituţia, după regulamentul *lor, e* drept ?

— Asta vor turcii ?

— Asta vor... Eu doresc să ştiu ce veţi face voi, ţiganii !

— Matale ce zici să facem ?

— Să puneţi mîna pă topoare... pă baroase... şi să ieşim înaintea turcilor.

— Eu, măi neică Tomo, am mai lovit o dată cu barosu...

— Şi ai lovit bine, mă... Dar acum trebuie să fim mulţi... Deşteaptă-i pă ţiganii tăi... adu-i pă toţi...

— Îl ucid cu mîna mea pă ăl dă s-o codi... Dar o să vie, că au mai fost... cînd a fost nevoie dă ei. Numai, ştii, întreb şi io, o să vie cu adevărat ?...

— Uite, ce e, măi Filarete... Noi, eu cu Licsandru Hergă şi cu Panait, fratele lui Mitru, cu Damian, de-asemeni, că acuma-i dus spre Ploieşti, dar o să vie... mergem la Bălcescu dă cum o sosi în Bucureşti, ca să ne spuie el care e adevărul şi ce să facem... că după cîte am auzit, azi, mîine, trebuie să sosească dă la Ţarigrad. Ne-o lămuri el cum e mai bine. Vino şi tu cu noi...

S-au înţeles şi cum să se întîlnească.

Forfota de pe Dunăre

Pe Dunăre era un du-te-vino neîntrerupt de mahoane, de barcazuri, de istamboale, de corăbii de tot soiul, mai ales italiene şi răsăritene... În fiecare port erau catarge lîngă catarge. Din cînd în cînd cîte un piroscaf zguduia văzduhul cu zgomotul căldărilor şi al elicelor lui.

Pe Dunăre asta e mai multă mişcare decît în tot restul Ţării Româneşti.

— Frate, ce vrei... Aşa a fost de mii şi mii de ani şi aşa va fi şi de aci înainte... Toată civilizaţia s-a iscat şi s-a adunat de-a lungul marilor fluvii : Nilul, Eufratul, Gangele, fluviile chinezeşti... De-a lungul fluviilor... şi cînd oamenii au devenit marinari mai isteţi şi au avut busola pe ţărmurile mărilor...

Cu caii, cu boii ori cu piciorul este greu să străbaţi prin ţinuturi acoperite cu păduri, ori să cari mărfuri grele... Toate grînele ţării se scurg acum pe aci prin schelele astea care te întîmpină la tot pasul... E o forfotă din zori şi pînă în noapte şi încă mai mult va fi în viitor.

— Ai fără îndoială dreptate, prietene... De aceea se şi zice că marea şi fluviile sînt plămînii ţărilor din lume... Numai că pe ea crez că mai tîrziu se va transporta desigur de zeci de ori, de sute de ori mai mult ca astăzi, dar nu va mai fi forfota asta pe Dunăre. Minate cu foc, navele vor fi de sute de ori mai mari decît istamboalele astea şi vor încărca, firește, de sute de ori mai mult... În loc de o sută de corăbii cu pînze, vom avea într-un port unul sau două vapoare din astea, piroscafuri, cum li se mai zice.. care va încărca mai mult şi mai iute decît ele, şi va duce mai repede mărfuri, fără să motăie aşteptînd vîntul pe ape şi prin porturi... Am văzut niște mahoane lungi şi largi cît o uliță, le zice şlepuri, în pîntecele lor să încapă o mie, două de chile de grîu, să zicem opt-nouă mii de saci... Şi un vaporaş de-abia cît pumnul trăgea două-trei şlepuri... aşa că vezi! Eu zic că multe schele din cîte se văz azi nici nu vor mai fi, căci nu pot să ajungă asemenea vapoare pînă la ele. Nici acum piroscafele „Lloyd"-ului vienez, cu care se fac astăzi mai toate călătoriile spre Occident, nu opresc în fiece schelă, ci numai la Giurgiu, la Rusciuc, la Turnu, la Corabia, la Calafat, la Vidin şi aşa mai departe...

(Se va relua ideea la orzari, la grînari.) [1]

Giurgiu-Bucureşti

Soarele scăpăta în raze lungi peste verdeaţa bălţii, peste malul galben şi golaş, şi ei treceau acum prin dreptul orăşelului Cernavodă, cu malul lui înalt, rupt şi lutos...

Începuseră lucrările pentru calea ferată Cernavodă — Küstendge [2], dar acum se întrerupseseră şi se vedeau doar ma-

[1] Nota autorului din care reiese că urma să dezvolte capitolul referitor la situaţia economică a Ţării Româneşti.

[2] Constanţa.

gaziile antreprizei ; la schelă nu erau decît doi ofiţeri turci şi şaizeci de oameni de trupă, care aşteptau şi care fură luaţi pe bordul piroscafului. Bălcescu avu o tresărire de mînie gîndindu-se că ostaşii ăştia încovoiaţi sub raniţe vor fi poate dintre cei care vor intra ca stăpîni în Bucureşti... Îşi închipui, aşa, ca un joc, pe Damian şi tabacii lui intrînd în ei cu cuţitele şi topoarele lor.

Vasul „Lloyd"-ului o ţinea tot pe stînga, pe cursul adînc al apei. Celor din delegaţie, bucuroşi că le mai rămîne o singură zi de mers pe apă, le era la toţi dor de cei de acasă. Se urcaseră pe puntea din dreapta (babord) ca să privească uriaşul foc solar care cuprinsese balta cu sălciile ei : ochiurile de apă şi miile de sălbăticiuni înaripate, raţe, gîşte, bîtlani, berze, ţigănuşi, care se lăsau acoperind suprafeţe întregi sau se învolburau în stoluri vii, speriate de duduitul zgomotos al vasului cu foc, abia născocit, care tulbura liniştea aşezată acolo de la facerea lumii.

[Piroscaful taie cu zgomot de moară, împotrivirea apelor tulburi şi învălurate ale Dunării, aci nu prea late. În faţa lor, ca la o poştă depărtare, malul drept cu dealurile lui de margine de podiş ocoleşte dintr-o dată la dreapta spre apus şi în acest ocol parcă se vede limpede un sfert de ţară... Nu se văd case, copacii sînt risipiţi pe culmile golaşe cu iarba puţin uscată. Prin viroage, numai pîlcuri sînt mai dese. Acest mal ca un lanţ ocolit de dealuri sfîrşeşte în rîpe şi rupturi galbene, lutoase, pe malul fluviului, acum toate luminate viu de razele lungi ale asfinţitului.

Bălcescu priveşte cu ochi nemişcaţi şi simte viu acest colţ al ţării. Îşi aminteşte de curţile oraşului, ca nişte cetăţi fără orizont, şi acum vede aievea, ca o hartă vie scăldată în asfinţit, o bună parte din ţară.

După vreun sfert de ceas lăsară pe stînga un ostrov lung şi plutiră pe lîngă zăvoiul de sălcii scorburoase, care creşteau parcă din apă.] O nemţoaică blondă, auzind că vorbesc româneşte întrebă, în cel mai dulce grai românesc, dacă merg la Bucureşti... Era o moldoveancă, măritată cu un ofiţer de origine germană, din armata rusă, şi venea să-şi vadă rudele... Se mirau că n-au cunoscut o frumuseţe blondă în oraşul lor, în care ştiau că ei cunosc toată lumea, dar lucrurile se lămuriră cînd îşi deteră seama că atunci cînd fata de saisprezece ani se măritase, ei erau mai toţi la Paris.

S-au trezit ajunși la Giurgiu, dimineața, cînd soarele era sus și vasul acostat se legăna în port [pe brațul îngust și puternic al Camei, care de altfel era înțesat de tot felul de nave și istamboale, cu pînze că nu vedeau decît catarge. Se cunoștea că o armată în mișcare a ocupat orașul. Peste bolta Cioranului se vedea linia puternică a Dunării subt malul înalt, bulgăresc.] [1] Stătuseră seara tîrziu de vorbă cu cei de pe vas, cu care se împrieteniseră.

Bălcescu află de la un ofițer scund, luat deoparte, că e căutat de o săptămînă de un fost maior austriac... are să-i dea un rezultat confidențial... Bălcescu întrebă pe ofițer dacă îl cunoaște și el pe acest refugiat revoluționar... dacă e serios... dacă se poate avea încredere în el...

— Încredere deplină... Marfa comandată a și fost adusă chiar cu vasul acesta și lăsată la Giurgiu, cînd au trecut spre Galați. Este și el în această afacere... Totul este să nu prindă de veste turcii... Cartușele sînt în butoiașe, care pe ele au însemnări, precum că ar fi material pentru tăbăcării.

— Și cum ? Să le plătim înainte de a ști ce e înăuntru ? Nu te supăra, domnule ofițer, dar asta nu va fi aprobat de Locotenență.

Chibzuiră, hotărîră că e mai bine ca Bălcescu nici să nu dea ochii cu maiorul refugiat, că acesta va merge la București, unde va primi o arvună, în schimb el va da omul ales de guvern dintre meșterii tăbăcari, care va preda o parte dintr-un carton tăiat cu forfecele tovarășului rămas de pază la Giugiu și în posesia căruia era cealaltă parte din carton. Sînt două butoiașe însemnate, care cuprind piatră acră și o bună vopsea...

Se vor desface de probă acelea... Orașul prin care trecură cu caleștile trimise de administrator era plin de praful iscat de trupele și furgoanele turcești, care ieșeau necontenit din tabăra lor, după rechiziții... Era luni, 30 august, și află că s-a anunțat sosirea lui Fuad cu vasul următor la Giurgiu, și că Soleiman va pleca numaidecît, a doua zi.

Vruseră să nu mai treacă prin oraș și ocoliră pe un drum de care, prin niște tarlale de porumb. Ocoliră apoi pe lîngă o casă aproape dărăpănată, strivită parcă de acoperișul prea larg de șiță, înnegrită de vreme... Lîngă ea era un puț cu ciu-

[1] Cele două paragrafe puse în paranteze drepte lipsesc din manuscris. Au fost probabil scrise pe vreo foaie care s-a pierdut.

tură, la care opriră ca să adape caii.. Numaidecît fură ajunşi, aşa cum fusese vorba, de o brişcă militară, în care era comandantul batalionului II din Regimentul II şi maiorul austriac... Acesta trecu în caleaşca în care era Bălcescu cu Ştefan Golescu. Înainte de plecare, comandantul batalionului ceru să-i vorbească între patru ochi... Bălcescu, puţin surprins, se conformă şi-l urmă cîţiva paşi spre tarlaua de porumb. Era un bărbat scund şi mustăcios, în uniformă neagră, cu ceaprazărie de tot soiul, plină de praful drumului.

— Domnule ministru, aş vrea să vă întreb ceva. Azi-noapte am primit ordin de la Kerim-paşa, să nu îndrăznesc a mă depărta cu oştirea din garnizon.

— Ce oştire ai ?

— O companie, restul batalionului este împrăştiat pe Dunăre. Nici un soldat măcar să trimit undevaş, iar eu să mă prezint mîine la lagăr la el... avînd să-mi vorbească...

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri, era nedumerit şi atît de preocupat, că nici nu văzu un guzgan care, zăpăcit de tropotul cailor, tăiă în fugă drumul, aproape trecîndu-i peste picioare.

— Ai fost la Soleiman ?... El ce spune ?

— Toate astea le preia Omer-paşa, fără ştirea lui Soleiman...

— Eu zic să părăseşti la noapte oraşul şi să te îndrepţi fie spre Bucureşti, fie spre Piteşti... De acolo nu e departe pînă la Rîureni.

— Eu sînt ostaş, domnule ministru, nu pot face asta fără un ordin al capului oştirii... şi omul mustăcios, scund dar robust, ridică semeţ capul.

Bălcescu fu nemulţumit de acest răspuns dîrz în aparenţă, dar care nu ascundea în realitate decît frica de a lua o iniţiativă.

— Atunci rămîi... Am să cer din partea generalului Tell un ordin către dumneata... Ţi-l va aduce, cred, căpitanul Deivos, care vine aci cu o misiune specială... Îi vei da tot sprijinul ca să-şi ducă la capăt această misiune.

— E vorba de butoiaşele cu cartuşe aduse de acest austriac.

Văzînd că maiorul ştie despre ce e vorba, nu-i mai ascunse nimic...

— Da... însă nu te apropia prea mult de marfă, ca să nu bănuiască turcii ceva... Veghează de departe...

Porniră, ridicînd un nor imens de praf în urma lor. După vreun sfert de poştă, cînd ieşeau din raza lagărului turcesc, hotărîră să meargă la o jumătate de oră, caleaşcă de caleaşcă, fiindcă praful devenise înăbuşitor... Semn de ploaie nu era... Cerul era de un albastru tare, uscat, abia ici-colo în zare stăteau, cu totul nemişcaţi, unii nori albicioşi... Îşi controlară pistoalele înainte de a intra în Codrul Vlăsiei.

Întors la Bucureşti

Sosiră în Bucureşti către începutul după-amiezii... Era cald, şi cerul plin acum de nori albicioşi. Cînd trecură de mînăstirea Văcăreşti şi o luară spre Podul Beilicului, Bucureştii apărură la picioarele lor, în jos de rîpă, dincolo de zăvoaiele Dîmboviţei.

Aci se simţea apropierea toamnei după belşugul de fructe... La fiecare răspîntie erau grămezi de pepeni verzi subt umbrare de frunziş şi coşuri de struguri cu bobul mare, prune vineţii, mere şi pere cîte vreai... Uneori, la cele patru colţuri, erau patru negustori diferiţi, cu grămezile lor subt umbrar. Forfoteala de care, calești, căruţe şi călăreţi sporea după ce treceai gîrla şi pe urmă era o învălmăşeală cruntă...

Acasă nu găsi nici pe Costache, nici pe Barbu... Cel dintîi mîncase în grabă şi plecase la Departament, Barbu era plecat la Colentina, trimis de la Palatul Administrativ, unde era înregistrat printre comisarii revoluţionari.

Şedinţa consiliului începea de obicei către ora cinci după amiază. Dar Bălcescu nu avea răbdare să aştepte, căci dorea să fie informat de mai înainte şi, în guvern, în plină şedinţă, nu se putea face asta... Îl căută pe Nicolae Golescu, dar nu era în Bucureşti. După unii era la Giurgiu, după alţii era plecat de sîmbătă seară la vînătoare de dropii şi potîrnichi, la nişte prieteni, pe Bărăgan. Nu-l găsi nici pe Ion Ionescu, ca să-l întrebe ce a fost la Comisia proprietăţii... Se îndreptă apoi, prin forfota de oameni de pe Podul Mogoşoaiei, către redacţia *Popolului suveran*. Îl găsi scriind la masa din colţ, acope-

rită cu hîrtie albă de tipar, pe Bolintineanu. Acesta fu bucuros că îl vede, dar îi spuse că bănuia că o să întîrzie mai mult. Bălcescu îi spuse că a pierdut timpul în zadar, că nu e nimic de făcut cu turcii. Îi ceru cu lăcomie ştiri de ce s-a petrecut, dar ceea ce află îl îndureră.

...Legea pentru alegeri n-a fost „dată afară", deşi se hotărîse publicarea ei. Comisia proprietăţii a fost în grabă, cu spaimă, desfiinţată de Locotenenţă, fiindcă dezbaterile ei se vădeau în cele din urmă periculoase. Aşa cum prevăzuse Bălcescu, cei optsprezece ţărani izbutiseră să facă auzit glasul milioanelor de clăcaşi, pentru întîia dată, după veacuri, într-o adunare cu boierii, şi răsunetul acestor glasuri nu mai putea fi înăbuşit... Va răzbate peste timpuri.

— Cînd proprietarii fură siliţi, numai prin logica dreptăţii şi prin elocvenţa deznădejdii, să se demaşte, să se arate în toată josnicia lor lacomă... cînd în cursul dezbaterilor se vădi că împroprietărirea este inevitabilă, au răsturnat masa... „ca jucătorul de şah necinstit cînd vede că a pierdut", îi arată Bolintineanu, profund îndurerat. Ah, dacă ai fi fost în ţară !...

„Ah ! de-ar fi fost în ţară"... se gîndea Bălcescu, să reia el prin cuvîntul lui arzător, în consilii, la club, în ziare, ecoul acestor discuţii. Aflînd despre abilitatea cu care, în lipsa lui Racoviţă, dar sprijinit de N. Golescu, care încercase sfios să scape de sub influenţa lui Eliade, Ion Ionescu condusese dezbaterile, încurajînd, provocînd, protejînd elocvenţa îndurerată a reprezentanţilor ţărani, Bălcescu se gîndi că totuşi, deşi sfîrşise printr-un aparent eşec, Comisia pentru împroprietărire fusese de folos.

Cînd intră, către ora cinci, în Palatul Administrativ, se întîlni cu Toma, care se certa cu un ipistat de la paza palatului.

— Ce e, Tomo ? Ce e, pandurule ?... Ce-aţi făcut la Comisia proprietăţii ?

— N-am făcut nimic... dar măcar ne-am vărsat năduful !

— Am auzit... Mi-a părut bine... Aş vrea să stau mai mult de vorbă cu dumneata, dar, uite, acum o să înceapă şedinţa consiliului... Treci pe la mine.

— Bucuros... Numai că să vedeţi... Am vrea să venim împreună cîţiva prieteni, să ne mai sfătuim cu dumneavoastră.

— Vino cu cine vrei, dacă sînt oameni de încredere, vino mîine de dimineaţă acasă la mine.

Dar pe cînd urca treptele la etaj, unde se ţineau acum şedinţele, îşi aduse aminte că are nevoie de tăbăcari la Giurgiu şi strigă, din capul scării :

— Tomo, Tomo, puteţi veni chiar astă-seară pe la ora opt ? Adu-l negreşit şi pe Damian... Este ?

— Este, fu răspunsul. Venim diseară...

Raport la Consiliu

În sala cu tapeturi de damasc roşu şi cu fotolii de aceeaşi culoare nu erau decît cîţiva miniştri, care, aşteptînd, beau cafele. Membrii Locotenenţei şi mitropolitul, de altfel, se întruneau mai întîi în cabinetul lui Eliade şi apoi, cînd erau informaţi că s-au adunat miniştrii, apăreau şi ei în sala de consiliu...

Apărură pe rînd şi membrii delegaţiei care fusese la Constantinopol, primiţi cu mult interes şi curiozitate.

Abia pe la şase fără un sfert, mitropolitul deschise şedinţa, căci rămăsese ca un fel de preşedinte nelămurit. În numele celor întorşi vorbi Bălcescu, plin de amărăciune :

— E o copilărie să ne bizuim pe turci. Totul e putred... Reşid, noul mare vizir, e speriat rău, şi toate măsurile pe care le ia sînt măsuri de panică... Anglia şi Franţa nu numai că nu ne sprijină, aşa cum ne-au promis, dar stăruie pe lîngă Poartă să facă ordine, şi Bălcescu puse cuvîntul ordine între ghilimele... De frică, Reşid-paşa nici nu ne-a primit... Luase hotărîrea să înlocuiască pe Soleiman cu Fuad înainte de venirea noastră şi nu vrea să-şi schimbe cumva părerea. Iancu Ghica spune că nu are nici un rost să mai rămînă acolo şi cere să vie în ţară...

Chiar în timpul acesta veni o depeşă printr-un lipcan, care schimbase caii de călărie la poştele din calea lui. Ispravnicul Brăilei, Dimitrie Golescu, fratele lui Arăpilă, arăta, în scrisoare, că turcii sînt gata să ocupe oraşul... Generalul turc l-a chemat şi i-a comunicat confidenţial, cu două zile înainte, ce măsuri are să ia ; Fuad a trecut înspre Giurgiu chiar în acea zi, pe vasul „Stadt Pesth" al „Llyod"-ului, pe care s-au mai îmbarcat şi optzeci de soldaţi şi ofiţeri.

Bălcescu își aduse aminte ca să ceară lui Tell un ordin pentru comandantul de batalion de la Giurgiu.

— Dar ce este acest comandat ? Ofițer român sau turc ? Cum o să execute ordinele lui Kerim ? Prietenii nu cer armele... declară foarte dîrz Tell.

Pe Bălcescu îl plictisi această fanfaronadă, vitejia arătată de departe și pe amănunt parcă anume ca să mascheze frica în problemele capitale. În realitate, Tell ar fi vrut să reziste, căci de felul lui era dîrz și îi plăcea meseria, dar, îmbîcsit de spiritul milităros, nu vedea decît față în față trei regimente românești, împotriva a douăzeci de divizii turcești... și nu vedea posibilă nici o rezistență. Se redactă o nouă proclamație către clăcași, prin care erau îndemnați — a cîta oară ? — să facă arăturile de toamnă pe moșiile boierești, deși în iunie, proclamațiile cereau numai să nu lase recolta nouă neculeasă, vestind că la toamnă se va desființa claca. Bălcescu se pregătea să puie chestiunea cartușelor cumpărate, cînd Rosetti, ciugulindu-și plictisit barba — era acum interimar la Trebile din Lăuntru — luă cuvîntul și citi :

„Raportul No. 4215 al Administrațiunii de Teleorman către Ministerul Trebilor din Lăuntru al Țării Românesci

«Dreptate, Frăție»
Domnule ministru din Lăuntru,

În prilejul mergerii mele la orașul Rușii-de-Vede din acest district, aflînd din auzite că unul din fiii d-lui Petre Constandinescu, fostul secretar la această Administrație și anume Iorgu, în vîrstă de cincisprezece ani"...

— Cît, cît ? întrebă, ridicînd capul din dosarul pe care-l studia, Bălcescu... și zîmbi nedumerit... Cincisprezece ani ?

Rosetti citi mai departe, reluînd doar cifra :

„... Cincisprezece ani, frate cu d. Alecu Petrescu comisarul..."

— Păi, zice că e fiul lui Costandinescu ! se miră Ștefan Golescu.

— O fi frați vitregi... glumi Tell.

„...ar fi ieșit în tîrgul acelui oraș și, puind de a bătut toba ca să se strîngă popolul, a citit în auzul tutulor o Proclamație înscrisă de mîna

ce a zis că este din partea guvernului, a căreia cuprindere ar fi adus oarecare spaimă şi tulburare între unii din locuitori acelui oraş, şi că căutîndu-l în urmă unii din negustători a-l întreba despre acea Proclamaţie mai desluşit, nu l-au găsit, fiindcă îndată după citire s-a făcut nevăzut. Am mers îndată la casa numitului Costandinescu şi prin mijloace cuvenite, înduplecînd pe acel Iorgu...“

— Ce fel de mijloace cuvenite?... întrebă, mîngîindu-şi ciocul, Ştefan Golescu, pe care toată chestia asta începu să-l amuze.

„...acel Iorgu mi-a şi dat chiar originalul acelei Proclamaţii... După aceasta, întrebîndu-l dacă este făcută de altcineva şi cine anume... Mi-a răspuns că este făcută de însuşi...“

Raportul mai continua, arătînd că administratorul a vrut să-l aresteze, dar scuzîndu-se că nu a putut face asta, numitul fiind bolnav. Raportul era iscălit; administratorul districtului Teleorman, Cantacuzino, secretar, C. Apostolescu.

— Dar ce-o fi cuprinzînd proclamaţia acestui băiat de cincisprezece ani? întrebă nedumerit şi mereu amuzat Ştefan Golescu.

— Ni s-a înaintat şi Proclamaţia, preciză, fără să privească pe nimeni, Rosetti, apoi începu să citească:

„Fraţii mei concetăţeni ai oraşului Ruşii-de-Vede,

...Sciţi, fraţilor, că sînt aproape două luni de zile de cînd nişte oştiri otomane se află pe pămîntul patriei noastre, pe pămîntul scumpei noastre mume. Această oştire are un general, al cărui general poartă nume de liberator... Şi vă întreb:

I. Cu ce drept călcară ei tot deodată tractele lui Vlad IV? Apoi, fraţilor, de sînteţi adevăraţi Români, de sîntem strănepoţii lui Michaiu Bravul şi al lui Vlad V...“

— Noi, strănepoţii lui Mihai Viteazu? întrebă, zîmbind şi privind în toate părţile, unul dintre miniştrii noi, dar nu culese nici un zîmbet... Toată lumea asculta cu un vag fior proclamaţia acestui copil.

„...de ce să ne arătăm atît de laşi? Pînă cînd, fraţilor, să suferim jugul robiei, pînă cînd noi, săracii, să purtăm sarcinile bogaţilor şi ale aristocraţilor? De ce să ne sfiim de nouă mii de oştire otomană...“

Toate privirile se îndreptară spre Bălcescu, ai cărui ochi, cu sprîncenele îmbinate, erau plini de lacrimi. Îi tremura buza de jos, subțire și mare, și strîngea convulsiv mîna.

„...Mai vîrtos, voi, frați Români, aduceți-vă aminte că nefiind nici oștire în țeară, în zilele cînd se înființă infama Căimăcămie...“

— Ăștia sîntem noi, spuse Eliade lui Tell, altfel fără să se supere, surîzînd, căci era și el emoționat.

„...umblați să spînzurați pe doi fii ai patriei... (care)... s-au sculat nu ca să se îmbogățească, nu ca să spînzure, ci numai ca să rumpă jugul infamei sclavii...

Fraților, patriotismul nu stă în a ne împodobi cu cocardă, în a striga : să trăcască constituția, nu, fraților, nu... Patriotismul e a ne jertfi averile, moșiile, în sfîrșit a ne jertfi chiar viața și tot...“

Cînd Rosetti sfîrși citirea, în care pusese multă emoție, Bălcescu spuse încet și firesc :

— Ăsta-i poporul... Să i se scrie administratorului că e un prost... Să se trimită o adresă de mulțumire acestui băiat, care a scris această proclamație și care a pus să se bată toba în tîrg pentru ca s-o cetească... Luați hotărîrea să fie cetită în toate școlile.

Se ridică un murmur de voci aprobative.

Numaidecît, Bălcescu ceru cuvîntul pentru o nouă chestiune.

— După cum v-am informat, în iunie am întîlnit la Focșani un maior austriac, expatriat din pricina vederilor lui revoluționare... L-am rugat, după cum știți, să ne caute arme, oriunde și în orice cantitate... Venind, l-am aflat la Giurgiu, unde a și debarcat după vaporul „Lloyd“-ului o însemnată cantitate de cartușe...

Eliade întoarce capul întrebător spre Tell... apoi întreabă, iritat :

— Ce sumă se cere pentru asta ?

— Pentru o sută de butoiașe cu patroane, cinci mii de galbeni.

— Dar e îngrozitor de scump ! E o speculă... un jaf.

— Cînd îți trebuie și nu găsești... ceea ce ți se oferă e întotdeauna ieftin. Din pricină că ați fost hapsîni, am pierdut cele patru sute ocale de praf de pușcă, pe care ni le ofertau tot acești austrieci la Galați.

Eliade nu văzu aci decît ceea ce numea el o idee fixă a lui Bălcescu şi îl irita şi acum, ca întotdeauna, cînd acesta propunea vreo măsură în vederea rezistenţei.

— La ce pot folosi aceste patroane ? Cu cine vrei să te baţi ? Şi ridică din umeri, cu un fel de dispreţ, cu o silă condescendentă de a discuta.

Bălcescu se închise în el însuşi, într-o încercare de a se stăpîni... Gîndi, privind profilul uşor înălţat spre tavan al caimacamului, care, ca de obicei, îşi înclina capul pe umărul stîng : „Cezar cu mustaţă şi barbă". Pe urmă, reluă descriind cu degetele lungi, resfirate :

— Un stat care nu se gîndeşte să se apere este un nonsens. O contrazicere a ordinei firesti... Dacă nu vă gîndiţi să vă apăraţi, dacă lăsaţi să se ştie acest lucru, atunci e mai bine să părăsiţi scena istoriei, numaidecît... căci pentru cine nu se gîndeşte să lupte şi să biruie, istoria e numai un teatru şi fraze înnădite.

— Domnule Bălcescu, o luptă cere sacrificii grele... O luptă îndeosebi în condiţiile în care se găseşte Ţara Românească astăzi este o aventură plină de primejdii. Ţara cotropită de armate...

— Şi aşa e cotropită.

— Da' în timp de război e cotropită fără scrupule... în furia de distrugere şi de jaf a unei armate care sîngerează... Satele şi oraşele noastre pot fi arse, bunurile distruse, populaţia gonită din locuinţe, asasinată, măcelărită, familiile împrăştiate, femei şi copii ucişi... Învingător, duşmanul e fără milă... un război pierdut e aproape nimicirea noastră ca neam... Nu ţi se pare, domnule Bălcescu, că acest preţ e totuşi prea mare pentru capriciile şi flacăra unor războinici cu orice preţ... fără cea mai mică perspectivă de biruinţă ? Vrei această rezistenţă cu orice preţ ? Cu preţul ruinei şi al sclaviei ?

Cuvintele lui Eliade, spuse cu multă greutate şi pe un ton voit calm, tulbură adînc pe cei de faţă.

Totuşi, Bălcescu lăsă să cadă răspunsul său ca un tăiş de ghilotină...

— Cu orice preţ...

Membrii consiliului se priviră tulburaţi, puţin îngroziţi. Eliade avu un zîmbet de dispreţ şi apoi se adresă, la persoana a treia :

— Asta e părerea domnului Bălcescu... Dar noi, oamenii de răspundere — și aci apăsă cuvîntul răspundere — nu putem să acceptăm orice părere a celor care nu poartă răspunderea alături de noi.

— Ce vreți să spuneți cu această răspundere? întrebă, palid, Bălcescu.

— Foarte simplu. Dumneata nemaifiind secretar al desființatului Guvern provizoriu și nefiind nici ministru, ești aici doar ca un musafir fără răspundere.

Bălcescu se ridică să plece, dar fu oprit cu un murmur. Ștefan Golescu face un gest mînios. Tell se ridică și spune energic:

— Frate Eliade, Bălcescu a întemeiat „Frăția", e în Comitetul de trei al ei. Poate vorbi oricînd în numele tuturor... Te rog vorbește, frate Bălcescule!

— Nu, reluă cu hotărîre fostul secretar al guvernului, nu e părerea mea... așa cum a spus domnul caimacam. Este părerea istoriei, a lungului șir de fapte și întîmplări din trecut... Nu trebuie să judecăm faptele care ni se propun cu ochii noștri, ai celor ce urmează să fie jertfiți. Jertfa noastră, a celor zdrobiți și decimați, e adevărată, este absolută. Căminele noastre, frații și surorile noastre sînt dați într-adevăr pieirii... Dar experiența arată că în viața popoarelor sănătoase, cel mai lung și mai distrugător război, cea mai grea înfrîngere nu e mai grea în urmări pentru aceste popoare decît la individ boala cea mai ușoară, decît un pojar. Cînd se face socoteala, se vede că, oricît de grele, pagubele sînt limitate... și numărul morților nu depășește, oricît de greu e războiul, o anumită proporție... Zece ani de muncă și recoltă bună refac pagubele oricărui război. Pierderile în vieți omenești se refac și mai ușor... Firește, tu ca individ dacă mori, mori pentru totdeauna, averea ta nu mai poate fi refăcută într-o viață de om, dar un popor sănătos se reface cu o ușurință care uimește. Prin urmare, eu răstorn fraza dumitale și spun: riscurile sînt mici, în schimb perspectivele deschise sînt reale, îmbucurătoare... Un popor care a lăsat puțin sînge într-un război de eliberare este un popor care prin asta se regenerează, ia cunoștință de propriile lui posibilități, se oțelește, își selecționează oamenii... Este un popor care se afirmă istoric, care-și creează drepturi, care tulbură opozițiile viitoare și pune pe gînduri pe viitorii săi dușmani, îi neliniștește, îi face să-și greșească socotelile.

Faptele de azi îndrumează istoria de mîine... Nu glasul unui bogătaș care-și vede pustiit avutul și viața lui în pericol este glasul adevărat al poporului, oricît de îndreptățit și dureros este cazul acestui bogătaș, ci glasul acelui copil de cincisprezece ani, a cărui ispravă ne uimi adineauri... Nu puteți face crima să refuzați țării încă o șansă, și armatei încă o posibilitate de luptă, refuzînd sumele necesare pentru cumpărarea unor patroane.

Nimeni nu mai spuse nimic. Nici da, nici nu, și Tell, interpretînd tăcerea prelungită ca o aprobare, spuse încet :

— Bine, să zicem că vom găsi banii care ne trebuie ca să plătim aceste patroane... Dacă e vorba de oștire, vom căuta și vom găsi. Dar e o altă piedică mult mai grea, o piedică despre care pot zice că e absolutamente de netrecut. Frate Bălcescule, această corabie zici că este la Giurgiu. De aproape două luni orașul și portul sînt însă în mîna turcilor... Au acolo peste douăzeci de mii de oameni. Spune-mi și mie, rogu-te, în ce chip vezi dumneata scoaterea atîtor butoiașe cu patroane din mîna turcilor ?

— Se va găsi un mijloc... trebuie să se găsească...

— Ei, asta-i... Trebuie să se găsească... Uite, eu nu văz cum. Am comandat batalionul din Giurgiu, atîta vreme, cunosc locurile mai bine ca dumneata... Ți bine, îți spui limpede : nu se poate... Vor fi cinci mii de galbeni zvîrliți în vînt, căci turcii vor pune mîna pe butoiașe și-i vor decapita cu iatagănul pe cei care vor încerca asemenea nebunie.

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri. Nu se gîndise la asta, căci își spusese că trebuie să se poată. Strîns cu ușa de Tell, căuta în gînd scormonitor și dintr-o dată căpătă încredere.

— Am eu un om care va duce totul la bun sfîrșit.

— Să vie acel om la mine, la Departamentul oastei, îi răspunse ministrul Armatei, ridicînd nedumerit și neîncrezător din umeri... să vie la mine.

— Banii trebuie dați chiar mîine dimineață...

Privirile se întoarseră spre ministrul Finanțelor care nu spuse nimic, ci clătină din cap în semn de aprobare.

Eliade se pregătea să se ridice, semn că s-a terminat ședința, cînd mitropolitul spuse, cu voce joasă de bas, neașteptată la un trup cu trunchiul scund, că a venit să i se plîngă marele vornic Grădișteanu că un grup de oameni înarmați, pare-se din Gvardia Națională, i-au oprit caleașca și, ținîndu-l

pe loc, i-au pus tot felul de întrebări necuviincioase : că de unde vine, unde se duce, de ce trece în goana cailor pe Pod...

Bălcescu avu un rînjet amar pentru acest „mare vornic" rostit de președintele formal al ministerului, acum cînd rangurile boierești au fost desființate... Dar nu mai spuse nimic... Șeful de Poliție, care avea rang de ministru, Ion Brătianu, răspunse sonor, aproape cu glas de femeie :

— Cunosc cazul, căci marele vornic mi s-a plîns și mie. Să-mi dea voie înaltpreasfinția-sa să cetesc chiar acum — e foarte scurt — ordinul pe care l-am dat către Gvardia Națională !

Căuta, întorcînd foile, în dosarul pe care-l avea în fața sa... și citi o foaie :

„Domnii gvardiști sînt invitați ca să nu mai oprească echipajuri pe uliță, fiindcă cu aceasta nu fac decît supărare cetățenilor, fără să aducă nici un folos cauzei."

Mitropolitul aprobă hotărît, dar Brătianu arătă că mai are ceva de spus și ceilalți se așezară din nou pe scaunele cu spătar înalt.

— După cum ați văzut, poimîine va sosi la Giurgiu Fuad-pașa, care-l înlocuiește pe prietenul nostru Soleiman-pașa... Se pare că noul comisar al Porții vine cu ordine severe... Totuși noi nu putem pierde speranța că-l vom înmuia și pe el, cum am făcut cu Soleiman. Propui ca să ținem mîine o mare adunare pe Cîmpul Libertății, și această adunare să semneze o petiție către Fuad, în care să-i arate că poporul român nu vrea să renunțe la constituție și că-l roagă pe excelența-sa să transmită augustului suzeran rugămintea ca să ne ia sub protecția sa, lăsîndu-ne constituția și orînduirea pe care ne-am dat-o... Mai propui ca această petiție să fie dusă la Giurgiu de o cît mai numeroasă delegație — mă gîndesc la cîteva mii de oameni — în frunte cu înaltpreasfinția-sa, cu cel puțin o sută de preoți cu odăjdii, cu cruci în frunte și cu prapure... Aveți ceva de spus ?

Mitropolitul îl reteză scurt :

— Eu sînt bolnav ! Nu poci să fac două zile pe drum în caleașcă !

— Veți merge în caretă, fu de părere Rosetti.

— Nu pot, sînt bolnav, spuse din nou hotărît mitropolitul.

Brătianu fu nemulțumit, dar n-avea ce face...

— Delegația va merge fără înaltpreasfinția-sa. Dar cum în afară de caleștile în care va merge negustorimea, va merge pe jos și mult popor, crez că am aprobarea dumneavoastră să pui să se facă pe seama guvernului o mie cinci sute de pîini, să cumpărăm patru rogojini, să le acoperim, și să închiriem două căruțe, care să le ducă la Giurgiu.

Ștefan Golescu face un gest din umeri, care voia să spuie : „Nu mai încape vorbă..." Totuși, adăugă ceva :

— Dar dacă turcii nu lasă o asemenea mulțime să intre în oraș ?

— Spunem că nu aducem o petiție, ci că am venit să ne luăm rămas bun de la Soleiman-pașa.

Bălcescu, fără să ridice privirea de pe hîrtiile din fața sa [1], [îl întrebă pe Brătianu dacă merge :]

— Cum o să merg și eu ? Sînt șeful Poliției capitalei !

Un ministru se scărpină cu pana la ceafă, dînd acestui gest un iz de ironie, care-i făcu pe toți să rîdă, căci nimeni nu prea avea curajul să mai meargă la Giurgiu.

După Consiliu

Era tîrziu, aproape zece seara, cînd se sfîrși ședința consiliului... Afară era o noapte întunecoasă... Cerul era jos. Bălcescu fu întîmpinat pe sala cea mare de căpitanul Deivos, pe care-l chemase printr-un bilet, scris chiar în timpul ședinței.

— Vino, că vreau să-ți vorbesc...

Îl trase într-un birou de la parter și-i spuse, aproape în șoaptă :

— Vreau să trimit ceva material de război în tabăra lui Magheru și vreau să mă sfătuiesc cu dumneata.

Deivos ridică din umeri întrebător și micșorîndu-și ochii mari se arătă nedumerit :

— Să vă sfătuiți cu mine... ?

— Da... îi răspunse Bălcescu sec... Dumneata crezi că armata noastră are nevoie de cartușe cum le zic franțuzii, de patroane ?

[1] Lipsește și în manuscris și în celelalte două variante întrebarea lui Bălcescu adresată lui Ion Brătianu.

— Ca omul însetat care trage să moară, de-o cană cu apă...

— Ei, uite, la Giurgiu ne-au sosit o sută de butoiașe cu patroane... Întrebarea e cum le scoatem de subt nasul turcilor ?

Deivos rămase și el îndelung pe gînduri...

Se lăsă pe scaun, căci rămăsese în picioare... parcă i s-ar fi înmuiat gleznele.

— E greu... greu de tot, frate... Ne trebuie pentru asta oameni, nu glumă, în care să ai încredere !

— Mai ales că nu se pot lua furgoane militare...

— Furgoane militare nici nu mai avem săptămîna asta în București... Așa cum ați hotărît, le-am pornit joi, cu magazia de muniții și echipament a artileriei și cavaleriei pe care le-ați trimis la căpitanul-general Magheru, la Rîureni. Dar de ce le-au pus în butoiașe ? Nu era mai bine în saci... ?

— Pentru că deasupra s-a pus trei degete de piatră acră ori de praf de tăbăcit.

— Auleu... păi dacă-i vorba de praf de tăbăcit... crez că am găsit oamenii...

— La cine te gîndești ?

— Păi la cine ? La Licsadru Hergă... Ăsta nu e numai om de încredere... pînă la moarte... dar după cîte știu e și de pe lîngă Giurgiu și o rupe binișor turcește... Apoi te poți bizui pe umerii lui de taur !

— Ai dreptate, căpitane... dar atunci să mai meargă și alți tabaci de-ai noștri... Damian, ăla cum îl cheamă, Teică, ori cum îi zice... Și mai ales trebuie întrebat dacă vrea să meargă Toma ?

— Bună idee... Toma și fi-su sînt oameni de nădejde... Poți zice că am găsit oamenii care ne trebuie... Ce facem acum cu căruțele... ?

— Luăm trei brașovence, ale mai mari care le-om găsi. Cîte butoiașe sînt ?

— Douăzeci de mii de cartușe într-o sută de butoiașe...

— Să zicem atunci patru brașovence, că mai sînt și oameni, mai sînt de pus și altele.

— Greutatea mi se pare alta... Cum le spui cărăușilor despre ce e vorba ?

— Ce e nevoie să le spunem... ? Ei trebuie să știe că aduc piatra acră, și pace !

Bălcescu privi într-altă parte închizînd și deschizînd capacul călimării. Pe urmă rosti încurcat :

— Uite ce e, Deivos... Nu e cinstit să vorbim una... și în fapt să fie alta! Zici singur că scoaterea acestor patroane se face cu primejdia vieții... Eu crez că nu e cinstit să trimitem oamenii la moarte, mințindu-i... Trebuie să le spunem cinstit adevărul!

— Și dacă nu mai merg atunci?

— Nu mai merg, și pace... Încercăm cu alții.

— Ușor de zis... Dar ce facem cu ei? cu oamenii aceștia care află un secret atît de mare... și pe urmă nu merg? E primejdie să se răspîndească știrea și să afle turcii înainte de sosirea noastră acolo, că au în București nenumărați spioni! Deivos își frecă sfîrcul urechii mari cum făcea cînd era încurcat... Poate să-i ținem arestuiți pe toți, toată săptămîna...

— E cam greu...

Deivos își frămînta acum mustața tunsă ca să scoată din ea gîndul care îi trebuie.

— Eu zic că ar trebui să vorbim în privința asta cu Toader Fărșerotu... Bătrînul ăsta are pe-acolo prin Obor tot felul de neamuri și de fini... ne-o găsi el omul care ne trebuie!

— Mi se pare și mie, frate, că e cel mai chibzuit lucru pe care l-ai spus. Dar uite ce e: Totul trebuie făcut chiar în seara asta... Acum, în seara asta, că, uite, sînt ceasurile zece... În noaptea asta, ca mîine după masă, ăl mai tîrziu mîine noapte să fiți plecați...

Bălcescu nici o clipă nu se gîndi că Deivos n-ar pleca și el cu oamenii la Giurgiu... Se gîndise întîi la Dincă, pe care îl știa mai năzdrăvan, dar pe urmă își spuse că Deivos, care e de felul lui un ofițer mai vechi, popular în București, va găsi mai ușor oamenii trebuincioși...

— Vor primi ei?... că... uite... nu prea avem cu ce să-i plătim.

Deivos și-a luat chipiul și, din ușă, îi trimite răspunsul:

— Cred că da...

— Crezi, ori ești convins? Dacă ai încredere în ei, spune-le limpede despre ce e vorba... Dacă ai găsi măcar trei căruțe, că mai avem să trimitem și niște țevi de pușcă... pentru ca apoi să aducă altele de acolo la reparat aci.

— Mîine dimineață îți aduc răspunsul.

*

Cînd birja se opri în fața casei mărunte din Ulița Visarionului, Bălcescu descoperi în întuneric, pe laviță de la poartă, pe Toma și soții lui, care așteptau încă de cînd scăpătase soarele, căci își ziceau că nu e frumos să-l facă să aștepte pe un om atît de mare... Nu vrură nici să intre în grădină, unde-i pofti Tița, spunînd că ei stau și în drum... că sînt învățați să aștepte în drum...

— Hai... hai în grădină, îi îndemnă Bălcescu și-i împinse pe toți subt bolta de viță din spatele casei.

Se aduseră două felinare cu lumînări de seu în ele, care fură spînzurate de țipcile boltii. Cînd îl descoperi pe Filaret Mustea, îl întrebă cu voie bună dacă s-a stricat ceva în el la ocnă.

— Dumnezeu să mă ierte, boierule, da' nu era mult mai rău ca rob la ticălosul ăla de Medelioglu. Dumnezeu să-l judece acum, și de-o găsi cu cale să-l ierte și pe el!

Deși Hergă nu-i strînse pumnul, Bălcescu avu totuși impresia că-i strivește mîna lui slabă, cu degetele lungi, cu palma lui puternică. Se bucură cînd îl văzu și pe Simion care, înștiințat de Toma, venise și el... Pe Panait Stoica, fratele lui Mitru, nu-l cunoștea, dar tot guvernul vorbise despre el atunci cînd băgase spaima în maiorul Lăcusteanu, amenințîndu-l că vrea să răzbune pe frate-său... Îl scăpase pe maior unul dintre frații Florești, care era și el de gardă... în noaptea aceea...

— Nevasta lui Mitru își primește pensia? Se ajută cu ea?

— A primit o lună. Da' acum, dacă vin turcii...

Bălcescu căzu pe gînduri.

— Da... n-o să mai ia pensia... Rămîne pe drumuri, biata femeie, cu fetița pe brațe...

Îi pofti să ia loc pe scaunele din jurul mesei... Era cald încă, dar cerul era întunecat și pufos.

— Mi-a părut rău cînd mi-a spus femeia că ați așteptat atîta... O fi și ceva ce nu suferă grabă...

Ei clătinară din cap și Hergă se uita la Toma, rugîndu-l parcă să spuie el despre ce e vorba... Dar acesta era foarte încurcat. Știa că Bălcescu se supără cînd unul de la „Frăția" îi spune „boierule", dar nici nu-i venea să-i spună „frate", așa cum pretindea el, iar „domnule" nu spusese niciodată un țăran în vremea aceea. Așa că începu de-a dreptul:

— Ziceam că ați fost la Țarigrad...

— Am fost... N-am făcut nici o ispravă... și Bălcescu făcu un semn moale cu mîna, a dezgust.

Toma, cu o privire înghețată, care încremeni și privirile celorlalți, îl întrebă în șoaptă parcă :

— Vin turcii ?...

— Vin...

Urmă o îndelungă și apăsătoare tăcere.

— Boier Bălcescu, îi lăsăm să vie ? întrebă după un timp, cu o rece greutate în glas, Hergă.

Cel întrebat rămase cîteva clipe pe gînduri. Își dădea seama cît cîntărea răspunsul acesta al lui față de acești oameni... Ceva din adîncul ființei lui de istoric își făcu lumină ca apa unui izvor în lutul dealului. Își spuse că oamenii ăștia din față sînt carne din carnea, chipuri din chipurile celor care, cu generații înainte, mai luptaseră împotriva turcilor... O clipă istoricul birui asupra luptătorului și vru să știe ce gîndesc ei, în fluxul lor ancestral. Îi privi pe rînd. Fața smeadă, cu ochi mari, cu nasul drept, cu mustața ca o lipitoare groasă, întoarsă în jos, făcută din fire împletite albe și negre a lui Toma, capul rotund, negru, al lui Damian, cu fălci puternice și sprîncene tari, aproape tot atît de groase cît mustața lui mică, capul uscat, trudit, cu o barbă căruntă, crescută scurt pe lîngă fălci, dar pînă subt ochii cu pleoape încrețite, a lui Mustea, capul puternic, bălan al lui Licsandru Hergă, cu mustața întoarsă în sus, bălaie, cu fălcile și obrajii mari, fața subțire fără culoare, cu încrețituri în obraz, cu ochii căprii și fruntea înaltă și îngustă a lui Panait Stoica. Îi scurtă pe rînd. Întrebă foarte simplu, privindu-i drept pe toți :

— Dumneavoastră ce ziceți ?

Răspunse Hergă, mișcînd fălcile mari :

— Noi zicem că nu trebuie să-i lăsăm să vie...

— Toți sînteți de aceeași părere ?

Răspunse Mustea :

— Toți.

Bălcescu zîmbi îndelung, clătinînd din cap, cu o bucurie liniștită, lăuntrică... Pe urmă își privi mîna dreaptă, care nu putea sta cuminte pe masă, și apoi rosti hotărît :

— Nu trebuie să-i lăsăm !

Oamenii se înseninară și își zîmbiră unul altuia, și toți lui Bălcescu, ca și cînd ar fi scăpat de o povară.

O pisică îndrăzneață sări pe masă de îndată ce o femeie aduse din casă o tavă cu unele gustări și o carafă cu vin.

Bălcescu o înlătură, rîzînd, și apoi întrebă, dar cu un ton mai mult glumeț, privind pe subt sprîncenele lui care se îmbinau cînd gîndea :

— Întrebarea este cum să-i oprim ? Sînteți și dumneavoastră cumva de părere că trebuie să le ieșim înainte cu crucea, cu popii, cu prapure ?

În loc să răspundă, oamenii izbucniră în hohote de rîs.

— Fără popi, întări și mai clătină și mîna ca o asigurare Hergă. Numai dacă o veni cumva cu noi popa Tun... Cu ăla mergem bucuroși...

— Uite, eu știu că Brătianu și Rosetti, după hotărîrea Locotenenței, vor face o mare adunare mîine sau poimîine, pe Cîmpul Libertății. Se va iscăli o petiție și apoi o delegație, poate de cîteva mii de oameni, va porni spre Giurgiu, să dea petiția lui Fuad-pașa.

Hergă vru să spuie ce fac turcii cu asemenea petiții, dar îi fu cît de cît rușine de Bălcescu.

— N-o să facă numai cu petiția lor... Da' mă bate capul să mă duc și eu cu ei la Giurgiu... Cunosc seama locului și poate să miros ce gînduri anume au... Și așa tot nu mai lucrează tăbăcăria...

— Vin, omule, vin... spuse întărîtat Mustea. Vin să ne strice constituția...

— Nu-i vorba de venit... Vreau să văz și cum vin...

Bălcescu nu ascultase ultimele cuvinte ale lor, căci era chinuit de o întrebare pe care sta să o puie. Ar fi vrut anume să le ceară sfatul, lui Toma și celor doi tabaci, cum să aducă mai ușor muniția de la Giurgiu. Oricum, ar fi bine să meargă și doi-trei tabaci, de meserie. Ar putea să spuie că sînt trimiși din partea jupînului să încarce butoiașele cu piatra acră... Ar fi fost nevoie poate de ei acolo să dea la nevoie unele lămuriri, care să nu lămurească nimic, firește, dar să înlăture cine știe ce încurcătură... Își spuse, în cele din urmă, că dacă are încredere în Toma și în Damian, poate avea încredere și în soții lor.

— Spui că ai vrea să mergi la Giurgiu și dumneata, Hergă ?

— Păi să vedeți, eu sînt cam din partea locului. Dintr-un sat la o zvîrlitură dă băț dă Giurgiu... îi răspunse, uitîndu-se în dreapta și în stînga, Hergă, pentru ca să vadă parcă dacă greșește vorbind.

— Ei, socot că eşti tocmai omul care ne trebuie, dumneata şi Damian... Şi le spuse cum stă chestiunea asta cu patroanele...

Damian fu de părere că e foarte bine că s-au gîndit la orzari, că el îi cunoaşte bine şi sînt oameni de ispravă... A fost tot ceea ce a spus în seara aceea...

Altfel, între oameni mai aşa, tăcea ca un mut. Toma fu de părere că n-ar strica să meargă şi el, căci îi cunoaşte bine pe turci şi îi ştie gata să încurce din nimic lucrurile.

*

Îi conduse pe musafiri pînă la poarta verde, şi apoi, fiindcă era răcoare, se duse în sufragerie, unde erau acum toţi fraţii la masă... Venise şi Maria cu unul din copii ; bărbatu-său avea să vie mai tîrziu. Voiau să-l sărbătorească, să-l asculte pe Nicu, întors dintr-o călătorie atît de dorită de mulţi dintre ei, într-un oraş care domină continentele şi e socotit printre cele mai frumoase din lume... Erau bucuroşi şi de micile daruri aduse... Nicu nu uitase pe nimeni şi faimosul „Bazar" era plin de fleacuri ieftine, dar tare frumoase...

Încercaseră să mănînce în grădină, dar venea o adiere rece, pătrunzătoare...

— A plouat la munte... vesti Maria, gătindu-şi băiatul care, răsfăţat de Tiţa, cutreierase grădina şi se căţărase în copaci... Mi-a trimsi vorbă Geanoglu că a plouat bine.

Ar fi vrut să rămîie în doi, cu Costache, mai tîrziu, ca să-l puie la curent cu înţelegerea de la Constantinopol şi să-l convingă să meargă la Rîureni, ca să-l înştiinţeze şi pe Magheru. Acum, de la plecarea lui Arăpilă, nu mai avea pe nimeni cu adevărat aproape de inima lui de revoluţionar, pe lîngă el. Îl durea inima simţindu-l pe Costache puţin înstrăinat de el. Îl simţea ros de o ascunsă amărăciune împotriva lui. Fuseseră împreună şi la „Frăţia", şi în zilele revoluţionare, şi în mod firesc fratele mai mare ar fi vrut să fie el în primul plan, dar pe cînd fratele mai mic devenise inima şi mintea revoluţiei, fratele mai mare nu vedea în tot ceea ce se întîmplase decît că „Nicu" era în guvern, iar el abia izbutise, după trecere de timp, să fie numit director al Departamentului Finanţelor. Ţinea cu orice preţ să se afirme, uneori în contrazicere cu indicaţiile şi dorinţa vădită a fratelui mai tînăr. Se simţea parcă

jignit și de faptul că împotriva ordinii obicinuite, Nicu devenise oarecum șeful familiei. S-a văzut asta mai ales în primăvară, cînd se întorsese de la Paris, din supărarea pe care o arătase, fără să cruțe pe nimeni, cînd descoperise că Barbu nu fusese ținut cu severitate în frîu. După ce încă din școală fratele mai mic nu cam dădea pe la clasă și cutreiera, înhăitat cu o seamă de băiețandri de vîrsta lui, maidanele Bucureștilor, jucînd arșice, țurca și poarca, după ce făcuseră bătăi cu pietre de la mahala la mahala, „turci și români", ceea ce cu măsură făcuseră și frații mai mari de altfel, ca mai toți copiii din București, începuse mai tîrziu să colinde balurile mascate și să facă scandaluri împreună cu feciorul lui Dobrovici și alții... Se făcuse un flăcău cam osos și înalt, dar altfel slab de piept, acum cînd devenise și el major. Întors după doi ani, Nicu își dădu seama că dacă Barbu nu e ținut din scurt, o să le aducă multe necazuri și o să-și zădărnicească viața. Îl făcu să-i simtă autoritatea din cele dintîi zile. Și, ceea ce nu izbutiseră ceilalți ai casei, izbutise acest frate, cu vorba tăioasă și inima caldă... Barbu, care nu asculta de nimeni, nici chiar de Costache, care avea vreo doisprezece ani mai mult decît el, nu mai ieșea acum din vorba lui Nicu. Ca să-l încerce, acesta îl trimise prin iulie într-o inspecție administrativă la Buzău, Rîmnic și Focșani. Spre surprinderea tuturor, Barbu trimisese de acolo rapoarte sub formă de scrisori foarte interesante. Bălcescu fu foarte măgulit cînd auzi că fratele lui e lăudat de unii membri ai guvernului, și Barbu, simțind mulțumirea fratelui, se devotase și el revoluției.

Erau acum toți trei în odaia cu sofale a lui Nicu, așteptînd să li se aducă din nou cafele.

— Ascultă, Costache, e nevoie să pleci numaidecît din București.

— Unde ? întrebă acesta, mai curînd neplăcut surprins.

— La Rîureni, la Magheru...

— Am prea mult de lucru la oficiul meu... și ochii mari ai fratelui mai mare se crispară puțin. Iritat fără sens, vedea în dorința lui Nicu mai curînd un ordin... Nu pot pleca acum din București.

— Nu vrei să mă trimiți pe mine ? întrebă plin de îndoială Barbu, lăsînd ceașca de cafea jos.

Nu, era prea tînăr, nu destul de copt pentru asta... Altceva avea el în minte... Se gîndea că ar fi fost bine ca fratele mai

mare să rămîie pe lîngă Magheru. Să-l ajute să formeze acolo un alt guvern, căci Faud sosise la Giurgiu şi zilele guvernului din Bucureşti erau numărate... În orice caz, el, Bălcescu, nu va mai părăsi Bucureştii şi desigur nimeni din guvern, căci asta ar îndurera poporul.

Dar asta e prea mult, prea complicat pentru un tinerel ca Barbu... Şi pe urmă, mai era şi problema organizării financiare a taberii de la Rîureni, a statului care urmase să se înfiinţeze acolo. Era prea mult pentru Barbu. Se va mai gîndi...

*

Deivos se codi mult înainte de a se duce să-l vadă chiar în noaptea aceea pe Tudor Fărşerotu... Nu că nu se plimba ca în curte la el pe toate uliţele Bucureştilor, noaptea, dar îşi zise că e nepotrivit să scoli din somn la miezul nopţii un om de peste optzeci de ani şi să-i dai de lucru aşa pe neaşteptate. Dar lucrurile se petrecură mai uşor decît îşi închipuise căpitanul nostru... N-a apucat să bată în poartă decît o dată, încet, aşa de încercare, că a şi văzut la capătul curţii o arătare albicioasă şi auzi întrebarea seacă, supărată :

— Hei, cine e acolo ?

Bătrînul, chinuit de un fel de mîncărime a pielii, adormea greu, de obicei după miezul nopţii, şi se trezea o dată cu zorile...

Se chinuia noaptea atît de mult, că uneori găsea că moartea întîrzie prea mult. Îl dureau oasele şi nu mai ştia pe ce parte să doarmă... „Bătrîneţe, haine grele..." murmura adesea amărît cu cerbicia lui ştiută, înfrîntă acum.

Cînd îl cunoscu pe cel care îl căuta, îi deschise poarta şi, aflînd că are să-i spuie ceva de taină, îl pofti după el în odaia curată.

Era lumină destulă, deşi pîlpîitoare, de la o candelă aşezată în colţul dinspre răsărit, subt icoana îmbrăcată în argint a Maicii Domnului...

Deivos îi spuse, ocolind cu teamă parcă, despre ce e vorba... Îi trebuie oameni de nădejde, cu căruţele lor ca să aducă de la Giurgiu patroane pentru oştirea ţării... oameni care să aibă curajul să înfrunte moartea...

Bătrînul ascultă îndelungă vreme, cu cele două perechi de sprîncene cărunte, încruntate...

— O să ai oamenii, domnule... n-avea nici o grijă ! O să meargă Voicu, gineri-miu... Cu cine o să meargă, nu știu... Asta o să-l întrebăm pe el, dar de bună seamă că o să meargă.

— Bine, dar trebuie să-l întrebați, să-i spuneți despre ce e vorba...

— Nu te supăra... Ai mei nu zic niciodată „nu", dacă eu zic „da"... Vorbesc de feciorii și de ginerii mei, că de alții, deh ! nu văz de ce mi-ar asculta cuvîntul... De-aia, ca să ne spună el dacă mai poate găsi oameni, o să trimit ucenicii să-l cheme numaidecît... Îi trimit pe amîndoi, cu bîtele, ca să nu-i sfîșie cîinii !

— Crezi, neică Tudore, că o să vie chiar în noaptea asta ?

— De ce să nu vie... Ce ? Delea Veche e la capătul pămîntului ?... Vine numaidecît... Pînă atunci, dacă ești cumva obosit, mai lungește-te pe patul ăsta și culcă-te, ori dacă nu, o să ne așezăm așa de-a curmezișul și să mai stăm puțin de vorbă... Uite chiseaua cu dulceață-i colo... și donița cu apă în tindă...

Într-adevăr nu avură mult de stat de vorbă, căci cînd se auzi cocoșii cîntînd întîia oară, Voicu se și auzi scuturîndu-și cizmele de praf în tindă. Era un bărbat negricios, cu ochi rotunzi, cu mustața ușor încărunțită, care șchiopăta că fusese lovit de un cal nărăvaș cu copita în genunchi și-i rămăsese piciorul drept înțepenit...

Deivos vru să-l dumirească despre ce e vorba... dar bătrînul morocănos îi luă vorba și-i spuse lui ginere-său pe șleau :

— Uite, mă băiete, despre ce e vorba... Ai să pleci astăzi chiar sau poate la noapte la Giurgiu să aduci de-acolo, cu căruța, niscai patroane, oricum jenia le mai zice... pentru oștire... Musai e să pleci ! Buclucul e că nu poți să pleci singur cu brașoveanca ta, auzi că mai au nevoie de încă vreo două-trei căruțe cu cai buni ca ai tăi. Cum facem ?

În lumina gălbuie care pîlpîia mereu în candela de argint, fața uscată a lui Voicu păru și mai osoasă, pentru că, gîndind, își strîngea fălcile.

— Păi dacă e musai, om pleca... Om găsi noi și oamenii care ne trebuie... Numai să ne spuneți mai de-aproape despre ce e vorba ca să știm cum să potrivim lucrurile.

— Vezi, măi băiete, că asta e mai greu... Mă gîndesc că n-ai să găsești așa ușor oamenii care-ți trebuie... Isprava asta e legată de primejdii mari... Dacă vă descoperă turcii, vă cio-

pîrţesc cu iataganele... Eu mă gîndeam să-l luaţi şi pe Tase cu brişca lui...

Voicu îşi învîrtea pălăria în mînă ca să-şi macine mai bine gîndurile. Pe urmă rosti hotărît :

— Asta nu e o piedică... Spuneţi cîte braşovence vă trebuie... Nu e nevoie de Tase, mergem numai noi, orzarii noştri...

— Spune căpitanul că trebuie în totul patru braşovence...

— Patru zici ? Ei, patru le-aveţi mîine, cînd vreţi...

— Mîine după-amiază ?

— Mîine după-amiază... Da' io zic că n-ar fi rău să treacă domnu căpitan Deivos chiar mîine dimineaţă pe la noi, prin Delea Veche... Zic, domnule căpitan, să veniţi aşa către ceasurile nouă, cum se zice acum... Pînă atunci socot că io şi orzarii mei vom fi gata de drum. Sau poate vreţi să mergeţi astăseară, că aveţi unde să vă odihniţi un ceas, două la noi acasă...

Deivos era foarte încurcat... Nu-l prea cunoştea pe-acest ginere al Fărşerotului şi i se păru că a luat lucrurile cam prea uşor.

— Uite ce e... În noaptea asta nu poci să viu, că mai luăm cu noi nişte tabaci şi nu i-am vestit încă... Dar mîine către ceasurile nouă evropeneşti, viu negreşti... Ar fi bine dacă am putea pleca aşa pe înserate, ca să cîştigăm timp, căci aceasta e o afacere care trebuie isprăvită fără şovăială şi fără întîrziere...

Se despărţiră înainte de cîntatul cocoşilor a doua oară. Cerul de sfîrşit de vară era înalt, dar ici-colo întunecat de umbre pufoase...

Întîlnirea dorită

Timp de două săptămîni, [fu] înjurată de boierii care-şi aminteau acum că e fiica unei slugi, [fu] sfîşiată de clevetirile boieroaicelor care nu o mai scoteau, cînd vorbeau despre ea — şi vorbeau de cîte ori se întîlneau două-trei la un loc — din „curtezană neruşinată", spunînd cu dezgust că a făcut neamul românesc de rîs... În schimb, oriunde apărea în oraş, pe uliţă ori în magazine, mulţimea se aduna în jurul

ei, cu un soi de recunoştinţă pe care ea o simţea şi care o făcea fericită.

Aflase că Nicu Bălcescu s-a întors de la Ţarigrad... Ar fi vrut ca el să afle totul, să afle ce mari servicii a făcut revoluţiei şi ar fi dorit ca după ce el va şti de la alţii, să se găsească faţă în faţă cu ea, ca să asculte încîntată cuvintele lui de mulţumire, recunoştinţa lui de patriot.

Era acum mai tot timpul în cercurile revoluţionare. Pe Cîmpul Libertăţii, clubul însufleţit de Rosetti şi Brătianu ţinea şedinţe aproape în fiece zi... Seara, şedinţele se ţineau în sala Adunării Obşteşti din Dealu Mitropoliei... Erau de fapt un soi de întruniri publice, aproape permanente... Aristia se afla acolo totdeauna, cînd Rosetti şi Brătianu aveau să ia cuvîntul, cu un detaşament din Gvardia Naţională, să le dea onorul la venire...

Frusinica venea şi ea. Mai cu seamă la şedinţele de seară, îi plăcea că era primită cu aclamaţii de cum intra pe uşă. Pe Bălcescu îl întîlni a treia zi după ce el se întoarse în Bucureşti... Îl văzuse pe Pod de departe, în dreptul palatului... Opri cabrioleta, dete hăţurile în mîna grăjdarului, îmbrăcat, cînd mergea cu ea, într-un soi de livrea, şi aleargă fericită înapoi, spre el... Bălcescu n-o văzuse şi era foarte adîncit în gînduri... N-o văzu decît cînd ea, veselă, i se aşeză în faţă, tăindu-i drumul, ca la joacă de copii. Spre uimirea ei, el nu arătă nici un fel de bucurie că o vede. Fu, din pricina asta, foarte încurcată... După ce o salută totuşi şi se opri, avu aerul că nu are să-i spună nimic.

— Nicule, sînt bucuroasă că te văz... Îmi pare rău că ai lipsit din Bucureşti. Ştii că acum lupt şi eu pentru revoluţie...

Spusese asta cu un ton glumeţ, dar gîndul era adînc şi grav.

El o privi cu ochii uşor oblici, cu zîmbetul mai accentuat în colţul stîng al gurii, şi-i spuse rece :

— Am auzit... Frusinico... Şi mi-a părut rău pentru tine... Cine te-a sfătuit, te-a sfătuit prost... Îmi pare rău că ai avut şi tu un rol în mascarada aceea... şi încă un asemenea rol.

Ea încremeni, năucită...

— Cum asta ?... Nu înţeleg nimic... Tu nu mai eşti revoluţionar ?

— Ba da... Numai vezi că aia pe care-ai slujit-o tu nu e revoluţia adevărată... Ce fac locotenenţii este o trădare a revoluţiei... Şi tu i-ai ajutat...

Frumoasa ei privire albastră se încruntă.

— Eşti singurul care spui asta... Toţi sînt de părere că Eliad, şi Tell, şi Golescu sînt adevăraţi patrioţi.

— Cine toţi ? Vrei să spui toţi cei care sînt în jurul tău... Toţi trei locotenenţii au trădat revoluţia numai ca să rămîie ei unde sînt... O privi din nou, tăios, cu zîmbetul în colţul gurii. O învălui cu un ton batjocoritor : Ei te-au îndemnat să cîştigi bunăvoinţa turcului, pentru ei, cu farmecele tale ?

Acum ea vedea că el ştie tot... Dar mai vedea şi altceva. Ar fi vrut să-l lovească acolo, în plină lume... căci se şi adunase un grup de gură-cască în jurul lor... Îl privi întîia dată de cînd îl cunoştea, cu ură.

— Acum te cunosc cu adevărat... Eşti lipsit de inimă... Bine spun cei ce te cunosc că eşti rău... Că eşti un îngîmfat... Tu... tu... mereu numai tu... Toţi sînt nişte proşti şi numai tu ai dreptate totdeauna... Numai tu eşti patriot... Noi ceilalţi nu sîntem nimic... Nu mai există alţi patrioţi decît tine... Eliade Golescu, Tell, Rosetti, Brătianu nu ştiu nimic... Tu ştii totul. Eşti cel mai firoscos... cel mai destept... Era atîta ciudă şi atîta durere în vocea ei, de obicei cristalină, că devenise aproape aspră.

Bălcescu o privi cîtva timp, surprins, dar liniştit... Privirea lui, nuanţată de surîs, părea să spuie lung prelungit : Biata fată, ce prost a nimerit, şi totuşi e înduioşătoare această dorinţă a ei de a fi alături de popor, mîndria ei de a fi fost necesară şi de a fi fost de folos într-o împrejurare hotărîtoare... Gîndea acestea, dar nu le spunea cu vorbe... O privea numai şi surîdea, cu surîsul accentuat în colţul gurii. Ea nu mai putu îndura tăcerea asta prelungită şi dintr-o dată, cu obrajii crispaţi, îi spuse rece :

— Bună ziua !... Cînd te vei schimba puţin, poate că ne vom înţelege... Îi repetă cu o voce mai moale acum : Bună ziua !

El îi puse mîna pe braţul, gol de la cot, pe care ea îl îndoise, încercînd să găsească un soi de sprijin într-un colier de perle, care îi înfăşura de trei ori gîtul.

— Nu mă voi schimba şi nu ne vom înţelege niciodată, Frusinico !

Ea se întoarse şi plecă fără să-l privească... El o urmări cu privirea înduioşată şi cu surîsul în colţul gurii.

Deivos spre Giurgiu

Mult înainte de prînz, Deivos veni la palat şi-l rugă pe Bălcescu să vie cu el în mahalaua Orzarilor... Chemă una din birjele care aşteptau în curtea cea mare. Trecură dincolo de Caimata, ocolind mahalaua Iancului, spre Delea Veche, cum îi zicea acum. Îi aştepta pe un cîmp, dincolo de drumul Dudeştilor, patru braşovence largi, de încărcat bucate. La fiecare erau înhămaţi patru cai, doi lîngă oişte şi doi rotaşi. Nevoile meseriei lor cereau cai voinici şi orzarii izbutiseră o prăsilă corcită de cai de Don, cumpăraţi de la ofiţerii ruşi, care a durat apoi multă vreme... Bălcescu văzu cu uimire că fiecare braşoveancă avea lîngă loitre doi oameni în cămăşi cu arnici, peste nădragii vîrîţi în cizme scurte şi cu puşti de-a curmezişul pieptului. Dar asta nu era nimic. În jurul braşovencelor mai erau vreo cincizeci de flăcăi, călări, cu puşti peste umeri, toţi în cămăşi cu arnici, roşii, ca nişte uniforme peste nădragii vîrîţi în cizme scurte.

Cînd azi-noapte Voicu se sfătuise cu oamenii lui, le spusese numai la cîţiva despre ce-i vorba. Celorlalţi le spusese doar că se cer călăreţi pentru tabăra lui Magheru, şi flăcăii mahalalei hotărîseră că dacă merge unul, merg toţi, şi o ţineau una şi bună că ei se duc toţi, cu caii şi carabinele lor ghintuite, să lupte alături de panduri.

*

După o noapte de gîndire, Bălcescu îşi luase inima în dinţi şi se hotărîse să-l trimită pe Barbu la Magheru... Nu avea pe altcineva... Altfel ar fi fost cu Costache decît cu copilul ăsta, dar, oricum, o scrisoare putea să ducă [şi Barbu] şi un raport despre situaţia din tabără dovedise că putea să-i facă. Îi mai dădu o scrisoare către Axente Sever, care s-a supărat de întîrzierea pusă de guvern în recunoaşterea cetăţeniei ardelenilor care luptă în revoluţie, şi a plecat la Sibiu. Să trimită Magheru un călăreţ pînă acolo, sau pe cine crede el, ca să-l aducă iar în Bucureşti pe profesorul supărat. Barbu urma să aştepte aci în Bucureşti, să se întoarcă de la Giurgiu Deivos cu patroanele şi praful de puşcă şi să plece apoi împreună, dar nu avu răbdare şi porni şi el cu orzarii la Giurgiu.

Erau unsprezece inşi în cele două braşovence. Pe scîndura din faţă, pe care se puseseră velinţe, şedeau la întîia dintre căruţe Deivos, Barbu şi Voicu, încercatul orzar care făcuse drumul la Giurgu de cîteva sute de ori în viaţa lui, ducînd bucate la schelă. La căruţa dinapoi erau Toma, Hergă, Damian şi încă un orzar, culcaţi în fîn.

Pe scîndura care ţinea loc de capră a braşovencei, în locul orzarului, stătea alături de cel care mîna caii Licsandra, cu faţa rotundă arsă de soare şi cu ochii mari, verzi, ca lacul cu foi de nufăr. Nu vrusese în ruptul capului să rămîie acasă, vrea să meargă şi ea în satul în care se născuse Licsandru. Vrea să se ţie aşa de el.

Deivos, îmbrăcat ca un tîrgovet anume, fu de părere pînă la urmă că e mai bine să meargă şi ea, că o să pară mai casnic, mai nevinovat şirul lor de patru braşovence dacă e şi o femeie între ei.

Se luaseră de fiecare braşoveancă şase cai, dintre care acum doi înaintaşi, fiindcă nu se ştie anume ce greutate e de adus. Orzarii erau cu de toţi opt şi aveau carabinele ascunse în fîn. Erau abia la Călugăreni cînd scăpătă soarele peste mlaştinile Neajlovului, peste tufişurile arse de soare, căci nu putuseră pleca mainte de ceasurile patru... Mai mult ghiciseră că soarele a scăpătat, căci spre apus nu erau decît nori şterşi de fum roşiatic. Opriseră dincolo de sat, după ce urcară rîpa la hanul cel mare, care nu era chiar în drum, ci retras vreo sută de paşi, ca să rămîie în faţă loc de dejugat boii şi de deshămat caii, înconjurat cu gard de salcîmi şi printre ei cu tufe de spini. Clădirea era de zid, dar scundă, turtită toată de un acoperiş larg, învelit cu tablă, lucru destul de rar. Pereţii galbeni erau coşcoviţi. Aveau un umbrar de stîlp de lemn, acoperit şi el tot cu tablă. În bătătura din faţa umbrarului, plină de balegă şi de paie, dejugate cîteva care cu boi. Oamenii care nu adăpau vitele la puţul cu ciutură se cinsteau cu ţoiuri de ţuică la o masă cu picioarele bătute în pămînt. Pe prispa cu parmalîc vechi de lemn, crăpat, se odihneau la masă, mîncînd cu .o custură pepene verde, vreo cinci-şase soldaţi. Unterofiţirul, care era cu ei, fusese în compania lui Deivos şi-l recunoscu numaidecît. Salută împietrit :

— Să trăiţi, domle locotenent, şi toţi ceilalţi se ridicară şi îl salutară împietriţi pe căpitan, care le făcu repede semn să stea jos.

Barbu intră înăuntru, dar în prăvălia joasă și întunecoasă mirosea a stătut. Ceru să le curețe o masă afară subt o perdea de salcîmi și să li se dea ceva de băut. Cei mai tineri orzari scoaseră mai întîi căpestrele cailor, îi adăpară și le dădură ceva de ronțăit... Merseseră zdravăn. Deivos se apropie de masa soldaților și întrebă pe sergentul bondoc și ciupit de vărsat, pe care-l recunoscu numaidecît și el :

— Ce-i cu voi, mă... de unde veniți ?

Sergentul rămase încremenit și apoi răspunse, mai mult în șoaptă, căci îl recunoscu pe căpitan îmbrăcat negustorește :

— Am fugit...

— Cum ați fugit, mă ? De unde ați fugit ? întrebă Deivos, uimit și mînios.

— Dă la batalion, dă la Giurgiu...

— Cum ați fugit, mă, nenorociților, și de ce ați fugit cu armele la voi ?

Cei veniți cu brașovencele erau acum toți în jurul celor șase soldați.

— Să vedeți, dom'căpitan, să vedeți... nu sîntem dă vină... Azi-noapte turcii au înconjurat batalionul, adică o companie, că nu era decît compania a treia, a noastră, și i-a luat armele și pă toți, în frunte cu ofițeruii... că pă dom' maiur îl popriseră de-azi dă dimineață în lagăr, i-au închis în cazarmă cu santinele la poartă și dă jur împrejur. Noi eram în patrulă, și cînd am văzut cum stau lucrurile, am șters-o și nu ne-am mai apropiat dă cazarmă... Am pornitără spre București.

Deivos rămase încremenit, apoi strigă tot ca mai înainte :

— Nenorocitule, de ce n-ai spus asta de la început ? Hangiu, ei, hangiu... Vino-ncoace !

Și cînd omul cît muntele se înfățișă, răcni și la el :

— Trei chile de vin, auzi, numaidecît, să bem cu oamenii ăștia ai noștri... Văzu în fereastră atîrnînd niște pastramă uscată, scoarță albicioasă de sărată : Pune și pastrama aia la foc, că or fi oamenii flămînzi... Pune să facă o mămăligă... Vezi să frigă bine pastrama aia, că e pătată de muște.

Voicu se apropie și-i spuse la ureche :

— Domnule căpitan, avem de-ale gurii și la noi, în lăditele de subt scîndura pe care stăm.

— Fugi de aci, mă, alea sînt rezervă... nu ne atingem de ele cît timp găsim, pe unde umblăm, de-ale mîncării.

Erau acum optsprezece inși la masă și unii așezați pe pridvorul cam dărăpănat.

Soldații mîncau mămăligă cu pastramă, ca lupii...

Pastrama era sărată, nu glumă, de aceea și goleau cănile smălțuite dintr-o sorbitură.

Cînd veni din nou hangiul, cu umerii lați că de-abia încăpeau pe ușă, că îl chemase Deivos, Barbu se uită la el, se uită la Hergă și pe toți îi pufni rîsul... Era o năstrușnică întîmplare întîlnirea asta a doi uriași.

— E voinic, că altfel n-ar avea el curajul să ție han pe drumul ăsta bîntuit de hoți. Mai adu trei ocale de vin, mă... cum te cheamă ?

— Cum mă cheamă ?... Lumea îmi zice Căciulămare, da' mă cheamă Ignat...

— Aoleo, tu ești Căiulămare din banda lui Toporoi ? Mare hoțoman. Ai fost și la ocnă...

— Am fost... am fost dă toate... acum sînt doar cîrciumar. Am îmbătrînit, și-și arăta mustața groasă care începea să încărunțească.

— Pui capul că ești și gazdă de hoți...

După ce le arătase cum stau lucrurile în port și în oraș, sergentul, despre care aflase că se numește Goagea Ștefănescu, le spuse, ducînd cana la gură :

— Domnule căpitan, eu zic că nu e bine să mergeți cu asemenea cai în oraș. Vi-i înhață turcii... prea sînt frumoși.

Caii, corciturі de Don cu cai de Bărăgan, erau bine îngrijiți. o frumusețe, și toți gîndiră că sergentul avea dreptate.

— ...Eu zic că nici dumneavoastră să nu mergeți așa... acolo... Cine știe ce să întîmplă.

Cei de față găsiră că sergentul a vorbit înțelept.

— Atunci, ce facem ? întrebă Barbu, neliniștit.

Chibzuiră îndelung și făcură un plan care li se păru cel mai potrivit... Deivos cu cei șase ostași vor merge cu brașovencele într-un sat vecin, chiar în satul din care era Hergă, care cunoștea acolo fiece potecă... și aveau să aștepte acolo... Toma, Hergă și Damian, care luaseră și cartonul tăiat cu foarfeca de la Deivos, aveau să ia niște care din sat și să plece a doua zi de dimineață la Giurgiu, spunînd că sînt trimiși de jupînul lor cu aceste care să ridice butoaiele cu piatră acră.

Trăseseră brașovencele într-un zăvoi pe malul Dunării... Barbu Bălcescu, Deivos, Toma, Hergă și soldații, afară de cei duși în patrulă, încercară să doarmă în niște cocioabe vecine... dar nu putură... de purici și de grijă. În zori, cînd cei trei se urcară în cele patru care închiriate scump din sat, ploua încet, o ploaie ușoară, dar rece, de început de toamnă... Încărcară carele cu paie ca să spună că duc paie în lagărul turcilor. Așa cum fusese prevăzut, găsiră pe negustorii austrieci lîngă butoaie... Fură gata să preia patroanele, dar portul era păzit și le era teamă de orice încercare. Toma gîndi că ar merge treaba mai ușor cu un ordin de la un ofițer mai mare turc... Hergă știa puțin turcește, dar îi era silă să vorbească... totuși, fu convins să meargă la comandantul garnizoanei și să-i spuie despre ce e vorba, anume că la București fabrica nu poate lucra fără piatră acră... Un ofițer tînăr, scund, care era la o masă, fu de părere că tot o s-o ia ei la București, că o să aibă nevoie de ea. Piatra acră e mai bine s-o transporte acum, să nu mai încurce cu ea drumul oștirii săptămîna viitoare. Dar bașciohodarul zaharelei, care auzi despre ce e vorba dintr-o odaie vecină, scundă, dar cu podeală de lemn, strigă de acolo într-o turcească arăpească că are și el nevoie de piatră acră. Și, înalt, mustăcios și negru, se și ivi în ușă.

— Cîte butoiașe sînt, mă ?

— Vreo cincizeci-șaizeci...

— Bun, bun, foarte bun... bun ! Ei, jumătate mi le dați mie... ca să limpezesc apa de băut a ofițerilor... Mergi cu ei, tu, Ifrim... se întoarse el către un subofițer, și aduci carele aci, la garnizoană... Patru care, dacă zic ei că sînt patru.

Celor trei li se muiară picioarele... Lui Toma îi veni și ameteală, se sprijini de spătarul unui scaun.

— Am venit pe jos din București azi-noapte, îl lămuri Hergă pe ceauș. Azi am umblat din zori după care prin satele vecine.

— Mai odihniți-vă și, pînă la prînz, să fiți cu carele aci, jumătate vi le las să le duceți la București.

Se și văzură cu capetele retezate în clipa cînd turcii ar fi dat de praful de pușcă. Se mai liniștiră cînd văzură că subofițerul, care merge cu ei, nu are altă armă decît centironul și spanga. Pe ulițele orașului întîlniră puzderie de oaste turcească. O parte se îndrepta spre port, unde chiar la ceasul

acela urma să sosească vaporul cu Fuad-pașa, plecat de duminică seara de la Galați.

— Eu zic că nici dracu nu să mai gîndește la noi, spuse Damian cînd auzi cum stau lucrurile.

Într-adevăr, patrulele, straja portului, cunoscînd pe ceauș și luînd cunoștință de ordinul garnizoanei, le dăduse voie să încarce butoiașele. Pe Toma nu-l răbdă inima și se duse în port, unde, amestecat în mulțime, văzu totul... Pe limba de pămînt din dreptul portului, regimente în uniformă albastră, franțuzești, dar cu fesuri, erau aliniate și stăteau drepți... Meterhaneaua cînta un marș legănat de cavalerie. Cînd vasul se opri, Fuad-pașa, care așteptase pe punte, coborî cu pas săltăreț, zvelt în tunica lui albastră, și se îndreptă spre Soleiman-pașa, care-l întîmpinase la debarcader. Fuad se opri în fața acestuia, puse un genunchi la pămînt și făcu de trei ori salamalec, fiindcă Soleiman-pașa era cumnatul sultanului... Numaidecît, ploaia care se oprise de vreun ceas, se porni din nou, acum mai înteită... Dunărea își trimitea șuvoaiele, valurile lovind malul... Dincolo de malul înalt, Rusciucul era învăluit în ceață. După ce toate pașalele se suiră în calești și se îndreptară spre oraș, regimentele și cei de față se grăbiră să-și caute adăpost în oraș... Toma, care tot timpul trăsese cu ochii spre ai lui, văzu acum carele încărcate și stînd să pornească. Se grăbi să le ajungă...

Damian, venindu-i cîțiva pași înainte, îi șopti:

— Acum e acum... E rost de spînzurătoare, tăicuțule...

Dar Toma își și făcuse planul cum să iasă din încurcătură.

— Lasă, mă, că am mai văzut noi de-astea.

Hergă nu zise nimic. Avea numa ochii mari, verzi, cam nemișcați...

Forfoteala de pe drum le veni în ajutor. Hergă îndemnă oameni s-o ia la stînga, spre tarlale. Cînd ceaușul văzu ocolul făcut de cele patru care, se arătă nedumerit.

— Luăm un drum mai ocolit, că nu putem merge pe drumul cel mare din pricina armatei... N-am ajunge altfel nici pînă seara...

Merseseră de-acum vreo leghe, două, cînd Hergă se uită la Damian, care mergea puțin cam în urma turcului... Acesta îi prinse brațele deasupra coatelor, ca în niște clești de fier, căci deși mijlociu de statură, era tare ca fierul. În clipa aceea, cu palma întoarsă, Hergă îi prinse gura să-i sfărîme fălcile...

Nu putu nici măcar să icnească. Turcul înțelese că n-are nici un rost să mai lupte și așteptă resemnat să fie legat... Hergă, după ce îi luă spanga, îl întrebă pe turcește dacă să-i puie căluș în gură, că, în orice caz, dacă țipă, îl înjunghie. Turcul se gîndea că poate întîlnește vreo patrulă și e mai bine pentru el să aibă și căluș în gură, și făcu semn să-i puie căluș... Îi vîrîră deci o basma în gură, mototolindu-i-o cu mustață cu tot, din prea mare grabă.

Toma alergă la brașovence, ca să vie mai repede înaintea carelor. În mai puțin de un ceas, cele o sută de butoiașe erau mutate, și caii voinici porniră cu ele și cu numeroșii însoțitori.

— Țin caii dumitale, neică Voicu ?... întrebă cam îngrijorat Barbu, privind brașovencele încărcate cu vîrf, ba avînd destui oameni deasupra și pe de lături.

— Duc două chile de grîu ca nimica toată ; dacă tot drumul e ca ăsta și nu se înmoaie prea rău, o scoatem la căpătîi...

— Uite ce e, fu de părere Deivos, acum trebuie să facem o sforțare mai mare pînă cînd ne depărtăm de turci... De la Călugăreni încolo, noi ceilalți o să mergem pe jos... dar acum trebuie să mergem repede și trebuie să avem și soldații cu noi...

Ploaia se oprise iar și poalele de ceață se tîrau peste lanurile de porumb, acum cam uscat, cu multe foi răsucite. Se apropiau de pădurea cea mare. Hergă spuse că știe și un drum mai ferit, dar că nu știe dacă e bun pentru niște care atît de încărcate...

— Nu, pe drumul cel mare, hotărî Deivos... Armele încărcate... Scoateți și pistoalele voastre din fîn, le spuse orzarilor, ciupindu-și mustața scurtă, retezată.

Trecură printr-un sat cam în goană, cu ochii în patru... Ar fi vrut să trimită o patrulă călare înainte, dar le era teamă să nu slăbească puterea cailor rămași în ham.

— Ce-o fi... o fi... spuse și Barbu, închinîndu-se.

Drumul mare nu era un drum, firește, ci o împletire și o despletire de făgașuri de roate, pe o lățime de pogon, cum se împletesc și se despletesc șuvoaiele unui rîu în albia lui.

Chiar aproape de Călugăreni întîlniră o patrulă turcească, care venea pe jos, mînînd o cireadă de boi, într-un nor de praf care se ridica pînă la cer... Nu prea văzură nici unii, nici alții mare lucru... La han opriră caii și hotărîră să

se odihnească cel puțin un ceas. Îl dezlegară și pe turc și-l poftiră la masă, subt umbrar. Puseră două posturi pe drum spre București, într-un stejar singuratic, cu vedere bună spre Giurgiu. Cînd să plece, Deivos îi întinse turcului un galben împărătesc. Acesta îl luă... dar după ce se gîndi, frămîntîndu-și mustața neagră ca tăciunele, le spuse că nu e de ajuns să-l lase legat de mîini pe marginea drumului, dar că ar fi bine să-i tragă și un glonț în braț, în carne moale... că a mai avut gloanțe în el... nu se teme de asta... nu doare cine știe ce... altfel îi e teamă că n-o să fie crezut. Îi e mai frică de pedeapsă decît de glonț... Cînd să-i satisfacă dorința, turcul se răzgîndi... Mai bine să-i mai dea încă trei galbeni... unul are să-l păstreze el, că e prea puțin un galben numai, și trei are să-i dea în mod cinstit ceaușului, ca să scape de pedeapsă... Deivos se sfătui cu ceilalți și găsiră că se poate face și așa.

Se luminase puțin... spre miazăzi și norii ascundeau cu totul însă soarele palid...

— S-a luminat a ploaie... Asta ține o săptămînă, se scărpină în cap Voicu, cu ciudă.

— Lasă, mă omule, că e grozavă pentru cîmp, îl mustră prietenește Toma. Să pot face arăturile...

Porniră mai întîi brașovencele, apoi cei ce veneau pe jos. Cu cît mergeau spre București, cu atît praful scădea și pămîntul devenea tot mai noroios. Înainte de a ieși din Călugăreni întîlniră o mare mulțime de oameni revărsată peste cîmp, care se strîmta ca să pătrundă în sat. În mijloc erau cîteva calești, dar Barbu și Devois nu văzură cine era anume în calești, căci erau coșurile ridicate din pricina ploii. Oamenii din popor, care mergeau în picioarele goale, cu opincile și papucii atîrnați pe umeri, și micii negustori puseseră sumane și saci făcute glugi în cap. Unii dintre negustori purtau un soi de umbrele bățoase. Brașovencele înaintau cu greu... mai mult se opreau.

— Sînteți mulți, mă oameni buni? întrebă Deivos pe un negustor care se lupta din greu cu noroiul... căci ulița satului se desfundase cu totul.

Omul dădu la o parte pînza de pe beție, care era un fel de umbrelă.

— Sîntem ca la cinci mii... Mergem să cerem constituția de la Fuad. Dumneavoastră dă unde veniți?...

— De la Giurgiu... Fuad a debarcat azi-dimineaţă... Cum e vremea la Bucureşti ?

— Plouă dă ieri dimineaţă într-una... Noroc, răspunse omul la semnul cu mîna al lui Dievos.

Întîlniră, după ce ieşiră din sat şi coborîră după dîmbul Neajlovului, altă ceată de cîteva sute de oameni, cu căruţe şi călăreţi în mijlocul ei. Acum văzură şi o mulţime de şcolari mai în vîrstă. Drumul era mai uşor, căci ajunseră pe cîmp şi nu mai era atît de mult noroi. Într-o caleaşcă cu coşul ridicat, recunoscură totuşi pe Moşoiu, fostul şef de Poliţie, şi pe arhitectul Melic, cu care schimbară cîteva vorbe. Oamenii mîncau dintr-un coşuleţ aşezat între ei, în caleaşcă, hartane de pui. Se arătară bucuroşi cînd li se spuse că a sosit Fuad încă de azi-dimineaţă. O bună bucată din drum nu mai întîlniră decît răzleţi rămaşi în urmă, dar la Copăceni au trebuit să aştepte un ceas aproape ca să poată trece podul peste Argeş, căci prin vad nu aveau curajul chirigiii din pricina poverii şi, pe deasupra, rîul părea crescut. Acum treceră nenumărate căruţe şi călăreţi, cum şi multe sute de oameni pe jos. Ploaia mai stătuse puţin şi soarele care pornea spre apus lumina albicios norii... Nu era însă mai mult de ceasurile două, două şi jumătate. Nici o nădejde că vremea se va îndrepta... Dintr-o droşcă mare li se făcu semn să se oprească. Era Nicolae Golescu, care fusese pus la curent de către ceilalţi miniştri de încercarea lui Deivos de a scoate de subt nasul turcilor cîteva zeci de mii de patroane. Lîngă el era un bărbat lung, deşirat, cu cioc... Era cumnatu-său, Racoviţă.

— Deivos, îi strigă Golescu, cu o voce de vînător. Le-ai scos ?

Întrebarea era de prisos, căci braşovencele erau încărcate, dar caimacamul dorea mai mult o confirmare, atît de năstruşnică i se părea întîmplarea. Devios îi arătă braşovencele zîmbind şi îi făcu semn cu mîna.

— O sută de butoiaşe.

— *Mais c'est un fou... Venez que je vous embrasse tous...* [1]

Deivos şi Barbu coborîră în timp ce Nicolae Golescu, cu bărbiţa lui roşcată, coborî şi el surîzător. Îi îmbrăţişă pe amîndoi.

[1] Dar acesta e un nebun... Veniţi să vă îmbrăţişez pe toţi... (fr.).

— Ia dă tolba aceea, măi Dimitrios, să cinstim oamenii aceştia. Scoase din tolba de vînător o sticlă mare de coniac franţuzesc şi două păhărele ca degetarele... Ăla nu e pandurul ăla al lui Bălcescu? A fost şi el cu voi?

— Toma a văzut pe Fuad la debarcader, de la zece paşi, îi spuse Barbu... L-a văzut cum a pus genunchiul jos, înaintea lui Soleiman, şi a făcut trei salamalecuri.

Nicolae Golescu fu foarte impresionat de acest amănunt şi îl chemă pe Toma, întinzîndu-i degetarul de coniac. Se bucură, fiindcă se împrietenise bine de tot cu Soleiman, aşa încît era mai mult la Giurgiu decît la Bucureşti. Pe Soleiman îl amuza nespus acest bărbat roşcat şi vioi, care, într-o excelentă franţuzească, povestea cele mai năzdrăvane anecdote... Era singurul lucru care-l mai amuza în acest oraş prăfuros, unde nu avea în jurul său oameni cu care să stea de vorbă, fără să-şi piardă ceva din demnitate.

— Crez că în trei ore sîntem la Giurgiu... E timp destul... E mai bine să las oamenii să ajungă înaintea mea... Hai, încă un păhărel de fiecare.

*

A plouat toată noaptea, dar Barbu a dormit tun. Îl istoviseră noaptea nedormită şi emoţiile drumului. Pe la ceasurile zece seara, cînd s-a întors de la Palatul Administrativ, după ce arătase în consiliu cum s-au petrecut lucrurile, Bălcescu, văzîndu-l cum doarme, palid de oboseală, nu l-a mai sculat, deşi nu se mai sătura ascultînd întîmplarea de la Giurgiu şi dorind şi alte amănunte... A mîncat repede două ouă fierte şi puţină friptură rece, schimbînd cîteva cuvinte cu Tiţa, care era şi ea mîndră de isprava lui Barbu, şi acum se pregătea să-i scrie mamă-si, la Bălceşti, căci Barbu avea să treacă şi pe la Bălceşti, care era cale de o poştă cel mult de Rîureni, şi să-i trimită zahăr şi untdelemn, de care scria că are nevoie acolo. Costache nu venise... Mînca seara în familia logodnicei lui şi nu venea decît către miezul nopţii.

Bălcescu scrise o lungă scrisoare lui Magheru, anunţîndu-l că zilele acestea speră să-i trimită încă două sute de puşti, afară de cele două sute pe care i le trimite o dată cu patroanele, din cele opt sute, care se găsesc în rezervă în Dealu Spirii.

îl ruga să-i scrie neapărat o scrisoare, întîi amicală lui Tell, căci este bine ca să-l aibă mai curînd prieten al partidei lor decît dușman. E convins că o scrisoare a lui Magheru l-ar impresiona mult... E drept că pe aici au început intrigile... Tocmai din cercurile reacționare vine acum acuzația că trimiterea celor șase tunuri, a cavaleriei și a infanteriei la Rîureni, constituie o trădare față de bucureșteni, slăbește forțele de rezistență („au devenit și rezistenți ! stimate prietene") ale capitalei. Îl roagă să transmită la Sibii scrisoarea către Axente Sever, care s-a supărat că profesorii ardeleni au fost încetățeniți după multă șovăire și numai pe bază de cereri individuale... Speră să-l înduplece să se întoarcă, fiindcă e mare nevoie de el la București. Îl sfătuia pe Magheru să constituie neapărat alt guvern acolo, în cazul cînd ei, cei din București, vor fi arestați.

*

Din pricina ploii, care nu mai contenește, numărul brașovencelor a fost sporit, deși, scoțîndu-se piatra acră din butoiașe, erau acum mai ușoare... Mai trebuiau pe urmă patru căruțe pentru cele două sute de arme. Toată noaptea se lucră la desfacerea butoiașelor ca să se scoată piatra acră... Nu se putură ridica armele decît aproape de prînz, cînd în sfîrșit totul fu gata. În afară de Deivos, și Barbu Bălcescu, pentru care se găsi o caleașcă, nu mai mergeau acum decît orzarii...

Cînd Bălcescu văzu la capătul Podului Mogoșoaiei, pe locul unde fusese moara de vînt, dărîmată acum, înșirate cele opt brașovence, înconjurate de cei cincisprezece orzari călăreți, care mergeau să întărească tabăra lui Magheru, avu un fior de mulțumire și mîndrie. Ploua într-una, dar nimeni nu se sinchisise de asta. Orzarii aveau ipingele cu glugi zdravene și puseseră peste brașovence pînzele groase de cînepă, cu care făceau cherșanele. Era hotărît că nu vor călători mai mult de șase ore pe zi ca să se poată odihni noaptea și oamenii, și caii. Barbu fu încărcat cu scrisori către administratori și zapcii, ca să dea tot sprijinul lor convoiului... Deivos, care nu dormise toată noaptea, era totuși plin de voie bună...

Tell fusese convins să vie și el pe la zece, cînd se puseră în mișcare brașovencele...

— E frumos, spuse el, şi-ţi înţeleg bucuria, frate Bălcescule, dar ce înseamnă încărcătura asta pentru Magheru... Abia patru-cinci cartuşe de fiecare luptător.

— Bune şi astea, frate Tell. Şi să ne ajute Dumnezeu să-i mai trimitem şi altele.

La Rîureni

Plecaţi joi din Bucureşti, după ce au mas noaptea dintîi la Vadu Rău, a doua noapte pe drum au petrecut-o la Piteşti. Acum merg de-a lungul văii Bîscovului. Caii sînt odihniţi şi flăcăii plini de voie bună...

Ploaia a stat şi a ieşit din nou soarele, cam fără putere, dar luminos, într-un cer senin. Urcă pe deasupra Cotmenei dincolo de Argeş... Căruţele puternice au subt încărcătura de fîn şi cojocărie ascunse butoiaşele cu praf de puşcă... Flăcăii sînt plini de voie bună şi le arde de glume. Sînt şi ţanţoşi, nevoie mare, gătiţi cu flori galbene de arnică la pălăriuţe : călăreţii n-au pinteni, dar cînd trec pe lîngă fete, prin sate, îşi bat carîmbul cizmelor scurte cu biciuşca.

— Unde vă duceţi, maică ? îi întreabă o bătrînă, dintr-o ceată de oameni cu care ei merg alături la pas, căci urcă dealul, pe drumul ocolit.

Un flăcău, cu mustaţa zburlită ca o lăcustă, acoperindu-i buza doar în dreptul nasului, îi răspunde glumeţ :

— Păi lumea zice că să lasă cu războel mare din partea turcului... Noi mergem să ţinem tabăra la Rîureni... Nu vii şi dumneata ? Hai sus în şa, lîngă mine, măiculiţă...

Bătrîna îl priveşte surîzînd din toate încreţiturile ochilor mici.

— Hei, dumneata să fii sănătos şi să-i baţi pă turci şi fără babe ca mine.

Toţi rîd.

— I-o spuseşi, măiculiţă...

— Hei, să vă ţie Dumnezeu, maică...

Mai încolo, cînd braşovencele urcau chiar spinarea dealului, întîlniră cîteva pîlcuri de bărbaţi mergînd pe jos... Sînt de pe Argeş şi de pe la Cîmpulung, chiar şi din jos de pe Căl-

măţui... Unii au coase, alţii topoare... mulţi au pistoale... vreo doi-trei şuşanele. Îi văd pe cărăuşi şi pe călăreţi trecîndu-le ţanţoş înainte.

— La Magheru, fraţilor ?

— Da, la Rîureni, le răspunde flăcăul cu mustaţa cea zburlită ca lăcusta.

Dar un mucalit de pe jos strigă după el :

— Măi, să nu omoriţi toţi turcii pînă nu venim şi noi, mă !

Un bărbat îndesat, roşcovan la faţă, jucînd pe un cal roib, întoarce capul rîzînd :

— Turci, vă lăsăm, dar pilaf, nu...

Unul e mai îndrăzneţ :

— Da' pă noi nu vreţi să ne luaţi în căruţa aia, mă ploscarilor ? Căci călăreţii au ploştile la ei, ca la drum lung.

Omul cu mustaţa neagră, de pe cal, ştie că nu poate să fie primit nimeni în căruţă.

— Auzi, pihota, vrea să meargă în căruţă... şi o pornesc la trap iar, că au trecut dealul.

*

Au trecut Oltul aproape de Călimăneşti, fiindcă de la Tigveni în sus li s-a spus că pe acolo e mai uşor, că e podul umblător mai bun pentru căruţele lor încărcate... Au luat-o deci la stînga în jos, pe lunca rîului. Merg la pas, căci caii le sînt obosiţi...

Se apropie de miezul nopţii şi se întreabă de vor mai găsi, în afară de santinele, cu cine să vorbească în tabără şi cine să-i ajute să-şi găsească un loc potrivit pentru mas noaptea... Sînt cam obosiţi de cinci zile de drum.

*

Cînd are de lucru mult şi trebuie să lucreze şi noaptea, Magheru doarme şi el în tabără, nu la Troian, unde-şi are locuinţa. I s-a pus un pat de campanie într-o odaie, în care-i e biroul lui, o masă mare de brad, acoperită cu pînză de cînepă. În odaie are un dulap de stejar afumat şi o ladă grea, ferecată în fier cu două lacăte zdravene. Aci îşi ţine solda oamenilor, cîteva lucruri mai de preţ şi arhiva lui personală, căci are condei uşor şi-i place să scrie scrisori, pe care le păstrează

în copie, precum și cele multe, pe care le primește. Îi place și viața de tabără... Cu batalionul lui de panduri a stat aproape un an de zile numai în cort, ori în bordei în 1828. Dormea mai bine numai cînd era poftit de generalul rus, pe lîngă care era atașat batalionul lui, ori cînd avea tabăra lîngă Cerneți, unde era ca la el acasă... Știe cît de bucuroși sînt pandurii cînd comandantul lor duce aceeași viață cu ei... Toate cele patru odăi ale acestei case dărăpănate au fost reparate pe dinăuntru chiar de meșterii din tabără. S-au pus încuietoare puternice, că știe că pretutindeni mișună spionii... și s-a făcut un pichet de pază... Pivnița mare s-a curățat bine, s-a pietruit, s-a cătrănit... aci se țin acum lăzile cu patroane, iarba de pușcă în butoaie și fitiluri, ca și bombele de tun, care s-au trimis din București. Cine vede dărăpănătura asta, care pînă acum o lună era părăsită în marginea tîrgului, nu bănuie că înăuntru e cantălaria unei armate, chiar dacă pe deasupra ei e un steag tricolor mare, și în fața ceardacului, parcă priponit, stă un soldat de santinelă... Acum tot cîmpul din fața ei este plin de bărăci, căci la 8 septembrie, aci are loc, de două sute de ani mereu, cel mai mare bîlci din Țara Românească. Sînt ceasurile unu din noapte, se plimbă prin odaie dictînd lui Turnavitu scrisori către administratorii celor opt județe, pe care Locotenența le-a pus sub cîrmuirea lui și din care, îndeosebi, prin oamenii săi, își recrutează oastea. Niculae Marghiloman, comandir al batalionului de panduri din Mehedinți, adormise îmbrăcat pe patul de campanie al comandatului, căci făcuse două zile manevre cu batalionul său înspre Brezoi... Pe la opt seara, abia venise. Toate cele șase batalioane de panduri și compania de dorobanți sînt trimise în manevre, căci cîmpul va fi ocupat de bîlciul anual. Nae îi era cunoscut de mult lui Magheru și el cunoștea bine multă lume din Oltenia.

— Nae, hei, Nae, îl deșteptă cu blîndețe căpitanul general... Ați scris pentru cele patruzeci de mii de oca de porumb lui X, Y, la Teleorman ? Spunea că au și pornit... Nu le văz în tabără.

Nae Marghiloman se frecă la ochi speriat.

— Ațipisem puțin...

— Ai dormit binișor ; nu-i nimic... dar spune ce e cu porumbul ăla...

— Avem mare nevoie, și deși spune că e pornit de o săptămînă... am pornit înainte o căproaie din călăreții mei orzari

din Bucureşti... Mi se pare că este o încurcătură cu plata. Ei aşteaptă să plătim noi.

— Păi, amicul meu, noi plătim... a venit azi un decret al Locotenenţei, care lămureşte şi asta. Turnavitu... fii te rog bun şi dă-i decretul să-l cetească... S-a sporit solda panduri-lor.

Nae Marghiloman s-a trezit de-a binelea... Vestea îl bucura, căci oamenii erau cam nemulţumiţi. E în picioare, lîngă masă, şi citeşte nerăbdător :

„...Locotenenţa decretă :

Art. 1. Lefile dorobanţilor ce s-au luat de către d. căpitan-general Magheru, precum şi a căprarilor lor, se vor plăti din cutiile satelor pe toate zilele ce se vor afla ei în slujbă.

Art. 2. Lefile pandurilor şi a volintirilor, pe vreme ce se vor afla ei subt steaguri, se vor plăti de către d. căpitan-general Magheru din sumele ce-i sînt răspunse sau i se va mai răspunde de acum înainte, răs-punzîndu-i-se cîte 12 lei de fiecare pe lună.

Art. 3. Adaosul lefilor căprarilor se va plăti asemenea de către d. general Magheru, din aceleaşi sume.

Art. 4. Adaosul de cîte una sută lei pe lună la tiştii dorobanţilor, pe cîtă vreme vor fi în slujbă, li se va plăti asemenea de d. general Magheru.

Art. 5. Îndestularea hranei pandurilor, volintirilor şi dorobanţilor, precum şi a cailor lor, se va răspunde asemenea de către d. Magheru..."

Nae Marghiloman a înţeles, dar tot e nemulţumit. Capul lui mare, ca de cal, cu ochii mici, cu o mustaţă întoarsă în jos, caută spre general.

— Dar bani ? Bani ne-au trimis ? De unde plătim ?

Turnavitu clatină din cap, că ştie ce spune.

— Ne-au venit ieri trei mii de galbeni.

— Atunci e bine... dar cine a adus banii ?

— Trei călăreţi trimişi de Tell.

— Domnule general... Mai este o cestiune destul de afuri-sită... Ploaia de alaltăieri ne-a năucit, zău. Cei mai mulţi oa-meni ai noştri dorm pe cîmp... că şatrele nu ajung nici pe sfert, iar în tîrg şi chiar la Ocnele Mari nu-i putem trimite de cîte ori ne ameninţă ploaia.

— Ei şi ?

— Am scris o scrisoare, în numele dumneavoastră, secre-tarului judeţului... O am în buzunar... Daţi-mi voie s-o citesc.

Magherul mîngîie mătasea tricoloră a drapelului înfipt în piedestalul de lemn din colţ, ascultînd.

„...Amice,

Priveşte timpul cel înfiorător — asta era alatăieri — ploaia cea căzîndă din nourii cei negri... imaginează-ţi acum pe fraţii noştri, soldaţi, ce stau în cîmp deschis, neavînd decît cerul de acoperiş, care varsă ploaie... Amice, toate astea sînt cauzate de d. subadministrator... Aşadar, eşti invitat ca în acelaşi moment ce vei primi aceasta, să-l ridici şi să-l îndatorezi straşnic, şi cu orişice mijloace vei şti, mîine în orele matinale, să se afle aci cu care cu fîn, lemne, trestiz şi toate cele necesare pentru facerea unei sute de baragane...“

— Bun, scrie-i şi de pîine... Ne trebuie mai de dimineaţă... Şi să fie aşa cum e ordinul, o oca cinstită de pîine pentru fiecare soldat.

Turnavitu are şi el de adăugat ceva :

— Domnule comandant, dorobanţii şi pandurii au adus, aşa cum au fost vestiţi, cîte o căldare de fiece căprărie, pentru gătitul mîncării. Dar volintirii care au venit singuri n-au ştiut... Şi acum e greu... Să ni se trimită, cu plată, firește, şi vreo cincizeci de căldări... Bune şi astea...

— Acum Nae, dumneata du-te şi te culcă... eu mai lucrez cu Turnavitu...

Acesta lasă condeiul jos şi, rîzînd respectuos, cu ochii în lături, întreabă :

— Nu-i arătaţi, domnule comandir, scrisoarea franţuzului ăla ?

— Da... da... răspunde înveselit Magheru şi se duce la dulap. Am pus-o sub lacăt, să nu se piardă cumva... Ia cetește aci.

Dintr-un teanc scoase peticul de hîrtie care era învăluit într-altul pecetluit :

„«Dreptate, Frăţie»

Domnule General,

Subscrisul am servit doisprezece ani în Miliţie, am fost în două bătălii, subt comanda lui Napoleon şi a lui Ludovic, doi generali ai Franţei. Şi pentru norocitele mele izbînzi, am şi atestaturi de ondrofiţer, dar pentru că acum mă aflu în faimoasa Valachie şi pentru că am un mare zel de a fi între progresiţii ei soldaţi, rog pe domnia-voastră de a fi primit şi eu între bravii d-tale soldaţi, în ce calitate te vei milostivi dom-

nia-ta, mai vîrtos, căci eu sciu şi să comandez. Totdeodată, te mai rog ca să binevoiţi, cu întoarcerea aducătorului, să mă onoraţi cu o ordonanţă din parte-vă, spre răspuns, ca să sciu ce urmare să fac.

Salutare şi frăţie,

Izlaz

Guy François[a].

Marghiloman rămase cu gura căscată de uimire.

— A luptat sub Napoleon ? Ce vîrstă să aibă ? ...optzeci de ani ?

— Dar chiar dacă ar fi născut în 1790, tot putea să ia parte la cîteva bătălii de-ale lui Napoleon... Eu de altceva mă mir, de altceva. Ce o fi căutînd la Izlaz ? Trebuie să fie în ţară de multă vreme, căci văd că ştie, cît de cît, românește.

— Domnule general, scrieţi-i să vie... Om găsi noi ceva pentru el.

— Îi scrie Turnavitu, chiar azi... Vreau să-l cunosc şi eu. Acum du-te la culcare, căci trebuie să-mi termin astă-seară corespondenţa. E ceasul două trecute...

Marghiloman a plecat spre uşă, dar se întoarse cu capul său osos, nedumerit...

— Domnule general, dacă scrieţi lui Tell, mai cereţi neapărat patroane... Cele douăzeci de mii trimise săptămînă trecută, cu roatele de infanterie şi cu artileria, nu ne dau decît patru focuri cel mult de om.

— Mai avem praful luat de la facerea drumului de piatră printre stînci de la Cîineni. Mai sînt şi cele două mii de testele cu fuzaicuri. Dar, firește, nu ajung... Le scriu în fiece zi, de altfel...

Magheru s-a aşezat, pe gînduri, la masa de brad, acoperită cu pînză de cînepă... Toată ziua este frămîntat de gînduri. O armată nu se poate improviza decît într-o ţară de mari meşteşuguri şi manufacturi... Aci totul e greu. Oameni sînt, dar dacă-i aduni în tabără, trebuie să-i hrăneşti, să-i adăposteşti... A trebuit să trimită înapoi acasă aproape douăzeci de mii de oameni. Nu sînt arme... Nu va fi nutreţ pentru cai... De aceea a cerut ca dorobanţii ce i se trimit — două-trei mii din efectivul fiecărui district — să nu vie călări decît cei cu cai voinici şi sănătoşi... I-ar trebui şi un doctor, căci pe felcerul împrumutat de Pleşoianu, acum comandantul Regimentului I de

la Craiova, trebuie să-l trimită înapoi, la regiment... Îi e nespusă frică să nu se ivească vreo molimă...

A intrat sergentul dejurnă pe cantelarie...

— Să trăiți, domnule comandant... Au venit niște căruțe și un domn ofițer din București... I-am spus că nu dormiți și întreabă dacă poate să vie la dumneavoastră.

— Turnavitu, vezi despre ce e vorba...

Își caută ochelarii, și aranjează hîrtia de scris, caută o pană ascuțită... Vrea să-i scrie el însuși lui Fuad, arătîndu-i că face o greșeală de neiertat dacă trece de Giurgiu. E bine să deschizi ochii cuiva mai din vreme... Turcii sînt blegi... nu cunosc bine situația din principat. Scrisoarea nu o dictează. O scrie el personal.

Turnavitu a intrat cu fața lui dulceagă și negricioasă, cu mustața moale și mătătsoasă, înflorit de bucurie.

— Domnule căpitan-general... încă douăzeci de mii de patroane! Deivos și Barbu Bălcescu, uite-i au venit cu ele...

Pe fața atît de domoală și egală a generalului a înflorit același surîs... O grijă în scădere... E deci nădejde să vie în fiece săptămînă cîte ceva din București.

— Deivos, îmi pare tare bine că te văz... Ce faci? Tot la pompieri ești?

Deivos se întunecă la față, căci e o problemă dureroasă pentru el... Se simte umilit că e scos din regimentele de linie.

Barbu, înalt, cu nasul puternic, se uită cu admirație la acest om înalt, a cărui vitejie a devenit legendară... Nici el nu l-a cunoscut pe general, pînă acum, decît din auzite...

Magheru îl vede intimidat și se îndreaptă spre el.

— Bălcescu? Rudă cumva cu acel mare bărbat Nicolae Bălcescu?

Barbu îi e recunoscător fratelui său pentru că acum, în fața generalului, se simte și el cineva.

— Sînt chiar fratele lui, domnule general.

— Atunci fii de două ori bine venit... Turnavitule, deșteaptă pe toți cei care n-au fost în manevre, culcă oamenii subt barăcile astea, care sînt gata... Două zile le putem folosi și noi...

Cum Deivos nu pricepe, îl lămurește:

— De două sute de ani, cel mai mare bîlci din țările românești se ține aci, pe cîmpia aceasta imensă de la Rîureni... N-am putut și nici n-am vrut să-l amînăm anul acesta... N-am

fi putut vesti oamenii... care și-așa au făcut pregătiri. Ba poate ne vom folosi și noi cu ceva. Turnavitule, adu ceva să ospătăm pe prietenii noștri, că or fi rupți de foame... Generalul nu se mai gîndește că la vîrsta lui încă o noapte nedormită, cînd te scoli de dimineață, e lucru de neîngăduit... dar e dornic să afle mai curînd vești din București...

Cînd află de hotărîrea celor doi, Bălcescu și Ghica, luată la Constantinopol, căpitanul-general căzu pe gînduri. Se plimbă cîtva timp prin odaie, trăgîndu-și nervos mustața.

— Vezi dumneata, prietene, și eu sînt de părere că noi trebuie să fim alături de acei care luptă pentru libertate împotriva despoților... Dar știi bine că la ora asta există o dietă ungurească și un guvern Bathyani, al cărui ministru de finanțe, Kossuth, a obținut 42.000.000 de florini ca să ridice o armată de honvezi. Pe de altă parte, ardelenii noștri au declarat oarecum război ungurilor. E cu putință — în împrejurările de acum — o împăcare între români și unguri? Mi-e teamă că ne-am născut prea devreme pentru o asemenea fericită împlinire...

Iar la București

Către prînz, ploaia stătuse din nou. Norii pufoși și fumurii se luminară din nou către prînz, de o răsfrîngere palidă a unui soare care nu se vedea.

Bălcescu, ieșind de la Palatul Administrativ, trecu prin dreptul prăvăliilor Bisericii Crețulescu și prin gangul din mijloc, intră în curtea bisericii, ca să ajungă lîngă casa cea veche, de lîngă Cișmigiu, unde acum era instalat Divanul apelativ... Aci îl poftise ministrul Dreptății, Ion Cîmpineanu, ca să-i arate niște dosare înfățișate Divanului, care cuprindeau zapise vechi de mai bine de două sute de ani.

*

Între biserică și clădirea Tribunalului era unul din marile tîrguri săptămînale ale orașului... Veneau aci cu carele, ori cu coșuri, mai ales sătenii de pe drumul Tîrgoviștei, și cei din-

spre Butimanu și Pașcani, aducînd mărfuri pentru mahalagii din această parte a orașului. Biserica lui Trerea Brezoianu era înconjurată de tarabe joase cu brînză și făină, cu ouă și păsări legate de picioare și culcate unele lîngă altele. Fructele, mormane de prune, struguri și mere erau puse pe velințe nu prea curate... Chiar în fața bisericii erau cinci-șase tarabe una lîngă alta, cu ceară, lumînări de ceară și ulcele cu miere. Dar cea mai multă marfă se vindea de-a dreptul din carele pe roți înalte, cărora li se scotea codîrla și erau astfel transformate într-un fel de tarabe. Lîngă o asemenea căruță, înconjurată de cumpărători, întîlni pe Theodor Văcărescu, care vrea să profite de chilipir. Se vede că săteanul îngrozit să se mai ducă iar cu marfa în car acasă scăzuse prețul, vindea aproape cu toptanul... Lumea lăsase celelalte căruțe și acum era bătaie pe pepenii de aci. Nevasta săteanului privea speriată această năvală și din cînd în cînd striga la cîte un ins, care după ce încercase ca toată lumea pepenele strîngîndu-l în palme și apoi între genunchi, ca să vadă dacă pîrîie, își făcea socoteala că, dată fiind înghesuiala, ar putea să plece fără să plătească. Între cei care încercau pepenii aceștia chilipir, Bălcescu recunoscu, în giubeaua lui de pambriu verde, tocit, lustruită de vechime, pe marele logofăt Theodor Văcărescu, poreclit Furtună, din pricina caracterului său exploziv, fostul candidat la domnie și fost caimacam în iunie... Omul era reputat pentru cinstea sa profesională, pentru tăișul replicilor sale, dar și pentru o cumplită avariție... Pe orice vreme, ieșea în piață ca să controleze prețurile pe care i le punea în socoteală vătaful curții... Barba ca de țap îi era lînoasă, parcă mîncată de molii.

— Cît costă ăsta ? întrebă pe femeia din căruță, după ce strînse cît putu în palmele lui uscate un pepene lunguieț verde-albicios.

— Pepenoaia aia sîrbească este patru parale, boierule... săru mîna...

— Patru parale ? Hoților... tîlharilor... da' ce... i-ați adus de la Țarigrad ? Auzi, o buruiană... patru parale... ?

Pe Bălcescu, plin de voie bună de două ceasuri de la plecarea convoiului spre Rîureni, îl pufni rîsul. Deodată, începu din nou să cadă o ploaie măruntă și deasă... Oamenii din jurul căruțelor începură să se risipească înspre numeroasele cîrciumi cu umbrare mari, care înconjurau maidanul tîrgului și care aveau afară grătare pe care sfîrîiau pastrama și cîrnații. Cea

mai mare dintre cîrciumi era spre Hanul lui Filaret, unde sus, pe rîpă, se puseseră temeliile Teatrului Național, care se vedeau de aci crescute de doi coți de la pămînt... Erau ziduri groase de doi pași, acum parcă părăsite, și lîngă ele stive de cărămizi, care începuseră să se împrăștie. După ce străbătu niște coridoare goale, vechi, cu dușumeaua aproape putredă, Bălcescu urcă o scară de lemn întoarsă la mijloc spre catul de sus, tot atît de veche, tocită și putredă. Într-un mare birou în care pătrunsese, îi ieși înainte cu un mers țeapăn, sprijinit în baston, fostul colonel, cu fața uscată și cu un surîs nedefinit, oarecum amical... Ion Cîmpineanu era un mare dezamăgit: moștenitor al unei averi imense, intrat în armată cu gradul de maior, deputat și fruntaș al Partidei Naționale, bucurîndu-se, după întemeierea Filarmonicii cu Eliade, de o mare popularitate, exilat, apoi arestat, făcuse o mare greșeală de a-și arăta prea pe față pofta de domnie. După ce căzu în fața lui Bibescu, fu necontenit suspectat că prin nepotul său, Ion Ghica, suspectat și ăsta din această pricină, umblă după scaunul domnesc... Bănuitor, cei de la „Frăția" nu-l primiseră printre căuzași. Cînd Guvernul provizoriu fugi la 29 iunie din București, el făcu a doua greșeală de a primi să facă parte din noul guvern, care însă nici nu apucă să se constituie. Cînd Ion Brătianu, care se specializase în alcătuirea de liste ministeriale, făcu în lipsa celor de la Rucăr, noul minister jumătate reacționar, îl menținu pe I. Cîmpineanu la Departamentul Dreptății. Rămase acolo și după întoarcerea guvernului fugit și chiar după formarea Locotenenței... Se simțea prost însă fiindcă reacționarii îl urau socotindu-l demagog, iar revoluționarii îl bănuiau că are gînduri lăturalnice, și-l țineau în umbră.

Răsfoind dosarele Divanului, cu vreo săptămînă înainte, Cîmpineanu dăduse de hîrțoagele unui proces care dura de două generații. Între aceste hîrțoage erau unele întăriri de danie vechi de mai bine de două sute de ani. Socoti că e un bun prilej să facă plăcere acestui revoluționar intransigent, al cărui cuvînt era atît de însemnat în revoluție, chiar dacă era combătut. Cîmpineanu îl prețuia personal ca istoric pe Bălcescu și știa cît prețuiește acesta asemenea documente. Însărcinase de altfel pe Ion Brătianu și C. Rosetti să-l atragă în rîndurile masonilor, dar aceștia nu înțeleseră.

Îl pofti să şadă şi, luînd după masă un clopoţel, îl scutură uşor. Cînd intră aprodul, îi dădu un petic de hîrtie, pe care însemnase numărul dosarului, şi-l trimise la arhivă.

— E un document de acum aproape trei sute de ani, care cu siguranţă că te va interesa.

— De acum trei sute de ani ! ?

— Da, din 1543... Alexandru Mircea-voievod întăreşte spătarului Oprea şi fratelui său jumătate din satele Filiaşi şi Frăsini... Ai să vezi...

Dar în locul aprodului trimis intră altul, gîfîind, un aprod de la Locotenenţă, care întinse un petic de hîrtie scris în grabă de Eliade :

„Vino degrabă... S-a răsculat armata... ţinem consiliu urgent... Te aşteptăm."

Au plecat amîndoi, deci, spre Palatul Administrativ, prin ploaie. În sala consiliului nu erau decît vreo cinci inşi... Eliade, Tell, Ion Brătianu, Costache Rosetti... Aflaseră că Mitropolia fusese înconjurată de ostaşii revoltaţi... care ameninţaseră pe Neofit, strigînd la el că nu se ţine de cuvînt. Unul dintre ei, un sergent, i-a spus în numele tuturor ce vor. Mitropolitul a pus un secretar să ia însemnare şi le-a spus că se va gîndi ce e de făcut... Sergentul a spus, cu aprobarea celorlalţi, că îi dă lui Neofit două ceasuri ca să îndrepte lucrurile şi că peste două ceasuri se întoarce din nou.

— Mîna lui Odobescu, Solomon... scrîşni din dinţi Tell.

— Odobescu a fugit la Rusciuc, Solomon, dracu mai ştie unde o fi... ridică Eliade mîinile spre tavan.

— Mai sînt destui reacţionari lăsaţi de sămînţă, fu de părere Bălcescu... Şi, zău, nu era acum momentul pentru o revoltă ostăşească... V-am spus să desfiinţaţi regimentul ăsta.

Pe masă era nota făcută de secretarul mitropolitului... Bălcescu o luă şi citi foarte tulburat :

„1. Să ne mai împuţineze din slujbă.

2. Să ne mai mărească leafa şi...

3. Să ne mai dea din amoniţie, adică : 2 perechi de pantaloni de flane pe an şi 3 cămăşi şi cizme, idem, mantaua pe 2 ani, mondir, şi pantaloni, asemenea, şi şapcă pe un an.

4. Să ne scoată polcul pe graniță, după cum a fost pînă acum, fiindcă ședem de cinci ani tot în garnison.

5. Să ne dea drepturile adevărate, după Proclamația ce ni s-a dat, ca să ne putem și noi ajunge cu cei ce se află la casele lor.

6. Să ni se orînduiască șefi ca să ne mai putem veni în starea cea dintîiu cu toată deplina ostășească.

7. Să lipsească ura poporului ce au asupra noastră, din pricina șefilor ce i-am avut, fiindcă noi destul în figură îngerească am răbdat de ne-au bătut și cu pietre aicia în cazarmă...“

— Ei, ce zici ? întrebă Eliade, cu un rînjet nervos, cînd văzu că Bălcescu a sfîrșit de citit nota.

Bălcescu, surprins și nedumerit, ridică din umeri :

— Văz că e cu totul altceva decît credeam. Nu vă supărați, dar cele mai multe dintre cererile lor mi se par îndreptățite.

— Îndreptățite ? întrebă Ion Brătianu, cu vocea lui ascuțită, acum și mai ridicată... Aci nu e scris, dar i-au cerut mitropolitului să-și ție făgăduiala din iulie, cînd i-a bătut poporul cu pietre și au predat artileria, de le-a spus Odobescu că vor avea rație de carne, de trei ori pe săptămînă...

— Și n-au dreptate ? Într-o țară bogată, căci țara e bogată, sătenii sînt săraci lipiți pămîntului, iar ostașii nu pot mînca trei mese cu carne pe săptămînă, fiindcă toate bogățiile țării sînt în mîna cîtorva... Nu cer de loc lucruri imposibile... Ați văzut, cer singuri să fie mutați din București, căci aci simt ura poporului asupra lor din pricina foștilor lor șefi... Cer singuri întărirea disciplinei.

Tell dintr-o dată se înseninâ la față :

— Fratele Bălcescu are dreptate.. Trebuie să ne înțelegem cu ei... Mă duc numaidecît la cazarmă să stau de vorbă cu ei... Însă... însă... în timpul acesta dumneata, domnule Brătianu, adună Gvardia subt arme... Vom vedea dacă sînt oameni de înțeles.

— Gvardia o adun eu. Îl chem numaidecît pe Aristia ; șeful Poliției să meargă și el cu dumneata la cazarmă...

Tell se duse și făcu semn pe fereastră unei sentinele, care înțelese că trebuie să tragă la scară caleașca generalului.

Toată noaptea s-au scurs prin ploaie cetele împrăştiate ale celor ce fuseseră la Giurgiu. Cei din popor, care răspundeau la orice chemare, fără să cerceteze mai de aproape, erau nemîncaţi şi uzi leoarcă, dar plini de voie bună. Nicolae Golescu a sosit însă către opt seara, după ce a aşteptat, scos din sărite, să i se facă loc la podul de la Copăceni. Drumul se desfundase şi caleaşca înainta greu, căci nu aveau cai de schimb... La şedinţa de seară a consiliului tremura de enervare, nu putea sta la masă... Fuad, spunea el, s-a purtat ca un porc... Joi seara, după ce aclamase pe Soleiman, care răspunsese plin de căldură, mulţimea s-a îndreptat spre casa care fusese mobilată din nou anume pentru Fuad, din grija lui N. Golescu, pe care însă nici n-a vrut să-l primească. N-a primit nici delegaţia celor din Bucureşti, dar cînd vuietul mulţimii s-a făcut prea puternic, a trimis vorbă că e prea obosit de drum şi a apărut cîteva clipe la fereastră...

— Nici n-ai spune că e un diplomat de carieră, atît de grobian s-a purtat... A doua zi l-am întîlnit în port, în momentul în care se îmbarca Soleiman. *Ah ! quelle différence, mes amis... quelle différence... On reconnaît tout de suite la race...* [1] Soleiman m-a îmbrăţişat, iar de pe vaporul cu care a plecat, mulţumea necontenit aclamaţiilor mulţimii, iar cînd a fost ca la două sute de metri, tunul de pe vas a salutat cu salve... Fuad, negru la faţă, părea şi mai înnegrit. Îşi mînca parcă din barbă. M-am apropiat de Fuad, cerîndu-i o oră să stăm de vorbă... Ştiţi ce mi-a răspuns ? Că nu stă de vorbă cu nimeni, decît la Bucureşti...

— Cînd porneşte ? întrebă Eliade, palid ca un mort.

— Azi... mîine... Asta o fi secret militar...

— Mîine chiar trebuie să organizăm o procesiune de preoţi cu crucile în mînă şi cu mitropolitul în frunte, care să-i ceară să nu intre în oraş... ci să pună tabăra afară... Vă spui... asta e părerea mea... Vom face şi o demonstraţie a poporului fără arme, dar cerînd să se menţină constituţia.

Înainte de a se despărţi mai dădură o publicaţie către sătenii clăcaşi, cerîndu-le din nou să facă arăturile de toamnă pe miriştile boiereşti...

---

[1] Ah ! ce diferenţă amicii mei... ce diferenţă... Se recunoaşte dintr-o dată rasa... (fr.).

CARTEA A NOUA

NEȘTIUȚII PĂMÎNTULUI

O săptămînă grea... și încă una

Trebuie să mănînci, Nicule... Ție nu-ți poate fi îngăduit să-ți uiți de masă... Știi ce a spus doctorul Grunau. Dacă se poate să mănînci de patru-cinci ori pe zi... Ești tare slăbit .. Ai nevoie de hrană.

În odaia de mîncare, masa pusă așteaptă de la ceasurile opt seara pînă la miezul nopții... Tița, nu adoarme, ci lucrează, și cînd o răzbește somnul, moțăie în fotoliul capitonat. Nu se știe cînd vin cei doi frați acasă și nici nu vin amîndoi odată... Ceea ce o îngrijorează cu deosebire este că tocmai acum cînd au început ploile acestea de toamnă, Nicu nu mănîncă aproape nimic, i-a pierit pofta cu desăvîrșire... A pus să i se încălzească odaia, ca să poată dormi cu fereastra deschisă, așa cum a recomandat Grunau...

Cînd îl vede la masă, cu gîndul aiurea, obsedat, se gîndește să-i fie de folos altfel. Îi pune întrebări ca să-i ușureze frămîntarea lăuntrică :

— De unde ai venit atît de tirziu ?

Răspunsul lui e scurt, sec :

— De la club.

Ea nu se descurajează. Pune alte întrebări :

— Ai vorbit și tu ?

— Nu...

Știa că nu-i place să vorbească la clubul de la Mitropolie, clubul „Regenerației", unde în fiecare seară vorbesc ore întregi Brătianu și Rosetti... Vorbesc cu înflăcărare contra-pentru rezistență. Rezistență da, însă, fără arme... În timpul zilei, după-amiază, convoacă tot ei doi adunarea pe Cîmpul Libertății, unde „haranghează" mulțimea.

— Cine a vorbit... a fost lume multă ? întrebă ea, așezîndu-i dinainte friptura de pasăre rece și turnîndu-i în pahar vin negru. Doctorul Grunau crede că vinul negru este o adevărată doctorie pentru bolnavii de piept.

— Brătianu și Rosetti... Lume destulă... Vezi, e plin de însușiri minunate acest popor, dar se lasă prea ușor păcălit... Tiță, e în tot orașul o fierbere de nedescris. Reacționarii s-au obrăznicit și au început să ție din nou adunări... Toată ziua trimit știri în tabăra turcească... Sînt niște nemernici spioni... De cînd au aflat de atitudinea arogantă a lui Fuad, au devenit și ei îndrăzneți și aroganți. Mulțimea e zăpăcită... După ce ascultă discursurile de la Filaret, încălzită, o ia pe ulițele dintre vii, spre grădina Bellului, spre Giurgiu... Vor să întîmpine armatele turcești... dar fără să știe limpede ce e de făcut... Mîine, Brătianu a pus la cale altă năzbîtie... Ca să sperie pe turci sau Dumnezeu știe pe cine... mîine vor lua Arhondologia și Regulamentul de la Vornicie, le vor duce la Mitropolie, le vor pune pe un rug, vor cere lui Neofit să le afurisească și pe urmă le vor arde. L-am întrebat, chiar adineauri la club : „Și la ce veți ajunge cu asta ? De ce crezi că vor fi turcii impresionați că ați ars Arhondologia... cînd toți cei care figurează în acest registru al rangurilor sînt lăsați liberi să se plimbe toată ziua în echipaje și să insulte grosolan poporul... ? De ce nu proclamați rezistența armată ? Ridicarea în masă ?..." Mi-a spus îngrozit : „Asta nu, ar însemna nimicirea țării..." Tiță, oamenii aceștia dau un iz de comedie acestei frumoase revoluții, care ar putea deveni măreață.

A mîncat totuși puțin piept de pasăre, a băut puțin vin și Tița e fericită.

— Nu mai știu nimic de panduru ăla și de-ai lui. Îmi place mult năzdrăvanul ăla de Hergă. N-au fost pe-aici... nu mi-au trimis vorbă... ?

— Nu, n-a fost nimeni... De altfel și eu am fost mai toată ziua la Marghioala... Băiețașul este răcit... Are ceva la urechi, căci aproape urlă de durere... I-am făcut o baie fierbinte la

picioare şi l-am frecat bine cu oţet de trandafiri... S-a mai potolit, parcă.

Cînd să se despartă, Nicu o roagă să-l scoale de dimineaţă, căci are de scris un articol pentru gazetă.

Tiţa îi făgăduieşte.

El totuşi nu poate dormi... Se scoală, îşi pune anteriul de casă, aprinde lampa cu petrol, închide fereastra şi aşterne febril pe hîrtie :

„Noi nu cunoaşcem încă instrucţiile noului comisar turc, ce sosi la Giurgiu, şi la a cărui întîmpinare purcese mai multe mii de oameni. Dar scim foarte bine că oricare ar fi întinderea acelor instrucţii, nu poate să ne înspăimînte, fiindcă ne aflăm subt apărarea tractatelor lui Mircea şi Vlad V, tractate ce ne dă dreptul de autonomie, tractate pe cari înalta Poartă nu poate să le arunce, fără a arunca asemenea şi legătura ce ne ţine de Imperiul Otoman...

. . . . . .

...Aceasta este părerea tutulor Românilor, aceasta este voinţa a două milioane şi jumătate de oameni, ce au manifestat-o şi o vor manifesta la trebuinţă ; în sfîrşit, acesta este glasul necesităţii unei naţii, ce nimeni nu a supus-o cu sabia...“

Spera că numărul acesta 25 din *Popolul suveran* va fi un număr bun... Ion Ionescu şi-a luat sarcina să facă un *„compte-rendu“* [1] de lucrarea Comisiei deputaţilor săteni şi proprietari tot pentru acest număr.

Miercuri dimineaţa, Bălcescu se deşteaptă tot atît de obosit cum s-a culcat... N-a putut dormi... Se apropie clipele hotărîtoare ale vieţii lui... De ieri de la prînz se ştie că Fuad şi Omer-Paşa au început operaţiile pentru ocuparea Bucureştilor şi a ţării întregi. Cîteva zeci de mici negustori au fugit cu căruţe şi călări, cu ocoluri înaintea trupelor năvălitoare şi, speriaţi, aduc ştiri neliniştitoare. În ultimele zile, turcii s-au purtat brutal şi fără omenie cu populaţia Giurgiului şi a satelor... Au arestat trupa care mai rămăsese acolo, au rechiziţionat tot... Au înconjurat cu trupe oraşul ca să nu mai iasă şi să nu mai intre nimeni... Au arestat multă lume... Bălcescu bănuieşte totuşi că negustorii fugiţi sînt oamenii turcilor, trimişi

[1] Dare de seamă (fr.).

ca să bage spaima în cei ce se gîndesc la rezistență. De altfel, se știe că zeci și zeci de calești boierești au plecat spre Copăceni, făcînd drumul dimpotrivă, ca să fie cu un ceas mai devreme în tabăra învingătorilor... Și de aci va trage Omer-pașa știrile militare care îl interesează îndeosebi. Va afla că trupele de linie, tunurile și cavaleria au fost trimise la Rîureni... Bineînțeles că n-ar fi avut nevoie deosebită de acest surplus de știri. Încă de cînd era în guvern, Bălcescu aflase că împărățiile vecine au în țară zeci și sute de spioni. O mare parte dintre negustorii germani stabiliți în ultima vreme sînt printre aceștia... O mare parte dintre negustorii care lucrează cu Țarigradul sînt ceea ce francuzii numesc agenți dubli... Spionează pe domni pentru Poartă și în același timp culeg prin oamenii lor din jurul marelui vizir știrile care-l interesează pe domnitor.

Tița a bătut încetișor în ușă ; el n-a auzit și cînd intră cu o tavă pe care sînt ouă fierte, miere și jîmblă, îl vede privind îngrijorat pe fereastră.

— Azi nu plouă, Nicule ; crez că o să avem o zi frumoasă... și pune tava pe masa de scris.

— Zi frumoasă... murmură fratele, greu adîncit în gînduri...

Tița se supără cînd vede cana cea mare de porțelan alb, pe care i-o pusese pe masă, plină cu lapte, ca să-l bea, așa cum îi spusese Grunau, în timpul nopții, neatinsă.

— Iar n-ai băut lapte ? Și, surîzînd cu duioșie, îl ceartă : Nicule, nu-ți iubești patria... Altfel ai ține la sănătatea ta care e prețioasă poporului român.

El vine surîzînd spre ea, își pironește ochii mari și pătrunzători asupra ei, îi pune mîna pe umăr și-i spune scurt, cu o voce care o cutremură :

— Tițo, turcii au pornit spre București.

Ea se clătină o clipă și-l privește înfiorată.

— Așadar, acum... Nicule, ce va fi ?

— Nu știu ce va fi, dar știu că sînt la o răspîntie hotărîtoare a vieții mele... De va fi rezistență, voi pieri luptînd... S-ar putea să fiu ucis de haimanalele din slujba reacționarilor, care vor începe să asasineze pe patrioți... Și de nu va fi nici una, nici alta, dacă turcii vor intra ușor în București, s-ar putea să-mi sfîrșesc viața întemnițat de ei. Crez că e ultima

lună, poate ultima săptămînă în viața mea cînd mai văz străzile Bucureștilor, căsuța asta, odaia cu masa mea de scris... Nu le voi mai vedea după această săptămînă, probabil, niciodată...

Tița nu spuse nimic... Știe că Nicu n-are nevoie să fie încurajat... În ușoara lui tristețe e o hotărîre de fier și un curaj fără margini. Luciditatea asta a lui, în clipele grele, îi dă o măreție care tulbură pe cei din jurul său... Hotărîrea pe care el a luat-o încă de acum aproape zece ani, nimic nu o va putea schimba, dar asta nu-l împiedică să vadă limpede, să refuze minciunile care ascund primejdiile și însală asemenea unui rachiu la îndemîna oricui. Totuși ea îndură greu gîndul. I se înmoaie picioarele și se așază în fotelul îmbrăcat cu cînepă vopsită verde... El se duce la masă, ia de acolo un plic...

— Ți-am scris aci, ție, azi-noapte, o scrisoare... Sora face un gest viu de protestare... Nu, nu spune nimic... Sînt cîteva gînduri pentru mama, pentru voi toți... Spun acolo și ce să faci cu hîrtiile care rămîn pe urma mea... Îmi pare rău că n-am scris decît două capitole, trei, cu cel oarecum publicat în *Românii sub Mihai Voievod Viteazu*... Chiar azi tu adună și închide tot în lada din odaia de mîncare.

Tița vrea să vorbească... dar dintr-o dată chipul lui s-a schimbat.

— Nicule, nu știi cît aș vrea să-ți fiu de folos. Spune-mi tot ce trebuie să fac.

Era acum de o stranie veselie, dintr-o dată înviorat.

— Ai și făcut... Numai pentru că te am pe tine și pot vorbi cu tine așa cum vorbesc, am putut limpezi unele neguri din mine... să topesc unele îndoieli... E bine totuși să nu ai sentimentul că ești singur.

Ea vrea să spuie ceva, îi e nesfîrșit recunoscătoare pentru că are nevoie de ea, dar el n-o lasă să vorbească... S-a dus la geam, privește o clipă și spune bărbătește :

— E într-adevăr o zi frumoasă, Tițo... Și rămase cu privirea împietrită pe fereastră...

Mirată, Tița se sculă din fotel și se duse să vadă la ce privește așa surprins.

Era Deivos, care cobora cu pelerina pe umeri dintr-o birjă oprită la poartă.

— S-a întors Deivos de la Rîureni... strigă emoționat și încîntat. Vru să alerge să-i deschidă el însuși, dar își dete seama că nu e îmbrăcat.

— Îi deschid eu, pune ceva pe tine...

Își trase în grabă o pereche de pantaloni, își puse o legătură la gît și-și încinse halatul-anteriu. Nici nu-l lăsă să intre pe ușă bine, că-l întrebă, tumultuos :

— Cum a fost ? Le-ai dus ?

— Le-am dus... răspunse liniștit, dar laconic, celălalt.

O jumătate de oră a trebuit să-i povestească totul...

— Cum e tabăra ?

— Frate Bălcescule, dacă am putea să-i dăm ceea ce trebuie, am avea acolo o armată puțin numeroasă, dar de neînvins... E în tabără o pornire și un entuziasm de neînfrînt. Ți-am adus o scrisoare de la Barbu.

— Dă-mi-o încoace, de ce nu mi-o dai... ?

— Pentru că o jumătate de ceas m-ai năpădit cu întrebări. Am și o scrisoare a lui Magheru către Locotenență... Mi-a spus că mai întîi să ți-o dau s-o cetești dumneata și să te întreb dacă ești de părere ca s-o dau mai departe lui Tell. Mi-a dat-o nesigilată.

— Atunci nu te superi dacă o cetesc... cred că ți-a arătat-o și dumitale, nu ?

— Da, eu o cunosc... Mi-a cetit-o la Rîureni... Ceva măsuri aspre... Ai să vezi.

Tița ceru voie să citească scrisoarea lui Barbu, în timp ce Bălcescu parcurgea nerăbdător scrisoarea lui Magheru.

„Din Cîmpul lui Traian

«Dreptate, Frăție»

Onorabilei Locotenențe domnesci,

Subtînsemnatul... gîndesce... de a sa datorie a aduce aminte onorabilei Locotenențe jurămîntul ce a făcut pentru păzirea integrală a noualor instituții. El socotește că națiia, după ce cu mîhnire a văzut toate concesiile ce le-a făcut guvernul, de la 20 iulie pînă acum, nu va mai suferi de loc altele noua...

...El sfîrșesce, invitînd pe onorabila Locotenență a nu se trage înaintea oricărei măsuri riguroase de natură a scăpa patria... Toate națiile cele mai civilizate, ne arată istoria, au proclamat în vremi grele ca ale noastre

legea marțială *spre înfrînarea vînzărilor de patrie. Așadar, pentru ca veninul răilor să nu corupă sau pe vreunii din bravii noștri soldați, sau din popor, subtînsemnatul crede că ar fi de neapărat ca* Legea marțială *să fie proclamată cît mai în grabă.*

Salutare și frăție,
General-Căpitan al trupelor neregulate și inspectorul Gvardiei Naționale din toată România,

Gheorghe Magheru"

Bălcescu răsuflă adînc, rămase un timp adîncit pe gînduri, apoi spuse ca pentru el însuși :

— E omul care ne trebuie !

Închise scrisoarea și o înmînă lui Deivos.

— Și pentru că mi-ai adus o veste bună, îți dau și eu o veste bună... A ieșit ieri mutarea dumitale de la comanda pompierilor, la comanda companiei a treia din Regimentul II.

Fața lui Deivos înflori de fericire... Niciodată n-a știut pentru ce a fost mutat din infanterie, la comanda pompierilor, dar a socotit asta ca o pedeapsă... și aștepta nerăbdător să se întoarcă la regiment... Nu prea avea prieteni și mulți colegi îl socoteau „grec intrigant" și „fățarnic", mai ales de cînd aflaseră că e membru al „Frăției", ei văzînd în asta doar o cale de cîștigat grade în armată... E probabil că superiorii lui au vrut în modul acesta să-l treacă pe un drum mort, cum au făcut și cu Dinică Bălășoiu, mutat și el la pompieri. Mai de ciudă, mai din pasiune, Deivos s-a apucat să facă o strașnică militărie cu ofițerii și trupa pompierilor, insuflîndu-le un spirit de curaj, care să le transforme numele de pompier, ca o poreclă în renume.

— Și care e mutat în locul meu, la comanda pompierilor ?

— Nu știu exact... Crez că un căpitan Zăgănescu.

— Frate Bălcescule, iartă-mă, am plecat... Am multe de făcut astăzi... Vreau să predau și comanda și să mă prezint la regiment, chiar azi... Mă bucur că am să fiu subt comanda lui Radu Golescu... Fratele lui Arăpilă e unul dintre bunii comandanți de oaste.

O mare bucurie îi făcu lui Bălcescu scrisoarea lui Barbu. O citi și reciti cu nesaț...

Frate !

Astă-noapte, pe la 3 ore după 12, am ajuns aici în tabăra bravului nostru general-căpitan Magheru, pe care l-am găsit tare sănătos. I-am comunicat totul ce mi se pusese asupră-mi a-i zice, şi fiţi încredinţaţi că toate acelea se vor executa cu mult mai bine decît i se cere.

Se cere de la acest bărbat mult, însă aţi perdut din vedere a-i da o de tot deplină putere asupra tutulor districtelor Românieі.

Grăbiţi dar a slobozi un decret cam într-acest chip .

«Locotenenţa domnească, avînd toată deplina încredere în persoana d-lui generalului-căpitan Magheru, cunoscînd patriotismul său, preţuind caracterul şi bravura sa, cu care s-au arătat şi se arată către patrie, decretă : că toţi administratorii districtelor României să-i dea deplină ascultare şi supunere la orişice întreprindere [a sa sprijinitoare a sacrei cause a Românilor] [1] fără a mai aştepta vreo altă deosebită deslegare din partea Locotenenţei...»

. . . . . .

Gîndiţi-vă bine, vedeţi că fără aceasta nu poate omul a-şi împlini misia sa, şi grăbiţi a o face.

Nu sînteţi siliţi a publica acest decret prin gazete, căci el trebuie a fi cunoscut numai de administratori şi de dînsul.

Cum va putea el altminteri a-şi face provizii de hrană şi zaherele...

...La Pitesci am aranjat totul după cum mi s-a zis, şi nădăjduiesc că vineri, cînd mă voi întoarce prin Pitesci, să găsesc treaba bine pusă în lucrare, căci Christopolu este un brav băiat, măcar că nu are oameni devuaţi.

Unchiu-meu aflai că ar fi fost tare bolnav de răceală, dar că acuma este bine şi tare sănătos ; întorcîndu-mă voi trece pe la Bălcesci ca să-l văz.

Frate !..."

...Îl mişcă pînă la lacrimi acest „frate" cald şi plin, şi simţi o mîndrie nesfîrşită că fratele lui mai mic a găsit în această scrisoare tonul acesta bărbătesc, că scrie cu sentimentul unei răspunderi neobicinuite la el pînă acum şi mai ales la vîrsta de douăzeci şi trei de ani.

„...fiţi bravi şi aveţi curaj Magheru va scăpa causa noastră. Oh ! de ai vedea tu tabăra sa ! De ai vedea pe bravii săi panduri şi dorobanţi !...

---

[1] În manuscris acest pasaj din scrisoarea lui Barbu Bălcescu a fost omis de autor.

...Ingrijiţi a-i trimite puscile ce se vor fi dres, vorbesce cu Iell întru aceasta.

Adio, frate [să ne vedem cu sănătate][1], sărută pe mama, de va fi venit, şi pe Tiţa.

Adio.

B. Bălcescu

P. S. Să se repeteze de către Ministerul Finanţei porunci pentru a se plăti lefile la dorobanţi, căci Magheru se împiedică [de] asemenea nenumărate plîngeri care îl vatămă rău".

*

În dimineaţa de marţi, mişcarea pe drumul Giurgiului e mai zbuciumată decît oricînd. Cîteva zeci de negustori fugiţi în căruţe şi brişti aduc ştirea că turcii s-au pus în mişcare.

Au început operaţiile pentru ocuparea Bucureştilor. Aproape o mie de oameni au ieşit pe Podul Beilicului în sus să întîmpine armatele care se apropie.

*

— Ţiţo, n-aş fi crezut niciodată că haimanaua noastră iubită va deveni un bărbat atît de matur... Tu înţelegi, Ţiţo? Dă instrucţii şi directive... Judecă oamenii şi faptele... şi face asta tare frumos.

— Nicule, oricine poate izbuti la fel ca el. cu lumină împrumutată de la tine.. E un satelit... Trebuie să mai aşteptăm... Mi-e teamă că-şi va pierde lumina cînd se va depărta de tine.

— Vei avea tu grija lui... Ah! bună treabă ar face mama să mai întîrzie şi mai mult... să nu vie în capitala asta asediată... Îmi vine să-i trimit pe cineva înainte, ca s-o împiedice... Strînge tot, Ţiţo... Fiecare ceas începînd de ieri intră în socoteală hotărîtor... Mă duc la gazetă... Trebuie să pregătim numărul 26, care apare sîmbătă...

*

Nu mai plouă, e drept, dar uliţa e noroioasă... Soarele e albicios, luptă greu cu norii fumurii. E lumină, dar nimic nu face umbră şi văzduhul este jos. Copacii picură cînd treci pe subt ei.

---

[1] În manuscris au fost omise cuvintele din paranteză.

Bălcescu nu mai ia drumul obicinuit pe lîngă Biserica Amzei şi prin spatele Bisericii Albe ca să iasă la metocul Episcopiei, căci nu se poate trece din pricina noroiului. Birje nu se prea văd libere. Cu ploaia asta au căutare. Va încerca să ocolească pe lîngă curtea cea mare cu duzi şi frasini a unchilor Faca şi să iasă pe Podul Mogoşoaiei, unde e caldarîm şi se poate merge pe jos. Ceea ce îl miră pe Pod este că toate prăvăliile sînt închise... Au obloanele de lemn trase şi încuiate cu lacăte...

La colţul de la Fîntîna Roşie, jos, o cîrciumă e deschisă pe jumătate parcă... De aci încolo, toate prăvăliile şi-au tras marfa înăuntru şi au pus lacăte şi ele.

Din balcon de sus, la armenii cafegii, o fată tînără şi un negustor bătrîn priveau mulţimea care se plimba pe Pod aproape ca în fiece zi... dar în locul veseliei obicinuite, feţele sînt tăcute şi nedumerite... Mai mult se şopteşte la ureche... Ca de obicei, în faţa Palatului Administrativ şi a Vorniciei aşteaptă cîteva sute de oameni. În linişte.

Bătrînul giuvaergiu Haramenian, în anteriu şi cu şapcă pe cap, îl salută şi parcă ar vrea să întrebe ceva, cu atîta nelinişte, încît Bălcescu se opreşte, dîndu-i mîna.

— Intră azi, domnule Bălcescu ?... Ce s-aude ?

— Nu ştiu... dar... nu ştiu... sîntem un oraş asediat...

A trecut de bornele cu lanţuri ale Palatului Administrativ, reluînd pentru el însuşi... ideea întîmplărilor de adineauri... Oraş asediat... Da... Asta e... Acum pe stradă e o lume imensă, dar nu e nici o înghesuială. Pînă şi birjile merg la pas. La blănăria lui din prăvăliile de la faţă ale Bisericii Kretzulescu, peste obloanele închise cu lacăt, Müller, neamţul, a pus un mare steag tricolor... Cofetăria de mai jos e deschisă, dar obloanele sînt mişcate şi dezdoite, gata să se închidă...

L-a ajuns din urmă Bolintineanu...

— Eram în cofetărie şi te-am văzut trecînd... am alergat să te prinz. Ce zici... intră azi ?

Bălcescu îngheaţă. Aşa uşor ? Aşa simplu... ? Dar nu răspunde nimic...

— Am fost şi pe Uliţa Nemţească, pe Lipscani, pe Strada Franceză : prăvăliile sînt închise şi obloanele trase...

— Le e frică de turci ? Parcă turcii nu ştiu să spargă obloanele... ?

— De turci... de mahalagiii noştri... Şeful Poliţiei, Ion Brătianu, i-a sfătuit să închiză... E o mare teamă de devastări... Mahalalele au năvălit spre centru. Ai cetit Proclamaţia lui Brătianu ?

Şi cum Bălcescu îl privea nedumerit, îl opri în dreptul caselor Oteteleşeanu ca să citească amîndoi Proclamaţia şefului Poliţiei... Era pe un petic de hîrtie, cît o pagină de ceaslov, lipit pe uşa unei prăvălii cu ghete şi cizme.

„PUBLICAŢIE

Dela 11 Iunie şi pînă astăzi, în toate manifestaţiile noastre am dovedit că sîntem, mai mult decît totdeauna, aprinşi de sentimentele cele mai vii de dragoste şi de devotament pentru suzeranul nostru ; şi fiindcă tot acele sentimente împărăţesc astăzi în inimile Românilor de aceea invit pe toţi deobşte ca, la manifestaţia ce vor să facă excelenţei-sale Fuad Effendi, să nu poarte nimenea arme ; fiindcă acela ce se va dovedi că are arme asupra lui va fi privit cu drept cuvînt ca un cugetător de cevaşi crimă.

Şeful Poliţiei, I. C. Brătianu"

Bălcescu murmură mai mult pentru el :

— Ar fi putut să ne scutească de asemenea prostie...

Umblau acum prin mijlocul străzii unde lumea era mai rară... Cînd ocoliră spre redacţia *Popolului suveran*, întîlniră şi pe Bolliac. Venea şi el la redacţie.

— Bine c-ai venit, frate Bălcescule, că avem de vorbit.

— Despre ce să vorbim ?

— Ceva în legătură cu gazeta... O să vezi...

Se vedea lume multă şi spre Hanul Şerban Cantacuzino. Bolintineanu îl întrebă zîmbind pe Bolliac :

— Ce zici de lumea asta ?

— Asta nu-i nimic... îi răspunse, privindu-l miop poetul clăcaşilor.... Am auzit că pe Dealu Filaretului sînt zece mii de oameni care aşteaptă să întîmpine pe turci... Ar trebui să mergem şi noi pe-acolo...

În sălile largi şi joase ale fostei prăvălii, devenită sală de redacţie, erau aproape mai toţi colaboratorii *Popolului suveran.*

— Nimeni nu poate să stea în casă, cînd nu ştie ce se întîmplă pînă deseară...

— Vă înşelaţi... Sînt cîteva sute, poate cîteva mii de oameni care sapă în pivniţe ca să îngroape... Mulţi fug spre mînăstiri... cu bani şi giuvaericale... să le îngroape în păduri... Multora le e teamă că se va da foc oraşului... De obicei, Grigore Alexandrescu nu face fraze atît de lungi şi serioase, dar azi e tulburat şi el.

— Cine, Gligore ? Cine să dea foc oraşului ? întrebă mirat Bolliac. Ce interes au turcii să dea foc oraşului ?

— Poate turcii... poate sătenii care au început să vină... Cum a spus poetul :

Aste case şi palate
Aideţi a le dărîma...

Bolliac, Bălcescu şi Bolintineanu au trecut într-altă odaie, unde lucrează de obicei administratorul...

Chiar acum liniază nişte coale de hîrtie.

— Ilie, adu articolul pe care vrea să-l pună Teulescu...

Administratorul aduce un articol, cules gata, dat în corectură pe şpalt.

— Ascultă... Bolliac îşi caută ochelarii, nu-i găseşte, îi dă foaia de hîrtie... Ceteşte... tu... că nu-mi găsesc ochelarii... Şi-a sprijinit barba hirsută în palmă şi aşteaptă...

Bălcescu citeşte, însă citeşte în gînd... Articolul nu pare să aibă nimic neconvenabil în el.

„Păşirea armiei turceşti către capitală trebuie să ne înspăimînteze ? trebuie să ne întărîte în contra turcilor ?"

Şi continuă, arătînd binefacerile revoluţiei... Ar putea foarte bine să apară... A ajuns la ultimul aliniat... Îl citeşte şi e cuprins de mînie :

„Români, fiţi înţelepţi şi îngăduitori ! O mică imprudenţă ne va face să plîngem cu lacrămi de foc o patrie pierdută, şi libertatea de care ne bucurăm astăzi s-ar veşteji în mîinile noastre, ca o floare dalbă în mîna unui barbar."

A rămas pe gînduri şi iritarea îl cuprinde din tălpi pînă în creştet.

— E scris de Eliade... îi cunosc stilul... Cine l-a adus ?

Administratorul se explică... se justifică...

— Nu știu cine l-a scris, dar l-a adus domnul Teulescu. Dacă nu publicăm articolul acesta, nu putem apărea... Sîntem datori la tipografie și n-avem hîrtie...

Bălcescu își dă seama că a fost înșelat... A crezut că el conduce gazeta... că are cuvînt hotărîtor...

E mînios pe el însuși că a acceptat o direcție aparentă, echivocă... Foaia e a acelor care au fondat-o și care, acum cînd el nu mai e ministru ori secretar al guvernului... nu-l mai ascultă decît ca pe un redactor oarecare.

Aruncă foaia de șpalt de pe masă și trece furios dincolo... Privirea i s-a întunecat. Își pune pelerina mare, neagră pe umeri, își ia pălăria cu fund rotund și tare, cu marginile răsucite în sus.

— V-am salutat, domnilor! Renunț la onoarea de a mai colabora la *Popolul suveran*, unde e suveran însă domnul Teulescu.

Toate privirile îl urmăriră încremenite...

Din nou pe Podul Mogoșoaiei se gîndește că n-are pe lîngă el pe nici unul dintre prietenii săi pe care să se poată bizui... Arăpilă e la Paris, Iancu Ghica la Țarigrad, Magheru la Riureni... Axente Sever a plecat furios... E ceasul cel mai înalt al revoluției... Și cel mai greu... Și în ceasul acesta el este dezarmat... „Frăția" s-a desfăcut și în locul ei e „Clubul Regenerației". Nu mai are cuvînt în guvern... și la gazeta la care se refugiase ca să poată lupta mai departe este lucrat de Eliade... Nu e lîngă el nici Toma panduru... Nici Damian... Se va duce acasă și va trimite să-i cheme... Trebuie să-i vadă cu orice preț...

De miercuri pînă marți

Miercuri

În odaia cu pămînt pe jos, odaia zisă gătită, stau tolăniți de-a curmezișul patului așternut cu țoale Hergă, Damian, Panait[1], Simion... Pe lada de la fereastra dinspre curte stau

[1] În manuscris în cîteva locuri, se întîlnește în loc de Panait, Mihalache.

Toma și Filaret Mustea... Chiose s-a așezat pe un scaun cizmăresc cu trei picioare, lîngă masa cu patru picioare de brad, de la fereastra dinspre ulița noroioasă... Nu vorbesc... Din cînd în cînd Chiose trece plosca de la om la om, dar afară de Hergă nimeni nu se prea îndeamnă la băutură... De ieri de dimineață, de cînd s-a auzit că turcii au pornit spre București, Hergă parcă nu mai e om... E toată ziua cu Chiose după el și cu plosca alături... Nu că bea cine știe ce — abia trage din cînd în cînd cîte un gît zdravăn — și nici nu mai are răbdare să asculte cîntecele pe care Chiose abia le începe.

— Lasă-l, mă... lasă-l și pă ăsta...

Tace într-una încruntat și cînd vorbește, suduie... Ceilalți tac și ei...

Intră Licsandra cu o tigaie mare cu carne friptă... Au tăiat porcul... La ce le mai trebuie porc acum dacă vin turcii...? A adus și un taler cu mămăligă fierbinte pe el.

— Mai luați cîte o îmbucătură... din asta... Mai prindeți inimă.

— Mai lasă-ne dracului și tu cu mîncarea ta... Dă asta ne arde acum... Și Hergă mai trage un gît din plosca crestată cu fierul înroșit, vopsită cu roșu și verde.

Femeia, cu ochii mirați, cu carnea voinică, a rămas în mijlocul odăii, încremenită, nedumerită... Umerii îi sînt largi, fața bălană, ochii mari, verzi ca pruna verde. Nasul e puțin turtit și gura ca un măr roșu mușcat... Hergă parcă o vede întîia dată și îl cuprinde iar nebunia... Se înfurie și ea...

— Eu ți-aduc să crăpi... și tu zbieri la mine... Ai căpiat!

Toma se gîndește... Bine i-a spus... De ieri, Hergă parcă a căpiat. Supărat pe el, caută să îndrepte lucrurile.

— Mulțumim frumos, femeie... Bine te-ai gîndit...

Ilinca și Tincuța, cu fetița ei, sînt la Vadu Rău... date în grija nepoatei... O să nască acolo... Licsandra nici n-a vrut să audă... Nu vrea să se despartă de bărbat nici o zi măcar.

Mirosul de carne friptă și aburul mămăligii le-a făcut poftă la toți. Iau cîte o bucățică... mai înting și cu cocoloșii de mămăligă în untura încinsă din tigaie... Lui Simion, încaltea, îi e foame rău. Licsandru i-a făcut semn lui Chiose, care se duce cu bucata în gură să umple iar plosca...

— Ei, ce facem? întreabă scurt Hergă.

Nu răspunde nimeni... Fiindcă nimeni nu știe ce e de făcut.

— Mergem iar în deal... să vedem... poate că vin azi, e în sfîrşit de părere Simion. Azi trebuie să fie şi mai multă lume... A trecut şi negustorime multă pă Podul Beilicului.

Hergă se întoarce furios spre Simion, care e lungit în stînga lui.

— Ce vrei să căutăm noi acolo, mă? Ăştia să duc să strige „ura" turcului... să sărute cizmele ceauşilor... Ce vrei să căutăm noi acolo? Eu sînt dă părere să ne ascundem prin vii... şi pă care turci i-om prinde răzleţi să-i scopim ca pă mascuri...

Toma îşi şterse domol mustaţa după ce a băut din ploscă... o dă lui Chiose s-o puie pe masa acoperită cu pînză de casă...

— Ei, şi cu asta... ce-ai făcut, mă Licsandre? Ce foloseşte neamul după asta?

Hergă izbucneşte furios:

— Neică Tomo, atunci spune ce să facem, dacă ştii ce e dă făcut. Dacă nu, lasă-ne dracului cu ale noastre... Dumnezeul mamei lui de ungurean lui profesorul Axinte ăla, că tocma acum şi-a găsit să să ducă în aia mă-si la Sibii şi să ne lase pă noi, tabacii, dă capu nostru... tocma acum cînd vin turcii... A sărit, aşa fierbînd de furie, în mijlocul odăii...

— Hai în deal... Hai să vedem ce e-acolo... Chiose, du-te la tăbăcărie şi spune tabacilor să-şi ia puştile şi să vie în deal... Treci şi pă la Răducanu Răstignitu... Spune-i să vie şi măcelarii cu cuţitele lor.

Simion a sărit şi el din pat şi-şi potriveşte pistoalele la brîu.

— Ai auzit ce zice Brătianu... Să vie lumea fără arme...

— Ei, acum o să ne luăm după toţi spîrcîiţii... Să vie să-mi ia mie cuţitu dîn mînă că-l spintec ca p-un miel... Licsandro... o strigă pe nevastă în timp ce-şi pune pe umeri un zăbun gros... Adă sacul ăla să-l pui în cap, dă ploaie, că eu, pînă nu vin turcii, nu mă mai întorc acasă.

Damian s-a sculat, gînditor, de pe pat, şi îşi cercetează puşca... Pe Hergă îl întărîtă liniştea lui...

— Da' ce, mă Damiene, tu eşti mut... mă, dă n-ai scos o vorbă d-alaltăieri.

Damian îşi mişcă pe gînduri mustăcioara de sub nas.

— Nu sînt mut... Haide.

Au ieşit toţi în bătătură... Îl aşteaptă acum pe Damian, care s-a dus să aducă nişte ţoale mai groase de pus pe ei.

— Măi Simioane, dă-mi și mie un pistol de-ăla, și tu ia o pușcă din alea două ale lui Damian... că io cu o mînă nu pot trage decît cu pistolul.

Filaret Mustea a și ieșit pe poartă.

— Mă băieți, io mă duc să-mi iau barosul și viu cu țiganii mei... care cu ce-o avea.

— Bine, du-te... Chiose, în două ceasuri să-mi fii cu tabacii și măcelarii în deal... Să nu-ți uiți cimpoiul.

Chiose se supără.

— Asta-i, o să-mi uit cimpoiu acum...

Ieșiră pe drumul noroios dintre vii, pe marginea căruia rămăsese o margine, lată de o palmă, de iarbă curată, unde nu călcau carele și căruțele... printre gardurile vii de porumbe negre și măcieș cu bob roșu, de-a dreptul în drumul cel mare al Giurgiului... Lume era destulă... Poate ca la o mie de oameni între vii și grădina Bellului, risipindu-se și peste mirîștea de pe stînga drumului. Păreau adunați în jurul unei case, căreia i se vedea acoperișul de tablă. Făcură și ei la stînga într-acolo. Erau mulți tîrgoveți, dar erau și țărani mărginași cu zăbune peste cămășile cu rîuri roșii, băgate în nădragi... Bragagii, cu donițele în mînă și tablalele de gît, plăcintari cu tăvile rotunde așezate pe sobele tot atît de rotunde de tinichea înconjurau mulțimea, mulți olteni cu coșuri cu fructe, două căruțe cu mere și poame, abia pridindu cu vînzarea. Nu lipseau nici zeci de copii de prin mahalalele vecine, alergîndu-se în picioarele goale prin noroi. Era parcă într-o zi de sărbătoare pe maidanul cel mare al Filaretului, de-i ziceau acum Cîmpul Libertății.

Străbătură prin mulțime spre umbrarul casei, care părea miezul adunării, fiindcă părea mai mult o adunare. Casa era o cîrciumă închisă, cu obloanele trase. Cîrciumarul vînduse ieri, marți, tot ce avea de vîndut. Subt umbrar erau mese cu picioarele bătute în pămînt. Erau și două mese lungi, cu scaune, nedate la rîndea, mai la dreapta umbrarului. Se vîrîră printre oameni cum putură, să vadă mai de-aproape despre ce e vorba. Suit pe una din mesele de afară, un slujbaș, după cîte se părea de la ospelul comunal sau de la cine știe ce departament, vorbea celor de față cu o voce puternică, puțin cam spartă. Era într-un gheroc scurt cu coadă, cu pantalonii în dungi aproape albe-negre, cu o pălărie rotundă ca o tichie tare. Era tot congestionat și cu ochii bulbucați. Se vede că avea

obicinuința să vorbească la club sau la nenumăratele adunări, care se țineau pe Cîmpul Libertății, cu fraze scoase din gazetă.

— ...Atunci turcul o să zică... Va să zică vreți constituție... Noi o să zicem : vrem constituție... Cel mai sfînt pe lume... asta vrea popolul român. Trei luni sînt, fraților, de cînd glasul lui s-a auzit în toată lumea și majestatea-sa sultanul s-a încredințat că are un popol vasal credincios și turcii s-au convins... Da, s-au convins, fraților, că românii le sînt frați subt același părinte... Este, fraților ? Este ! Trei luni numele sultanului a fost glorificat... Ecselența-sa Suleiman-pașa, marele celebru în arme și în consiliuri, cunoscut în Europa în lauda musulmanilor...

Atunci răsună o voce cam răgușită și aspră :

— Căz... mai dă-l în munie-sa pe Zoleiman àsta !

Se auziră rîsete și toate privirile se întoarseră spre cel care suduise de mamă pe Soleiman, cumnatul sultanului... Era un om ca de cincizeci de ani, roșu la față, cu ochii fără gene, cu țeasta capului cheală și lucioasă ca un ou... De jur împrejurul ei, țeasta avea, parcă lipite în jurul ei, fire de păr bățoase și neegale, ca un păr de capră neagră... Era îmbrăcat într-o pelerină cu mînecі și-și ținea pălăria largă de tot alături, căci era așezat pe o masă și picioarele nu-i ajungeau pînă jos.

Hergă recunoscu în mutra asta pe unul din profesorii cu care venea pe la ei, la tăbăcărie, Axente Sever... Se uită, înfiorat, să-l vadă dacă nu s-a întors cumva, dar nu văzu decît alți trei profesori, ungureni, cum le zicea el.

Oratorul își mușcă buza, aruncîndu-i omului chel o privire furioasă și încercă să-și reia cuvîntarea. Dar rîsetele nu se potoliseră de tot și el își pierdu șirul... începu să se bîlbîie...

— ...și augustul... Ecselentia-sa... sultanul Abdul Medgid Chan...

— Căz mai dă-l în munie-sa și pe sultanul Abdul Medgid Chan... se auzi din nou vocea răgușită și tăioasă a profesorului.

Acum lumea izbucni în hohote care nu se potoliră decît cînd tribunul poporului coborî de pe masă, încurcat, zăpăcit de tot.

— Apăi căz mai bine să mai rostuiască o loază ghe-astea ghe-ale noastre... carevaș verzuri... Au de Cîrlova, au de Glîgore Aleczandrescu, carele naiba o fi numai să fie, căz tot patriotice se cheamă...

Se auzi o aprobare din grupul sătenilor, după port din jos dinspre Olteniţa.

— Dară... dară...

— Apoi, mă loazelor, no că care o să gheclamaţi, mă rog vouă, ca să vă contîmple popolul nost. No că zîi tu... Vazîlescule !

Cu cei trei profesori ardeleni de la Sfîntul Sava erau şi vreo treizeci de elevi de-ai lor. Cel numit Vasilescu, un flăcăiandru foarte înalt pentru vîrsta lui, cu trăsăturile foarte regulate, cu cap de statuie aproape, declama cu o forţă neobicinuită *Umbra lui Mircea la Cozia...* Cînd sfîrşi, aplauzele nu mai conteneau... Coriolanus Devilan, profesorul chel, mulţumi cu mîna întinsă şi el, de parcă el ar fi fost aplaudat.

— Apoi că ţi-o vinit rîndul şi ţîe, măi nărodule, tu, măi, ăla de stai aşa ca prostu, măi, cum naiba te cheamă, că-ţi uitai numele... ăla caraghiozu...

Elevii pricepură şi veseli începură să strige :

— Fotiadi...Auzi... Fotiadi...

— Domnule profesor, eu nu ştiu decît anecdote...

— Apăi căz spunie şi anecdoche, măi jîgodie, să mai ne înveselîm puţîn că o săptămînă ne-o tot plouat...

Dar în timp ce Fotiade, scurt şi îndesat, se urca pe masă, Hergă întrebă cu o voce de taur :

— Da' cu turcii dacă vin ce facem, domnule prifisor ?

Coriolanus se uită la cel care-i pusese întrebarea şi-l măsură cu privirea, bucuros, văzîndu-l atît de mare.

— Apoi e foarche sîmplu, îi trimichem ghe ungheor venit.

Pe Hergă îl pufni rîsul, rîseră şi cei mai mulţi din mulţime.

Fotiade spuse o anecdotă cu un ţigan viteaz, care zicea că merge la război, da să-i dea stăpînirea pe cineva care să-l păzească de cîini. Lumea rîdea cu hohote.

— Apoi căz rîdeţi ca proştii, fu de părere supărat, Coriolanus. Căz nîci voi nu aveţi mai mult coraj... Aţi făcut mă rog rivoluciune şi acum împloraţi, mă rog, pe turc să vă apere rivoluciunea... că-z voi sînteţi nişte biciaznîci, nişte betegi adormiţi ghe-a-mpicioarile.

Oamenii înveseliţi rîdeau. Erau mai cu seamă vreo cîţiva băieţi de prăvălie, în faţă, care se prăpădeau de rîs... În mijlocul lor, vreo doi negustori cu giubele şi şepci se ţineau să fie cu greutate, dar pînă la urmă au început şi ei să rîdă.

— No că, Vazîlescule, căz gheclamă tu şi poezîia lui Mureşanu, se întoarse Coriolanus către băiatul înalt.

— Care, domnule profesor ? răspunse cel vizat, cu o grăbită simpatie, căci profesorul, simpatizat de elevii săi de obicei pentru glumele lui, le cîştigase azi, întregului colegiu, şi simpatia celor adunaţi. ...*Un răsunet ?*...

— *Un răsunet ?* Păz dracu... Aia care v-am învăţat... *Gheş-cheaptă-te, române...* No, căz aia cu tiranii, cu barbarii de tirani, no cîntecul libertăţii, mă loază !

Vasilescu privi un punct nedefinit peste capetele celor de faţă, apoi îşi umezi buzele şi începu :

„Deşteaptă-te, române ! din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani.
Acum, ori niciodată, croieşte-ţi altă soarte,
La care să se-nchine şi cruzii tăi duşmani.

. . . . . .

N-ajunse iataganul barbarei semilune...“

Declama cu o voce tînără, înfiorată şi puternică. Parcă vedea înaintea ochilor pe sultan şi toate paşalele cînd zicea „barbarii de tirani“. „Altă soarte“ trecu asemeni unui pumnal nevăzut prin toate inimile celor de faţă. „Altă soarte“... şi deodată simţiră că asta nu e o poezie, ci e glasul libertăţii însăşi...

Fu necontenit întrerupt de strigăte : „Vrem libertate ! Vrem constituţie ! Trebuie să scăpăm de robie !...“

Toma strigă însufleţit :

— Dacă vin turcii... nu mai scăpăm dă clacă niciodată...

Şi sute de săteni strigară cu obidă :

— Dară... dară...

Mulţimea era tare însufleţită. Cînd sfîrşi elevul Vasilescu, uralele nu mai conteneau.

— No, că loază, vin să te îmbrăţişez... şi profesorul strînge la pieptul lui pe elev.

Atunci un altul dintre cei trei profesori, un braşovean, cel gros, cu ceafa în trei rînduri, cu ochii negri, mari şi mustaţa retezată scurt... vorbi cu voce dulce de tenor, neaşteptată la asemenea trup :

— Mă rog frumos dumneavoastră, poate că știți, mă rog frumos, că astă poezie a lui Andrei Mureșan se potrivește, adică vreau să spui că merg cuvintele, mă rog frumos, cu un cîntec mai vechi, pe care crez că unii din dumneavoastră îl cunosc poate... îi zice *La sînul mamei mele* și muzica acestui cîntec este de onoratul nostru coleg. dascălul de muzică Antonie Pann.

— Căz mai dă-l în munie-sa și pe tîrcovnicul ăsta... căz de ce nu e acum cu noi aci... alături de popol, ca să ne cînte să ne meargă la inimă. mîrîi Coriolanus încruntat.

— Apoi eu crez. onarate coleg, că dacă muzica lui este aci, apoi este și el, musai să fie, cu noi... Mă rog, știți careva acest cîntec *La sînul mamei mele?*

Se făcu o liniște plină de așteptare. Spre mirarea celor de față, unul dintre cei doi negustori, cel mai negricios, răspunse profesorului :

— Mi se pare că-l știu eu... Și începu să cînte cam moale, larg *La sînul mamei mele.*

— Apoi ie... apoi ie, începu profesorul cel gros, după cîteva măsuri, și reluă el, mai viu, mai iute... cu o voce caldă, dar prea ușoară : *„Deșteaptă-te, române ! din somnul cel de moarte...“*

Se potrivea cîntecul de minune. Începură să-i ție isonul. Cei dintîi prinseră muzica elevii. O luară de la început. Cîntară ca bezmeticii aproape pînă ce se lăsă seara... Cîntecul li se părea minunat. Într-un răstimp de liniște, Toma strigă cu o voce puternică :

— Fraților... să nu-i lăsăm pă turci să intre în oraș...

Și deodată strigătul fu reluat, în tălăzuire. de mulțime...

— Nu-i lăsăm... Nu-i lăsăm...

— Cu piepturile goale îi întîmpinăm, dar nu-i lăsăm...

— Să nu-i lăsăm !...

— Nu cu piepturile goale... cu puști și cu topoare, strigă Hergă și amenință cu mîna lui mare...

— Da, cu puști și topoare, îi răspunse mulțimea ca un ecou.

Și iar începu cîntecul *Deșteaptă-te, române...*

— Nu pleacă nimeni acasă... se striga din cînd în cînd.

— Nu pleacă nimeni... își răspundeau unul altuia.

*

Peste vreo două ceasuri, Toma, văzînd că o să înceapă să se însereze şi aducîndu-şi aminte din tinereţile lui cînd se lupta, [ca] uriac-pandar subt comanda lui Magheru, cu turcii de-a lungul Dunării, îşi zise că nu ar fi bine ca la noapte oamenii să se trezească buimăciţi de somn, că ştia el că o să adoarmă pînă la urmă, cu patrulele turceşti peste ei... Ochi pe drum, ca la vreo mie de paşi, un fel de ruină, care era în plin cîmp.

— Oameni buni, spuse el, uite ce... noi sîntem acum ca un fel dă tabără şi socot că ar fi bine să punem şi noi o pază înainte pă drum.

— No căz bună idee. Să nu ne pomenim cu vreo ciurdă de porci mînaţi de turci, pe drum, dînd buzna peste noi !

— De aceea eu zic că v-o zece-douăzeci dă inşi să mergem înainte şi să păzim la casa aceea, dormind cu rîndul.

— Bine gîndit, se auzi o voce...

— Alegeţi oamenii pe care-i vrei, întări negustorul, care abia acum observă însă că propunătorul n-are mîna stîngă.

— Apoi eu zic să meargă cu mine, de vor, ăi care au puşti ori pistoale, spuse Toma sfătos şi liniştit. Uite, noi sîntem aci vreo trei... eu, fiu-meu, Damian îl cheamă, şi nepotu-meu Simion după nume. Mai e şi băiatul ăsta, Panait.

— Am şi io o cioarsă de pistol, spuse un bărbat îndesat şi negricios, cu faţa tare brăzdată, aproape scofîlcită.

Purta un fel de barbă scurtă, cărunţă, de părea mai curînd neras de două săptămîni... Era îmbrăcat cu nădragi şi o flanea albastră, cu mîneci lungi, încheiată cu nasturi albi.

Toma îl privi lung şi pe urmă zise liniştit :

— Dacă vrei şi dumneata...

Coriolanus însă interveni hotărît, spunînd omului cărunt :

— Apoi căz ce nu dai dumneata pistolul aşela unui tînăr şi dumneata să stai la noapte să-ţi odihneşti ciolanele, aci pe scîndura asta, lîngă mine ?

Omul cărunt, cu faţa scofîlcită şi nerasă, trecu încruntat, fără să spună o vorbă, alături de Damian. Mai trecură lîngă ei alţi vreo doi, cu şuşanele subt braţ.

— Eu aş merge cu dumneavoastră, dar mi se pare că şuşaneaua asta a mea nu-e bună de nimic. N-am mai umblat dă mult cu ea... A cam îmbătrînit, săraca.

Unul, cu mustața întoarsă spre urechi, i-o luă din mînă, o cîntări, încercă să umble la trăgaci.

— E bună dă mînat porcii cu ea.

Atunci omul cărunt, neras puse mîna pe șușanea.

— Da' ce are, mă omule ? Ia dă-o-ncoa...

— Naiba știe ce are... A înțepenit parcă dă cînd n-am mai umblat cu ea... Cunoști cumva la puști ?

— Știu io... ? S-ar putea să cunosc ceva...

— Te pomenești că te pricepi, spuse un dascăl.

Omul cărunt și cu fața scofîlcită nu răspunse și luă șușaneaua, o scutură, scoase din tureatca cizmei scurte un șiș, desfăcu vreo două cuie răsucite... Le strînse la loc... Frecă cocoșul și trăgaciul cu mîneca flanelei... Ceru unuia o vergea de porumbar din gardul viu.

— Prav ai ?

Avea și „prav" și cîțiva plumbi băgați în cămașa cu praf. Omul negricios încărcă șușaneaua subt privirile uimite ale celor din jurul său, atenți de parcă urmăreau o minune. Se uită în stînga, în dreapta și apoi zări pe casă un titirez de vînt. Ținînd șușaneaua cu o singură mînă, slobozi plumbul în titirez, care zbură fulgerat... Bubuitura armei fu atît de puternică, răsună atît de departe peste lanurile de porumb, încît mulțimea tresări înfiorată.

— Căz tunie jenia-n tine, se cruci, închinîndu-se Coriolanus : Căz așa ceva eu n-am mai pomenit. Să țîi pușca cu o singură mînă, cînd alții o culcă pe zid au pe pămînt, și să lovești gîndacul ăla cu ea... N-o fi fo' nici la grenădirii lui Napoleon, cît era el de Napoleon...

— E destul dă bună, zise omul înapoind șușaneaua.

Cînd auziră despre ce e vorba, mai veniră vreo cîțiva, ca să le dreagă puștile și pistoalele ruginite.

— Ce-i cu asta, vericule ? întrebă un oltean scund, care-și desfăcuse marfa și acum se și făcu pe loc un soi de ucenic al meșterului.

— S-o ia dracu ! S-o fi strîmbat și joacă, zic io, cocoșu ; că uneori ia foc, alte ori nu.

— Dă ce-ai mai adus-o atunci ? îi ceru socoteală oltenașul, în timp ce omul negricios dregea un pistol.

— Așa... ca să-i sperii pă turci, spuse lunganul, care era posesorul puștii... Ziccam că la nevoie e bună și ca bîtă.

— Atunci dă-o lu teticu... să ţi-o meşterească el, se îmbună olteanul, care se afla din ce în ce mai mult în treabă.

„Teticu"... Le plăcu vorba şi toţi rîseră cu poftă.

— Hai să mergem, zise Toma cînd văzu că se adunaseră vreo douăzeci de inşi cu puşti şi pistoale.

— Da' pă mine nu mă vrei, neică Tomo ? întrebă, cu ochii scăpărînd de mînie, Hergă. Nu mă vrei cu satîrul ăsta ?

Înciudat, Toma îl împinse între ceilalţi.

— Apoi mai avem nevoie dă cîţiva şi fără arme, pentru schimb.

— Eu merg cu teticu... ţîşni olteanul în ceata ălor cu puşti.

Mai intrară în rînd şi vreo cinci elevi.

— Haide, spuse Toma, cu glas poruncitor, şi porni înainte.

Coriolanus se uită lung după omul negricios.

— Auzi ? Cu o singură mînă a zburat titirezul ăla. Mare blestemat trebuie să mai fie şi ăsta.

— Cine ? întrebă tenorul cel gros. Teticu... ?

— Teticu...

*

În scurtă vreme, înainte ca să ajungă ceata la ruină, se văzu desprinzîndu-se de ea cei cinci elevi şi olteanul, care nu se dezlipea de coşurile lui goale, năclăite de boabe de struguri. Se abătură peste mirişte, peste cîmp... Toţi îi priveau nedumeriţi... Se însera uşor... Spre apus, norii plumburii nu îngăduiau decît o geană mai albicioasă, dar soarele nu se vedea.

— O să plouă la noapte, se scărpină unul, de lîngă cîrciumă, în cap.

— Tare mi-e teamă c-o să plouă, îi răspunse altul, amărît la gîndul că vor avea o noapte grea. După înfăţişare erau doi băieţi de prăvălie.

— Dacă începe să plouă, io o s-o şterg... Nu sînt nebun să stau să mă taie turcu la noapte... Dumneata ştii cum sînt turcii cînd să înfurie ? Turbaţi...

Mulţi gîndeau aşa... Le era ruşine să plece acum... Aşteptau să se înnopteze bine...

Peste cîteva clipe, cei de la cîrciumă, care urmau pe cei care o luaseră peste cîmp, se lămuriră... Elevii şi soţii lor fură îndrumaţi să aducă paie din două şire mari, alăturate, care se vedeau nu prea departe. Un val întreg se desprinse din mulţime, îndreptîndu-se în grabă într-acolo.

*

Peste vreo jumătate de ceas, vîlvătăile focurilor iluminau în înserarea plumburie tot cîmpul... Subt umbrar, paiele aşternute pe mese şi pe jos făgăduiau odihnă bună... De altfel, peste cîtva timp, toată lumea îşi găsi loc pe paiele aşternute în faţa cîrciumii. Toma veni dinainte şi-i rugă pe cei mai dinapoi să ardă paiele cu socoteală... După ce focul s-a aprins, ard bine şi cocenii şi ştiuleţii de porumb... Sînt vreo cîţiva tufani singuratici... Cei care au topoare pot tăia crăci pentru foc..

*

/ De jos, din vale, Chiose urca dealul, care părea în flăcări, vreo şaizeci de tabaci, dintre care cei mai mulţi aveau puşti... Podul Beilicului era desfundat şi ei se înşiruiau pe marginea drumului, unul după altul... Devale, Bucureştii erau învăluiţi în ceaţă... Se vedeau rare lumini ici şi colo... Nu era frig, dar umezeala pătrundea încet în trupuri... De aceea oamenii se îmbrăcaseră mai gros... Stelele se iveau ici-colo, cîte una palidă... repede biruită de fumul norilor.

Ajunseră din urmă ceata lui Filaret Mustea, pornită din ţigănie... Erau ca la patru-cinci sute de oameni, dintre care numai vreo doi aveau puşti şi alţi vreo patru, pistoale... Mai toţi erau în picioarele goale şi mai mult dezbrăcaţi decît îmbrăcaţi... Pe umeri aveau ciocane, drugi de fier... Erau iluminaţi de vreo douăzeci de masalale făcute din păcură, zdrenţe, paie şi tot felul de resturi. Altfel ceata lor era risipită pe o distanţă mare.

Tabacii, care mergeau mult mai repede, le trecură înainte tocmai cînd ajunseră în cîmpia de pe podiş. Cei de la cîrciumă priveau cu un soi de încîntare alaiul luminat de facle, care se apropia acum de mulţimea cea mare... Nu fură de altfel singurii care veniră în noaptea aceea. Timp de două-trei ceasuri urcară cete de cîte trei-patru inşi şi de multe ori şi mai mulţi, îngroşînd numărul celor ce aşteptau pe turci... În schimb, se pare că plecară cel mult zece-douăzeci de inşi, pe furiş, făcîndu-se că se duc pentru alte nevoi, pe cîmp.

*

La focul cel mare de lîngă ruină erau acum mai bine de şaptezeci de oameni... Teticu dresese încă vreo două-trei pistoale şi pe celelalte le puse deoparte... Mai avea nevoie de unele scule, care acum îi lipseau... Firele ţepoase ale bărbii cărunte îi mergeau una de subt ochi pînă în jurul gurii mari şi întoarse în jos, ca într-un rînjet. Cele două cute adînci din obraji, de fiece parte cîte două, nici barba aspră nu le putea ascunde. Fruntea era rotundă şi trudită deasupra ochilor mari şi negri... Avea, se pare, dinţii pierduţi, cei mai mulţi, căci rostea cuvintele cu oarecare greutate.

— Cu meşteşugul ăsta nu mori de foame, moşule, îi spuse Panait.

Cînd auzi că i se spune „moşule", omul tresări şi un fulger îi trecu prin privirea întunecată. Pe urmă lăsă capul în jos, încruntat.

— Nu mori dă foame cu el, vericule, nu... mori dă glonţ...

Hergă zîmbi şi spuse cu o voce sigură, de cunoscător :

— Ce moş, mă ?... Nu văzuşi cum ridică şi slobozi şuşaneaua cu o singură mînă ?...

Cînd sosi Filaret Mustea cu vreo cîţiva dintre ai lui, fiu-său cel mare şi vreo doi nepoţi cercetară împreună puştile, şi după ce fierarul ascultă lămuririle lui Teticu, lămuri şi el, la rîndul lui, pe fiu-său şi pe nepoţi... şi-i mînă să le facă în noaptea asta chiar, acasă, unde au foale şi scule, şi pînă în zori să vie cu ele înapoi...

— Io zic că porumbul ăsta cît o fi pă cîmp n-o să le ajungă la oameni, îi spuse Toma lui Hergă, lungit pe paie, la oarecare depărtare de foc şi ronţăind boabe coapte pe care le desprindea cu podul palmei de pe ştiulete... Unii oameni n-au mîncat poate d-azi dimineaţă... Dacă nu găsim ceva, îi pierdem din mînă.

— Sînt şi dovleci risipiţi prin porumb... Sînt buni copţi pe vatra încinsă, neică Tomo... Să pot scoate dă pă moşia Bellului o sută de căruţe de dovleci, îi arătă cel întrebat, care cunoştea destul de bine locurile.

Nu prea e vremea dovlecilor... Poate că unii să să fi copt, dar e încă prea dăvreme pentru dovleci... Nu e aşa, Panaite ?

Toma şedea cu picioarele subt el şi nu-l vedea pe Panait, care răspunse cu o uşoară îndoială :

— Aci, la noi, să coc mai devreme decît în alte părţi.

— Pă vale jos... sîrbii au pus anul ăsta mulți cartofi... Eu zic să luăm cîțiva oameni și să aducem cartofi... Copți sînt tare buni, le atrase luarea-aminte Hergă, mare mîncăcios, căruia i se făcuse cam foame.

Oltenașul smead, care-și pusese coșurile subt căpătîi și cobilița alături, își dădu și el părerea :

— Pînă să scoatem din pămînt cartofii, e mai greu... da' vin căruțe întregi în piața Ghica... Mergem la piață astă-noapte...

— Ceva trebuie făcut, spuse Toma, răscolind jarul cu un băț lung... Trebuie să ne gîndim că oamenii au nevoie și dă apă.

Hergă se ridică în capul oaselor.

— Uite ce, mă rumâne, cum te cheamă...

— Codin, răspunse olteanul.

— Uite ce, măi Codine, tu mergi astă-seară cu mine... Mai dă-mi și din oamenii dumitale cîțiva, nene Musteo.... Plecăm chiar acum și în zori o să vă aducem tot ce vă trebuie... Lăsați pă mine... să știu că fac moarte dă om, da' cu mîna goală nu viu. Nu crez că turcii vin în noaptea asta...

— Ei, tocmai asta e, se amestecă hotărît în vorbă Teticu... Noi ar trebui să știm și ce fac turcii... Se apropie, stau pe loc ?... Cît de repede înaintează... N-o să stăm țepeni, cu ochii zgîiți spre zare...

Toți fură pătrunși de adevărul celor spuse...

Damian, care nu scoase o vorbă, după obiceiul lui, toată seara, trînti șapca de pămînt.

— Teticu are dreptate... trebuie să știm unde sînt și ce fac turcii... Damian înțelegea, desigur, mai bine decît oricine nevoia de a ști ce făcea dușmanul. Cîtă vreme nu vedea nimic înaintea ochilor, îi era frică... O frică neroadă... de nestăpînit... Așa era și cînd chervanele erau atacate de tîlhari. Dacă nu vedea nimic, și-i știa în întuneric, aproape că dîrdîia de frică... Nu rîdea nimeni de el, fiindcă îl cunoșteau și știau că ziua era de o îndrăzneală și de un calm de fier.

Crescură din întuneric trei umbre, tot mai lămurite pe măsură ce se apropiau de vîlvătaia focului. Era întîia patrulă care mersese cale de un ceas aproape și nu întîlnise nimic... decît fugari... Se hotărî să se trimită pe loc iscoade departe, în jos, pînă dincolo de Argeș... Cei mai bine cunosc locurile acestea — potecile lăturalnice, pădurea, oamenii de pe la Comana, de la Călugăreni. Dacă s-ar găsi doi-trei oameni din partea locului,

ar merge cu ei Damian şi Simion. Acesta sări în picioare şi se îndreptă spre cîrciuma închisă... Cutreiera printre focuri, strigînd cît îl lua gura. Strigătele lui : „Mă, tu ăla din Comana... Mă, tu ăla de la Călugăreni... fă-te-n-coa', mă !" se purtară de la foc la foc, reluate de binevoitori. Cu zăbunele lor pămîntii pe umeri, cu nădragii îngăietănaţi şi încreţiţi, cu fundul la genunchi, se şi iviră cîţiva din partea locului, nişte bulgari de pe Neajlov.

Teticu îi privi cu oarecare neîncredere.

— Aţi putea voi să ascundeţi printre voi, pe-acasă, vreo doi oameni de-ai noştri... ca să vă stea alături ?

— Putem, bre, cum să nu putem, spuse cel mai în vîrstă dintre căciulari, cu faţa lată, aspră.

Apoi Teticu le spuse pe bulgăreşte :

— Mă, să nu care cumva să-mi vindeţi oamenii, că praful se-alege dă casele voastre.

La acestea, bulgarul mai în vîrstă se închină cutremurat şi spuse tot pe bulgăreşte :

— Cum poţi să te gîndeşti la asta, bre omule, creştini sîntem !

Damian îşi lăsă puşca lîngă Toma, care o dete olteanului, luă unul din pistoalele lui Simion, care şi-l luase înapoi pe cel de la Hergă, şi cinci inşi se topiră, pe măsură ce raza focului slăbea, în întuneric, prin marginea lanului tarlalelor de porumb. Întîlniră numaidecît trei inşi, care tîrau o cracă de gorun, groasă cît un copil, pe care o tăiaseră mai din jos, din marginea drumului.

Hergă, după ce încercă să recunoască pe cei ce tăiaseră craca, tabaci de-ai lui, se întoarse către oltean :

— Hai acum şi noi la treabă... Hai, Chiose, mişcă !...

*

La început, numai cîţiva priveau nedumeriţi, din Dealu Mitropoliei, focurile mari de pe Dealul Filaretului.

Înăuntru, în sala Adunării Obşteşti, continua şedinţa de seară a clubului. Vorbea Brătianu, înflăcărat, cu vocea subţire şi ţipătoare, cerînd să se organizeze chiar mîine, joi, o procesiune, care, cu mitropolitul şi o sută de preoţi în frunte, să-i ceară lui Fuad să respecte constituţia.

Sala era joasă și lungă, pînă la mijloc băncile erau laterale, iar în mijloc era locul liber, căci pe vremuri boierii aleși își trimiteau propriile lor jilțuri de-acasă. Lume multă, dar îngrijorată... Se vedea limpede că oamenii vor și nu știu ce vor... Că așteaptă și nu știu ce să aștepte.

Un tîrgoveț se apropie de scaunul de lîngă tribună, pe care sta Rosetti, și-i șopti la ureche :

— Mi se pare c-au venit turcii... au făcut tabără deasupra Filaretului... Să văd focurile de-aici...

Rosetti șopti și el ceva la urechea lui Ion Brătianu, care rămase încremenit. Ieșiră apoi toți cei de-acolo lîngă clopotnița de la poartă... Într-adevăr, spre Filaret lumina flăcărilor mari, întoarsă de nori, arăta ca un singur foc mare... Vreo doi se suiră în clopotniță, să vadă mai bine... Spuseră că sînt aprinse pînă departe multe focuri, dar oameni nu se văd.

— Jean, trimite pe cineva la Locotenență, numaidecît, fu de părere Costache Rosetti. Ai dorobanți aci ?

Dar în clipa aceea sosi oratorul, cel cu pantaloni în dungi albe și negre, care vorbise la cîrciumă. El le aduse vestea că n-au venit turcii, dar că o mulțime de mahalagii, cu dascălii de la Sfîntul Sava, au făcut focuri, cîntă un cîntec nou, *Deșteaptă-te, române,* și așteaptă pe turci cu puști și topoare...

— Cum e poporul ăsta, Jean, spuse nedumerit Rosetti... Oricine, orice demagog îl zăpăcește... Asta este isprava lui Bălcescu...

— Bălcescu ăsta se pricepe la politică așa cum mă pricep eu la întărcatul oilor, rînji fostul și încă actualul student de la Paris.

*

Către miezul nopții cînd Toma se întoarse dintr-un fel de cercetare făcută pe la focuri, Teticu îl pofti jos pe paie... după ce făcu semn lui Panait să asculte și el.

— Ce fac oamenii ?...

— Mulți au adormit... Ceilalți mai rontăie porumb copt. Profesorul doarme și el învelit în paie... Școlarii lui spun drăcii și rîd... Nici gînd n-au să doarmă...

— Uite ce e, neică, mai e o drăcie care vrea dezlegare... M'neata crezi că oprim noi în loc armata turcească... așa, nu-

mai cu oamenii pe care îi vezi ? Cu o mie, două dă oameni... nu-i așa, vericule ? Și se întoarse către Panait, care ținea în dinți un fir de pai.

— M-am gîndit și io la asta, omule... Trebuie să aducem aci satele... spuse Toma, adunînd paiele mai bine subt el.

— Ei, păi vezi ? Dă vreo două ceasuri tot la asta mă gîndesc. Trebuie să aducem opinca... și repede...

Toma se uită spre cer, ca să vadă de e tîrziu, dar nu se vedea decît o steluță palidă între valuri moi și fumurii de nori.

— Uite, nu știu cum stăm cu vremea... da' crez că nu-i trecut dă miezul nopții. Io aș pleca acum chiar spre Vadu Rău... Poimîine aș fi aci cu patru-cinci mii dă oameni, adunați din toate satele...

— Așa te vreau, neică Tomo, și ochii de diavol ai lui Teticu parcă rîdeau între încrețituri și țepile bărbii cărunte... Numai că nu trebuie să pleci acum, noaptea. Mi-nchipui că ești trudit. Ai să dormi un ceas, două și mîine dimineață îți găsim o brișcă bună cu trei cai voinici, cu care să ajungi la Vadu Rău, că am fost și io pe-acolo și știu... în trei ceasuri.

— Vorba e, măi Teticule, nu te supăra că-ți spui așa, că uite, nu-ți știu numele...

— Zi-mi cum naiba mi-oi spune, că tot io sînt ăla, îi spuse cu o strîmbătură a gurii Teticu.

— Uite, vream să-ți spun... că dă unde luăm brisca, caii buni ?

Fălcile cu obrajii zbîrciți ai Teticului se încleștară... Ochii îi scînteiară din nou și mîna cu vine subțiri se făcu parcă de oțel, strîngînd bota cu apă...

— Dă unde brișcă și cai ? Și simți că un val de sînge i se urcase la cap... Se răsuci în el însuși [de] parcă vorbele lui Toma l-ar fi înjunghiat... Apoi spuse aproape șuierat, dar în șoaptă : Bicisnicilor !... Tot ce e în jurul vostru e-al vostru... E dreptul vostru... Apoi trase un gît de apă din botă și rosti mai departe, înmuiat, spunîndu-i poruncitor lui Mustea : Vă duceți mîine dimineață la via asta mare și aduceți o brișcă, o căruță cu patru cai... Apoi se întoarse iar către Toma : Luați steaguri cu voi și o tobă. Ia și cîțiva băieți de la școala aia cu dumneata... Știu să cînte strașnic afurisiții ăștia...

Panait începuse parcă să fiarbă de cînd asculta ce spune Teticu.

— Uite ce e, măi Teticule... Io aduc pînă mîine şapte sate dintre Popeşti-Vasilaţi în jos... pînă spre Frumuşani şi Budeşti...

— Aşa da, vericule... Ei, acum să vă văz mîine la treabă... Ar fi bine să trageţi acum un somn bun...

Toma era parcă nedumerit, totuşi... Teticu îl întrebă mirat :

— Ce te codeşti atît ? Trebuie să fim mulţi... Că n-avem arme...

— Mă gîndeam... Hergă e plecat, Damian şi Simion sînt plecaţi... Panait pleacă şi el... Dacă vin turcii ?

— Fugi de-aci, omule... mai dă folos sînteţi dacă veniţi cu cîteva mii dă oameni mîine aci, să astupăm şi celelalte intrări în oraş... ca să nu fim cam înconjuraţi... N-avea nici o grijă... Nici ei nu vin la întîmplare... Le-o fi spus ciocoii care au fugit la ei ce le pregătim... Numai să le-o pregătim bine...

Panait îşi scutură căciula de paie, îşi aşează mai bine zăbunul pe umeri şi aruncă o privire în jurul lui...

— Io am plecat... N-am nevoie dă ajutor, că mi-e casa la o zvîrlitură de băţ şi am în sat vreo zece veri... Mîine sîntem şapte sate aici...

La chip, fratele lui Mitu nu semăna cu el, spălăcit, uscat şi lung la faţă, de parcă nici nu erau fraţi. Nici nu se putea stăpîni ca acesta. Dar era tot atît de inimos... şi, e drept, cam repezit puţin. A pornit-o ca scăpat din praştie...

— Dacă n-ar ploua măcar în noaptea asta... se scărpină în cap grijuliu Toma.

Joi dimineaţa

De dimineaţă burniţa încet... Pale de ceaţă se sfîşiau de copaci. Frunzişul copacilor picura încet. Focurile, cele mai multe aproape stinse, scoteau mult fum, care se amesteca şi se învolbura cu ceaţa, tîrîndu-se peste cîmp...

Mustea, întovărăşit de vreo trei ţigani de-ai lui, venea încet pe drumul lăturalnic care ducea între vii, veneau cu mîna goală.

Teticu îi întrebă de departe :

— Ei, ce-aţi făcut ? Că neica Toma trebuie să plece...

Mustea răspunse numai cînd veni aproape de tot :

— E greu să te înțelegi cu arnăuții baronului ăsta, că zic că proprietaru lor e baron, sau ce dracu o fi... Sînt vreo zece, înarmați pînă în dinți, cu pistoale... Au și puști...

— Haide cu mine înapoi... Măi, tabacii ăia cu puști... hai cu mine, mă ! Dar se opri...

De jos, din valea dinspre oraș, începură să urce cîteva care încărcate... Pe lîngă ele mergeau pe jos Hergă și Codin. Olteanul smead și puțintel era foarte voios... Nu se cunoștea că nu dormise... Cînd ajunse în dreptul oamenilor, începu să arunce din car pîini, care erau prinse peste mulțime... Teticu privi încă o dată tare mulțumit carele și pe urmă zise scurt :

— Hai !

Drumul noroios și îngust mergea printre vii, printre două garduri mari de porumbe negre, de gherghine roșii, curpeni și măcieși... Nu se putea trece prin ele... Nu departe, pe dreapta, era o poartă înaltă de zăbrele... fără portiță, căci era una din intrările din dos ale viei... Conacul era foarte mare, dar nu i se vedea decît acoperișul cu turnulețe, căci era mai aproape de intrarea dinspre oraș, cu vedere largă din deal... Spre poarta din dos erau cramele, hambarele, grajdurile și magaziile... Către ele ducea un drum de care, mărginit de șiruri de araci încărcați cu viță.

Bătură în poartă... și în dreptul magaziilor apărură vreo doi arnăuți cu pușca de-a latul pieptului și pistoale la brîu... care nu prea vreau să deschidă și făceau semne de-acolo, întrebîndu-i ce vor pe cei de la poartă. Teticu așteptă cîtva timp și apoi cu trei tabaci după el, în timp ce lumea făcea gălăgie la poartă, își tăiară drum cu toporul prin gardul viu, puțin mai la dreapta... În timpul acesta, Mustea bătea cu barosul în poartă și ceilalți făceau gălăgie... Acum erau vreo patru-cinci arnăuți în dreptul grajdurilor, dar tot nu veneau la poartă să deschidă, ci înjurau lumea de departe și o amenințau...

Dar se auzi o detunătură de pistol și țeava puștii unui arnăut se frînse... S-au întors toți spre grajd, din spatele căruia veneau Teticu și cei trei tabaci... Arnăuții, surprinși, priveau încremeniți.

— Ce faceți dumneavoastră cu pistoalele astea ? întrebă Teticu pe un arnăut mustăcios și mai voinic decît ceilalți.

Dintr-o dată, dezmeticit și furios, arnăutul scoase pistolul de la brîu și vru să tragă... N-a apucat decît să spună „uite !",

restul nu s-a mai auzit... Pistolul i s-a descărcat în sus, muşcînd din scara de la pod, iar el a început să urle, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de boaşe, zvîrcolindu-se încovrigat pe jos... Cînd îl văzură pe ceauşul lor pe jos, arnăuţii încremeniră. Teticu făcu semn, arătîndu-i cu pistolul întins :

— Luaţi puştile astea pentru norod... are nevoie de ele.

Un tabac se duse apoi şi deschise poarta. Teticu intră în grajd, urmat de Mustea... Caii tropăiau zgomotos, speriaţi de lumea străină care năvăli după cei doi. I-au scos pe toţi opt cai. În timpul acesta, oamenii spărgeau hambarele şi pivniţa subt privirea pămîntie a arnăuţilor. Cel de pe jos se trezise însă şi acum urla, fără să se ridice în picioare :

— Aţi intrat în averea boierească... O să daţi socoteală, ticăloşilor... O să vă spînzure !

Aleseră din magazie o brişcă mare şi Mustea începu să înhame caiii... Ca un cîine îndîrjit, arnăutul de jos se repezi să tragă caii de dîrlogi... Dar un picior în burtă îl amuţi de-a binelea. Mai găsiră şi o caleaşcă, dar Teticu spuse că e mai bună căruţa cea mare. Înhămară şi la ea doi cai voinici, cu părul lucios. Două sacale fură luate şi ele... Oamenii cărau saci cu făină, mălai şi hălci de pastramă la carele la care unii din ei înjugau boii...

— Acolo ce e, măi omule ?... Ce cari în sacul ăla ?

— Nu ştiu, Teticule, nu ştiu... sînt mulţi saci în pivniţa asta...

Desfăcură : era fasole...

— Mă, nu mai căraţi fasolea dăgeaba... Rămîneţi mai bine aci şi puneţi-o la foc... Musteo ! strigă el, cu glas pătrunzător... Nu mai căraţi nimic... Rămîneţi aci şi gătiţi mîncare, că aveţi unde... Cît mai multă.

În timpul acesta Teticu încălecase pe un murg subţirel, ţintat în frunte, care se vedea păstrat pentru călărie.

— Hai cu brişca şi căruţa... luaţi toţi caii... carele rămîn acum aici. Puneţi şi puştile astea în brişcă...

Întinse revolverul spre oamenii boiereşti.

— E bun beciul ăla, Musteo ? Să nu fie prea mare.

— E cam mare... e plin cu butoaie cu vin.

— Lacăte, chei are ?

— Are tot ce trebuie...

— Hei, cît clipesc din ochi la beci cu voi ! le făcu semn cu pistolul întins Teticu oamenilor boiereşti...

Cu priviri piezișe, aceștia ascultară porunca pistolului.

— Acum, lăcăte la ușă... Puteți să vă îmbătați ca porcii acolo, că plătește baronul!

Un flăcău negru la față, cu picioarele goale, scotea pe umăr, dintr-o altă pivniță de subt casă, o putinică.

— Ce e acolo, măi tistule?

— Brînză...

— Brînză, mă? Acum bagă de seamă că omul nu poate vorbi, că e cu gura plină. E multă?...

— Să fie... dar nu vorbi mai departe decît după ce înghiți bine... Să fie vreo douăzeci de-astea acolo.

— Musteo, puneți o pereche de boi, umpleți un car... asta e bună numaidecît... că avem pîine...

Toma nu era lîngă ruină și Teticu spuse flăcăului care mîna căruța, la care erau înhămați doi cai, iar alți doi erau legați de codîrlă, să mergem spre crîșmă... El o luă înainte, călare, în trap iute, căci ținea ca Toma să plece numaidecît...

Îl găsi și pe el și pe Hergă certîndu-se cu profesorul... Ceilalți doi dascăli și elevii erau cam speriați... Coriolanus începuse pe la patru dimineața să tușească, de parcă i se rupea pieptul și avea fierbințeală... Nu voia însă în ruptul capului să fie dus acasă... Teticu făcu un semn lui Toma și îl luă deoparte.

— Uite-ți telegarii... Pleacă numaidecît. Mai ia de-aici un om, doi... Tobă și steag crez că găsești prin oraș...

— Are Damian acasă... le avem d-ast-vară...

— Crez că în patru ceasuri ești acolo... Mîine e neapărată nevoie să fiți aici...

Căruța avea un leagăn, sprijinit de două cătușe în stînga și de două în dreapta, prinse de carîmbii de sus... Îîn era pus destul, și un sac de ovăz... Toma se scărpină în cap.

— Căruța... căruța... da' vezi că e dă baron... Hai mă, suie cu mine... strigă un[ui] flăcău cu zăbunul pe umeri, cu o cămașă lungă, se vede de pe la Ciorogîrla...

Dintr-un pas omul fu călare pe dricul carului și apoi se lăsă în paie.

Pe urmă, Teticu se întoarse spre Hergă:

— Ce e cu profesorul ăsta?

— Vorbește-n dodii... Îi trăncăne într-una gura... Da' i-a înțepenit spatele și are niște fierbințeli dă parcă-i cu jar pă dinăuntru.

— Şi ce vreai cu el ?

— Să-l pun în carul ăsta şi să-l ducem la spital.

Dar bolnavul auzi.

— O să duci pe munie-ta la spital... nu pe mine...

— Lasă carul, măi vericule, că avem ceva mai bun pentru el... şi făcu semn, departe, spre ruină... Să vie brişca... Îl dădu la o parte pe Chiose, care încurca drumul.

În timpul acesta profesorul îl înjura pe latineşte pe Hergă... care pricepea că e vorba despre el, din privirea arzătoare a ochilor adînciţi în orbitele care-l fixau... şi se uita la bolnav, cu o căutătură care spunea : „Să-l fac praf... sau ce dracu să-i fac ? Da-mi place, mama lui dă ungurean."

Coriolanus înţelese şi el, că o dădu iar pe româneşte :

— Apăi căz ce se uită şusterul ăsta la mine... ? No că cine i-o băgat bolîndului în cap că e compechinte în mediţînă... *Non omnis moriar... taurus sed prostovanus...* [1]

În timpul acesta, sosi în goana cailor brişca, dar Teticu văzuse între timp că profesorul e mai bolnav decît credea...

— Nu e bună brişca... Umpleţi carul ăsta...

Era un car dintre cele cu care venise Hergă. În cîteva clipe fu umplut cu paie... Teticu făcu semn lui Licsandru : unul îl luă pe subt umeri... altul îl prinse de picioare, cu o mînă pe subt şale, şi-l puseră lin, ca pe un potir, lungit pe paie... Doi elevi se suiră în car, lîngă profesor.

— Hai, mă, loazelor... cîntaţi mă „Gheşteaptă-te, rumâne... ghin somnul dcel ghe morte..." mă, prostovanilor... *non omnis moriar...*

Au mers după car cîntînd, pînă ce au început să coboare cu grijă devale. Codin îi întinse lui Teticu o pîine.

— Asta e a matale, Teticule !

Îi scoase din putină şi o bucată de brînză. Teticu abia acum îşi aduse aminte că e înfometat şi începu să mestece grăbit şi prost, căci nu avea decît vreo două-trei măsele.

— Ia şi dumneata, şi-i întinse lui Hergă coltucul pîinii, dar acesta făcu un semn a lehamite, cu mîna...

— Am mîncat... Pă mine să mă laşi să dorm, că n-am închis ochii toată noaptea... Dacă vin turcii, mă sculaţi...

Ca toţi cei prea puternici la trup, Hergă nu era rezistent nici la foame, nici la somn... Mîncase încă de pe drum, rupînd

[1] N-am să mor cu totul... voinic, dar nerod... (lat.).

cu dinții din ele, vreo două pîini, și-acum de-abia se mai ținea pe picioare de somn... Se trînti pe masa pe care dormise profesorul, subt umbrar, cu mîna subt cap, și în cîteva clipe începu să sforăie. Nu era un sforăit propriu-zis... era mai mult o răsuflare puternică, un zgomot de vijelie ușoară, în care fața îi rămînea liniștită și gura închisă... Se vede că nasul era prea strîmt pentru cantitatea de aer trasă în piept, sau se pierdea [într-] o fulgerare de timp, care împiedica pieptul larg să se golească, întocmai cum se umpluse, și după ce răsufla de cincișase ori pe nas, Hergă dădea aerul afară din piept și printre buze, cum respiră un înotător în apă... Chiose, lungit jos, adormi ca o găină.

*

Licsandra n-a închis ochii toată noaptea... Pîndea să audă împușcături.. Dacă n-auzea împușcături, era mai liniștită... De pușcă îi era frică pentru Licsandru, că dacă nu erau plumbi de pușcă, cu iataganele și cu săbile nu puteau să-l răpună... Vedea cerul aprins în partea aceea și îi era mai puțin teamă decît dacă ar fi fost întuneric... În beznă poți să fii cît de voinic, nu vezi în cine să dai și nici nu vezi cine te lovește în cap... Abia spre ziuă adormi... Dar dormi ca un buștean și, cînd se trezi, se luminase de mult, era către prînzul mic. O certă pe mamă-sa că a lăsat-o să doarmă atît și pe urmă puse la încălzit căldarea cu ciorbă de porc... Era cam tot ce știa să facă ea... Carne friptă la tigaie... și ciorbă acră...

— Bine, măiculiță, du mai bine carne friptă, cum o să-i duci ciorba aia, sus, acolo ? o certă mamă-sa.

— Asta-i treaba mea... Tălică, ce știi. Dimineața e bine să bage omul în burtă ceva cald...

Cînd socoti că s-a înfierbîntat bine ciorba, umplu și o căldare cu apă, ca să ție cumpănă, [căci] știa că apă sus se găsește cam greu... Apoi porni cu ele la deal, cu pași repezi... Cu greu trecu pe cîmp prin mulțime, căci toți flăcăii și bărbații îi cereau să le dea și lor, mai mult ca să [se] afle în vorbă cu asemenea mîndrețe de femeie tînără... Îi tulbura și îndrăzneala ei... faptul că, atît de femeie, nu îi era frică nicidecum între atîția bărbați... Îi amenința cu dosul palmei și la nevoie și plesnea... Altfel se mulțumea să-i ocărească, de-i speria și-i făcea de rușine...

— Cînd oi pune cobilița pă voi, vă rămîn nevestele văduve...

Pusese acum căldările jos, lîngă masa pe care dormea Licsandru și, așezată pe paie, cu picioarele desculțe încrucișate subt ea, de i se vedeau de subt rochie pulpele pline și tari, cu carne bălană, aștepta să i se deștepte bărbatul... Îi plăcea să și-[l] privească, rîdea de orice, că era tare copilăroasă... Nici minte multă nu avea, ca și bărbatu-său, dar cîtă avea era toată bună, ca și a lui Licsandru.

*

Teticu ațipise și el lîngă peretele în ruină, cînd fu scuturat puternic de Mustea, care-și încleștase mîna în brațul lui și acum privea năuc.

— Vin...

Teticu se trezi și privi buimac... În jurul lui toți înghețară. În zare, urcînd din vîlcelușe, apărură dintr-o dată pe drumul noroios întîii călăreți turci... Vestoanele lor albastre, carabinele de-a curmezișul pieptului, fesurile roșii erau ca un strigăt tare în verdele roșcat al lanurilor... Nu-i mai arăta nimeni, căci erau mai aproape decît propria lor viață. Vorbeau de trei luni de ei și erau mai puțin decît fumul, decît o nălucă... Acum nu spunea nimeni nimic. Nu se auzea nici răsuflarea oamenilor, iar turcii erau aci, în locul acesta... Era Țarigradul [1], și Bagdadul, și Babilonul, care ajungea pînă la cîteva zvîrlituri de băț în fața lor... Dincolo de ei era tot... și, fără îndoială, și moartea... Mergea înainte un călăreț... la zece pași altul... la alți zece pași trei alături, la pas. Ca la cinci sute de pași se opriră, și cei din [urmă] se alăturară celorlalți. Își jucau acum caii în loc, privind mulțimea. Peste vreun sfert de ceas s-au întors și au dispărut la îndoitura vîlcelei.

Hergă, trezit de nevastă-sa, rămase încremenit și el într-o rînă, doar mîna căuta, cu un fel de spaimă, cuțitul cel mare...

Profesorul cel gros, dar încă tînăr, se întoarse spre elevii palizi și le spuse cu un surîs greu :

— Ei, au venit... Ăștia sînt...

Cam asta fu tot ce vorbi în răstimpul care urmă... Tăcerea o rupse Licsandra :

[1] *Țarigrad* — Constantinopol.

— Ți-am adus fiertură, mă...

Licsandru nu zise nimic, dar cînd văzu că e și o găleată cu apă, se ridică de jos, și așa cum sta, cu picioarele bălăbănite, o sorbi pe jumătate, de parcă s-ar fi adăpat... Își șterse mustața cu mîna...

— Ce-ai venit cu cazanul ăsta aci ?

— Ți-am adus fiertură, mă...

— Cum o să mănînc eu singur aci ? Nu te-ai gîndit la asta... Am și eu oleacă dă obraz...

— Și ce să fac cu ea atunci ?

— Eu știu ? Întreabă și tu cine vrea să mănînce... Mă, care ți-e foame ?

Dar nu răspunse nimeni... Licsandru văzu însă cît de lung se uită elevii la căldarea cu ciorbă.

— Ce te uiți ca prostu-așa, măi băiete ? Ia de-aici...

[Licsandra] scoase greu cu lingura, că era prea scurtă, o bucată de carne pe care i-o puse în mîna lui Vasilescu... Și parcă ar fi dat ceva din ființa ei plină și sănătoasă. Vasilescu... simțind o femeie, se codea. Luă bucata din mîna ei. Fotiade începu să muște din ea, trăgînd de zor. Chiose era cu gura plină de apă. Luară și ceilalți, împrumutînd puțină pîine de la cei care mai păstraseră. Luară din mîna tinerei femei și cei doi profesori, și cei doi tîrgoveți, cărora li se scurgeau ochii după făptura ei.

— Ei, acum du-te acasă...

Îl privi mirată.

— Eu, acasă ? Nu mă mișc de-aici... Uite cîte muieri sînt...

— Nu fi nebună, fă... cum o să-mi stai pă cap aici ?...

— Iaca așa... nici moartă nu plec !

Se dădu jos de pe masă și o porni spre postul de la ruină, unde vrea să vorbească cu Teticu... Ea, după el... În urma lui, lăsa urme cu picioarele goale în noroi. Călca sănătos, și sînii îi jucau subt cămașa întinsă, ca niște gutui... El mai întoarse o dată capul, se gîndi : „muiere nebună", și întinse pasul... Toți îi urmăreau cu privirea... Chiose se ținea de ei cum putea, că avea pasul mai mic. Acolo unde erau vreo șaptezeci-optzeci de oameni, îl găsi pe Mustea cu vreo cîțiva țigani de-ai lui sfărîmînd cu baroasele ruina... Răspunse la întrebarea mirată a lui Hergă :

— Facem amoniție... și rîdea cu ochii albi.

— Bine că ai venit, unchiule, îl întîmpină Teticu... E nevoie de tine... Ce facem ? Că ne trebuie multe... Ne trebuie și oameni... sîntem prea puțini. Trebuie să mergi jos, în oraș...

Văzură venind — tăia din stînga — peste cîmp, ceata de patru inși care plecaseră cu Damian azi-noapte... Toate privirile, pînă în marginea cîmpiei, erau îndreptate spre cei ce veneau, căci veneau din zarea dușmană... Teticu se liniști... Nu vor ataca azi... Dacă au pus tabără la Sinteși, este că vor să intre cu socoteală... Timp de două ceasuri, dintr-un stejar stufos, Damian și Simion urmăriseră mișcarea de oameni, tunuri și cai în tabăra turcească... Au pus nenumărate corturi.

— Ce călăreți erau ăia, care s-au ivit pă drum acum un ceas ? I-ați văzut și voi ?

Simion făcu cu mîna un semn disprețuitor.

— Vin de-a dreptul dă la Sinteși... Cavaleria e în sat, iar pihota este în corturi pă cîmp... Au o tabără mai mică mult dincolo dă Jilava... ca la un regiment... Călăreții s-au tras dincolo dă postul ăsta...

Teticu îi lămuri :

— Sînt recunoașteri ale comandamentului... Pînă mîine e liniște... Jos în oraș, vericule, și adu-ne ce ne trebuie... Ia brișca aia, să meargă mai repede... Ia-i pe negustorii ăia cu tine... Crez că vor să meargă jos și le e rușine. Cere-le să facă rost de mîncare la oameni.

— Hai, Damiane... hai, Simioane... Lasă, Teticule, că acum sîntem trei... n-avea nici o grijă. Ți-oi aduna o mie de tabaci și măcelari ! Și Licsandru se întoarse ca să-și ia nevasta : ...Hai și tu, nebuno ! Dar n-o văzu...

Licsandra luase un baros din mîna unui țigan mai firav și, cînd izbea în zid, săreau cărămizile ca așchiile...

— Hai tu, muiere, n-auzi ?

Cu părere de rău a lăsat femeia barosul...

— N-ar fi bine ca femeia dumitale să se ducă la cramă în vie și să gătească dă mîncare pentru oameni ?... Măcar mămăligă, și dă s-o găsi, brînză.

— Cît se pricepe ea la gătit, să pricep și vierii... Uite că sînt destule muieri în cîmp. Hai tu, fă, odată...

Cînd ajunseră la marginea care dă în vale, după ce încărcaseră brișca cu negustorii care stau în picioare, se auziră niște

chiote de se zgudui văzduhul... Toți înțeleseră că vin dinspre răsărit satele.

— Vine opinca... strigă un tîrgoveț... Acolo-i nădejdea!

Profesorul cel gros, cu glas de tenor, începu să cînte *Deșteaptă-te, române* și elevii se luară după el... Cîntau și cei mai mulți din mulțime... Alții țineau un fel de ison.

Teticu încălecă pe murgul țintat, cu șa de piele nouă, și galopă peste cîmp, înaintea celor ce veneau... Apropiindu-se, le făcu semne grăbite, puternice, să stea. Panait era într-o căruță... avea și steag. Se opri...

— Ține oamenii pe loc, Panaite, ține oamenii pe loc...

Apoi băgă două degete în gură și șuieră puternic, un șuierat nemaiauzit pe-aci... Oamenii se opriră. Încet, încet se făcu liniște.

Teticu reluă grăbit și parcă speriat, mai ales cînd văzu cît de mare era gloata:

— Oamenii să stea pe loc, Panait... Nu trebuie să s-amestece cu ceilalți... Că nu-i mai descurcăm. Voi aveți de păzit drumul spre Oltenița... Rămîneți pe loc... E greu și cu mîncarea... Aci mai aveți porumb.

Erau ca la șase mii de săteni, veseli că se află împreună, zgomotoși...

— Nu te gîndi la ce mănîncă oamenii noștri. Au de-ale gurii în traistă, că așa le-am spus...

— Casele alea mari de-acolo ale cui sînt?

— Ale boierului ăsta de la Popeștii-Vasilați...

— Oamenii să nu să rușineze și să ia, căci boierul se rușinează el și nu-i poftește la masă...

— N-avea nici o grijă, Teticule, nici o grijă... Am auzit că s-au ivit turcii...

— Pînă diseară nu va fi nimic. La noapte, poate...

*

Cînd să ocolească pe Podul Calicilor spre Hanul Golescu... văzură trăsurile oprite de o parte și de alta și lumea rînduindu-se de o parte și de alta a uliței. Se auzea puternic cîntecul *Deșteaptă-te, române*... Dar se cînta într-un mod deosebit. După fiecare vers, corul se oprea scurt și începea să bată scurt

tobele mici, pe care le purtau într-un singur rînd cîțiva tineri în spate, alt rînd purta steaguri tricolore...

„Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,

și tobele rap-rap. rap-rap... rap-rap, rap-rap,

În care te-adîncită barbarii de tirani...

Rap... rap, rap... rap... rap, rap... rap.

Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte...

Rap-rap, rap... rap, rap... rap.. rap... rap.

La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani...“

Rap... rap, rap... rap, rap... rap, rap... rap.

Lumea pe de lături auzea ceva nou și asculta înfiorată... Cîntau mai bine de o sută de elevi de la Sfîntul Sava și încă vreo cîteva sute de inși, care se luaseră după ei. Cei veniți din deal recunoscură în frunte pe elevii plecați de dimineață cu profesorul.

Se opriră... căci și ei îi recunoscură pe cei doi negustori și pe Hergă. Damian îi ceru unui vlăjgan, care era și mai dezghețat, să anunțe în gura mare că oricine vrea să urce în deal... că sînt așteptați bucuros, dar că au și ei nevoie de steaguri și de tobe ca să meargă să aducă tabacii, calfele de măcelar și mărginașii. Dar tinerii nu voiau să se despartă acum. Voiau să urce cu toți în deal și să-l vadă pe Teticu... Discutară între ei și se hotărî astfel : vor merge toți pînă în tabără, apoi, cei cu steagurile și tobele... Și vreo douăzeci, care știau să cînte, vor coborî să cutreire orașul... Pînă atunci, negustorii cerură lui Hergă să meargă cu brișca cu ei, ca să orînduiască de mîncare pentru oamenii de sus... Le dădură totuși un steag mare și o tobă. Se vor întîlni din nou la Podu de Piatră.

Negustorii opriră o birjă și se urcară în ea, că prea erau înghesuiți... În brișca cea mare mergeau acum Hergă, Licsandra, Damian și doi elevi, unul cu steagul, altul cu toba... Mergeau la pas... Băteau tobele, apoi strigau : „Haideți, fraților, să apărăm constituția !“ Prăvăliile erau închise și lumea de pe stradă se lua după ei... Negustorul cel care știa să cînte

începu „Deșteaptă-te, române"... dar era greu, că nu știa vorbele bine... Se îndreptară spre locul unde fuseseră morile Mitropoliei.

*

Au avut dreptate elevii să urce împreună, nedespărțiți, pe cîmpia de deasupra dealului. Cîntecul, steagurile, răpăitul războinic al tobelor zguduiră miile de oameni de acolo...

Strigau: „Vine tineretul"... cum strigaseră mai devreme, înfiorați: „Vine opinca"...

Teticu își dădu cu gîndul că au venit acum încă vreo mie de oameni... și se bucură...

— Trebuie să umplem bine cîmpul și toate drumurile, neică Filaret...

Mustea rînji, mulțumit... Nimeni nu-i zicea de obicei Filaret.

Locotenența e îngrijorată

Ședința de azi a Consiliului gubernial va fi o ședință grea și agitată... Acei dintre miniștri care au venit mai devreme, în loc să discute în grupuri de cîte doi, trei... s-au prins într-o discuție pătimașă. Nimeni nu știe ce este anume în Dealu Filaretului. Dar se știe că au rămas acolo azi-noapte mii de oameni înarmați... că au fost devastate unele conacuri prin vii... că au apărut acolo cîțiva inși necunoscuți, care fac din oameni ce vor ei... E un[ul] Teticu, un bătrîn diavol, o namilă Licsandru Hergă..., pandurul acela ciung de o mînă, al lui Bălcescu.

Cînd s-au adunat miniștrii și musafirii obicinuiți, iar între ei și Bălcescu... în sala cu draperii roșii și scaune cu spătare înalte își făcură apariția și cei trei locotenenți...

Eliade întrebă cu o autoritate acră:

— Ce spune șeful Poliției despre cele întîmplate azi-noapte și azi-dimineață în Dealu Filaretului... pe drumul Giurgiului? Își dau seama ministrul Trebilor din Lăuntru și

şeful Poliţiei că asemenea fapte nesăbuite pot duce la o ciocnire cu trupele turceşti şi deci la un conflict sîngeros... ? Ceea ce ar fi nenorocirea patriei noastre.

— Sînt de aceeaşi părere cu fratele Eliade, răspunse Ion Brătianu, înţepat, apăsînd pe „fratele" ca să arate că nu admite să i se vorbească autoritar de la superior la subaltern... Urmăresc şi eu evenimentele cu îngrijorarea cu care le urmăreşte orice patriot... Dar nu se poate, pe de altă parte, opri poporul să manifesteze pentru constituţie !

— Manifestaţie, nu anarhie, replică dîrz Eliade.

Bălcescu fu gata să spuie „făţărnicie"... dar hotărîse de la început să asculte în linişte, căci fusese informat că va fi atacat şi se stăpîni.

Brătianu privi cu ochii mari şi catifelaţi pe rînd pe cei din consiliu şi reluă, cu vocea de tenor, prea ridicată :

— Am la mine Proclamaţia pe care am dat-o ca populaţia să manifesteze fără arme... V-o cetesc.

— N-o mai ceti, că o cunoaştem !

— Am discutat cu fratele Rosetti... Azi după-amiază adunăm Gvardia Naţională şi avem în mînă posibilitatea de a împiedica dezordinele şi eventualele devastări... căci se pare că într-adevăr e o mişcare a satelor spre Bucureşti !

— Vreţi să trageţi în săteni ?... În cei care duc greul statului pe umeri, care sînt însăşi fiinţa ţării ? întrebă mînios Bălcescu.

Brătianu tăcu îndelung... Privirea îi era absentă şi nu răspunse numaidecît. Apoi reluă, acum cu vocea moale, cu un soi de regret :

— Dacă împrejurările o cer, dacă interesele statului o impun... un adevărat om politic nu va şovăi să pună să se tragă chiar în ţărănime.

— Ce împrejurări ? Cum pot să fie interesele statului deosebite de ale ţărănimii ? întrebă indignat Bălcescu.

Ion Brătianu continuă fără să răspundă :

— Dar firește, poporul trebuie să vază că facem totul pentru a salva constituţia. Trebuie să trecem la fapte pozitive. Vă anunţ că am convins pe înaltpreasfinţia-sa, ca împreună cu o sută de preoţi cu cruci şi prapore în fruntea poporului, să meargă la Fuad şi să-i ceară respectarea constituţiei pe care am proclamat-o ! În clipa cînd pe cîmpia din Dealu Filaretului

va apare cortegiul solemn al bisericii, e de prevăzut că şi cei care aşteaptă acolo vor vedea care e calea cea bună şi se vor alătura... acestui cortegiu !

Unul dintre miniştri, Niţescu, întrebă timid, tot pe Brătianu:

— V-aţi interesat cine e acel Teticu sau nu ştiu cum îi spune şi care a devenit un fel de comandant de tabără ?...

— Am auzit şi eu... Am acolo cîţiva oameni care ne vor lămuri, răspunse şovăitor cel întrebat.

— Am cerut lui Voinescu I, şeful de Stat-Major, întregi Tell, să facă tot posibilul să afle cine este acest Teticu. Deocamdată nu i se ştie nici măcar numele adevărat... Străbate călare cîmpul în sus şi în jos, dar nimeni nu ştie cine e.

Brătianu spuse, privind în fundul călimării :

— Poate că îl cunoaşte fratele Bălcescu...

— Nu, nu-l cunosc... dar ard de nerăbdare să-l cunosc numaidecît, îi tăie cu privirea Bălcescu.

— Cunoşti poate pe Toma... un fost pandur.

— Pe acesta da, e un clăcaş care aşteaptă să lupte ca să se mîntuie de clacă... E un sătean la fel cu cei care au apărat în decursul veacurilor această ţară...

— Este omul dumitale ? a întrebat cu tîlc Eliade.

— Nu este „omul meu". Nu am oamenii „mei" acolo, dar bineînţeles că aş fi fericit să fiu eu omul lor.

*

Poate mai bine de trei mii de oameni urmau acum grupul din frunte în care erau Damian, Hergă, Simion, Licsandra, cei doi elevi cu steagul şi toba... După ei numaidecît, tabacii... unii cu puşti, alţii cu ce găsiră. Pe străzi nu se mai putea umbla, şi trăsurile se opreau pe la răspîntii. Cerul se încruntase din nou, dar nu ploua încă... Se răcorise de-a binelea. Prăvăliile erau mereu închise, cu obloanele trase şi lacătele puse. Lucrau, păzite de oamenii din Gvardia Naţională, numai brutăriile. Mulţi aşteptau să treacă în fruntea mulţimii acel Teticu de care se vorbea atît...

Se oprise[ră] în Piaţa Ghica şi aşteptau să treacă Podul de Piatră. Pe dreapta se oprise un mare număr de trăsuri. Într-o caleaşcă era un boier mai mult tînăr, dar îmbrăcat în anteriu, giubea şi işlic în cap. Avea pe capră un arnăut cu pistoale la

brîu, şi el avea o mustaţă groasă, nu purta barbă. Alături de el era o femeie tînără, nu prea frumoasă. Era Nicolae Băleanu, din marea familie a Bălenilor. Era furios că era oprit din drum şi mîrîia tot timpul. De altfel, vestea că turcii sînt la Sinteşti îi încuraja pe boierii reacţionari la toate aroganţele. Între timp, Bolintineanu, pictorul Rosenthal şi încă vreo doi prieteni veneau la cafeneaua turcească de pe mal. Rosenthal privea înmărmurit frumuseţea acelei ţărănci, după cît se părea, care mergea alături de steag, în picioarele goale.

— Ia uitaţi-vă, fraţilor... E o statuie în mers... făcută de providenţa divină de-a gata... Uitaţi-vă ce umeri, ce braţe, ce şolduri... Cum poartă de drept capul frumos... Ce sîni care privesc în sus... Ah! Ea trebuie să poarte steagul tricolor!

Se repezi spre grup şi luă steagul din mîna elevului de la Sfîntul Sava.

— Prietene, dă-i ei să poarte steagul României libere... E soră cu milioanele de clăcaşi...

Licsandra se înroşi toată şi nici nu voia să audă... Îi era ruşine... Străbătea o tabără întreagă punînd la locul lor pe obraznici şi acum murea de ruşine şi nu voia să poarte steagul.

— Nu vreau... se uită lumea la mine... Licsandre...

Rosenthal se înflăcărase de-a binelea:

— Păi tocmai de-aceea să-l porţi... Ţine-l... O femeie frumoasă trebuie să-l poarte... Aşa l-a purtat Ana Ipătescu la 19 iunie.

Licsandra auzise de Ana Ipătescu de la tabacii ei.

— Să-l poarte tot ea şi-acum.

— E bolnavă de două luni... I la Goleşti... Ia-l dumneata!

Vrînd, nevrînd, Licsandra îl luă...

În timpul acesta, Băleanu mîrîia mereu:

— Aşa, steaguri... O să vă dea turcii steaguri... O să vă cadă nădragii pe vine fugind cînd oţi da cu ochii de ei!

Damian, cît era el de liniştit de obicei, acum începu să tremure de mînie... Ceilalţi se priveau unii pe alţii. Singur Hergă parcă nu auzea... se uita în altă parte.

Băleanu, încurajat, înjura mai departe:

— Ţopîrlanii ăştia vor să lupte cu turcii. Şi aia cu steagul, ehei, ce-au s-o mai întindă soldaţii turci. Un regiment o să treacă peste ea, să se sature...

Atunci Hergă se îndreptă încet spre caleașcă. Puse piciorul pe scara ei... În clipa asta arnăutul vru să scoată pistolul de la brîu, dar o lovitură în ceafă, pe care Hergă o dădu cu dreapta, îl rostogoli jos în uliță... Băleanu înmărmuri... Vru să ridice mîna, poate să dea, poate să se apere... Hergă îl prinse de subsuoară, îl strînse de îi trosni umărul, și-l ridică pe sus din caleașcă... îl aduse astfel, ridicat într-o mînă, în timp ce acela se zbătea desperat, între cei din frunte. Aci îl așeză jos, dar pînă să-și găsească omul echilibrul, un picior în partea de jos a spatelui îl zvîrli între picioarele tabacilor... Aceștia și-l trecură din picior în picior, pînă ce îl umplură de sînge, apoi îl aruncară pe marginea uliței... Hergă se duse iar, îl luă, plin de sînge așa cum era și cu mijlocul frînt, și-l așeză ca pe un sac din nou în caleașcă, lîngă femeia cea tînără, care privea înmărmurită și albă ca varul.

*

Ajunseră în deal către ceasurile unu... Soarele tot încerca să răzbată prin norii albicioși, dar nu rămînea decît tot ca o părere lucioasă... Cei de sus, cînd auziră toba și văzură marea mulțime care venea... începură să cînte *Deșteaptă-te, române* Pe urmă se amestecară, se aleseră din nou, după cum se în tîmpla să se recunoască... să se simtă din aceeași breaslă, din aceeași mahala... Cei veniți din ajun povesteau cum au pe trecut noaptea.

*

Carele cu de-ale mîncării veniră cam tîrziu, dar veniră bine încărcate. Mihalcea, așa se numea negustorul, făcuse lucruri bune. Adunase de la negustorii din piață, după ce se întovărășise cu alți prieteni de-ai lui, și bani, și ce-i trebuia pentru hrana oamenilor... Întîi se tocmea ca și cînd ar fi vrut să plătească... Apoi îl făcea de rușine pe cel care ținea mai mult la o mînă de marfă decît la obrazul lui de patriot. La marii negustori însă nu putea să răzbată... Ba nu erau acolo, ba să mai aștepte... și altele. Adevărul este că marii negustori, fiind proprietari și de prăvălii, și de depozite și de moșii, nu mai voiau să audă de revoluție, [și] luaseră în brațe vorba lui Eliade : „Urăsc tirania, mi-e frică de anarhie..." Gîndul unei

rezistenţe care ar fi dus la bombardarea oraşului şi la paguba lor îi făcea să-şi piardă capul. Dar micii negustori, micii meseriaşi dădeau cu voie bună şi cu o glumă de buni patrioţi pe deasupra... Unii, după ce dădeau, se urcau şi ei în căruţă... ca să vie în deal, să împiedice pe turci să intre în oraş... Cum să-i împiedice, nimeni dintre ei nu ştia prea bine, dar numărul negustorilor care se alăturau carelor, cu flăcăii din prăvălii şi calfele laolaltă, era din ce în ce mai mare... Erau acum foarte mulţi dintre cei de la 11 iunie, de la 19 iunie, de la 30 iunie.

Mihalcea plăti cu bani buni cele vreo opt sute de rogojini pe care le găsi gata pe Podul Tîrgului din Afară şi la Obor.

— Prind bine, neică, prind bine la noapte...

Cînd urcară, ocolind însă pe Podul Beilicului, pe unde drumul era mai uşor, în carul din frunte, plin cu saci de pîine, stătea ţanţoş un pîrlit de brutar, cu ţoalele albe de făină... Dăduse singur aproape cinci sute de pîini, şi între saci ascunse cu grijă şi puşca... Să n-o vadă oamenii lui Brătianu.

Au fost straşnic primiţi... Oamenii nu mîncau sus decît pe apucate şi ce găseau. Mihalcea apără cu străşnicie cîteva care pe care le trase în curtea cu ulucile, acum stricate, ale cîrciumii. De altfel veniseră sus şi nenumăraţi plăcintari, simigii cu covrigi, bragagii, olteni cu fructe, salepgii şi brînzari cu putinele pe umeri, oameni nevoiaşi care auziseră că se poate cîştiga un ban, acolo sus, în deal, dacă ştii să-ţi păzeşti marfa... Şi pentru asta trebuie să-ţi iei tovarăşi...

Teticu nu era în tabăra improvizată, şi ordinea o păstra acum Hergă şi tabacii... Teticu era dus călare, cu cinci care după el şi douăzeci de inşi cu topoarele, să taie lemne dintr-o pădure apropiată. Îl lăsase acolo pe Damian, după ce îl lămurise că trebuie să aducă lemne, multe lemne... Pe întuneric nu poţi ţine oamenii, adunaţi aşa în înfierbînţeala clipei. Se sperie de orice li se năzare... dacă nu-şi văd unul altuia faţa şi nu ştiu ce se petrece... Avea aerul că ştie multe în privinţa asta, că a văzut multe.

*

Pe la ceasurile două venea din vale, ocolind pe Podul Beilicului, un alt alai... Vreo douăzeci de carete urcau la pas, cu cruci mari şi prapore pe capră... După ele venea o mare mulţime de tîrgoveţi şi negustori şi zeci şi zeci de boieri îmbră-

cați nemțește, cu pălării tari și fracuri subt pelerine fumurii sau verzui.

Lumea de pe cîmpie privea înmărmurită, nu știa ce să creadă... Teticu văzuse din marginea pădurii procesiunea și acum alerga la galop, peste cîmp, să vadă ce se întîmplă... Ajunse la oamenii lui înainte ca alaiul să fi ajuns în dreptul lor. Dete cuvînt să nu se amestece ai lor cu cei din urma popilor. El coborî jos de pe cal și așteptă în marginea drumului... Curînd trecu mitropolitul ; el puse un genunchi la pămînt și se închină. La fel făcură toți, afară de Hergă, care se strîmbă de silă și rămase în picioare... Neofit se uita cu mare luare-aminte să vadă anume pe acel Teticu despre care i se vorbise atît. Înțelese că este cel care se apropiase în galopul calului, dar descălicase prea devreme și acum nu mai știa care a fost călare... Nu i-ar fi trecut nici o clipă prin minte că bătrîiorul acela cu obrajii scofîlciți și mîncați de barba țepoasă e omul pe care-l căuta...

Nu se vedea încă sfîrșitul cozii alaiului, cînd fruntea se opri. Abia trecuseră vreo mie de pași de ruină. Au fost întîmpinați de un ofițer turc călare, întovărășit de alți douăzeci-treizeci călări. Aceștia au plecat după cîtva timp, dispărînd în zare.

*

În biroul cel mare al fostei spătării, colonelul Voinescu I, șeful de Stat-Major al oștirii, chemase cinci ofițeri din garnizoană, ca să le încredințeze cîte o misiune secretă.

— Vă veți îmbrăca la fel cu tîrgoveții... Ba, dumneata, se adresă unuia mai butucănos ca înfățișare, îmbracă-te țărănește și amestecați-vă prin mulțime... Dumneata, căpitan Papassoglu, trebuie să afli neapărat cine e acel Teticu... Este rușinos ca noi, șefii oștirii, să nu avem habar ce se petrece în București... Ce fel de Stat-Major e ăsta ?

— Dar cum să facem, domnule colonel ? Ar trebui să știm unde e miezul adunării... care sînt conducătorii. Dar afară de două-trei nume, nu se știe nimic. Cum să stai de vorbă cu ei, dacă nu trăiești mai mult între ei, spuse nedumerit un locotenent, cu mustăcioară neagră și ochii mari sprîncenați.

— Faceți ce știți... Dumneata, Papassoglule, caută să stai la foc deseară, chiar acolo unde veghează Teticu ăsta. E acolo

și țiganul acela, Mustea, eliberat de la ocnă, ăla care l-a ucis cu barosul pe Medelioglu. La foc, oamenii vorbesc multe... Spune și dumneata povești... că știu că ești bun de gură și-ți plac astea...

Papassoglu vru să spuie ceva, dar colonelul mustăcios îl concedie scurt :

— Am treabă... Plecați, și mîine să-mi veniți la raport !

*

Pe la chindie, Bălcescu, împreună cu Bolliac, care ținea să vadă și el „tabăra" de sus, cum se spunea acum, se împotmoli cu birja în mulțimea care alcătuia alaiul mitropolitului... Cînd ajungeau în dreptul cîte unui maidan, ocoleau și treceau, pe urmă iar se împotmoleau. Lumea era tăcută și amărîtă din pricina noroiului. Cei mai mulți, de frica ploii, fiindcă norii erau tot jos și nemișcați, își luaseră cîte ceva de fereală. Cînd birjarul dădu de un drum mai mic, spre dreapta, căută să ajungă mai bine printre vii.

— Frate Bălcescule, sînt tare curios să văz ce-a devenit poporul lui Teticu, acum cînd vine peste el mulțimea asta a lui Brătianu și Rosetti. În frunte, e tot clubul din Dealul Mitropoliei.

Cînd ajunseră sus... văzură că nu e nimic. De o parte era mulțimea din alai, care aștepta de două ceasuri, în picioare sau așezată cum putuse pe miriștea destul de jilavă, ori pe paie împrumutate de la cei din ajun. Ceilalți însă împînzeau cîmpul lungiți pe paie și stînd de vorbă în cete mici, cu răbdare, ca niște oameni care au pornit la drum lung... La început, Bălcescu nu fu recunoscut și mulți credeau că trăsura merge pe de lături să ajungă la careta mitropolitului. Cînd îl văzură însă tabacii, îi sărira înainte bucuroși... trimițînd vorbă spre ruină că a sosit Bălcescu. Trăsura s-a oprit în dreptul cîrciumei și s-a făcut numaidecît cerc în jurul ei.

Cînd au auzit că a trecut întîi pe la spitalul Brîncovenesc să vadă cum îi merge profesorului, cei doi dascăli și elevi îl năpădiră cu întrebările.

— Mă rog frumos, domnule Bălcescu, nu are cumva aprindere la plămîni ? Noi tare ne-am temut de asta, întrebă dascălul cel gros, cu voce frumoasă.

— Se pare că are un punct greu la plămînul stîng... E în grija doftorilor ăia...

— E trist... se plînge de dureri ? întreabă un elev neliniştit.

— Înjură pe toată lumea pe latineşte şi tot timpul glumeşte... Cînd îl înjunghie, înjură boala tot pe latineşte, că zice că boala ştie latineşte din cărţile de medicină.

Rîd toţi, bucuroşi că profesorul e acelaşi...

Bălcescu întreabă de Toma şi află că e dus să aducă rezervele.

— Ce rezerve ?

— S-a dus azi-noapte să aducă satele din Dîmboviţa şi dinspre miazănoapte.

La început era nemulţumit că nu-l găseşte... Cînd află despre ce e vorba, este mulţumit că-l ştie la treabă...

— Bună treabă... cum se cuvine pentru un pandur. Unde-i Damian ?

— La pădure, după lemne, îl lămureşte tabacul cel înalt şi slab... Facem focuri mari la noapte... Dintre ai noştri e aicea neica Hergă...

— Unde-i ?

— Uite, colo, lîngă dărîmătura aceea.

S-a dus un tabac să-l cheme... Bolliac tresare...

— Este muntele ăla de om care l-a zdrobit azi de dimineaţă pe Nicolae Băleanu ? Vreau să-l cunosc şi eu... Ştii că toţi consulii au fost poftiţi în palatul lui Băleanu ăl bătrîn... să vadă cum a fost maltratat un biet boier nevinovat... Toţi au făgăduit că-l vor menţiona în rapoartele lor.

Cînd a auzit că a venit Bălcescu, Filaret Mustea a sărit în sus de bucurie.

— Hai, Teticule, că a venit omul nostru...

— Cine, omul nostru ?...

— Bălcescu, deh ! Bălcescu, omule, ce naiba n-ai auzit dă el ?... Hai, Licsandre, să vedem ce spune... Hai, Teticule, să vezi şi dumneata un om care luptă cu inima pentru popor.

Teticu rămase pe gînduri şi părea foarte încurcat... Se ridică fiindcă se lungise să se odihnească oleacă, fiindcă bănuia că n-o să doarmă la noapte... Apoi porniră toţi trei înspre cîrciuma închisă.

Bucuria lui Mustea fu îndoită cînd văzu că a venit şi Cezar Bolliac, marele prieten al ţiganilor... Îşi scuturară [mîna] unul

altuia, cu nădejde... Bolliac rămase încurcat văzîndu-l pe Teticu... Era parcă dezamăgit.

— Moşule, tot Bucureştii vorbeşte de dumneata.

O flacără se stinse în ochii lui Teticu la auzul cuvîntului „moş"... Şi-ar fi muşcat buzele, dar simţi cercetători opriţi asupra lui ochii puţin oblici ai lui Bălcescu. Acesta simţi că omul e stînjenit şi-i puse o întrebare, ca să-l ajute puţin, să-l facă să uite :

— Ei, ce s-aude cu turcii ? Ştiţi ceva ?

— Crez că şi dumneavoastră ştiţi tot ce ştim noi : că au aşezat tabăra la Sinteşti...

— Îi putem opri, ori nu ?

— Dacă toată lumea asta... nu aia din drum, o vrea cu adevărat... crez că pe-aici nu vor putea trece. E primejdie doar să fim înconjuraţi.

— Atunci ?

— Om face tot ce va fi cu putinţă... Nu-i putem lăsa să intre aşa ca într-un sat fără cîini.

— Cîini sînt destui, prietene, dar sînt javre grase, de casă mare... Ştiu mai mult să lingă mîinile străinilor decît să lupte...

Teticu avu iar o privire uşor aburită de tristeţe...

— Poporul e bun, fraţilor... dar nu ştie cît e de bun şi trebuie să-i deschidem noi ochii... Să-l învăţăm să se cunoască...

Bălcescu şi Bolliac se priviră cu tîlc. Ochii lor se întrebau mut, impresionaţi, cine să fie omul acesta... Deodată, tînărul istoric tresări ca fulgerat de o amintire... Vocea asta, greu de înţeles din pricina dinţilor lipsă, îi păru dintr-o dată cunoscută. Începu în amintirea lui o forfoteală de imagini. Ştia că-l cunoaşte, dar n-ar fi putut spune de unde. Cînd văzu limpede pe chipul supt aceeaşi frămîntare, înţelese că şi acest ciudat Teticu e frămîntat de aceleaşi gînduri.

— Rămîneţi aci şi la noapte ? întrebă, mai mult ca să-şi confirme bănuiala, Bolliac.

Teticu îşi întoarse privirea grea spre el.

— Cîţiva dintre noi vom rămîne aci pînă la sfîrşit... chiar dacă turcii or trece peste noi, dacă vor trece...

În timpul acesta se văzu o mişcare pe şosea... Careta mitropolitului întoarse, şi după ea celelalte caleşti. Bolliac îşi ciugulea barba hirsută, căruntă pe ici pe colo.

— Ce să fie ? Se întorc...

— Se vede că a refuzat turcul să-i primească, fu de părere Bălcescu. Mai mare ruşinea pentru obrazul mitropolitului.

Acum, tot alaiul făcu pe loc cale întoarsă... De la Moşoiu, care era şi el într-o caleaşcă, aflară că Fuad s-a scuzat faţă de Neofit că nu-l poate primi astăzi... Are de făcut o inspecţie la Giurgiu... Că îl aşteaptă mîine... Bolliac rînji sarcastic :

— Inspecţie la Giurgiu... Pentru asta ţii două ore în drum un prinţ al bisericii...

Moşoiu îşi continuă drumul, căci caleaşca lui n-avea cum să oprească. Bălcescu, după ce se dădu mai în spate ca să nu-l mai salute pe Neofit, se apropie hotărît de Teticu, într-o clipă cînd acesta se trăsese mai deoparte.

— Uite ce, eu crez că noi ne cunoaştem de undeva... De unde, n-aş putea să spun, dar ştiu sigur că ne cunoaştem !

Bălcescu îşi dădu seama că era să spuie „simt că ne cunoaştem" şi pe urmă îndreptă cuvîntul. Teticu rămase mult pe gînduri, îşi încruntă fruntea.

— Ne-am cunoscut demult... E greu să v-aduceţi aminte...

— Dacă ai să mă ajuţi... am să-mi aduc desigur aminte, fiindcă ştiu că te cunosc... Dar e greu să ştiu de unde... Nu te pot lua de nicăieri.

Celălalt aproape şopti :

— De la Bălceşti...

Bălcescu tresări, îi luă mîna, îl trase mai deoparte încă şi începu să-l privească stăruitor şi nelămurit... Fu mai întîi o bănuială, dar era peste putinţă... Obrajii ăştia scofîlciţi, barba asta aspră şi căruntă... Gîndul creştea din adîncuri de îndoială ca un izvor din straturile pămîntului...

— Tucoltoiu...

Celălalt clătină din cap, cu un zîmbet luminos :

— Da... Aşadar tot ţi-ai adus aminte...

Cînd se simţi strîns în braţe cu emoţie de Niculache de pe vremuri, Teticu nu ştiu ce să mai spună... Nici nu răspunse la această îmbrăţişare decît cu o înduioşată moliciune a braţelor.

Bălcescu făcu socoteala anilor lui Tucoltoiu, treizeci şi patru, ori treizeci şi cinci de ani cel mult, şi aproape că începu să tremure privind acest cap de moşneag.

— Trebuie să-mi spui tot... Trebuie să stăm de vorbă, mult.

— Dacă vreţi, voi veni eu la dumneavoastră... Să treacă zilele astea şi voi veni eu la dumneavoastră.

— O să ne mai vedem pînă atunci... Dacă nu vă încurc prea mult, aş vrea să mai viu pe-aci.

— Locul dumneavoastră este acolo, lîngă ăi mari... Nu-i lăsaţi să facă prostii...

Începu să plouă. Norii se destrămau şi se tîrau peste pomi.

*

Pe la opt seara, Hergă se sculă din paie şi, suduind crîncen, strigă lui Chiose :

— Hai, mă... umflă-ţi cimpoiul... Licsandro, dă-mi cheia dă la casă.

Licsandra sări şi ea în picioare, gata de plecare, fără să-i dea cheia. Hergă o privi încurcat.

— Şi tu ce-ai sărit aşa ?

— Cum, mă, ce-am sărit aşa ? Merg cu tine, ce vrei să fac... ?

— Păi ce, tu ştii unde vreau să mă duc eu ? Dă-mi cheia de la casă, muiere... Îşi potrivi cuţitul în fota de piele.

— Da' dă ce să-ţi dau cheia mă, dă ce să ţi-o dau... ?

Teticu întrebă mirat :

— Da' unde pleci, omule ?

— Nu mai pot... Vreau să mă răcoresc puţin. Mă duc la clubul ăla dă la Mitropolie, unde dospesc toate ticăloşiile lor... Dar mai întîi vreau să trec pe-acasă, ca să beau o ploşcă dă vin, să mă încălzesc... Să-mi fac coraj... Că vreau să le spun ce gîndesc.

— Atunci, vericule, să meargă mai mulţi cu tine... Dă ce să mergi singur ?

— Nu, ai nevoie dă oameni aici... Şi eu o să mă-ntorc numaidecît... Hai, Licsandro... Hai, Chiose...

Hergă trecu pe-acasă şi dădu pe gît mai bine de o jumătate de ploscă... Îi era o frică grozavă că n-o să poată vorbi...

— Tu, aşteaptă-mă acasă... Viu să te iau ca să mergem înapoi, în deal...

Cînd ocoli prin spatele palatului lui Bibescu şi începu să urce dealul spre clopotniţa Mitropoliei, Hergă simţea că-i ard obrajii, iar picioarele i se cam înmuiaseră... Dar coraj avea...

Clubul era chiar în sala fostei Adunări Obşteşti, adică unde ar fi fost să se întrunească şi Constituanta, dacă s-ar fi ales vreodată. Era o sală lungă, ca de şcoală, cu ferestre şi pe

dreapta, și pe stînga. În fund era un fel de podium, mai ridicat, ca o scenă... cu tribuna vorbitorului... Pe dreapta și pe stînga erau cîteva bănci cu fața spre mijlocul sălii, iar mai spre fund, băncile erau așezate cu fața spre podium, ca la teatru...

Era lume multă, și Hergă cu Chiose fură siliți să rămîie în înghesuiala din ușă... Deși ploua, ferestrele erau deschise. Chiar din prag se auzea bine ce spunea vorbitorul... Cînd peste o jumătate de oră un detașament din Gvardia Națională dădu onorul, Hergă înțelese că au intrat, pe o altă intrare, se vede, Ion Brătianu și Rosetti.

În rîndurile din mijloc era un grup de ofițeri, între care și Papassoglu, care se prăpădea de rîs văzînd Gvardia Națională dînd onorul. Erau zece oameni îmbrăcați cu ce se găsise pe-acasă, care stau nealiniați, ținînd puștile ca niște ciomege... Singurul lucru marțial în acest „onor" era vocea pătrunzătoare, metalică și cu simț al comandei a iubitului de toată lumea, actorul C. Aristia, comandant adjunct al Gvardiei din întreaga capitală.

Vorbea acum Ion Brătianu. Vocea lui, colorată, ușoară, ascuțită cînd vrea să apese tîlcul, plăcea foarte mult. Și lui Hergă îi plăcea... Îi plăcea că deși îi ardeau obrajii, mai înțelegea tot ce spunea vorbitorul și se simțea și în stare să-i răspundă... Dar tot amîna. Numai cînd Brătianu ajunse mai spre miez, se stăpîni tot mai greu.

— De aceea am îndemnat pe înaltpreasfinția-sa mitropolitul să iasă cu preoții săi în fruntea poporului... să ție în mînă Sfînta Cruce și prapurele bisericii și să întîmpine pe Fuad... Așa a făcut acum o mie cinci sute de ani Papa Leon al IV-lea... Pornise spre Roma sfîntă, după ce pustiise și pîrjolise întreaga Europă... teribilul Atila, cu hunii săi. Trecuseră tot prin foc și sabie și pe unde trecuseră ei nu mai creștea nici iarba... Nu vorbeau nici o limbă și nimeni nu se putea înțelege cu ei. Dar cînd papa, ieșindu-i înainte, i-a arătat Sfînta Cruce, Atila a înțeles și a impietrit locului. Apoi a făcut fără să spuie o vorbă... cale întoarsă și astfel Roma a fost salvată de distrugere! Să meargă mitropolitul cu crucea în frunte și Fuad va pricepe. Se va opri. Turcii nu vor intra în București și constituția va fi salvată...

Aci Hergă nu se mai putu stăpîni și strigă :

— Zi-i, Chiose !...

Chiose umflă cimpoiul, care începu să dea niște sunete ușoare, la fel cu vocea lui Brătianu...

Toți se uitară spre ușă, spre Chiose... Atunci cu obrajii aprinși Hergă strigă :

— Vreau să spun și eu o vorbă...

Începu să-și facă loc strivind mulțimea în calea lui. De altfel toți se dădeau la o parte fiindcă Hergă scosese cuțitul cel mare și-l ținea cu mîna deasupra capului. Cînd ajunse la treptele tribunei, picioarele i se cam înmuiară, dar nu de frică... Cînd trecu pe lîngă Rosetti, acesta îi spuse :

— Ești cam chirchilit, prietene...

La care Hergă răspunse cuminte :

— Nu sînt chirchilit... sînt numai făcut...

Ajuns la tribună, puse cuțitul alături și începu cu vocea lui de buhai :

— Ce vă încurcați, boierilor, cu preoți, cruci și evanghelii ; eu îi cunosc bine pă turci din mica mea copilărie... Ei nu să dau îndărăt dăcît cînd văd asta... și ridică hotărît cuțitul... Sîntem dăstui bărbați în București și am fi fost și mai mulți dacă n-ați fi lăsat aci numai o mică parte din oștire, trimițînd-o pă cealaltă peste Olt, fără să ne întrebați și pă noi ; cu toate astea, vom lupta și vom muri cu toții, ca să treacă apoi vrăjmașii noștri, cu armăsarii lor, peste trupurile noastre...

Sala izbucni în aclamații însuflețite... Rosetti și Brătianu se uitară unul la altul și începură apoi să aplaude și ei. Om din popor, iubind pe Bălcescu, Hergă nu putea să știe că pe el îl criticase vorbind de oștirea trimisă peste Olt... Oamenii din popor, care se aflau în sală, nu puteau ști că Brătianu și Rosetti vor altceva decît a spus, așa de inimos, măcelarul cu cuțitul... Îl aplaudară să dărîme, cînd coborî și se îndreptă spre ușă. Chiose, uimit de cele întîmplate, sufla disperat în cimpoi... A fost petrecut cu urale pînă la poarta Mitropoliei.

*

S-a trezit cu adevărat numai cînd, văzînd că Licsandra a adormit, n-a mai sculat-o din somn și a urcat singur, prin ploaie, Dealu Filaretului, cu Chiose ud ciuciulete după el...

*

În oraș n-a fost liniște și puțină lume a dormit în noaptea aceasta. Vestea că turcii sînt în Dealu Filaretului a speriat pe mulți, și zvonurile au început să înfrigureze populația capitalei...

Reacționarii erau convinși că înainte de miezul nopții trupele turcești vor pătrunde în oraș, tocmai fiindcă atunci cînd doarme lumea ar fi mai ușor de ocupat un oraș... Dar erau și dintre cei care fuseseră în sus de Dealu Filaretului și chiar dintre cei care petrecuseră pe Hergă cu urale, cu sunet de cimpoi pînă la poarta Mitropoliei, care se gîndeau că turcii nu trebuie lăsați să intre în București. Cînd pe la ceasurile zece seara se răspîndi fulgerător zvonul că armata lui Fuad a pătruns în oraș, cîteva sute de oameni alergară înarmați cu ce aveau la îndemînă să apere Palatul Administrativ. Era copilăresc și de prisos militărește, dar a doua zi, Locotenența fu foarte înduioșată de acest fapt, care oricum arăta temperatura clipei.

O nenorocire spre toamnă

Cînd Toma ajunse acasă, joi pe la prînz, după ce lăsase vorbă prin sate la oamenii de încredere că va trece a doua zi prin Zăvoiu Dihorului și Vadu Rău, găsi satele amîndouă într-o fierbere greu de povestit...

În ajun se întîmplase o mare nenorocire, care tulburase lumea, mai ales prin chipul ei cu totul neașteptat, în care oamenii vedeau o mare cruzime a soartei.

Încă din săptămîna cealaltă, ai lui Mînjoc și ai lui Peștefript începuseră pregătirile de nuntă... Pînă la urmă, flăcăul tomnatic înfrînsese cerbicia fetei și se hotărîseră ca duminică după Sînta Maria Mică să se cunune. Nu era să fie o nuntă cum fuseseră unele mai demult, dar socrii erau printre oamenii de frunte ai satului, chiar dacă nu aveau avere, iar fata, deși zurbagioaică, fusese cuminte, că o știau toți, iar flăcăul, din partea lui, avea după ce bea apă... Țineau să facă lucrurile după cuviință.

Bordeiul cel nou era aproape gata, la Vadu Rău, chiar pe deal, deasupra hanului, unde în ultimii ani se săpaseră bordeiele pentru tinerii căsătoriți... Era îngropat numai pe jumătate, văruit și cu o ferăstruică.

Bătrînul Vasile Mînjoc, care acum avea aproape șaptezeci și trei de ani, dar era încă în stare să muncească, fusese greu lovit de soartă... În afară de Maria, fata care se spînzurase tocmai din pricina cuscrului lui de azi, își pierduse în cursul anilor toți copiii, vreo șapte, cum și nevasta, pe Neaga, care se stinsese bolnavă acum vreo șase ani.

Vasile Peștefript, o mîndrețe de bărbat în vremea lui, care încurcase destul viața satului, se potolise de cînd se certase ultima dată cu Sultana, mai ales după ce își măritase fata cea mai mare, pe Sia, de era de doi ani de zile bunic, la patruzeci și opt de ani... Mai avea încă opt copii, căci erau de toți zece și, lucru rar la țară, trăiau toți, dar cel mai mult parcă o iubea pe Stanca, fiindcă era leită Safta tinereților lui, singură rămasă a lui acum cînd celelalte trecuseră una după alta în rîndul bătrînelor, ba unele, cele știrbe, păreau curat babe, căci li se scofîlciseră din pricina asta și obrajii.

Luni, care va să zică 6 septembrie, era o zi cu cerul fumuriu, căzut peste sat, cînd burnița și cînd ieșea printre nori un soare lucios. Zanetti, arendașul, trimise în sat isprăvniceii boierești, cu poruncă să scoată oamenii la tăiat stuful de pe baltă, căci avea de învelit la conac un hambar nou și vrea de asemenea să căptușească și acoperișurile coșarelor, care se stricaseră cu anii. Dar oamenii n-au ieșit nici unul... Parcă se vorbiseră, spuneau logofeții, și așa era chiar... Adunați pe marginea podețului care trecea peste Gîrloagă, stînd unii rezemați de parmalîcul podului, alții pe cîte un mușuroi, pe ce găseau, întorseseră afacerea asta și pe față și pe dos și se tot sfătuiau.

Porunca arendașului îl scoase din țițîni pînă și pe Drăgan al lui Ignat, încăruțit de tot, om voinic, dar moale și potolit la vorbă... Unii spuneau că îl atîță, cînd e vorba să spună și el ce crede, mai mult Rița, nevastă-sa... dar nu era adevărat. Ca mai tot satul, în afară de feciorii lui Duță Căciulămare, care se țineau bine și după moartea tatălui lor, căci unul dintre ei era logofătul satului și altul pîrcălab pentru strîngerea dărilor, Drăgan ajunsese și el în sapă de lemn. La scurgerea anilor grei o bună parte dintre sătenii cu oarecare stare, care avuseseră vite, din pricină că proprietarul nu

mai da locuri de păşune bune, căci le făcuse ogoare, iar pentru cît da, lua de două ori cît era hotărît după nartul stăpînirii, le pierduseră, şi acum trecuseră şi ei în rîndul pălmaşilor.

O molimă, care a ţinut de la Bobotează pînă după Paşte, se vede din pricina nutreţului sau cine ştie ce-o fi fost, înjumătăţise şi bruma de vite care mai rămăseseră în sat... Căsuţele se năruiseră în parte, căci oamenii bătuţi de nevoi, istoviţi, asupriţi, nu mai avuseseră nici cu ce, nici inima să le facă din nou. Aşa, Drăgan, cu cei zece copii ai lui, lupta din greu numai cu o pereche de boi, să-şi vadă cele două fete mai mari măritate şi cei patru băieţi mai ridicaţi. La fel se cam întîmplase şi cu Petre al lui Dobre, însurat din dragoste cu o fată săracă, a lui Niţă a lui Predoi. Aşa că atunci cînd vorbea, cu glasul lui gros şi domol, vorbea din rărunchi totuşi.

— Măi, oameni buni, măi nu mai e dă trăit... Nu ştiu ce veţi fi gîndit voi, dar, iote, mie mi-a ajuns cuţitul la os... Aşa nu să mai poate... Nu pot fi silit pentru ăle şase nenorocite dă pogoane, pe care le capăt toamnă dă la arendaşul ăsta, să muncesc dă două ori mai multe pogoane boiereşti drept chirie, căci claca nu-i alta decît chirie... Numai că e mai nerușinată dăcît oricare chirie, căci vrea să scoată într-un singur an preţul pămîntului ca şi cînd ţi l-ar vinde dă veci... Iote, io socot că dacă treaba ar fi cinstită, pentru cît plătim chirie, clacă, deh... într-un singur an, după nart or peste nart, ar trebui să ne vînză pămîntul dă veci.

— Păi, măre Drăgane, fu de părere Peştefript, tot atît de încăruntit ca şi el, cine-l poate sili pă propietar să vînză, mă, cînd pravila îi dă în mînă claca, un chilipir, să nu-ţi vie să crezi... N-ai auzit ce spunea Toma dă la comisia aia dă luna trecută ? Ar fi nebun, mă, să vînză dă veci, cînd în fiecare an îşi scoate costu pămîntului doar din clacă... Ar fi nebun, zău, dacă ar da din mînă asemenea vacă dă muls... Mă, io stau şi mă întreb, unde o mai fi pă lumea asta ? Să aibă unu tot pămîntul unui sat întreg în buzunarul anteriului lui ?

— Nu ştiu dacă o mai fi, poate să mai fie, dar io întreb aşa... dă ce să intre tot în chiria ălor nenorocite dă şase pogoane şi tăiatu stufului dă pă baltă ? întrebă din nou Drăgan. Poate să fie pentru aerul pă care-l răsuflăm pă moşia lui ?

— Mă rog, asta e... el cere... încheie fonf moş Gurie. Vorba e, noi mergem ori nu mergem ?

— Cum o să mergem, măi Șoricaie ?... Cum o să mergem, întrebă cu sprîncenele stufoase căzute pe ochi bătrînul Vasile Mînjoc... Că am mai avut noi asemenea certuri cu Zanetti ăsta... Noi sîntem îndatorați după pravilă să facem numai meremetisiri la conac, nu să clădim din nou... A făcut un hambar nou... treaba lui, să plătească să și-l acopere, să-și aducă oameni dă la deal... dă ce să i-l acoperim noi tot în socoteala clăcii ?... Adică pă dăgeaba ? Nu-i așa, oameni buni ? Spui bine, ori nu ?

— Dară... dară... încuviințară oamenii.

— Că, iote, muncim ca robii, strigă ăl mai mic al lui Predoi, Niculae, bondoc și roșcat ca și tată-său, și tot flămînzi și goi sîntem... Iote, a-nceput ploile dă toamnă și noi tot cu picioarele goale umblăm prin noroi, și mulți dîn noi, iote, sîntem numai în cămăși și izmene, că nu să îndură omul să puie sumanul, să-l plouă, că Dumnezeu știe dă poate ieși ori nu cu el și dîn iarna asta... Iar boierii adună și huzuresc dîn clacă, dă pă spinarea noastră. Mă, e drept ca un singur om să aibă zece mii dă pogoane, și o mie la un loc să n-aibă nimic ? Și între Olt și București sînt o sută dă boieri ca al nostru, unul lîngă altul !

— Mă, astea le știm noi, toți, spuse iar moș Gurie... vorba e, răspundeți : ieșim la stuf, ori ba ?

— Ba, răspunseră mai toți odată... Nu mergem...

Și luni n-a ieșit nimeni.

Marți, burnița, și drumul mare se înmuiase în noroi lipicios ; logofeții boierești au umblat din casă-n casă, încercînd să scoată lumea cu amenințări și înjurături...

Au ieșit cei mai slabi de înger... Deși burnița mereu, pe la prînz văzduhul era albicios și au tot așteptat pe malul eleșteului să fie aduși și alții... Pînă atunci au fost puși să facă o plută pe care să fie cărat stuful, de la ostrov pînă la mal, dincoace...

Eleșteul ăsta era făcut din revărsările de cîndva ale Argeșului și se primenea cu apă tot din el pe un braț lung de vreo trei mii de pași, dar molatic și îngust să-l sări, vara, dintr-o dată... Lacul se făcuse, cînd s-o fi făcut, într-o vîlcelușă a Gîrloagei, care se înfundase și se umpluse, și unde se mai adunau și vreo două pîrîiașe, ca Gîrloaga însăși, de pildă, care veneau din malul luncii... Înspre mijlocul apei, dar mai aproape de malul dinspre Argeș, era și un ostrov care avea doar vreo două pogoane de pămînt sănătos, iar restul, mocirlos, se pierdea în stufișuri dese, pline numai de rațe sălbatice și vidre...

În jurul ostrovului erau unele locuri deschise, unde apa trecea poate de trei ori un stat de om și aci creșteau, ca o velință pe apă, nenumărate plute, cu foile lor late ca tipsiile, și pe ele flori albe, mari, cu miez galben ; restul eleșteului, întins pe vreo două mii de pași în lung și lat ca la o mie... nu trecea decît rar peste umerii omului. Mai bine de jumătate era însă acoperit cu stuf... mai ales în josul ostrovului.

De acolo trebuia adus pe o plută mare de lemn și pe vreo două-trei luntre, cîte se găseau.

Marți după-amiază, Zanetti și-a zis că așa nu mai merge... s-a dus cu teleguța boierească cu doi cai la Găești... A stat de vorbă cu zapciul, arătîndu-i că oamenii, de cînd cu revoluția, și-au luat-o în cap.

— Ce revoluție, domnule ? Ce revoluție ? a strigat zapciul, trecîndu-și mîna prin bărbița neagră, de parcă ar fi vrut s-o smulgă... Altfel era mic, negru și gras. El îl sfătuise pe ceaușul de dorobanți s-o lase mai moale cînd cu încăierarea cu Safta... că atunci bătea vîntul altfel decît în trecut... I se părea însă acum că iar se schimbase vîntul... Îți spui eu, s-a isprăvit cu revoluția... Bine că s-a sfîrșit acum și cu Comisia aia pentru propietate, că înnebuniseră cu toții... Acum nu mai e Guvern provizoriu, este Locotenență domnească... Nici nu vrea turcul să audă de Guvern provizoriu și alte prostii... Așa... să-și bage mințile în cap că de mîine mă pui cu miliția pe ei. Și urla mereu : Așa să știi dumneata... Mă pui cu miliția pe ei...

Zanetti îl privea nedumerit și nu pricepea nimic... Venise să se plîngă împotriva țăranilor și să-i ceară să se ia măsuri împotriva lor și iată că zapciul ăsta aiurit țipa la el de parcă el ar fi îndemnat oamenii la nesupunere... Pe urmă s-a lămurit... Omul țipa așa ca prostul... numai ca să arate că e tare... A trimis după ceauș și i-a vorbit tot strigat :

— Iei mîine zece dorobanți și te duci cu ei la Zăvoiu Dihorului... Dumneata, auzi ? Așa cum te văz și mă vezi. ...Pe care nu se supune nici cînd e croit cu gîrbaciul mi-l aduci la Găești, în fiare...

Oamenii s-au supus, că nu s-a putut altfel. Mulți din ei aveau obrazul proaspăt crestat de sfîrcul gîrbaciului, ori cămașa ruptă pe spinare... Au intrat pînă în prînz mai toți în baltă sau pe mal la încărcat în care... Stuful e lucrul dracului... Ca să ajungi la el, trebuie să intri cu picioarele în mlaștină pînă la genunchi, uneori și mai mult, calci și nu știi pe

ce calci. . Din cînd în cînd vezi depărtîndu-se cîte o nuieluşă, care nu e decît un şarpe de apă... De muşcat nu muşcă, dar ţi-e silă de el... Mai rău e că trestia îţi taie picioarele şi mîinile, de ţi le umple de sînge... La fel de greu e şi pentru fetele care umplu carele... şi pentru cei ce aşteaptă ca să puie stuful pe acoperiş.

O parte din flăcăi fură siliţi să treacă spre ostrov — în jurul căruia era stuf mai mult. Pe o luntre cu încărcătura toată legată în jur cu curpen şi pe care o împingeau cu o prăjină lungă de vreo şapte coţi, erau Răducan şi cu un băieţandru de vreo paisprezece ani, feciorul mai mic al lui Peştefript Se ţinea ca un mînz, încă din vară. de viitorul lui cumnat. Nu se ştie din ce pricină, căci nu era nimeni chiar lîngă ei, cînd treceau pe lîngă ochiul de apă verzuie cu tipsiile verzi, pe care fuseseră, şi mai erau pe ici-colo plute albe ca bujorii, cu miez galben, luntrea s-a răsturnat... Cine o fi căzut întîi e greu de ştiut... Nu e de mirare că deşi erau amîndoi buni înotători, n-a mai putut ieşi nici unul deasupra apei. Se ştie că dintre nuferii ăştia e greu să mai ieşi deasupra, căci cozile lor lungi ca nişte ţevi verzi ţi se înfăşoară pe picioare şi peste mîini ca nişte şerpi. Cînd mai e vorba şi de pădurici întregi înţesate, de brădiş, crescute subt apă, înţelegi că ar fi fost o minune ca vreunul dintre cei doi să scape din strînsoarea lor. Acolo poţi înota cu grijă pe deasupra, dar dacă ai căzut întîi ca un pietroi la fund. e greu să mai ieşi iar la faţa apei.

În toate părţile oamenii au lăsat lucrul şi s-au adunat unde s-a putut, pe mal, Dorobanţii au încercat să-i silească din nou la muncă, dar pînă la urmă ceaşul n-a mai îndrăznit şi au plecat cu toţii la Găeşti.

I-au scos pe cei doi cu cîngile, pînă la prînz, că n-a fost greu să-i găsească... Bietul Vasile Peştefript a rămas mut cu capul în piept, nici nu mai auzea, nici nu mai vedea nimic... Safta şi Stanca parcă şi-au rupt baierile inimii plîngînd. După ce i-au dus cu carele la Vadu Rău, i-au pus întîi pe paturi, în bordeiul cel nou, pe care-l pregătiseră pentru nuntă. Unul pe cel din dreapta, altul pe cel din stînga... Pînă dimineaţa li s-au făcut coşciuge şi au vrut să-i îngroape chiar în aceeaşi zi, joi... Venise lume, să-i vadă, şi de prin satele vecine... Popa Gheorghe n-a vrut...

— Mai țineți-i așa, măi oameni buni... Dă ce atîta grabă ? Să vie lumea și dă prin satele vecine... să vază toți mîrșăvia clăcii... Să vază cum pot fi uciși oamenii, dîn lăcomia boierească.

Cam la vremea asta a sosit călare, cu trei oameni străini, Ioma, după ce trecuse prin șapte-opt sate, stînd de vorbă cu oameni cunoscuți lui și vestindu-i că pe a doua zi să fie gata, cînd or trece zăvoienii și vădulenii spre București.

La început, cînd a văzut de departe atîta lume adunată lîngă bordeiul lui, privea nedumerit. Pe urmă s-a lămurit și s-a cutremurat și el... Dar și-a zis că totuși satul trebuie să pornească de cum s-o lumina de ziuă, ca să se agațe de alaiul lor și lumea din satele pe care le vor străbate, socotind în totul ca înainte de utrenie să ajungă toți cîți or fi la București...

A vorbit, arătîndu-i de ce trebuie să meargă satul la București, cu Vasile Peștefript întîi, care a ascultat îndelung, erau și Drăgan și Stanciu de față, o bucată de vreme nespunînd nici da, nici nu... Părea că, abătut, se gîndește la altceva... Pe urmă a spus numai atît :

— Să fie așa...

Vasile al lui Mînjoc a fost și el de aceeași părere ; iar cînd s-a cerut și încuviințarea popii Gheorghe să fie azi înmormîntați cei doi, acesta nu numai că acum a găsit nimerit să facă așa, dar a spus că dacă merg și vreo două care, pentru oamenii mai bătrîni, merge și el la București.

*

Așadar, i-au înmormîntat joi spre seară... Duminică ar fi fost să fie nunta...

A fost omor de oameni, cînd i-au adus pe năsălii de la Vadu Rău la biserica din Zăvoiu Dihorului. A stat multă lume și din satele de primprejur afară, pe deal, prin poiana răscrucii, [și] prin pomi unii copii.

Se luminase, și ploaia ușoară stătuse cîtva timp. Oamenii se închinau tăcuți, copleșiți de o asemenea nenorocire.

Rița, încărunțită, plîngea și ea ca toate femeile din sat, dar după un timp, ștergîndu-și șiroaiele de lacrimi de pe obraz, își aminti dintr-o dată, și spuse cu o înspăimîntată mirare :

— Cine ar fi crezut, soro, cînd a venit Sultana astă-vară la arie, dă părea mai mult dusă dintre cei vii, că bietu Rădu

can, el care se zbenguia cu fetele, un munte dă om, va muri înaintea ei ?

Toată lumea în jurul Riței clatină din cap și se închină cu spaimă.

— Nepătrunse sînt căile Domnului... murmură Maria lui Ion, cu părul alb, uscată la față, și-și făcu cruce îngrozită.

După înmormîntare, cei mai tineri din sat au pornit spre conac, să-l prindă pe arendaș... dar și el și isprăvniceii lui erau fugiți de ieri din sat, de cum aflaseră că au plecat dorobanții.

Au vrut să dea foc conacului și hambarelor.

— Mă, nu să poate, a strigat Ion, unul dintre puținii vîrstnici care se luaseră după flăcăi. Nu să poate, mă, acolo e pîinea muncită cu sudoarea noastră... și e păcat, mă...

Au dărîmat gardul și porțile, au spart ușile, la care au ajuns, dar pînă la urmă s-au îndreptat iar spre poiana răscrucii.

Toma i-a vestit că satul merge la București și tot natul să-și la cu el care ce are, topor sau sapă, iar în traistă, mămăligă și ceapă pe trei zile. Oamenii n-au zis nici da, nici nu, și cei mai mulți au plecat să se pregătească. Unii au rămas în poiana răscrucii pînă tîrziu.

Cînd a aflat de moartea lui Răducan, Sultana, care după un an de boală nu mai era decît jumătate din ea însăși din zilele ei bune... a început să plîngă, ușor, abătută.

— Îl învățasem pe flăcăul ăsta iubitul și nici măcar ăsta nu mai rămîne viu după moartea mea.

De cînd știa că nu mai are mult de trăit, se împăcase cu toată lumea...

Adusese, cu vreo săptămînă înainte, o babă mică, uscățivă și fără dinți, dinspre Tîrgoviște, vestită prin partea aceea... Aceasta s-a uitat cu luare-aminte, îndelung, la gîlca de pe țîță, la uimele de la subsuoară... pe urmă s-a închinat cutremurată.

— Asta-i o boală de-i zic rac... Asta-i moartea, maică... și s-a închinat iar. Îngrijește-te, iubito, de orînduielile înmormîntării... C-așa a lăsat Dumnezeu...

Ea nu avusese nici o nădejde că va mai afla vreun leac ; dar spusele babei au împlîntat un cuțit în ea... S-a făcut ca o lumină tare în gîndurile de pînă acum.

S-a aflat în sat că e pe moarte, și femeile o iertaseră, afară de Safta cea neagră. Veneau s-o vadă toate nevestele, și cele mai tinere, și cele mai vîrstnice... Începuse să dăruiască unele

lucruri ori chema și ea lume la ea... Ar fi vrut să le dea încă din viață... Pînă la urmă se hotărî să dea salbele și scoarțele Saftei lui Miai, dar aceasta nici nu vru să vie... Chemă atunci pe Maria lui Ion. Îi dete cheia să scoată tot din căsuța pe care o clădise și care urma să rămîie moșiei, căci din neamul ei, urmaș drept nu mai era nimeni... Îi ceruse să puie mîna pe cruce și să-i făgăduiască subt icoană că va da o parte din ceea ce îi dădea acum și copiilor Saftei, care erau nepoții lui Miai, cînd ea va fi murit și femeia neagră se va mai îmbuna. Îi dete și salbele. Lăsă și bisericii unele lucruri... Popa Gheorghe venea în fiecare zi s-o vadă și s-o îmbărbăteze.

Nodul din țiță i se făcuse cu adevărat o gîlcă, i se lipise de piele, care se încrețise deasupra... Avea și la subsuoara stîngă o uimă, la gît alte vreo două... Cînd era trează, durerile nu o slăbeau... Începuse de la o vreme să tușească și să se înăbușe dacă sta culcată, încît toată noaptea trebuia să stea în capul oaselor, așa cum putea... O ajuta o fiertură de buruieni pe care i-o dăduse baba de lîngă Tîrgoviște. Avea în ea această fiertură și boabe de mac... Atunci cădea ca un butuc.

*

— Acum trebuie să apărăm revoluția asta dă turci, le spusese Toma, așa cum învățase de la Bălcescu, și mîine o vom apăra dă boieri! și ei înțeleseseră.

În zori s-au adunat ca la șapte-opt sute de oameni, flăcăi și bărbați în puterea vîrstei, dar erau printre ei și copilandri... Într-un car erau popa Gheorghe, moș Gurie, moș Firică și mai erau și alte cinci care, ca să mai hodinească, mergînd, cei ce vor obosi cumva... Luaseră topoare, sape, unii furci și coase. Petre al lui Dobre și Drăgan Ignat aveau și sînețe cu cremene. Ion avea la brîu pistolul rămas de la Miai. Cînd se depărtaseră binișor de sat, băgară de seamă că Irina, care se ținea pe lîngă unchi-său, Vasile Peștefript, ca să-i poarte puțin de grijă, că nu-și venise încă în fire, și încă vreo cîteva fete se depărtaseră prea mult de sat ca să se mai poată întoarce acasă... Le urcară în care și porniră de-a binelea spre București și ele.

Ploua mereu, cădeau într-una frunze veștede, zarea era apropiată, dar încă alburie... Carele ocoleau drumul cel mare, noroios, iar oamenii mergeau cam răsfirați, cam revărsați peste

cîmp... Cînd au ajuns la Giulești, lîngă București, erau aproape patru mii de inși... Încă de la Bolintin, Toma pornise călare înainte ca să dea de veste celor din Dealu Filaretului și lăsase pe Ion cu oamenii.

Vineri

A fost o noapte grea... A plouat tot timpul... Cînd mai repede, cînd mai molcom... Focurile se tot stingeau și se aprindeau... Paiele de la șiră se tot împrospătau, dar toți înțelegeau că e nevoie de oarecare măsură... Cei mai răzbiți de frig fură duși subt umbrar, la cîrciumă și chiar înăuntru, după ce se sparseră obloanele... Alții, care știau seama locului, se duseseră să se adăpostească în crama și magaziile din via baronului... Și rogojinile erau bune... Dar mai bune ținute deasupra capului, cum se putea... Lîngă dărîmătură se făcu un soi de adăpost între pereții năruiți...

Oricum, toată lumea fu bucuroasă cînd văzu că începe să se lumineze de ziuă... Mai ales că o dată cu zorile se opri și ploaia... Cînd se lumină bine de tot, priveliștea era parcă nemaivăzută... Pe toată întinderea cîmpiei, lumea se mișca, împărțită în grupuri, ca să se învioreze... Oamenii, care nici știuseră de cine au dormit sprijiniți, făceau acum glume să se învioreze, să le vie inima la loc. Teticu și cu ai lui hotărîseră să dea cîte o cană de vin fiert pe lîngă ce-ar aduce carele de jos, mai fiecăruia... Totuși, nici gluma nu lipsea... Așa, o ceată de tîrgoveți anunțară că au prins un spion turc și că vor să-l spînzure... Lumea, neștiind că e o glumă, se adunase și întreba, mai mult speriată, despre ce e vorba...

— Dacă ești turc, ce-ai căutat tu aici între noi ? întrebă un oltean mustăcios pe un bragagiu înalt, cu fața osoasă și ciupită de vărsat.

— Așa... așa... întăreau mulți.

— Bre, nu fiți nebuni, bre... eu vînzător de braga, bre, eu nu turc... eu bulgar, bre...

— Atunci, dă ce umbli cu fes dacă nu ești turc... ?

— Așa umblam noi, vînzătorii de braga, bre... Lumea zice la noi : da, turcule, o braga... dar noi nu sîntem turci, noi bul-

gari sîntem... Dacă lumea vrea braga cu fes, ce sîntem noi vinovați, bre... ?

Omul avea dreptate. Lumea cumpăra plăcintă de la greci, zarzavat de la sîrbi, brînză de la ungureni, rahat și bragă de la turci. Așa era învățată...

— E spion, ce mai încolo și încolo... La spînzurătoare...

Omul fu cuprins de disperare...

— Eu creștin, bre... uitați la mine, și bragagiul își făcea cruci de zor.

— Dezbrăcați-l să vedem dacă e turc. .

Atunci se auzi un glas din mulțime :

— Lăsați-mă la el, bre ! El nu este turc... Eu estem turc... Eu estem turc cu costituția... bre... jur pe Allah...

Atunci văzură că avea în cap un fel de turban...

— Eu nu vrem să vie turcii lui sultan, bre... Acolo nu estem libertate.

Se auziră chiote, „Trăiască libertatea", și turcul adevărat, ca și cel mincinos, bragagiul, fură ridicați pe sus ca să se mai înveselească oamenii...

*

Se potoliseră din nou toți... Oamenii se lungiseră iar să doarmă... Pe drumul Beilicului, care era oricum mai ușor, urcă luptînd cu noroiul căruța plecată spre Vadu Rău... Lumea în cepu să strige :

— A venit panduru, a venit panduru ! ieșind prietenos înaintea căruței.

Nu era numai pandurul în căruță, era și o cunoștință veche, iubită de popor, popa Ambrozie, renumitul „popa Tun", de la Episcopia Buzăului. Îl salutară cu strigăte însuflețite, și popa Ambrozie răspundea vesel, cu barba rară, în vînt. Cînd Teticu află că peste șase mii de oameni de țară așteptau pe cîmpia Giulești1or, clătină din cap, ca un om ușurat de o amenințare...

— Neică Tomo, ai făcut treabă bună. O să putem răsufla mai liniștiți... Ai făcut bine că i-ai oprit acolo... Aci nu mai e loc pentru ei și nici nu e nevoie... Trebuie să-i aduci pe Podul Calicilor în sus, ca să nu ne-o ia turcii cumva pe dreapta... Da' știi ce... Să treci cu ei pe la prînz prin oraș. Am să-ți dau cu dumneata niște elevi, cu steaguri și cu tobe, ca să cînte în fruntea lor cîntecul ăla nou, pe care-l cîntă toată ziua... Așa

mai agăți din oraș două-trei mii de oameni... Hai, du-te repede... tot cu căruța, că acum ne-apucă prînzul... Ai ce le da de mîncare ?...

— Au în traistă mămăligă rece și ceapă pă două zile...

Teticu rămase îndelung îngîndurat... pe urmă aruncă de pămînt un pepene rămas crud pe cîmp, de-l făcu zob.

— Și trec, cu mămăligă și cu ceapă în traistă... să apere palatele celor care-i privesc de la fereastră... Neică Tomo, nu-i bună orînduiala în țara asta... Nu-i bună de loc... Hai, du-te și vino să știm și noi ce-ați făcut... Ia-ți un cal, să vii printre vii călare, că nu-i timp de pierdut...

— Să știi că o să iau și pă Damian și pă Simion cu mine acolo... Că a venit și frate-meu Ion ; îl lăsai cu oamenii la Giulești.

*

Către prînz, o dată cu carele care aduceau mîncare din oraș, apăru și stolul de vînzători de tot soiul cu gustări și băuturi... Elevii îi așteptau pe unii jos în vale și urcau cu ei dealul, aducîndu-i pînă sus, subt pază...

— Nu e dă vînzare, e pentru elevi... e pentru elevi...

Toată lumea-i iubea și era bucuroasă că le păstrează lor aceste mici bunătăți.

Printre plăcintarii greci de meserie, printre covrigari, era și o femeie bătrînă, suptă la față, parcă avea găuri în obraz, zbîrcită și încovoiată de mijloc. Avea o rochie cu încrețituri, o bluză albastră și o broboadă neagră în cap. Cît se putuse pricepe ea, nevoiașă, făcuse niște brînzoaice care prea grozave nu păreau.

— Bune sînt brînzoaicele astea, maică ? întrebă dascălul ardelean, căutînd pritre ele.

Ea clătină din cap și, cu mîna la bărbie, lămuri cuminte:

— Bune, maică, dacă-ți plac...

Toți cei de față zîmbiră.

Dar în clipa aceea toată lumea de pe cîmp îngheță. În zarea apropiată de toamnă noroasă se iviră, între verdele galben al lanurilor și golul miriștei, pe drum, ieșind din vîlcea, o ceată de călăreți turci, care venea în trap mărunt. La dărîmătură sînt acum poate o mie de oameni, căci numărul lor de două

zile tot sporise şi se întinseseră spre Giurgiu. În timp ce se apropiau călăreţii, Teticu strigă la cei din jurul lui:

— În drum... tăiaţi drumul... Cei cu puşti staţi înapoi...

Licsandru Hergă vîrî cuţitul în teaca lui de piele şi sări în mijlocul drumului... Mustea ascunse barosul subt zăbun... Olteanul cu cobiliţa şi coşurile la subsuoară fu împins de ceilalţi în faţă... Acum se văd bine călăreţii turci, care vin în trap mărunt, săltînd în şei. Să fie ca la cincizeci de inşi. În fruntea lor e un ofiţer tînăr, subţire, cu mustăţi scurte, cu ochii întunecaţi, pe un cal roib alezan. Se uită nervos, neliniştit, spre mulţimea cu steagurile tricolore înălţate. Cînd a ajuns ca la o sută cincizeci de metri, dă o comandă scurtă, şi călăreţii dau pinteni cailor, care după cîţiva paşi pornesc în galop... Mulţi dintre cei din faţă în clipa asta au închis ochii şi au vrut să dea înapoi, dar simţind că ăi mai mulţi rămîn, au rămas şi ei locului, privind cu mirare pe Teticu, Hergă, Mustea, Codin, popa Tun şi brutarul cel plin de făină, care luaseră steagurile tricolore, aflate acolo, în mînă şi aşteptau, neclintiţi, în drum. Cînd călăreţii fură la cîţiva paşi, ei au început să fîlfîie steagurile şi să strige: „Înapoi, înapoi!"... Caii, din plin galop, s-au răsucit în loc, s-au ridicat iabraş în două picioare... Cei din urmă s-au lovit de cei din faţă poticnindu-se... Călăreţii s-au lovit în lăncii... Ofiţerul înjura furios pe turceşte, prins între alţi călăreţi cu genunchii striviţi între şăi, săbii şi plasele rotunde cu paie. Un călăreţ, răsturnat, atîrna, prins cu piciorul în scară. Fu ridicat în şa, însă alţi vreo doi căzură, aceştia traşi jos pe nevăzute oarecum de Teticu şi Hergă, căci de năuciţi ce erau, călăreţii nu mai vedeau şi nu înţelegeau nimic. Toată afacerea asta cu steagurile fusese gîndită şi chiar pregătită de Teticu, şi ei toţi fîlfîiau mai mult ca nişte ciomege aceste steaguri.

Atunci se iscă un vuiet de se cutremură văzduhul... Mii de pumni se ridicară ameninţător... Se desfăşurau înapoi alte steaguri tricolore desfăşurate... Clipa hotărîtoare trecuse... Poporul înţelesese că se poate rezista. Nimeni nu mai putea auzi, nici [cei] din faţă, ce bolboroseşte ofiţerul furios, care-şi înjura mereu unitatea. Atunci veniră din urmă alţi călăreţi, care porniseră şi ei la galop. Vrînd să ocolească pe cei învălmăşiţi în faţă, se poticniră şi ei de steagurile trico-

lore şi de mulţimea care urla mînioasă... Se învălmăşiră şi ei, şi nu putură să ajungă la nimic.

Un ofiţer matur, cu o bărbuţă neagră şi cu zorzoane aurii peste vestonul albastru, strigă furios la ofiţerul dintîi, amenînţîndu-l... Dădu şi unele comenzi... Pînă la urmă se putură descurca şi se întoarseră. Cam la vreo două sute de paşi se aşezară din nou în ordine, dar porniră înapoi, spre tabăra lor.

Oamenii din faţă mai răsuflară puţin. Un grădinar de pe Colentina, în picioarele goale, fusese călcat pe picioare şi se frîngea de durere. L-au ridicat pe sus şi l-au trimis înapoi. Licsandra se suise sus pe dărîmături şi ţipa cît o lua gura.

— A vrut să arunce cu cărămizi, nea Licsandre, dar n-am lăsat-o noi... Că a spus Teticu să nu aruncăm cu cărămizi pînă nu spune el.

Ofiţerul matur, cu bărbuţa neagră, se întoarse cu vreo zece călăreţi, dar veni singur în faţă şi întrebă pe turceşte dacă vorbeşte cineva limba otomanilor. Oamenii care or fi ştiut se codiră, căci nu se ştie ce poate ieşi din una ca asta. Te ia turcul cu el... Atunci, făcînd un semn, Teticu, de lîngă dărîmătură, îl întrebă pe turceşte pe ofiţer ce vrea. Oamenii se întoarseră uimiţi, căci nu bănuiau că Teticu ştie şi turceşte, dar turcul călare, adresîndu-i-se peste capetele celor din faţă, îl întrebă „ce vrea lumea asta adunată de-a curmezişul drumului ?" Tîlmaciul, rînjind, se întorse spre oameni şi le puse întrebarea, dar răspunsul fu un vuiet de strigăte :

— Ce caută ei aici ? Sîntem acasă la noi... Vrem libertate... Nu sîntem robii turcilor... şi altele. Şi iar fîlfîiră steagurile.

Ofiţerul turc înţelese că nu e nimic de făcut. Vru să dea cu o biciuşcă în capul olteanului, care se apăra cu coşul lui gol, murdar de sîmburi şi boabe stîlcite de struguri... Călăreţii în vestoane albastre se întoarseră în trap mic şi dispărură în vîlceluşe.

— S-au întors, au fugit... ?

Oamenilor nu le venea să creadă... Apoi fu un strigăt imens de bucurie... Întoarcerea din drum a primei unităţi turceşti stîrni un entuziasm de nedescris.

— S-au întors, au fugit... au fugit cîţi au scăpat, se întregi zvonul mai departe...

Se înteţiră strigătele peste cîmp... Din nou bucureştenii, care stătuseră la 19 iunie în faţa tunurilor şi a baionetelor lui Odobescu şi Solomon, înţeleseră cît de mare le e puterea. Acuma suna bărbătesc, mînios, *Deşteaptă-te, române.*

Ora două

Peste vreo două ceasuri, comandantul coloanei de avangardă Kerim-paşa, un omuleţ cu toate oasele feţei ieşite subt mustaţa neagră şi lungă, veni din urmă călare ca să afle ce s-a întîmplat, cine a închis drumul de s-a oprit marşul... Cînd află, se încruntă... trînti cu pumnul lui uscat în coama calului, se întoarse şi dădu poruncă celor întorşi să-şi reia înaintarea... Apoi desfăşură întreg regimentul de cavalerie pe care-l avea pe cîmpie, peste lanuri şi mirişti... trimiţînd escadroane în dreapta şi stînga, pentru ca să înconjoare pe cei de pe Şosea.

Dar nici această încercare a lui Kerim-paşa nu fu mai norocoasă. Escadroanele din dreapta care se lărgiseră spre Popeştii-Vasilaţi dăduseră în porumb, dincolo de mînăstirea Văcăreşti, peste mii şi mii de ţărani, care fîlfîiau ţoale puse pe ciomege... ba şi steaguri... chiuind sălbatic, urlînd să sperie chiar caii învăţaţi cu bombele...

Ofiţerul, care comanda, înţelese că e pierdut în lanul acesta de porumb, dacă lasă în spatele lui cete de ţărani. Nu lipseau nici femeile, care strigau ca din gură de şarpe, nici copiii neastîmpăraţi.

Peste o jumătate de oră, escadroanele se întoarseră fără să ajungă la nimic.

Kerim-paşa se hotărî să aştepte şi să ceară ordine noi de la Omer-paşa... care veni abia peste un ceas, în trăsură... Era un bărbat încă tînăr, înalt, legat, cu capul mare şi nas puternic, dar cu barba scurtă. Era fost sergent bosniac, turcit de vreo douăzeci de ani, care cînd purta bărbuţă după chipul sultanului, cînd şi-o rădea...

Înfuriat de cele întîmplate, dete ordin ca să se tragă salve de tun în plin... Porunci să se aşeze o baterie în poziţie de tragere... cu zgomot mult.. Intre timp sosi trăsura cu şase

cai albi a lui Fuad-paşa... Cînd auzi de măsurile luate de Omer-paşa, comisarul sultanului nici nu vru să audă... I-a spus răspicat, în nemţeşte: „Nu trebuia să fie o ciocnire violentă cu populaţia, fiindcă Poarta dăduse asigurări Europei întregi că întreaga populaţie e credincioasă sultanului şi că de-abia aşteaptă venirea oştilor turceşti ca s-o elibereze de cetele de derbedei care au pus cu silnicie stăpînire pe ţară... *Das ist undenklich...* [1] Fuad-paşa era un bărbat ca de cincizeci de ani, extrem de elegant în uniforma albastră, cu insigne de aur şi decoraţii... Vorbea graseind puţin, deoarece studiase la Paris, unde şi publicase un volum de poezii în franţuzeşte. Avea gestul molatic, fruntea înaltă, ochii melancolici... Îl bătu uşor, cu mîna prinsă în mănuşa albă, pe umăr pe Omer-paşa, ca să-l liniştească.

— Lasă azi... Mîine trage cîteva salve în aer... şi ordonă o şarjă de cavalerie cu latul săbiei şi se vor împrăştia ca iepurii. O să trimiţi, firește, pe cineva să le spuie că nu mai e glumă şi că săbiile taie...

Dar bucureştenii nici nu se gîndeau să se împrăştie.

Zvonul că de dimineaţă cavaleria turcă a fost pusă pe fugă, lăsînd în urma ei morţi şi răniţi, îndîrjii şi mai mult mulţimea. Numaidecît se duse vestea în tot oraşul că turcii au încercat să treacă, şarjînd la galop, şi că au fost respinşi... A fost o adevărată bătălie, cu răniţi şi căzuţi...

Cînd miile de săteni din susul ţării, adunaţi la Giuleşti, în frunte cu cei patru din Vadu Rău, trecură înainte de asfinţitul soarelui pe Podul Mogoşoaiei, ei fură salutaţi cu însufleţire chiar de negustorimea de pe Pod, care privea din faţa prăvăliilor mereu închise şi care, văzîndu-i pe cei din Dealu Văcăreştilor, cuminţi, se liniştiră... Alături de Toma, frate-său Ion, cam scurt, îndesat, cu faţa ciupită de vărsat şi nasul puternic, osos, era acum cel mai dîrz...

— Frate, s-a mişcat soarta opincii, acum nu ne mai putem opri...

Şi din clipa aceea, Ion Firu a fost neobosit... Ştia să vorbească oamenilor parcă mai bine decît Toma... Bucureştenii, obicinuiţi mai mult cu portul dinspre şes, cînd văzură mulţimea cea mare cu atîta albitură pe ea şi cu pălării, crezură că au venit oltenii.

[1] E de neînchipuit... (germ.).

Pe Podul Calicilor în sus, femei sărmane și mici negustori le ieșiră înainte cu de-ale mîncării și ulcele cu apă, pe care le dau, mergînd alături de oamenii tăcuți și hotărîți... După ce urcară dealul și trecură de viile Fălcoenilor în jos, începură să se vadă lanuri de porumb. Cei patru se sfătuiră și hotărîră să meargă mai departe, pînă la o pădurice care se zărea pe stînga drumului. Spre dreapta era o biserică mare, făcută pe o moșie boierească... Găsiră și aci, după pădurice, un han, cu porțile închise, părăsit de frica turcilor.

Pandurul sfătui oamenii să se tragă în stînga și în dreapta drumului noroios. Celor mai mulți le plăcu pădurea, deși era umedă...

— Avem lemne dă foc, fu de părere și Damian, care știa ce bune sînt focurile noaptea pentru oameni.

— Dar ne trebuie și paie, Damiene, ne trebuie și paie. Simioane, ia pă cineva cu tine și cercetați prin împrejurimi să vedeți ce să poate găsi...

Simion nu așteptă să fie poftit de două ori. Începu să strige pe nume flăcăii cu care vrea să meargă... De altfel, îi cam plăcea să cerceteze, că era curios din fire.

— Damiene, ia un cal dîn ăștia, pune o țoală pă el și aleargă dă-l vestește pă Teticu unde sîntem. Spune-i să vie pînă aci... să vorbim. Apoi Toma, care nu dormise toată noaptea, se lungi pe prispa hanului, să ațipească...

— Hai și tu, Ioane, închide ochii o țîră... că la noapte cată să fim treji... că nu să știe ce să întîmplă...

— Dormi tu, pandurule... Io am cam ațipit azi-noapte. Stau aci dă veghe...

— Omule, atunci ia vreo douăzeci dă oameni și du-te pă drum în jos, unde e stejarul ăla, dacă n-o fi cumva vreun frasin. Suie pă cineva în copac să vază mai departe. Să nu ne trezim nas în nas cu turcul pă nevăzute...

Dar nu apucase Toma să ațipească de-a binelea, nici Damian să se depărteze cine știe cît, că se auzi larmă pe drumul cel mare. Oamenii aduceau cu ei un prins, care era un văr de-al Grădiștenilor. Cîțiva inși țineau caii de căpăstru, alții erau pe scara caleștii.

— Vii dă la turci, ha ?

— De la turci, nu fiți proști... Viu de la turci... Aduc o scrisoare de pace de la Fuad...

Boierul acesta grăsun cu nările tari, nu mințea... Aducea într-adevăr o scrisoare de la Fuad către mitropolit. Vrusese să vie pe lîngă grădina Bellului, dar aflase că nu putuse trece nici cavaleria turcească și ocolise spre stînga.

Cum află despre ce e vorba, Toma spuse cu dispreț :

— Dați-i drumul... E mai bine să spuie turcilor că nu să poate intra nici pe-aci... Îi făcu un semn moale cu mîna... Să te întorci tot pe-aci, boierule, cu răspunsul... că toate barierele sînt înțesate dă lume... și în altă parte nu găsești mușterii cumsecade cum sîntem noi.

Boierul dădu cu acreală bună ziua și caleașca se depărtă spre oraș. Puțin mai departe dispăru, căci drumul cotea printre vii.

*

— Uite, părinte ! îi arătă diaconul Efterie călugărului cu plete ca mătasea porumbului și cu potcap mic și tutuniu. Uite, dumnealui este Teticu... ăla care vine călare...

— A, ăla, e... să-l ție Dumnezeu, fiule, că e omul poporului.

Cel care vorbea așa era capitanul Papassoglu, care se deghizase în călugăr pentru ca să execute ordinul colonelului Voinescu I. E un om care știe să povestească orice, cu mult duh, militar și nu prea, imită orice soi de vorbire, cu orice accent, și din pricina asta e foarte căutat la petreceri. Îi imita pe Odobescu, ori pe Tell, de făceau și ei haz de el... Acum îl dusese strașnic pe popa Ambrozie, ca și pe diaconul prieten care îl însoțea pe acesta... Arătase că este de la un metoc al Mitropoliei, de pe lîngă Tîrgoviște, că vrea să vadă și el cum luptă poporul pentru constituție... Că la ei la mînăstire toată lumea nu vorbește decît despre „popa Tun".

— Să ierte, sfinția-ta, gura păcătoasă... dar pe-acolo, pă la noi, cinstiții călugări și frați toți așa vorbesc...

Cînd află că oamenii de la Vadu Rău, cum le spunea el la toți cei cinci-șase mii de oameni, sînt dincolo de vii pe drumul Rușilor-de-Vede, Teticu fu gata să meargă să vadă cum s-au așezat...

— Omule, îi spuse lui Damian, ia calul și du-te la grăjdurile din vie și ia două șei, nu mai umbla așa călare pe de-

șelate... Ia una și pentru neica Toma, că va trebui să fie în zece locuri odată...

Damian încălecă și coti pe drumul dintre vii. Tetucu se sfătui cu cei de față...

— Uite ce e, vericule, cum îi spunea el lui Licsandru... Dumneata trebuie să îngrijești cu de-ale gurii și pe cei de pe drumul Rușilor-de-Vede... Aș vrea să mai aduci și alte care... Să rămîie la noapte aici, că e nevoie de ele... Ai să vezi de ce... Așa că e bine să pleci numaidecît jos... Dumneata, neică Filaret, cu părintele Ambrozie, fiți cu luare-aminte... Eu nu crez că mai vin turcii în după-amiaza asta, dar vorba aia: nu să știe...

Cei de față îi spuseră să plece liniștit... și cum sosi Damian, porniră amîndoi călare pe un drum spre Giurgiu, pînă la capătul viei, apoi o cotiră pe lîngă lanul de porumb, la dreapta.

*

Toată noaptea Bălcescu se frămîntă să afle, să-și închipuie ce s-a întîmplat cu Tucoltoiu, ce devenise arîta vreme, de ce arăta așa cum arăta... Era răscolit în toată ființa lui de amintirile arzătoare ale copilăriei... Da, erau mulți ani de cînd se văzuseră ultima dată... dar oricum, era de nerecunoscut... Își spunea: cîte se vor fi întîmplat cu el de arată la chip la treizeci și patru de ani ca un moșneag, fără dinți în gură... La trup, e drept, era mereu de oțel, dar capul, capul acela rotund de pisică neagră, sprîncenat și cu ochii mari, nu mai era același... Și pe urmă îl ametea firul acesta care lega istoria... în mod atît de neprevăzut... Se gîndi la acel Mihai Viteazu, a cărui viață o purta în minte... și în pagini, scrise după jocul întîmplării, al timpului potrivit de lucru, al răgazului pe care i-l da zbuciumul politic, dar și după legile puterii creatoare din om... Azi, de pildă, tot ce vede și știe despre Tucoltoiu germinează în el gînduri despre eroul pe care și l-a propus să-l înfățișeze românilor. Se așază la masa cea lungă de scris și scrie pe foi libere frînturi, care, adunîndu-se cu timpul, formează treptat ciorna cărții... Are zeci de caiete de însemnări și teancuri de foi puse în scoarțe verzi... Scrie pe o pagină:

„Neamul românesc a rodit și va mai rodi oameni..."

Fița a venit să-i aducă a doua masă din zi, ouă și un pahar cu lapte, cu puțin cozonac, pe o tavă.

Simți nevoia să-i vorbească... Tița nu este altcineva decît el însuși... „Sînt într-adevăr așa cum spune acel neamț, un suflet în două trupuri...“ Niciodată o taină încredințată de el Tiței n-a fost auzită de urechi străine... Întîmplarea e prea minunată.

— Tițo, îl mai ții minte pe Tucoltoiu ?

Sora surîde, nedumerită :

— Ăla cu care ai fost tu în munte la Negoiu ? Și acum se vobește la Bălcești despre el și despre fuga voastră de trei zile... Eram prea mică, dar tot îl țiu minte... Era un băiat negricios...

— Tițo, ascultă, el e Teticu... Tulcoltoiu este cel care însuflețește miile de oameni din Dealu Filaretului. Teticu, acela de care se tem locotenenții.

— Nu, nu se poate. face Tița uluită... Cum a ajuns aci ? Cum e cu putință... Aș vrea să-l văd și eu.

— Mi-a făgăduit că vine la noi... Dar nu mai am răbdare... Eu mă duc azi, poate să-l văz din nou... Sper să scot două-trei vorbe de la el... Mîine...

Dar aci Bălcescu, care se plimba întărîtat prin odaie, se întrerupse, căci văzu cu surpindere că la poartă s-a oprit o caleașcă. Cu uimire văzu că se coboară din ea Ștefan Golescu, nespus de agitat... I-a ieșit înainte, ca să-i deschidă mai repede, Bălcescu însuși.

— Frate, vino cu mine... S-a convocat un consiliu urgent. Mitropolitul a primit o scrisoare de la Fuad, pe care acesta a transmis-o numaidecît Locotenenței... Aceasta a convocat de urgență răspunsul... Frate Bălcescule, vino numaidecît... Nu trebuie să-i lași să facă prostii.

— Mărturisesc, prietene, că sînt cam dezgustat de consiliile astea și de Locotenență. Totdeauna vorbesc acolo de unul singur... neînțeles și neascultat de nimeni.

— Azi e altceva... Trebuie să vii neapărat... Altfel vor ajunge la pragul cel mai de jos al baseții... Trebuie neapărat să răspundem cu demnitate... Și pe urmă continuă, cu o voce mai scăzută, ca o confidență : Nicolache mi-a spus să te rog din partea lui să vii neapărat... E o zi grea pentru toată lumea... Voinescu II crede și el că e nevoie de dumneata.

Bălcescu îl rugă să aștepte o clipă... Își luă macferlanul și-i spuse Tiței, ca s-o liniștească, în două cuvinte, despre ce e vorba...

Consiliul, vineri

Niciodată sala de consiliu nu fu atît de înțesată. Erau ocupate nu numai scaunele de la masa cea mare, ci și cele două canapele din colțuri cu fotoliile lor. Se aduseseră scaune și din birouri.

Secretarul de stat, Voinescu II, se ridică și anunță că din partea înaltpreasfinției-sale mitropolitul s-au primit următoarele două scrisori, cărora el le va da citire.

Și luă de pe masă, din fața lui, o foaie pe care o citi, emoționat :

„«Dreptate, Frăție»

Onorabilei Locotenențe domnesci,

Primind această scrisoare de la excelența-sa Fuad Effendi, comisarul înaltei Porți, mă grăbesc a o face cunoscută în copie onorabilei Locotenențe.

Neputința în care mă aflu în pat nu m-a ertat decît a face un foarte scurt răspuns de primire, îndatorîndu-mă că voi publica această scrisoare.

Fiind însă eu numai un cap al religiei și puterea administrativă și executivă fiindcă stă la onorabila Locotenență, ca guvern legitim și recunoscut în numele măririi-sale sultanului de către trimisul său Suleiman-pașa, de aceea alătur în copie această scrisoare și onorabila Locotenență va face cele de cuviință cu a ei publicare, spre cunoscința publicului, potrivit cu cererea excelenței-sale Fuad Effendi, comisarul înaltei Porți, onorîndu-mă cu răspuns.

Bucuresci.

Neofit, *Mitr. Ungro-Vlachiei*"

Voinescu II făcu o pauză și reluă, căci se aștepta cu încordare evidentă scrisoarea lui Fuad.

— Vă voi citi acum scrisoarea primită de preasfinția-sa de la Fuad-pașa, transmisă nouă în copie. O dau în traducere românească.

„Domnul meu,

Ca ministru al păcii, mă adresez către domnia-voastră, viu la Bucuresci ca să dau în cunoscința locuitorilor Țării Românesci poruncile legitimului lor suveran ; o armie imperială vine cu mine ca să apere și să

păzească ordinea legală ; acei cari păstrează în inima lor şi încrederea în dreptate nu trebuie să aibe nici o temere, dar acei cari, rătăciţi de patimile lor, or dori să încerce a se împotrivi la poruncile sultanului şi să turbure prin faptele şi vorbele lor ordinea publică şi liniştea oraşului, vor vedea îndată efectele acelei drepte pedepse...

...Împlinesc o datorie de umanitate, adresînd aceste îndemnări, şi preasfinţia-voastră trebuie să îndepliniţi aceea de ministru al religiei ; fa să se audă glasul mîntuirii oilor voastre şi caută să faci să intre în staul acei cari se vor fi rătăcit.

Vă rog să publicaţi această scrisoare şi să o aduceţi la cunoscinţa locuitorilor capitalei Ţării Româneşti.

Dată în cvartirul general de la Sintesci
Referendarul Divanului imperial,
Comisar imperial în Principate,

Fuad"

Urmă o tăcere grea... După un timp, luă cuvîntul Ion Cîmpineanu, care spuse că ar trebui să se audă numai cuvîntul Locotenentei în această privinţă. Vocea lui era molatică şi altfel plină de indiferenţă. Mulţi bănuiră că fusese rugat de Eliade ca să facă această propunere, pentru că, bănuind că va fi o şedinţă zbuciumată, spiritele să nu o ia razna.

Eliade luă într-adevăr cuvîntul, dar deşi vorbi mai bine de o jumătate de oră, cei de faţă tot nelămuriţi rămaseră... Vorbi despre apărarea constituţiei, dar şi despre răspunderea grea care apasă asupra tuturor. Vorbi despre ajutorul pe care ţara-l aştepta de la providenţă. Consternaţi, cei de faţă văzură că omul vorbeşte ca să nu se zică mai tîrziu că omul pozează pentru istorie, că este, cum se spunea în glumă, prin saloane, pentru-contra... Se aşeză jos, dar tăcerea şi nedumerirea erau şi mai apăsătoare ca mai înainte... Era o încordare şi o aşteptare neobicinuită. Atunci, Ştefan Golescu se hotărî, temîndu-se ca să nu se mai ridice şi alţii să bată apa în piuă în asemenea clipe [şi zise :]

— Socot că întreg consiliul ar dori să audă în privinţa asta părerea fratelui nostru Bălcescu... Propui să fie poftit să ia cuvîntul...

Tell declară, cu un soi de solemnitate :

— Fratele Bălcescu are cuvîntul...

Acesta se ridică oarecum încurcat. Rămase în picioare mult pe gînduri, căutînd, cumpănind parcă...

— Socot că răspunsul nostru trebuie să fie foarte simplu... Să se facă o copie, care să rămîie în arhiva statului, iar pe scrisoarea mitropolitului, cineva din Locotenență să scrie numai următoarele...

Aci Bălcescu făcu o lungă pauză și apoi continuă ușor :

— „Să se răspundă că excelența-sa Fuad Effendi trebuie să se adreseze către guvern, care este recunoscut de Suleiman-pașa, în numele majestăți-sale sultanul."

Cei de față rămaseră o clipă încremeniți. Pe urmă, soluția li se păru atît de potrivită, încît dintr-o dată se liniștiră și Nicolae Golescu constată, ridicîndu-se în picioare :

— Este, într-adevăr, singurul răspuns pe care-l merită scrisoarea mitropolitului. Se va face întocmai. Secretarul de stat va întocmi și transmite acest răspuns.

Bălcescu, rămas în picioare, ridică din umeri :

— Nu mi se pare că e potrivit ca secretarul de stat să răspundă, fie și în numele Locotenenței. Mitropolitul nu devine un corespondent diplomatic numai fiindcă transmite o scrisoare a lui Fuad-pașa... Îi va putea scrie acest răspuns mai curînd ministrul Trebilor din Lăuntru. De altfel, acesta nu este un răspuns pentru Fuad... Lui Fuad îi răspunde în clipa asta poporul bucureștean, împiedicîndu-l să intre în capitala Țării Românești ca într-un tîrg turcesc. Acest popor îi arată că dumneavoastră nu sînteți așa cum lasă el să se înțeleagă, niște instigatori, niște amăgitori ai acestui popor, niște falsificatori ai istoriei, ci, dimpotrivă, sînteți expresia dorințelor sale, organele pe care și le-a dat singur, care îndeplinesc voința sa... Asta spune prezența celor zece mii de oameni din Dealu Filaretului.

Atunci se auzi un glas, aprig și îndurerat. Fra al lui Ștefan Golescu, care se ridicase de pe canapeaua pe care sta și arăta cu mîna întinsă spre cei ce luptau.

— Da, poporul bucureștean luptă și pentru fiecare din noi, ne justifică, arată legitimitatea guvernării noastre... Fratele Bălcescu are dreptate...

Pentru întîia oară se bătu din palme în semn de aprobare în consiliile ministeriale ale revoluției. Nicolae Golescu se ridică și el și barba roșcată căpătă inflexii de aramă.

— Propui ca acest consiliu să trimită o adresă de salut și lauda poporului bucureștean. Rugăm pe fratele Bălcescu s-o aștearnă pe hîrtie chiar acum, pe loc.

Aplaudară iară toți :

— Așa... așa...

Aplaudă, spre surprinderea tuturor, chiar și Eliade, atît de îndreptățită păru în ochii tuturor mulțumirea cuvenită poporului bucureștean.

În timp ce toți comentau împrejurarea cu multă însuflețire, Bălcescu umplu cu scrisul său mărunt o pagină de hîrtie, pe care o citi cu vorba înecată de emoție, atît era de mult ceea ce dorise... Ca să confirme, să materializeze clipa, întrebă pe Voinescu II ce număr ar fi să poarte decretul. Acesta consultă dosarul din fața sa și-i dete numărul 551. Era un număr mai mare, o margine, căci nu știa cum va decurge ședința.

— Bun ! și Bălcescu citi, apăsînd :

„Decretul Nr. 551 al Locotenenței domnesci a Țării Românesci
«Dreptate, Frăție»
În numele poporului Român
Locotenența domnească.“

. . . . . .

Spre surprinderea lui, ciornei propuse și citită de el i se aduseră modificări, care, după părerea celorlați, nu schimba sensul, dar textul lui Bălcescu fiind prea tare, trebuia să se arate caracterul încă amical al relațiilor cu turcii... Se preciza și un incident, petrecut la palat, în ajun seara, cînd ar fi putut să se arate alte fapte mai tari... Numai sfîrșitul fu păstrat aproape întocmai... Așa că pînă la urmă apăru numai o variantă cam încîlcită, pe care el o refuză, fără să se supere, căci tot era un cîștig, s-o mai citească o dată. Și o reciti Nițescu :

„Văzînd stăruința popolului de patru zile fără repaus, fără somn și fără nutriment, întru a întîmpina oștirea imperială, prin demonstrații pacifice și amicale, și spre a arata noului trimis al Înaltei Porți dorințele și hotărîrea sa ;

Văzînd că aseară la nouă ore, în urma unei rele înțelegeri, dîndu-se alarma că intră noaptea oștirea în cetate, fără a da de scire, după ce se arătase într-un mod atît de pacific și atît de blînd pînă azi, deodată se armă și alergă la palat cu cea mai mare bărbăție și înțelepciune ;

Recunoscînd că acești bărbați sînt același popol, plin de ardoare și de curagiu de la 9, 11, 19 și 30 iunie, și că simte ca niciodată că prin vinele sale curge sîngele contimporanilor și bravilor lui Mircea și Mihaiu ;

Guvernînd în numele lui, Locotenența de domn salută cu veneraţie acest popol de fii ai libertăţii şi ai luminilor, şi din partea patriei arată a sa recunoscinţă, recomandînd totodată aceeaşi prudenţă şi acelaşi entuziasm ce-l face atît de recomandabil în ochii lumii întregi.

Membrii Locotenenţei · N. Golescu, Chr. Tell, I. Eliade
Ministrul Trebilor din Afară : I. Voinescu II[a]

Ştefan Golescu, văzînd uşoara strîmbătură de nemulţumire a lui Bălcescu, se apropie de el... să-l împace...

— S-a încurcat de tot ideea de la început... Dar în sfîrşit...

Se gîndi apoi că e un bun moment ca să mai obţină ceva... şi făcu semn că mai are de spus...

— Încă un lucru... Laudele nu sînt de ajuns... Ele nu repară nedreptăţile... Aţi văzut miile de ţărani care, cu mămăliga rece şi cu ceapă în traistă, înarmaţi cu furci şi coase, cu bîte şi topoare, au trecut cuminte printre aceste palate şi s-au dus să apere această cetate... După ce li s-a făgăduit prin proclamaţie emanciparea, au urmat o serie întreagă de decrete care au deziminţit această făgăduială... Cu ce inimă poate lupta acest popor... ? Ştiu că Magheru v-a trimis o scrisoare prin care vă cere să daţi afară urgent un decret de împroprietărire a clăcaşilor... Acest comandant de oaste ştie ce spune... Eu vă spui că este timpul să vă ţineţi de cuvînt.

Nicolae Golescu luă cuvîntul cu hotărîre :

— Am dat decretul 520... dar fiindcă nu a fost prea lămurit, vom da încă un decret, azi chiar, prin care vom consfinţi din nou, limpede, apăsat, făgăduiala făcută prin punctul 13 al Proclamaţiei. Mai are cineva vreo propunere de făcut ?

— Da... Magheru cere împuternicirea să dea ordine direct funcţionărimii din districtele în care se organizează oştirea sa... Daţi azi chiar un decret în această privinţă, trimiteţi astă-seară chiar ordinele necesare...

— Sînt de aceeaşi părere cu dumneata şi fără îndoială cu toţi cei de faţă... Se va da un decret categoric...

Se mai dădură o seamă de decrete curente de servicii. Tell citi o scrisoare semnată de paisprezece elevi ai Liceului Sfîntul Sava... care cereau să fie înrolaţi pe loc în oştire... Scrisoarea produse multă impresie şi se decise ca ea să apară chiar a doua zi în *Popolul suveran,* o dată cu aprobarea ministerului.

Cînd părăsiră sala de ședințe se înserase... Toată după-amiaza plouase, dar acum se luminase cerul spre asfințit.

— Astă-seară nu plouă, crez, spuse Ștefan Golescu, în clipa cînd Bălcescu se da jos din caleașcă, fiindcă îl conducese acasă... Îți mulțumesc că ai venit... Datorită dumitale ședința de azi a consiliului a fost cea mai frumoasă din cîte au fost în ultima vreme...

— Jumătăți de măsură... numai sferturi de măsură... frate! E cu mult prea puțin...

— Pentru obrazul nostru atît de tăbăcit e frumos că s-a făcut măcar atîta...

Bălcescu măsură încă o dată înfățișarea cerului, cu gîndul la cei ce vor dormi pe cîmp.

— Măcar de n-ar ploua...

Vineri seara

E o seară răcoroasă, dar nu plouă... Focurile ard viu și din vale cerul se vede înflăcărat. Omer-pașa s-a gîndit la o încercare de a intra în cursul nopții în capitală, dar spionii permanenți pe care turcii îi aveau în oraș le-au arătat că în loc să scadă, numărul celor care înnoptează pe cîmp a crescut... Că o coloană de săteni a trecut pe Podul Mogoșoaiei și încă vreo cîteva mii de săteni din Dobroești, Pantelimon, Brănești și Săruleștl și chiar dinspre Lehliu s-au adunat la barierele dinspre răsărit ale orașului. A găsit că e mai bine să amîie totul pe a doua zi.

În timp ce Licsandra făcea cu oamenii lui Mustea „amoniție" dărîmînd de tot zidurile, Hergă, Codin și Chiose coboriseră în oraș de unde au adus aproape optzeci de care cu cartofi și astfel pînă spre ziuă oamenii au copt cartofi în gropi arse, stînd de vorbă... Străji fuseseră impinse departe peste cîmp, alcătuite din tabaci și calfe de măcelărie. Damian cu Simion avea să facă drumul călare spre postul de la dărîmătură, întîlnindu-se pe drum cu Nestor Pițigău și Vasile Vasile, doi tinichigii, rude de-ale tabacilor, flăcăi foarte inimoși, care făcuseră șapte ani oștire în arma cavaleriei și ră-

măseseră ca fraţii... Se căţărau şi pe biserici, de cînd începuseră să fie învelite unele cu tablă.

La dărîmătură erau acum cei mai în vîrstă dintre cei care toată ziua trebăluiau în sus şi în jos în tabără, după cum la cîrciumă se aşezaseră, luînd şi odăile, cei de la Sfîntul Sava, în afară de „popa Tun" şi diaconul care era cu el, cei cinci dascăli, căci mai veniseră vreo trei, elevii, care erau acum mai bine de o sută şi prietenii lor, cîţiva negustori, care aduseseră în carele cu cartofi pe care le dăruiseră şi cîte ceva mai personal, care să le meargă la inimă... Vin, firește, dar vinul nu merge la inimă pe stomacul gol.

Nu toţi elevii erau însă aci, la cîrciumă. Vreo cîţiva dintre ei simţeau o deosebită atracţie pentru bărbaţii de la dărîmătură, căci se vorbeau acolo lucruri pe care nu le ştiau... Acum cînd văzură că nu plouă şi lîngă zidul năruit se făcuse o vatră de jăratic, pe care Mustea, povestind mereu, o tot acoperea cu cenuşă, trăgînd afară din cartofi, vreo cinci elevi, cu profesorul cel gros şi „popa Tun", veniseră să asculte ce se spunea pe aci de oamenii care ştiau tot ce se întîmplă în oraş şi pe cîmp. Profesorului cel gros îi plăcea îndeosebi cimpoiul lui Chiose ; dar acesta era obosit de tot şi moţăia tot timpul. În schimb Mustea avea într-adevăr chef de vorbă şi povestea de mai bine de două ceasuri întîmplări de la ocnă, unde tăiase sare un an şi mai bine şi cunoscuse vreo cîţiva haiduci care zăceau acolo cu butuci de picioare. Elevii ascultau cu sufletul la gură... Cînd veni vorba de ceata vestitului Tunsu, povestirea se fărmă în întrebări şi chiar tăgăduiri, fiindcă mulţi dintre cei de faţă îl apucaseră pe Tunsu şi isprăvile sale, ba popa Tun îl cunoscuse încă de cînd acest Tunsu era paracliser la biserica Sfîntu Georghe, ba fusese chiar făcut logofăt...

Mustea plimbă un cartof, care frigea, din palmă în palmă şi suflă în el, apoi reluă :

— Apoi, cum vă spuneam, Tunsu ăsta era un bărbat tare cumsăcade... După ce lua tot ce găsea asupra boierului ori asupra negustorului, că dă săraci nu să atingea, Doamne fereşte, apoi dacă acest boier ori negustor se plîngea carevaş că nu are bani dă cheltuială să ajungă pînă acasă şi că e drumul lung, îi lăsa un cal la căruţă ori la brişcă, ba încă îi dădea şi bani să cumpere de-ale gurii pă drum... O dată s-a

dus el la un conac... Vreo cîţiva dîn ceată rămăseseră atară şi păzeau... Iar Tunsul şi cu Grozea intraseră pă dindos...

— Da' ce, conacul ăsta n-avea fiare la uşă şi la ferestre, ce fel dă conac era ăsta ? întrebă Licsandru, care la început, după ce mîncase singur o oca de cartofi copţi şi pica de somn, acum era atît de prins, că îi pierise somnul şi asculta cu mîinile subt ceafă, lungit subt un car tras alături, în care dormea deasupra, în paie, Licsandra, obosită de dărîmatul zidurilor.

Mustea ridică întărîtat glasul ca să se facă auzit bine :

— Păi nu-ţi spusei, bre omule, că Grozea avea iarba fiarelor ?... Cînd ai iarba fiarelor, dacă atingi fierul, el să înmoaie dă-l rupi între degete.

— Numai Grozea avea iarba fiarelor, nu şi Tunsu ? întrebă un elev, care era numai ochi şi urechi.

— Da, numai Grozea... O avea băgată subt unghie şi lăsase unghia să crească. Cînd avea nevoie îşi tăia unghia cu cuţitul, iar dacă era închis, îşi rodea vîrful unghiei.

— Şi de unde ştii dumneata că Grozea avea iarba fiarelor sub unghie... întrebă, întărîtat de data asta, Teticu. Îşi aşternuse paiele subt un car, dar acum şedea rezemat de roată şi asculta... urmărind povestea destul de nemulţumit...

— Păi nu-ţi spusei, omule, fir-ar a dracului dă poveste, că era la noi la ocnă Udincă, masalagiu, care fusese pus la pedeapsa cea mare ? Zăcea în groapa dă sare legat cu lanţuri dă un ţăruş şi-i dădeau dă mîncare cu o tinichea legată cu sfoară. Mai tîrziu l-au scos şi-l ţineau la un loc cu noi toţi. El ne-a spus toate cîte vă spui eu acum.

— Şi l-a cunoscut el pe Grozea ? întrebă iar întărîtat Teticu.

— Păi dacă-ţi spui că au haiducit împreună ?... lămuri din nou Mustea... Şi cum vă spuneam, au intrat Tunsu şi Grozea ăsta pă uşa dîn dos într-un conac...

Atunci ăl mai micuţ dintre elevi întrebă, plin de curiozitate :

— Da' cum a atins Grozea cu unghia drugii dă fier care erau pă dinăuntru ?

— A... nu era greu !... Au avut cu ei un burghiu, cu care au dat găuri în uşă, pă care le-au lărgit cu vîrful şişului... pînă a ajuns Grozea cu degetele lui la drugul dă fier... Aşa, oameni buni, cum vă spuneam... Intră ei pă uşa dîn dos a conacului... şi cînd ajung la iatac... deh, la odaia boierului, ce

să vezi, el nu era acolo, era plecat la Ploiești... iar nevasta lui să închisese într-o odaie care nu avea altă ușă, și țipa împreună cu două fete și un băiat mic pă care-l avea... Vezi, copiii se speriaseră rău, iar cînd Tunsu a început să împingă cu umărul în ușă, copiii și muierea, înnebuniți dă spaimă, țipau și mai tare... Atunci Tunsu a zis : „Să iasă boierul d-acolo, că nu mai spargem ușa". „Nu e bărbatu-meu aci", a răspuns cocoana. „Dăschideți să vedem, a spus Tunsu, că nu vă facem nimic vouă !" N-a vrut ea dîntîi, dar pă urmă iar țipau copiii, așa că a deschis... Cu adevărat, boierul nu era acolo... Băiețașul și surorile lui erau vîrîți după o masă, în colțul dînspre fereastră... Tunsu le-a spus ca un părinte : „Nu vă speriați, măi copii, că nu vă facem nimic..." Și a luat în brațe pe băiețaș, care avea vreo șapte ani, și l-a mîngîiat. „Hai și voi, fetelor, stați pe scaune cuminți... Cocoană, uite ce e, a mai zis Tunsu... Dă giuvaericalele pă care le ai, să plecăm mai repede, că s-au speriat rău copiii." Cocoana că nu, că nu le am, ba că nu știu ce... Pasămite îi era frică să-i lase pă haiduci cu copiii... Atunci Tunsu a spus : „Spune-ne nouă unde sînt, că le luăm singuri..." Atunci cocoana și-a cam pierdut mințile și a spus așa : „Da, da' nu pă toate..." Tunsu și Grozea au început să rîză. „Fie, nu pă toate." I-a spus cocoana unde sînt... Era așa ca o cană dă giuvaericale, multe... A spus Tunsu : „Uite ce, cocoană, i-ați trei dîn ele..." Ea a stat ce a stat, cam rușinoasă. Apoi a alés pă cele trei mai scumpe... Tunsu, iar a rîs... „Fie și-așa..." Au mîncat dulceața dîn gavanos, au băut apă și au mîngîiat copiii și au plecat... În curte, mulțumiți că tot luaseră multe giuvaericale, au împrăștiat o pungă cu bani pentru argați... spunîndu-le să-i caute. Vezi ca să poată spune oamenii că au găsit banii și să nu-i mai ceară înapoi boierul.

— Crez că e adevărat... Am cam auzit și eu de această întîmplare, întări călugărul cel cu barbă de țap, care era căpitanul Papassoglu și care de la prînz se aciuase pe lîngă ei. Și încă de una la fel.

Prins și el de această seară, vru să povestească întîmplarea pe care o aflase de la Ion Ghica, povestită o dată la socrul acestuia, generalul Mavrus, acasă, unde se întîlneau o zi pe săptămînă mulți dintre cei ce adunau antichități și alte lucruri vechi istorice. Papassoglu avea o adevărată patimă pentru orice rămășiță a trecutului. Acolo Ion Ghica îi povestise cum, copil

fiind. Tunsu i-a trimis vorbă bătrînului Tache Ghica să nu mai muncească seara cu luminile aprinse în chioşc, ca să nu ispitească băieţii. Tache Ghica nu s-a supărat şi a făcut cum i s-a cerut. Nu mai vru să piardă timp şi începu alta.

— Cea mai grozavă a lui Tunsu, spuse el luînd cartoful rupt în două şi presărat cu sare pe care i-l întindea feciorul lui Mustea... crez că e aia cu Kisseleff. A fost ceva cum nu s-a mai pomenit... O cunoaşteţi cumva ?

— Nu, n-o cunoaştem, şi ardeau de nerăbdare s-o afle.

— Nici dumneata n-o cunoşti ? întrebă el pe Teticu, fiindcă îl văzu tresărind cînd pomeni numele lui Kisseleff.

— De unde vrei s-o ştiu... ? întrebă Teticu, aproape mînios.

— Păi ziceam că ăi cam de vîrsta noastră o ştiu mulţi, din ciţi am fost în Bucureşti...

— N-o ştiu, spuse Teticu nemulţumit parcă de acest fel de poveşti.

Dar Papassoglu era fără să vrea prins de această noapte de poveste în preajma unui foc mare... Se ivi în clipa aceea de dincolo de nori şi luna în al treilea fîrtar, dar o aburiră numaidecît norii care mergeau uşor şi pufos.

— Trebuie să ştiţi că prin anii 1833, pe vremea lui Kisseleff, banda lui Tunsu ăsta se obrăznicise rău, că avea obicei, păcătosul, să-şi bată joc de potere şi de polcovnicii de poteră... Atunci Kisseleff a chemat pe vornicul cel mare, atunci era Iordache Filipescu, ăl de-a devenit mai pe urmă baş-boier, şi i-a dat poruncă strașnică să puie în goană această bandă... Iată pînă unde s-a întins acum obrăznicia Tunsului... El avea în Bucureşti o gazdă, căpitan Radu de la Poliţie... şi de la acest căpitan Radu, care-i era şi fin, află el că Kisseleff pleacă la Tîrgovişte ca să viziteze băile de la Pucioasa... Atunci Tunsu s-a aşezat într-o răspîntie la jumătatea căii de poştă şi aşteptă aci trecerea lui Kisseleff, stînd pitit în tufe. Kisseleff soseşte cu alte patru-cinci trăsuri care-l însoţeau, Tunsu vede tot, cum surugiii au oprit după obicei să frece caii la urechi, cum Kisseleff s-a dat jos din trăsură şi cum convorbeşte cu generalii şi aghiotanţii săi. După plecarea trăsurilor, Tunsul se pune şi scrie lui Kisseleff o scrisoare cam aşa :

„Înaltă excelenţie, om împărătesc ce eşti, ai fost adus de Dumnezeu în ţara mea, ca să faci numai bunătaţi ; capul excelenţiei-tale a fost astăzi în

gura puștii mele, n-am vrut să te omor, căci omoram pe un părinte iubit de țară; astfel te rog și eu ca să poruncești gonacilor care mă urmăresc sa nu mă omoare cînd mă vor prinde, căci eu n-am omorît pe nimeni. Mă aștălesc al exelenției-tale preaplecat Ioniță."

Neînaiputîndu-se stăpîni, dascălul de la Sfîntul Sava întrebă uimit :

— Da' cum a putut el să-i trimită scrisoarea ?

— Stai să vezi... V-am spus că acest Tunsu nu era prost de loc... Așadar el opri pe drum un român călător, care nu-l cunoștea pe el ; îi dete scrisoarea, zicînd românului, care nu știa carte, că o să ia bacșiș zece galbeni, căci îl vestește pe Kisseleff prin scrisoare despre niște telegari care i s-au furat din grajd și acum se află la un geambaș... Omul mai mult aleargă decît merge la Tîrgoviște și dă scrisoarea aghiotantului lui Kisseleff. Acesta cetește scrisoarea, dă cinci poli imperiali omului care a adus-o și trimite numaidecît ștafetă către vornicul Iordache Filipescu, scriindu-i că viața lui Tunsu să fie asigurată, totuși el să fie prins negreșit pînă la întoarcerea sa, altfel va scoate pe Filipescu din Vornicie.

Teticu asculta cu ochii mai vii ca niciodată subt sprîncenele stufoase, tăcut și nemișcat, dar Mustea era cam necăjit că i-a luat șirul poveștii și se grăbi să reia...

— Acum să vă spui eu cum l-a prins... Că l-a vîndut fină-su.

Dar Papassoglu, care uitase că e popă și ce rost are acolo, nu se lăsă cu una, cu două... și-i spuse supărat :

— Omule, lasă-mă să vorbesc, că eu eram în București în vremea aceea ! Și, grăbit, începu iar : Marele vornic a pus poteri după poteri. A pus și companiile oștirii să se răspîndească prin pădurile din apropierea capitalei... A trimis circulări peste circulări, vestind publicul că oricine va prinde pe Tunsu, ori îl va preda, va fi iertat de capitație și va primi și boierie și gratificație de o mie de lei.

Într-o seară, se pomenește Iancu Filipescu, care era agă, că era feciorul marelui vornic, că intră în cabinetul lui un căpitan de Agie și-i spune, după ce se închină în fața lui : „Stăpîne și cocoane Iancule, eu o să vă dau pe Tunsu. El e nașul meu, că el m-a cununat și vine totdeauna la mine duminică seară ; șade vreo două zile în București, se plimbă prin cafenele ca gazeta lui Eliad și gazeta lui Carcalechi, iar

marți seară pleacă afară în pădurea în care ceata lui îl așteaptă așa cum are poruncă de la el." Au făcut planul să-l prindă în duminica în care era lăsata-secului de brînză. Radu Căpitanul, fiind încredințat că Tunsu va veni în seara aceea, a vestit pe Iancu Filipescu că Tunsul va veni, ca de obicei, cu tovarășul lui, Grozea, într-o căruță coviltirată și are la ham doi cai, din care unul este totdeauna bălan.

— Vezi, se spune adevărat, întrerupse dascălul, că nu e bine să mergi într-o trăsură cu un cal bălan și altul de altă culoare...

Dar toți ascultau atît de intens, încît întreruperea îi supără.

— Lasă să spuie mai departe, stărui Hergă. Ia zi-i, părinte...

Papassoglu reluă povestea :

— ...I-a spus acest Radu că și el se duce totdeauna pe un cal bălan, asta era înțelegerea cînd lucrurile mergeau cum trebuie, ca să-l întîmpine pe Dealu Cotrocenilor. Apoi trec toți podul Dîmboviței pe la Grozăvești, intră în București și lasă căruțașul și căruța în dreptul grădinii lui Scufa, la o altă gazdă a lor. Atunci s-a hotărît ca oamenii Agiei, împreună cu o roată din oștirea noastră și cazaci, să se ascundă subt pod, dar să nu dea năvală sau să atace căruța, pînă ce nu va trece el călare în fugă, pe pod.

...Iată cum s-a întîmplat. Pe cînd căpitan Radu pornea spre drumul Ciorogîrlei, ca să iasă înaintea lui Tunsu, sosește dinspre Pitești o droșcă cu șase cai de poștie, în care era un colonel rus, Govorov, ginerele lui Băleanu, avînd doi servitori ai lui pe capră. Trăsura dă să treacă podul de la Grozăvești, atunci deodată începe a se trage focuri de subt pod și căzăcimea călărească ocolind la moment trăsura pe pod și oprind-o, găsește în ea pe colonel zbierînd și înjurînd, iar pe unul din servitorii lui împușcat. Căpitanul de cazaci a raportat strategia pusă la cale pentru prinderea lui Tunsu și a condus pe colonel pînă la grădina lui Pricopie, unde sînt casele mari care există și astăzi, în capul Podului de Pămînt. Acolo se aflau cei mai mulți boieri, generali, aghiotanți și doctori, așteptînd prinderea lui Tunsu. Dînșii au rămas extaziați la această tristă întîmplare...

În momentul împușcăturilor, Tunsu a oprit căruța și zise lui Radu : „Ce sînt, finule, pocnetele astea de pușcă, aici,

aproape în mahala ? Eu nu viu, finule, astă-seară şi mă întorc îndărăt.... Lăsăm lăsata-secului pentru duminica viitoare, cînd lăsăm sec de carne." Căpitan Radu i-a răspuns : „Aceste împuşcături sînt ale mahalagiilor din Cărămidari, care se află cu familiile lor la masă şi lasă sec de brînză. Dar dacă vrei tu, rămîne pe duminică, că viu şi atunci înaintea ta. Să-ţi mai spui ceva pentru fericirea noastră, pe tine te caută toţi spre dealul ăl mare, pe la hrămile viilor, spre Filaret, şi poţi să n-ai habar, în orice pădure vei merge, spre Vlaşca, ori spre Argeş..." Şi-a luat noapte bună, iar Tunsu s-a întors spre Vlaşca. Căpitan Radu a venit la grădina lui Pricopie, aflînd cele ce s-au întîmplat cu colonelul Govorov, şi-i spune că duminica viitoare Tunsu va fi sigur prins.

...Sosind acea duminică, s-a băgat subt podul de la Grozăveşti o companie întreagă din oştirea noastră subt căpitanul Boboc (aci Papassoglu uită că pe vremea aceea Boboc nu era căpitan), dîndu-i-se instrucţiile cuvenite. Împreună cu compania era şi potera din judeţul Ilfov cu polcovnicul ei, pitarul M. Cincu. Tunsu soseşte la pod seara, pe întuneric, tot în căruţă cu Udincă, masalagiu, unul dintre tîlharii cei mai răi. Căpitan Radu, care era înainte, călare pe calul bălan, repezi calul în fugă pe pod şi trecu... Atunci ieşiră înaintea căruţei la capul podului treizeci de soldaţi şi încep să tragă focuri... Tunsu şi tovarăşii săi se sperie, un cal de la căruţă e împuşcat, cîteşitrei banditii se aruncă în Dîmboviţa... Soldaţii trag în apă asupra lor... Pe Grozea şi pe Udincă îi omoară.

Aci Mustea nu se mai putu stăpîni :

— Păi nu ţi-am spus, părinte, că pă Udincă masalagiu l-am văzut la ocnă, unde am fost cu el... Numai pă Grozea l-a omorît, Udincă a scăpat rănit...

— O fi, da' eu ştiu că i-au împuşcat pe-amîndoi în apă...

— Da' de unde ştiti dumneavoastră chiar cum a fost ? întrebă de data asta întărîtat de tot Teticu... Aţi fost dumneavoastră acolo ?

— Da' parcă dumneata ai fost ? răspunse întărîtat Papassoglu.

Se făcu o tăcere apăsătoare... Teticu întoarse capul cu ochii întunecaţi într-altă parte... Pe urmă popa cel cu barbă de ţap povesti mai departe, căci ascultătorii, care uitaseră şi de cartofi şi de tot, dădeau semne de nerăbdare.

— Nici n-ar fi putut să scape... căci deși era întuneric, și ăi de pe pod și ăi de subt pod au tras în apă sute de plumbi... Și au pornit apoi de-a lungul apei în jos.

Dar Mustea tot nu se putea stăpîni și iar se amestecă în povestire :

— Să vă spui io, că știu dă la Udincă... Mi-a spus el mie cum au scăpat... Cînd au sărit în apă, erau toți trei răniți... În apă, Grozea l-a tras dă mînă și l-a culcat în apă, apoi, culcat și el, l-a tras prin apă în sus, nu în jos, unde trăgeau ăia focurile. Tunsu a sărit ceva mai încolo și Grozea nu l-a putut ajuta... Ei au mers pă subt apă... în sus, pînă la pădurice, în timp ce toți căutau în jos...

— Asta s-ar putea să fie așa, spuse împăciuitor Papassoglu... Nu știu. Se zice că Grozea ăla era mai bătrîn ca ei și avea cap...

— Aș, de unde, îl întrerupse iar Mustea... Grozea ăla abia împlinise douăzeci dă ani, în vara aceea... Era în ceata lui Tunsu de la șaptesprezece ani. Tot Udincă mi-a spus-o.

Teticu întoarse din nou capul cu oarecare neliniște...

— Naiba să-l ia, tînăr sau bătrîn, eu nu de Grozea vreau să vă povestesc, ci de Tunsu... Era rănit în burtă și face cum poate și se tîrăște pînă la malul opus al Dîmboviței și cade în răchita rîului, avînd pistoalele la brîu. Polcovnicul de poteră, pitarul Cîncu, trece călare podul cu cătanele lui și aude gemete pe malul Dîmboviței... Strigă într-acolo : „Mă Ioniță, tu ești ? Că eu sînt polcovnicul Mihalache Cîncu... Stai pe loc, Ioniță, că eu te scap..." Atunci păcătosul de Tunsu răspunse : „Eu sînt, cocoane Mihalache, scapă-mă, că n-am omorît pe nimenea ; mațele îmi sînt pe jumătate ieșite... Apropie-te de mine, deși am pistoalele la brîu... Vreau să ți le dau numai dumitale..." Apropiindu-se, Mihalache i-a luat pistoalele, iar cătanele, luîndu-l pe braț, l-au trecut podul...

În timpul acesta sosește, la capătul podului, aga Filipescu într-o trăsură cu doctorul Marsili, într-altă trăsură doi aghiotanți ai generalului Kisseleff, anume prințul Galiției și prințul Urusov, și o altă trăsură cu un ofițer și un doctor rus. Aceștia fuseseră mai demult trimiși la grădina lui Pricopie, unde erau cei mai mulți boieri și generali adunați. Ofițerul se dădu jos din droșcă și-l urcară în ea pe Tunsu, alături de doctor. Un sergent român a sărit pe capră și l-au dus așa, pe Tunsu, la garda cea mare rusească ce era peste drum de

Hanul lui Filaret, unde se face acum teatru. L-au așezat pe pat într-o odaie deosebită, au aprins zece luminări și doctorul a ieșit și a chemat chirurgi ruși. Boierii care stau în odaia ofițerului de caraulă chemară și dînșii pe doctorul Grunau și Arsachi, cerîndu-le cu stăruință viața lui Tunsu, fiindcă așa poruncise, se vede, din nou Kisseleff. Chemară apoi și pe episcopul Argeșului, pe Ilarion, ca să-l spovedească pe Tunsu și să afle cîte ceva de la el. Chirurgii se căznirâ două ceasuri ca să-i scoată glonțul și nu izbutirâ. Îl chinuirâ grozav cusîndu-i burta și astupîndu-i rana, căci avea două, una primită în față, pe pod, și alta primită în spate, în Dîmbovița. Sosind Ilarion episcopul, l-a recunoscut îndată. „Bine, mă Ioniță, i-a spus acesta, tu te-ai purtat bine ca paracliser și acum aveam de gînd să rog pe mitropolit să te facă diacon și să-ți dea înapoi haina preoțească. Hi, dar ce să-i faci, se vede că asta ți-a fost soarta... Spune-mi, mă, mai ai tu tovarăși în negustoria asta ? Ce bani și ce scule ai ? Generalul Kisseleff a dat poruncă să ți se păstreze viața cu orice preț, iar de te vei face bine, îți va lăsa desigur acele bogății, fiindcă te-ai purtat bine cînd l-ai lăsat în viață și i-ai scris !"... Tunsu a răspuns : „N-am nimic, preasfinte, că cea mai mare parte din banii ce luam de la bogătași îi împărțeam la săraci, de-și măritau fetele, de-și cumpărau boi, vaci ; iar sculele ce le-am avut le-am dat și eu unde am putut". Ilarion a adăugat atunci : „Dumnezeu să te binecuvînteze ; iată, eu trimit pe popa să te grijească". Fără să știe popa al nostru, comandantul de piață rusesc, polcovnicul Iacobson, trimisese de chemase un popă rusesc, ca să-l spovedească și să-l grijească, și asta din ordinul bunului președinte al Divanurilor Valahiei și Moldaviei, generalul conte Pavel Demetrievici Kisseleff, căci i se și raportase că Tunsu este împușcat. Generalii și toți boierii au mers la ovaht de l-au văzut, iar felcerii au stat lîngă el, pînă aproape de ziuă, neclintiți, schimbîndu-i legăturile la rană. Spre ziuă, nenorocitul de Tunsu își dete sufletul. A doua zi, aga Filipescu a chemat pe căpitanul Radu, care și avea casa pe Podul Tîrgului din Afară, de i-au dat pe nașul său, iar acesta, puindu-l într-o căruță de herească, l-a dus de l-a îngropat afară din București, aproape de cîmpia Mărcuții, pe malul șanțului drumului, înfigîndu-i pe mormînt o scîndură văruită, pe care era scris numele lui Tunsu...

Oamenii se închinară și șoptiră închinîndu-se :

— Dumnezeu să-l ierte !

Iar olteanul spuse cucernic :

— A fost dintr-ai noştri...

Licsandru se ridică în capul oaselor şi se închină şi el.

— Cui a făcut rău acest Tunsu ? El a îndreptat puţin răul dîn ţara asta. Dă ce l-au împuşcat atunci ? Dă ce-au tras ? Dă ce n-au ascultat ordinul generalului ? Am să vă spui însă şi eu cîteva cuvinte... Pe Grozea l-am cunoscut şi eu, dîn nume, dar l-am cunoscut bine... După cum vedeţi, n-a murit atunci o dată cu Tunsu. S-a tras spre partea de jos a Vlăsiei, spre Vlaşca, împreună cu toată ceata lui Tunsu... Ştiu că devenise el căpitan. Dar asta a fost mai tîrziu, căci la început a zăcut cîtva timp după rana care-i găurise pulpa... şi s-a vindecat greu, căci s-a tîrît cu ea prin noroi. Atunci îl chema el pe taică-meu în pădure, unde îşi aveau ei ascunzişul şi-l îndemnau să intre şi el în ceată... Că taică-meu era tare voinic... dar de dragul mamei, n-a primit... Şi Grozea era în dragoste cu o fată dîn satul nostru, că aşa l-a cunoscut pe taică-meu. Pă fata asta am cunoscut-o şi eu, că era numai cu vreo cîţiva ani mai mare dăcît mine şi îmi era şi vară... da' pă el nu, că nu venea ziua în sat şi mai des să ducea ea după el... A izbit în cîteva locuri dincoace dă Dunăre şi pă urmă a început să treacă Dunărea... A haiducit vreo doi ani pînă dăparte, eu nu ştiu... poate spre Adrii, nu ştiu cum îi zice, că acum avea şi bulgari în ceata lui... Era groaza ălor bogaţi... dar oamenii sărmani îl iubeau, că era şi el bun cu ei, ca şi Tunsu... Tot haiducind peste Dunăre, a început să prindă felul de luptă al turcilor şi ajunsese dă băga spaima pînă şi în paşale... O dată l-au prins şi a scăpat dintr-o pivniţă cu lacăte dă fier, deşi era în lanţuri, şi-l ţineau să vie paşa să-l vază...

— Nu v-am spus io că avea iarba fiarelor ? arăta cu convingere Mustea...

— E cu putinţă... Tata zicea că acest Grozea are ceva ca un fel de grunj cu miros, cu care dacă afuma pe cineva, îl făcea să adoarmă. Destul că a scăpat...

Papassoglu îşi ţintise ochii asupra lui Teticu... Îl văzuse că deşi ţinea privirea într-altă parte, asculta cu încordare ceea ce povestea Licsandru...

— O dată, pă cînd el era dăparte spre Tîrnovo, cu ceata lui, a năvălit o ceată dă turci dă la Giurgiu în sat, au jefuit,

au omorît şi-au adunat fetele pe care le-au dus cu ei... A luat-o şi pă Lisaveta, aşa se numea verişoara aceea a mea... D-atunci, dă cînd s-a întors acasă şi-a văzut că i-au luat turcii fata cu ei, Grozea n-a mai fost om... A plecat după ei la Giurgiu, a aflat dîn ce fel dă armată făceau parte jefuitorii, unde au fost mutaţi... ce au făcut cu prada... I s-a spus că Lisaveta a fost dusă la Ţarigrad şi s-a dus şi el acolo... Nu ştiu ce o fi făcut acolo, dar ştiu că n-a găsit-o, s-a aflat asta printr-un alt văr al nostru, care să ducea uneori pă la el, în locurile unde aveau înţelegere... Aşa am aflat că a fost iar prins şi că un paşă, care nu ştia cine e, dar îl văzuse îndemînatic la toate, îl luase ca rob... Îl ţinea, altfel, bine, dar mereu îi era teamă să nu fugă şi de-aceea îi făcuse un semn cu un fier roşu pe umăr, cu slova lui, a paşei àstuia... A fugit şi d-acolo şi de-atunci i s-a pierdut urma... Turcii au mai venit la noi în sat după pradă peste vreo cinci ani, cînd au adunat toate fetele dîn sat şi au jefuit casele... Dar noi, dă la cîmp, am prins dă veste şi i-am gonit şi am ucis cîţiva dintre ei... Dar ei l-au ucis pă tata...

Cei de faţă ar fi vrut să ştie mai mult... dar era tîrziu... Teticu ţinea ochii închişi, dar Papassoglu simţi că nu doarme, ci stă aşa, ca să se poată gîndi în voie... Au venit caraulele... Şi cele dinspre Jilava, şi cele dinspre Bragadiru şi Popeşti-Leordeni... Era linişte... Cum s-au domolit focurile, au început să se vadă departe cele ale posturilor turceşti. Norii se îngrămădeau lin, unii peste alţii, spre înaltul cerului, unde pîlpîiau cîteva stele albicioase... Multe focuri erau stinse, altele domolite... Începuse să adie o suflare rece şi oamenii îşi strînseră zăbunele pe umeri...

Din plictiseală sau de frică, împotriva celor prescrise... sentinelele turceşti trăgeau din cînd în cînd focuri. Mustea mai puse cîteva crăci verzi, care ardeau cu fum, pe foc. Cei dinspre partea unde se tîra fumul îşi schimbară locurile... Popa Tun şi profesorul hotărîră că e timpul să meargă să doarmă. Chemară pe elevi, care ar tot fi stat să asculte... Deteră noapte bună şi porniră spre cîrciumă, printre carele care erau aşezate în neorînduială pe drumul noroios... Boii dejugaţi rumegau pe paie...

Papassoglu plecă o dată cu cei de la cîrciumă, dar ajuns acolo, se făcu că mai întîrzie puţin şi apoi o luă spre oraş, printre vetrele de jăratic în jurul cărora dormeau oamenii.

Odată ce se ivi lumina dimineții, se schimbă iar vremea începu să plouă mărunt, totuși oamenii aprinseră din nou focurile. Cerul nu era întunecat, ci, dimpotrivă, părea că se luminează, dar se lumina a ploaie.

Când sosi Hergă, cu carele încărcate cu pîine și brînză, oamenii alergară bucuroși înaintea lui, pentru că, dacă ești sătul, o duci mai bine la frig. Norii albicioși spînzurau uneori cu palele de ceață peste turlele Bisericii Văcărești, peste conacul din vii cu foișorul lui. Se auzi un *Deșteaptă-te, române*, o voce caldă de tenor... Profesorul cel gros își scula elevii, care nu se îndurau să facă ochi.

Teticu se sculase încă de dimineață și fusese călare spre Popești-Condurați, unde stătu de vorbă cu Panait și alți săteni, fruntași în zilele acestea. Aveau și ei care și se hotărîră pe loc ca boii să fie dejugați și carele puse în mijlocul drumului... Peste o jumătate de oră, murgul fu văzut trecînd în trap iute spre dărîmături și apoi dispăru pe după via cea mare, spre Bragadiru. Ăci Teticu îi găsi pe cei patru de la Vadu Rău, așezați temeinic de-a latul drumului care venea din București... Toma — pe prispa unei căsuțe cu ai lui — era mulțumit de dîrzenia lui frate-său Ion, care acum devenise neobosit... fi plăcuse și cum deslușea oamenilor ce au de făcut.

— Măi, frate-mio, mă, ascultați-mă ce vă spui... Dacă turcu nu intră în București, atunci costituția asta, strîmbă, plăpîndă cum e... o' mai putea-o îndrepta, poate, mă, nu zic că negreșit... Dar dacă intră turcu, mă, atunci s-a isprăvit... rămînem robi cum am fost...

Teticu se sfătui cu Toma și găsiră de cuviință că dacă turcii încearcă să treacă prin porumb, ar fi bine să găsească acolo, ascunși, oameni care să-i zăpăcească. Se hotărîră să se taie lemne din pădure ca să se puie subt zăbune și subt tot felul de zdrențe.

Pe cînd revenea în galop întovărășit de Damian, călare și el, printre vii și lanul de porumb, Teticu văzu la dărîmătură un grup de călăreți turci. Se grăbi să ajungă acolo... sări de pe cal și fu în cîteva clipe lîngă cei din față.

Era un ofiţer turc tînăr, cam scurt pe cal, dar osos şi cu ochii albi. Cel ce vorbea era un subofiţer care ştia foarte bine româneşte. De trei ori adusese la cunoştinţă porunca lui Omer paşa ca toată lumea să se împrăştie, dar lumea rămînea mută nu zicea nici da, nici nu. Acum ofiţerul făcu semn gornistului, care dă un semnal de ascultare... Apoi subofiţerul vorbi din nou :

— Excelenţia-sa Omer-paşa vesteşte pe toată lumea că dacă pînă într-un ceas lumea nu se împrăştie, oastea turcă va da un atac necruţător, însoţit de bombardament teribil cu şrapnele.

Atunci [Teticu,] urcat pe peretele cel mai puţin dărîmat, spuse turceşte, cu o voce destul de greu de auzit de altfel, din pricină că îi lipseau dinţii, că oamenii nu prea ştiu ce sînt acelea şrapnele şi că excelenţia-sa ar face mai bine să-şi vadă de treabă acasă şi să lase lumea în pace...

— Dacă nu ştiţi ce sînt alea şrapnele, aflaţi că sînt nişte bombe noi, născocite de un englez, care poartă numele acesta... Nişte bombe teribile, speciale pentru tras în mulţime.

— Să-i fie de bine englezului, să-i fie de bine şi turcului, că sînt buni tovarăşi şi-şi fac cinste unul altuia... Foarte bine... Ce-or fi şrapnelele astea om vedea... reluă cu un soi de dispreţ Teticu, fără să poată bănui că pînă la prînz el nu va mai fi în viaţă.

* * *

Un lucru înţelese însă limpede acest om obicinuit să-şi pună viaţa în joc necontenit : că acum va fi greu. Îi ceru lui Hergă să meargă numaidecît întovărăşit de douăzeci-treizeci de tabaci, dintre cei fără puşti, dar cu topoare, spre Panait şi cei de la Popeştii-Condurati, şi împreună să aşeze cete de oameni prin porumb. Oamenii să nu fie niciodată singuri, unul sau doi, ci cîte trei şi mai mulţi în acelaşi loc. Îi mai spuse să se suie în pom şi să vadă cum se desfăşoară turcii, să trimită pe toţi cei care au puşti la dărîmătură... Acelaşi lucru i-l spuse şi lui Damian, care porni în galop spre drumul Bragadirului.

Ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas şi pentru întîia dată, printre norii acum ridicaţi şi rupţi în bucăţi pufoase, care se opriseră ori mergeau atît de lin că nu se băga de

seamă, apăru soarele, pe un petic albastru, crescut dintre norii albicioşi.

Pe drumul Giurgiului, Teticu pofti lumea să vie în faţă... În care se urcară elevii şi profesorii, o ceată mare, ca la o mie de oameni, cu care erau în frunte calfele de măcelari, trecu spre lanurile de porumb de după vie... Apoi ceilalţi fură rugaţi să se dea grămadă spre miriştea din stînga, pînă spre lanurile dinspre Văcăreşti.

Tocmai acum soseau alte care cu hrană din vale, aduse de Codin şi Licsandra, dar nimeni nu se mai gîndea la mîncare.

Lumea era mai curînd tăcută decît zgomotoasă. În liniştea şi în căutătura puţin încruntată a celor mai mulţi se putea citi o hotărîre ca de piatră. Aproape toţi cei mai cunoscuţi poporului dintre cei care de trei nopţi şi patru zile străjuiau intrarea în capitală, erau în faţă... „Popa Tun" nu spunea o vorbă, dar cerceta cu privirea, cîntărindu-l pe fiecare parcă... Îşi trecea degetele prin barba roşcată şi scurtă, cu capul înclinat pe umărul stîng

Deodată se iscă o tălăzuire a mulţimii, întovărăşită de un soi de exclamaţie ca un ison neprevăzut. Cavaleria turcă se ivise din vîlcea, în galop. Cum ajunse ca la o mie de paşi, un regiment o luă la stînga, spre Bragadiru, iar celălalt peste miriște la dreapta, spre Popeştii-Conduraţi... Dinadins, Omer-pașa făcu manevra asta, ca să intimideze.

Teticu se sui în stejarul de lîngă dărîmătură, căruia i se tăiaseră cu oarecare nesocotinţă aproape toate crăcile, afară de aceea care prelungea trunchiul. Se sui aproape pînă în vîrf. Dar după el se suiră şi alţii, între care trei elevi, care se agăţau de proaspetele rupturi, ca să stea mai bine. De acolo de sus, Teticu văzu cum regimentele de cavalerie, după ce o luaseră la dreapta şi la stînga, porniseră la galop să ia poziţie pe drumul Olteniţei, ca şi pe drumul Bragadirului. Se ivi apoi ca la un regiment de infanterie, care manevră timp de un sfert de ceas, făcînd şi desfăcînd careuri peste miriştea din faţa mulţimii, apoi se împărţi în două, fiecare jumătate aşezîndu-se la un flanc şi făcînd loc unei baterii de artilerie, care ocolise, întîmpinată cu un soi de fior de mulţime, „tunurile, tunurile!", la dreapta în galop şi manevrară şi ele, la trap apoi, peste miriște... În cele din urmă se aşezară în linie, în baterie, opt tunuri. Teticu văzu că alte baterii se îndreptaseră spre Popeştii-Conduraţi şi spre Bragadiru. De

departe el văzu trupe turceşti trecînd prin Odăile spre Nefliu ca şi în partea astălaltă spre Leordeni...

Cînd fu să se împlinească ceasul, se ivi din nou ceata de călăreţi, care mai fusese... Avea înainte un gornist, cu un steag mic, alb. Veni pînă la dărîmătură şi din nou subofiţerul îşi duse calul în faţă şi întrebă :

— Care este răspunsul vostru ?

Urmă o tăcere, prelungă, apăsătoare.

— Atunci aflaţi că de îndată ce noi îi vom raporta că nu vreţi să vă împrăştiaţi, va începe atacul...

Aştepta un răspuns. Dar nu era decît o tăcere îngheţată.

— Vă întreb ultima dată : care este răspunsul vostru ?

Dar tăcerea de piatră fu singurul răspuns... Nici Licsandra, care venise dinapoi ca să-şi caute bărbatul şi se suise pe zidul năruit, nu îndrăzni parcă nici să se mişte.

Atacul cel mare

Călăreţii se întoarseră.

Cînd ajunseră subt un stejar, unde era un grup de ofiţeri, după cîteva clipe, trompeţii turci sunară atacul.

Strigătul metalic, cînd pripit, cînd prelung, sfîşie văzduhul... Un fior trecu prin mulţime şi toţi se strînseră unii într-alţii. Vreo cîteva femei, care veniseră cu carele pînă în faţă, se strînseră de mîini, cu o spaimă rece. Aşteptarea fu grea, nesfîrşită... Apoi la gura tunurilor apăru cîte un fir de fum alb şi numaidecît un snop de detunături zgudui cerul. Peste o clipă sau două se auziră tot atîtea pocnituri, dar mai slabe, şi în faţa soarelui, ca şi subt nori, apărură dintr-o dată nişte nouraşi lăptoşi. Oamenii nu pricepeau ce-a fost. Dar cînd din nou se auziră două rînduri de bubuituri şi apărură în văzduh, la depărtare egală, norii lăptoşi, inimile oamenilor se dezgheţară, frunţile se descreţiră şi pe chipurile celor mai mulţi se iviră zîmbete. Oamenii, răsuflînd, parcă ar fi vrut să spuie : „Asta-i bombardamentul ? Astea sînt şrapnelele ? Nu pare aşa grozav..." Gloanţele care căzuseră parcă nu loviră pe nimeni.

— Altceva mai știți ? se auzi o voce pițigăiată, ca de țircovnic. Era Codin și lumea începu să rîdă în jurul lui.

Teticu coborî, aproape îmbrîncind pe cei de subt el... Veni în față de tot, unde erau popa Tun și Mustea... grăbit de tot...

— Părinte, atacul nu să dă aci... Vor să lupte la dreapta și la stînga noastră... Aci vor veni mai puțini călăreți... Nu vă mișcați... Țineți-i pe loc... Eu mă duc acolo, apoi se azvîrli pe cal.

Vrea să-și facă loc mapoi, ca să o ia spre mînăstirea Văcărești, dar lumea îl privea nedumerită și o clipă se gîndi să nu creadă cei de față că vrea să fugă... Întoarse calul, își făcu loc și porni la galop, prin fața mulțimii, spre Popeștii-Condurați.

În liniștea care nu mai era apăsătoare, se auzi deodată vocea de tenor, ușoară a profesorului cel gros, și numaidecît îl urmară elevii și toată mulțimea :

„Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani...
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte...“

Era o voință crîncenă în cîntecul acesta, altfel prea domol, care-l făcea să aibă tărie de fanfară.

La o comandă oarecare, escadroanele turcești porniră, desfăcîndu-se în evantaliu, în rînd rărit, peste mirișie. Cînd fură aliniate, porniră din nou în galop, dar cum nu era nici un semn că mulțimea se va clinti din loc, rămaseră în trap bătut... Se opriră la un pas și începură să joace caii în loc.

Acum bubuiturile se auzeau la stînga și la dreapta și se vedeau sus nourași lăptoși.

Călăreții, jucîndu-și caii pe loc, încercau din cînd în cînd să treacă, dar oamenii din față puneau hainele înainte. Codin ținea și coșurile unul într-altul și cobilița în față. Se vedea că turcii vor să treacă... dar căutau parcă ceva... Unul dintre ei dădu buzna peste Codin, care puse cobilița în față o dată cu coșurile... Subofițerul turc lăsă să cadă sabia care tăie coșurile și din umărul olteanului izbucni un val de sînge.

Mulțimea începu să urle mînioasă. De sus, de pe dărîmătură, Licsandra repezi o ruptură de cărămidă cu o furie de nedescris, care lovi pe subofiter în cap și-l năuci, umplîndu-i

ochiul de sînge, de căzu de pe cal. Atunci, călăreții începură să lovească, unii destul de moale, cu săbiile. Se vedea că simplilor soldați li se părea rușinos să lovească în mulțime. Dar erau unii care erau turbați... și loveau cu sete... rănind destul de grav... Altă lume, mai ales cei tineri, se urcară pe dărîmături și începură să imite pe Licsandra, aruncînd cu pietre. Un ofițer turc scoase pistolul și ochi liniștit... Lumea încremenise, numai Licsandra înfuriată nu văzu că în ea trage și se frînse în două... Dar în aceeași clipă, barosul lui Mustea, care se băgase între cai, căzu în spinarea ofițerului, rupîndu-i șira spinării. Căzu de pe cal ca un sac plin, frînt la mijloc. În vie, cei vreo optzeci de inși, cu puști, de-abia erau ținuți să nu tragă... Dar Preda Drăghici, măcelarul negru și fălcos, care fusese rugat de Tețicu — și-i făgăduise să nu lase oamenii să facă după capul lor — îi stăpîni, cerîndu-le să aștepte. Codin, scos de vreo cîțiva inși din rîndurile din față, se zbătea uitîndu-se spre locul de unde era tîrît. Rana era proaspătă și nu începuseră încă durerile.

— Muică... muică... unde o fi cobilița mea... Mă, tu ăla multu, strigă, mă, să-mi aducă cobilița...

— Las-o dracului de cobiliță, mă! De asta îți arde ție acum! Stai liniștit să-ți leg rana... îl certa unul dintre profesori.

— Cum s-o las... mai ușor găsești coșuri decît cobiliță Nu se liniști pînă ce nu îi dară cobiliță.

O aduseră și pe Licsandra... Era lovită în partea dreaptă în piept... dar nici ea nu-și dădea seama ce e cu ea... Îl striga mereu pe Licsandru. O traseră femeile după ele. Mai jos era un car cu boii înjugați. Îl umplură cu paie și-i urcară pe toți rănițiii... Că mai fură aduși vreo patru...

*

Înspre Popeștii-Cendurați, încăierarea fu mult mai grea. La început, călăreții turci loviră cu latul săbiei și călcară în picioarele cailor mulțimea de săteni care se da treptat înapoi, ținînd în față sumane, rupturi, dar și ciomege, furci și coase. Dar cînd pătrunseră în porumb și se răzlețiră, fură încolțiți din toate părțile. Nu se auzeau decît urlete, injurături și pocnituri tari. Fură trași jos de pe cai, fură loviți din spate, cu bîtele, caii împunși cu furcile. De după o casă boierească,

părăsită acum, fură bătuți cu cărămizi desfăcute din vreme și rupte. Unii turci traseră cu pistoalele, dar și ei la rîndul lor primiseră focuri... Călare pe murgul lui, cu pistolul în mînă, Teticu alerga de la o ceată la alta și cine-i era în cale nu avea timp să se păzească totdeauna.

Panait, care-și ascunsese puşca de gvardist, trăgea focuri suit pe o claie de fîn. Hergă avea în mîna stîngă o bîtă cu care se apăra și cînd îi venea bine repezea și cuțitul. Încăierarea a durat mai bine de o jumătate de oră. Cînd se auzi trompetul regimentului turc sunînd adunarea... destui călăreți nu veniră... Alții, foarte mulți, se întoarseră tîrziu pe jos, fără arme, mulțumiți că au scăpat cu viață, tîrîndu-se prin porumb

*

Spre Bragadiru, încercarea lui Omer-paşa nu fu mai norocoasă decît spre Văcărești. Cea mai mare parte dintre sătenii aduși de cei din Vadu Rău erau îngrămădiți în pădurricea din partea stîngă a drumului. Pe drum erau îngrămădite numeroase care în care așteptau cuminți, cu furci și cu coase, sătenii care lăsau să treacă în jos de ei călărețiii turci. Ion Țiru, singur, se uita la ei fioros. Cînd regimentul ocoli, ca să înconjoare pe cei din pădure, pe care comandantul socoti că nu poate să-i lase în spatele său, în spatele călăreților apărură din lanul de porumb mii de oameni, în straie țărănești, urlînd ca nebunii, hăituind, speriind caii, lovind pe înfundate... Nedecișii, călărețiii își pierdură capul, începură să se caute prin porumb, dar dădeau cînd de oamenii lui Damian, care-i trăgeau jos de pe cai, cînd de-ai lui Simion, care era mînios că nu trag turcii focuri, ca să tragă și el, căci el își păstrase puşca. Și aci cînd se sună adunarea, cîțiva turci nu se mai întoarseră la unitate, alții veniră ca vai de ei. Nu știau măcar nici cum au ajuns de pe cal în țărîna dintre cocenii de porumb [1]

*

[1] Paragraful cuprins între cele două steluțe în care e vorba de încercarea lui Omer-paşa de a intra în București prin Bragadiru a fost dezvoltat de autor în capitolul : „La Bragadiru", pe care l-am intercalat la pag. 314

Oamenilor nu le venea să creadă cînd vedeau cavaleria turcă retrăgîndu-se. Un trompet suna și unitățile împrăștiate se adunau din nou în cîmpia de pe drumul Giurgiului. Chiar cele din fața dărîmăturii se traseră înapoi. Dar cînd ei își deteră seama că e un sfîrșit, fie și un sfîrșit de încercare, și că ei au cîștigat această încercare, un val de entuziasm cuprinse uriașa adunare de oameni. Cînd sunară din nou chemările acelui nou *Deșteaptă-te, române*, nici un glas nu rămase mut, zece mii de oameni fremătau cu ochii luminoși. Era o revenire, o bucurie a unei întoarceri de pe un drum pînă acum cîteva ceasuri doar bănuit și temut... acum lăsat, biruitor, în urmă... Nu scăzu acest entuziasm nici cînd se știu că au fost pierderi mari în sînul mulțimii. Tocmai aceste pierderi sporiră sentimentul valorii de performanță tragică în această mulțime. Asta fusese lupta... Faptul acesta adînc simțit dinamiză ceea ce dormita în adînc, învăluit în cenușa timpului, în poporul bucureștean. Cînd începură să se adune din lanurile de porumb și să fie aduși spre drumul mare răniții, cu rănile învelite cu ce se găsise la îndemînă, lumea îi întîmpină cu un adevărat sentiment de religiozitate. Celor care erau loviți ușor, de puteau merge, ori mergeau sprijiniți, li se dădea grabnic, fără șovăire, nu ceea ce le lipsea, ci ceea ce avea fiecare la îndemînă, uneori fără folos pentru rănit.

Brutarul cel cu cap de șoarece și plin de făină tot avea o tăietură mare în umăr, căci cuprins de furie împunsese cu o furcă în neștire înaintea lui, răsturnînd singur vreo doi călăreți, pînă ce fu alergat cu calul de un ofițer și lovit cu sabia din spate, după ce cu o lovitură isteață turcul îl făcuse să scape furca din mînă. Era adus pe ramuri, așternute cu paie, de vreo patru inși.

Erau îndreptați, toți, spre umbrarul cîrciumii părăsite. Aci fu adus și Mustea... Fusese tăiat cu sabia în vreo două locuri și lovit în frunte de copita unui cal. după ce căzuse jos. Îl aduceau acum pe un țol.

Dinspre Văcărești venea o ceată de oameni, șase din ei purtînd două tărgi din cele cu care se cărau cărămizile, legate cu niște frunze și ramuri. Pe targă se vedea de departe un om culcat cu fața în sus. Pe măsură ce înaintau, subt ploaia care începuse să cearnă mărunt, din nou, mulțimea devenea tăcută, așteptînd-o să treacă prin dreptul ei ca să vadă cine e ăl mort.

Era omul negricios cu sprîncene tari, cu fața parcă nerasă de săptămîni... Șopteau înfiorați: „Teticu". Se descopereau și se închinau... L-au adus și pe el subt umbrarul cîrciumii părăsite.

Profesorii porniră numaidecît spre oraș, ca să aducă oricîți doctori ar primi să se urce în Deal... Se pregăteau și care cu paie, ca să se ducă rănițiii, dacă doctorii vor crede că se poate face asta...

Cînd veni Hergă, nădușit tot și cu ochii parcă rătăciți, întîia lui întrebare fu despre Licsandra. I se spuse că e rănită ușor și că a fost trimisă la Spitalul Brîncovenesc. Vru să se repeadă ca un nebun, dar popa Tun îl strigă, aproape mînios:

— Unde fugi? Dacă se întorc turcii? Cum vrei să rămînă cîmpul ăsta așa?

Licsandru întrebă năuc:

— Cum așa?

— Păi cum? Teticu a murit, crez că Mustea a murit și el... Trebuie să fie cineva aci care știe rostuiala și legăturile... Că altfel... cînd o intra spaima în lumea asta, Doamne ferește, totul se duce peste cap. Te duci după prînz, încolo, cînd s-or lămuri puțin lucrurile.

Cei din oraș, care așteptau din ceas în ceas, cu ochii în toate părțile să simtă, să vadă ceva... înțeleseseră din clipa cînd auziseră bubuitul tunurilor că se întîmplă ceva grav. Cei mai de aproape auziseră și alte numeroase focuri de armă. Toți vedeau în asta hotărîrea turcilor de a intra cu orice preț în oraș. Se așteptau din clipă în clipă să-i vadă pe ulițe. Cînd se află că artileria n-a putut face nimic și că toată cavaleria turcă a fost respinsă cu pierderi, un fel de nebunie cuprinse cea mai mare parte din oraș. Oamenii se îmbrățișau în drum, începură să fie plimbate steagurile pe ulițe în cîntece și urale. *Deșteaptă-te, române* se auzea puternic pe Podul Mogoșoaiei. Cînd se află însă despre moartea lui Teticu, bucuria tuturor fu umbrită. Un nor trecu prin dreptul soarelui... Se sfîrșea, curmat prea repede, un început care putea să fie măreț. Se află că sînt numeroși răniți adunați subt umbrarul de la hanul părăsit. Pe dată se porniră care cu paie și pături, numeroase calești, spre Dealu Filaretului.

*

Cînd Bălcescu împreună cu Iița, care avea brațele pline de flori, și Costache sosiră sus, birja își făcu loc cu greu printre care. Istoricul era abătut că nu putuse măcar sta de vorbă cu fostul său prieten. Trebuia să ocolească peste mirişte. Doctorii începuseră să înfașe rănile, mai toate în partea de sus a corpului... Pe toate mesele și pe jos, pe maldăre de paie, erau răniți. De altfel, într-un ceas, treaba fu isprăvită și cei vreo optzeci de răniți, între care erau și patru turci, fură porniți spre spital. Unii la Brîncovenesc, alții spre Spitalul Coltii...

*

Se făceau pregătiri pentru înmormîntarea celor doi, Teticu și Mustea... Acum zăceau amîndoi, lungiți fiecare pe cîte o masă lungă și îngustă, dintre cele cu picioarele bătute în pămînt. Cele două mese erau în unghi drept și capetele lor, la fel cărunte, erau apropiate. Doctorul Grunau vru să vadă de aproape rănile pe care ei le primiseră. Fură duși pe rînd în prăvălia hanului și dezbrăcați de felceri, ca să fie și îmbăiați, după cum cerea datoria creștinească... Intrară înăuntru cei trei doctori, Bălcescu și fratele său, popa Tun și Licsandru... Cel dintîi lucru care-l minună pe Grunau fu tinerețea trupului aceluia pe care cei mai mulți îl credeau după chip un moș... Nu părea să aibă nici treizeci de ani. Mușchii erau neobicinuiți, lungi și rotunzi, ca niște sîrmă groasă împletită. Nu era de loc slab la trup, din cauză că hainele prea largi atîrnau pe el... Era ca o statuie de bronz, îmbrăcată în zdrențe. Îl întoarseră pe spate. Rana era simplă, în dreptul inimii. Fusese ochit pe la spate, nu prea de departe... Glonțul rămăsese pesemne în inimă. Doctorul Grunau arătă niște grunji de carne tare în jurul gleznelor.

— A purtat mult lanțuri de picioare. Crez că a fost la ocnă... Uite oasele, puțin deformate, îmi bănui că a purtat și cătușe mari de lemn... butuci la picioare...

Bălcescu alunecă în adîncimile amintirii și îndoielilor lui. Cine poate ști ce viață a dus acest om neobicinuit în cincisprezece ani și mai bine de cînd nu l-a mai văzut... Nu pricepeau ce semn are pe umărul stîng, spre spată.

— E ceva făcut cu fierul înroșit, după cît se pare...

Licsandru Hergă intră într-o bănuială care-l strîngea de git :

— Nu cumva este aia o literă turcească, domnule doftor ?

— Ba îmi pare că da, nu prea cunosc literele turceşti. Dumneata le cunoşti ? întrebă Grunau pe Bălcescu.

— Da !

Bălcescu recunoscu litera arabă „M", dar fu curios să ştie de ce a întrebat Licsandru Hergă asta.

— Era un gînd al meu... Nu ştiu cum să vă spui... şi nici nu spuse mai multe.

Cei doi morţi fură îmbrăcaţi, după ce fură îmbăiaţi, în haine curate, noi, care fuseseră aduse din piaţă o dată cu cele două sicrie de lemn. Veniseră în odăjdii şi cei doi preoţi de la Biserica Cuţitu de Argint.

Cînd fu la rugăciunea de slobozire, bătrînul preot, care vorbea din barba albă, stufoasă, întrebă în şoaptă pe popa Ambrozie :

— Numele ?

— Filaret, se grăbi să spuie feciorul cel mare al lui Mustea.

— Şi ălălalt ?

— Celălalt ? Popa Ambrozie îşi dădu seama că nu-i ştie numele. Întrebă în stînga şi în dreapta... Tuturor li se păru că Teticu nu e un nume de pomenit.

Atunci preotul cel bătrîn întrerupse rugăciunea, înciudat.

— Eu nu pot să slujesc acest om dacă nu-i ştiu numele de botez, de l-a ţinut maică-sa în braţe...

Nimeni nu ştia... Bălcescu nu-şi amintea numele de copil al lui Tucoltoiu.

Licsandru era aproape palid... Dar ar fi fost de prisos să spuie ceva, căci Grozea nu e nume de botez.

— N-are nevoie de nume, el e poporul român însuşi, spuse mînios popa Ambrozie.

În sfîrşit Costache, care era mai mare cînd îl cunoscuse pe Tucultoiu, şi care ştia de la fratele său că în faţa lor e Tucultoiu, îşi aminti numele. Era Dumitru.

*

Au fost înmormîntaţi amîndoi subt deal, în cimitirul bisericii, în două gropi vecine. A fost lume multă, cum nu s-a mai văzut înmormîntare în Bucureşti, de la înmormîntarea lui Mihail Suţu, cel ucis de fiii săi, în 1821.

La Bragadiru

Spre Bragadiru, unde erau acum cei de la Zăvoiu Dihorului, Vadu Rău și celelalte sate din drumul de la Găești spre București, Omer-pașa nu mai folosi aceeași tactică, dîndu-și seama că încercarea cavaleriei de a lupta prin tarlalele de porumb e legată de mari primejdii... Se hotărî să se facă aici, cum s-ar zice, o recunoaștere sondaj... ca să vadă în ce măsură această intrare în București este și ea împiedicată de gloatele adunate în calea sa... Deci, de îndată ce se văzu limpede că nu mai e nimic de făcut pe Dealu Filaretului, Kerim-pașa trecu în galop, împreună cu ofițerii săi de Stat-Major, de-a lungul Ciorogîrlei spre Bragadiru, unde se găsea încă din ajun un regiment de cavalerie, care alcătuia aripa sa stîngă, menită să-l acopere de vreo surprindere din partea asta. Întrebă pe comandantul regimentului care e cel mai destoinic șef de escadron și-l chemă la el... Înconjurat de un grup întreg de ofițeri, șeful de escadron primi instrucțiunile cuvenite. Trebuia să evite o încăierare cu armele de foc, care ar fi tîrît oștirea turcească într-o acțiune net războinică, nedorită de guvernul imperial, dar în același timp trebuia să încerce să pătrundă pe front, cu lovituri date cu latul săbiei, eventual făcînd un zid de lănci împinse înainte... Să răspundă, dar cu mare grijă, la vreo întîmplătoare atîțare... Se va trage numai în cei care vor ataca chiar un singur ostaș turc... Pentru intimidarea gloatei se va trage și aci un număr de șrapnele... la înălțimea potrivită, ca să nu producă vreun masacru.

Toma așezase încă de cu seară pe cei din Vadu Rău și Zăvoiu Dihorului, care erau în frunte cu Ion, cu Drăgan, Peștefript, Stanciu. Petre Dobre și Codan, înaintea păduricii, care era călare în bună parte pe drumul Alexandriei, călare și ei pe același drum la vreo opt sute de pași în față, avînd aci pe stînga tarlale de porumb, dar pe dreapta, o miriște lată de vreo trei sute de pași...

Damian și cu Simion veniseră și ei în galop să le spuie despre cele întîmplate în Dealu Filaretului, cum a fost zăpăcită și împrăștiată cavaleria turcească. Toma înțelese că turcii nu vor încerca iar, acum vor încerca pe loc deschis... de aceea el puse pe cei din Zăvoiu Dihorului și Vadu Rău grămadă pe mirișteа de pe dreapta... Trimise pe cei din Puțu-cu-Salcia și Mărunțișu răsfirați prin porumb, iar în pădurice — de o parte și de alta

'a drumului, sfătuindu-i să taie copacii cu topoarele pe care le au și să-i așeze de-a latul drumului cu frunziș cu tot — pe cei dinspre Slobozia și Bolintin.

Escadronul turc făcu întîia încercare în galop cu lăncile în cumpănire, dar elanul cailor fu înfrînt de crăcile mari cu ramuri pe care oamenii lui Ion și Drăgan le întindeau în fața lor, scuturîndu-le puternic, și călăreții ocoliră în goană, întorcîndu-se... Făcură numaidecît încă o încercare, de astă dată la pas, om lîngă om, cu lăncile împinse mult în față. Oamenii puseră în față crăcile, dar sulițele erau mai lungi și ascuțite... Dădură deci înapoi, atît cît se putu, fiindcă învălmășeala era mare... Drăgan însă, mai hotărît, se dădu ușor la o parte, prinse o suliță cu mîna și o împinse în lături... apucînd apoi calul de dîrlogi și trăgîndu-l înapoi, strigă cu glasul lui gros și parcă spart :

— Bă, faceți ca mine, bă... puneți mîna pe sulițe...

Și trăgea de zor înapoi calul turcului, răsucindu-l în loc, încurcîndu-i și pe ceilalți călăreți. Atunci, un ofițer făcu o săritură cu calul și, apropiindu-se de Drăgan, trase cu sabia în plin... Din cauza învălmășelii, îl atinse mai mult cu vîrful, care-i tăie o parte din ureche și pătrunse în brațul ridicat subt umăr, pînă la os... El simți lovitura, dar nu-și dete seama ce e anume, căci simțise numai izbitura puternică, nu și tăietura... și trăgea cu cealaltă mînă, cu stînga, mereu de dîrlogii calului.

Atunci se auzi glasul subțire, ca un țipăt, al lui Ilie, nepotul lui Ristache, un flăcău de vreo nouăsprezece ani, cam spîn și costeliv :

— Dați, fraților, cu topoarele, că l-au tăiat pă nea Drăgan... și scoțînd toporul de subt mintean, începu să-l învîrtească pe deasupra capului.

Se încălziseră bine, și trei-patru soldați turci, încurcați în propriile lor sulițe, prea lungi pentru o asemenea învălmășeală, fură loviți și trîntiți de pe cai, plini de sînge. Comandantul escadronului fierbea de mînie și, întors cu oamenii săi și cu cei răniți la colonel, îi ceru să facă o nouă încercare, după o idee a lui.

De data asta, turcii veniră tot la pas, tot în linie, dar trăgînd focuri de carabină în pămînt, la vreo zece pași în fața gloatei.

În norodul drumului, gloanțele făceau un „pleosc"... sec și aruncau stropi, dar în pămîntul afînat al mirîștii aruncau în sus bulgări și pulbere neagră.

Oamenii se îngrămădiseră toți în jurul lui Drăgan, să vadă cum e un rănit... El spunea mereu că nu simte nici o durere, în timp ce-l legau Stanciu și Codan cu fîșii din mînecile cămășilor lor pe care și le rupeau...

— Om găsi noi altele, fraților, spunea Codan. Dacă e așa, pă viață și pă moarte !

Dar nu li se mai părea atît de grozav să fii lovit de sabie.

Cînd văzură însă pe turci înaintînd din nou, cu împușcături în pămînt, se adunară din nou în față, dar numai pentru puțin timp își păstrară voia bună... Văzînd gloanțele mușcînd în rînd pămîntul, din ce în ce mai aproape, își pierdură capul și atunci se auzi vocea lui Vasile Peștefript, strigînd cu deznădejde :

— Înapoi, Ștefane, că turcii ne împușcă !... și după el începură să se audă tot mai multe glasuri speriate :

— Înapoi !... Înapoi !...

Dar cum să dai înapoi cînd sînt o mie de oameni în spatele tău, care nu știu ce să facă ? Începură să se audă țipetele unor răniți, căci gloanțele izbeau acum în picioare... Pe jos se zvîrcoleau vreo zece inși. Turcii nu mai trăgeau, dar înaintau cu lăncile întinse. Atunci se ivi pe cîmp Toma, care venea în trap dinspre pădurice, strigînd puternic :

— Dați-vă la o parte și lăsați-i să treacă !...

— Lăsați-i să treacă !... Lăsați-i să treacă... se auzi din toate părțile.

Escadronul turc se mișca încet, așa că avură timp să se dea într-o parte... Vasile Peștefript își luă pe umeri feciorul care era rănit la piciorul drept.. Ion îl sprijinea pe Stanciu, care șchiopăta și el cu piciorul însîngerat... Erau în totul vreo doisprezece răniți dar nici unul nu se văita de dureri, ba Ilie strigă copilăros, către Toma, în timp ce era dus pe umăr de Codan, vesel ca și cînd ar fi făcut cine știe ce ispravă :

— Sînt rănit, nea Tomo, sînt rănit...

Toma, care fusese de două ori rănit în război, pierzîndu-și mîna și știa că durerile încep mai tîrziu, se mulțumi să strige, lăudîndu-l :

— Ilie, nu te credeam atît de... inimos.

Cînd escadronul intră în pădure, unde drumul ocolea, se găsi deodată în fața unor copaci răsturnați de-a latul, peste care nu se putea trece cu caii în nici un fel. Vru să se întoarcă, dar în spatele lui gloata se strînsese la oarecare depărtare și-i tăia întoarcerea. Prin pădure nu aveau curaj să se avînte și șeful

de escadron îi opri în loc. Apoi, însoțit de gornist și de un subofițer, pesemne, veni spre oameni și se îndreptară spre cel care părea să fie cel de care ascultau ceilalți... și care era Ion. Se apropie și începu să strige pe turcește... Ion ridică din umeri. Atunci șeful de escadron dădu o poruncă trompetului care sună și oamenii se înfiorară... Apoi șeful strigă un ordin și escadronul încărcă zgomotos carabinele. Oamenii se cam speriară și atunci Codan, care era de cealaltă parte a drumului, îi strigă lui Ion :

— Nea Ioane, ce facem ?... Că ăștia iar încarcă puștile... ne dăm înapoi ?

— Ce facem ? întrebă nedumerit Ion, trăgîndu-și vreo cîteva clipe cu mîna stîngă mustața căruntă. Apoi rămase nemișcat și-i spuse așa, peste drum : Vrei să știi ce facem, Codane ?... Uite ce facem... Și, la doi pași în fața celorlalți, îi întoarse spatele ofițerului turc, scuipînd într-o parte.

Șeful de escadron care tot timpul ținuse revolverul întins îl descărcă în Ion de la zece pași, fără să-l nimerească, dar în aceeași clipă aproape, Petre al lui Dobre, care era între întîii copaci, descărcă sîneața lui cu cremene, care bubui ca un tun, și ofițerul căzu pe gîtul calului... Trompetul luă calul de dîrlogi și îl îndreptă spre escadron, speriat că vor veni și alte focuri... Ajuns lîngă oamenii lui, care îl înconjurară, ofițerul se ridică, dar se văzu că e rănit în umăr. Cum oamenii lui cereau să tragă, îi opri, dîndu-și probabil seama că nu trebuie să provoace o luptă, [din care] nici că ar mai putea scăpa vreunul, de vreme ce nu se putea ști ce se ascunde în pădure, de unde venise focul de armă.

Au stat așa pînă pe la prînz. Văzînd că escadronul nu se mai întoarce, văzînd și drumul închis înapoia lui și bănuind că trebuie să se fi întîmplat ceva, comandantul regimentului ceru lui Kerim-pașa un interpret și veni el însuși, însoțit de trei călăreți, spre gloata care nu se mai clinti, căci se răspîndise veste că au prins tot escadronul și oamenii se încălziseră iar.

Comandantul ceru să vorbească numaidecît cu cel mai de frunte dintre ei, și atunci se auziră strigăte peste cîmp :

— Nea Tomo... nea Tomo !

Pandurul, care era în pădure, veni în trapul calului.

Comandantul întrebă și tîlmaciul traduse :

— Unde este escadronul ?

— Închis, în pădure, traduse același tîlmaci răspunsul lui Toma.

— Și ce aveți de gînd să faceți ? sună întrebarea.

Toma se scărpină în cap, își mușcă mustața și tăcu îndelung... Se gîndi o clipă că turcii împușcaseră doisprezece oameni... E drept că și ei au avut pe șeful de escadron și alți vreo zece călăreți răniți... dar... i se păru că... totuși... așa... fără arme, nu te poți măsura cu turcii... Se întoarse spre moș Gurie, care venise și el, vrînd neapărat să știe ce e în față.

— Ce zici, nea Șoricaie ? Io zic să le dăm drumul.

— Să le dăm drumul și să-i dăm în mă-sa, spuse omul, dar atît de fonf, că probabil nici tîlmaciul nu pricepu nimic.

Escadronul trecu înapoi, cu șeful lui legat cu o față peste umăr... Totuși, Kerim-pașa socoti misiunea lui îndeplinită cu succes... Se făcuse dovada că nici pe drumul Alexandriei nu se poate intra în oraș fără luptă, și raportă acest lucru mai departe, lui Omer-pașa...

*

Pe înserate, cînd cei dinspre Bragadiru aprinseseră niște focuri pînă la cer, cu toate uscăturile din pădure și coceni peste ele... și așteptînd să se coacă dovlecii pe care unii din ei îi găsiseră pe cîmp, începuseră să scoată de prin traiste mămăliga și ceapa, se iviră venind din vale, dinspre oraș, căruțele orzarilor din Delea Nouă, care aduceau din partea negustorilor din Obor mii de lipii calde încă, și pline pe coajă de făină, care miroseau frumos, vreo cîteva butoaie de icre și pastramă, ca să ajungă pentru toată lumea... Căruța din urmă avea patru butoaie cu țuică...

Într-o teleguță de la barieră erau popa Gheorghe și Toader Fărșerotu în fund, iar pe capră, lîngă vizitiu, popa Dumitru, mulțumit și de taică-su și de socră-su. Fură toți foarte dezamăgiți cînd li se spuse că nu e nici un regiment turcesc prins, ci a fost doar înconjurat un escadron, căruia pînă la urmă i-au dat drumul... Cînd văzură pe cei paisprezece răniți, înțeleseră că n-a fost glumă, chiar așa cum a fost...

Lui popa Gheorghe i-au dat lacrimile cînd a văzut pe Vasile Peștefript mîngîindu-și feciorul, care începuse să fie luat cu fierbințeli... Asta, după nenorocirea de pe lac, i se păru și lui prea mult... Altfel, oamenii erau nespus de veseli... Văzuseră și

înțeleseseră un lucru pe care, în afară de panduri, care din pricină că luptaseră cu douăzeci și patru de ani mai înainte cu turcii, se bucurau de mare faimă, nu-l știa țărănimea cealaltă, de vreo două veacuri. Și anume, că se poate lupta cu turcii... că războiul se poate face de către oameni ca ei.

Toader Fărșerotu stărui ca răniții să fie duși toți într-un han de pe Podul Tîrgului din Afară, ca să fie îngrijiți de negustorimea din Obor... Toma trimise pe Damian acasă la cucoana doftoroaie din mahalaua Visarionului, să vie să vadă și ea pe cei răniți... Nu era în București, dar era Tița, care a venit cu o trîmbă de pînză și cu un săculeț de mușețel... Învățase de la maică-sa că se spală rănile cu ceai de mușețel, se toarnă spirt peste ele și se leagă bine cu fîșii de pînză.

*

Toată noaptea, care fu ceva mai luminoasă, căci se ivi cîtva timp luna, oamenii așteptară cu destulă grijă, dar și cu hotărîre, un nou atac turcesc. Fi știau bine că s-au prins într-o horă grea, dar ceea ce li se părea de neîngăduit era ca turcii să intre în București și să răstoarne ordinea pe care vrea poporul să și-o dea el însuși... Se uitau cu dușmănie la focurile mari, care iluminau bivuacurile turcești înainte de Odăile, la mai puțin de o mie de pași. Știind că nu vor fi atacați, turcii se mișcau sub acoperirea unor posturi ușoare — fără grijă — ca la ei acasă... Socoteala lui Omer-pașa era să oboseacă oamenii prin încordare.

*

Toma era destul de nedumerit și el... Aștepta pe cît de curînd o nouă încercare de a trece a turcilor. Erau pregătiți, deși o duceau destul de greu cu ale gurii. Cei din oraș se gîndeau numai la cei din Dealu Filaretului și toată luarea-aminte într-acolo se îndrepta... Trebuia lămurit acest lucru chiar în zorii zilei, cu Hergă și ceilalți.

Dar în zorii zilei o caraulă trimisă cu Damian și Simion în cap, înspre liniile turcești, pînă aproape de Sînteși, aduse o veste cu totul neprevăzută. Trupele turcești, se îndreptau toate, în grabă, spre apus, încercînd, după cît se pare, să intre pe la Cotroceni.

Într-adevăr, cînd Huad-paşa şi Omer-paşa constatară că le e cu neputinţă să treacă dinspre răsărit ori sud spre Bucureşti, cînd văzură că s-ar putea să fie nevoie de un asediu în regulă al oraşului, căzură pe gînduri... Îndeosebi Omer-paşa se gîndea cu o nesfîrşită iritare la nevoia de a lupta prin porumb, cu un inamic lipsit de uniformă, ţîşnind de unde nu te aşteptai şi lovind prin surprindere... Răsuflară toţi cînd comandantul unui escadron de cavalerie trimis să înconjoare pe departe oraşul raportă că tot poporul este adunat numai în sectorul dinspre miazăzi şi răsărit. Se hotărî pe loc că intrarea în oraş se va face dinspre vest şi a doua zi se dete ordin trupelor să execute marşuri laterale spre Cotroceni şi să se facă încercări pe drumul Cilibiului şi pe toate drumurile, care se întîlneau la mînăstirea Cotroceni. Se mai dete poruncă să rămînă toată cavaleria în faţa mulţimii, ca să mascheze operaţia.

* * *

Cînd soarele se înălţase de o suliţă, Damian veni călare, în fugă, dinspre drumul Bragadirului, căutînd pe Panait şi Licsandru, ca să-i vestească numaidecît că sînt înşelaţi şi că grosul trupelor turceşti se îndreaptă de-a latul cîmpului, spre Cotroceni... Licsandru încălecă, fără să mai stea pe gînduri, şi alergă cu cei doi într-acolo. Cu un steag în mînă, Toma, Ion Firu şi feciorii lor îşi făceau loc prin mulţime, strigînd cît îi ţinea gura :

— La Cotroceni, fraţilor... ne-au păcălit turcii... La Cotroceni...

Fu un strigăt de mînie şi miile de oameni începură o deplasare dezordonată peste vii, peste livezi, pe subt dealuri, spre Podul Calicilor, de acolo prin prundişul întins al Dîmboviţei cu şuvoaiele ei de apă, încercînd să ajungă în fugă la Cotroceni.

Cei patru, Firu şi Hergă îşi găsiră o parte din tabacii şi calfele din Scaune şi hotărîră să treacă de-a dreptul peste tarlalele de porumb. Soarele se ridica într-un cer ceţos, dar lumina, deşi albicioasă, era vie... Verdele cîmpurilor era parte negru, parte veşted-roşcat. Străbăteau lanuri de porumb, fără să se mai uite în urma lor, dacă mai vin şi ceilalţi. Acum, dintr-un ulm înalt, Damian şi Hergă vedeau bine cum turcii trec peste cîmp spre

dreapta. Lăsară deci, ascunşi în vîlcea, să treacă o parte din pedestrime, dar cînd auziră zornăitul de lanţuri şi osii ale tunurilor, săriră urlînd ca nişte bezmetici :

— Huo ! Acasă la voi !

Unii săriră la cei de pe cai, trăgîndu-i jos, smulgîndu-le bicele şi săbiile, alţii puseră umerii să răstoarne tunurile... N-ar fi crezut nimeni că Toma panduru este în stare, cu umărul lui sănătos, să ridice roata unui tun cu osie cu tot... Un subofiţer încercă să-l taie... dar abia ridicase sabia şi Simion întoarse pistolul, iar subofiţerul nu avu măcar timp să audă pocnitura... Nici ai lui nu-şi dădură seama că e mort... Prin porumb se auzeau numai urlete şi înjurături româneşti şi turceşti. Încurajat că le merge bine, Simion împinse cu piciorul o carabină căzută, devale într-o vîlceluşă, unde ştia el că o s-o caute pe urmă. Licsandru Hergă smucea călăreţii din şa, iar Damian şi Ion Firu întorceau atelajele tunurilor, ca să sporească învălmăşeala... Un val nou de tabaci se năpusti asupra turcilor... Alergau cu toţii mai ales după carabinele scurte ale tunarilor, smulgînd din tecile lor pistoalele celor căzuţi. La început, tunarii surprinşi, înspăimîntaţi, fugiră în porumb, dar se întoarseră mînaţi de ofiţeri. Căci începuse acum o luptă în regulă, cu carabine şi pistoale, cu săbii. Cînd simţiră însă că pedestrimea turcă, pusă în stare de alarmă, vine în pas alergător, Toma făcu un semn tuturor să fugă prin porumb..

Cînd Kerim-paşa, comandantul diviziei din cap, ale cărei unităţi fuseseră lovite, auzi de acest atac, fu cuprins de o furie nemaipomenită şi veni la galop înapoi. Smulse un bici de la un tunar şi începu să-l lovească peste faţă pe comandantul diviziei. Opt tunuri fuseseră scoase din funcţiune, fiindcă li se furaseră închizătoarele, doisprezece oameni ucişi şi vreo douăzeci răniţi. I se păru o pierdere care-l înfurie. Dădu apoi ordin unei companii de infanterie să alerge în pas de atac... Altă companie trebuia să înconjoare pe cei ce atacau.

Toma şi ai lui văzură că e primejdie să fie înconjuraţi... Văzură că mai aveau pînă în lanul de porumb de dinapoi vreo sută de paşi... Dincolo de lan începeau viile şi nu mai aveau mai departe nici o grijă... Oamenii aveau acum mai toţi carabine şi chiar puşti... Trăgeau, cu socoteală, dar trăgeau, ca să nu-şi ia cumva vînt turcii spre ei... Se hotărî ca Licsandru Hergă, Simion şi Damian să rămîie pe loc, cu armele din nou încărcate... Ceilalţi o luară înapoi. peste maidanul miriştii. Acolo, alţii în-

cepură să tragă și cei trei fură strigați pe nume să vie degrabă... N-au putut să mai treacă toți trei, căci turcii trăgeau din porumb în plin. Damian fu rănit la cap. Simțise în frunte un pietroi, dar putu să alerge, și nu-și dădu seama că-i curge sînge pe față. Sări în fugă cei cîțiva pași pe care-i mai avea de făcut. Aci, în lanul de porumb și mai ales în viile care se vedeau la doi pași, primejdia nu mai era atît de mare.

*

Tabacii coborau acum, fugind, rîpa de lut printre vii și în vale se opriră la adăpost, să răsufle. Își admirau unii la alții prada făcută. Simion avea două carabine încrucișate peste umeri și două pistoale. Avea și un fes pe cap.

— Ce faci, măi băiete, cu drăciile astea ?... Mai dă-le și la alții... îi spuse un om mai matur, care mușca dintr-un ciorchine de strugure, ca să-și potolească arsura buzelor.

Dar flăcăul era indignat :

— Nu mi le-am cîștigat singur ?... Poi știți voi cît costă o carabină din astea ? M-am făcut om...

Dar i se explică, și pe drept cuvînt, că nu luptase singur și că unii sînt fără arme. Venea, rănit la cap, tăiat în obraz, Damian, susținut de prisos de subsuoară de Ion Firu. Simion împărți armele la ai lui și cu asta împăcă toată lumea... Își și tot examina carabina ca un specialist ce era. Damian fu legat pe loc cu o cămașă, nu prea curată, ruptă în fîșii.

Luni, 13 septembrie

Duminică la prînz, ocuparea satului și a mînăstirii Cotroceni de către trupele turcești era dusă pînă la capăt... dar Omer-pașa era furios.. Acest stupid diplomat, care era Fuad-pașa, crezuse că face mare ispravă ocupînd un sat la marginea Bucureștilor... Cu asta orașul nu era cucerit. Tot atît de fără sens i se păruse cererea lui Fuad ca să puie în baterie pe așa-zisul deal al Cotrocenilor cît mai multe piese de artilerie. Ar fi vrut să vadă pe deal acolo, îndreptate asupra orașului, o sută de tu-

nuri. Se certau în fața cortului cel mare al lui Fuad, la o masă, pe care Omer-pașa întinsese o hartă.

— Dumneata nu știi ce știu eu, spuse Fuad. Am porunci hotărîte... Trebuie să facem toate încercările. Ai pus tunurile pe deal ?

— În toate viile pe care le vedeți sînt tunuri de-ale noastre. Effendi, țineți socoteală că acesta nu este drept vorbind un deal... Este malul drept al Dîmboviței, care după cum vedeți e înalt și rîpos și care o ține așa în tot lungul ei... Dar malul drept al văii Dîmboviței nu e și malul rîului, malul albiei lui, căci lunca e în cele mai multe locuri foarte largă... Așa că... tunurile noastre...

— Îmi trebuie aceste tunuri fiindcă am chemat pentru mîine aci pe mitropolit, pe toți boierii și pe notabilitățile orașului. Am un plan al meu... Oamenii aceștia trebuie să vadă mîine aceste tunuri care la un semn, dacă ei se încăpățînează, vor distruge Bucureștii...

Omer-pașa, renegatul, care-și lăsase și el o bărbuță galbenă, tunsă ca să semene cu a sultanului Abdul Medjid Khan, numai că a lui era bălană, avu o strîmbătură care ascundea un rînjet de dispreț. Se stăpîni, dar spuse în nemțește, știind că Fuad, care era un turc de școală nouă, care cunoștea mai multe limbi europene, va fi mai puțin supărat dacă ironia lui nu va fi înțeleasă decît de ei doi.

— Excelență, cred că bucureștenii mai curînd vor rîde decît se vor speria.. Ei știu prea bine că tunurile pe care le-am pus pe așa-zisul deal nu vor putea atinge Bucureștii, căci de aci pînă în inima orașului sînt cel puțin cinci mii de pași, iar tunurile noastre bat la două mii și cinci sute de pași...

— Dar uite, această mahala... a Izvorului... e la un pas de noi și e o mahala importantă a orașului.

— Nu o pot aprinde tunurile. Ne desparte de ea o îndoitură a malului... De altfel cred că e mai bine, Effendi, dacă înainte de a mai da alte dispoziții, ați merge împreună cu mine deasupra, la baterii...

— Foarte bine, să ne aducă numaidecît cai...

Cortul lui Fuad, ca și ale întregii armate, era subt deal, în luncă, în așa-zisul cîmp al Cotrocenilor, pînă aproape de satul Sfîntul Elefterie. Sus, de pe malul înalt al văii, Fuad trebui să recunoască și el că nu se vede mare lucru din București... Omer și Ienș, care îi întovărășea ca buni cunoscă-

tori ai locurilor, îi arătară că orașul nu se vede din pricina unui dîmb mare al malului, un pinten pe care acest mal îl trimitea tăind lunca pînă în malul albiei rîului. Pe acest dîmb, pe care localnicii îl numesc Dealu Spirii, se găsește cazarma infanteriei și Arsenalul orașului. De asemenea, vreo trei biserici și multe cîrciumi pe drumul care urcă printre viile cu care e acoperit. Mahalaua Izvorului este ghemuită în stînga între un ocol al malului drept și albia Dîmboviței... Peste apă e, în luncă, o mahala mai interesantă, Sfîntul Constantin, și, după ea, pe malul celălalt al văii, ceva mai ridicat, mahalaua Popa Tatu...

— Dacă le nimicim, Effendi, mare lucru n-am făcut...

Fuad era destul de fin ca să înțeleagă unde vrea să ajungă acest pașă încăpățînat, și puțin plictisit, ciupindu-și barba tunsă scurt tot ca a lui Omer, dar neagră, îl întrebă aproape șuierat :

— Atunci ce-ar trebui să facem după părerea dumitale ?

— Să punem mîna chiar astă-seară pe acest dîmb mare care domină tot orașul... Să ocupăm Dealu Spirii... Și-atunci nu va mai fi cu putință nici o rezistență...

— Dacă va fi nevoie pentru asta să lupți ?

— Trebuie ocupat oricare ar fi împotrivirea, cît mai curînd... De altfel zadarnic încercăm să ocolim adevărul... Lupte au fost și am avut pierderi supărătoare, care au îndîrjit și încurajat populația...

Atras de un butuc de viță, greu de ciorchini negri, Fuad ciuguli cîteva boabe, aplecîndu-se mult din șa spre vîrful aracului. Apoi cu întîrziere, ca și cînd ar lua greu hotărîrea, spuse parcă într-o doară :

— Ocupă atunci Dealu Spirii !

În aceeași noapte de duminică spre luni, Omer-pașa trimise un regiment de infanterie care ocupă drumul de pe culmea dîmbului mărginit de grădini și vii, cu case răzlețite și cîrciumi, pînă la vreo cinci sute de pași de cazarma infanteriei.

*

Cei chemați pentru ceasurile douăsprezece pe cîmpul Cotrocenilor o porniră încă din vreme, încît, cu un ceas, două

înainte, în fața corturilor turcești se adunase o mare mulțime... Boierii sosiseră în butci și caleşti, ca să-și arate evghenia, marii negustori în caleşti și ei, iar cei mai de rînd o luaseră apostoleşte pe jos, peste maidanul de lîngă biserica Popa Tatu, în jos spre morile și podișca de la Sfîntul Elefterie... Către prînz sosiră și o parte dintre membrii guvernului, Rosetti, Ștefan Golescu, Brătianu și o dată cu Bălcescu și frate-său Costache, Bolintineanu, Bolliac, Zane, Aristia și alții foarte numeroși... Erau din nou toate costumele, căci marii boieri apărură în portul lor, tradiția orientală, ca să fie azi pe placul turcilor.

Tabăra turcească, din care se retrăsese aproape toată armata, era totuși păzită de un regiment, iar în fața mînăstirii, pe poalele dimbului, erau așezate tunuri în baterie. Către ora arătată de Fuad sosi și careta mitropolitului. Deși se pretindea bolnav, Neofit apăru întovărășit de un arhimandrit și de secretarul său.

Era o zi cu soare, care lupta să încălzească, să usuce ceea ce răciseră și înmuiaseră două săptămîni de ploi... Pe ici, pe colo, noroiul se zbicise. Oamenii, aproape cîteva sute, cei mai mulți negustori, începură să devie nerăbdători... Pavlicioni, în frac tutuniu și cu pălărie tare, se plimba încruntat, zece pași în sus, zece pași în jos. Își dădea seama că revoluția este pierdută, că negustorimea va fi din nou încălecată cu brutalitate de marii boieri. Dobrovici îi tăie drumul, greoi și cam speriat :

— Frate Rudi, crez că am făcut o greșeală venind... Ne va aresti turcul pe toți.

Hagi Curti fu de aceeași părere, dar Danielopol și Menoah Hillel protestară îndesat... Pavlicioni îi privi mulțumit.

— Trebuie să luptăm pînă în ultima clipă, trebuie să arătăm turcilor cu hotărîre ce vrem... Altfel revoluția noastră va fi o simplă amintire. Devenim din nou robii marilor boieri.

Marii boieri erau plini de veselie și nerăbdători să vadă mai curînd în amănunte ce va fi... Aveau mare emoție, căci nu știau încă în ce mod vor fi împărțite marile dregătorii, cele mai bănoase fiind cele mai așteptate, cu înfrigurare... Băl-Ceaurescu era în butcă singur și încruntat, căci se simțea lucrat. Văzînd cum trece timpul, căci trecuse cu mult de prînz și Fuad-pașa nu ieșea din cort, ci le trimisese vorbă că îi roagă să mai aștepte, căci are mult de lucru cu Omer-pașa,

știind și obiceiurile turcilor, oamenii se pregătiră pentru o îndelungă așteptare. În jurul caretei lui Cantacuzino, care se îmbrăcase din nou cu anteriu și biniș, erau cinci-șase mari boieri, care simțiseră cum bate vîntul...

Trimiseseră acasă să li se aducă foteluri și scaune, cum și gustări, și acum stau la taifas... plini de voie bună.

Bălcescu și ceilalți revoluționari se trăseseră mai înspre zăvoi, înspre albia Dîmboviței, care făcea aci un mare ocol și se așezaseră pe un plop bătrîn și gros, dărîmat de vreo furtună.

*

Fuad-pașa fu în sfîrșit convins să aștepte ca trupele turcești să ocupe cu orice preț cazarma infanteriei și întreg Dealu Spirii. După ocuparea cazărmii, dar numai după ocuparea ei, coloana turcă avea să-și continue drumul, folosind toate armele ca să pătrundă în oraș pe podul de la Mihai-Vodă.

Kerim-pașa, comandantul coloanei, se înclină adînc și ieși.

*

Cazarma infanteriei e așezată chiar pe o parte din locul fostei Curți-Arse, vecină cu ruinele ei și despărțită de ea printr-un gard de zid gros. Curtea dinlăuntru, despărțită de Podul Cilibiului cu un gard de scînduri late, puse culcat, e foarte lungă, aproape cît o uliță de lungă. Pe dreapta și pe stînga acestei curți sînt față în față două magazii vechi de zid, acoperite cu olane înverzite, cam înguste, dar lungi cît curtea, care însă e destul de largă. Aci dorm ostașii...

În fund e o căsuță, cu ușă la mijloc și două ferestre, una în dreapta și alta în stînga... Aci e cantălaria.

Poarta e de stejar, puternică între cele două magazii lungi, care de altfel au cîte trei ferestre și la uliță. Către zidul cel gros și dărăpănat al Curții Arse, în spatele magaziei din stînga, e o altă curte, cu mari stive de lemne pentru încălzit și gătit. La față, cazarma era largă de mai bine de o sută cincizeci de pași, căci în stînga ei era Ierbăria și Arsenalul.

Acum erau pe piața de arme dintre cele două lungi magazii-dormitoare cinci companii din Regimentul II și o com-

panie din Regimentul III, în coloană de companii. Era parada luării în primire a noilor drapele... care înlocuiau pe cele vechi... Tobele băteau... gorniștii sunau. Maiorul Greceanu, gros și cam greu, în mare ținută, care comanda, ieși cîțiva pași înaintea frontului și dădu raportul colonelului Radu Golescu, negricios și îndesat ca și frate-său Arăpilă. Soldații erau în ținută de ceremonie : pantaloni albi, mondire cu nasturi poleiți și șepci. După ce se termină trecerea în revistă a companiilor, colonelul Golescu ceru maiorului să dea odihnă pe loc oamenilor, care urmau să aștepte compania de pompieri, care avea de primit și ea un drapel. Gîndul tuturor ofițerilor și al oamenilor din front era același... Ce fac turcii ?...

Știau că se opriseră la cinci sute de pași înainte de cazarmă și îi auzeau acum punîndu-se în mișcare.

— Domnule colonel, ce credeți, ne vor ataca ? întrebă maiorul, ținînd pasul greoi pe lîngă comandant.

Colonelul Golescu, tăcut, arătă cu mîna spre cer, într-un gest de nedumerire. Ofițerii veneau după ei, cu chipiile lor înalte, cu mîinile sprijinite pe garda săbiilor. Poarta era larg deschisă și ei se opriră în picioare, pe podișca din fața ei, făcută peste șanțul drumului... Din sus veneau cîteva femei speriate și unii vînzători de dulciuri și covrigi, mai mult fugind.

— Vin turcii !...

Altă lume se vedea, dimpotrivă, pe partea cealaltă a Dîmboviței, îndreptîndu-se pe Podul de Pămînt spre Cotroceni. Erau cete întregi.

La poarta cazărmii era postat un pichet cam de douăzeci de oameni subt ordinele sublocotenentului Ioniță, care era dejurnă. Cînd se văzură apropiindu-se lăncierii turci, în jocul muzicii legănate, toți pe cai roibi, maiorul porunci ofițerilor să alerge fiecare la unitatea lui... Colonelul rămase la poartă, unde pichetul se aliniase, cu căpitanul Caragea, care știa turcește, și căpitanul Papassoglu, care era de serviciu.

Prin poarta deschisă ostașii și ofițerii din curtea cazărmii văzură trecînd la vale unitățile armatei turcești. După ce trecură unitățile ușoare de cavalerie, apăru pe un cal negru Kerim-pașa, cu fața lui uscată, urmat de ofițeri subalterni, un colonel, un maior arab și alții... Pichetul de la poartă dădu onorul și colonelul salută... Pașa răspunse la salut și se opri în dreptul colonelului Golescu, cu ofițerii săi, în timp

ce începuse să treacă spre vale, într-o ciudată dezordine, infanteria turcească... Apoi, în timp ce treceau tunurile, Kerim-pașa, care întrebase pînă atunci cîteva lucruri banale, spuse aproape brutal colonelului Golescu, prin căpitanul Caragea, că trebuie să predea imediat cazarma și armele.

Palid, pămîntiu la față, dar cu ochii sclipind ca oțelul, feciorul lui Iordache Golescu luă poziție de drepți și spuse răspicat :

— Nu am ordin nici să predau cazarma, nici să n-o predau. Am trimis un ofițer la Locotenență. Aștept răspunsul !

Cu buzele negre, apropiate și tăioase, Kerim-pașa ascultă răspunsul și, cînd tîlmaciul sfîrși, dete brusc pinteni calului și porni spre dreapta, cu toată suita după el.

Colonelul Golescu, care rămăsese în picioare, în poziție militară, se uită lung după el și clătină din cap. Apoi se întoarse către aghiotant :

— Spune-i lui Greceanu să ducă oamenii la magazia de muniții... să li se dea numaidecît patroane... și să se încarce armele.

Se auzi numaidecît comanda maiorului : „Coloană, la stînga împrejur în pas alergător"... Furgonul care se afla în fața magaziei fu numaidecît golit de patroane, puștile încărcate și companiile se întoarseră tot în coloană... Căpitanul Lăzureanu, comandantul companiei din Regimentul III, se apropie de Deivos, care comanda compania a III-a, cu privirea îngrijorată.

— Turcii s-au oprit și au înconjurat cazarma...

Turcii într-adevăr se opriseră și acum puneau tunurile în bătaie, în drum, împotriva cazărmii. Se vedea limpede că se pregătesc să tragă salve de mitralie... Între timp se apropie din nou de poartă un ofițer turc, însoțit de un imam cu fesul în turban alb, amîndoi călare. Ofițerul turc vorbea românește. El îi ceru colonelului Golescu să adune numaidecît armele batalionului, să le depună în mijlocul curții și să predea cazarma. Colonelul îi răspunse doar că nu s-a întors ofițerul trimis după ordin, de la Locotenență...

Acum totul era numai freamăt mut și încordare... Peste cîteva clipe un pluton de lăncieri încercă să treacă poarta... Pichetul i se așeză aliniat în cale, cu puștile la ochi. Plutonul se întoarse. În clipa asta se auzi o răpăială de focuri cumplită și rîndurile companiilor se înfiorară ușor. Mai spre vale

puțin, ca la o sută cincizeci de pași depărtare de poarta cazărmii, compania de pompieri de sub comanda căpitanului Zăgănescu, un om voinic și cu mustața tunsă scurt, fusese oprită de turci. Era chiar în fața lui Kerim-pașa și a suitei lui. Căpitanul spuse pe românește că are ordin să se ducă în curtea cazărmii cu unitatea sa... Un negustor turc din Giurgiu, un bătrîior cu mustața mare, care părea un fel de călăuză a turcilor, tălmăci vorbele lui Zăgănescu și numaidecît și răspunsul pe care-l dăduse colonelul turc de lîngă Kerim-pașa.

— Spune-i ofițerului ăsta că nu mai are voie să intre în curtea cazărmii, căci vom lua noi cazarma !

Căpitanul Zăgănescu rămase cîteva clipe descumpănit... Șovăi, dar numaidecît întîlni privirea întrebătoare a lui Dincă Bălășoiu care comanda plutonul al doilea... Atunci comandă scurt, viu :

— Companie, după mine !... și porni înainte, între infanteria și tunurile turcești.

Pompierii, cu coifurile lor strălucind ca aurul, cu crestele metalice arcuite spre frunte, trecură după comandantul lor, cu puștile ținute în podul palmei și sprijinite pe umăr. Ofițerii turci se priviră înmărmuriți de atîta obrăznicie. Unul dintre ei strigă tare o insultă. Toți turcii rîseră de acești soldați cu atîta alămărie pe ei, care treceau molatic, dar țanțoși.. Atunci sună o comandă turcească și toți infanteriștii turci trecură dinspre șanțul cazărmii spre șanțul ălălalt al drumului, parcă vrînd să facă loc pompierilor... Un soldat turc care voia să treacă în fugă de cealaltă parte se împiedică de un pompier și căzu. Un ofițer turc lovi atunci cu latul săbiei pe pompier. Încurajat, un subofițer își descărcă pușca într-alt pompier, care căzu, frîngîndu-se mort, în drum.

Dincă Bălășoiu privea încremenit... Își mușcă buza și scoase încordat, dar aproape pe nesimțite, amîndouă pistoalele... Era foarte aproape de Kerim-pașa și de suita lui. Descărcă în aceeași clipă, cu amîndouă mîinile, ambele pistoale. Calul lui Kerim, lovit în cap, se răsuci în loc și căzu apoi cu generalul subt el, care de altfel nu fu atins... Calul colonelului rămase în picioare, dar colonelul căzu într-o parte, cu picioarele în scări, căci era mort. Ofițerii se îngrămădiră în jurul lor, în timp ce comandantul bateriei ordonă negru de mînie : „Foc !" O parte din pompieri, cu Zăgănescu, ajunse în dreptul

curții din dos a cazărmii și se culcă în șanț, ca să încarce armele, cealaltă parte venea înșirată în lungul drumului.

Tunurile se descărcară cîte două în patru salve. Mitraliile loviră rîndurile pompierilor de la cîțiva pași, rupîndu-i pe mulți în bucăți. Gardul de lemn al cazărmii fu sfărîmat. În cei din frunte și în pichetul de la poartă traseră infanteriștii turci. Colonelul Golescu fu rănit și avea să fie dus înapoia cazărmii. Pichetul se retrase în curte, și cu el, cîți scăpară. Pompierii se culcară în șanț lîngă gardul de uluci... acum dărîmat de mitralie... Cînd Zăgănescu văzu gardul dărîmat și curtea mai ferită, sări din șanț și strigă : „După mine !"... Dar în curte, căpitanul Deivos, care la întoarcerea de la amoniție rămăsese cu compania în față, comandă de la el însuși foc de salvă asupra coloanei turcești.

Între timp, tunarii turci aprindeau fitilurile pentru o nouă salvă... Locotenentul înalt și mustăcios, Dănescu, strigă pătrunzător :

— Pe tunuri, copii ! Că ne prăpădesc...

Săriră din șanț și în cîteva clipe pompierii erau peste tunuri, care erau încărcate... Loviră servanții cu patul armei și răsuciră tunurile împotriva coloanei turcești. Priviră înmărmuriți și bucuroși rîndurile de turci seceraţi scurt... dar în aceeași clipă alți turci se năpustiră asupra lor, lovind cu baionetele. Locotenentul Dănescu se aplecase spre fitil și fu împuns cu sabia în spate. O parte din pompieri rămași în șanț încărcase în sfîrșit armele... Cei de pe tunuri săriră înapoi, și unii trecuseră, așa cum făcuse căpitanul Zăgănescu și ceilalți pompieri, în curtea mai îngustă, din dos a cazărmii, între gardul de zid al Curții Arse și magazia de dormit. Alții mai luptau. Învălmășeala era de nedescris și oamenii se loveau cu armele înnebuniți de furie, printre cei care se zvîrcoleau căzuți în mici bălțoace de sînge și noroi însîngerat. Din curte tot batalionul trăgea în coloana turcească. O oră și mai bine, oamenii culcați acum, adăpostiți cum putură mai bine, traseră unii într-alții.

Toți turcii, care încercaseră să ia prin atac curtea cazărmii iarăși, erau culcați la pămînt, unii morți și răniți, alții feriți, ca să tragă mai bine. Kerim-pașa, care descălecase și se adăpostise după o casă cu unii din ofițerii lui, porunci gornistului să sune încetarea focului. Ofițerii din curtea cazărmii, care cunoșteau semnalul turcesc, comandară și ei încetarea

focului. Între timp puținii pompieri rămași în viață erau din coace de gard, în curtea cazărmii, în partea în care erau stivele de lemne, fiind destul de adăpostiți. Un ofițer turc veni cu un steag alb și cu pitarul Grigore de la Giurgiu, care era tălmaci, arătîndu-le celor din curtea cazărmii, presărată de cadavre, că a fost o greșeală. Toți fură bucuroși de această întorsătură, căci nu mai aveau nici un cartuș în patronașe. Se făcu o liniște de necrezut, îngrijorătoare parcă.

La o poartă de cealaltă parte a drumului apărură Licsandru Hergă și Damian, care auziseră bubuiturile din mahalaua Izvorului și strigătele de luptă și vruseseră să vadă ce se întîmplă. Urcaseră în fugă dealul, ascunzîndu-se pe după case pînă în marginea cazărmii. Hergă privea cu ochii mari nenumăratii turci așternuți pămîntului și printre ei atît de mulți români. O porniră pe după garduri, pe la porți, și alți oameni, pesemne chiar dintre cei care locuiau în aceste case și care se ascunseseră ciți nu apucaseră să fugă... Se uitau palizi la morții învălmășiți, înmărmuriți. Damian îl văzu pe Dincă plin de sînge în șanțul de peste drum. Se uită ca deșteptat din somn, privind cu băgare de seamă peste gard. Hergă văzu că ofițerul român plin de sînge, care era în șanțul de lîngă ei, cu capul sprijinit de o buturugă, încerca să se așeze mai bine, fără să deschidă ochii. Se gîndi să-l ajute și ieși pe portiță, printre soldații turci.

În timpul acesta, un subofițer turc încercă cu baioneta pieptul lui Dănescu, să vadă dacă e viu, și cînd acesta gemu și își mișcă brațul, îi descărcă pușca în cap. Licsandru Hergă văzu negru înaintea ochilor. Dintr-o săritură a înfipt cuțitul pînă în plăsele în turc. Lăsă cuțitul în rană și îi luă pușca... În tăiară calea alți doi turci, care căutau să înfigă baionetele în el. Întîrzie prea mult, împiedicîndu-i pe ai lui să tragă. Damian îl răsturnă pe unul, și sări devale. Licsandru l-a spintecat cu baioneta pe celălalt și-l ucise și pe al treilea care, revenindu-și, ridicase arma. N-apucă însă să treacă spre curte, că a căzut și el ciuruit de gloanțe... Apoi au năvălit șapte-opt turci peste el, înfigîndu-i spangele în trup. Așa a murit Licsandru Hergă, în ziua de 13 septembrie.

S-a făcut din nou liniște.

Dincă, dezmeticit, văzu de la cîțiva pași toată întîmplarea. Se simțea rănit, dar nu știa unde... Avea sînge pe mondir și tot corpul îi era greu. Trebuia să plece însă de acolo

cu orice preț, căci altfel îl vor încerca și pe el cu baioneta... Se culcă mai jos în șanț. Încercă piciorul stîng... Îl putea mișca... Pe cel drept însă nu. Putea mișca și mîna dreaptă... Se gîndi că prin șanț ar putea merge cei o sută de pași pe care îi mai avea de făcut pînă la podișca de la intrarea cazărmii, ca să se vîre subt ea... O porni proptindu-se în cotul drept și în piciorul stîng... Erau atîția morți în drum și pe marginea șanțului, că numai încet și cu grijă se mai putea mișca... După ce făcu vreo treizeci de pași, îl văzu pe sublocotenentul Stamatescu îndoit, cu picioarele în sus și cu capul în șanț. Înțelese că e mort... Își înmuie buzele uscate într-un ochi de băltoacă din fundul șanțului. Apoi stătu să mai răsufle puțin, căci pînă la podișcă mai avea vreo șaizeci de pași. Deodată se auzi un strigăt în șoaptă :

— Don' sublocotinent Dincă... Don' sublocotinent... trăiți ?... Era un pompier din plutonul lui. Veniți pe aci, don' sublocotinent...

Era în dreptul curții din dos a cazărmii unde erau stivele de lemne, între zidul Curții Arse și magazia-dormitor, pe unde intrase Zăgănescu și pompierii care scăpaseră cu viața... Totul era să nu fie văzut cînd se tîrăște din șanț. Văzu că, un pas mai departe, gardul sfărîmat și prăbușit de mitralie avea atîrnată o scîndură aproape întreagă, care-l putea feri de vedere. A scăpat... deocamdată.

Trecuse aproape o jumătate de oră și nimeni nu știa ce va mai urma... Kerim-pașa era furios... Nu putea să intre în oraș lăsînd cazarma neocupată în spate. Nici nu vedea cum ar putea relua lupta fără pierderi disproporționate. Se vedea cu comanda luată, poate degradat. Urca și cobora nervos cele trei trepte ale casei galbene.

Colonelul Golescu, plin de sînge pe toată fața, dar rănit numai la mînă, era împreună cu aghiotantul în dosul a două căruțe din curte, de unde își mai exercita comanda încă, fiindcă i se auzea mereu vocea. Oamenii erau cu toții culcați, cu armele la îndemînă, așteptînd, credeau ei, să li se împartă din nou patroane... Aflînd că e acolo, Zăgănescu, care transportase pe Dincă și alți răniți în magaziile-dormitoare, auzindu-l și văzîndu-l unde e, veni să știe ce s-a hotărît. Colonelul n-avea tăria să ia o hotărîre și se bucură cînd văzu că o mare parte dintre ofițeri îl înconjurau...

— Nu mai avem patroane, domnule colonel! se văită căpitanul Lăzureanu, gras și cam bondoc.

— Oricîte patroane am avea, s-a isprăvit! Tot turcii au mai multe... Trebuie să ne predăm... Cel care vorbea cu vocea seacă era un căpitan uscat, cu mustață subțire. Mai bine să ne predăm... S-a făcut dovada că ne-am împlinit datoria.

Căpitanul Zăgănescu începu un soi de rîs care era mai mult rînjet.

— Să ne predăm? Turcii ne vor tăia ca rebeli... Nu ne vor considera prizonieri... parcă nu-i cunoașteți... E o nebunie să ai încredere în ei...

Colonelul era și mai încurcat.

— Atunci?...

Unul dintre soldații care se adunaseră și ei în jurul lor, unul cu capul bălai și spîn parcă, se amestecă și el în vorbă.

— Domnilor ofițeri, dumneavoastră plecați prin grădinile astea din fundul curții spre mahalaua Dudesculuí, că pă dumneavoastră vă taie turcii. Noi ne-om descurca cu ei...

Toți simțiră că soldatul vorbește cu înțelepciune. Colonelul reluă apăsat:

— Dar nici nu putem părăsi oamenii aci... Să plece atunci mai întîi răniții... Apoi cine poate, treptat, însă... nu trebuie să observe turcii.

*

Între timp Fuad Effendi și Omer-pașa se plimbau în imensul cort fierbînd de mînie... Nu izbutise nici planul de a intra în oraș fără luptă, așa cum cerea jocul diplomatic, și nu intrase pînă la ora asta nici prin luptă... Peste două sute de oameni așteptau în fața cortului, și el nu vrea să le vorbească înainte de a ști că trupele au trecut sau nu spre oraș... Cînd veni vestea, falsă, că Kerim-pașa a fost ucis... Omer-pașa fu cuprins de o mînie neagră. Începu să urle la Lenș, care asculta înmărmurit, că va bombarda trei zile și trei nopți Bucureștii.

*

Liniștea dura mereu... Turcii cereau din nou acum predarea cazărmii, dar nu mai cereau predarea armelor... Colo-

nelul Golescu fusese evacuat. Maiorul Greceanu se pare că plecase şi la români nu se mai ştia cine e comandantul, şi ofiţerii discutau aprins între ei... Din partea turcilor era un maior şi pitarul Grigore de la Giurgiu, pe care Zăgănescu îl scuipase de faţă cu toţi. Timpul trecea şi nu se găsea o formulă... Unii încercară să plece, pur şi simplu, dar turcii împuşcau pe toţi cei care părăseau curtea. Mulţi izbutiră... Dar mai erau în viaţă mulţi oameni, unii răniţi, care nu puteau să plece neobservaţi... Nimeni nu ştia ce hotărîre să ia... Maiorul turc plecă... Peste o jumătate de ceas veni alt grup cu o basma albă, doi ofiţeri turci şi între ei sublocotenentul Ioniţă, care fusese luat prizonier la poartă... I se adresă lui Deivos, care era printre puţinii ofiţeri care mai rămăseseră în cazarmă...

— Domnule căpitan, spune oamenilor să nu mai tragă, fiindcă e la mijloc o greşeală, şi urmează-ne la Kerim-paşa.

Deivos se hotărî şi ceru soldaţilor să nu mai tragă, ci mai bine să vie după el... Foarte mulţi nu vrură şi rămaseră locului... dar mulţi alţii îl urmară... Ajuns în faţa lui Kerim-paşa, care era acum mai sus pe treptele unei case, trei trepte care mergeau în drum, Deivos îi întinse sabia... Kerim îi spuse încruntat să şi-o ţie. Urmă un soi de tăcere crîncenă... Kerim-paşa părea mai negru cu faţa lui osoasă.

Deivos îl întrebă în turceşte cine e de vină...

— Siz, caputan, zise el... Voi, căpitane...

— Iok siz, Effendim-paşa...

— Siz, siz... caputan, repeta mereu încruntat Kerim. Coborî cele trei trepte pe limba de pămînt care le despărţea de şanţ şi continuă plimbîndu-se furios, ca pentru el : Ce neghiob... măcelarul... o învălmăşală ca asta n-am mai pomenit. Luptă începută la trei paşi...

Imamul, care sta rezemat de zidul galben al casei, clătină din cap cu spaimă :

— Vis de om bolnav...

Între timp un ofiţer turc adusese pe soldaţii români care se predaseră grămadă înspre gardul cazărmii. Kerim îi ordonă lui Deivos să treacă şi el alături de soldaţii români. Simţiră toţi în jurul lor numai priviri piezişe şi o ură fără margini. Tăcerea turcilor era crîncenă... Kerim îi spuse cîteva cuvinte pitarului Grigore Gură-largă, care veni şi le spuse :

— Iată, paşa vă iartă şi vă ordonă să vă duceţi pe la ca sele voastre...

Deivos văzu că grupurile compacte de infanterişti turci dinspre Ierbărie se pregăteau să pună armele la ochi... Se întoarse spre ai lui şi spuse cu o voce puternică, dar înfiorată :

— Strigaţi să trăiască sultanul... să trăiască paşalele sale care astăzi cu atîta indulgenţă ne dau iertarea, pregătindu-ne mormîntul...

Porniră încet spre mahalaua Izvorului în vale, dar atunci se auzi comanda : *„Aleş... vur !..."* [1] şi dintr-o dată tunurile şi puştile se sloboziră în soldaţii români... Cîţi nu căzură, săriră într-o fugă înfrigurată peste gardurile din faţă...

Cei care rămăseseră în curtea cazărmii putură să plece peste grădinile din spate pe furiş, spre mahalaua Dudescului. La cinci seara, Kerim-paşa îşi reluă marşul în oraş.

La Cotroceni

Către şase seara. Fuad răsuflă, în sfîrşit, uşurat... Maiorul de Stat-Major trimis de Kerim-paşa anunţase şi ocuparea cazărmii şi trecerea trupelor spre Bucureşti, dar mai ales dovedise că într-adevăr Kerim-paşa nu a fost ucis.

Cu comandantul secund al armatei ucis în luptă n-ar mai fi fost ocupaţia paşnică pe care o vrea sultanul, *mon cher ami...* [2] îi spuse lui Omer-paşa, cu vocea leneşă, din zilele lui bune, cînd se zicea că nici o cucoană din aristocraţia apuseană nu rezistă la modulaţiile vocale ale acestui frumos diplomat turc, care avea ticul încîntător de a-şi mîngîia nervos barba neagră frizată. Hai să vorbim acum cu notabilităţile... Dar ce crezi, spune-mi hotărît, sîntem astă-seară în Bucureşti, dar în Bucureşti cu adevărat, nu la mînăstirile din marginile oraşului ! Şi-l bătu pe umăr ca să-l împace, să-i arate că gluma n-a fost spusă cu răutate.

Renegatul, îndesat şi gros, arătă că a înţeles gluma privindu-l drept în faţă.

---

[1] Atenţie... foc !... (tc.).

[2] Dragul meu prieten... (fr.).

— Principalul este că astă-seară chiar, Kerim va așeza o sută de tunuri pe dealul acela de la Curtea Arsă. De acolo, nici un colț din București nu scapă nebombardat...

Se auziră acordurile legănate ale muzicii militare. Apă rură și cîțiva turci cu vestoane albastre și fesuri roșii pe cap ; cu arma în cumpănire luară grabnic poziție în fața cortului cu umbrar căptușit cu roșu. Apăru apoi un stol de ofițeri, toți în albastru și roșu, care se aliniară numaidecît... Apoi se ivi într-un mers precipitat și elastic, cu o figură voit autoritară, în contrast cu felul lui lînced obișnuit, Fuad... Îl urmă Omer și unul dintre feciorii lui Lenș, în uniformă de secretar al lui Bibescu, aproape ca a ofițerilor turci, dar fără fes, ci cu tricorn de marinar...

Mulțimea celor care așteptau de cinci ore se apropie grăbită... Mitropolitul și Alecu Filipescu sînt coborîți cu sprijin din carete. Boierii fac toți temenelele rituale. Ceilalți salută ușor prelung.

Fuad cu degetele elegant răschirate își mîngîie vîrful nasului între degetul gros și arătător, ca și cînd ar fi tras tabac. Înclină capul... muzica s-a oprit. Face un semn dragomanului... Acesta iese un pas în față...

Cei aproape două sute de inși care au răspuns la chemarea lui Fuad, dintre ,care vreo patruzeci de boieri și peste o sută douăzeci de negustori, ascultă în cerc larg. În jurul lui Cantacuzino, aproape de umbrarul cortului, sînt cei doisprezece boieri și mitropolitul.

— Excelența-sa întreabă care este rostul acestei mulțimi imense așezate pe cîmp și pe drumuri, în calea armatei sale ?

Rosetti, înflăcărat, cu mîna în vînt ca un steag, face un pas în față.

— Este poporul bucureștean, care s-a ridicat ca un singur om, să aducă un omagiu majestății-sale sultanului, augustul suzeran, dar care ține să arate că nu înțelege să renunțe la constituția pe care și-a dat-o. O asemenea măreață înfățișare ar trebui să placă strălucitului poet, care este excelența-sa, Fuad Effendi !

Lenș, după ce a vorbit încet turcește cu Fuad-pașa, tălmăcește sonor răspunsul lui :

— Excelența-sa spune că nu a venit aci cu lira de poet, ci cu o armată, de a cărei siguranță este răspunzător !

Atunci Brătianu face un pas înainte, cu o hîrtie în mînă, şi aproape strigă cu vocea lui ascuţită :

— Am aci proclamaţia pe care am dat-o în calitatea mea de şef al Poliţiei, prin care îndemn şi cer mulţimii care s-a adunat în faţa oştirilor împărăteşti să vie fără nici un fel de armă, pentru o demonstraţie paşnică, pentru a-şi arăta sentimentele faţă de constituţia pe care şi-a dat-o şi pe care înţelege s-o păstreze !

Lenş, care a tradus în şoaptă lui Fuad, după ce l-a dat în lături cu mîna pe Brătianu, transmite răspunsul comunicat de comisar :

— Exelenţia-sa nu poate să ia cunoştinţă de această declaraţie, nerecunoscînd nici un fel de şef de Poliţie şi nici un fel de Guvern provizoriu. Ţine însă să ştiţi că vă socoteşte pe toţi răspunzători dacă, aşa cum i s-a raportat exelenţiei-sale, să mai găsesc în pădurile şi lanurile de porumb din jurul capitalei şi alte mulţimi de ţărani, gata să atace prin surprindere. De altfel spune că a dat acum o jumătate de oră ordin cavaleriei imperiale să-şi deschidă drumul cu săbiile prin mulţimea care îi împiedică trecerea.

Într-adevăr, la ora asta, cele zece mii de oameni care aşteptau în lungul Podului de Pămînt pînă la Sfîntul Elefterie erau şarjaţi de călăreţi.

Bălcescu, palid, de o stranie frumuseţe în hotărîrea lui, face un pas înainte, vorbeşte îndîrjit, cu un soi de disperare.

Soarele, care după aproape două săptămîni de zile ploioase a strălucit toată ziua, coboară după turlele mînăstirii. Razele lungi ale apusului îi cad celui ce vorbeşte în numele revoluţiei româneşti pe faţă, iluminînd-o.

— Spune-i exelenţiei-sale că acest limbaj este inadmisibil faţă de un guvern care a fost recunoscut de către Soleiman-paşa, în numele sultanului. Prin glasul meu, tot poporul român protestează din toată fiinţa lui împotriva oştirii turceşti care a cotropit pămîntul românesc !

Cei de faţă se privesc încremeniţi de îndrăzneala lui Bălcescu. Peste sutele de români trece un fior, ca un zbor uşor.

Voinescu II, care în ziua asta a dovedit totuşi multă îndrăzneală, îl priveşte îngrijorat, îi e teamă ca prieten.

— Frate, ţine socoteală de situaţia în care ne găsim...

Bălcescu e însă pornit şi se vede că ţine să fie spuse acum unele lucruri. În redingota lui neagră, strînsă pe talie, în

nervozitatea mîinii care strînge marginea pălăriei tari, e numai hotărîre. Se întoarce scurt către prietenul său :

— Ţiu socoteală că vorbim în numele unei revoluţii ! Trebuie să fie cineva care să spună în clipa asta aceste lucruri. Trebuie să se găsească un om al revoluţiei care să le vorbească turcilor aşa cum merită !

Cei de faţă se privesc mereu speriaţi de violenţa lui Bălcescu. Înspre rîndurile dinapoi sînt foarte numeroşi negustori revoluţionari care îl aprobă. Lenş, după ce-a vorbit încet cu Fuad-paşa, care afectează un soi de absenţă distinsă şi-şi freacă degetele ca şi cum ar priza tabac, face un pas înainte :

— Exelenţia-sa spune că este trimis de majestatea-sa imperială aci ca să restabilească ordinea şi că o va restabili cu orice preţ.

Bălcescu simte că această clipă trebuie să fie la înălţimea poporului român în aceste două zile. Răspunde răspicat, dar cu un soi de exasperare nervoasă :

— Nici tratatele încheiate de Mircea, de Vlad al V-lea, nici vechile capitulaţii, nici dreptul internaţional nu îngăduie guvernului imperial să se amestece în conducerea lăuntrică a Principatelor... şi nici să trimită oştiri să restabilească o pretinsă ordine împotriva celei adevărate pe care şi-a dat-o poporul român însuşi !

Acum sînt mai numeroşi cei care se tem de o mînie bruscă a turcului... Boierii fac semne dispreţuitoare, că asta e lipsă de... tact. Vulpe, care ascultase înmărmurit, vine un pas spre Bălcescu, aproape împiedicat în biniş, şi-i spune, puţin cam fonf :

— Domnule, eşti nebun ? Vrei să ne taie turcul capetele la toţi ? Căci Vulpe a văzut în viaţa lui cîteva capete de domnitori tăiate de turci aproape din senin.

Bălcescu, retezîndu-i vorba, cu un gest sec se întoarce spre ai lui :

— Turcii nu taie decît capetele ce se pleacă !...

Nedumerit, Alecu Vulpe se închină şi se duce iar spre grupul boieresc. Lenş a vorbit iar cu Fuad-paşa, care acum se uită lung la Bălcescu şi apoi a luat o proclamaţie din mîna unui secretar.

— Iată o proclamaţie pe care o voi ceti aci şi care va fi afişată mîine în întreaga capitală. Acum exelenţia-sa vesteşte că în numele majestăţii-sale împăratului — aci toţi marii

boieri fac o temenea pînă la pămînt — suzeranul acestui principat, a numit caimacam al Ţării Româneşti pe marele vornic Constantin Cantacuzino.

A făcut un pas în faţă şi a arătat semeţ cu braţul întins. Boierii se închină pînă la pămînt. Cantacuzino se închină după ce a făcut doi paşi înainte. Hotărîrea sultanului îl copleşeşte.

Pornit cu o îndîrjire care vine din adîncul istoriei, Bălcescu protestează, şi după el ceilalţi revoluţionari, care au căpătat curaj.

— Nu-l primim ! Ţara are un guvern pe care şi l-a dat singură ! Vine apoi singur în cercul larg, cîţiva paşi către Cantacuzino : Boierule, nu face de ruşine neamul românesc. Nu primi să fii călăul revoluţiei şi al libertăţii româneşti. Nu-ţi lua această răspundere în faţa istoriei.

Ion Cantacuzino, tînărul înalt, cu faţa rotundă şi ceva copilăros în ea, îngenunche în faţa tatălui său.

— Tată, nu primi !

Acesta îl priveşte cu sentimentul că e în fruntea ţării, că e aproape domnitor. Cu asprime se întoarce către fiul său :

— Tu vezi-ţi de medicina ta, nu te-amesteca în politică... Apoi ridică fruntea solemn, către Fuad, deşi solemnitatea lui se resimte de lipsa bărbii : *Je suis très reconnaissant aux deux Cours ; aussi je tacherai de toutes mes forces de servir la Turquie !* [1]

Fuad a redevenit diplomatul ironic, uşor dispreţuitor... Ochii languroşi s-au făcut mici.

— *C'est votre patrie, Monsieur, que vous devez servir, et non pas la Porte...* [2]

Apoi îi vorbeşte iar lui Leng încet, iar acesta reia imperativ :

— Exelenţia-sa spune că cei care sînt pentru ordine să intre în cortul său, iar ceilalţi să rămînă.

În sunetul legănat al muzicii, în contrast cu el, Fuad intră brusc în cort, urmat de caimacam, de mitropolit şi boieri, ca şi de unii dintre revoluţionarii care şovăie, apoi de suita sa : mulţi nu încap şi se înghesuie la intrarea imensului cort.

Revoluţionarii cei mai dîrzi rămîn.

---

[1] Sînt foarte recunoscător celor două Curţi : de aceea mă voi strădui din toate puterile mele să slujesc Turcia ! (fr.).

[2] Patria dumneavoastră să v-o slujiţi, domnule, şi nu Poarta... (fr.).

În coada acestei cete, care se înghesuie după putere, este pitarul Grigore Gură-largă din Giurgiu, care se uită compătimitor către cei rămaşi, căci probabil ştie ce-i aşteaptă.

Un maior a dat un ordin scurt, ceea ce arată că mişcarea a fost explicată mai dinainte... O companie de soldaţi cu armele în cumpănire desparte pe revoluţionari de cort... îi împinge înapoi... Altă companie îi înconjură pe la spate...

Trecu mai bine de un ceas... Prizonierii încă nu ştiau ce au de gînd turcii cu ei... Erau închişi ca într-un tarc între santinele, cam în marginea zăvoiului, şi ei aşteptau mereu plimbîndu-se cîte doi-trei, unii trîntiţi de-a dreptul pe jos, unde iarba se zbicise, iar vreo cîţiva şedeau pe trunchiul gros, găunos, cojit al unei sălcii. Din clipa dintîi se priviră parcă miraţi şi oarecum bucuroşi de alegerea apelor de uscat. Erau mai bine de o sută patruzeci de inşi care avuseseră să aleagă şi aleseseră... Erau cei trei fraţi Ştefan, Radu şi Alecu Golescu, care-şi plimbau cu pasul rar umerii laţi şi bărbuţele gînditoare. C. A. Rosetti îşi făcuse în jurul lui un grup, căruia îi ţinea un adevărat discurs... Ca de obicei, „Berlicoco" era inimos, fără alegere în cuvinte, mulţumit, foarte mulţumit că lucrurile au ieşit „frumos"... Barba lui netunsă de cîteva zile părea mai mare, fiindcă era acum şi răsfirată, după vorbe... La fel de cald şi optimist era acum, aprobîndu-l, Dumitru Brătianu, de care Rosetti, deşi se deosebea ca un om cu faţa bălană de unul tuciuriu, se apropia prin tumultul oratoric al frazei şi printr-un excesiv sentimentalism, fiind altfel cu totul opus celuilalt frate mai mic, căruia barba îi crescuse iar, măricică, „Firfiricul". Acesta era înclinat spre zeflemea, cu simţ practic, neîncrezător şi mai ales era un agitator neobosit şi un orator grandilocvent „la rece". Acum îi era teamă că poporul întrecuse măsura şi că, atacînd trupele turceşti, în loc să se mărginească să stea locului, depăşise sensul „proclamaţiei" sale. I se părea că faptul ar putea să aibă urmări grele... Întrerupînd pe frate-său dintr-unul din discursurile lui, replică. Firfiricul îl arătă grupului lor pe Bălcescu, care se plimba cu un pas nervos, parcă grăbit. Ochii priveau parcă fix în pămînt, cu faţa întunecată.

— La ce s-o fi gîndind amicul Bălcescu? Te pomeneşti că abia acum îşi dă seama de îndrăzneala cuvintelor spuse

lui Fuad și, gîndind, l-a cuprins spaima cu întîrziere... Și Firfiricul surîde malițios.

Nu fu de aceeași părere Rosetti, tîrît totuși și el de ironia Firfiricului.

— Ăsta gîndește desigur cum să arunce armata turcească în Dunăre cu Regimentul II al lui Golescu...

Gluma era fără răutate, fiindcă și el, Rosetti, fusese tot atît de partizan al ideii de rezistență, ba uneori cu fraze mai înflăcărate, în dezordinea lor, dar ca totdeauna incoherent în acțiune.

Atunci văzură venind printre posturile turcești, în mare grabă, pe Voinescu II, cu fața nădușită, cu o pelerină mare, neagră, aruncată pe umeri. Fu întîmpinat de Cezar Bolliac, care îi strigă de departe :

— Fugi, omule, că te arestuiește...

Trecu printre santinele spre grup, gîfîind ; strigă de departe :

— Am venit să fiu și eu arestuit cu voi... Aci e locul meu.

După el venea tînărul Ion Bălăceanu, cam greoi, abia ținîndu-se de el...

Dar dacă pînă aci trecuse cum trecuse, aci ofițerul turc îi puse mîna în piept și-l trimise înapoi cîțiva pași. Voinescu se întoarse spre Bălăceanu :

— Cum să-i explic eu turcului ăsta că vreau și eu să fiu arestuit ?

Cel tînăr îl întrebă firesc :

— Cum, nu știi turcește ?

— Nu... Și privindu-l mirat : Dar ce, dumneata știi ?

Bălăceanu zîmbi, sigur de el :

— Firește... O să vezi numaidecît.

Vine cu modestie spre ofițerul turc și începe să-i debiteze extrem de repede, nuanțînd cînd ca o explicație, cînd ca o rugăminte, cînd pe un ton de răfuială, cu alură larg retorică :

— Hatîr-bey... iok para... iok boccea... kaldarîm-dărîm-kaldarîm... pilaf... cearceaf, perdaf... meremet-bereket. (Cu dispreț :) Tarapana... meterhanea... Aferim... ciulama... (liric :) Bairam fermenea... Bairam... (Cu un gest scurt, dezolat :) Ramazan, bre...

Ofițerul turc a ascultat curios și nedumerit la început, stupefiat apoi de debitul rapid al Bălăceanului, năuc, neștiind ce să creadă, apoi furios îl înhață și îl zvîrli între arestați.

Bălăceanu, dintre arestați, potrivindu-și cravata lată, se întoarce către Voinescu :

— Ai văzut ? și își reface grav legătura la gît, triumfînd cu modestie.

Voinescu II ar vrea să spuie ceva ofițerului turc, dar acesta, mînios în continuare, îl împinge și pe el, fără să-l mai asculte, în țarcul arestaților.

Bălcescu îl întîmpină, întunecat...

— De ce-ai mai venit ? Trebuia să te duci la armata lui Magheru. Să rezistați acolo... în Oltenia... să treceți în Ardeal.

Voinescu II, aprins la față, emoționat, îi ia mîna.

— Mai întîi ca să-ți cer iertare ție... Să cer iertare poporului român.

S-a făcut un cerc în jurul lor. Bălcescu îl privește nedumerit.

— Ce vrei să spui ?

Voinescu II e încă subt impresia luptei de acolo.

— Frate, frate, viu din Dealu Spirii !

Tot mai mulți prizonieri s-au strîns în jurul lui nedumeriți.

— A fost o luptă mare...

Bolintineanu le reaminti și legă de asta focurile de armă, loviturile de tun de azi după-amiază.

Voinescu le povesti zguduit ce știa despre lupta din fața cazărmii. Toți cei de față sînt copleșiți... Rosetti clătină din cap cu o admirație furioasă.

Bălcescu îl întrebă, copleșit de emoție ca și ceilalți toți :

— Ai fost și tu în luptă ?

— Am sosit prea tîrziu. De altfel trebuia să duc tocmai ordinul pentru predarea cazărmii ! Și iar reia, fierbînd într-o exclamație dezolată : Să fii colonel în oștire ca mine și să pierzi un prilej ca ăsta... Frate Bălcescule, este întîia bătălie românească după două sute de ani... Nu poate sta locului, se plimbă ca într-o cușcă... Reia mereu, ros de gînduri : Ah ! Ce n-am fi făcut noi cu asemenea oameni... cu cei două sute de pompieri zănatici, cu cei patru sute de infanteriști ai lui Golescu. Ostașii ăștia, nu mînați într-o cursă... ca acum, ci atacînd feriți de întuneric, prin surprindere... pe grupuri răzlețe... ca să nu știe turcii cît de puțini sînt, ar fi ținut în loc, singuri, o săptămînă, toată armata lui Fuad !... S-a oprit și pune mîna pe umărul prietenului său, spunînd cu o nesfîrșită

părere de rău : Războiul de partizani era posibil... Iartă-mă, frate Bălcescule, că n-am crezut în el, că nu te-am sprijinit în propunerile tale !

Bălcescu parcă plutește pe altă lume. Privește undeva în sensul gîndurilor lui, apoi se întoarce spre Voinescu :

— Dăcă am fi avut alături de noi pe acești oameni, „29 iunie" n-ar fi fost o fugă la Rucăr, ci o „retragere" în munți. Nu ar mai fi fost Eliade insultat, legat și trimis din post în post ca un răufăcător... Dincă, Zăgănescu, Golescu, Deivos !... V-am cunoscut prea tîrziu ! Da... Chiar pe Deivos. Unde ați fost ? Ah ! sînteți buni de spînzurat... Unde dracu se-ascund, frate, românii aceștia, cinstiți și de nădejde, cînd ai nevoie de ei, de te seacă la inimă ? Îi cauți amarnic și nu sînt... În schimb cei ticăloși aleargă nechemați, vin intins ca reptilele la oala cu lapte...

Voinescu II se căiește, cu o fervoare de om care a pierdut prilejul hotărîtor al vieții lui.

— Trebuia să facem o alegere printre ofițeri... S-ar fi găsit atîția !

Bălcescu îi răspunde acum, cuprins de mînie, cu un soi de deznădejde :

— N-am știut de ei, n-am știut nimic. Sîntem de neiertat. Cea mai mare crimă a unui conducător este să nu fie informat despre lucruri și despre oameni. Să nu știe să se informeze.

— Sîntem vinovați și trebuie să ispășim...

Bălcescu, torturat de păreri de rău, exaltat, se întoarce spre ceilalți care ascultă îngrămădiți :

— Ce ziceți de revoluția asta care se dovedește posibilă, chiar în clipa în care se prăbușește ?

Voinescu, simțind tot mai mult ceea ce s-a pierdut, clatină din cap, nemîngîiat :

— Printr-un război de partizani, am fi înscris o pagină de neuitat ! Îl privește în ochi, pune mîna pe umărul lui Bălcescu : Trebuia să viu să-ți cer iertare, oriunde ai fi fost... Eram ca într-o cămașă de foc.

Bălcescu parcă nu i-ar simți mîinile pe umerii lui, ca venind de pe alt drum.

— Dar cei treizeci de mii de oameni, care dorm de trei nopți pe cîmp, hotărîți să împiedice, așa fără arme, sugrumarea revoluției, care azi se aruncau pe cîmp în fața infanteriștilor, oamenii aceștia goi, care se agățau de călăreți și le

întorceau caii ?... Vorbește ca pentru el, ca o mărturisire din adînc : Popor român, nu greșește cine crede în tine...

S-a înserat de tot... Unii sînt istoviți. Cei mai mulți n-au mîncat nimic de azi-dimineață. Dar nu se vede ce au de gînd cu ei. Ofițerii turci care vin și ies din cort par foarte preocupați.

În cort, Fuad, în prezența lui Duhamel [1], pune pe toți boierii să iscălească un act de supunere, regulamentul și o adresă de recunoștință către sultan, că a eliberat țara de rebeli.

Ceilalți sînt lăsați afară în cuprinsul careului, foarte larg, de soldați... Bălcescu s-a așezat gînditor pe trunchiul de salcie de lîngă prundiș... Nu va mai vedea casa din mahalaua Visarionului, mărul ce-i bătea în fereastră cînd era la masa de scris. Nu va mai vedea niciodată nici Bălceștii... Dar lupta va continua... Dar cum ?

Seara tîrziu li se spune că vor dormi în corturile părăsite de armata turcă... Aceasta va fi încartiruită în oraș.. Silueta albă a mînăstirii dispare în umbra nopții... o dată cu luna care a apus.

*

Peste douăzeci de mii de oameni izbutiseră să traverseze de la Văcărești, de la Filaret și de la capul Podului Calicilor Bucureștii, fără concursul nici unui stat-major tehnic și acum umpluseră încă de dimineață Podul de Pămînt, pînă la podișca cea mare de la Sfîntul Elefterie, care era păzită de soldați otomani. Subt o salcie de pe malul gîrlei din dosul morii, cei din Vadu Rău, și tabacii, și alții, tot ținură sfat îndelung... Era vădit că acum era mult mai greu să-i împiedice pe turci să intre, de vreme ce apucaseră să se așeze pe Dealu Spirii în sus de cazarmă... Puteau fi luați pe la spate... Trebuia ca oamenii lor să urmărească de aproape toate mișcările turcilor ca să le surprindă gîndurile. Se hotărîse deci ca Simion să se îndrepte spre Giulești, iar Toma și Damian să se apropie cît mai mult de trupele turcești și de îndată ce aceștia vor trece de cazarma infanteriei, să vină în goană să le dea de știre.

De jos, din vale, Toma și ceilalți putuseră urmări destul de bine lupta din Dealu Spirii.. .măcar la început, căci casele erau

[1] *Duhamel* — agent diplomatic țarist, trimis în 1848 la București.

foarte rare și printre pomi se putea vedea... Bubuiturile de tun și răpăielile de pușcă nu arătau însă cît de crîncenă fusese încleștarea... Mai pe urmă norii de fum albicios, care răsăreau printe pomi și peste case, se unire într-o ceață grea, învolburată, din care nu se mai vedea nimic.

Cînd venise Damian cu vestea că turcii au trecut spre oraș și că Hergă e ucis și străpuns de zeci de baionete... oamenii plecară capetele abătuți... Nu mai era nimic de făcut... Cei din Vadu Rău rugară pe cîțiva tabaci să caute trupul lui Hergă și să aibă grijă de Licsandra, de gospodăriile din Dealu Filaretului. Pe ceilalți, și pe toți sătenii îi chemară să vie în tabăra lui Magheru, la Rîureni. Ca să ajungă cît mai repede e bine ca să pornească răsfirați... Ei, cei patru Firu, vor pleca în astă-seară chiar, după ce-l vor găsi pe Simion.

— Cu bine, fraților, cu bine, oameni buni...

Și o luară spre drumul care ducea spre Tîrgoviște prin dosul grădinii celei mari a Goleștilor. Oamenii se întorceau abătuți, cînd se pomeniră ajunși din spate de cavaleria turcească, pornită aproape dintr-o dată în galop, și loviți cu săbiile, călcați în picioare... Se auziră țipete sfîșietoare, urlete... Învălmășeala fu de nedescris, numai după un sfert de ceas oamenii izbutiră să fugă peste prundișul Dîmboviței, prin grădinile dinspre Popa Tatu, pe malurile lacului Dura, de lîngă Schitu Măgureanului.

După 13 septembrie

Chiar în seara aceea Fuad, sătul de dormit în cort, se și instală în palatul lui Bibescu subt Dealu Mitropoliei. Casa aranjată de nevastă-sa, o femeie frumoasă, nevoită să stea mai mult închisă în cuprinsul curții ei, din pricina boieroaicelor care o priveau de sus și o jigneau necontenit, îi plăcu. Era de felul lui leneș, și îi plăcea să trăiască bine... de aceea, asigurat de Omerpașa că ceea ce a fost greu a trecut, omul se grăbise să se facă numaidecît comod.

Dormitorul „Louis XV" cu draperii albe la fereastră și cu tapițerie Aubusson îi plăcu, dar găsi tot atît de demodat ca și în palatul marelui vizir Reșid-pașa, la Istambul, ibricul și lighenașul de argint cît o strachină, pus însă, pentru spălat, pe o

măsuță în stilul mobilei. Se învățase în apus cu „tubul" în fiece dimineață... Avea și acum cu el, în tabără, un fel de lighean mare de pînză bătută prin care nu trecea apa. Un rob îi turna dintr-un ulcior de porțelan... Era un lucru care și la Paris făcea impresie asupra aristocraților care veneau să-l vadă de-aproape pe acest bărbat înalt, cu un cap de zeu asirian, de o eleganță molatică. Era îmbrăcat într-un fel de rochie de casă de atlaz, de culoarea lămîii, care mergea foarte bine cu fața lui arămie, și din care avea o adevărată colecție. În picioare avea iminei, mici papuci de marochin roșii cu vîrful întors ca opincile. Vrusese să ia masa în dormitor și-l poftise pe Omer-pașa să ia masa cu el... Doi din cei șase servitori robi, care-l întovărășeau și la drum, cărau tăvi cu mîncare de la bucătărie, unde toată lumea era în mișcare, căci deși era aproape unsprezece seara, în toată casa nimeni nu dormea.

Masa celor doi fu întreruptă de aghiotantul de serviciu, un locotenent subțirel, și înalt, care anunță că excelența-sa caimacanul dorește să vorbească excelenței-sale comisarului.

Fuad își frecă două degete în dreptul nasului drept și fin, ca și cum ar fi prizat tabac, și spuse scurt și cu o răceală rea :

— Să spuie prin dumneata ce dorește.

Omer-pașa, care privea sprijinit cu coatele pe masă, încremeni. Era oricum vorba de un locotenent de domn, și domnii Țării Românești aveau rang de pași cu două tuiuri, Grigore Ghica fusese chiar pașă cu trei tuiuri, sevkipașa, general de corp de armată.

Fuad observă uimirea lui Omer-pașa, fapt care nu-i displăcu, fiindcă și aici, între ei, raporturile nu erau definite, de aceea adăugă gustînd din strugurii cu boabe mari de pe masă :

— Ăsta crede că mă poate deranja oricînd ? Trebuie făcut să înțeleagă din capul locului natura raporturilor dintre noi !

Aghiotantul se întoarse și spuse că excelența-sa caimacamul dorește să-i vorbească personal.

Fuad clătină din cap, ciugulind boabe de struguri :

— Să aștepte.

*

Cantacuzino avea lacrimi în ochi... Era întîia lecție de umilință pe care o primea, rău prevestitoare pentru toate cele care vor urma...

Fuad se gîndea, cu o tainică mîndrie, la întorsăturile pe care le aduce roata istoriei. Îşi spuse că-l aşteaptă afară, înmuiat, pe el, care nu era decît la a treia generaţie de oameni ieşiţi din negustorimea anatoliană, unul dintre descendenţii acelei familii vestite, care se trăgea din împăraţii Bizanţului, din acei orgolioşi Cantacuzini.

Peste o jumătate de oră, cînd slujitorii trecură cu cafelele prin tinda cea mare, în dormitorul în care Fuad cu musafirul lui stau la masă fără să se sinchisească de el, caimacamul îşi muşca buzele de durere. Veni la el cu o falsă şi rece deferenţă aghiotantul şi el tresări, crezînd că în sfîrşit va fi poftit înăuntru.

— Excelenţa-sa vă roagă să-l scuzaţi, dar este foarte tîrziu. Este obosit şi e dezbrăcat... Vă roagă să poftiţi mîine dimineaţă la ora nouă... Şi-l salută foarte protocolar şi rece urmîndu-l spre uşă, cînd acesta înţelese că nu mai e nimic de făcut, şi se întoarse pe călcîie. În prag se decise, totuşi, căci ştia că la palat îl aşteaptă lumea cu răspunsul.

— Te rog spune-i excelenţiei-sale că aş fi vrut să-i spui că unii ostaşi turci, scăpaţi de subt supraveghere, se dedau la jafuri şi violuri, că mahalaua Izvorului e devastată şi unele case ard. Aş fi vorbit cu exelenţia sa Omer-paşa, dar nu l-am putut găsi. Mi s-a spus că e şi exelenţia-sa aci.

Aghiotantul se înclină şi intră din nou în dormitor, iar caimacamul aşteptă în picioare răspunsul care fu simplu.

— Exelenţia-sa Fuad Effendi vă transmite că se va cerceta numaidecît şi, dacă va fi adevărat, se vor lua măsurile indicate.

Se înclină alb ca varul de umilinţă şi ieşi... „Dacă va fi adevărat..." Acasă la cumnatu-său, unde avea să doarmă cîteva zile, îl aşteptau desigur acele femei supărătoare care tăbărîseră pe capul lui, aproape ocărîndu-l pentru dezordinele din oraş...

Mai ales Ana Ipătescu fusese de-a dreptul grosolană şi-l ameninţase făcîndu-l trădător. Maria Rosetti, această fostă guvernantă în casa unei rude a lui, fusese de o ironie de neîngăduit... El ştia că singura opinie care ucide în ţara asta este opinia femeilor din societate şi-i era teamă să ajungă subiect de ironie şi batjocură pentru femei. Dar mai ales îl durea să-şi mărturisească neputinţa în faţa acelei vrăjitoare blestemate, Eufrosina Băl-Ceaurescu.

Într-adevăr îl aşteptau. Stăteau de vorbă cu cele două cucoane de gazdă, în salonaşul cel mic din stînga uşii. Nu putu decît să le mintă. Fuad a fost foarte afectat şi a trimis pe loc doi aghiotanţi la Omer-paşa, cu poruncă să se ia măsuri. În ceea ce priveşte pe soţii lor, astă-seară nu se poate admite familiile să-i vadă, dar să fie sigure că nu le lipseşte nimic.

Ana Ipătescu, care fusese cîteva săptămîni bolnavă şi abia venise de ieri de la Goleşti, îi spuse batjocoritoare :

— Excelenţă, asta nu valorează nimic. V-a dus turcul. Mîine vom merge noi să-i vorbim, şi-i vom vorbi aşa cum îi e obrazul !

La uşă, caimacamul o privi pe Tiţa cîteva clipe.

— Îmi pare rău de domnul Nicolae Bălcescu... Ştiu că e cam bolnav. Dar mîine se va aranja totul.

Tiţa se înclină fără să spuie o vorbă şi ieşi, căci o aşteptau celelalte în caretă...

*

— Ce-a spus ? întrebă Fuad pe aghiotant cînd acesta se întoarse.

— Nimic... Dar părea nemulţumit.

— Nu-i nimic... Va mai vedea şi altele.

— Mi se pare că aţi fost cam aspru cu caimacamul, excelenţă, spuse surîzînd soldăţeşte Omer-paşa... Cred că s-a simţit cam umilit.

Fuad trase din ciubuc pe gînduri... Apoi, după un răstimp, spuse moale :

— E o vorbă înţeleaptă, Effendim-paşa... „Vai de cei învinşi".

— Mă gîndesc totuşi că soldaţii noştri au fost cam prea furioşi azi, după nenorocita de întîmplare cu cazarma... Plecînd de aci, am să iau unele măsuri.

Paşa, provenit dintr-un sergent bosniac renegat, avea remuşcări. Fuad nu-i răspunse numaidecît. Mai trase din ciubuc, mai privi cu ochii lui languroşi, visător. Apoi începu fără nici o legătură. Se simţea fericit că scosese ghetele de lac înguste.

— Cînd Mohamed cel Mare, biruitorul, a izbutit după douăzeci şi nouă de zile de lupte înverşunate să cucerească

Bizanțul, care rezistase în decurs de o mie de ani tuturor atacurilor... a lăsat pe ostașii săi, arși de furie și beți de biruință, timp de trei zile și trei nopți, neîmpiedicați de nici un ordin, să petreacă și ei cum or putea în orașul cucerit, cu bogățiile lui fabuloase, cu femeile lui vestite... Ce vrei, „vai de cei învinși". Apoi îl întrebă dacă mai vrea o cafea... Și ca să se scuze parcă, adăugă acum încruntat: Știi, Effendim-pașa, cît m-am opus la folosirea unor mijloace prea tari. Dar cînd am văzut ieri pierderile pe care ni le-au provocat acești ticăloși... Zece ofițeri și trei sute de oameni de trupă nu se plătesc ușor!

Aghiotantul intră din nou.

— Excelență, o delegație de negustori și bancheri, în frunte cu... și aci aghiotantul scoase un petic de hîrtie pe care citi cu oarecare greutate... baronul bancher Meitani, baronul bancher Sachelarie, negustorul giuvaergiu Hagi Curti și bancherul Menoah Hillel vă roagă s-o primiți, dacă e cu putință, chiar astă-seară...

Omer își încruntă sprîncenele tari, uimit de îndrăzneala negustorilor.

Fuad zîmbi încruntat și se ridică de la masă.

— Aceștia, *mon cher ami*, reprezintă o forță, banul... Nu putem să nu-i primim. Clasa negustorească nu poate fi refuzată. Am să ies eu în sala din mijloc să-i primesc.

Omer, deși se cam îngrășase și după masă era greoi, ieși și el.

Cei patru se aplecară pînă la pămînt, dar în privirea lor se citea destulă hotărîre. Îi aduseră la cunoștință prin glasul lui Hagi Curti că o parte din oraș e devastată de soldați... Aci Fuad se arătă foarte surprins și le spuse că el crede că ei se înșală... Că în orice caz, se vor lua măsuri.

— Îngăduiți-ne să vă spunem că dacă asemenea fapte nu vor fi oprite, nici un negustor nu va mai deschide timp de o săptămînă nici o prăvălie!

Fuad tresări speriat și deveni deodată autoritar:

— Asta să nu o faceți... V-am spus că se vor lua măsuri dacă va fi cazul. Ce alte dorințe mai aveți?... afecta Fuad bombănind ușor.

Hagi Curti se înclină din nou și apoi spuse moale:

— Au fost arestați astăzi peste o sută de negustori care au răspuns la invitația excelenței-voastre și s-au înfățișat la Cotroceni.

— Dar aceia sînt rebeli, sînt dușmanii sultanului, spuse Fuad aproape mînios și împinse brutal o statuetă așezată pe scrinul de abanos.

— Au fost invitații dumneavoastră, excelență, spuse baronul Meitani înclinîndu-se. Și nu sînt toți revoluționari.

— Atunci să-mi dați o listă de cei care socotiți că pot fi imediat eliberați.

Ei îi înfățișară o listă de treizeci de inși, în frunte cu Pavlicioni, Dobrovici și Danielopolu, apoi Meitani adăugă:

— Am dori ca începînd chiar de astă-seară să le putem trimite de-ale mîncării și îmbrăcăminte mai groasă, căci după cîte știm, așteaptă și acum în cîmp.

Fuad, iritat de nerușinarea acestor cereri atît de ipocrit respectuoase, vru să răspundă brutal. Își aduse aminte că trebuie să fie diplomat, să se poarte cu mănuși. Se întoarse către aghiotant:

— Cîți vor încăpea vor fi duși în chiliile mînăstirii. Li se va da cîte o pîine și cîte o flanelă groasă de fiecare... Se întoarse spre Hagi Curti: Le aveți la îndemînă pîinea și flanelele?... Apoi salută ușor și ieși fără să mai aștepte temenelele lor.

Omer-pașa, care se încinsese cu sabia, ceru îngăduirea să plece și el.

Rămas singur și simțind, după cinci zile abia, din pricina acestor valahi ticăloși, dulceața unui pat moale și mîngîierea cearșafurilor, Fuad luă după mescioară *Versuri* de Lamartine, scoase de valet din bagajul de campanie.

Băl-Ceaurescu pretendent păcălit

Pînă în ultima clipă, pînă cînd, desfăcînd firmanul împărătesc, Lenș începu să-l citească, întîi în limba turcească, urmînd să spună apoi și pe românește, Băl-Ceaurescu fusese convins că numele lui va fi rostit, că va fi în sfîrșit numit domn al Țării Românești... Cînd Lenș citi numele lui

Costache Cantacuzino, îi se păru că nu a auzit bine, dar nu se mai îndoi nici o clipă atunci cînd acesta, întinzînd mîna, îl arătă pe Cantacuzino şi cînd la rîndul său acesta puse un genunchi la pămînt ca să spună că mulţumeşte sultanului şi ţarului pentru înalta cinste care i s-a făcut... Cu un sfert de ceas înainte, Lenş îi făcuse un semn din spatele lui Fuad din care el înţelese că s-a şi făcut... Un fier înroşit i se înfipse parcă între umeri, făcîndu-l să încovoaie capul de durere ; fu cît pe-aci să-i dea lacrimile, dar se stăpîni la gîndul că duşmanii lui ar putea să se bucure de această înfrîngere şi batjocură pe care o îndura... Dăduse unui grec, dragoman pe lîngă ministrul de externe al Porţii, patruzeci de mii de galbeni, pe care acesta pretindea că i-a dat marelui vizir. Acum fu convins că acesta l-a prostit, că nu a dat nici un ban vizirului, că-l păcălise ca pe un guguştiuc.

Nădăjduia că nu l-a văzut nimeni cu lacrimile în ochi, dar văzu că se înşelase... Alecu Vulpe, cu faţa lui de mucenic slăbănog la şaptezeci şi trei de ani, cu pielea albă, bolnăvicioasă, care se vedea prin firele rărite ca de rîie ale bărbii albe, îi surîdea batjocoritor şi, cînd li se întîlniseră privirile, îi făcuse semnul mofluzeniei ; îşi trecuse degetele descărnate ale mîinii perpendicular pe buze... încît Băl-Ceaurescu înţelese : „Te-ai şters pe bot de patruzeci de mii de galbeni !".

Bineînţeles că Vulpe n-avea de unde să ştie că el a dat patruzeci de mii de galbeni şi cui i-a dat, dar desigur că bănuia c-a dat ceva bani...

Căuta să-şi ţie fruntea ridicată, dar îi venea să strige, să urle, să alerge, să lovească în ceva tare ca să-şi sîngereze pumnii.

Cînd să plece, se pomeni cu Vulpe lîngă el.

— Cum ai putut să crezi, mă prostule, în Samurcachi... Nu ştiai cine e... Şi-a bătut joc de tine şi ţi-a luat şi patruzeci de mii de galbeni !

Va să zică se ştia tot... Grecul se mai şi lăudase că l-a păcălit. Acum începu să tremure de furie... Îşi dădea seama însă că dacă îşi dă pe faţă necazul şi furia, întăreşte clevetirile şi dă apă la moară duşmanilor săi... Îşi înfipsese unghiile în carne şi se stăpînise.

Se descurcase cu greu, cu droşca lui printre numeroasele caleşti şi carete, care se îmbulzeau căutîndu-şi drum spre

Uliţa Farmazonului, căci pe Podul de Pămînt pornise spre oraş cavaleria turcească şi se auzeau strigăte, trîmbiţe sunînd şi vaiete şi ţipete.

Dinspre Popa Tatu, pe lîngă biserică, venea în fugă lume înspăimîntată... Un flăcău spuse unui bătrîn :

— E prăpăd rău... moşule... trec tunurile peste oameni !

— Bine le face, strigă furios Băl-Ceaurescu... şi începu să strige cele mai spurcate înjurături... Simţea că altfel moare, dacă nu-şi poate domoli într-un fel sîngele în vine... De obicei, în asemenea împrejurări, încălica pe Vijelie, armăsarul roib, cumpărat de la Pesta acum şase ani, şi pornea cu el în galop razna peste cîmp, urlînd ca la vînătoare, de făcea spume la gură... Cînd, după o jumătate de poştă de goană, ajungea la conacul pe care-l avea spre Bolintinul, era şi calul alb de spumă. Moşia asta era numai jumătate, cea dinspre Bucureşti, din întreaga moşie a Bolintinului pe care o împărţise — mai dînd şi patru mii de galbeni pe deasupra — cu văru-său Emanuel Băleanu. Acolo bea o bărdacă de apă şi se arunca pe o sofa tare, aproape numai lemn... Aşa se domolea furia care-i biciuia sîngele...

Dar acum nu mai era furie, era turbare curată... Zorea mereu surugiii, căci nu mai avea răbdare, şi cel călare pe înaintaş striga într-una : „Eep“ şi croia cu gîrbaciul... Voia să ajungă mai repede acasă, să încalece armăsarul şi s-o ia la goană spre Băneasa şi Săftica, căci înspre Bolintinul ar fi întîlnit numai turci şi ar fi fost în stare de cine ştie ce prostie...

La poarta cea mare de lemn lucrată ca o troiţă se ridicase în picioare de nerăbdare şi croise cu biciul de pe capră pe paznic şi pe vătaf, că se încurcaseră de spaimă şi nu deschideau mai repede. Ceru să i se aducă în fugă cizmele de saftian roşu, cu pinteni, lepădă binişul în goană şi alergă la grajdul armăsarului, căci avea un grajd zidit anume pentru el... Era mic ca o odaie şi înalt cît să nu ajungă armăsarul sus, chiar dacă s-ar fi ridicat în două picioare. Pereţii groşi erau văruiţi cu alb, ca să fie mereu curaţi şi pe jos era o pardoseală de cărămizi, destul de moale ca să nu-şi strice armăsarul picioarele, dar îmbibată cu ceva care o făcea foarte rezistentă. Îi făcuse acest grajd fiindcă era foarte sperios, rău şi nărăvaş ; cu alţi cai s-ar fi bătut în grajd, s-ar fi lovit de stănoage şi l-ar fi pierdut... Se scosese orice lucru de care ar fi putut să se lovească armăsarul, iar

în loc de iesle, avea aşa ca o jumătate de butoi, fără muchi... alături de o troacă de ciment, în care i se punea apă... Cînd fusese adus, de către un rîndaş ungur, care îl crescuse, căci îl cumpărase de la contele Banfy, de lîngă Budapesta, Băl-Ceaurescu ar fi vrut să-l oprească pe rîndaş în ţară, dar acesta, care era însurat, nu vru să-şi aducă aci copiii. Pe întîiul grăjdar, Vijelie, aşa îl botezase pe românește, îl ucisese, zdrobindu-l cu copitele, şi de atunci nimeni nu mai avea îndrăzneala să intre în grajdul lui, în afară de bătrînul ţigan Stănică. Naiba să ştie ce-i făcuse acest Stănică — e drept că mai fusese la o herghelie de cai — însă de el nu se speria şi chiar asculta ce-i spunea. El îl îngrijea ca pe ochii din cap şi altceva nu făcea nimic... Tot el era şi manaful lui, căci n-avea cine să-l ţie cînd boierul se ducea undeva, dar nu mergea pe jos, alături, cum era obiceiul cînd era vorba de unele alaiuri domneşti, ci după el tot călare, dar într-un soi de livrea caraghioasă...

Băl-Ceaurescu alergă spre grajd, dar avu o strîngere de inimă cînd văzu că încă nu şi-a vîrît capul pe deschiderea de sus a uşii, care slujea şi de fereastră grajdului. De obicei îl simţea de cum intra pe poartă şi necheza nerăbdător, scotea capul pe deasupra uşii şi îşi fremăta buzele mari... Nu numai că Băl-Ceaurescu era singurul om de care nu-i era frică, în afară de ţigan, dar îl şi iubea... Tremura de plăcere cînd Hristache îl bătea pe crupa cu păr scurt şi auriu, care, periat în două sensuri, îi desena pătrate mari, lucioase, ori cînd îşi punea palma deasupra nărilor, subt ochi pe steluţa albă. Cît era de înfierbîntat de furie, Băl-Ceaurescu tresări totuşi cînd nu văzu capul armăsarului, cu urechile lui mici şi drepte ciulite de aşteptare şi nu auzi nechezatul de bucurie că l-a văzut.

Privi pe deasupra uşii şi-l văzu lipit de perete, abia ţinîndu-se pe picioarele dinainte şi cu partea dinapoi a corpului într-o băltoacă de ud şi de balegă... Întoarse capul spre el şi fremătă nările uşor, cu tristeţe, recunoscîndu-l. Desfăcu numaidecît clenciul şi, intrînd în băltoaca de pe jos, îl bătu pe frunte şi îi ceru să se ridice.

— Sus... sus, flăcăule!

Calul încercă să se ridice, dar nu putu şi căzu iarăşi pe partea dinapoi, care era udă toată şi murdară. Cînd îl văzu încercînd să se ridice la glasul lui, el se gîndi: „Pricepe tot

ca un om"... Dar cînd îl văzu cu capul într-o parte, atîrnînd din greabăn, înţelese că e bolnav. Privi băltoaca şi se cutremură... Numai bolnav fiind a putut să iasă atîta ud din el... şi fără îndoială răcise şi mai rău din pricina băltoacei, că de aceea sta lipit de perete, ferindu-se pe cît putea... Era limpede că de azi-noapte ţiganul nu mai intrase în grajd, nu mai văzuse ce face calul...

— Te-a ucis... flăcăul tatei !... Te-a ucis ticălosul acela...

Se hotărî să-l omoare în bătaie pe ţigan, care dacă a căzut revoluţia era acum din nou robul lui...

Stănică fusese slobozit prin publicaţia Guvernului provizoriu, şi comisia prezidată de Bolliac îi dăduse hîrtie la mînă că e un om liber. Cam tîrziu, că trecuse de cincizeci de ani, dar nu avusese inima să plece, căci iubea şi el armăsarul acesta de un soi cum nu se mai văzuse în Ţara Românească, pe cît ştia el cel puţin. Rămăsese tot la boier, dar simbriaş acum, pe mîncare, locuinţă, îmbrăcăminte şi şase galbeni pe an.

Băl-Ceaurescu începu să urle, chemînd furios pe vătaful curţii, şi cînd acesta sosi alergînd speriat, îl luă de gît, zguduindu-l :

— Unde-i Stănică, mă, paştele şi dumnezeul tău şi-al lui ! Unde-i, mă, că vă calc în picioare pe toţi...

— Boierule, nu ştiu, că nu l-a văzut nimeni de azi-dimineaţă...

— Cum nu l-a văzut nimeni, mă ? Cum nu l-a văzut nimeni... Dar tu ce păzeşti aici... Dar nemernicul ăla de la poartă ce păzeşte ? Şi-acum de ce nu aduci, mă, pături mai repede, că te strîng de gît... Auzi tu ?...

Omul se smuci îngrozit şi abia scăpă... Aduse de alături, din grajdul mare, un braţ de pături...

— Aşterne-le pe jos... aici în bătătură... N-auzi ?... Şi acum vino în boxă... să scoatem calul...

Vătaful se îngrozi auzind de boxă... Adusese cuvîntul acesta ungurul care arătase cum să fie făcut grăjduţul ăsta, şi de cînd îl omorîse armăsarul pe întîiul manaf, toţi se îngrozeau cînd auzeau de cuvîntul boxă. Cînd îl văzu că se codeşte, Hristache urlă la el :

— Haide, intră ! şi înjură iarăşi... Că nu-i nici o pagubă dacă se prăpădeşte un ticălos ca voi...

Intrară și amîndoi izbutiră să scoată roibul afară, mai ales că pus pe picioare, umblă greu, dar umblă singur... În curte se lăsă însă jos pe pături... Se vedea că îl doare în foale, poate bășica, poate... poate praporul... Capul îi cădea în jos cînd mergea de parcă-i era ruptă șira spinării subt coamă...

Băl-Ceaurescu îl mîngîia mereu, cu inima sfîșiată... Îi simți îngrozit nările fierbinți...

— Flăcăul tatii... flăcău... Te scuturară frigurile... Au vrut să te omoare... Ca și cînd înțelegea, armășarul îl privea cu ochii mari. Așa... așa... stai jos... Puneți pături și pe deasupra... Așa... așa... Acum să mi-l aduceți aci, mort sau viu, pe Stănică...

Fără îndoială, se gîndi el, calul e bolnav încă de ieri de dimineață, de cînd nu-l mai văzuse el... Înfierbîntat de patima „domniei", de trei zile nu mai știa de nimic...

— Și eu sînt vinovat, flăcăule... că m-am ținut de alte alea... Că te-am uitat... ca să mă las prostit de toți ticăloșii... Că m-au înșelat... Toți mă înșală... numai tu nu m-ai înșelat niciodată... Tot ce-am cerut de la tine mi-ai dat, rupînd pămîntul cu copitele tale, cu picioarele astea subțiri ca de cerb... Dar ticăloșii ăștia... neam de slugi, ticăloșii, m-au mințit și m-au înșelat!

Cal pursînge, cu pedigriul scris pe pergament, pe care se adăugase, la cererea lui, și numele de Vijelie, armășarul nu era desigur neam de slugă, așa cum era Samurcachi, grecul din Fanar, care-i luase patruzeci de mii de galbeni și-și bătuse joc de el, împreună cu toate javrele și toate lichelele din jurul lui... Avea numai doi ani cînd îl luase și îi adusese numai bucurii de cînd îl avea... Toți boierii și toate cucoanele, mai ales, veniseră să-l vadă și el era mîndru ca de un copil care îi înfrumusețea viața...

Începuse să-l încalece devreme și la trei ani, cînd începuse să iasă cu el pe drumul Herăstrăului sau pe șoseaua lui Kisseleff, și-l juca ținîndu-l strîns în dîrlogi, cu măiestria lui de vechi și faimos călăreț, tot pe lîngă caretele și caleștile cucoanelor... toată lumea, plină de admirație, nu avea ochi decît pentru el. La drept vorbind, lumea nu se uita numai la armășar... se uita și la călăreț și nu chiar cu admirație, ci cu un soi de curiozitate, ca la un fel de comedie... Căci între atîția tineri, între „lyonii" aceia în haine europenești, cu

cizme strînse pe picior, cu cilindru păros în cap, cu cravaşe cu mîner de argint, cu bărbuţe potrivite scurt cu foarfecele, holteiul acesta care trecuse de patruzeci de ani se încăpăţîna să facă mereu pe craiul şi încă în straie răsăritene ca pe uliţele Damascului... Fălos la chip, îmbrăcat cu dichis, tot numai cu lucruri scumpe, Hristache Băl-Ceaurescu era veşnic tînăr, în 1846, dar tînăr cam de la 1816, cînd alături de Bărbucică Văcărescu, de fraţii Bărcăneşti, înnebuneau femeile din protipendadă cu isprăvile lor de berbanţi şi cheflii. Şi desigur că pe uliţele umbrite de chiparoşi ale oricărui oraş asiatic, bărbatul acesta arătos, cu barba bărbătească, care părea scurtă din pricină că era creaţă ca zulufii femeilor şi puţin răsfîntă ca la o sălbăticiune în acelaşi timp, îmbrăcat cu un fel de caftan de atlaz, lung şi larg de subt umeri în jos, de cădea pe crupa calului ca un soi de pelerină roşie, cu falduri tot atît de complicat potrivite ca o togă romană şi avea mîneci lungi şi despicate, ca de cepchen, cu capul înfăşurat în taclit scump de Caşmir, cu picioarele în cizmuliţe moi de saftian sigur înfipte în scări, pe un armăsar cu gîtul încordat, care de greu ce-i venea să meargă încet, era numai spumă şi juca pe loc, tresărind de cîte ori i se slăbeau dîrlogii, ar fi fost o privelişte măreaţă, pe cînd aci provoca uneori surîsuri zeflemitoare... Dar el, Băl-Ceaurescu, ştiindu-se falnic şi îmbătat de vremea lui, care singură ştia ce-i frumuseţea bărbătească, nu simţea surîsurile şi se uita cu milă la aceşti călăreţi care ori ajungeau cu genunchii noduroşi la gură, arătîndu-şi dosul prin despărţitura de la spate a jachetei, ori şedeau drepţi în şa ca nişte momîi de lemn... Răzbunarea lui era mai simţită cînd vreun nesocotit, care nu cunoscuse iuţeala lui Vijelie, îi arunca vreo sfidare în faţa cucoanelor... Atunci Băl-Ceaurescu se prefăcea că nu are de gînd să ia parte la întrecere şi-i lăsa pe ceilalţi, fandosiţi pe caii lor, să pornească... Şi cînd erau la o bună depărtare, îi da drumul şi lui Vijelie, parcă fără să vrea... şi chiar de n-ar fi vrut, armăsarul cu greu ar fi putut fi ţinut în loc, căci nu suferea să vadă alergînd alţi cai, fără să alerge şi el... Pornind aşa cum îi era numele, sfîrşea totdeauna aşa cum îi era numele ; caii, ceilalţi, simţindu-l venind puternic din urmă, întindeau galopul, dar Vijelie îşi îngăduia să-i întreacă chiar ocolind ca să aibă drum liber... Băl-Ceaurescu se ţinea puţin aplecat pe gîtul calului, cu

barba în vînt şi caftanul de atlaz roşu ca sîngele închegat flutura în falduri în urmă... În clipele acelea Băl-Ceaurescu ştia unde-i bărbăţia şi ştia că în sinea lor femeile împopoţonate ca la Paris, privind din caleştile şi caretele lor, ştiau şi ele ce înseamnă un cal şi un călăreţ.

Acum Vijelie gemea pe pături, privindu-şi stăpînul cu ochii cînd întrebători, ca şi cînd ar fi vrut să ştie ce e cu el, cînd înmuiaţi ca de lacrimi. Pe pîntec părul murdar era sucit în toate părţile şi-şi pierduse culoarea aurie... Băl-Ceaurescu îi dădu zahăr, dar întoarse botul uscat într-o parte... Numai el avea dreptul să-i dea zahăr, ca să ştie că numai de la el îi vin bucuriile...

— Nu vrei, flăcăul tatii ?... Şi cu un glas frînt de durere se răsuci în el însuşi : Ah, dacă ai putea spune ce te doare... dacă ţi-ar fi dat Dumnezeu graiul pe care l-a dat degeaba atîtor stîrpituri. Lumea e rea cu noi, măi Vijelie ! îi spuse el biruit de o nesfîrşită duioşie. Urăsc toată lumea asta rea, mă, afară de tine, şi scrîşni din dinţi... dar scăzu glasul adăugînd mai sec... şi de Calliopi.

Era într-adevăr ceva comun între Băl-Ceaurescu şi armăsarul acesta... Amîndoi erau sperioşi, amîndoi deveneau sălbatici cînd se speriau şi, ca toate fiarele, atacau înainte de a fi atacaţi, preventiv. Bestial, aprig în răzbunare, Băl-Ceaurescu se credea în fiece clipă într-o permanentă legitimă apărare... Un lup care sfîşie ca să nu fie sfîşiat... Din nimic i se părea că e cineva batjocoritor cu el, şi atunci o lua el înainte fiind grosolan şi tăios. Din nimic i se părea că lumea rîvneşte la averea lui şi caută să-l înşele, să-l fure, să-l lipsească de ce i se cuvine şi atunci ura toată lumea şi, cu cugetul împăcat, mintea el, înşela el, jefuia el. Îşi făcuse şi un soi de filozofie potrivită făpturii lui mărginite, aprige şi sperioase, încă de mic... „Mai bine să plîngă mamă-sa decît să plîngă mama..." „Dă-i tu la cap, că dacă nu, îţi dă el"... Sau într-o formă mai domolită, oarecum înţeleaptă... „Lume... lume ticăloasă... gura ta... numai pămîntul ţi-o astupă"... Alteori găsea chip să se înduioşeze, cînd era bolnav şi se simţea neputincios... „Nu e cinste... nu e omenie, nu sînt caractere în ţara asta păcătoasă (în afară de mine)... toţi n-aşteaptă decît să te vadă în genunchi, ca să-ţi dea la cap." Nu avea încredere în nimeni şi a trebuit să fie o chestiune atît de importantă ca perspectiva de a deveni domn, gînd nutrit cu venin de şapte generaţii din stirpea lor, a Băl-

Ceaureştilor, pentru ca să-şi piardă capul şi să riste să fie tras pe sfoară... Ceea ce îi sporea spaimele şi sălbăticia era faptul că acestea erau amăsurate poftelor lui neostoite şi neîngrădite de nimic. Nu socotea că i se cuvine numai să fie temut şi să-şi sporească mereu averea... Socotea că i se cuvine tot ce putea fi dorit pe lume... tronul ţării, toate femeile, toate bunătăţile pământului. Aci folozofia lui stăruitoare şi mărginită avea altă vorbă... „De ce el şi nu eu... ? Ce e el mai frumos şi mai deştept decît mine ?"... Căci întocmai cum Vijelie nu putea suferi pe nimeni înaintea lui... nici el nu s-ar fi obişnuit în nici un chip cu gîndul că ar putea exista pe lume un om mai bun şi mai inteligent decît el... Nu putea îndura un asemenea gînd şi dacă întîlnea pe cineva care manifesta în vreun fel această pretenţie nesăbuită, socotea asta ca o injurie în faţă pe care n-o putea îngădui multă vreme şi pentru care, cînd era vorba de persoane totuşi mai puternice decît el, îşi clocea răzbunarea în tăcere.

În clipa aceea se ivi de după casa cea mare, dinspre gura pivniţei, Stănică, adus de vătaf şi alţi cinci-şase robi ai curţii... Nu prea pricepea ce i se spunea... ce e cu el... De dimineaţă se strecurase în pivniţă, era ceea ce poftise el, care cam trăgea la măsea, o viaţă întreagă şi neputîndu-se feri de ispită, bău pe nerăsuflate un ulcior de vin, lăsat acolo de chelar... Prea bine nu ştia el ce era în ulcior, dar i se păru tare bun. Se dăduse înapoia unui butoi, ca să nu fie văzut cumva şi băuse pe nerăsuflate şi fără nimic în burtă, că era de dimineaţă de tot. Căzuse jos acolo... şi nu mai ştiu nimeni de el, pînă îl găsiră cei ce îl căutau. Era cam pirpiriu, dar încă destul de sănătos, şi deşi trecuse de cincizeci de ani, nu avea mustaţa căruntă.

Tot mîngîindu-şi calul şi tot vorbindu-i înduioşat, Băl-Ceaurescu parcă uitase de bătrîn, dar cum dete cu ochii de el, dintr-o dată îşi aminti de grajd şi tot sîngele i se sui la cap :

— Vino-ncoace, tîlharule !... Vino-ncoace...

Fierbea de mînie, dar nu se năpustise asupra omului, aşa cum se aşteptau ceilalţi... Şi tocmai de asta ei înţeleseră acum că e mai rău... că nu va scăpa numai cu bătaia ca de obicei... îl tîrî de gît...

— Vino-ncoace, tîlharule...

Îl trase astfel pînă la grajd...

Omul era mut de spaimă... îi arătă băltoaca cu balegă din grajd.

— Ce-i asta ?

Omul încercă să vorbească, dar nu putea scoate nici un capăt de vorbă, nici un gîjîit măcar...

Îl frînse de mijloc, îi îndoi grumajii și-l băgă cu capul în udul de armăsar.

— Crezi tu că un armăsar ca ăsta poate trăi măcar o zi în asemenea murdărie ?... În asta să trăiești tu, tîrîtură, vierme al pămîntului, spurcăciune... Na... na... Și ștergea cu chipul omului podeaua de cărămidă, umplîndu-l de ud, de baleg și de sînge.

Din pricina durerii, omul se dezmetici și își găsi glasul, dar scînci numai...

— Îndurare... măria-ta... fie-ți milă... măria-ta...

— Să-mi fie milă, hai... Să-mi fie milă... Dar ție ți-a fost milă de calul ăsta ? Și chipul calului bolnav, pe care-l avea iar înaintea ochilor, îl înfurie și mai tare. Îl apăsă pe țigan, frecînd podeaua cu fața lui, de-i rupse nasul, umplîndu-l și mai rău de sînge.

Oamenii priveau îngroziți de departe, dar vătaful, văzînd spaima lor, clătina din cap în semn că are dreptate boierul.

— O să-l omoare, nea Matei...

— Ei, și dacă o să-l omoare ? Un țigan ca ăsta mai poate cumpăra, măria-sa, cu zece-doisprezece galbeni, dar armăsarul a costat cinci sute de galbeni... Și unde mai găsește el un cal ca ăsta ?

Vijelie costase, în realitate, mult mai mult... O mie cinci sute de ducați de aur olandezi...

În clipa aceea Stănică dete un urlet sfîșietor, care-l îngrozi chiar pe boier. Acesta își trase puțin speriat mîna plină de sînge.

Stănică dusese mîna la față și, scăpat, alergă nebun spre curte fără să-și mai dea seama ce-l doare... Dar ceilalți văzură că-i curgea ceva din ochiul stîng.

Țiganul, în genunchi, plîngea cu sughițuri...

— Blestemat să fie ceasul cînd m-am mai născut...

Îl luară oamenii și-l duseră cu ei... Boierul veni iar lîngă pătură și după ce își șterse mîna de sînge începu să mîngîie iar cu inima sfîșiată de durere armăsarul. Văzuse ochiul țiganului, dar nu se înduioșa de loc ; găsi că „spurcăciunea" merita o asemenea pedeapsă. Calul părea tot mai bolnav, și acum Hristache văzu cu spaimă că stă culcat pe o parte, cu picioa-

rele întinse și lipite cîte două, cu capul lungit pe pătură, ca un cal mort. Se lungi și el jos pe pătură lîngă botul lui.

În clipa aceea scăpară pe ușa grajdului doi cîrlani, murgi, care, urmăriți de grăjdar, începură să zburde prin curte, fugind întins de cîte ori era aproape să-i prindă. Deodată Vijelie ridică atent capul... ciuli urechile... și privi după ei... A doua lui mișcare fu să se sprijine pe picioarele lui din față, iar a treia să pornească de-a dreptul în galop, alergînd ca un nebun după cîrlani, întrecîndu-i.

Băl-Ceaurescu rămase încremenit locului, neștiind ce să mai creadă... De altminteri toată lumea din curtea mare cît un obor privea înmărmurită și cînd înțelese că armăsarul aleargă sănătos ca un drac, începură să se gîndească la un loc bun de ferit. Stăpînul avu poftă să dea un chiot de bucurie și striga să fie toate porțile, ca și ușile de la grajd, închise. Lăsă caii să se zbenguie, privindu-i cu barba înflorită de fericire...

Grajdul cel de unu singur era curățat bine, spălat cu leșie și așternut cu fîn. Băl-Ceaurescu ieși înaintea calului, dar nu sărind ca să-l prindă cumva, ci chemîndu-l cu duioșie :

— Flăcăul tatii... flăcăul tatii... ai scăpat...

Și calul se opri în dreptul lui fremătîndu-și coama...

În fundul curții, după hambar, era un fel de paddock, un țarc mare în care de obicei erau lăsați să zburde cîrlanii. Îi duse încet pe toți trei acolo, căci acum veneau și cîrlanii după Vijelie și spuse vătafului să-l ducă pe Stănică la doctorul Meyer... Să-i spună doctorului că plătește el. Dar fie spus de pe acum, Stănică nu și-a mai recăpătat niciodată vederea ochiului stîng.

Băl-Ceaurescu a mîncat cu poftă, a băut două căni de vin mari cît un clondir pîntecos, și-a șters mulțumit barba și s-a culcat amețit, fără să mai bea cafeaua adusă în ibric de argint, cu feligeana alături...

L-au sculat a doua zi, către prînz, mahmur... Venise Calliopi să-i vorbească despre Căimăcămie... și spusese să-l deștepte că are de vorbit cu el... Îl aștepta în salonul cel mare cu trei sofale, către trei pereți, dar așezată într-un jilț. El își clătise ochii cu apă, luase o dulceață ca să-și limpezească gura și veni încă mai mahmur.

— Am vrut să viu încă de ieri după-masă, Hristache, și am trimis înainte pe Florea să vază ce faci... Mi-a spus că dormi tun... Mi-a spus și de cal...

Hristache clătină din cap cu ochii cîrpiți, cu un mormăit fără sunete, și tot ea începu din nou, fără nimic din acea poză de *„grande dame“* [1] care-i făcuse faima...

— Ne-au tras pe sfoară, Hristache... Scîrbele alea levantine!

— Hei, Calliopi, am feștelit-o... am feștelit-o... O să aibă de ce rîde saloanele tale...

Ea împreună mîinile înmănușate în mănuși de dantelă, fără degete însă, și își sprijini bărbia ascuțită și întoarsă ca un vîrf de opincă pe ele...

— N-avea nici o grijă, băiete! Îmi scot eu banii, n-avea nici o grijă... Îi scot ochii lui Aristarchi și tot dau de firul acestei ticăloșii... Vorba e însă că nu fu nici de data asta... să fie cineva din neamul nostru măcar caimacam. L-au numit pe molîul ăsta franțuzit, cu ifose de pașă năpîrlit... Dar n-o să ție mult, îți spui eu... Hristache, dac-o fi nevoie, o luăm de la capăt, dar tot nu ne lăsăm... Cel puțin eu nu... Am venit anume și ca să-ți spui asta...

Intră, pe ușa deschisă, venind de departe, un fecior de casă, îmbrăcat în alb și găietănat ca un arnăut...

— Au venit doi boieri, măria-ta, unul mi-a spus să vă spui că a venit eselența-sa caimacamul!... și aștepta neclintit ca un lacheu...

Cei doi se priviră încremeniți, și strivindu-și buzele strînse a nedumerire, Calliopi întrebă în șoaptă:

— Ce-o fi vrînd? Acum, după ce ne-a lucrat în foi de viță, ce mai vrea de la noi?...

— Nu pricep! Poftește-l aci, Istrate...

Caimacamul intră greoi, dar cu pași mari, grăbit parcă, însoțit de Vulpachi... Era grăbit să nu i-o ia înainte Băl-Ceaurescu cu vreo mojicie și voia să dea el tonul convorbirii. Îl sărută repede pe amîndoi obrajii, ca și cînd el l-ar fi felicitat pe cel mofluz, dar arătîndu-i astfel și cum ar fi trebuit să facă Băl-Ceaurescu, și că în fond lucrurile astea n-au nici o importanță.

— De ce n-ai venit la mitropolit, Hristache?... A fost toată boierimea acolo. Numai tu și cu fratele Vulpe ați lipsit... Am trecut și pe la el și a venit cu mine după cum vezi și Vulpachi... Dar îmi pare rău că n-ai venit la mitropolit! Vorbea

[1] Mare doamnă (fr.).

el mereu, ca să nu-i lase timp să vorbească nici el, nici Calliopi, pe care o știa limbă otrăvită și de care îi era frică îndeosebi.

Băl-Ceaurescu nu știa nimic fiindcă azi-noapte cînd a venit colonelul Garbaschi, el dormea tun și nimeni nu a avut curajul să-l scoale. Colonelul lăsase o scrisoare pe care i-o puseseră la căpătîi lîngă cana de cristal cu apă, dar mahmur, el nu o văzuse... Vru să cheme feciorul, dar caimacamul înțelese, după uimirea lui, că nu a primit scrisoarea și se grăbi să-i spuie de-a dreptul, căci în orice clipă putea țîșni vreo vorbă acră...

— Uite, ce e Hristache... Toți boierii au fost chemați pentru azi-dimineață la mitropolit ca să semneze o scrisoare de mulțumire către majestatea-sa augustul nostru suzeran...

Vorbea în termeni oficiali, ca să arate că e vorba de ceva important...

— Ce mulțumire ?

— Cum ce mulțumire ? Mulțumire că ne-a scăpat țara de tîlhari, de cei care voiau să ne ia moșiile și poate să ne și omoare, cum au făcut francuzii la optzeci și nouă...

Băl-Ceaurescu țîșni mînios :

— Nu iscălesc... nu iscălesc nimic.

Caimacamul înțelese că e mai greu decît crezuse înainte...

— Deh... Au venit toți cei chemați și au iscălit bucuroși și cu recunoștință toți, cînd au auzit despre ce e vorba... De ce să nu iscălești tu singur ?

Caimacamul nu spunea că nici Alecu Vulpe nu venise la mitropolit și nici azi nu vrea să iscălească de furie că nu a fost el numit caimacam... Pînă în cele din urmă îl înduplecase după ce îi spuse că în guvernul pe care îl va face, îl va lua pe Vulpachi, care era de față, ministru al Afacerilor Străine, mare postelnic... Îl îmbunase și chiar îl făcuse să trimită pe fiu-său la Băl-Ceaurescu acasă, să-i ceară și din partea lui să semneze...

— Uite, a venit cu mine și Vulpachi să te roage din partea lui taică-său să semnezi... Și-i arătă hîrtia groasă și lustruită pe care iscăliseră vreo șaizeci de inși...

Calliopi ceru hîrtia s-o vadă și ea... Citi cu vocea scăzută, ca pentru ea, dar destul de tare ca să audă și Hristache ce scria...

„Scrisoarea domnilor boerilor și a locuitorilor din capitala Bucuresci către exelența-sa Fuad Effendi comisar în Prințipaturi

Exelenţă !

Părinteasca îngrijire a măririi-sale împărătesci care, mişcată de un sentiment de înaltă şi generoasă binevoinţă, s-a milostivit în toată vremea a revărsa asupra Ţării Românesci facerile de bine cele mai mîntuitoare şi a ocroti sub mîntuitorul său acoperămînt, a întors o părintească privire asupra suferinţelor ce apasă această ţeară în urma întîmplărilor critice într-u cari se află şi ca să restatornicească legiuita orînduealâ şi fericirea între credincioşii supuşi ai Înaltei Porţi, a binevoit să trimiţă pe exelenţia-voastră însoţit de nebiruita armie împărătească spre a restatornici cu desăvîrşire odihna publică.

Îndată după sosirea exelenţei-voastre de la Giurgiu la Bucuresci, s-a grăbit a da locuitorilor săi dovezile cele mai învederate de dragoste şi de mîngîiere, şi printr-o purtare plină de înţelepciune, de iubire de omenire, de nobleţă şi totodeodată de statornicie, liniştea s-a restatornicit şi trebile au luat iarăşi cursul lor legal. De aceea toate clasele populaţiei nu fac decît a adresa către cel Atotputernic rugăciunile cele mai fierbinţi pentru îndelungarea şi păstrarea preţioaselor zile ale măririi-sale împărătesci, precum şi pentru fericirea slăvitei împărăţii.

Socotim încă de a noastră sfîntă datorie a ne grăbi să arătăm exelenţei-voastre prinosul celei mai vii recunoscinţe pentru dignitatea şi iscusinţa cu care a început punerea în lucrare a înaltei sale misii, precum şi pentru blîndeţea, dragostea şi indulgenţa cu care exelenţia-voastră a sciut să atragă toate inimile.“

Cînd sfîrşi de citit, Calliopi izbucni furioasă, ridicîndu-se din jilţ.

— Noi ? *De la reconnaissance maintenant... Non... Non... Les Turcs se sont comportés hier soir, cette nuit et aujourd'hui même, comme des assasins... Ils ont pillé, incendié, dévasté, etranglé... Non... Jamais... Jamais...* [1]

Caimacamul se aştepta ca Băl-Ceaurescu să treacă în opoziţie, dar cu prudenţă, nu pe faţă şi cu atît năduf arătat, încît să insulte armatele imperiale... Se simţi obligat să puie lucrurile numaidecît la punct.

— *Madame, mon devoir est de vous rappeler que la glorieuse armée turque est incapable des actes dont vous l'accu-*

[1] Recunoştinţă acum... Nu... Nu... Turcii s-au comportat ieri seară, azi-noapte şi, astăzi chiar, ca nişte asasini. Au jefuit, incendiat, devastat, spînzurat... Nu... Niciodată... Niciodată... (fr.).

sez... L'armée impériale est venue pour nous sauver tous... et grace à Dieu, elle nous a sauvé [1].

Calliopi simți că a făcut o gafă și nu mai răspunse, mulțumindu-se cu cît patriotism arătase. Cantacuzino, de pe altă parte, își spuse că ar fi fost foarte bine, pentru poziția lui, să iscălească și Băl-Ceaurescu, mai ales că nici bărbatul lui Calliopi, refugiat la Galați, nici ginerele ei, care era cam ascuns la moșie, nu iscăliseră... Luă deci un aer de umilitate, zicîndu-și că nu-l costa nimic în definitiv și spuse surîzînd, cu o jucată sinceritate :

— Și pe urmă, nu uitați, *madame*, că eu nu sînt decît un simplu locțiitor, un caimacam. În scurtă vreme va fi numit un domnitor !...

— Și acela vei fi dumneata, fără îndoială...

Cantacuzino continuă cu prietenie smerită :

— Poate că eu... Poate că amicul meu Hristache... Deh... Crez că nu e bine să se strice cu Poarta !

Argumentul fu hotărîtor și Băl-Ceaurescu iscăli și el.

Marți, 14 septembrie

A doua zi, Ana Ipătescu și Maria Rosetti așteptară pînă tîrziu la ora prînzului să vie Fuad, căci știau că și-a ales un etaj, întîiul al Palatului Administrativ, ca reședință de lucru. La parter își instalase Cantacuzino guvernul său compus din... (Vezi o scrisoare a lui Ion Ghica în 1848. [2])

Dar Fuad nu veni, căci li s-a spus că s-a sculat tîrziu și a trimis vorbă caimacamului să vie la ora unsprezece... În schimb, curtea și culoarele erau pline de o lume care fugea și povestea îngrozită... Noaptea trecută fusese o noapte de spaimă pentru mahalalele Izvor, Mihai-Vodă, Antim... din pricina turcilor care uciseseră, siluiseră fetele și femeile, daseră

[1] Doamnă, e de datoria mea să vă amintesc că glorioasa armată turcă nu poate comite actele de care o învinuiți. Armata imperială a venit să ne salveze pe noi toți... și mulțumită lui Dumnezeu ne-a salvat... (fr.).

[2] Nota autorului. Pe baza materialului furnizat de această scrisoare urma ca scriitorul să facă o caracterizare a membrilor guvernului.

foc în neştire. Acum, ziua, soldaţii turci opreau lumea pe Pod şi o jefuiau, lovind, unii ucizînd la cea mai mică împotrivire. Goleau prăvăliile fără să plătească şi cînd li se cereau bani, arătau baioneta. Ana Ipătescu tremura de mînie şi durere.

— Mario, trebuie să mergem la acest blestemat de Fuad... să-i spunem în faţă mînia şi dezgustul nostru... Aceste asasinate trebuie oprite fără întîrziere. Trebuie să-l găsim cu orice preţ... Fie şi acasă, la el, dacă domnul Rosenthal vrea să ne întovărăşească şi acolo !

— Tocmai, Ano, asta vream să spui şi eu... Merg bucuroasă, dacă domnul Rosenthal, care a avut bunătatea să ne însoţească pînă aci, primeşte să ne însoţească şi acolo... Dumneata nu ştii ce rea e gura lumii.

Rosenthal primi şi toţi trei opriră o birjă şi-i cerură birjarului să-i ducă la palatul unde era găzduit Fuad.

Cînd aghiotantul intră în biroul în care, în ţinută albastră, dar cu decoraţii pe tot pieptul, comisarul, care lucra cu Lenş la rezolvarea unor hîrtii, ridică întrebător privirea. [1]

— Două doamne întovărăşite de un domn roagă să fie primite !

Curios, de cîte ori era vorba de femei, Fuad întrebă precis :

— Cine sînt ?

Aghiotantul citi pe carnetul său :

— Doamnele Ana Ipătescu şi Maria Rosetti, domnul Rosenthal.

— Sînt frumoase ? întrebă Fuad cu familiaritate.

Aghiotantul zîmbi încurcat.

— Mărturisesc, excelenţă, că sînt foarte frumoase !

— Gurile rele spun, interveni Lenş frunzărind dosarul, că Ana Ipătescu seamănă leit cu Nicolae Golescu.

Fuad tresări.

— E tot atît de roşcată ca el ?

— Nu, are părul castaniu, prea puţin roşcat... dar trăsăturile sînt asemănătoare. Şi cum Fuad arăta nedumerit, îi precizează : L-aţi cunoscut pe Nicolae Golescu în ziua sosirii dumneavoastră la Giurgiu. Era membru al Locotenenţei şi v-a cerut o întrevedere...

— A, da... poftește-i pe toţi trei... Lenş, poţi să rămîi.

---

[1] Frază rămasă neclară în toate variantele.

De îndată ce intrară toți trei, Fuad se sculă foarte curtenitor, le ieși înainte și le sărută mîinile la amîndouă, făcîndu-se că nu-l vede aproape pe Rosenthal.

— Cărui fapt datoresc plăcerea de a fi vizitat de dumneavoastră, doamnelor ?

Femeile, emoționate, nu putură răspunde la început, dar numaidecît Ana Ipătescu izbucni, în timp ce devenise aproape palidă în hotărîrea ei :

— Datorați vizita noastră crimelor strigătoare la cer pe care le comit ostașii dumneavoastră, excelență, în acest oraș, care nu i-a chemat și ar fi preferat să păstreze cele mai pașnice relații... de prietenie chiar...

Fuad se clătină aproape, parcă izbit în obraz. Numai deprinderea reflexă de a fi curtenitor cu femeile frumoase, în genere, îl împiedică de a fi grosolan. Făcu o lungă pauză, apoi întrebă scăzut :

— Ca să aduceți o asemenea insultă nemeritată armatei imperiale, mi-ați solicitat această audiență ?

— Ca să vă implorăm să faceți să înceteze cu un ceas mai devreme aceste crime, am venit la dumneavoastră ! Dacă sînteți un om de lume și un poet așa cum se spune, trebuie să interveniți fără întîrziere !

Maria Rosetti, puțin speriată de agresivitatea tovarășei ei, nu îndrăznea să mai spuie nimic, dar se regăsi peste cîteva clipe.

— Excelență, soții noștri sînt arestați de ieri la mînăstirea Cotroceni... Spuneți-ne, de ce sînt arestați ? Ce-aveți de gînd să faceți cu acești oameni nevinovați ? Vă implorăm să ne îngăduiți, dacă nu-i puneți imediat în libertate, să le ducem de-ale mîncării și ceva îmbrăcăminte... Să le dăm știri despre copii.

Fuad tăcea cu încăpățînare. Regreta nespus că-l lăsase pe Lenș să asiste la această scenă... Dar pe urmă își spuse că de vreme ce era și Rosenthal de față, e același lucru.

. . . . . .

. . . . . care se spune că sînt saloanele bucureștene.

— Doamnă, acei bărbați sînt închiși acolo, nu ca arestați ci ca să fie scăpați de furia poporului pe care l-au înșelat. Se

întoarse curios şi cu acelaşi zîmbet pierdut în barba . . .[1] către Ana Ipătescu : Aveţi şi dumneavoastră un soţ la Cotroceni ?

— Da... soţul şi cumnatul meu sînt închişi acolo, după ce i-aţi atras în cursă, chemîndu-i să le citiţi o scrisoare a sultanului. Sîntem amîndouă mîndre de soţii noştri care au luptat pentru acest popor, cum e mîndru acest popor de conducătorii pe care şi i-a dat. Acum, cînd vă cunoaştem, ştim că nu ne putem face nici o iluzie în ceea ce priveşte soarta lor. Ţinem să ştiţi că noi nu ne vom da în lături ca să împărtăşim soarta lor.

Fuad, afectînd ironia, răspunse glacial :

— Vă vom da tot sprijinul ca să izbutiţi cît mai curînd şi cît mai bine acest lucru.

Rosenthal salută, dar cele două femei ieşiră fără să salute şi fără să aştepte să fie salutate.

[1] În textul dactilografiat lipsesc unele cuvinte care nu au putut fi descifrate de dactilografă. Pentru întregirea textului nu s-a aflat pagina de manuscris t/165.

CARTEA A ZECEA

TARA FIERBE...

Cei patru spre Rîureni

Drumul e greu de la București la Rîureni, mai ales după ce o săptămînă aproape au fost lupte în jurul Bucureștilor. Ion Firu merge greu, mai ales cu o pușcă în spinare și fiindcă e supt de vlagă după cincizeci de ani de viață de clăcaș.

Damian, oblojit acum ceva mai bine la obraz și la frunte, nu prea ia seama la rană, mai uită de ea. Numai Simion și Toma pandurul sînt ușurei, dar și ei încruntați... căci nu pot uita ce-au văzut în București. Simion are o pușcă scurtă, petrecută de-a curmezișul, două pistoale la brîu și sabia... la care ține, fiindcă trage nădejde ca și la Magheru să fie subofițer măcar.

Au ocolit Bucureștii și au luat drumul Piteștilor, de atîtea ori bătut de ei în curgerea anilor, pe drumeaguri și poteci care-l scurtau. Dar tot pare lung.

— Mai e mult, măi Tomo, pînă la Magheru ăla al tău? întrebă Ion cu nasul și mai lungit, cu obrajii ciupiți, plin de nădușeală, deși e mijlocul lui septembrie, căci e o zi de zăpușeală, care vestește o ploaie de vară.

— Azi e miercuri, nu? E, sîmbătă dă dimineață sîntem acolo, dacă mergem bine... cu pas, nu glumă...

Deodată Simion Firu, care mergea ca de obicei cîțiva pași înainte, se oprește pe marginea unei rîpe, tulburat, și le face

semn cu mîna să stea şi să se ferească... S-a ascuns după un tufan. Ceilalţi vin şi ei cam pe ferite. Se culcă în mirişte ţepoasă şi se uită unde le arată el.

Jos, în fundul văii largi cu şuvoaiele de apă ale rîului, împletite şi despletite, tocmai iese din zăvoi o braşoveancă la care sînt înhămaţi trei cai, alţi şase sînt legaţi de căpestre, de codîrlă. Trei turci înarmaţi pînă în dinţi stau deasupra unui maldăr de calabalîc, furat fără îndoială, căci prea e aruncat la întîmplare, de parcă s-ar muta o casă de oameni cumsecade. Un turc ţine deasupra capului o unbreluţă roşie de boieroaică tînără. Toma îşi pipăi mustaţa cu singura mînă rămasă.

— E greu pă jos, Ioane, ce zici ?

Ion a priceput unde bate Toma.

— Greu al dracului, frate... Nu crez să ajungem altfel.

— Da' tu, Simioane, ce zici ?

Simion a priceput, firește, şi el.

— Să vedeţi, cînd m-a primit paznic la Eforie, am dus o scrisoare dă la maior că am fost cel mai bun ţintaş pă regiment.

Se priviră unii pe alţii, lung...

Toma pandurul se scărpină în cap, gînditor.

— Mă, da' să ascultaţi porunca la mine, că am avut grad dă uriac la panduri.

*

Au lăsat în urmă de ieri Gîrla, au trecut de Piteşti şi acum se apropie de Cotmeana ; oricum, în căruţă mergi mai repede. Mai ales cînd ai şase cai înapoi, de schimb. Mînă Ion. Au dat jos calabalîcul şi au umplut braşoveanca cu nutreţ. Pe fînul proaspăt cosit, dat de oamenii de inimă în locul calabalîcului (l-au dat lor, căci nu mai puteau şti de unde-l furaseră turcii), şi pe ţoale se stă şi mai bine... Toma cu o ţoală pe faţă doarme, căci pe la namiază, deşi e septembrie, pe dealurile astea bate soarele parcă drept în creştet. Ploaia vijelioasă a rămas şi a trecut pe dreapta. Simion nu se vaietă de soare, căci el a păstrat umbreluţa roşie de care e foarte mîndru... Damian stă trîntit pe paie, cu faţa în jos, cu mîinile subt bărbie, gînditor... Abia a avut timp să treacă pe la Vadu Rău s-o vadă pe Ilinca, dar e liniştit, căci vară-sa e pricepută şi de nădejde la nevoie. Tincuţa şi fetiţa sînt sănătoase amîndouă. S-au întremat bine.

Au luat ce-au găsit de-ale mîncării în traistă și au plecat grabnic să ajungă mai repede. Caii, voinici, nici nu e nevoie să fie îndemnați.

— O să ne cinstească gheneralul Magheru cînd o vedea ce plocon îi aducem!

Ajung din urmă vreo cîțiva bărbați, după port dinspre Ialomița.

— Mă oameni buni, nu ne luați și pă noi o bucată de drum?

Ion ar vrea să oprească, dar Simion a și lovit cu o nuia de alun calul.

— Nu să poate, vericule, că încărcăm dîn satul care vine nutreț pentru Magheru... și... și sînt caii obosiți.

Au oprit totuși cînd au întîlnit altă ceată, din care, după ce Simion a spus cum se cuvine că sînt caii obosiți, au luat doar pe unul vătămat de picioare.

— P-ăsta-l luăm, că mai avem vreo doi aici... dar ne sînt caii obosiți...

Acum urcă plaiuri dulci și coboară lin, printre pășuni și păduri negre de stejari. Căsuțele fără tindă, unele și fără prispă, sînt risipite și rare.

*

Înaintea lor, începînd să urce coasta cealaltă, e o ceată de vreo cinci inși... O bătrînă, încă zdravănă, în opinci și cu capul înfășurat în dirmea, calcă între două fete vioaie, numai în cămăși cu altițe și în catrințe, cu picioarele goale... Una e tare frumușică, negricioasă, cu ochi mari de tot și obraji ca mărul. Are coadele legate strîns în jurul capului... Nici cealaltă, mai subțire și bălană, cu ochii jucăuși, cu nas cam lat, nu e de loc, dar de loc urîtă... Au auzit din urmă huruitul brașovencii și se dau la o parte din drum.

— Uite, maică, niște flăcăi, merg să să facă roșiori dă țară... Poate că ne ia și pă noi în căruță! Și bătrîna se întoarce ca să facă semn.

Dar Simion i-a ghicit parcă gîndul.

— Taică, dă bice cailor, că și ăștia vor să-i luăm în căruță.

Dar cînd ajunge în dreptul fetelor și le vede din față, pune mîna grăbit pe hățuri...

— Mai uşor, taică, mai uşor ! Se aplecă, să întrebe de la el : Încotro mergeţi ?

Răspunde un bărbat cu căciula mare :

— La Rîureni, mă, ne luaţi şi pă noi ?

— Nu te întrebam pă dumneata, o întrebam pă dumneaei, pă dumneaei !

Şi arătă pe bătrînă, care răspunse bucuroasă :

— Eu merg la Rîureni, iar fetele la Brezoiu...

Simion e dezamăgit şi nu ar mai lua pe nimeni.

— A, ele nu merg cu dumneata la Rîureni ?

— Nu, ele-s nepoatele mele şi merg mai departe... la Brezoiu, că am pă frate-mio acolo.

— Păi aşa spune, leliţă... Hai suiţi sus... se grăbeşte acum bucuros Simion.

Dar negricioasa cu ochi mari îşi arătă dinţii albi, strălucitori :

— Nu, că n-aveţi loc şi pentru noi.

— Cine a spus asta ? E loc pentru toată lumea.

Cealaltă, bălana cu nas cîrnos, surîde şireată, muşcînd dintr-o frunză.

— Deh... or fi obosiţi caii.

— Ce, ăştia sînt cai să obosească ? Hai suiţi şi dumneavoastră, se îndreptă el către bărbaţi. Suiţi toţi...

Braşoveanca urcă încet acum printr-o pădure de fagi, ale căror trunchiuri albicioase sînt rare... Mîine trag nădejde să fie în tabără.

Fuad la şosea şi acasă

Ca să închidă gura acestor ignobili consuli streini, care l-au înnebunit cu vizitele şi reclamaţiile lor împotriva armatelor turceşti — ca şi cînd spahiii ar fi avut timp să ceară paşapoartele celor pe care îi jefuiau — Fuad a hotărît să facă o adevărată demonstraţie de viaţă normală şi fericită... A ordonat, ca ieri, a patra zi de la intrarea în Bucureşti, să se reia faimoasele plimbări de la Şosea... S-a trimis vorbă boierilor şi boieroaicelor că excelenţa-sa va fi cu careta [la] sfîrşitul după-amiezii la rondul de la răspîntia celor două drumuri de ţară,

din dumbrava Bănesei... Auzise despre aceste luxoase întreceri de echipaje şi despre frumuseţea acestui parc cu alei nu numai la Constantinopole, în cercurile cosmopolite ale Perei, dar şi la Paris, acei ataşaţi de legaţie care fuseseră prin Bucureşti vorbeau de dumbrava transformată de arhitectul vienez Meyer şi de grădina Cişmigiului, drept ca despre unele dintre cele mai frumoase din Europa...

Kisseleff refuzase să i se ridice un monument, spunînd că nu e cuviincios să se ridice statui oamenilor care sînt în viaţă, şi sfătuise de la Paris, unde era acum ambasador, să se folosească sumele adunate prin subscripţie la construirea Teatrului Naţional şi la crearea de parcuri, în Bucureşti, care e un oraş cam prăfuros.

De la capul Podului Mogoşoaiei pînă la răspîntia celor două drumuri, cel care prin Mogoşoaia ducea la Tîrgovişte, şi cel care prin Otopeni ducea la Ploieşti, Meyer făcuse o şosea pietruită, largă de cincisprezece paşi, pentru echipaje, mărginită de patru alei paralele, două pentru călăreţi şi două pentru pietoni.

Echipajele veneau cum puteau prin înghesuiala podurilor şi a uliţelor strîmte, dar cum intrau pe Şosea, dădeau drumul cailor bogat înhămaţi într-un trap sălbatic. Era îngăduit să se treacă înainte pe stînga, aşa încît se făceau de obicei două şiruri la ducere şi două la întoarcere, unul potolit şi altul dezlănţuit. La capăt era un fel de largă piaţă tot pietruită... Aci în ocol, echipajele se opreau unele lîngă altele şi se aşezau cu faţa spre celelalte echipaje care treceau, căci oprirea nu era obligatorie şi cîteodată cîte un fecior de boier nebun ocolea de cîte trei-patru ori circuitul, fără oprire, ca să descopere în vreun echipaj dinainte pe cine dorea să vadă şi de cine dorea să fie văzut. Altă regulă era ca o jumătate de oră să se stea pe loc, apoi se făcea circuitul pînă la capul podului.

Ca să capete curaj boierii şi boieroaicele, se anunţase de la unul la altul că Şoseaua va fi păzită şi că ofiţeri superiori turci se vor plimba şi ei pe aleea călăreţilor, gata să intervină numaidecît... De altminteri, aceşti ofiţeri primiseră strașnică poruncă să fie plini de curtenie cu boieroaicele, în orice împrejurare, ca să dea impresia unor oameni civilizaţi.

Totuşi, în prima zi nu prea fusese lume, dar azi Fuad nu se putea plînge... Careta lui era oprită în colţ, oarecum cu faţa spre capul podului. Zece paşi în jurul ei, în dreapta şi în stînga,

nu avea voie să se oprească nici o altă trăsură, în afară de cele care ar fi fost îndrumate acolo, de cei doi ofițeri călări, care erau acolo. Mai erau în spate și două trăsuri de siguranță cu oameni de la Agie.

În stînga lui Fuad, ofițerul turc primise ordin să ofere loc unei cabriolete lăcuită negru, cu roatele argintate, trasă de doi voinici armăsari albi... Erau mînați de cea mai suavă apariție cu putință, o femeie tînără, îmbrăcată după ultima modă pariziană și alături de ea un tînăr. O privise înmărmurit și văzu că ea îl spionează cu coada ochiului. Lenș, care era lîngă el, ca să-i spună discret cine trece, îi spuse că e o descendentă de foști domnitori. De trei ori trecuse prin fața lui, dar azi plimbarea se apropia de sfîrșit și ea încă nu apăruse... Se hotărî să mai aștepte... Într-un soi de landou oprit în stînga lui, singură bătrîna soție a unui mare vornic citea o carte fără să ridice ochii nici o clipă... A, iată cabrioleta ! Fuad respiră mai repede... Dar femeia tînără nu e... Armăsarii îi mîna azi tînărul care era cu ea. Alături de el e alt tînăr... Vrea să plece cînd văzu careta consului francez Hory, acest tip obraznic care și-a permis în biroul lui să ridice tonul și să vorbească despre case incendiate, femei, bătrîni și copii spintecați... A făcut semn ofițerului călare și careta lui Hory a tras lîngă el. Coboară amîndoi cam în același timp... Acest nesuferit de franțuz, cu barba imitată după Musset [1], trebuie îmblînzit totuși, căci acești diplomați francezi sînt de obicei și corespondenți de ziare, care umplu Europa cu năzbîtiile lor. Se opriră singuri ei doi, ceilalți luînd distanța.

— Se pare, domnule consul general, că lumea e mulțumită — ba judecînd după zîmbetele tuturor — chiar fericită... Unde vedeți dumneavoastră spaima și nemulțumirea ?

— Excelență, răspunse încruntat Hory... Această sută de echipaje, pe care o vedeți, e fericită fiindcă are ce a dorit, dar aceasta nu e toată țara... Informațiile noastre sînt cu totul altele...

— Vă rog să-mi spuneți de unde aveți aceste informații calomnioase... Știți bine că nu ajunge numai să înșiri vorbe... Dacă aveți mărturii directe, trebuie să le produceți.

[1] *Alfred de Musset* (1810—1857) — poet francez, reprezentant al romantismului.

Salutară amîndoi, căci trecea în caleașca cu patru cai, postelniceasa, soția secretarului de stat Ioan A. de Philippesco, zis și Vulpache, născută Bibescu... Amîndoi știau ce scandal provocase la curte amorul ei pentru unul dintre consulii streini...

La despărțire, Fuad repetă invitația ca acei care au depus reclamații și dovezi la consulat să i se înfățișeze lui. Hory îi salută cu un surîs ironic.

— Sîntem un consulat și nu un oficiu de delațiune... Nu vom da pe nimeni pe mîna dumneavoastră...

Soarele apunea într-un nor negru, scurt, cum ar fi căzut într-o baltă... De îndată ce dispăru, norul negru crescu ca niște turnuri uriașe de fum, cele din dos întrecînd pe cele din față.

Duhul răzvrătirii

Cînd a aflat că bărbații celor două sate sînt plecați la București, Zanetti și-a luat inima în dinți și s-a întors la Zăvoiu Dihorului... Iar cînd au venit cele dintîi știri că armata turcă, pe care el o știa la Sinteşti, a ocupat capitala principatului... i-a venit și omului inima din dinți la loc... Așa, acum că s-a sfîrșit cu revoluția, va ști el cum să stea de vorbă cu țăranul care s-a obrăznicit atîta... Pînă una-alta, a dat poruncă logofeților să scoată muierile și fetele, pe bătrînii care au rămas, să care numaidecît stufful tăiat care mai rămăsese pe malul eleșteului... Și isprăvniceii lui, cum îi plăcea să le spună acum, au început a lovi cu gîrbacele ca mai înainte... că muierile nu voiau, ziceau că azi e Ziua Crucii, sărbătoare mare... Seara, a stat de vorbă cu logofeții lui și au hotărît căror oameni, chiar dacă vor cădea în genunchi, să nu le mai dea nici măcar cele trei pogoane pe care le pretinde regulamentul... sau să le dea numai prin rîpi... Acolo să muncească Toma și Ion al Firului, Drăgan, Stanciu, moș Gurie, Petre al lui Dobre, Codan și alții... Va face plîngere la Mitropolie împotriva popii Gheorghe, care s-a dat cu constituția aia, pe care a citit-o în fiecare duminică, după slujbă, oamenilor, cum a citit toate „foile" împrăștiate de către acei ticăloși de comisari ai lui Bălcescu... Ba uneori

trăgea clopotul şi în mijloc de săptămînă, ca să le citească prostii d-astea. A vorbit în privinţa asta şi cu subt-cîrmuitorul, care a ştiut cu o săptămînă înainte [că] turcii vor ocupa Bucureştii... Pe cei mai puţin vinovaţi şi care se vor pocăi dintre ţărani îi va ierta, dar numai după ce vor face toate muncile cu care sînt în întîrziere... A fost prea bun cu ei, ani de zile, dar acum va arăta că ştie să fie şi rău...

— O să vie pocăiţi, rău, boierule, ba şi nemîncaţi... Azi pă la prînz au şi sosit cîţiva dintre ei : Marin Deşu, Dumitru Scoarţă şi alţi vreo trei care au bordeiele în jurul hanului... îi spuse Buimacu. N-am stat de vorbă cu ei... dar îmi spunea cineva că după ce i-au împroşcat turcii, au fugit care încotro şi nici n-au venit înapoi pă drumul cel mare, ci pă drumeaguri dosite...

— Ei, om vedea ce va fi... Dacă nu mîine, poimîine îi scoţi pe toţi la muncă... Am întîrziat şi culesul viei... Uite, azi e Ziua Crucii...

Dar n-a fost tocmai aşa cum le vedea atît de frumos arendaşul.

E adevărat că pînă miercuri seara s-au întors cei mai mulţi dintre cei plecaţi la Bucureşti... Joi de dimineaţă... din zori au ieşit, hai să le zicem, isprăvniceii, ca să scoată lumea la culesul viei... Duţă Căciulămare s-a dus întins la Drăgan, să iasă cu fetele şi băieţii, dar au găsit-o numai pe Riţa... care le-a spus că ai ei o să iasă... Cînd s-a dus la Codan însă, nici n-a apucat să intre înăuntru, în bordei, că acesta, care se întorsese, l-a înjurat de mamă şi i-a spus că îi sparge capul dacă-l mai prinde pe la uşa lui... Despre Ion a aflat că acesta şi cu Toma au venit încă marţi seară, cu o căruţă cu şase cai, erau şi Damian şi Simion, şi că au plecat chiar în zorii zilei. Dar nu numai Duţă Căciulămare a păţit ruşinea, ci şi Buimacu... Acesta a nimerit la Vasile Peştefript, care tocmai se întorsese cu feciorul rănit la picior... Vasile a sărit la el cu sapa să-i dea în cap... În toate casele în care erau bărbaţi întorşi de la Bucureşti, logofeţii au fost primiţi cu înjurături şi cu ameninţări... Pînă la prînz, aflînd ce se întîmplă în sat, au fugit din vie şi cele cîteva muieri şi fete care, speriate, se duseseră la cules...

Seara, se văzură focuri mari în jos de Zăvoiu Dihorului, între tarlalele de porumb. Un om de la conac, trimis să vadă ce e acolo, aduse veste că pe miriştea dintre tarlalele de subt

deal şi drumul cel mare sătenii s-au adunat la sfat... Au cules porumb boieresc şi cu cocenii au făcut focuri mari... Au cules şi dovlecii din porumb să-i coacă.

Zanetti, turbat, a dat poruncă isprăvniceilor să încalece toţi trei, să-şi ia pistoalele şi puştile şi să se ducă numaidecît să izgonească lumea şi să stingă focurile...

— Ce-i cu voi aici ? a întrebat ţîfnos, cînd s-a apropiat de un foc unde a recunoscut pe Gligore al lui Chivu, pe feciorii lui Niţă al lui Predoiu şi alţii. Cu a cui învoire vă atingeţi dă porumbul boieresc ?

— Cum porumb boieresc, mă ? întrebă Vasile Peştefript, care fiind cu sumanul pe umeri şi cu spatele, nu fusese recunoscut de Buimacu... Da'... ce, boieru l-a muncit, mă, ori noi ?... Auzi, porumb boieresc...

— Bă, io vă întreb, plecaţi, ori nu... ? Că dă nu, vă împuşcăm ca pă cîini...

Oamenii nu răspunseră nimic şi-i cam întoarseră spatele.

Buimacu se înfurie rău de tot şi ridică gîrbaciul :

— Bă, voi n-auziţi ? Cu cine vorbesc io... ?

Aci Peştefript îi răspunse, întorcînd scurt capul şi privindu-l sec :

— Vorbeşti cu aia a mă-ti... Şi dacă nu pleci numaidecît...

În clipa aceea o zburătură de lemn, aruncată nu se ştie de cine, că erau acolo adunaţi şi de la celelalte focuri sute de oameni, îl lovi pe Buimacu în ceafă şi omul icni şi se lăsă moale pe gîtul calului, fără să mai ştie de el. Atunci, un flăcău, Mărgărit al lui Colţoi, cu faţa spre ureche opărită de mic, sări şi-l trase de pe cal jos pe mirişte, dîndu-i şi un picior în burtă... Ceilalţi doi logofeţi încremeniră şi, neaşteptîndu-se se vede la asta, rămăseseră muţi ca pămîntul... Săriră încă vreo zece flăcăi şi Buimacu fu călcat în picioare ; noroc că opincile nu erau încă uscate şi mulţi erau în picioarele goale... Nae al lui Mitru îi scoase, băgîndu-se în învălmăşeală dedesubt, pistoalele de la brîu... Sări tot Peştefript...

— Mă nebunilor, nu-l omorîţi dă tot... Ho... mă... n-auziţi ?

Oamenii se dădură la o parte... Buimacu era ca mort şi-i curgea sînge din nas de-i înroşise mustaţa scurtă şi groasă.

Peştefript se întoarse apoi spre ceilalţi doi logofeţi :

— Hai, mă, luaţi stîrvul ăsta de-aci...

Cînd îl văzu pe Vlad isprăvnicelul venind speriat la conac și cerînd să se înhame repede o căruță, ca să-l aducă acasă pe Buimacu, fiindcă l-au omorît oamenii, Zanetti fu cuprins de o spaimă cumplită... Deși era destul de răcoare, că era o seară senină de septembrie, dar rece, mînca în ceardac, cu un șal pe umeri, singur la o masă încărcată cu tot soiul de mîncăruri, căci îi plăcea să guste din mai multe farfurii odată. Lumina unui sfeșnic cu trei brațe îi pîlpîia pe fața arămie, peste bărbița de țap, așa încît logofătul și slujnicele care intraseră în ceardac, după isprăvnicel, nu-l văzură pălind ca un mort... Simți că se înmoaie tot și că l-a luat o leșinătură la stomac. Vru să întrebe ceva, dar își dete seama că a înghețat și că îi clănțăne dinții... Își strînse pumnii ca să se liniștească și putu să spuie :

— Înhămați iepele sure și aduceți-l acasă !

Întîi se gîndi să fugă și el chiar în noaptea aceea, apoi simți că i se înmoaie și gîndurile. Strînse șalul pe el și trecu în sala lungă și îngustă care da în ceardac... Se trînti pe o canapea și se înveli cu șalul.

*

Oamenii mai sporovăiră încă vreun ceas, două... Întrebarea era dacă se duc toți în tabăra lui Magheru, așa cum vorbiseră cu alde Ion și Toma, ori dacă întîi caută să ia înțelegere cu Toma Furdui și Toma Conțescu de la Pitești, care aveau însărcinare de la căpitanul-general să adune voluntari... Așa le spusese la București un comisar venit din tabără, Ștefan Turnavitu, care vorbise de altfel și în sat la ei în vară despre constituție... Se părea că Magheru nu are pușți destule pentru toată lumea și că acești oameni ai lui alegeau numai pe cine socoteau ei că e mai potrivit, ca să nu puie toată lumea pe drumuri, că era deocamdată greu și cu ale gurii.

— Măi Vasile, io tot zic să mergem atunci... Să încărcăm mîine în care grîne din hambarele boierești, ca să să cheme că nu ne ducem cu mîna goală, fu de părere moș Gurie, mușcînd dintr-o bucată de dovleac roșu, din care ieșeau aburi calzi.

— Apăi, io zic că n-a grăit rău Eftimie ăsta, măcar că-i mai știrb dăcît mine, fu de părere și moș Firică, socrul lui Peștefript.

Pînă la urmă nu se putură hotărî în nici un fel... La despărțire, Mitru Chibuc întrebă :

— Ce zici, măi Vasile, mîine mîncăm și noi pește ?...

Și Vasile spuse grăbit, ca și cînd ar fi fost de la sine înțeles :

— Mîncăm, mă, dă ce să nu mîncăm ?... Ce, nu-i eleșteul satului ? Destul au mîncat boierii, să ne mai înfruptăm și noi !

A doua zi era un soare călduț și văzduhul era moale ; oamenii intrară în eleșteu, care cu bucăți de pînză, care cu o plasă, care cu coșuri de răchită, căci plăși adevărate nu erau decît vreo trei. Pînă la prînz au prins vreo două sute de ocale, ciortani, albituri, caracude și lini, dar nu se lăsară și pînă seara mai scoaseră, acum că mai învățaseră meșteșugul, încă vreo patru sute, între care un crap de opt ocale, așa că Petre al lui Dobre putu să mulțumească toată lumea, și în fiece bordei se mîncă în seara aceea ciorbă de pește cu mămăligă caldă.

Nu era mare lucru, dar după București, clăcașii se simțeau și ei mai departe oameni. Vremea nu se întoarce înapoi, chiar cînd pare că se întoarce, ba cei mai mulți dintre ei se întorseseră de acolo schimbați, să nu-i mai cunoști... Faptul că stătuseră față-n față cu armata turcească, faptul că deasupra capetelor lor se spărseseră șrapnele, că răsturnaseră de pe cai călăreți înarmați cu săbii și lăncii făcuse din ei alți oameni. Viața căpătase un gust pe care ei nici nu-l bănuiau pînă atunci, căci văzuseră acum ce sînt în stare să facă... Mai înainte vederea sîngelui omenesc îi cam speria și cei mai mulți nu credeau că ei ar putea îndura vreo rană grea... Acum văzură răniți din sat de la ei, oameni de-ai lor, dintre care nici unul nu se văieta, ba încă Ilie al lui Ristache făcea și glume și toți ceilalți rîdeau cu poftă... Le era frică doar să nu rămîie șchiopi, dar fata doftoroaiei Bălceasca, după ce le spălase rănile cu fiertura de mușețel și turnase spirt, punînd pe ele foi de patlagină și înfășurîndu-le cu fașe, lui Trișcă al lui Podoabă și lui Nae al lui Saftu, care aveau oasele rupte, le pusese niște șipculițe, ca să stea nemișcate... Nu, acum oamenii aveau altă idee despre ei înșiși... Vorba lui Peștefript ieri, pe malul eleșteului, cînd se împărțea peștele : „Ei, drăcia dracului ! Nu ne-am speriat noi dă ofițerii ăia împărătești și o să ne speriem dă găinațu dă Buimacu, dă-i știm și măselele din gură ? !"...

Dintre răniți aduseră în sat șase care aveau răni mai ușoare, între ei pe al lui Peștefript și pe Stanciu... Nouă rămaseseră la București, dar ai lor nu fură prea speriați, mai ales cînd îl văzură sîmbătă venind pe Drăgan, cu capul înfășurat în alb ca o babă și legat și pe subt suman, arătînd peste umăr altă legătură... Rîdeau toți... rîdea și el, deși știa că a rămas fără o ureche... A doua zi veniră alți oameni din satele vecine să afle ce vor face zăvoienii și vădulenii. Veniră, văzură și se hotărîră să facă și ei la fel.

De altfel, alte sate de jos din Vlașca le-o luaseră înainte cu judecarea celor ce li se cuvine ; iar cînd se întoarseră seara Codan și Petre de la Pitești, le aduseră foi de-ale lui Magheru și le arătară că jumătate țara, adică nouă județe din optsprezece, nici nu vor să audă de noua stăpînire... căci ascultau de Magheru cele cinci județe din Oltenia și dincoace de Olt, Argeșul, Muscelul, Oltul și Teleormanul.

A doua zi băgară vitele într-un imaș păstrat numai pentru cornutele și caii boierești.

— Să pască și boulenii noștri, săracii, că dăstul s-au arănit la fel cu noi cu te miri ce, prin rîpi și pă margine dă drum, spunea moș Gurie.

Cînd își dete seama că nu au de gînd să-l omoare, Zanetti se mai potoli, dar cînd văzu din ceardac sîmbăta după-amiază că flăcăiandrii și fetele dau jos gardul viei dinspre nuci și încep să-și umple sînii cu struguri, îl cuprinse nebunia. Pe urmă se potoli, zicîndu-și că și așa tot n-avea să se aleagă cu nimic din rodul de anul acesta. Măcar de-ar putea face semănăturile de toamnă...

Duminică, în teleguța lui, se duse la un arendaș cunoscut dinspre Vlașca să-i arate cîte îndură și să-i ceară sfat ce să facă... Dar îl găsi și pe-acesta, Bîlea îl chema, tot atît de amărît... În tot județul țăranii nici nu vor să audă de arăturile de toamnă.

— O să murim cu toții de foame, kir Zanetti... Ascultă-mă pe mine, s-a întors lumea cu susul în jos... O să murim de foame... A căpiat opinca și duce țara de rîpă... Nenorociții ăștia nu-și dau seama că dacă eu nu fac semănăturile de toamnă, ei nu vor avea ce mînca.

— Ce să mai spui, cocoane Zaharia, de-ai mei... Au turbat de tot... Mi-au pescuit eleșteul, mi-au stricat trei sute de po-

goane de porumb... Şi uite, îţi spui eu dumitale... aşa cum mă vezi... N-o să putem culege porumbul... Nenorocire mare, ce să-ţi spui ?... Şi-au bătut joc şi de vie că pîndarii nu ştiu cum să se ascundă, de cînd l-au lăsat ticăloşii ăştia mai mult mort decît viu pe un isprăvnicel mai cu cap pe care l-am avut, Buimacu... Geme acum bietul om la Găeşti, unde l-am dus la nişte rude ale lui, să-l îngrijească mai bine decît am putea face aici... Ce vrei ? Eu sînt om care recunosc cînd mă slujeşte cineva şi ştiu să-mi răsplătesc oamenii.

Ceea ce spunea era atît de fără sens, sau spunea pe dos decît ar fi trebuit să spună, că întreaga convorbire dintre ei ar fi părut cuiva, care nu-i cunoştea, un dialog de nebuni... Dar între ei, ei ştiau ce spun... În astfel de convorbiri dintre asemenea oameni, gratuite, se pot lămuri două momente : Unul este în genere obiectul precis al convorbirii... gîndit cu schepsis de-acasă, şi restul, un sos de fraze ,adăugat cu pretenţii numai de a exprima însuşirile alese ale celui ce vorbeşte : inteligenţă, sentiment, generozitate, evghenie, educaţie, în sfîrşit tot ceea ce crede insul despre sine că ar vrea să ştie toată lumea... Necorespunzînd la nimic real, asemenea afirmaţii nu sînt decît o comedie, pe care convorbitorii şi-o joacă unul altuia, minţindu-se cînd sincer, cînd cu nădejdea că interlocutorul n-o să bage de seamă şiretenia, fiecare crezîndu-se mai deştept decît cel din faţa lui, totul la nivelul inteligenţei lor mediocre şi a spiritului lor de imitaţie socială.

Fu oprit la masă şi se întoarse spre seară foarte mulţumit că a mai stat de vorbă şi el cu un om de seama lui, deşi ceva mai prost... Se opri şi pe la han, să vadă ce mai face Sultana... Dar i se spuse că e acolo popa Gheorghe, care o spovedeşte şi o împărtăşeşte.

— Azi-mîine, spuse baba Dumitra... să duce biata femeie... şi-şi şterse lacrimile, care ar fi trebuit să fie, cu cîrpa pe care o purta în faţă la bucătărie.

*

Încă de sîmbătă seara porniseră spre Cîmpul lui Traian treizeci de flăcăi din sat, aşa cum vorbise Petre cu Furdui de la Piteşti şi se hotărîse vineri seara, la focurile aprinse ca în fiece seară... Se alesese anume treizeci de flăcăi, cei mai chi-

peşi, că altfel ar fi vrut să meargă mulţi ca să fie de folos acolo, iar ceilalţi rămaseră să vadă ce se întîmplă în sat.

— Măi Tudore, dacă e nevoie dă ceva acolo şi putem face... trimite-ne vorbă, îi spuse Vasile Peştefript lui Tudor al lui Cojală, pe care îl socotea cel mai cu cap şi mai îndrăzneţ dintre ei, un flăcău ca de treizeci de ani, negricios, cu oasele feţei tari, dîrz, îndesat. Era feciorul jitarului Eftimie Cojală, care aducea la chip cu cei negricioşi din neamul lui Firu şi despre care se spunea că ar fi feciorul lui Găman... Aşa, mă, dacă e nevoie dă bucate, să ceri o hîrtie dă la Magheru şi încărcăm tot din hambarele conacului.

Cei treizeci plecaseră cu topoarele la ei, firește, că se pot pune subt mintean, ocolind Piteştii în sus pe Argeş pînă la Rîmnic...

Luni după-amiază sosi de la Găeşti subtcîrmuitorul care avea cu el zece dorobanţi... Se bătu toba, dar oamenii nu veniră nici unul... Se duse aşa, ca să vadă ce e, doar Eftimie Şoricaie, cu cîteva babe din sat... Mai erau de faţă şi ai lui Duţă Căciulămare şi cei doi isprăvnicei ai moşiei... Zapciul oacheş şi bondoc îşi frămînta bărbiţa de ciudă. Trimise să-l aducă şi pe popa Gheorghe, care, uscat şi alb-coliliu, mergea, la şaptezeci şi trei de ani, drept ca un flăcău.

Zapciul citi Proclamaţia cea nouă a lui Fuad şi a caimacamului despre restabilirea ordinii şi apoi ceru să se aducă acolo, numaidecît, toate foile unde era scrisă constituţia şi toate hîrtiile cu înştiinţări către ţară ale fostului Guvern provizoriu. La cine se va găsi de-acum încolo o asemenea hîrtie va fi dus în fiare la cîrmuire şi va fi pedepsit cu temniţa, ca tîlharii. Asemenea foi erau însă destule în sat, că mereu adusese Toma de la Bucureşti, şi mai ales avea ascunse prin toate ceasloavele popa Gheorghe... Cum nu erau bărbaţi acolo şi era de presupus că muierile, neştiind să citească, nu ştiu despre aşa ceva, nimeni nu spuse nimic, numai Şoricaie făcu cu ochiul părintelui, care se prefăcu însă că nu bagă de seamă.

Ceva mai greu fu joi după-amiază, cînd zapciul se ivi din nou cu cei zece dorobanţi şi puse să se adune iar lumea... care iarăşi nu veni... Atunci zapciul începu el să intre în casele oamenilor şi printre bordeie, să le aducă la ştiinţă altă poruncă a stăpînirii. În curte la Drăgan, care era mereu cu capul înfăşurat ca un copil, se aflau vreo zece-cincisprezece oameni... Erau Vasile Mînjoc, alde Peştefript cu Ştefan, feciorul lui,

care începuse să meargă uşor şi nu vrusese să rămîie acasă, Codan, Mitru a lui Chibuc şi alţii... Zapciul găsi nimerit să le citească porunca stăpînirii celei noi. Era un ordin al Căimăcămiei care transmitea un alt ordin în franţuzeşte al lui Fuad Effendi către caimacam, cerîndu-i să scoată neîntîrziat pe sătenii care nu vor să iasă la munca cîmpului :

„Excelenţă !

Aflu că în unele judeţe, săteni vătăciţi de sfaturi rele nu voiesc încă a lucra şi a semăna pămîntul şi a reîncepe îndeletnicirile lor cîmpenesci.

. . . . . .

De aceea rog pe excelenţia-voastră, să binevoiţi a porunci ca instrucţiile cele mai positive şi mai deslușite să se trimiţă îndată la toţi cîrmuitorii judeţelor, ca să li se poruncească a îndemna pe ţărani să se întoarcă la cîmpurile lor, a le arăta grozavele urmări ale vinovatei lor neluerări, şi a le porunci în numede pravilei, în numele interesului soţietăţii întregi, de a se apuca iarăşi de lucrările cîmpenesci ale timpului ; amerinţînd că se vor pedepsi după dreptate aceia ce ar stărui să se împotrivească la aceste părintesci sfaturi...“

. . . . . .

Zapciul citea răstindu-se, poruncind parcă şi amenințînd el însuşi, în numele lui... La urmă întrebă sigur de autoritatea lui :

— Ei, aţi văzut ce porunceşte comisarul împărătesc ? Să vă intre bine în cap că e poruncă împărătească şi că va fi vai de-acela care nu-i va da ascultare... Prin urmare, începînd de mîine... şi-i da zor într-una cu amenințările...

Oamenii tăceau şi păreau că nu-i priveşte pe ei toate asemenea poveşti... Cu cît ei tăceau mai mult, cu atît se umflau bucile obrazului omului negricios şi bondoc...

— Prin urmare, cine nu va da ascultare poruncii împărăteşti... spunea el furios de atîta tăcere.

Atunci Vasile Peştefript întrebă făcînd pe ăl de nu pricepe :

— Ziceţi că e o poruncă împărătească, domnule ?

— O înaltă poruncă împărătească şi, de nu-i veţi da ascultare, va fi amar de voi... întări omul cu bărbiţa furioasă.

— Ei, domnule, atunci îţi pierzi timpul degeaba cu noi... că noi nu ascultăm dă poruncile împărăteşti... Noi sîntem cu constituţia şi ascultăm dă Magheru...

— Îndrăznești să vorbești așa în fața mea, bicisnic ticălos ?... Ceauș... punețI-l în lanțuri... strigă scos din sărite zapciul... Uiți că sînt omul stăpînirii ?

Dar dorobanții nu se mișcară... Auziseră și ei că înspre Pitești niște dorobanți au fost bătuți măr în unele sate, care spuneau că sînt cu constituția... Zapciul pricepu și simți ceva rece pe șira spinării ; o înmuie și el.

— Vă sfătuiesc...

Vasile Peștefript, luînd-o și el cu sfătoșenie, îi spuse moale :

— Domnule, te sfătuim și noi să te cari de-aici numaidecît că altfel nu te văz bine, nici pă dumneata, nici pă dorobanții ăștia ai dumitale... Nu mai ieșiți vii din sat.

Zapciul ridică de două-trei ori din umeri în gol, ca și cum ar fi înghițit în sec, și-apoi spuse, copilărește, ca și cînd i-ar fi pedepsit :

— Asta-i rebeliune... și dacă-i rebeliune eu nu stau de vorbă cu dumneavoastră...

— Ei, bine că ai priceput... Cară-te din sat cît mai e timp...

Zapciul mai ridică în gol din umeri de cîteva ori și apoi porunci scurt ceaușului :

— Haideți...

Oamenii se uitară lung după ei și apoi izbucniră în hohote de rîs.

— Bată-te să te bată, nea Vasile... Făcuși omul să plece cu coada între picioare... îi spuse Codan, uimit de această întîmplare, ca și toți ceilalți de altfel.

Oamenii erau într-adevăr uimiți de ei înșiși... Nu se mai recunoșteau unii pe alții... Niciodată clăcașii nu și-ar fi închipuit că ei, și semeni de-ai lor, oameni una cu pămîntul, ca vietățile tîrîtoare, vor vorbi cu un om al stăpînirii, cu un zapciu, așa cum a vorbit Vasile Peștefript și cum simțeau că ar fi vorbit oricare dintre ei... Adică tot atît de liniștit și pe față... nu la grămadă, nu la învălmășeală, nu în beția de a fi mulți laolaltă, amețiți de urlete... Ci așa, liniștit, cu știință de sine că sînt oameni adevărați, mai adevărați decît slugile stăpînirii, fără să se întrebe dacă sînt și mai puternici, avînd timp să asculte ce se spune și să gîndească ce se răspunde... În revoluția asta se aruncase sămînța unei noi țărănimi, care, oricare vor fi împrejurările viitorului, crescînd și scuturîndu-se an de an, risipindu-se încă sămînța scuturată — vară de vară — tot va rămîne destulă sănătoasă ca să poată aștepta, tot rodind,

în fiece primăvară, fie și fără spor și vremea cînd vitregia istorică va fi înfrîntă și rodul va da înzecit, de zece ori înzecit.

Pe poarta dărăpănată intră, mărunțică și cam prea subțire în cămașa ei de cînepă, dar cu vîlnicul negru pe care-l purta duminica, Rița, acum femeie de patruzeci și doi de ani, cu capul încă rotund, dar cam uscată la față, cu ochii în fundul orbitelor de griji și trudă.

— Da' [ce-i cu] boierul ăsta, care a ieșit dă la noi din curte, măi Drăgane, dă era așa dă cătrănit ?... Înjura pă dorobanți și-i amenința...

— Hei, ce să fie, i-a atîrnat satul o tinichea dă coadă... Ei, ce mai face muierea aia ? Drăgan știa că Rița vine de la han.

— E greu dă tot... Să topește zi de zi...

— Cum să topește, lele Riță ? întrebă mirat Ilie, care mergea acum sprijinit în băț.

Rița nu știa cum să-l lămurească, fiindcă rareori cei tineri sînt cu luare-aminte la felul cum se schimbă cei bătrîni, îi socotesc maturi pînă într-un ceas și apoi dintr-o dată îi trec, fără întoarcere, între bătrîni... Darmite să înțeleagă cum se topește un bolnav... De aceea ea îi spuse așa cum i se păruse ei și celorlalte muieri care mai erau acolo... Maria lui Ion, Stanca lui Mitru Chibuc :

— Iote, așa, se împuținează dă la zi la zi. Era și Safta a dumitale, îl arătă ea pe Vasile, și popa Gheorghe acolo. Biata muiere, nădăjduiește că va fi poate la noapte... A încărunțit dă tot !

Vasile Peștefript se întunecă la față și nu asculta ce ar mai fi spus ceilalți... Își aminti de un tei rotat... Pe atunci femeia asta care nădăjduia să moară astă-seară ori mîine clocotea de viață... Murmură, fără să vrea, gîndul tuturor :

— Zi cu zi ne-adunăm tot satul în deal, lîngă biserică... Unii mor dă tineri — ca flăcăiașul meu — alții cînd le încă runțește capul, da' toți o să fim într-o zi ocolo !... Aci, în loc să se ia după clătinările din cap, care-i întăreau ca un soi de tristețe cele spuse... el se răsuci în gînd și în toată făptura lui : Atunci dă ce, mă, să mai îndurăm dă la cîinii ăștia nesățioși cîte îndurăm, dacă e vorba să ajungem tot acolo ?

*

În zilele care urmară, Zanetti începu să fie din nou abătut şi să se îndoiască iar că va scăpa cu viaţă din această grea încercare... Din vie nu a mai putut culege mai nimic, iar porumbul, acum şi din pricina ploilor, începuse să se mucegăiască... Ar fi fost timpul să fie cules şi uscat în pătule... De semănătură de toamnă nici vorbă nu putea fi... De la sat la sat porneau oamenii... „să afle ce fac şi celelalte sate". Semn rău. Isprăvniceii lui nici nu mai îndrăzneau să treacă prin sat, căci oamenii erau adunaţi la podişca de pe Gîrloagă, ori în faţa cîte unei porţi de mărăcini şi vorbeau... Intrase şi în ei un soi de îndoială ; bătrînul Vasile Mînjoc era, de pildă, de părere că oamenii ar fi trebuit să iasă cu plugurile pe pogoanele lor... ca să nu fie satul lipsit de pîine în anul care venea...

— Dar care sînt pogoanele noastre, cuscre ? întrebă într-o zi Vasile Peştefript. Io zic că e să alegem ori toată moşia, ori nimic ,că proprietarii nu sînt oameni dă înţeles şi nu dau nimic dă bună-voie, dar dacă dau dă nevoie, e dă prisos să le mai lăsăm ceva, căci şi aşa ei tot vor încerca să ia totul înapoi... Am pornit pă calea asta... trebuie să mergem pînă la capăt, nu ne mai putem întoarce ! Asta e, ce mai încoace şi încolo... Atît de fără faţă la Bucureşti, acasă, în sat, Peştefript era tot mai mult el cel de altădată.

Bătrînul cu obrajii uscaţi şi zbîrciţi, cu mustaţa ţepoasă şi nu de tot albă, nu răspunse... căci nu mai auzise nimic dincolo de cuvîntul „cuscre"... Lacrimile îi curgeau spre rădăcina nasului şi-i tremurau buzele... Că Peştefript socotea nunta ca şi făcută, că îl socotea pe copilul lui ca un fecior propriu, soţ al Stancăi, era ceva care-i zgudui inima... şi gîndul că abia se împliniseră, cu cîteva zile înainte, trei săptămîni de la înec, făcu din el o cîrpă.

Oamenii însă înţeleseseră... Porniseră pe o cale pe care nu se putea merge decît pînă la capăt.

Multă bucurie şi uşurare găsi Zanetti văzînd pe neaşteptate — căci nici boierii, nici arendaşii nu mai călătoreau în caleşti şi droşte cu zurgălăi, la caii înaintaşi, de la o vreme — oprită la poartă o droşcă veche şi cam hodorogită, pe care o recunoscu numaidecît ca fiind a prietenului său, arendaşul Bîlea, de la Satu-cu-Florile... E bine să simţi că nu eşti uitat... că e

cineva alături de tine la greu ; că ești căutat de cei care suferă la fel cu tine... Și mai mare îi fu mulțumirea cînd Bîlea îi dădu să iscălească o hîrtie către „Marele logofăt Constantin Cantacuzino, caimacamul Țării Românești", care avea încă de pe acum o pagină întreagă de iscălituri... Văzu nume cunoscute lui : Grigore Săceanu, Diamandi Anastasiu, Moscu, Ioanid.

Începe așa :

„Exelență,

Cunoscute sînt excelenții-voastre nenorocirile și pagubele isvorîte din revoluția ce s-a ivit în trecutul iunie, mai întîi aici, în Valahia Mică... (Se vede că petiția venea de dincolo de Olt, cu toate greutățile, de-acum, și Zanetti avu și un sentiment de forță.) *Toate clasele locuitorilor țării le-au simțit... Clasa arendașilor de moșii însă...*"

Mai departe se cereau trei lucruri odată : Ca să se modifice contractele cu proprietarii, deoarece anul fusese o nenorocire pentru arendași, scăzîndu-se arendele pe anul în curs ; pe de altă parte, să fie numaidecît domoliți țăranii și siliți să iasă la munca cîmpului, țăranii care, spunea cu un soi de savoare cererea, „erau datori să ne ajute la munca și exploatarea moșiilor", trădînd o curioasă mentalitate de tagmă despre „datorii", despre „ajutor", despre „exploatare", fără să se întrebe de ce sînt datori țăranii să-i ajute pe ei. Mentalitate, vorba lor, a „clasei arendașilor"... Zanetti parcă era răcit rău și bea acum vin negru fiert cu zahăr și scorțișoară... Acum înțelese că nu e alături de el numai Bîlea, că se ridică laolaltă, aprig, toți cei care au aceleași interese, chiar fără să se cunoască, fără să știe unii de alții, că pe lume puterea intereselor este peste ins și peste socotelile lui. Ei erau „clasa arendașilor" și cînd le mergea bine, dar ei asta nu o știau, n-o știau decît robii care erau „datori să-i ajute"... Li se părea că așa trebuie să fie.

E drept că la fel se simțiră bine cei din Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău cînd pe înserat sosi în sat și întrebă de Damian ori de Toma un munte de rumân, bălan și cu cămașa de pînză lungă peste itari albi și largi de cînepă, mai mult izmene. Avea o pălărie mare de mintean pămîntiu... Cînd îi spuseră că nici Damian, nici tată-său, Toma, nu sînt în sat, omul păru încurcat... Apoi legă vorbă cu bărbatul înfășat cu cîrpe la cap, care era Drăgan, la ușa căruia bătuse... Cînd s-a lămurit

despre ce e vorba, copiii lui Drăgan au fost trimişi să cheme pe alde Vasile Peştefript şi ceilalţi... Omul se numea Gligore Hergă... de la Piatra, din Teleorman... Plecase de zece zile din sat, căci aşa se învoiseră oamenii, să vadă ce e cu revoluţia la Bucureşti... Acolo el îl află pe frate-său şi cumnată-sa morţi, află mort şi pe alt tabac, pe care-l cunoscuse în vară, pe unul Mitru... Damian, celălalt tabac care fusese în sat la ei şi în care avea el încredere, nu mai era în Bucureşti... Soacra lui frate-său, a lui Hergă, i-a spus că acest Damian şi tată-său Toma şi alţii au plecat cu tot satul, care venise la Bucureşti, înapoi acolo, la Zăvoiu Dihorului.... El nu se putea întoarce în sat fără să ducă un răspuns oamenilor, ca să ştie ce să facă şi satul lor... El gîndea că acest Damian cunoştea multe despre revoluţie, că a ştiut şi în iunie multe lucruri, înainte ca să le ştie alţii... Au vorbit pînă noaptea tîrziu, după ce au omenit pe oaspe cu de-ale gurii şi i-au găsit loc de odihnă, iar el a înţeles totul, aşa că a doua zi, văzînd şi cum stau lucrurile, pe la prînz a plecat spre Piatra, coborînd de-a dreptul spre Alexandria...

Era o zi de toamnă frumoasă, căci vremea se îndreptase şi frunza nucilor părea pîrlită.

Cantacuzino la Fuad

Cantacuzino aştepta de mai bine de o oră în biroul lui Fuad. Un aghiotant de serviciu îşi tot făcea de lucru, desigur ca să nu-l lase singur, să-şi arunce ochii pe hîrtiile de pe masă... Se îmbrăcase din nou europeneşte cînd văzu că Fuad maimuţăreşte pe diplomaţii străini. Arăta acum, cînd devenise domnul Ţării Româneşti, cînd stătea în scaunul lui Mircea şi al lui Mihai, ca doctorul Meyer, aşteptînd într-o casă boierească... De la început Lenş îi şi comunicase formele în care i se îngăduia să colaboreze cu comisarul imperial. Corespondenţa se va încheia prin formularea, care şi în franţuzeşte suna penibil: „Am cinstea a fi cu cea mai înaltă consideraţie a excelenţei-voastre preaplecată şi supusă slugă". Repetată de zece ori pe zi, era de obicei o formă, dar nu mai era o formă, cînd în scrisorile lui [către] Fuad îi scria grăbit: „Primiţi, excelenţă, asi-

gurarea distinsei mele consideraţiuni". Înţelese şi că de la aprobarea listei ministeriale pînă la trimiterea numirii unui vornicel la primăria din Alexandria are nevoie de aprobarea lui Fuad... Acum secretarul său, care aştepta în tinda cea mare, venise cu un teanc de hîrtii, fireşte semnate cu formula „A dumneavoastră etc... preaplecată şi supusă slugă".

Auzi careta huruind şi se ridică repede în picioare, prefăcîndu-se că se uită la biblioteca lui Bibescu, pentru ca să nu fie nevoit să se ridice la intrarea lui Fuad.

Comisarul era furios că fata blondă nu venise în cabrioleta ei la Şosea. Îşi aduse deci aminte şi de necazurile misiunii lui. Răspunse rece la salut... şi aproape că izbucni :

— Cîrmuitorul dumitale l-a prins ori nu pe acel Popa Şapcă ? Unde ai găsit cei mai incapabili oameni pentru posturi de răspundere ?

— Nimic nu era hotărît... Tocmai că v-am adus lista consiliului de miniştri în forma ei definitivă ! I-o puse dinainte...

Fuad îşi aruncă ochii peste ea...

— Ce-i asta, bătrînul ăla ramolit ministru ? Cu astfel de oameni vrei să faci faţă greutăţilor de azi ? Nu înţelegi că revoluţionarii au biruit numai fiindcă erau tineri ?

— Excelenţă, banul Alecu Filipescu este un prieten al nostru... Nu aş vrea să-l supăr...

— E cu neputinţă să faci din asemenea om un ministru ! Era atît de încruntat, încît caimacamul înţelese...

După ce se mai gîndi, îi făcu o altă propunere :

— Vulpe are un fiu... Să numim cel puţin pe fiu-său ministru...

Pînă la urmă Fuad aprobă o listă mult schimbată : Alecu Ghica vistier, Gr. Grădişteanu cel bătrîn la Dreptate, Ion Al. Filipescu Vulpachi la Postelnicie, secretar de stat, Iancu Filipescu la Trebile din Lăuntru, Voinescu I agă, colonelul Garbaski şeful Oştirii...

— Ai încredere în acel Filipescu de la Afaceri Interne ? Ai văzut că toată ţara fierbe... Rapoartele de azi sînt şi mai negre. Oamenii Căimăcămiei, ai dumitale, nu-şi pot lua în primire posturile... Sînt alungaţi de pretutindeni...

— Aşteptăm ca ei să fie sprijiniţi de trupele excelenţei-voastre.

— Dar dacă eu voi trimite cîte cinci oameni în fiece tîrg şi sat al dumneavoastră... îmi fărîmiţez toată armata şi tot

nu-mi ajung. Ce ştiri ai de la Piatra ? E nemaipomenit ce se poate întîmpla... E adevărat că prefectul dumitale, ofiţerul, şi treizeci de ostaşi au fost făcuţi prizonieri de săteni ?

Caimacamul lăsă capul [în] jos încurcat...

— Am trimis un lipcan urgent care mi-a adus un nou raport... L-am înaintat şi eu mai departe...

Fuad îl luă în mînă grăbit şi citi aproape furios :

„Acum s-a luat ştiinţă că la satul Piatra din judeţul Teleorman, ai căruia locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască şi să urmeze proclamaţiile obştite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri şi a liniştei obşteşti şi prin urmare ca tot locuitorul să intre iarăşi în legiuitul drum şi să-şi urmeze împlinirea datoriilor ce legiuirea organică impune fiecăruia..."

— I-au înnebunit craii de revoluţionari ! Nu mai vor nicăieri să audă de clacă !

Caimacamul se vădea mai descurajat decît era de presupus...

Fuad spuse ca în paranteză :

— O să le arate armata turcească cum trebuie executată clacа, şi reluă :

„...mergînd însuşi cîrmuitorul numitului judeţ, însoţit de treizeci ostaşi pămînteni, şi spre a-i povăţui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat de către acei locuitori care sînt în număr mai mare de cinci sute, la care împresurare s-a săvîrşit şi un omor de vreo trei oameni şi încă acum se află ţinut în sat ca subt arest..."

Aruncă furios hîrtia pe masă şi întrebă cu un rînjet de dispreţ :

— Ce fel de prefect e acesta, ce fel de ofiţer e acela care cu treizeci de soldaţi este arestat de un sat gălăgios ?

— Excelenţă, sătenii sînt foarte încăpăţînaţi şi gata să puie mîna pe topor în toată ţara... Din toate satele ne vin aceleaşi ştiri... Nici vorbă nu poate fi de semănături de toamnă !

— O să le arătăm noi încăpăţînare... Şi pentru că veni vorba, ia te rog însemnare... Acelui nerușinat de negustor sau bancher ce e, de Pavlicioni, care a refuzat eliberarea şi a instigat şi pe ceilalţi negustori să facă la fel, pînă cînd nu vor fi eliberaţi toţi negustorii, i se vor face cele mai grele rechiziţii !

— E și arendaș... Îi vom lua bucatele și vitele pentru oștirea turcească...

— Încartiruiește-i o companie de soldați în locuința și curtea lui...

Fuad avea de ce să fie mînios... Cînd în noaptea de 14 septembrie, Hagi Curti, împreună cu un aghiotant al lui Omer pașa, aduse la Cotroceni celor treizeci de negustori hrană și știrea îmbucurătoare că sînt liberi, Pavlicioni, care era în fruntea listei, a ținut un adevărat discurs, cerînd celor treizeci să nu primească nici unul eliberarea, pînă cînd nu vor fi eliberați toți negustorii... Și toți au refuzat eliberarea. Fuad nu a avut ce face și a cedat. A eliberat o sută douăzeci de negustori. Ca să elibereze și pe fiul caimacamului și pe fiul unui ministru, a mai eliberat și alții. A reținut numai douăzeci și șase de inși.

Omer-pașa, care întrebase prin aghiotant dacă s-a întors comisarul, veni și el, cu toate că se dezlănțuise o ploaie cu fulgere și tunete. Era foarte îngrijorat. Recunoașterile sale aduseseră știri foarte proaste.

— În răsărit mai merge cum mai merge, deși la sate nu poate pătrunde nimeni, dar în apus cel puțin opt județe sînt cu totul în mîna lui Magheru... Nu s-a putut numi acolo nici un funcționar nou...

Cantacuzino întări melancolic, arătînd teancul de hîrtii cu care venise :

— Am și eu aci zeci de rapoarte ! și le parcurse ciugulind din ele fragmente, ca să arate că și el e informat.

„...Aflați că cetățenii districtului Argeș, într-o unire sculîndu-se, au gonit pe cîrmuitorul trimis de Căimăcămia actuală..."

Și altul :

„...Am prins o scrisoare a cîrmuitorului nepravilnicesc I. Bălăceanu, către Dimitrie Paleologlu, ce se află cu Magheru ; se vede că și acolo la Cîmpulung se fac pregătiri de împotrivire..."

— Printr-un spion al nostru, excelență, am putut copia scrisoarea pe care cîrmuitorul Arion de la Dolj a trimis-o lui Magheru.

„...Am primit, domnule general, circulara cu No. 336, în care îmi recomanzi a menține în toate chipurile ordinea în district, de a potoli

adică exaltația duhurilor locuitorilor care sînt hotărîți a ataca chiar viața funcționarilor căimăcămești..."

Deoarece traducerea grăbită a lui Cantacuzino nu era clară, Fuad îl întrerupse nedumerit :

— Ce vrea să spuie, pe cine să apere ?

— Un lipcan al nostru, strecurîndu-se, a ajuns la Craiova și a dus unui prieten al nostru numirea de cîrmuitor. A vrut să-l omoare mulțimea pe el și pe cei veniți cu el... Magheru joacă acum comedia și cere prefectului său să nu permită ca oamenii Căimăcămiei să fie uciși... Vreți să vă mai cetesc ? și arătă teancul de dinainte.

— Mulțumesc...

Dar problema cea mai grea era problema Magheru... îl chinuia îndeosebi pe Omer-pașa.

— Patrulele noastre de recunoaștere trimise de la Turnu-Măgurele în lungul Oltului arată că toate podurile plutitoare de pe Olt au fost trase la malul celălalt de oamenii lui Magheru, iar podul stabil de la Slatina este ocupat cu trupe de comandantul rebel !

Fuad se duse gînditor spre fereastra luminată de fulgere.

Urmă o lungă tăcere... pe care o întrerupse, întorcîndu-se, și spuse cu un ton hotărît, poruncitor :

— Trebuie să luăm măsuri energice... Măsurile militare le vom discuta noi doi. Vrem ca astă-seară, paisprezece dintre deținuții de la Cotroceni, în frunte cu Bălcescu acela, să fie numaidecît porniți la Giurgiu și de acolo pe Dunăre în sus, spre vreuna dintre cetățile turcești de pe malul apei... Îngrijește, prințule, de căruțele necesare.

— Mîine dimineață vor fi gata.

— Convoiul va pleca în noaptea asta chiar.

— Pe o furtună ca asta ?

— Acum vreți poate să-i ducem ca pe mirese ? Astă-seară ! Effendim-pașa, trimiteți cu acești prizonieri o escortă de două plutoane de cavalerie pînă la Giurgiu. Despre pregătirea militară vorbim noi doi la masă. Apoi se întoarse brusc către caimacam : Am onoarea, excelență, să vă doresc noapte bună...

Cantacuzino fierbea de mînie și nu se mai putu stăpîni :

— Da, voi dormi bine, după ce voi găsi căruțele pe care le doriți...

— Vă doresc izbîndă, excelenţă...

Noroc că droşca era acoperită... Altfel caimacamul ar fi păţit ruşinea să aştepte printre aghiotanţi, în timp ce Fuad şi Omer mîncau, să treacă ploaia sau să plece subt vijelia de apă.

Rămaşi între ei doi, în timp ce mîncau, după ce se dăduse ordinul pentru Cotroceni, Fuad şi Omer hotărîră planul de luptă împotriva Magherului... Se vor porni neîntîrziat împotriva lui trei divizii... Una, cu Mehmed-paşa, de la Vidin spre Craiova, alta cu Ismail-paşa se va îndrepta de la Bucureşti spre Slatina, urmînd să facă la Drăgăşani legătura cu cea de la Craiova... A treia divizie cu Kerim-paşa va lua drumul Piteştilor şi Cîmpulungului. Se vor lua intense măsuri pentru aprovizionarea cu muniţii, hrană şi nutreţ a acestor ostaşi.

În tabără

Au dormit într-un sat cu casele împrăştiate pe rîpa unui deal, au trecut apoi Oltul pe podul umblător, păzit acum de soldaţii lui Magheru... Au luat-o apoi prin zăvoi, la stînga, au ieşit la drumul cel mare din luncă, unde au întîlnit sute de oameni care se îndreptau spre tabără pe jos, călare, în care. Cînd era soarele de-o suliţă pe cer, erau în faţa taberei, dar n-au putut să intre.

Un subofiţer, care a ieşit dintr-un fel de magazie, le-a spus că nimeni nu intră în tabără înainte de ceasurile douăsprezece. Oamenii, ce să facă ? Au să aştepte... Nu aşteaptă singuri... Mai sînt poate ca la patru-cinci sute alţii care s-au trîntit pe iarbă, pe trunchiuri răsturnate de plopi şi aşteaptă... privind cu ochi mari această tabără spre care au alergat de la zeci de poşte unii ! Poate să fie două sute de şatre vechi, ale stăpînirii bîlciului, care-o fi aia, poate comuna, poate judeţul, poate stăpînirea cea mare, au căpătat pereţi de crengi lungi împletite şi s-au acoperit, cele mai multe, cu trestie, peste scîndurile lor, altele cu frunzar pus peste pămînt... Un şanţ săpat de curînd, că se vede proaspăt malul de aruncătură din lopată, să stea omul pînă la genunchi în el, ocoleşte toată tabăra departe de barăci, iar de-a lungul lui din loc în loc stau santinele cu arma pusă pe umăr, cu patul ei sprijinit în podul palmei... Poarta e

de lemn, abia tăiat, mare de tot, între două capete de şanţ ; în faţa porţii sînt două gherete, una în dreapta, alta în stînga şi în faţa fiecăreia stă cîte un soldat. Înapoia porţii este magazia aceea în care stă pichetul de gardă... La stînga, mai departe, se vede o casă cam dărăpănată cu pridvor mare, cu un steag mare, tricolor, pe un stîlp înalt deasupra. Dincolo de barăci, tot în tabără, pe cîmpul cu iarbă cam bătătorită, se mişcă aliniaţi după comandă, în cete mici, mulţi săteni în portul lor de-acasă, unii numai în cămaşă şi itari... Pe umăr n-au puşti, ci numai un soi de ciomege.

Simion priveşte lung şi se vede că e cam dezamăgit. Toma, care sta pe fîn, de-a curmezişul căruţei, i-a ghicit gîndurile.

— Nu te speria, măi Simioane, că ăia au venit poate ieri, alaltăieri şi fac doar muştru. Sînt şi puşti şi tunuri, mă, nu-ţi fie teamă...

Simion aruncă ochi de cotoi, dar îşi muşcă limba. Unul dintre oamenii care veniseră să mai stea de vorbă puţin şi cu noii-veniţi, care era acum rezemat în cot, de loitrea căruţei, cam înalt, dar cam tras la faţă, clătină din cap :

— Apoi să ştiţi că o cam duc greu cu puştile... Nu au pentru toată lumea... De aia sînt oamenii cu greu primiţi în tabără... Crez că dacă o vedea generalul cai din ăştia cu care aţi venit, o să se bucure, dar altfel şi caii îi alege cu grijă... Mulţi dorobanţi au fost trimişi acasă, ca să lase caii şi să se întoarcă fără ei...

— Dumneata de cînd eşti aici ? întrebă Ion, care pare un cîine plouat. Cum se încălzeşte la luptă, e tot răscolit şi-i scapără ochii. Cînd aşteaptă, se blegeşte şi i se lungeşte nasul cu obrazul mîncat de vărsat...

Pe la ceasurile zece vin zece căruţe cu pîine de la Rîmnic... Subofiţerul, care a fost chemat de santinelă, după ce a dat dezlegare să se deschidă poarta, îi spune mînios altui subofiţer care era lîngă cel care mîna căruţa :

— Stanicescule, să nu dai ochi cu căpitanul-general. E tare supărat că oamenii nu au avut azi pîine, cînd au plecat batalioanele la exerciţii pă dealuri.

— Mă Ocoteagă, mă, o s-o dau în muică-sa dă treabă... Toată noaptea alergai, mă, dă la brutărie la brutărie, şi-i zorii, mă, născătoarea lor dă brutari... D-abia adunai şapte mii dă pîini, mă...

Deodată se aud pe deal, mai departe, sunete de goarnă... Apoi strigăte de „ura" zguduie văzduhul... Se văd rînduri de soldaţi, pornind unele după altele cu armele gata să înfigă spanga... Se aud acum bubuituri de tun.

*

Pe la ceasurile zece, soldaţii din pichet scoaseră o masă în faţa taberei. Toată mulţimea celor de-afară a prins să freamăte... Subofiţerul a venit şi a strigat către oameni :

— Hai, mă, aşezaţi-vă în rînd cu toţii, că vine domnul căpitan... Ai de azi la stînga, ăi de ieri la dreapta...

Oamenii aleargă din toate părţile, de pe luncă, de unde se găseau spre poartă. Se aşază pe stînga şi pe dreapta în rînduri, cam la întîmplare. La masă s-a aşezat un soldat spîn, cu chipiul înalt cam strîmb ; îşi pregăti la masă cele cuvenite pentru scris. Subofiţerul vede venind pe potecă dintre barăci pe căpitanul Vasile Teologu... E mic şi cu mustaţă tunsă scurt... îi iese înainte, îi spune milităreşte ce e la poartă... Pe urmă vine cu el afară în faţa porţii...

— Ăştia sînt veniţi dă ieri pînă azi... Ăştilanţi sînt cei vechi, nu vor să plece.

Căpitanul se întoarce îndîrjit către cei din dreapta :

— Mă, voi nu vreţi să înţelegeţi că nu vă putem primi ? Avem nevoie numai de oameni zdraveni, că viaţa de ostaş e grea al dracului... Numai oamenii zdraveni, e poruncă străşnică a domnului căpitan-general.

Un flăcău, cam scund şi cam tras la faţă, iese înainte ; după port pare să fie din Dîmboviţa or din Prahova.

— Sîntem şi noi clăcaşi... Vrem să luptăm, să ne slobozim şi noi.

— N-aveţi nici o grijă, va fi slobozită toată lumea... Nu e nevoie să rămîneţi pentru asta.

Dar flăcăul e încăpăţînat :

— Noi am plecat dîn sat opt inşi, tocmai dă pă Teleajen... Nu mă pot întoarce singur, rîde tot satul dă mine.

Căpitanul n-are ce spune, fiindcă la Ploieşti ei n-au un agent al taberei pentru recrutare aşa cum e în judeţele oltenesti ori în Argeş, Olt şi Muscel.

Se întoarce spre cei din stînga. Vede un bătrîn cam adus din spate... Are o ipingea veche aruncată pe un umăr.

— Dumneata... ce vrei ?

— Poi, ziceam poate... aveţi nevoie şi dă mine...

Acum căpitanului îi vine să rîdă.

— Omule, ce vîrstă ai ?

— La trup împlinii nu dămult şaizeci dă ani, dar la inimă am tocmai vîrsta recrutării.

— Nu te supăra, dar noi avem nevoie de oameni în care să ne sprijinim fără teamă. Nu să le păstrăm noi lor de grijă. N-avem arme destule... N-avem de-ale gurii.

— De-ale gurii, nu vă îngrijiţi pentru mine că mai am în traistă... Şi dacă n-aveţi puşcă, oi lupta şi cu toporişca asta... Scoate de subt ipingea, senin, un topor.

Căpitanul ridică din umeri şi se îndreaptă către alt grup, dar e ajuns de tînărul de adineauri.

— Io ziceam să fac serviciu şi la bucătărie... Numai să mă opriţi în tabără.

— Aşa da, neică, treci de te înscrie...

A ajuns în dreptul unui alt tînăr dintre cei respinşi de vreo trei zile mereu.

— Ei, primeşti şi tu să faci serviciu la bucătărie ? Avem şi acolo nevoie de oameni de ispravă.

— Nu, io vreau să fiu pandur adevărat.

Acum se văd pe deal cete de soldaţi care au pornit cu armele în cumpănire spre lunca Oltului... Din stînga, de după cotul Oltului, apar în galop cele trei escadroane de cavalerie... care atacă pe cei ce se retrag... Cînd să se apropie cavaleria, infanteriştii fac un careu şi se apără pe patru fronturi.

*

Căpitanul a ajuns în dreptul celor patru de la Vadu Rău... Trei din ei parcă ar merge, dar al patrulea nu are o mînă, are şi ceva la ochiul stîng.

— Şi dumneata ce cauţi aici ?

Toma panduru îşi muşcă mustaţa.

— Vreau să lupt... Poate că o să mă primiţi şi pă mine.

Dar tocmai atunci se iveşte căpitanul-general cu comandirul Marghiloman şi alţi doi ofiţeri călare... Magheru este încă-

lecat pe un armăsar vînăt, care e tot în spumă... A alergat de la o partidă la alta, tot timpul.

— Aoleo... uite comandantul! Şi se întoarce către Toma: Fugi, omule, mai în fund şi tu!

Magheru şi ceilalţi au descălecat şi, împreună cu Teologu, inspectează pe cei de la poartă.

*

Cînd după vreun sfert de ceas Magheru ajunge în dreptul celor patru, îl zăreşte pe Toma fără o mînă şi vine spre el de-a dreptul.

— Frumos, prietene, că ai venit la noi... dar cum să-ţi spui?... Deh... Mîna... Uite, mă înşel, dar parcă ai ceva şi la ochi!

Toma îl priveşte lung, vede că a uitat tot ce-a fost.

— Ochiul mă cam supără uneori dă cînd fui rănit la 21, dă cînd ne încăierarăm cu cîţiva oameni ai domniei pă la Slatina.... Am fost lovit rău la cap.

Magheru îl priveşte cu un fel de admiraţie. Se apropie de el cu căldură.

— Eşti din oamenii Vladimirescului?

— La început nu prea să bagă dă seamă, dar cu timpul să cam vede! Asta era chiar adevărat... Aproape că uitase de ochi. Mai lămureşte cuminte: Mîna stîngă o pierdui ca pandur în 29, luptînd alături dă armata rusă, împotriva turcului.

Magheru e uimit, nedumerit, nespus de dornic să ştie.

— Dumneata ai luptat ca pandur în 28? La cine erai?

Atunci faţa lui Toma înfloreşte într-un zîmbet cam amărît:

— Căpitane Magheru, mă uitaşi? Am luptat sub comanda dumitale la Băileşti, la Sisești. E drept că sînt douăzeci dă ani de-atunci!

Magheru veni la el, foarte tulburat, îi puse mîna pe umăr:

— Frate, spune-mi cine eşti?

— Sînt uriacul Toma, din Vadu Rău.

Faţa lui Magheru s-a iluminat de bucurie.

— Firule, tu eşti? Doamne, tare te-ai schimbat! Cît e de mare, om de mai bine de cincizeci de ani, este mişcat de i s-au înlăcrimat ochii.

Toma e tare bucuros că Magheru îşi aminteşte... Deh... sînt de faţă şi ceilalţi trei Firu... E frumos să vezi cum te primeşte fostul tău comandir.

— Mă chinuiră doctorii şapte luni în spital cînd mi-au tăiat mîna.

Magheru îl strînse în braţe.

— Vino după mine cu ofiţerii mei! Şi continuă cercetarea oamenilor.

Cei trei Firu se uită mîndri şi nedumeriţi după Toma, care e acum printre ofiţeri, în urma generalului... Din cînd în cînd Magheru, cînd vrea să hotărască, se uită şi la el întrebător.

O serbare în tabără

De două zile, de cum s-a dus vestea în ţară despre lupta din Dealu Spirii, numărul oamenilor care vin la oaste s-a înzecit... Magheru bănuieşte că aşa trebuie să fie şi prin judeţe, unde-şi are oamenii lui... Căpitanul Turnavitu, fratele mai mare, care a venit după ce-a trecut prin Bucureşti ca să vadă ce e, a umplut de bucurie toată lumea în tabără povestind vitejeasca împotrivire a pompierilor şi a batalionului lui Golescu... Pentru slăvirea acestor fapte, a dat ordin ca să se facă astăzi o serbare ostăşească în tabără... Trupele vor fi adunate în careu la ceasurile douăsprezece şi jumătate, întorcîndu-se mai devreme din manevră.

*

Are de semnat nişte hîrtii la cancelarie şi l-a poftit şi pe Toma după el... Le vin în urmă, printre barăci, cei trei Firu care nu mai ştiu ce să facă... De primit au fost primiţi, dar ar vrea să vorbească mai întîi cu Toma... Simion, mai ales, tot face semne... Magheru, întorcîndu-se, bagă de seamă şi întreabă scurt:

— Ce vrei dumneata?

Simion simte că i s-a înțepenit limba în gură și-i tremură genunchii... Vrusese să-i spuie lui Toma, să-i ceară generalului să-l facă adjutant...

Pandurul se întoarce spre general încurcat :

— Să vedeți, domnule căpitan-general... Al mai bătrîn e frate-miu, celălalt legat la cap este fi-miu, iar ăsta mi-e ne pot de frate...

Magheru izbucnește, plin de căldură :

— Bine, omule, de ce nu spui... la veniți mai aproape, măi voinicilor ! Dă pe rînd mîna, cu fiecare : Mă bucur că vă cunosc... Da' tu ce ai de ești legat la cap ?... Parcă-mi spuseși, dar uitai...

Damian spusese că a tăiat pe drum lemne în pădure și l-a zgîriat rău o cracă prăbușită...

Toma îl lămurește încurcat pe căpitanul-general.

— Dintr-o încăierare cu turcii... I-a lovit o sabie cam spre ureche...

Magheru are un fel de strîmbătură a mustății mătăsoase E la el semn de uimire și încurcătură.

— Cum cu turcii, uriacule ? Ei, drăcia naibii...

În fața cantălariei este o laviță mare.... Îl trage pe Toma lîngă el.

— Ascultă, Tomo, tu nu vii de-acasă, de la Vadu Rău...

La București, dintr-un fel de sfială gingașe, Toma nu se îmbulzise în preajma generalului, care de altfel fusese de multe ori în vara asta în capitală, dar nu stătuse mai mult de două zile, mai niciodată...

— Venim dă la București, domnule căpitan-general... Cam luptarăm cu turcii pe-acolo.

— Toți, mă, și dumnealui ?

— Și Ion... Toți patru...

— Cum, mă, voi ați fost toți patru în Dealu Filaretului, unde ați fost... și nu spuneți nimic... Așteptați să vă smulg cu cleștele vorbele din gură ? Poate ați aflat ceva și despre ce a fost în Dealu Spirii ?

— Pe-acolo a trecut numai el, și-l arătă pe Damian... Dar încolo ce să zic, am fost și noi...

Nu i-a mai lăsat un ceas întreg cu întrebările. N-a mai semnat nici o hîrtie... Parcă descoperi o lume nouă... Chiar tot

însă n-a aflat, căci Toma, Ion, Damian vorbesc greu despre ei... E drept că Simion este mult mai limbut.

*

În partea cea opusă căsuţelor tîrgului a fost instalată un fel de masă mare, de opt paşi lăţime, din pămînt adus de pe malul şanţurilor săpate... Au fost întărite marginile cu împletituri de nuiele. În jurul ei, la cele patru colţuri s-a aşezat cîte un tun... La depărtarea cuvenită, s-a încheiat pe cele patru laturi... La dreapta, trei batalioane de panduri, la stînga alte trei... În faţă companiile de infanterie, escadroanele de cavalerie... În spate stau într-un rînd cei şapte sute de dorobanţi pedeştri şi ceilalţi opt sute călări...

Cînd Magheru, însoţit de Marghiloman, de fraţii Turnavitu, de Teologu şi de alţi trei ofiţeri au ieşit din cancelarie şi s-au îndreptat spre trupe... trompeţii, care erau în faţa steagului pe înălţătura de pămînt, au început să cînte... vestind venirea şefului. Pichetul drapelului a luat poziţia de onor. Atunci comandantul paradei, maiorul de linie Streltea, a dat porunca : „Drepţi !"... Urmat de ceilalţi, Magheru a suit cu pasul apăsat cele şase trepte de pămînt întărite cu scînduri.

Streltea se urcă apoi alături de el şi, după ce toţi sînt în ordinea cuvenită, dă poruncă să stea oamenii în voie.

Magheru a făcut un pas înainte şi începe să le vorbească... Are o voce plăcută şi puternică. Vorbind însă, nu stă locului, ci se întoarce şi merge înspre toate laturile... Anii de magistratură i-au sporit parcă darul vorbirii. Cînd scrie proclamaţia sa Locotenenţei, fraza lui e mai căutată, voit literară în felul vremii, dar cînd vorbeşte ostaşilor, fraza lui e scurtă, merge drept, şi căldura inimii străbate prin cuvintele aruncate parcă la întîmplare.

— Ostaşi de linie, panduri, dorobanţi, volintiri... Unii din voi aţi auzit desigur... ce s-a întîmplat la Bucureşti săptămîna trecută şi aceasta. Poporul bucureştean nu a vrut să lase pe turci să ocupe capitala ţării... Toate încercările cavaleriei turceşti de a intra în oraş au găsit în faţa lor zeci de mii de piepturi, care au spus : Nu ! Unele, nespus de puţine, erau înarmate, celelalte erau fără arme şi fără pavăză împotriva loviturilor de sabie... Nici tunurile nu au putut speria poporul bucureştean şi de trei ori în patru zile cavaleria lui Fuad s-a

retras înfrîntă, lăsînd răniţi prin lanurile de porumb... Cînd a schimbat drumul şi a vrut să ocolească, o mînă de oameni au alergat, au surprins o parte din tunurile turceşti în marş... Au năvălit peste tunari... Au omorît pe unii dintre ei, au căzut şi dintr-ai noştri, dar o parte dintre tunuri au fost ca şi nimicite... Uite, aveţi în faţa voastră patru români, patru fraţi de-ai noştri care au luptat ca să împiedice pe turci să intre în Bucureşti... Rana pe care acest flăcău a primit-o cînd ataca împreună cu ai lui şi cu alţii artileria turcească este o lovitură de sabie... Cinste lor !

„Cinste lor !" se repetă din cele patru rînduri, apoi încep strigăte de bucurie, de salut, de dragoste...

Toma tremură tot, Ion Firu e gata parcă să cadă jos. De sute de ani un rob n-a mai fost privit de mii de inşi cum e privit el azi, alături de un general... Damian zîmbeşte încurcat... Singur Simion are aerul să spună că aceste salutări i se cuvin... A scos pieptul înainte... A luat poziţia de drepţi şi salută milităreşte, altfel foarte corect... Asta îndîrjeşte şi mai mult dragostea celor de faţă.

Magheru, fericit de această înfrăţire între luptători, reia :

— ...Văzînd că nu poate intra în Bucureşti de-a dreptul, Fuad a căutat drumul ocolit... unde aflase că nu erau piepturile poporului bucureştean. A vrut să intre pe drumul de la Dealu Spirii, căci aflase că nu are în faţă decît patru sute de ostaşi de linie, iar el ştia că are aproape zece mii de oameni şi zeci de tunuri. Cei patru sute au înfruntat pe cei zece mii... Unul contra douăzeci... A venit şi compania de pompieri care şi-au tăiat drum prin coloana turcească, spre curtea cazărmii... Neînfricoşaţi... Lupta a fost crîncenă... Spaima morţii a trecut prin comandanţii turci cînd au văzut rîndurile spahiilor secerate... Tunurile turceşti au fost întoarse împotriva năvălitorilor... Flăcăii mei, ostaşii mei !... De două sute de ani n-a mai fost o luptă românească împotriva turcilor... Este întîia... este începutul. Dacă vreţi să ştiţi, acest tînăr înfăşurat la cap a fost şi el pînă în poarta cazărmii... a văzut trupurile celor răniţi frîngîndu-se în ţărînă...

Cei ce au luptat la Bucureşti ne-au arătat drumul cel fără de întoarcere : izbînda ori moartea ! Cei ce-au murit în Dealu Spirii într-o luptă crîncenă au dovedit că virtuţile neamului nu s-au stins, în două sute de ani de întuneric, în inimi... Bărbăţia, curajul, hotărîrea de luptă n-au fost stîrpite în inima

poporului român. Ce-au putut face ei trebuie să putem face şi noi... Poporul, pe toată întinderea ţării, a aflat azi care e singura cale a libertăţii... Să ştiţi că nu e alta... Dacă nu azi, mîine, dacă nu e mîine, poimîine, va trebui să luptăm cu turcii dacă vrem să scăpăm de subt călcîiul lor, dacă vrem să ne dobîndim independenţa naţională. Nu mai vrem turci la Giurgiu, la Brăila, la Calafat, nici la Bucureşti. Am priceput cu toţii că în Dealu Spirii a fost începutul... Orice am face, nu putem să închidem ochii la ceea ce a fost în Dealu Spirii... Sîngele vărsat acolo nu va lăsa să doarmă nici un patriot, nici un om cinstit... Vom fi din nou în faţă... Dacă nu azi, mîine... pregătiţi sau nu... Trebuie să luptaţi, voi ăştia care sînteţi aci, ori să lupte copiii voştri, ori nepoţii voştri. Dar de luptat trebuie să lupte poporul nostru... !

Vocea lui a copleşit rîndurile împietrite ale celor patru laturi. Toţi înţeleg limpede că acesta e adevărul... Iar cînd el, întorcîndu-se cu faţa şi făptura de uriaş spre cele patru laturi, pune întrebarea netedă :

— Eu vă întreb, pe voi, ostaşi de linie, panduri, dorobanţi şi volintiri, vreţi ca această ciocnire dintre noi şi turci să fie peste zece ani, peste douăzeci de ani, peste treizeci ? Ori credeţi că e mai bine să fie azi, ori săptămîna asta, sau luna asta ?

Răspunsul lor e ca un vifor care zbuciumă văzduhul :

— Azi... Săptămîna asta !...

Căpitanul-general prinde pînza steagului tricolor, care fîlfîie în mîinile subofiţerului, şi o sărută... Apoi se întoarce către rînduri :

— Asta am vrut să ştiu... Desfaceţi rîndurile...

Au desfăcut rîndurile şi au năvălit cu toţii spre locul înălţat de pe care a vorbit ca să-l ridice pe braţe... El a ajuns însă mai curînd jos şi a pornit spre cantălarie, înconjurat de ofiţeri şi de cei patru Firu... Se opresc şi, respectuoşi, îi deschid o cărare printre piepturile lor de luptători hotărîţi.

*

După-amiază, trei din cei patru de la Vadu Rău aflară cu uimire că sînt chemaţi la şcoala de ofiţeri, care se ţinea în fiecare zi în tabără, subt un mare umbrar de lîngă cantălarie... Ion Firu nu fu chemat, fiindcă nu ştia carte... El avea să fie

ajutorul lui Toma la comanda unei despărţiri de volintiri, pe cînd Damian şi Simion fuseseră numiţi şi ei comandiri pe cîte o despărţire... La această şcoală de ofiţeri predau lecţii maiorul Oreaptu, căpitanul Cristophi şi căpitanul-general însuşi, în fiecare zi cîte unul... dar de obicei erau toţi de faţă... Astăzi vorbi Oreaptu despre acoperirea unităţilor, în marş ca şi în cvartir. Elevii erau foarte ascultători, căci ştiau că nu poţi comanda cum trebuie nici la panduri, nici la volintiri, dacă nu ai un pic de învăţătură ostăşească, că îndrăzneala este lucrul cel mai de preţ, dar nu ajunge...

După şcoală. Magheru se trîntise pe patul ostăşesc, ca să poată gîndi mai bine la scrisorile pe care voia să le trimită lui Fuad-paşa, lui Omer-paşa, ca şi caimacamului. Auzi bătăi în uşă, întrebă mirat cine e şi află că Marghiloman şi Oreaptu vor să fie primiţi de către el chiar acum.

Se ridică, puţin cam nemulţumit, şi le spuse să intre... Vorbi cel dintîi, foarte încurcat, Nae Marghiloman.

— Domnule căpitan-general, iertaţi-mă... uite, mi-am luat inima în dinţi şi vreau să vă vorbesc... Dumneavoastră îmi spuneţi totdeauna „amicul meu" ; soţiile noastre locuiesc împreună şi se consideră ca rude... Am stat de vorbă şi cu Oreaptu şi m-a îndemnat şi el, după asta, să vă vorbesc.

— Atunci vorbeşte !

Nu se cunoştea niciodată aproape cînd Magheru era mînios ori nu, căci ca mai toţi oamenii mari la trup nu avea nevoie nicăieri să ridice vocea, ori să ameninţe ca să fie ascultat. Asemenea oameni au avantajul că economisesc multă energie în orice discuţie şi, în genere, discuţiile cu ei nu se prelungesc de prisos. Mulţi proşti vorbesc încurajaţi de fizicul precar al adversarului şi dau cu coarnele socotind că ei argumentează... Are destule dezavantaje statura înaltă, ca să nu se cuvină să însemnăm aci şi realele ei foloase.

— După cîte am înţeles, că aţi spus-o răspicat, aveţi de gînd, domnule căpitan-general, să nu recunoaşteţi Căimăcămia şi să luptaţi împotriva ostaşilor streini care au năvălit în ţară.

— Văz că ai priceput foarte bine, îi spuse generalul, blînd şi dispreţuitor.

— Atunci daţi-mi voie să vă întreb un lucru : De unde vom lua atunci noi banii care ne trebuie pentru întreţinerea armatei ? Ştiţi că numai leafă plătim în fiece lună patru

mii de galbeni... Îndestularea cu hrană a oamenilor şi cu nutreţ a cailor ne mai costă alte trei mii de galbeni pe fieştece lună... Noi, cu chiu, cu vai am căpătat de la Locotenenţă, care-şi scotea veniturile din toată ţara, şapte mii de galbeni, luna trecută... Acum de unde vom lua banii care ne trebuie ? Mai ales că trebuie să mai cumpărăm poate şi arme şi alte lucruri de trebuinţă la o armată !

Magheru nu păru de loc surprins de această întrebare. Se juca cu pana de pe masă şi privea într-altă parte. Se întoarse şi răspunse moale :

— După decretul numărul — cît e numărul ? — al Locotenenţei, administrăm cinci judeţe în Valahia mică şi trei dincolo de Olt... E foarte simplu... Le vom administra mai departe... Toate veniturile lor vor fi veniturile noastre...

Nae Marghiloman îşi mări şi mai mult, a mirare, faţa osoasă. Se uită nedumerit la Oreaptu. Acesta, nedumerit şi el, îşi pipăia bărbuţa-colier şi nu îndrăznea să vorbească... Îşi luă totuşi inima în dinţi :

— Dar le vom putea apăra, domnule căpitan-general ?... O să ne fărîmiţăm armata ca să punem garnizoana în fiece oraş ? Cum o să apărăm de pildă Craiova, către care cu siguranţă va înainta divizia turcească de la Dii ?

— Divizia asta s-a şi pus în mişcare, după ştirile pe care le-a adus de la Dii unul dintre spionii noştri, B. F. La Craiova avem Regimentul I de linie subt comanda lui Pleşoianu... Aci e şi fratele dumitale Nae, maiorul Marghiloman, nu ? Mai e acolo şi un batalion de volintiri... nu ?

Oreaptu crede că are dreptate şi se grăbeşte :

— E prea puţin, domnule comandant, ca să învingă în luptă deschisă o divizie turcească, înzestrată cu artilerie şi cavalerie.

— Nu e nevoie să o învingă în luptă deschisă... Cei de la Bucureşti ne-au arătat calea... Se vor închide în oraş... vor ridica poporul înarmat cu ce se va găsi... Trupele de linie vor contraataca unde va fi nevoie... Batalionul de panduri va rămîne afară şi va obliga pe Mehmed să-şi dea cel puţin unul dintre regimente ca să-i păzească înapoi comunicaţiile... Dacă Mehmed se va încăpăţîna să învăluiască oraşul cu divizia lui, vom aştepta să se îngroape în jurul Craiovei şi apoi te voi trimite pe dumneata cu două mii de oameni să despresori oraşul. Aşa vom face şi cu Slatina, cu Cerneţul... cu Severinul, cu

Piteștii și Cîmpulungul, unde vom trimite mici garnizoane care să organizeze apărarea locală prin popor.

Fața lui Oreaptu se însenină o clipă... Așează la loc clopoțelul de pe masă, pe care-l tot învîrtea în mînă... Apoi iar se întunecă..

— Domnule căpitan-general, sigur că piepturi vom avea destule... Văz că aci trimitem înapoi cu miile... Dar sînt piepturi fără arme...

— Au turcii arme, spuse încruntat pentru întîia oară comandantul...

— Da, au... dar ca să iei aceste arme, trebuie să ataci în lupte deschise și nu poți ataca în lupte deschise fără arme...

— Oreaptu, uită-te la mine și învață! Stătea întreg și liniștit ca o statuie în fața lui. În prima parte a campaniei nu vom da nici o luptă deschisă. Vom lupta numai în mici detașamente. Arma noastră principală va fi iuțeala și surprinderea... Vom lupta numai noaptea cu oamenii deprinși din vreme cu asta... Vom ataca ariergărzile, comunicațiile, micile garnizoane... Vom ține pe turci în stare de alarmă zi și noapte, pînă ce îi vom înnebuni... Pînă ce vom încălzi tot poporul pentru astfel de lupte... Noaptea armele de foc nu folosesc și se pierd ușor... Le vom aduna cu grijă... Cinci mii din cei opt pe care-i avem vor rămîne grupați subt comanda mea, dar vor ocoli orice luptă deschisă... Dacă vor ataca tabăra asta, o vom părăsi... hărțuindu-i mereu... Cu această tactică îți spun că într-un an de zile vom avea toate armele turcilor... căci noi ne sprijinim pe tot poporul, iar ei, hărțuiți, nu vor găsi scăpare decît în a-și mări prostește numărul... ca să ne aducă nouă tot mai mult cîștig de arme... În Spania, Napoleon, cît erau mareșalii lui de mari, că l-a trimis acolo și pe frate-său, n-a putut rezista la o astfel de tactică. Armatele lui au fost înfrînte. Așadar, Marghiloman, fii fără grijă, vom lua tot ce ne trebuie de la turci, cît și de la acei ticăloși de proprietari care ar prefera să dea grîul lor străinilor, nu ostașilor țării!

Oreaptu, care ascultase cu ochii din ce în ce mai mari, cu mîna strîngînd limba clopoțelului, rămase o clipă încremenit... Apoi ridică ochii umezi spre Magheru:

— Domnule căpitan-general... poate că nu știu ce spui. Îngăduiți-mi să vă îmbrățișez! Am înțeles acum în ce mod ne veți duce la biruință. Iertați-mi îndrăzneala...

Magheru zîmbi mișcat și el, îi puse mîna pe umăr. Apoi îi dete o acoladă ostășească.

— Uite ce e, Oreaptu, de mîine toate lecțiile, la Școala de ofițeri, vor fi despre luptele de detașamente, despre luptele de noapte, despre încălzirea poporului în rezistență... Vei avea un sprijin acolo în acel fost uriac de panduri, Toma Firu, și ai lui ! Se întoarse apoi spre Marghiloman și făcu vreo doi pași prin odaie : Dumneata, Marghiloman, văz că ai mintea îndreptată mai mult spre cele pămîntești... Vei fi numit chiar astă-seară intendentul oștirii noastre, cu grad de colonel... Vei avea grijă să îndestulezi oștirea cu cele de trebuință... Vei lăsa comanda batalionului de mehedinteni... lui Toma Firu, care va avea și aci ca ajutor pe frate-său !... Se întoarse iar spre Oreaptu : Turnavitu va pleca mîine cu unitatea lui să facă o recunoaștere la Pitești... Teologu va pleca la Cîmpulung. Dumneata vei pleca cu două escadroane de cavalerie și o companie de dorobanți călări să ocupi Slatina... Ce-o mai fi om mai vedea... Noapte bună !..

Închiși la Cotroceni

Azi e a șasea zi de cînd Nicu și Costache sînt închiși în trapeza mînăstirii de la Cotroceni, și Tița așteaptă să fie gata pîinea, la bucătărie, căci brutăriile în oraș sînt mai toate închise... Cele puține, deschise cu forța de trupele de ocupație, sînt păzite de soldați, și în fața lor așteaptă sute de femei și chiar bărbați... Într-un coș a pus ouăle fierte și o pasăre friptă, brînză proaspătă... Costache e voinic, dar Nicu... cu pieptul lui atît de slăbit o îngrijorează de nu poate dormi nopțile... Ce va fi oare ? Se zvonește că vor fi duși într-o temniță din Bosnia... Maria Rosetti, care a răscolit tot Bucureștii, a aflat de la cumnata caimacamului că vor fi porniți astăzi... Va putea oare rezista Nicu la alți ani de temniță ?

Pe urmă se gîndește că dacă pleacă astăzi trebuie să le dea lucruri mai groase pentru drum. Caută și găsește într-o ladă cojocelul și ciorapii de lînă pe care Nicu n-a vrut să-i ia la Paris... A găsit și niște flanele moi... Pune rufărie de schimb

pentru trei săptămîni, cît va dura drumul. A găsit în cămară şi alte lucruri de mîncare, care ţin la drum. Mai ales dulciuri.

Simte o sfîrşeală în tot corpul... Nopţile nedormite o istovesc... Mereu aceeaşi mistuitoare întrebare: „Ce va fi? Vor mai vedea ei, aceşti fraţi, casa asta, unde [au] locuit în vremea copilăriei...?" A cumpărat o ladă mare, din cele în care se adună zestrea fetelor, de la Obor, cu închizătoare bună şi a strîns în ea toate manuscrisele şi toate colecţiile de documente ale lui Nicu... Ca să nu bată la ochi, a pus pe ea aşternut, o scoarţă şi perine şi a făcut din ea un soi de divan. Acolo a pus şi cei patru sute de galbeni pe care i-a dat Nicu, încă de marţi, la Cotroceni, de teamă să nu-i ia cumva turcii. Era un rest din călătoria la Constantinopol, pe care vrea să-l depuie la Vistierie, dacă nu va obţine aprobarea să-l trimită lui Magheru...

Stana a venit cu pîinea pe o tavă de lemn. O înfăşoară în pînză... Lui Nicu îi place pîinea proaspătă, caldă, mai mult decît orice prăjitură...

A luat coşul greu pe braţ şi a şi pornit... Ştie că Stana se supără că n-o ia pe ea să ducă coşul, dar e bătrînă şi se mişcă destul de greu... Stana ştie că nu mai merge nici o birjă din pricină că le e frică birjarilor că le iau turcii caii... Îi ţin ascunşi şi trăsurile le-au lăsat fără roţi. Alaltăieri a avut trăsura lui cumnatu-său, dar ieri Geanoglu a trebuit să se ducă repede la vie la Ploieşti, să aducă pe Marghioala şi copiii, ca să nu rămînă singură acolo în vremurile acestea... Şi de asta e tare îngrijorată... Geanoglu a căpătat de la Agie un dorobanţ şi o hîrtie, dar poţi să ştii pe cine întîlneşti pe drum?

Pe Podul Mogoşoaiei a întîlnit însă destule caleşti şi butci boiereşti. Boierilor nu le e teamă că li se iau trăsurile şi caii, căci ei sînt oamenii stăpînirii.

Fuad merge în fiece după-amiază la Şosea ca s-o vadă pe Eufrosina [1], ştie asta acum toată lumea bună din Bucureşti. Numai că de cînd a aflat asta Frusinica, nu mai poate merge după-amiaza la Şosea. Se ştia şi asta, dar boieroaicele spuneau cu invidie că e o socoteală isteaţă de femeie care vrea să înnebunească un bărbat... În dreptul Palatului Administrativ,

[1] Peste tot, în manuscris, în acest capitol, pînă la prima steluţă, autorul o numeşte pe Eufrosina, Elzira.

santinele turcești... Pe pod trec din cînd în cînd caraule de cîte patru lăncieri și un subofițer... Prăvăliile sînt deschise, dar țin obloanele trase...

O cabrioletă s-a oprit ceva mai departe și din ea coboară, într-o rochie albăstrie, fermecătoare, cu o pălărie bergeră, care se răsfrînge-n față ca o coadă de păun, Frusinica... A văzut-o și a coborît în grabă... În oraș nu mîna ea niciodată, numai la Șosea, ori la Herăstrău, cînd plesnește armăsarii cei albi, care pornesc într-un trap sălbatic, de o dor mîinile încleștate pe hățurile îmbrăcate sus, în piele de marochin roșu. Trece ca vîntul pe lîngă alte echipaje care o privesc ca pe-o arătare.

— Tițo, cum poți să mergi, chinuindu-te cu coșul ăsta? Nu vezi că de-abia-l duci?

Tița e mînioasă aproape din pricina acestei întîlniri. Cele ce se spun de două zile pe socoteala acestei femei o dezgustă... Îi spuse, cu o ironie abia ascunsă:

— Eufrosino, tu știi că în vremurile astea sînt și oameni arestați?

Ajunseră în dreptul cabrioletei, în fața casei lui Oteteleșeanu.

— Mi-e teamă, Tițo, că ai să ajungi prea tîrziu... Crez că au fost porniți de azi-dimineață...

Tița încremeni.

— De unde știi?

— S-a vorbit aseară la caimacam acasă... Hai, suie sus, să te duc mai repede... poate că îi mai prinzi. Dacă n-au mai mult decît un ceas înainte, îi putem ajunge, dacă știm încotro au plecat.

Tița să fi vrut și n-ar mai fi putut merge, istovită de gîndul că poate la ora asta au și plecat... Se codi însă atît de mult pînă să se urce în cabrioletă, încît Frusinica pricepu... Omul ridicase coșul și se pregătea să se urce dinapoi. Ea îl opri.

— Ghiță, mînă tot tu, eu rămîn! Și văzînd că asta o surprinde pe Tița, adăugă surîzînd fără răutate: Domnișoarei Bălcescu nu-i place să fie văzută cu curtizane în trăsură... Vii acasă... Făcu un semn prietenos cu mîna moale și spuse cu un zîmbet trist: Spune-i lui Nicu, Tițo, că mă gîndesc uneori la el, și plecă pe jos, jucînd marginile pălăriei, încovoiate în față, de pai fin.

Nicu, împreună cu alți unsprezece inși, fusese pornit încă de la miezul nopții, nu se știa încotro. Costache, care a rămas, i-a povestit cum a fost.

— Aseară, în timpul acelei ploi vijelioase, a venit colonelul Voinescu I, agă al capitalei și a cetit o listă de nouă inși [1], care vor fi porniți de îndată ce vor sosi brașovencele. Să fie gata de plecare: N. Bălcescu, Șt. Golescu, Al. C. Golescu (Albu), Const. Rosetti, C. Bolliac, Gr. Grădișteanu al tînăr, M. Moșoiu, I. Voinescu II, Gr. Ipătescu și Firfiricul... Pînă să vie trăsurile și pînă să mănînce ceva oamenii, a venit un nou ordin ca să fie porniți și Bolintineanu, Aristia, Zanne și arhimandritul Snagoveanu... Să se gătească și ei...

— Nicu ce-a zis cînd a auzit ?

— N-a zis nimic... A rămas culcat pe jos, pe paie, cu mîinile subt cap... N-a vrut să mănînce... Toată ziua și toată noaptea se gîndește. I-am dat tot ce-am avut, toată rufăria și o flanelă a mea... Ne rămăsese un pui de aseară și niște ouă, căci ți-am spus că el nu mîncase... Am găsit un sac la orzarii care au venit cu brașovencele și i-am pus tot într-un sac... Mi-e teamă să nu i-l fure. Lui Voinescu II i-a dispărut aseară sacul cu tot ce avea.

În timp ce vorbeau a venit un ordin de la Fuad-pașa că toți ceilalți deținuți sînt liberi să meargă acasă, dar nu-și pot părăsi subt nici un cuvînt locuința.

La Rusciuc

Ofițerul turc așteptase un ceas, ținînd gata escorta de două plutoane de cavalerie cu care avea să păzească cele șase brașovence cu arestați... Era furios că din pricină că aceste brașovence întîrziau, convoiul nu putea porni.

[1] Deși e vorba de nouă inși, în realitate sînt zece ; după cum se vede de altfel și în lista care urmează. E probabil o scăpare a autorului, care n-a mai avut posibilitatea să-și revadă textul.

Pe drum, Bălcescu află cauza întîrzierii. I-o şopti la ureche orzarul care mîna caii. Îl cunoştea pe Bălcescu de cînd venise să-i vadă înaintea transportului de patroane la Rîureni. Cu prilejul acesta, [Bălcescu] află şi încotro merg, căci era atît de întuneric, [încît] nimeni nu-şi putuse încă da seama.

— Ştiam că venim să vă ducem pă dumneavoastră, patrioţii neamului, la Giurgiu. N-am vrut să vă luăm pă ploaie. Am spus că trebuie să potcovim caii, că nu putem pleca numaidăcît... că ni s-a spus prea tîrziu!

Pe la miezul nopţii, trebuie să fi fost înainte de Călugăreni, îşi băgă între ei capul şi însoţitorul de braşoveancă şi spuse în şoaptă:

— Domnule Bălcescu, ce facem cu puştile? Să nu ne prindă ziua.

Bălcescu se uită mirat la el şi la cel ce mîna caii, dar nu le putu lămuri faţa în întuneric. Atunci întrebă în şoaptă:

— Ce puşti?

Răspunsul îi veni lipit de ureche:

— Avem în fiece braşoveancă, ascunse în paie, cîte două puşti... Gîndeam că vă putem scăpa...

Bălcescu se sfătui cu Voinescu II care era lîngă el, pe scîndură. Uruitul braşovencei înlesnea convorbirea.

— Da, frate Nicule, dar cum să-i înştiinţăm pe ceilalţi? Uite, ne păzesc două plutoane de cavalerie...

Bălcescu îşi făcu socoteala să treacă din mers într-altă braşoveancă. Nu se putu. Nu se putu nici la popas... Supravegherea era aspră. Călăreţii aveau armele gata să tragă. Zadarnic ocolesc orzarii pe drumuri lăturalnice prin pădure, prin zăvoaie, prilejul căutat nu se iveşte.

*

Cînd intrară pe drumul gloduros din Giurgiu, era acum aproape de prînz. Făcuseră de la Bucureşti unsprezece ore în loc de patru. Pe la porţile ograzilor ţărăneşti ale oraşului, lumea se uita la ei nedumerită, îndurerată. Mai spre inima oraşului, la ferestrele unei case vechi, cu un cat şi balcon de fier, apărură două fete şi o mamă tînără, care priveau ştiind parcă despre ce e vorba şi făceau celor din căruţe, înconjuraţi de atîţia călăreţi turci, semne prieteneşti cu mîna. La o casă în-

tr-un colţ, unde alergaseră mulţi să vadă ce e, un bătrîn cu faţa osoasă, uscată, privindu-i, plîngea...

Fură duşi către temniţa garnizoanei, dar se speriară de prisos. Opriră numai cît să vadă trei inşi scoşi între spăngile puştilor. Ştefan şi Alecu Golescu priveau înmărmuriţi pe fratele lor Nicolae Golescu, pe care-l ştiau plecat cu salutări ceremonioase şi în caleaşca lui Omer-paşa, la Constantinopol. Lipsa de cuvînt a lui Fuad Effendi îl dusese însă la temniţa din Giurgiu. Cu el erau agronomul Ion Ionescu şi pictorul Rosenthal, care avea o barbă de-i acoperea obrajii. I-au urcat şi pe ei trei în căruţe şi au minat către port.

Mereu aceeaşi întrebare: unde vor fi duşi? Cel mai mult se temeau de temniţele din Bosnia, căci, oricum, în Constantinopol era un corp diplomatic, de la care nădăjduiau sprijin.

*

De trei zile aşteaptă pe un vas de război turcesc ancorat la o sută de paşi în faţa Rusciucului. Li se dă acum o hrană bună, dar de culcat se culcă tot pe jos, tot păziţi cu asprime.

Pe valuri[le] grele, nisipii ale imensului fluviu lunecă ridicîndu-şi botul şi lăsîndu-l în jos, parcă nesigură pe valuri, o felucă. Se apropie încet, fiindcă se vîsleşte în susul apei. Acum ocoleşte în sus, mult de tot, ca să se aşeze în inima curentului, încît lăsîndu-se dusă, să poată acosta uşor lîngă vas.

Cînd vine o barcă dinspre mal spre tine, îţi dai seama cît e de lată această copleşitoare curgere de valuri. Ridicată şi iar scufundată în depărtarea de apă, îţi spui că nu va putea ajunge la tine. Şi totuşi se apropie. În barcă pare să fie numai soldaţi turci. Fesurile roşii par pete sîngerii pe întinderea tulbure. Cînd feluca se lasă din vîsle, dusă spre coasta piroscafului, se vede, între soldaţii turci, o femeie tînără cu un copil în braţe. E într-o rochie simplă de casă, încheiată la gît... Are o malotea pe care a pus-o împotriva suflării reci a fluviului, ca să-şi apere copilul, pe care-l ţine strîns la piept. Au recunoscut-o cei care priveau şi i-au chemat pe ceilalţi pe punte. Sînt toţi acum îngrămădiţi pe pridvorul de stinghii de fier al punţii de sus. E, între soldaţii turci, Maria Rosetti, cu fetiţa

Liby (Libertate), care nu are decît patru luni, căci e născută o dată cu revoluția românească.

Lacrimi, îmbrățișări. A adus vești, scrisori și bani pentru mulți dintre ei. Haine n-a putut să aducă fiindcă a plecat pe o ploaie de parcă turna cu găleata. La știe că vor fi duși pe Dunăre pînă la Semlin, iar de acolo s-ar putea s-o ia pe Drava spre Bosnia. E hotărîtă să meargă și ea de-a lungul Dunării, să vadă ce se întîmplă. Bălcescu o privește adînc mișcat.

— Crezi că ai să poți merge cu un copil de patru luni în brațe, care trebuie alăptat, pe drumeagurile grele și nesigure dintre satele și orașele care sînt de-a lungul Dunării ? Acum cînd încep ploile de toamnă și se desfundă drumurile ?

Femeia, micuță și oacheșă de parcă ar fi fost italiancă, ori cu nasul ei prea mic, franțuzoaică din sud, care a fost totuși modelul pictorilor pentru România eliberată din lanțurile sclaviei, îl privește drept în ochii lui ușor oblici și atît de greu de pătruns.

— Nu zic că pot. Zic numai că voi pleca o dată cu voi toți

A doua felucă se ivește azi pe valurile grele și nisipii. Ocolește la fel, în sus. Se vede în ea un fel de balon negru, care pare mai pe urmă un mare cazan de rufe întors cu fundul în sus. Cînd se apropie, se vede dedesubt un cap cu barbă roșcată. Se dovedește a fi un ișlic cînd se suie pe punte, în jos îmbrăcat în anteriu și giubea cărămizie ; se află că e noul administrator al județului Vlașca, Ștefănescu. Aduce un fel de pașapoarte suspecte, deodată cu ordinul ca pictorul Rosenthal și fostul prefect Mărgărit Moșoiu să fie numaidecît eliberați și duși înapoi la Giurgiu, fiindcă amîndoi sînt sudiți austrieci.

Rosenthal e furios. El declară că a renunțat la cetățenia austriacă și că a obținut împămîntenire ca român de la guvernul revoluționar.

— Așa o fi, domnule, dar guvernul rebel era un guvern nepravilnic și cetățenia dumitale nu era relevabilă ! e de părere Ștefănescu, iar ceaușul îl împinge ușor pe Rosenthal ca să curme vorba.

Cei doi au fost siliți să coboare, după ce s-au îmbrățișat îndelung cu cei care plecau spre o soartă necunoscută. Rosenthal spuse că dacă-i dă voie Maria Rosetti, o va întovărăși frățește pe drumuri de-a lungul Dunării. S-au urcat toți trei

şi cu prefectul în felucă. Numaidecît cei rămaşi au fost duşi cu felucele pe două ghimii, care aşteptau în portul Rusciucului, şi seara au primit poruncă să coboare într-o adîncitură îngustă, acoperită cu rogojini.

Au fost împărţiţi în două grupe. Pe o ghimie se găseau Nicolae, Ştefan şi Alecu Golescu, împreună cu Bolintineanu şi arhimandritul Snagoveanu [C. Aristia, Bolliac şi Grigore Grădişteanu], pe cealaltă ghimie sînt : Bălcescu, C. A. Rosetti, I. Voinescu II, Ion Ionescu, Grigore Ipătescu, Al. Zanne şi Firfiricul. N-au loc să se întindă şi stau jos, ghemuiţi, cu genunchii la gură.

S-a întunecat devreme. Cerul e acoperit de nori, şi jos suflă un vînt puternic dinspre răsărit, şi stă să plouă. Către zece seara au auzit comenzi, ghimiile s-au zguduit şi ei au simţit că pleacă. Din nou au început întrebările chinuitoare : Ce au de gînd turcii cu ei ? Vor asculta de injoncţiunile de afară aruncîndu-i în cazematele cine ştie cărei cetăţi ? Sau le vor da drumul după ce vor ieşi din apele turceşti aşa cum li se făgăduise ?

A început ploaia şi cei din pivniţele ghimiilor îşi văd faţa clar la lumina fulgerelor.

— O, Doamne, în ce noapte fără nădejde am intrat... Vor mai fi zori pentru revoluţie, pentru poporul român ? se aude vocea puternică, dar înmuiată acum de emoţie, a lui Rosetti.

— Frate, unde ne vor duce totuşi ? De ce am plecat cu ghimiile astea, noaptea, împotriva obiceiului turcesc ? întreabă nedumerit Grigore Ipătescu.

Voinescu II este de părere că vor fi duşi în faţa lui Magheru, ca să-l ameninţe că, dacă nu risipeşte tabăra, vor fi ucişi conducătorii ostateci.

Gîndul îi tulbură, dar iau toţi în acest întuneric de moarte, străluminat de fulgere, hotărîrea să-i ceară lui Magheru şi pandurilor să tragă în ei, în ostateci, căci vor să moară toţi, decît ca el să renunţe la lupta pe viaţă şi pe moarte.

— Şi aşa tot nu vom ieşi vii din mîinile lor, murmură Zanne.

Dar vocea lui Bălcescu, fără inflexiuni sonore, totuşi caldă, ca o inimă care se zbate în palmă, arată nădejdea poporului întreg :

— Poate că pentru noi cei pieritori, această beznă grea în care am intrat să fie sfîrșitul... dar poporul nostru va ieși la capătul acestei nopți mai viu și mai puternic de cum a fost.

Încearcă apoi pe întuneric să scoată lopețile ca să se așeze mai bine, dar sînt parcă niște doniţe pe care sînt puse rogojinile, care le slujesc de așternut. După ce încearcă în tot felul, văd că nu-i nimic de făcut și se lipsesc... Nici nu pot închide ochii pînă-n zori, din pricina ploii, care a trecut prin acoperișul de rogojini și i-a udat de tot.

*

Cînd se luminează de-a binelea de ziuă, hainele de pe ei sînt pătrunse de ploaie și găsesc de prisos să mai stea acolo, de vreme ce și așa tot răzbiți sînt. Plouă mereu cu învăluiri ușoare purtate de vîntul încă puternic. Cerul e atît de jos și curge în jurul lor atîta ceață, încît nu văd malurile și nici nu știu unde sînt. Din cînd în cînd se ivesc din negură margini de păduri de sălcii, care lunecă în urmă.

Dar aseară, cu pînzele întinse, au mers bine și, către amurg, cînd vremea s-a îndreptat, văd pe stînga coborînd strîmbe, pe rîpa înaltă, pietroasă, căsuțele mici, acoperite cu olane, ale Șiștovului. Pe partea dreaptă n-au văzut decît din cînd în cînd ochiuri de apă, printre sălcii, din lungul lac al Suhaiei. Zimnicea, dincolo de zăvoiul de sălcii, în sus de rîpa luncii, nu se vede.

Toată noaptea Voinescu II a tușit, și acum, cînd a ieșit pe punte, el, care era cel mai arătos ca înfățișare, este tras la față, cu ochii împăienjeniți, cu buzele arse. E atît de abătut, că pare amețit. Bălcescu știe că i s-au furat la plecare la Cotroceni lucrurile, de către soldații turci, și în timp ce li se aducea masa de seară, pastramă rece, pîine uscată și vin acru, se apropie de el și îi oferă flanela pe care i-o dăduse Costache la plecare.

— Am crezut tot timpul [Nicule], că ești supărat pe mine...

— De ce ?! întrebă mirat Bălcescu.

Fostul secretar de stat ar vrea să-i explice, dar nici el nu știe ce. Are impresia confuză că a făcut rău că a primit să fie secretar de stat în locul prietenului său. Dar nu poate

formula nimic. Aceste vagi păreri de rău sînt la el mai mult o formă de arătare a bolii, a istovirii bruște.

Bălcescu se gîndește, privindu-l îngrijorat, că omul acesta voinic, care se pare că n-a fost niciodată bolnav, se prăbușește ca un copil, dintr-o dată. Îl vede încurcat, dorind să spuie parcă mai mult decît poate. Soarele cade departe în susul fluviului aprinzînd, între ei și el, cerul și nesfîrșite păduri de sălcii.

Nu se va ancora decît dimineața.

A doua zi e o vreme caldă, ca o întoarcere spre vară. Cerul e înalt și parcă de cristal. N-au făcut la lopeți decît vreo trei leghe și s-au oprit în dreptul unui ostrov. A doua și a treia zi la fel. Abia se apropie de Turnu-Măgurele. Așteaptă ceasuri întregi în mijlocul fluviului. Pe subt dealurile de lîngă Nicopole, au fost trași la edec de către șase dintre cei doisprezece soldați din escortă. Și-au lăsat puștile pe ghimii și și-au petrecut peste piept ochiurile de frînghie și se opintesc puternic pe drumeagul de subt rîpa pietroasă. Fiindcă merg pe lîngă mal, apa trebuie încercată mereu, și în botul ghimiei un soldat o măsoară tot timpul cu prăjina.

— *Dobra voda... Dobra voda* [1].

Agronomul Ionescu se apropie de Bălcescu, care sta de ore întregi pe punte. Cu fața lui rotundă, cu ochii mici, care sclipesc de ironie țărănească, nu știi cînd glumește și cînd vorbește serios.

— Și pentru turcii ăștia, care ne-au cucerit, tot boieri sînteni! Ce zici, frate Bălcescule, nu ar fi putut să ne pună pe noi să tragem la edec, nu să ne tragă ei pe noi?

Cel întrebat nu răspunde numaidecît. Îl privește doar în ochi, căci îi place felul acesta de zeflemea amară și mereu atentă la tot ce e în fața lui a prietenului său moldovean, care vorbește însă fără accentul locului.

— Sînt pe lume, după cum vezi, numai stăpîni și robi, chiar cînd robii sînt din neamul cuceritorilor, iar stăpînitorii sînt din neamul cuceriților.

— Un țăran de pe la noi spunea asta mai simplu. El zicea că toți boierii sînt rude... „Se mai ceartă și ei între ei", i-am

[1] Apă bună... Apă bună...

spus cu țăranului meu. „Da, mi-a răspuns el. Se ceartă ca rudele."

— Vă înșelați, amicii mei, interveni cu surîsul lui bălan Rosetti. Vă înșelați. Nu sîntem puși să tragem la edec, ca să nu fugim cumva. Asta este avantajul de a fi arestuit! Și rîde în barba blondă.

Trei căruțe înalte și mici ca niște cutii vin dinspre port în tropotul mărunt al cailor mari, dar costelivi. Într-una din ele sînt două femei cu cearșafuri negre, care le lasă doar ochii afară.

Oameni de pe ghimii ascultă cu plăcere hodorogeala cutiilor pe drumeagul pietros. Au obosit de atîta călătorie pe apă... Peste vreo jumătate de ceas, ghimiile opresc în dreptul unui șuvoi care coboară de pe rîpa pietroasă, plină de rugi și de curpeni și se adună jos într-un șipot, pus de-o mînă milostivă. Li se dă voie să bea apă proaspătă.

Merg ziua întreagă încet, și trudit, întrecuți mult și de care cu boi, care din cînd în cînd îi ajung din urmă. Sînt din zi în zi mai bărboși, mai trași la față, cu ochii în fundul capului.

O parte din ei se mai însuflețesc cu lungi și chiar zgomotoase discuții. Rosetti, cu firea lui expansivă, dă o impresie de vitalitate, care îi mai atîță și-i mai înveselește și pe ceilalți. Încetineala asta este nespus de obositoare și se vaietă cei mai mulți dintre ei că le-au înțepenit oasele pe rogojinile așternute pe grămezile de mici ghiulele, din care un subofițer scoate două-trei de cîte ori ghimiile se apropie de vreun port întărit. Căci ghimiile acestea au și cîte un nenorocit de tunuleț cu ale cărui bubuituri ele salută, după grad, pe pașii comandanți.

Firește că sînt fericiți să stea cît mai mult afară, să se plimbe în sus și în jos pe puntea de trei pași lărgime și douăzeci lungime. Dar în mijlocul fluviului, în susul apei, mersul pare și mai încet. Malurile sînt departe și aproape ziua întreagă același punct e în vedere. Spre partea românească, satele sînt foarte rare, abia se zărește din cînd în cînd cîte o căsuță prin perdeaua sălciilor, căci e malul către care merge revărsarea de primăvară a Dunării, al bălților care se țin lanț. Rareori, departe, dincolo de zăvoaie, la marginea luncii se zărește și cîte o turlă de biserică.

Cîteodată, scurgerea de ape, pe lîngă aceste ghimii, singura mișcare în pustietatea vreunei după-amieze, ametește. Aci

apare puterea nemăsurată și parcă leneșă a fluviului. Între cele două maluri depărtate, întinderea greoaie de ape cu spumări de valuri are o culoare tare pămîntie, tulbure. Luată în palmă, de cel care se apleacă peste marginea ghimiei, este limpede ca apa de izvor.

— Nu mai ajungem nici în trei luni! murmură amărît Zane, care nu mai are colier, ci barbă întreagă, și pe care hainele stau acum ca un sac strîmt.

— Și de ce vrei să ajungi dumneata așa de curînd la temnițele din Bosnia, unde ne duc gealații ăștia? întreabă mirat Rosetti. Nu e mai bine să plutești așa, pe apă, din zori și pînă noaptea, privind zidurile astea de sălcii, admirînd fără lanțuri la picioare, pe punte, apusul ăsta dumnezeiesc al soarelui?

— Nu te bucura prea mult, frate Costache, e de părere agronomul Ionescu, căci tare mă tem că acest frumos apus de soare e semn că se strică vremea.

Cînd Rosetti a pomenit de Bosnia, mai pe toți i-a cuprins amețeala. Sînt urmăriți necontenit de gîndul negru că vor fi aruncați și uitați de toată lumea în cine știe ce temniță întunecoasă și umedă a vreunei cetăți din Bosnia, așa cum a umblat zvonul la Giurgiu. Dar amenințarea ploii, fără adăpost pe ghimiile astea, îi sperie aproape tot atît de mult. Sînt la sfîrșitul lui septembrie, și ploile, dacă vin, sînt ploi reci și nesfîrșite de toamnă.

— *Dobra voda!* se aude monoton strigătul soldatului cu prăjină, cînd trec pe lîngă vreunul dintre nenumăratele ostroave care se țin lanț în lungul fluviului.

Pe un grind puternic cu iarbă păscută în fața unei colibe, pescari bărboși, în zdrențe, strîng de pe pari un năvod întins la uscat. Îi privesc, cu sprîncenele lor stufoase ridicate, cum trec aproape pe subt sălciile ale căror trunchiuri scorburoase se întind, culcate ca niște șerpi umflați peste ape.

După ce au trecut ostrovul care se întoarce în urma lor, mai apucă încă văpaia apusului care a cuprins jumătate din cer. Jos, departe, soarele e acum o amforă ca de argint lichid, cu marginile moi, dar spre golul de sus, în văzduh, văpaia roșiatică a încremenit pe nenumărați nori albi, mărunți, care acum au devenit toți trandafirii... *Dobra voda...*

Ca toți ceilalți, Bălcescu stă către sfîrșitul zilei ore întregi pe punte, tăcut, înfășurat în pelerina lui neagră, gînditor, pri-

vind necontenit, fără ca totuşi să guste nemaipomenita frumuseţe a acestei privelişti a unui fluviu care, aprins de razele roşiatice, prelungi de toamnă, copleşeşte totul cu măreţia lui lichidă şi tulbure. E frămîntat de gîndul greşelilor trecute, de ceea ce rămîne de făcut în viitor. Malul drept al Dunării, pe lîngă care trec mai aproape, este deluros şi din cînd în cînd le închide drumul cîte un perete rîpos, de care tufişuri amestecate se agaţă cu îndîrjire. Malul dinspre miazănoapte care este acum mai departe, în dreapta lor, este mereu şes, plin de zăvoaie şi de ochiuri de lac. Apa fluviului curge nesfîrşit, greoaie, gălbuie, cu şuvoaie mai puternice la locurile uşor îngustate. Cei care privesc nemişcat simt că sînt traşi înapoi.

— *Dobra voda,* strigă monoton ajutorul pilotului, măsurînd apa cu prăjina... Apă bună... Se poate pluti... *Dooobra voda...*

*

Splendoarea apusului se topeşte treptat în negură. Nici nu ştiu cînd au trecut de Turnu-Măgurele, căci n-au fost cu băgare de seamă la schelă. Acum sînt nevoiţi să ocolească un şuvoi puternic, o oglindă argintie care, ieşind dintr-o pădure de sălcii, mai adună ultimele luciri ale amurgului. Toate valurile par acum sucite, întoarse de apele Oltului, care vin prin două braţe largi.

S-a întunecat. Pe malul înalt bulgăresc sînt ultimele nălucire de lumină, iar dincoace apar în umbră licăriri de focuri aprinse. Cei de pe ghimia din faţă, îngrămădiţi la capătul ei, strigă ceva neînţeles la început, apoi dintr-o dată lămurit: „Izlazul".

Dintre ei toţi, singur Ştefan Golescu a fost aci la 9 iunie. Ce erau şi ce gîndeau atunci, acum aproape patru luni, şi ce sînt şi ce gîndesc azi prizonieri în mîna turcilor? Se întoarce către frate-său, care-şi muşcă buzele în barba roşcată, cu fire albe, care-i acoperă acum obrazul.

— Ciudat s-a întors, Niculache, cu noi roata norocului! A pornit de aci, ne-a înălţat pînă la Bucureşti şi de acolo ne-a coborît iar aci, pe drumul ăsta ocolit de ape.

— *Dobra voda...*

Peste încă o leghe, ghimiile se opresc şi aruncă ancora pentru înnoptare.

După cîteva zile de viață de deținuți, sînt toți din ce în ce mai slabi, cu privirea obosită, mai bărboși. Totuși, pe cealaltă din ghimii, viața e uneori ceva mai veselă... Aristia, care s-a resemnat și le face uneori și serviciul de dragoman, le spune toată ziua anecdote, ori le declamă, fie pe dinafară, fie dintr-o carte pe care a izbutit s-o ia cu el. Nicolae, Ștefan și Alecu Golescu (Albu), C. Bolliac, cu barba și mai hirsută, Grigore Grădișteanu și arhimandritul Snagoveanu îl ascultă încîntați... Îl ascultă și căpitanul turc, comandantul escortei. Într-o zi, actorul declamă *Saul* cu atîta foc și patimă, încît turcul se sperie și-l bătu uimit pe umăr :

— Ai înnebunit, tu, bre, dragomane ?

Cartea a căzut în apă, dar ceilalți au rîs cu hohote.

Dincoace, Bălcescu se plimbă, măsurînd puntea de zeci și zeci de ori. Îi privește adesea lung pe tovarășii lui, întrebîndu-se ce se petrece în mintea lor, ce se poate aștepta de la ei pe viitor. Ei, la rîndul lor, îl privesc mirați, cînd îl văd că se uită în susul apei, ori plimbîndu-se ca într-o cușcă, fiindcă ghimia putredă nu are mai mult de douăzeci de pași lungime și vreo trei lățime.

— *Dobra voda... Dobra voda...*

*

Mersul în susul apei e tot mai greu și nu poți scoate nici o lămurire de la căpitanul celor două corăbii. Nu se poate prevedea nici o dată de ajungere undeva, mai ales cu toată încetineala asta, care e aproape nemișcare. Sălcii scorburoase, păduri de sălcii. În dreptul Lompalancei trec încet pe lîngă patru mori negre, toate la fel, ca niște magazii severe așezate în șuvoiul apei. Pe dreapta sălcii, mereu sălcii, și dincolo de zăvoiul luncii, rîpele podișului pe care e, nevăzut, orașul. Portul e pustiu.

Bălcescu stă acum înfășurat în pelerină ore întregi, neclintit, la proră. A slăbit de tot, fața i s-a făcut mai osoasă, ochii îi ard în fundul capului. E mistuit de boală, de oboseală, de toate cîte-i trec prin cap.

Ion Ionescu vine și se așază tăcut lîngă el.

— Oare să fie așa de greu de evadat, frate Bălcescule ?

Bălcescu îl privește lung, surîde cu buza de jos cam mare, dar subțire.

— La asta mă gîndeam şi eu.

Ghimiile stau parcă nemişcate în mijlocul fluviului cu malurile depărtate. Cerul este scămos, norii iau forme de munţi de gheaţă şi de caiere de lînă în acelaşi timp.

Către amiază au înaintea lor o privelişte neaşteptată. De pe mal, spre un mic ostrov ascuns de sălcii, plutesc pe apă numeroase perechi de coarne şi boturi ca smoala. La început nu înţeleg nimic, apoi se lămuresc. O cireadă de bivoli sînt duşi la grind, la păscut. Se lasă uşor duşi de şuvoiul apei, între mal şi ostrov, plutind în apă pînă la bot, domol.

Profeţia meteorologică a agronomului Ionescu s-a adeverit... După-amiază, cerul s-a învineţit treptat, s-a îngroşat, a scăzut din ce în ce şi o dată cu amurgul a început o ploaie rece, mohorîtă.

Ca să-şi cruţe hainele pe care le mai aveau, au fost siliţi să se lase în vizuina acoperită cu rogojini întinse pe lopeţi, să se întindă peste alte rogojini aşternute peste ghiulelele cît pumnul ale ghimiei... Stau acum ghemuiţi cu genunchii la gură. Schimbarea asta a vremii o simt ca o schimbare a soartei lor...

*

A plouat toată noaptea... Rogojinile de deasupra s-au înmuiat ca nişte cîrpe. În vizuina lungă de şase paşi, largă de un pas, adîncă la fel, s-au îmbulzit unul într-altul, simţind fiecare plăcută vecinătatea asta înghesuită, care lasă mai puţin loc picăturilor de ploaie. Toată noaptea Voinescu II a tuşit de parcă i se rupea pieptul. Agronomul Ionescu l-a învelit cum a putut mai bine, a schimbat de vreo două ori locul cu al lui. Nimic nu-l poate încălzi. Bălcescu are un loc prost la marginea cam neacoperită. Simte scurgerea apei ca un fir rece între cămaşa ghemuită, îmbibată de apă, şi şira spinării.

A doua zi pe punte, în ceaţa dimineţii care acoperă apele curgătoare şi malul tot, de parcă plutesc pe mare, toţi sînt cu bărbile crescute în voie, cu feţele trase, cu ochii în fundul capului, nesiguri pe picioare. Au capete ca de monahi.

Cel dintîi pe care îl vede Bălcescu este Voinescu II şi se cutremură. E plin de sînge pe barbă, pe piept chiar, ochii îi sînt în cearcăne negre. Îşi aminteşte de începuturile de la închisoare şi se cutremură. Se hotărăşte să-i vorbească...

Magheru are de vorbit cu Axente Sever

Se întîlniseră doar la Grebleşti, pe partea astălaltă a Oltului, mai jos de Cîineni, fiindcă Axente Sever ocolise, căci nu voise nicidecum să treacă prin vamă. În aceste vremuri tulburi, în Ardealul pîrjolit de revoluţie, nimeni nu era liniştit nici dacă se închidea în casă. În drum nu ştiai cu cine te mai întîlneşti, căci românii, ungurii şi saşii necontenit se asmuţeau unii pe alţii. Din nimica toată, un sat întreg era cu mîna pe furcă şi topor. Ardeau casele nevoiaşilor, erau pîndiţi oamenii pe la răscruci, se adunau mulţi în taină şi puneau la cale.

Cele două stăpîniri în duşmănie, cea imperială şi cea ungurească, se înfruntau cu orice prilej, ba acum, în urmă, voiau cuvînt şi românii.

În această zi de septembrie, era în 22, şedeau faţă-n faţă, la masă, în odaia curată a preotului din sat. Fiul lui Magheru, care se dusese să-l aducă de la Sibiu pe dascălul ardelean, mîncase repede, ca să-i lase singuri. Magheru nu vrea ca Axente Sever să fie stînjenit, cerîndu-i-se să vorbească faţă de un al treilea. Dar nici aşa profesorul ardelean nu vorbea. Cu ochii căprii, rotunzi, subt bolta puternică a frunţii, cu obrajii lungi mărginiţi de barba neagră-arămie, luată cu briciul în faţă, mînca tăcut cu amîndouă mîinile, aşezînd cu cuţitul porţia de jumări de ouă pe furculiţă, pînă o umplea bine. Axente Sever era hotărît să nu mai treacă munţii înapoi supărat pe membrii Guvernului provizoriu, fiindcă în loc să declare fără alte formalităţi cetăţeni români pe toţi profesorii ardeleni care luaseră parte la revoluţie, se apucase să-i încetăţenească unul cîte unul, umblînd cu formalităţi. În iulie, mai toţi aceşti dascăli, şi Laurian, şi Roman, şi Vasile Maiorescu plecaseră mînioşi acasă, peste munţi. Rămăseseră doar trei inşi şi, între ei, Coriolan.

Magheru fu uimit de această năzbîtie a celor din Guvernul provizoriu şi acum îi propusese limpede lui Axente Sever să vie în tabăra de la Rîureni ca să ia comanda corpului de voluntiri. Răspunsul omului din faţa sa întîrzia. Era între ei o tăcere grea. După ce gustă dintr-o aripă de pui, după ce adună firimiturile de pîine de pe masă şi le aşeză cuminte lîngă sol-

niţa de lemn, Axente Sever puse el o întrebare, la care parcă se hotărîse greu :

— Dacă vin armatele împărăteşti împotriva dumitale ce ai de gînd să faci, domnule gheneral ?

— Mă bat ! fu scurt răspunsul. Şi după un timp, Magheru reveni tot atît de scurt : Te mai întreb încă o dată... Vii cu noi ?

După ce mai bătu puţin, pe gînduri, cu degetele în masă, dascălul răspunse :

— Cred că nu voi putea, domnule gheneral... Am de lucru şi acas' cu ai mei.

— Dar eu aştept să veniţi, să luptaţi alături cu noi, dumneata, cu toţi ai dumitale...

—Apoi mă tem că ei n-or veni... Sînt multe de făcut şi la noi acas'... Avem de furcă acolo cu ungurii...

Acum Magheru se întunecă la faţă şi rămase tăcut îndelungă vreme.

— Nici asta nu e bine, domnule profesor. Noi trebuie să mergem împreună cu ungurii, nu împotriva lor !

Ochii dascălului ardelean se umplură de scîntei şi se rotiră în fundul orbitelor.

— Asta cîtu-i lumea nu va fi ! Nu-i chip de înţelegere între noi şi ei.

— Eu zic că trebuie să facă şi ei anumite concesiuni, trebuie să le faceţi şi dumneavoastră. Ce Dumnezeu, şi unii şi alţii luptăm pentru libertate. Am auzit că ei au şi făcut unele propuneri.

— Ungurii nici nu vor să audă de libertatea noastră... Nu ne vor ca naţiune de sine stătătoare şi ca parte întregitoare a Transilvaniei. Tot ceea ce ne făgăduiesc este o autonomie comunală.

— Vor mai lăsa şi ei desigur din pretenţiile lor...

— Apoi că aci nu încape tocmeală, cînd îi vorba de fiinţa neamului !

— Trebuie să mai stăm totuşi de vorbă cu ei... Trebuie puţină înţelegere şi dintr-o parte şi dintr-alta.

— Cine caută azi, în Transilvania, o înţelegere cu ungurii este un om mort... Bătrînii s-au dus la fund. Conducerea poporului a trecut în mîna celor tineri, a cărturarilor de azi. Eu sînt printre cei mai bătrîni dintre ei... Iancu — Avram — nici n-a împlinit douăzeci şi cinci de ani. Ăsta are foc în vine...

— Crezi că dacă ar fi cineva acolo ca să arate greşelile care se fac, şi dintr-o parte şi dintr-alta, nu s-ar putea...

Dar dascălul aruncă pe masă cuţitul pe care-l învîrtea.

— E prea tîrziu, domnule gheneral. Ungurii fac mari pregătiri de război. Au obţinut o dietă proprie care s-a deschis la 5 iulie la Poszoni... Au acum un minister al lor, subt preziden̦ta lui Bathyani [1].

— Cine-i Bathyani ăsta ?

— Nu are cine ştie ce însemnătate. Conducătorul lor adevărat este Kossuth [2], ministrul Finanţălor. Au făcut o armată mare a lor, de honvezi, care are de gînd să lupte cu imperialii... Pînă atunci luptă cu sîrbii, cu croaţii şi cu noi, românii, ca să ne aducă la ascultare subt ei. Nemeşii nu vor alte naţiuni libere în Ungaria decît pe unguri...

— Şi dumneavoastră ?

— Apoi noi ne cam pregătim şi noi... Şi se ridică în picioare.

Acum îşi dădu seama cu adevărat Magheru de schimbarea în îmbrăcămintea lui Axente Sever. Purta tot redingota de dascăl, dar subt ea avea şerpar lat de muntean, cu două pistoale... Avea nădragi lungi şi strînşi pe picior, vîrîţi în cizme scurte, în locul pantalonilor şi ghetelor.

— Ce pregătiri faceţi ? Eu nu ştiu nimic...

— Apoi fiecare ţinut va da o legioană de români.

— Faceţi o armată românească ? Ei, asta nu e rău.

— Da, o armată... Fiecare legioană va fi comîndată de un prefect. Tribunii vor comînda cîte o mie de oameni, iar centurionii cîte o sută...

— Asta-i o organizaţie cam veche... ca pe vremea romanilor, spuse Magheru, cu un zîmbet indulgent.

Dascălul reluă dîrz, cu vinele pumnului ieşite :

— Aşa, ca pe vremea romanilor, că la ei a fost obîrşia binelui. Numai aşa ne-om mîntui.

Ieşiră în ceardacul mic de lemn al casei, împodobit cu lupidragi.

---

[1] *Ludovic Bathyani* (1806—1849) — om politic maghiar, preşedintele primului Consiliu de Miniştri în 1848.

[2] *Lajos Kossuth* (1802—1894) — om politic maghiar, conducătorul mişcării revoluţionare din 1848 pentru eliberarea Ungariei de sub jugul habsburgic.

...Soarele trecuse de partea cealaltă a Oltului, spre Voineasa, și din toate părțile veneau răsfrîngeri de raze și o mireasmă dulce de fîn copt. Era o tărăgănare dulce de plaiuri în jos, spre Sălătruc.

Înainte de a încălica pe calul priponit de un prun în fundul livezii, Axente Sever întrebă posomorît :

— Aci gîndesc mulți așa ca dumneavoastră, domnule gheneral ?

— Da... sînt destui... Ar trebui să se găsească și la dumneavoastră oameni care să se gîndească la o înțelegere cu ungurii !

— Mă tem că dacă s-or găsi din aceștia, vor fi uciși cu pietre de nație... Poate că și sînt, dar nu mai au curajul să vorbească.

— Rău, foarte rău ce se întîmplă, frate Axente... Aceste două nații, români și unguri, sînt făcute de Dumnezeu să meargă împreună. Și iată că nu mai e ascultat nici gîndul lui Dumnezeu. O să pătimim multe, și noi, și ei, din pricina asta ! M-ai întrebat dacă mai sînt și alții care să gîndească așa, aci, la noi... Pot să spui că am primit un îndemn de la Nicolae Bălcescu și Ion Ghica să trec, în cazul cînd nu voi putea ține lupta cu armatele împărătești, cu oștirea mea în Ardeal și să lupt alături de unguri !

Fața dascălului se subție și mai mult, căci obrajii i se crispaseră. Gura nu mai era decît o dungă severă a buzelor. Nu răspunse decît după ce se ridică în șa, cu dîrlogii în mîna stîngă :

— Să nu faceți asta, domnule căpitan-gheneral... Nu puteți lupta alături de unguri împotriva noastră !

Magheru simți că i se înfige un cuțit în inimă. Își aminti de vorbele lui Bălcescu : „Dacă ungurii și românii nu se înțeleg, se vor trage unii pe alții în mormînt".

După ce se despărțiră, puțin zăpăcit de această întrevedere, Axente Sever, întorcînd calul în loc, mai spuse o dată :

— Să nu faceți una ca asta, domnule căpitan-gheneral !...

Apoi dete pinteni calului și dispăru după un pîlc de aluni, de un verde dulce. Avea să treacă prin pădure... peste o curmătură a muntelui... Dincolo, pe malul Oltului, în casa preotului din sat, îl așteptau soții lui, cu care venise întovărășit de la Sibiu. Nu-i spusese lui Magheru că el și fusese ales prefect al legiunii a șaptea.

De-a lungul Oltului — care-şi izbea necontenit valurile năvalnice, nisipii în patul de stînci dintre munţii împăduriţi în care era aproape gîtuit — Magheru se frămîntă tot timpul. Pînă la urmă înţelese că nu e decît o singură dezlegare... Să lupte aci, în ţară! Peste munţi nu poate trece. Jumătate din posibilităţile pe care se bizuia în planurile lui erau deci pierdute. Alături de el, pe un murg pintenog, sublocotenentul Magheru căuta să se ţie în pas cu trapul mare, săltat, al voinicului armăsar vînăt, spătos, un dar al colonelului Solomon, pe care călărea tatăl său. Nu îndrăznea să-l întrebe nimic. Îl vedea adîncit în el însuşi şi bănuia că întrevederea cu Axente Sever n-a îndreptăţit nădejdile puse în ea. În dreptul mănăstirii Cozia se întîlniră cu batalionul căpitanului Teologu, care pornise de dimineaţă în marş spre gura Lotrului... Avea să se întoarcă noaptea într-un exerciţiu de luptă. După ce primi raportul comandantului, Magheru îi dădu poruncă să se întoarcă din drum, să treacă Oltul pe la Călimăneşti şi să se îndrepte spre Curtea-de-Argeş. Acolo să aştepte un nou ordin din partea lui. De altfel, Teologu îi întări zvonul, cunoscut din ajun, că armatele imperiale se îndreptau pe trei coloane spre Slatina, Piteşti şi Cîmpulung. El ocupase Slatina, Piteşti şi Cîmpulungul, dar cu forţe mici, aşezînd o rezervă la Curtea-de-Argeş, pe care vrea s-o întărească acum cu batalionul căpitanului Teologu. Firește, luptă de front nu avea să dea. Însă era bine să provoace o încetineală a înaintării duşmanului prin aceste mici concentrări, despre care ştia că se va duce vorba, umflîndu-se realitatea.

Îl trimise pe fiu-său în tabără să vadă cum merg lucrurile şi să vie să-i raporteze dacă e nevoie de prezenţa lui. Altfel era hotărît să rămîie acasă pînă către orele cinci.

Îşi adusese întreaga familie şi locuiau împreună la vreo doi kilometri de tabără, într-o căsuţă de ţăran înstărit, lîngă Schitul Troian. Aveau trei odăi în rîndul de sus, care dădeau toate pe un pridvor îngust de lemn, şi acest pridvor era acum un prilej de spaimă neîntreruptă pentru el, căci avea un copil de un an care învăţase să meargă de timpuriu şi acum oricînd putea să iasă, scăpînd supravegherii, în ceardac şi să cadă, zdrobindu-se de prundişul cu care era pietruită curtea. Scara dreaptă

și cam îngustă care urca în pridvor era și ea o primejdie și mai mare.

Însurat prea de tînăr, la douăzeci de ani, mai mult fără voia lui, Magheru nu cunoscuse bucuriile vieții de familie. Căpitan de panduri de pe la douăzeci și unu de ani, mereu laolaltă cu oamenii lui și mereu în hărțuieli cu başbuzucii de la Vidin și de la Ada Kaleh, venind acasă mai mult iarna, nici nu știuse cum se făcuseră mari băiatul și cele două fete. Cei mai mulți părinți tineri cred că copiii cresc singuri, în mod firesc, cum cresc pomii în grădină și că nu e motiv de neliniște în a aștepta ca ei să devie adolescenți, fără nici o altă grijă decît a le asigura cele de-ale mîncării și adăpostul unei odăi. Tîrziu, aproape de patruzeci de ani fusese amarnic lămurit de nesocotința lui, cînd îi muri una dintre fete, mai mult din greșelile celor din jurul ei. Zguduit de această cumplită încercare pentru el, i se schimbase și firea. Sentimentul unei răspunderi pe care nu-l avusese la timp, dintr-un soi de neatenție, dintr-o prejudecată, acum îl apăsa și îi tulbura uneori nopțile. Se însurase a doua oară, abia cu doi ani înainte, cu o bucureșteancă dintr-o familie Caramanlîu, o fată tînără, vioaie, și în unele împrejurări foarte promptă și justă în judecată, dar prea spontană, prea necugetată alteori. Toată numai inimă. Singurele motive de neînțelegere cu ea erau doar din pricina copilului, dar erau atît de grave, că uneori ajungeau la certuri crîncene. Sentimentul de răspundere pe care nu-l avusese pentru cei trei copii mai mari îl avea acum cu prisosință, ajuns pînă la un fel de spaimă, pentru această mică făptură, cu ochii umezi, negri și înțelepți, cu gura fragedă ca o floare.

Cu vreo cîțiva ani mai înainte văzuse, întîmplător, în casa paharnicului Dedulescu, jucîndu-se împreună cu alți veri ai lor, pe copiii maiorului Lăcusteanu, toți foarte vioi și zburdalnici, afară de unul, mic și cocoșat, care nu putea lua parte la jocurile celorlalți. Avea cei mai frumoși și mai triști ochi pe care-i văzuse pînă atunci Magheru. Resemnarea acestui copil era fără margini și trezea un sentiment de dureroasă simpatie în oricine îl vedea atît de cuminte și de nefericit. I s-a spus că fusese scăpat din brațe de doică și se lovise rău în șira spinării încă din primul an al vieții... Nu era vinovat cu nimic, el, și toată mica lui viață era distrusă din greșelile și nebăgarea de seamă a celor care ar fi trebuit să-l apere, care trebuiau să înțeleagă ce răspundere au cînd e vorba de un copilaș care nu se

poate apăra nici cît un pui de găină, şi cînd întîmplările sînt definitive, ca moartea.

Trecu în trap săltat de crîngul de arini şi intrat prin poarta deschisă, dădu armăsarul unui soldat şi urcă grăbit scara cea dreaptă, fără sprijinitoare, ca de pivniţă, căci auzea ţipetele copilului.

Era înconjurat de soborul mamelor lui, cum spuneau ele în glumă, de soborul ţaţelor, cum spunea mînios, uneori, Magheru. Erau mama copilului, mătuşa lui, adică fata generalului, şi Maria Marghiloman, prietena lor, soţia căpitanului de la Craiova, fratele lui Nae Marghiloman, acum colonel intendent al oştirii de la Rîureni.

Auzind treptele scării trosnind sub paşii voinici ai soţului ei, Maria Magheru se crispă toată. Nu putea îndura privirea lui rece, cînd o socotea vinovată. Şi acum, cu nimic nu putea potoli nici ea, nici celelalte două, ţipetele copilului, care de cîtva timp era bolnav, avea fierbinţeli, nu mai mînca, avea tulburări intestinale, nu mai dormea decît foarte greu şi plîngea într-una.

— A venit nebunu ! spuse Maria Marghiloman.

General iubit de ostaşii săi şi stimat de o ţară întreagă, judecător cu mult prestigiu, Magheru era de multe ori pentru aceste femei, dar numai cînd erau între ele, „nebunu"... Nu-i spunea aşa, e drept, decît Maria Marghiloman, care era mai în vîrstă decît cele două, dintre care nici una nu trecea de douăzeci de ani şi care, iubeaţă de felul lei, nu se prea speria de bărbaţi chiar cînd erau comandanţi de oştire. Ceea ce le înfuria şi, mai grav, le jignea într-un mod dureros pentru ele, era că băieţaşul se potolea cum îl lua în braţe tată-său. Se simţeau nu numai în ele însele jignite, ci şi ca reprezentante al tuturor femeilor din lume de pînă atunci, ca şi a celor din prezent, că nu puteau domoli acest pumn de băieţaş bolnav. Cînd discutau în mod obişnuit, fiecare avea dreptate în felul lui, susţinînd cu tot felul de argumente ceea ce făcea (căci erau şi fapte, nu erau numai vorbe), iar rezultatele nefiind în genere vădite pe loc, nu se putea şti cine are în definitiv dreptate. Dar liniştirea asta, instantanee, totală a băieţaşului le uimea şi le mînia oarecum. Atît de nemărginită este vanitatea oamenilor, încît se părea că într-un anume fel, ele parcă ar fi vrut ca băieţaşul să nu se potolească, numai să nu creeze o suspiciune, îndreptăţită, a tuturor mijloacelor lor ancestrale de a creşte copii. Acum, de un ceas, fiecare îl legănase puternic în braţe, înfăşu-

rat în plăpumioară, încercînd cu deznădejde să-l adoarmă, iar el, neam. Ţipa din ce în ce mai tare. Era vînăt la faţă, şi Maria Marghiloman le speriase şi mai rău, spunîndu-le că băieţii, spre deosebire de fetiţe, nu trebuiesc lăsaţi să plîngă, fiindcă se îmbolnăvesc de vătămătură.

Magheru, în tăcerea vinovată a femeilor, luă copilul în braţe, care se potoli într-o clipă. Îl ţinu cu o mînă petrecută pe subt trupuleţul lui plăpînd, pe care-l simţea cu toată făptura lui de voinic, dar mai ales îşi dădu seama că şi copilul îi simte trupul lui de uriaş liniştit, sigur de el. Era un soi de transfuzie de linişte şi calm, care făcea ca pe loc băieţaşul să se împărtăşească din liniştea nemaipomenită a tatălui său, oricît de bolnav ar fi fost. Dimpotrivă, femeile, exasperate, agitate, speriate, într-o panică provocată de orice semn de boală a copilului, îi treceau şi lui periculoasa lor zbatere. Liniştea asta a lui Magheru nu se transmitea numai acestui copilaş, ci tuturor celor din jurul său, cînd se aflau în clipe grele, hotărîtoare. În încăierările cu turcii, cînd cei mai îndrăzneţi simţeau că le bate inima prea repede, toate privirile se întorceau spre el. Era liniştit, nu spune o vorbă, ci numai îşi muşca gînditor mustaţa, căutînd în mod vădit o dezlegare situaţiei grele. La Sineşti, într-o vreme, bătălia era ca şi pierdută. Oamenii lui se retrăgeau cu ochii rătăciţi, gîfîind, cu obrajii întinşi de spaimă, gata să fugă. Magheru, înţepenit locului, nu spunea o vorbă. Îşi muşca gînditor mustaţa, ca şi cînd n-ar fi văzut şi n-ar fi ştiut nimic. Oamenii se adunau în jurul lui, cu inima la gură. Pe urmă a spus doar atît, ca şi cînd n-ar fi fost nimic altceva : „Voi, romanaţenii, vă urcaţi în turla bisericii şi împuşcaţi de-acolo ; cei care rămîn jos, [trag] de după morminte. Noi ne întoarcem jos la vadul rîului, dar încet, prin pădure, ca să nu fim văzuţi. Ne lăsăm în spatele turcilor, care înaintează acum !“ Au prins cîteva sute de inşi, au măcelărit alte cîteva sute... Asta i-a adus nu numai încrederea fără margini a oamenilor lui, care avea să devie încrederea întregii ţări, dar şi Ordinul Sfîntul Sava şi un grad în armata rusească, deşi era atît de tînăr.

— Ce i-aţi dat azi să mănînce ? întrebă el liniştit, dar apăsător.

Maria Marghiloman ţîşni furioasă :

— Să nu te mai amesteci, domnule general, pînă şi în mîncarea copiilor... Vezi-ţi de soldaţii dumitale şi lasă-ne pe noi, care am crescut copii, să facem ce ştim... I-am dat supiţă de

pasăre şi griş cu lapte, ce vrei să dai de mîncare unui copil de un an ?

Magheru văzu sticla cu lapte. Nu voiau să-i dea în ruptul capului copilului să bea apă.

— Şi ce ? Tot nu i-aţi dat apă să bea ?

Maria Marghiloman izbucni furioasă.

— Auzi, copil de-un an, să-i dai să bea apă... Unde s-a mai pomenit asta ? Să-i arzi stomacul !

De frică să nu-i strice stomacul, i-l atrofiau.

— De ce să nu-i dai, dacă trupuşorul lui cere asta ? De ce să nu-i dai, dacă-i place ?

— Auzi, unde s-a mai pomenit asta, să dai unui copil ce-i place lui ? Cine nu ştie că dacă stai să-i dai ce-i place lui unui bolnav, ce-ţi cere el, îi faci rău ? Vrei să îmbolnăveşti copilul ?

— Nu-i totuna un copil cu un bolnav... E o nebunie ce faceţi voi... Un bolnav e un ins pervertit care, fiind silit de unii să primească ceea ce voiau alţii, a ajuns să aibă gusturi pervertite, să nu mai ceară uneori ceea ce îi face bine, ci, dimpotrivă.

Într-adevăr, bizuite pe o logică placabilă, femeile transformau fraza gîndită : „Dacă-i dai unui copil mic ce-ţi cere, uneori poate să-i facă rău", în gîndirea că „orice-ţi cere un copil mic îi face totdeauna rău" şi toată purtarea lor era cu o logică pervertită, de fier, dar pervertită, urmarea acestei gîndiri.

Orice îi făcea plăcere copilaşului li se părea reprobabil. Dacă băieţaşul era prea vioi şi alerga fericit, cînd pe picioruşe, cînd de-a buşilea, ele îl opreau speriate şi-l culcau silnic în pat.

— Cum o să-l las să alerge ? Ce, vrei să obosească şi să se îmbolnăvească ?

Dacă vrea să doarmă liniştit, îl zgîndăreau, îl sileau la joacă, fiindcă era prea moale.

Cînd copilul se dezgolea, dînd cu deznădejde din picioruşe şi plîngea, ele îl legau strîns în plăpumioară.

— Doamne fereşte, ce, vrei să răcească băiatul ?... spunea Maria Marghiloman cu o spaimă care le mobiliza şi pe celelalte două, şi toate zoreau să-l înfaşe.

De altfel, şi cu legănatul era o poveste. Copilul plîngea tot timpul în braţele lor, care-l legănau cu rîndul, îndîrjite, tocmai fiindcă, dîrdîindu-l aşa, îl împiedicau să aţipească. Cînd tată-său, în loc să-l bîţîie în braţe, îl aşeza în leagănul lui, adormea îndată. Liniştit, dar cu obrajii traşi, Magheru strigă de pe pridvor soldatului :

— Niță, adu ceapă și sare ! Adu și o sticlă cu apă !

Femeile înmărmuriră. Ioana Magheru dădu un adevărat răcnet :

— Vrei să dai copilului iar ceapă cu sare ? Îl omori !

Maria Marghiloman fierbea :

— Auzi ? Copil de un an să-i dai ceapă cu sare ? Unde s-a mai pomenit... Orice mamă care te-ar auzi s-ar cruci. Dumnezeule, de ce s-or fi amestecînd bărbații ăștia unde nu trebuie...?

— Nu știu la care mame te gîndești, spuse apăsat generalul. Eu știu nenumărate mame care fac cîte zece-doisprezece copii, și-i îngrijesc atît de bine, că le rămîn în viață cîte trei-patru !

Asta cam așa era... Familiile aveau foarte numeroși copii, asta și pentru că igiena de atunci era atît de rudimentară, încît căutau să biruie măcar cu numărul.

— Tăticule, interveni și fata lui, lasă mai bine să-i dăm picăturile doctorului Spoter, și-i întinse sticluța cu o doctorie gălbuie.

Magheru i-o smuci din mîini și-o aruncă pe fereastră, în curte.

Cînd soldatul apăru în prag cu o tavă pe care erau cîteva cepe zdrobite cu pumnul, solnița, o sticlă cu apă și un păhăruț. Maria Marghiloman se repezi să-l îmbrîncească afară, dar în clipa aceea obrajii generalului se făcură albi de furie... Știau că mîniile lui nespus de rare erau groaznice... Femeia încremeni și deveni și ea albă, căci și mîniile lui Magheru se transmiteau, înghețînd pe cei care îl supărau... Ieșiră toate trei, năuce de spaimă.

*

Peste cîteva clipe priveau înciudate de la fereastră : generalul și copilașul ședeau amîndoi pe treptele casei, unul lîngă altul, la soarele cam arzător al după-amiezii de septembrie. Băiețașul mușca, atît cît îl ajutau cei cinci dințișori, din foile de ceapă înmuiate și lua din solniță sare, cu pumnișorul lui, dar lua cît o linguriță de sare odată, pe care o înghițea surîzînd, fericit.

— Mănînci sare cu pumnul, ai ? îl certa cu o nesfîrșită duioșie căpitanul-general. Na, bea și apă, măgărușule... Și-i ducea la buze păhărelul din care copilașul sorbea cu lăcomie și mai

lăsa să i se prelingă și pe bărbia cît un boboc de trandafir alb de mică Bea, măi ! Pentru tine răspund eu...

Așa i-a găsit căpitanul Marghiloman, trimis de colonelul Pleșoianu de la Craiova ca să-i comunice că divizia lui Mehmet se apropie de oraș, cerîndu-i să-i dea porunca ultimă, hotărîtoare.

Solul englez

La cancelaria taberei, în seara de 27 septembrie, așteaptă ofițerii în tinda cea mare a casei țărănești de munte. Într-o odaie care este biroul lui Magheru. acesta și cu [Grant], secretarul consulului englez Colquhoun, închiși singuri, au discutat toată după-amiaza foarte aprins. Nimeni nu știe despre ce e vorba anume. Către șase seara au chemat un soldat să aprindă lampa de petrol. Grant este foarte iritat, nemulțumit de cum a decurs convorbirea. Înțelege că e oarecum concediat. Înainte de plecare, totuși, spune, luîndu-și pălăria și pardesiul :

— Atunci, răspunsul dumneavoastră la scrisoarea lui mister Colquhoun. domnule general-șef, este...? și așteaptă precizarea.

— Este în acel plic pe care vi l-am înmînat, vine răspunsul puțin repezit.

Grant, încurcat, mergînd spre ușă [se întoarce și zice :]

— La revedere, domnule general-șef !

Dar în prag se întoarce [din nou] și mai încurcat, apoi spune brusc :

— Domnule general-șef, îmi este îngăduit să cunosc și eu răspunsul dumneavoastră ?

Magheru închide cu gîndul în altă parte călimara.

— Îl veți cunoaște la București, unde desigur mister Colquhoun vi-l va comunica !

Grant, nervos, nemaiștiind ce să facă, simțind că nu și-a îndeplinit misiunea, s-a aprins la față și se frămîntă pe loc.

— Îngăduiți-mi să vă spun că e necesar să-l cunosc încă de pe acum, chiar din această clipă !

Magheru tace îndelung, apoi ridică din umeri. E îmbrăcat cu spenterul lung ca un mundir, încins cu sabie.

— Ei bine, i-am răspuns consulului englez ceea ce ţi-am spus şi dumitale, care eşti secretarul său ! Îl priveşte drept în faţă : Tabăra de la Rîureni nu poate fi desfiinţată. Eu nu pot trimite acasă opt mii de oameni care au venit hotărîţi să lupte pentru patria lor.

— Veţi lupta cu armatele imperiale ? E cu putinţă ? întrebă secretarul englez uluit.

— Noi am primit această sarcină de la guvernul ţării şi de la soldat pînă la general înţelegem să ne facem datoria.

Grant aruncă jos pe podea pardesiul şi pălăria pe care le ţinea în mînă. Apoi se întoarce îndîrjit, revoltat, spre Magheru :

— Domnule general-şef, este o luptă absurdă ! Reia apoi cu alt ton oarecum stăruitor : Cu opt mii de oameni nu poţi lupta împotriva a două imperii. Diviziile lui Kerim-paşa, care se îndreaptă spre dumneavoastră, nu sînt decît un început. Nu aveţi nici o urmă de şansă !

— Şansa este totdeauna de partea celor care apără o cauză mare. O vom sili să fie de partea noastră...

Ochii mari, negri ai lui Magheru privesc undeva în vag.

— Vă luaţi o răspundere care depăşeşte umerii unui om ! e de părere Grant, care se plimbă acum agitat prin cameră.

În faţa casei ţărăneşti, spre seară, s-au adunat un foarte mare număr de ostaşi, fiindcă pînă la urmă s-a aflat despre ce este vorba. Nu spune nimeni o vorbă. Ard cîteva facle. Toţi aşteaptă cu figurile încruntate. Numai cînd Ion Firu spune unui vecin :

— Aşadar, frate, vor să desfiinţeze tabăra şi să ne trimeată acasă ? se aprinde vorba ca de la iască şi se aud numeroase protestări.

— Asta-i acum !... Cum o să desfiinţeze tabăra ? !

Simion lămureşte pe cel care protesta mai viu :

— E aici, înlăuntru, un englez care a venit cu o scrisoare de la stăpînirea lui.

Acum încep toţi să strige şi să ameninţe. Nimeni nu vrea să audă de desfiinţarea taberei.

— Să-l dea pe inglezul ăsta pe mîna noastră, să-l învăţăm noi să să mai amestece în treburile altora, spune Restea Nedelcu, proptindu-şi nasul mare în văzduh.

— Să plece inglezul ! strigă unul ascuţit, şi mulţimea reia cu vuiet : „Să plece inglezul..."

Discuția între cei doi a ținut apoi toată noaptea. În zorii zilei se cunoaște că cei doi au fost cînd unul, cînd celălalt mai impetuos. Acum amîndoi par obosiți. Magheru mai ales pare abătut, „dislocat" psihologicește. Grant simte că a cîștigat partida.

— Nu are nici un sens să executați ordinele unui guvern care nu mai există ! Bălcescu, Alexandru Golescu și toți ceilalți sînt arestați.

— Au fost înlăturați în mod ilegal de către comisarul turc Fuad, care a intrat într-un oraș fără apărare, pe care l-a jefuit și l-a devastat, umilind în mod bestial populația.

— Și totuși turcii vă vor binele.

— Ostașii care au fost atrași în cursa din Dealu Spirii în acea zi de 13 septembrie ne-au arătat ce înseamnă binele turcesc ! Dar ei ne-au învățat mai ales cum trebuie să discutăm cu generalii trimiși de sultan.

— Vorbiți mereu ca un general care nu-și poate stăpîni sabia, nu ca un om politic cu răspundere.

Magheru se întoarce spre el obosit, într-o ultimă încercare :

— Și dacă totuși nu vom desființa tabăra ? Dacă vom lupta ?

— Vă repet ceea ce v-am spus : veți face să izbucnească aci în răsăritul Europei un război nefericit pentru patria dumneavoastră. Un război pe care Anglia nu-l poate accepta în nici un caz acum. Nu puteți tîrî țara dumneavoastră într-o aventură care o poate duce la un masacru inutil.

Magheru tace îndelung la masă, cu fruntea sprijinită în palmă. Se gîndește că nu se poate bizui pe ardeleni, că nu poate totuși să lupte alături de unguri. După un timp se ridică gînditor, se încinge cu sabia și iese urmărit cu neliniște de Grant. Apare în cerdacul casei. Șovăie. Nu poate să vorbească. Toată tabăra aleargă spre el. S-a făcut o tăcere de mormînt. Toți așteaptă încordați. Cu o voință zdrobită, Magheru vorbește :

— Ostași, ofițeri, panduri ! Împrejurări mai presus de voința noastră ne cer să desfacem tabăra, să ne împrăștiem...

Toma îl întrerupe cu o voce tunătoare :

— Nu putem să ne întoarcem acasă.

Se înalță pînă la cer vuietul de aprobare al ostașilor, al voluntarilor, al pandurilor.

Magheru, gîndindu-se la el însuși, continuă :

— Acasă, cei care puteți merge acasă ! În largul lumii, ceilalți sortiți pribegiei !

— Țara ne-a chemat la luptă, nu ne-a chemat la văicăreală, căpitane-general, strigă Ion Hîru, pe care nimeni nu-l mai recunoaște, așa e de schimbat, de dîrz.

Apare în ceardac în spatele lui Magheru, care nu-l vede, Grant.

E întîmpinat cu vociferări furtunoase de către mulțime, cu strigăte de amenințare, cu brațe agitate furios. Magheru întoarce capul și, cînd îl vede pe Grant în spatele lui, îi face semn să dispară. Vuietele mulțimii îl întovărășesc pe acesta pînă ce dispare din ceardac. Apoi Magheru continuă cu voce îndurerată :

— Frați ostași, înțelegeți durerea mea, nu mai răsuciți și mai mult cuțitul în rană. Credeți-mă, va veni o zi cînd patria va avea iar nevoie de noi ! Fiți gata pentru acea zi !

A doua zi toate armele fură împărțite oamenilor să le ia cu ei acasă. La fel toată muniția. La ora 12, Oreaptu le arată lui Magheru și lui Pleșoianu, care venise de la Craiova, o cocioabă cu cîțiva pumni de praf de pușcă și cîteva arme stricate. Era tot ce avea să mai rămînă din tabără...

Iei cazanul de pe foc... el tot mai fierbe și singur

Cei treizeci și patru de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău părăsiseră tabăra de la Rîureni aproape cei din urmă... Îi tot ținea lacom în loc Simion, care nu se îndura să mai lase ceva în tabără și se certa cu polcovnicul Marghiloman pentru toate fleacurile. Acesta primise poruncă de la Magheru să împartă toate armele bune, puști și pistoale, la panduri și volintiri, iar cele stricate să le adune toate într-o colibă și să facă o listă amănunțită de toate pe care le lasă, pe categorii, după stricăciuni, să arate amănunțit și ce praf de pușcă și ce patroane lasă... ca să fie descărcate în regulă... Simion, băgăreț de felul lui, nu se lasă, și după ce căpătă înapoi cei șase cai pe care nu-i slăbise o clipă din vedere, cum și căruța, că puștile

și pistoalele le păstraseră, mai izbuti să scoată de la Marghiloman, care era furios și spunea că el nu poate să dea arme pentru niște volintiri care sosiseră în ultima zi, dar asta era minciună, căci ei făceau mușchi de nouă zile, treizeci de pușți bune pentru cei de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău. Pentru pulbere și patroane se certase țigănește cu un căpitan de panduri și tot izbutise pînă la urmă să aducă un butoiaș și un sac [cu] gloanțe mai mult decît oricare alții...

— Asta e o avere, mă, ce știți voi... Dă ce să le lăsăm turcilor ?

Nu le lăsară turcilor, că le cereau alți volintiri.

Așadar plecară miercuri pe înserate... Era senin sticlă și răsărise o lună nouă ca o seceră mică de aur pe cer... Se opriră după miezul nopții la Șuici, unde găzduiră toți la un han, care în odaie, care în podul cu fîn, iar Simion în ieslea cailor... că n-avea încredere în nimeni.

Porniră la drum de dimineață, grămadă toți, căci, înarmați cum erau, nu le păsa de nimeni... deși pușțile erau subt fîn în codîrlă. Noaptea fusese senin sticlă și căzuse o brumă groasă de un deget... Dealurile cu păduri de fagi erau roșii ca focul, numai pe margine mesteacănii și copăceii cu frunza dulce erau galbeni cum îi borangicul... În căruța pe care o mîna Simion, cu inimă pentru cai, Toma, Ion și Damian se tot sfătuiau ce să facă o dată ajunși acasă... Mergeau repede și cei de pe jos, căci puteau să se odihnească cu rîndul în căruțe... Pe unde treceau, erau bine primiți de săteni, care-i recunoșteau ca volintiri, și faptul ăsta-i umplea de mîndrie pe cei tineri.

Ajunseră însă acasă abia vineri, zi-ntîi, după miezul nopții, căci spre Pitești se întîlniseră cu maiorul Zalic, care le spuse că se apropie coloane turcești, și socotiră că e de prisos să le caute rîcă turcilor... Așa că dormiră încă o noapte, ceva mai departe de drumul mare, mai ales că era nevoie să odihnească și caii.

Cum ajunseră, așa după miezul nopții, se sculă tot satul, care se îngrămădi în fața căsuței lui Ion, jos lîngă Gîrloagă. Armele rămaseră ascunse în căruța trasă în curte, așa cum fusese înțelegerea, ca să nu știe toată lumea de ele, că mai sînt și copii care pălăvrăgesc... dar cu tot frigul ținură sfat mai departe afară, căci veniră, cum aflară, printre cei dintîi, Vasile Peștefript, Drăgan, Mitru al lui Chibuc, Codan și alții.

Vrură să afle mai întîi cum a fost cu tabăra lui Magheru, despre a cărei risipire aflaseră, dar nu pricepeau totuşi cum de s-a întîmplat... Voiau să ştie cu de-amănuntul... Toma fu cel care se trudi să-i facă să înţeleagă de ce s-a risipit tabăra, deşi prea mult nu pricepea el însuşi... Cînd auzi cît de însufleţiţi şi fără teamă erau voinicii adunaţi acolo, soldaţi, panduri şi volintiri de rînd, pe Drăgan îl cuprinse un fel de amărăciune seacă.

— Auzi, vere, să ai asemenea oştire şi s-o trimiţi acasă ?... Şi erau mulţi, măi Tomo ?

Răspunse Simion, în locul lui Toma :

— Păi să tot fi fost ca la zece mii dă oameni, la un loc.

Vasile Peştefript, care fusese atît de moale şi liniştit la Bragadiru, fierbea acum de mînie.

— Da' nu erau, mă, numai ei, cei de-acolo... Erau tot natul, că s-ar fi ridicat satele toate, rînd pă rînd, pentru constituţia asta, care dă pămînt la omenire.

— Aşa-i, mîrîi şi moş Gurie. S-ar fi ridicat satele ca pă vremea Vladimirescului...

— Nu, acum ar fi fost cu mult mai a dracului, moş Gurie ! spuse Vasile. Că vedeţi voi, Vladimirescu nu făgăduise anume pămînt la clăcaşi şi dîn multe sate dă p-aci dîn părţile noastre nu s-au mişcat.... dar acum ar fi fost altceva. Hei, să ne fi dat ei, dîn ziua dîntîi, pămîntul pă care l-au scris acolo la pontul treisprezece... mamă, mamă, ce ar fi fost... Dar şi aci, Bălcescu ăla avea dreptate... Ţinînd-o strîns în menghină şi ciocănind mereu, revoluţia asta s-ar fi îndreptat ca să meargă pe făgaşul cel bun. Numai să nu să fi oprit aşa... acum cînd a început să fiarbă ţara, cînd să zică şi rumânul „Doamne-ajută ! "...

— Hei, treabă boierească, dădu din cap cu dispreţ şi mîrîi Şoricaie. Ştii ca aia... cînd prinse să să încălzească şi biata muiere şi era să zică hait, hop boierul că nu mai poate...

Oamenii rîseră.

— Lăsaţi gluma, măi, îi certă Vasile Mînjoc... Vorba e, acum ce facem ? Mergem aşa cum am mers, oblu, ori o lăsăm mai moale... Că noi singuri ăştia dă la Zăvoiu Dihorului şi dă la Vadu Rău nu putem lupta cu împărăţia turcească... şi totodată şi cu aceea a ţarului, cum să aude. Ce zici, cuscre ? Ce zici, Tomo ?

— Apăi, cuscre, dacă vrei să spui ce gîndesc, apăi, iote, io gîndesc că nu sîntem singuri... Aţi văzut că prin toate părţile pă unde au fost oameni d-ai noştri, au aflat că satele fierb şi nu merg cu stăpînirea boierilor... Io zic să mai aşteptăm... Dacă vreţi să nu mai spunem, cum ştim noi, „nu", dar nici „da"... să plecăm adică genunchii.

— Măi, oameni buni, măi, fraţilor ! spuse Toma, pe care-l lumina bine acum, cu o vilvătaie ţişnită, focul domol care ardea ca o vatră în bătătură, cît să se încălzească oamenii, căci era mereu senin şi se vedea că se lasă iară cu brumă... O fi greu, nu zic nu, că am ajuns aci... Io însă crez că trebuie să credem ce-a spus Magheru, că dacă a spus el că nu să poate altfel, apăi să ştiţi că nu s-a putut, că io îl cunosc bine, nu-i om să să sperie... aşa uşor... Mînjoc a spus adevărat. Şi-a trimis şi ţarul oştile lui peste noi. Magheru ne-a spus să mergem acasă şi să aşteptăm păstrînd armele... Io, drept să-ţi spui, nu m-aş mira să ne cheme iarăşi... O să facem, dă fiecare dată, cum ni s-o părea mai potrivit.. dar, firește, înapoi noi nu trebuie să mai dăm.

— Ce să facem noi socoteli... Mergem pă drumul ăsta, şi pace, strigă întărîtat Vasile. Ce-o ieşi, o ieşi !

— Dar dacă o să iasă prost ? întrebă îngîndurat Vasile Mînjoc.

De data asta toţi rămaseră pe gînduri.

— Dacă o să iasă prost ?... repetă Vasile Peştefript întrebarea... Nu ştiu... O să iasă bine, o să iasă prost... ? Dumnezeu ştie cum o să iasă... Io însă una ştiu, că noi nu mai putem să fim iar întocmai cum am fost înainte. ca vitele... Nu putem să fim altfel, dăcît cum sîntem dă cîteva luni încoace... Cei care vor veni, vor vedea ce au dă făcut şi vor face după firea lor... Dar noi, care am văzut pă arendaş şi pă zapciu tremurînd, care am văzut puterea turcească şi am rămas locului, în faţa ei, iote, după cîte am văzut... Nu mai putem face altfel...

Rămaseră toţi îngîndurați şi multă vreme nici unul nu mai spuse nimic... Focul murea în bătătură, era acum numai ca o vatră de jăratec ici-colo pătat de cenuşă... Se simţeau toţi nelămuriţi... vedeau că degeaba se sfătuiseră, căci nu ieşise nimic... Dacă i-ar fi întrebat vreunul ce să facă, oricine ar fi răspuns, ar fi fost vorbe. Întrevăzuseră o izbăvire, care acum se depărta de ei. Dintr-o dată se văzură singuri, om cu om şi atît de puţini laolaltă, în faţa unei desfăşurări care depăşea cu mult însăşi

vremea în care trăiau. Era tîrziu... Cerul era înghețat și cu puzderie de stele reci și ele.

(Poate că ar trebui să urmeze o scurtă ședință de lucru între Cantacuzino și Fuad. [1])

Iar pe Dunăre

Se simt putrezi, pierduți parcă... Plouă de cîteva zile cu mici întreruperi în amurg aproape tot timpul. O ploaie înghețată, pisăloagă, de toamnă. Totul e ud și rece, năclăit ori înmuiat în jurul lor. Hainele de pe ei s-au zdrențuit parcă și nu se pot usca în nici un fel. Perdeaua de negură nu se dă în lături decît ca să arate mereu, pe malul românesc, trunchiuri găunoase și păduri de sălcii. Ghimiile merg la lopeți, merg greu de tot. De cîteva ori era să se împotmolească cînd una, cînd alta ! Soldatul cu prăjina de la botul celei dinainte strigă neobosit, cu toată ploaia : *Doobra voda !...*

Voinescu II nu mai iese din culcușul umed și tusea lui a ajuns un fel de ison sec al drumului nesfîrșit pe apă. Bălcescu și agronomul Ionescu, amîndoi șubreziți și ei de vremea asta nimicitoare, stau lîngă el. Ca orice bărbat care n-a fost încă bolnav, Voinescu II îndura greu boala. A înțeles acum ce înseamnă petele de sînge de pe barbă, de pe mîini, cînd se șterge la gură și e cuprins de spaimă. Bălcescu, care n-a mărturisit încă la nimeni, în afară de sora lui, [și de Luxița], că e bolnav, se hotărăște să-i spună taina lui apăsătoare lui Voinescu II ca să-i arate că se poate trăi și așa, ca să-l încurajeze, ca să-l împiedice să se prăbușească.

Către amiază, în a cîtea zi de drum nu mai știe nici unul dintre ei, s-au dus amîndoi singuri în colțul dinapoi, în timp ce perdeaua de nori se mai lumina și ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas.

Fostul maior a înțeles. Voința de viața și de biruință asupra sie-însuși a prietenului său l-a uimit. Întîi nu i-a venit să

[1] Însemnare a autorului, care avea de gînd să scrie în continuare un capitol.

creadă. Apoi a înțeles că el, om voinic, și încă bine legat, trebuie să lupte, să aibă încredere că totul se poate îndura.

Pe cealaltă ghimie, bolnav mai rău e Nicolae Golescu, cu grave tulburări intestinale.

De la o vreme, malul românesc a început să fie mai limpede, mai nisipos, cu mai puține sălcii. Din cînd în cînd se văd gorgane cu smocuri de iarbă, ici-colo salcîmi. Sînt și semne de înseninare. Nori albicioși au început să se urce în scări pufoase în înaltul cerului. Toată nădejdea lor e că la Vidin vor fi scoși de pe ghimie și ținuți cîteva zile măcar în adăpost uscat, ca să se întremeze.

La un popas au fost coborîți pe mal, înconjurați de spăngi. Se privesc unul pe altul. Oamenii, cu fețele schimbate, abia se mai recunosc. Prea multe nu au de vorbit, dar le face bine să mai vadă alte chipuri decît cele de pe propria lor ghimie.

Cînd au pătruns, după lungul ocol care a început la Dessa, între Vidin și Calafat, treceau printre două așezări omenești și au năvălit toți pe marginea ghimiilor, care însă ocolesc portul și opresc departe, după fortificații, lîngă un zid. Au bănuit despre ce e vorba și au trecut prin fața caselor de lemn, dărăpănate, acoperite cu olane, cuprinși de o presimțire. După ce corăbiile s-au oprit și au tras loviturile de tun de salut prescrise, li s-a cerut să coboare cum pot și să se cațăre cum pot pe zidul, din fericire dărăpănat și el, așadar cu colțuri și cu rupturi, pe care se putea pune piciorul. Au înțeles că sînt duși la temnița cetății. Acolo li s-au dat două odăi întunecoase, dar cu un soi de grădiniță în față. A venit apoi un ofițer care le-a luat numele, după ce i-a salutat ceremonios în numele pașei. Apoi a venit un altul, după care urmau soldați cu tăvi încărcate cu tot soiul și felul de mîncăruri din belșug. Bălcescu șuieră printre dinți :

— Turcisme... Toane de satrapi orientali !

Li s-a îngăduit să meargă, cîte doi-trei odată, subt escortă, să-și cumpere cîte unele de îmbrăcăminte. Au străbătut, cu soldații după ei, ulițe strîmbe, căzute parcă pe costișe, cu casele de lemn putrede, fără ferestre, cu cîte o liotă de copii pe la uluci. Pe la cîte o răspîntie pietroasă sînt și unele case mai acătării, cu geamlîc, cu parmalîc de lemn și chiar cu pridvor.

Pe înserate s-au pomenit în grădinița scăldată în lumina galbenă a crepusculului de toamnă înseninată, cu o mocancă, îmbrăcată cu cojocel, legată la cap cu testemel, cu o fetiță de

cîteva luni în brațe. Și cu ea I. Filipescu și pictorul Rosenthal. Era Maria Rosetti.

Bărbatu-său se aștepta s-o vadă tocmai la Orșova, așa cum fusese vorba, și află năucit că, așa îmbrăcată țărănește, cu fetița Liby la sîn, a urmărit ghimiile pas cu pas de-a lungul fluviului. Cînd în căruță, cînd pe jos. Zguduit, se sprijini să nu cadă. Ea, cu ochii negri rîzători, în lacrimi, i se lăsă copleșită de emoție la picioare.

Ceilalți, zguduiți, plîng și ei.

*

Peste trei zile, în timp ce erau duși înapoi pe ghimii, întîlnesc în port pe un oarecare boier Gănescu, trimis de administratorul de Craiova cu treburi de-ale slujbei la pașa din Vidin. E îmbrăcat europenește, dar cu fes în cap. Îi privește disprețuitor. Ei îl batjocoresc pentru festul lui, îl fac slugoi. El le face morală, îi face derbedei, golani. Se aleg din ceartă cu gazeta lui Carcalechi, scăpată din buzunarul mîniosului boier, care-i amenință cu amîndouă mîinile. Găsesc acolo, între anunțuri insipide — droște de vînzare, leacuri miraculoase — și numeroase publicații oficiale, seci, scrisoarea lui Magheru către Cantacuzino, în care îl anunța că va lupta cu năvălitorii. Nu i-a putut mișca nici un strigăt al comandantului, nici amenințarea spăngilor, pînă ce n-au citit toți grămadă rîndurile tipărite prost, dar ale căror cuvinte ardeau ca focul :

...„Nu, domnule Cantacuzino ! Nu ! România nu va peri ! Pune urechea și ascultă vuietul de viață națională care s-a deșteptat în patrie, și, dacă ți-a mai rămas puțin dor de astă mumă a noastră, ți se va bate inima, și îți va zice că Românul va să trăească...“

Bălcescu, cu buzele strînse, cu obrajii palizi, își spune înfiorat că tot ce-a fost n-a fost zadarnic, că n-a fost o aventură cum cred mulți chiar dintre revoluționari, în clipele de descurajare, că s-a deschis un drum nou pentru poporul român. Fără cei căzuți, peste cei căzuți ! Roata istoriei s-a pus iar în mișcare !

Se duce înapoia ghimiei și se trîntește, lungit, pe jos. Se preface că doarme, ca să fie lăsat în pace. Vrea să fie singur, să se gîndească la scrisoarea lui Magheru.

*

Zilele care urmează sînt senine, cu cerul înalt, fără pic de vînt. Către amiază este cald şi stau lungiţi la soare, ca să-i pătrundă tăria razelor. Ghimiile nu pot merge decît trase la edec, adică aşa cum merg alaiurile de înmormîntare... Malul românesc e acum mai ridicat, nisipos, acoperit din cînd în cînd de adevărate măguri, care nu sînt decît dune pe care s-a prins verdeaţă. Oamenii au pus şi ei ici-colo desişuri de salcîmi, uneori şi grădini. Cînd au trecut, timp de aproape două zile pe lîngă Ostrovul Mare, lung, nesfîrşit, plin de vite, de căsuţe risipite şi de colibe pescăreşti, a fost cît pe-aci să-i răstoarne un piroscaf, care a trecut pe lîngă ei cu un zgomot asurzitor al cazanelor, al pistoanelor şi al roţii care vîntura cu străşnicie apa, împroşcînd cu trîmbe albe înapoi şi lăsînd valuri care se bălăbăneau puternic, cu o lungă dîră de spumă în urmă.

Greşeala de pilotaj a scos din sărite pe Voinescu, căci ghimia lor sălta pe valurile întoarse ca o coajă de nucă. Turbînd, strigă după cei ce treceau nepăsători, dar, după ce îi trecu necazul, se întoarse către ai lui, plin de amărăciune :

— Vapoarea asta austriacă va ajunge peste şase ceasuri acolo unde noi nu vom ajunge nici în şaisprezece zile, dacă mergem tot aşa !

*

Trec a doua zi prin dreptul unei vii mari, pe dîmbul bătut viu de soarele de după-amiază. Oamenii de la edec s-au oprit şi au năvălit să se înfrupte. Strugurii s-au cules, spre marea lor dezamăgire, dar vin cu buzunarele şi braţele pline de nuci, de moşmoane, iar într-un coş rupt şi aruncat în vie aduc gutui mari, ca nişte pietroaie galbene, lucioase.

Le dau şi prizonierilor, care le mănîncă cu poftă ; dulceaţa lor acrişoară le răcoreşte uscăciunea gîtului.

Doobra voda... Doobra voda.

Oricît de frumoasă e toamna, dar zilele acestea de mers tărăgănat pe ape, de întîrzieri, cu mizeria unui culcuş ca o vizuină, cu pastramă rece şi pîine uscată, este istovitor.

La Fetişlan, pe malul sîrbesc, unde sînt ţinuţi iarăşi vreo două zile, tot ca la Vidin, află că vor fi duşi în Bosnia pe jos.

Sînt atît de revoltaţi, fierberea lor e atît de mare, încît populaţia începe să priceapă despre ce e vorba... Au stat de vorbă îndelung, pe marginea drumului, în timp ce aşteptau porunca paşei ca să fie duşi la un fel de temniţă, cu vreo doi săteni înalţi, spătoşi, cu mustăţile lungi, care, după ce-au fost în sat, le-au spus în româneşte, căci deşi sîrbi, vorbeau şi româneşte, că de vor fi îndreptaţi spre Bosnia, bărbaţii din sat sînt hotărîţi să atace convoiul şi să-i elibereze.

Sînt însă din nou urcaţi pe ghimii, a doua zi, în faţa satului întreg, aproape gata să atace escorta.

În fierberea de ape dintre stîncile de la Porţile de Fier, ghimiile nu pot pătrunde. Sînt daţi jos, trebuie să meargă pe uscat. Îi bucură această schimbare... Aci toamna e încă şi mai frumoasă, dealurile muntoase, prăpăstioase, printre care călătoresc pe marginea apei care fierbe, sînt acoperite de păduri de fagi, care acum la mijlocul lui octombrie au devenit roşii, de parcă s-au aprins toate. Pe la margini, mesteacăni albi, cu frunze aurii, sînt altă bucurie a ochilor. E ca o risipă de purpură şi de aur cît ţi-ajunge privirea. F jocul în soare al apelor. Se simt pătrunşi de un nou suflu de viaţă. Pereţii stîncoşi îi bucură după nesfîrşitele stuhărişuri şi sălcii. Acum înţeleg că în Bosnia nu vor merge în nici un caz, pentru că nu se vor lăsa ei duşi... Maria Rosetti a plecat înainte să facă tot ce va fi cu putinţă ca să-i scoată din mîna turcilor. Mai întîi va aduce la Ada Kaleh, unde au fost duşi de la malul sîrbesc, cu bărcile, după ce au trecut de furia clocotitoare a gherdapurilor înspumate, o căruţă întreagă de cojoace şi straie ţărăneşti, asta şi ca să se îmbrace oamenii mai călduros şi ca să poată fugi mai uşor. A adus şi vreo două sarici. Aci, pe mica insulă, dau însă de altă greutate, care ar putea să fie totuşi spre binele lor. Paşa îi vesteşte că dacă vor să meargă mai departe, cu vreo corabie, trebuie să şi-o plătească singuri.

Maria Rosetti, care s-a dus în port să tocmească un fel de ghimie, aduce vestea că proprietarul ei nu lasă mai jos de cincisprezece mii de lei Toţi la un loc n-au atîţia bani şi le mai trebuie şi pentru alte nevoi pe drum. Ei pretind să plătească drumul autorităţile turceşti, care-i deţin în mod silnic.

Aşezat pe un covor, subt un măr pădureţ, în faţa seraiului său acoperit de olane, dar cam dărăpănat, paşa (ori ce-o fi fost) nici nu vrea să audă. Gras, cu ochii mîncaţi de obraji,

cu mustața mică, răsucită lung în jos, tace cu încăpățînare, ca un Buda cu două brațe scurte, și suge din narghilea.

Prin glasul cu inflexiuni baritonale al lui Aristia, ei îi explică îndîrjiți că nu pot merge pe jos, îi cer să le arate porunca de la pașii cei mari, care îi privește. Aristia,. obișnuit să joace aparteurile ca la teatru, vorbește către turc grav și către ai lui glumeț :

— Ce poruncă vreți să arate ? Nu vedeți că ăi de la Țarigrad nu știu nici ei ce să facă cu noi ? La turcii ăștia porunca adevărată sună așa : „Răspunzi cu capul tău de oamenii ăștia, tu, cîine afurisit..."

Rîd și ei cu tot necazul.

— Dar dacă facem călătoria pe un vas austriac ? îi cere Bălcescu lui Aristia să întrebe pe turc.

Asta-i ce vor ei îndeosebi, să meargă remorcați de o „vapoare austriacă", mai repede. Cînd se vor vedea tîrîți așa, știu ei ce au de făcut.

— Tîrîți de o corabie austriacă ? Și turcul, care știe mai mult decît ei, rînjește șiret. Fie, și tîrîți de o corabie austriacă...

El știe că în Austria a început revoluția, că ungurii sînt în dușmănie de moarte cu imperialii... că sîrbii și românii bănățeni sînt dușmani ungurilor.

Maria Rosetti cu I. Filipescu și Rosenthal s-au dus încă de cu seară la Orșova să roage pe agentul companiei austriace să le dea o barcă mai mare, în care să se poată îngrămădi revoluționarii și pe care să o ia apoi vreun piroscaf la remorcă.

Spre mirarea pașei, agentul companiei de navigație pe Dunăre veni în persoană a doua zi pe insulă, întovărășit de cei trei, și declară autoritar că va pune la dispoziția revoluționarilor o barcă de-a agenției.

Pașa, care se plimba prin fața seraiului lui cu ciubucul în gură, nu mai pricepea nimic... A trimis și el azi-noapte un om al lui la Orșova, care a spus comandantului garnizoanei că revoluționarii ăștia periculoși sînt niște partizani ai ungurilor, pe care trebuie să-i aresteze numaidecît, dacă încearcă să intre în împărăție... Și acum agentul ăsta... ! Dar nu merge așa. Spune că va primi să fie remorcați, dar întovărășiți de o escortă de douăzeci de soldați turci, care la nevoie să desfacă barca de piroscaf și să rămîie în apele turcești. Agentul, care era și el se pare un progresist îndîrjit, îi arată pașei că în barcă, în afară de cei cincisprezece arestați și de trei lopătari, nu mai

poate lua decît cel mult șase soldați de escortă. Pînă la urmă, turcul s-a lăsat înduplecat.

— Da' de ce lopătari ? întrebă pașa mirat.

— Cine știe ce se mai întîmplă pe drum... Să nu pierdem barca.

*

Cînd a doua zi feluca lor se opri la pontonul Orșovei, Maria Rosetti, înainte ca ei să coboare, își ridică fetița, Liby — Libertate — în brațe și strigă, așa cum a povestit ea mai tîrziu, în franțuzește :

— *Ne la prenez pas, avant que je ne vous la donne !* [1]

Ei au înțeles și nu s-au scoborît. Femeia aflase de la agentul companiei că dacă vor coborî, vor fi arestați de comandantul regimentului imperial. Cel cu pașapoartele, înțeles cu agentul, le refuză și el viza. Conving atunci pe soldații turci să meargă mai departe, vîslind, căci aci nu-i lasă cei de la carantină, pînă la portul următor, unde vor fi ajunși de piroscaful austriac, care îi va remorca, fără să mai ia contact cu nimeni, în afară de vîslași, care vor face și ei carantină, la întoarcere.

Nu au vîslit mult, căci în dreptul întîiului sat românesc întîlnit, vîslașii, înțeleși cu revoluționarii, au cerut escortei, zăpăcită de atîtea măsuri ciudate, să oprească, pentru ca să-și ia de-ale mîncării pentru drum. Cînd turcii au înțeles că aceștia vor cumpăra de-ale mîncării chiar și pentru ei, s-au lăsat înduplecați, nu prea greu. În pragul unei case la vreo două sute de pași de mal, dar deasupra ripei prin care urca drept drumul, s-a încins o masă la care s-a vorbit cu multă însuflețire despre poporul român, despre revoluție și despre altele. Pe cînd sătenii și musafirii erau foarte însuflețiți, soldații turci, care nu înțelegeau nimic, mîncau tăcuți și beau chiar — aci în țară străină — binișor. Cum se înnoptase, ce altceva să facă oamenii mai ales că Maria Rosetti, Rosenthal și I. Filipescu, care urmaseră barca în căruțe pe malul înalt și stîncos, îngrijiseră să aibă acești soldați și unde să doarmă.

A doua zi, pe cînd revoluționarii erau gata să se urce îmbrăcați în straie țărănești în căruțe, fură ajunși de un ofițer turc care venea călare, în goană turbată, să-i aducă înapoi,

[1] Nu coborîți înainte de a vă spune cu ! (fr.)

trimis cu multe înjurături de paşa din Ada Kaleh, care se văzuse pînă la urmă păcălit. Le-a spus să vie înapoi ca să fie eliberaţi, chipurile. Cînd a văzut că oamenii nici nu se gîndesc să se întoarcă, a dat poruncă soldaţilor să-i ia între spăngi. Tot satul s-a strîns în jurul lor, ameninţător.

Un bărbat bine legat, cu o mustaţă zburlită, poate mai-marele satului, s-a repezit în faţa turcului.

— Ei, comedgie, undge te trăjeşti dimita aici ?... În Turchia ?... Apoi află că punem noi pe dimita la arest, că eşti în ţara noastră !

Turcul rămase nedumerit, dar cînd văzu căruţele pornind, se luă cu oamenii lui după ele, el călare, încercînd să se aşeze în calea lor. Drumul prin vestitele „cazane", ocolind mereu malul stîncos, era greu şi căruţele mergeau cum puteau. Barca venea şi ea din urmă cu o parte din bagaje. După vreo şase ore de umblet, ajunseră într-un sat, pe jumătate sîrbesc, pe jumătate românesc, dar pornit tot, cu furie, împotriva ungurilor, ale căror trupe revoluţionare trecuseră mai înainte şi întărîtaseră lumea devastînd. Turcul însă arătă sătenilor îngrămădiţi în stînga şi în dreapta unei locante că fugarii sînt partizani ai ungurilor şi că el are poruncă să-i aresteze şi să-i ducă înapoi.

La început, revoluţionarii fură ameninţaţi să fie sfîşiaţi pe loc, dar cînd arhimandritul Snagoveanu le arătă că aceşti revoluţionari au luptat tocmai ca să-i elibereze pe clăcaşi şi să le dea pămînt, atunci şi românii şi sîrbii s-au înfrăţit cu ei şi s-au aşezat aşa cum se cuvine la masă. S-au aşezat — ce să facă — şi turcii. Au şi băut. Poate că ofiţerul a înţeles că e mai bună afacerea pentru el să se facă la noapte că doarme decît să mai meargă aşa pînă la Semlin, hărţuit mereu că se află în ţară străină, mai ales că nu se mai oprea nici un piroscaf şi pe malul celălalt nu puteau să vîslească lopătarii. Cel puţin aşa spuneau ei. Aşa şi făcu. Nu auziră deci huruitul celor şapte căruţe umplute cu fîn şi scoarţe, care plecară către miezul nopţii.

*

La Semlin ajunseră istoviţi. Pe unde treceau, vedeau urmele grozave ale războiului civil şi niciodată nu ştiau peste ce tabără cad. Aci se odihniră bine într-un han şvăbesc, foarte

curat, bine îngrijit şi fură bine ospătaţi. A doua zi, după masa de seară, cînd erau toţi laolaltă, Bălcescu le puse o întrebare care-i ului :

— Acum ce aveţi dumneavoastră de gînd să faceţi ?

Oamenii erau, după obiceiul de acasă, la cafele — dar acum nu erau turceşti, erau doar şvarţuri — fericiţi că au scăpat definitiv din mîinile turcilor şi nu pricepeau de loc întrebarea Bălcescului.

— Ce vrei să facem ? întrebă Nicolae Golescu, care era mereu bolnav, întărîtat. Mergem cu toţii la Paris şi acolo vedem ce-o să facem !

Cei mai mulţi ridicară din umeri, în semn că asta e singura soluţie chibzuită, că întrebarea Bălcescului fusese fără rost.

— La Paris ? Ce să căutăm noi acum la Paris ? întrebă cu voce stinsă Bălcescu. Rostul nostru e să rămînem aci ! Slăbise mult şi fruntea lui părea mai înaltă, mai boltită sub lampa cu gaz atîrnată din tavan, deasupra mesei pe care mai erau resturi de mîncare.

Rosetti azvîrli şervetul de la gît şi întrebă, la rîndul lui, uimit :

— Ce să facem noi aci ? Şi ochii lui verzi, puţin bulbucaţi, se ţintesc stăruitor în ochii, puţin oblici acum, ai celui ce înfiinţase „Frăţia" acum cinci ani.

— Adevăratul revoluţionar aleargă la bătălia revoluţionară, întocmai cum adevăratul comandant aleargă cu trupa acolo unde aude tunul ! Vedeţi că aci ungurii s-au sculat împotriva tiraniei habsburgice. Locul tuturor revoluţionarilor din lume este să lupte alături de unguri, pentru libertate. Trebuie să fim alături de orice popor care luptă pentru libertate.

— Să luptăm alături de unguri ? Cu cine ? Cu românii ? întrebă nedumerit şi Bolintineanu. Dar, frate Bălcescule, văzuşi şi dumneata că atît timp cît ne crezură prieteni ai ungurilor, fraţii noştri bănăţeni erau să ne sfîşie !

— Au vrut să facă asta pentru că nimeni nu i-a luminat, nimeni nu le-a deschis ochii. Rostul nostru este tocmai ăsta. Să mergem între unguri, la căpeteniile lor, şi să le arătăm că ei nu pot duce lupta în acelaşi timp şi împotriva imperialilor şi împotriva românilor şi sîrbilor. Că trebuie să discute cu aceste două popoare frăţeşti, că trebuie să facă o înţelegere limpede, cu deplină libertate pentru toate popoarele robite. Vom merge

la Kossuth și el va trebui să înțeleagă că interesul lui este să-i aibă pe români alături, nu împotriva lui. De îndată ce vom obține asigurarea drepturilor pentru poporul român, vom merge la ai noștri și le vom arăta că ei nu au nimic de cîștigat jertfindu-se zadarnic pentru împărat și împiedicîndu-i pe unguri să-și capete libertatea prin luptă...

— Și crezi dumneata că vei convinge pe cineva ? Că vei găsi între Tisa și Carpați un singur om care să fie de părerea dumitale ? Era atît de uluit Rosetti, încît nu mai putu rămîne la masă, se ridică întărîtat și începu să se plimbe prin sala de mîncare... Cum îți închipui dumneata că îi vei împăca pe români cu ungurii ?

— Asta e datoria noastră grabnică ! Să risipim neînțelegerile dintre ei, să le deschidem ochii. Să-i facem să meargă alături în lupta pentru libertate...

— Vom fi bătuți cu pietre...

— S-ar putea să fie și asta. Misiunea de revoluționar și de clarvăzător a fost totdeauna legată de primejdii mari. Datoria noastră este să le înfruntăm chiar cu riscul vieții și al reputației noastre.

— Ești singurul care ești de această părere.

— Nu-i nimic, voi fi singurul care voi rămîne aci...

Nu fu singurul. Bolliac se sculă și el și spuse că românii din Ardeal au nevoie de sfătuitori și că el rămîne pentru ei.

— Voi rămîne și eu, se auzi vocea puțin nazală a lui Alecu Golescu Albu... E nevoie să împăcăm pe români cu ungurii neapărat... Și întorcîndu-se spre Ștefan, frate-său, adăugă așa, cu un fel de scuză : Pe urmă, voi, care plecați la Paris, sînteți destul de numeroși și mai pricepuți ca mine acolo.

Arestați-i... Plesniți-i... Împușcați-i...

Timpul era acum mereu senin, cu o lumină dulce, cu oarecare dogoare numai puțin în vremea prînzului, și mai ales luminoasă și mîngîioasă era această zi de 5 octombrie cînd apăru în poiana răscrucii cîrmuitorul, însoțit de doi inși în straie europenești și de vreo treizeci de dorobanți călări, comandanți chiar de tistul județului... Ei rămaseră acolo, căci era în

vremea slujbei şi lumea din sat era mai toată la biserică... Descălicaseră şi îşi adăpau caii la fîntîna cu ciutură din faţa casei lui Căciulămare... Cîrmuitorul, aflînd că lumea este la biserică, se hotărî să meargă şi el, întîi ca să arate că lucrurile s-au schimbat de săptămîna trecută, şi [al doilea] că el nu e fricos ca subalternul său, subcîrmuitorul care fusese înaintea lui şi fugise de frică.

Deşi era nou în judeţul ăsta, căci n-avea decît şapte zile, el cunoştea bine meşteşugul de a înmuia oamenii, deoarece fusese mai înainte subcîrmuitor în Vlaşca, la Putineiu şi Stăneşti, unde făcuse orînduială numaidecît, şi acum, deşi era foarte tînăr, fusese trimis de-a dreptul de marele vornic, cu care era şi rudă, să facă să se ştie cuvîntul pravilei şi la Găeşti, şi în împrejurimi... Zapciul n-avusese în felul lui nici o vină, căci el, cîrmuitorul, îi spusese încet la ureche să nu-şi piardă capul şi să aibă grijă să nu iasă „tărăboi" mare, deşi pe faţă îi dăduse poruncă să fie fără milă, mînă de fier.

Zapciul avusese grijă să nu fie „tărăboi" şi acum era dat afară pentru că fugise cu cei zece dorobanţi care-l însoţiseră, din faţa celor de la Zăvoiu Dihorului şi de la Vadu Rău... Adevărul e că nu era poate chiar el vinovat, dar vinovat nu era nici cîrmuitorul, căruia şi lui la Bucureşti, între patru ochi, i se spusese să nu fie „tărăboi" în judeţ, iar pe de altă parte, pe faţă, li se ceruse la toţi cîrmuitorii cei noi, căci fuseseră toţi chemaţi la Bucureşti, să fie mînă de fier şi să înăbuşe în faşă orice încercare de rebeliune. În modul acesta, marele vornic cel nou, la rîndul lui, Filipescu Ion, se socotea acoperit faţă de caimacam... Dacă iese prost cu răzmeriţa, cine ar fi putut tăgădui că el a dat poruncă la toţi cîrmuitorii să fie mînă de fier ? Iar dacă va fi certat cumva din sus că de ce s-au făcut vărsări de sînge, el poate afirma cu seninătate că le-a recomandat cîrmuitorilor să fie cu grijă, să nu iasă „tărăboi"... Caimacamul la rîndul lui era în mare încurcătură, fiindcă un fel de „recomandări" primea în scris de la Fuad, şi altele i se cereau între patru ochi... I se cerea, cu alte cuvinte, să prăjească două scrumbii în trei tigăi şi să fie în fiecare tigaie neapărat cîte o scrumbie... Iar judecînd drept, nici Fuad nu era de vină, căci şi lui Divanul imperial una îi ceruse în şoaptă, cînd plecase... şi alta îi cerea de la o vreme în scris... Asta era politica turcească.

Dar cîrmuitorul se credea mai şiret şi decît marele vornic, şi decît caimacamul însuşi. Avea să se descurce el, că tot e mai bine să fii cîrmuitor undeva, unde de nu curge, pică bine, bine de tot, decît să trăieşti din mila rudelor bogate... Era înalt, frumuşel, rotund la faţă, cu ochii negri, dulci şi cu o mustaţă ca de smoală, mică şi răsucită.

Intră în biserică cu o faţă smerită, credea el, dar mai curînd se părea adormit de-a-n picioarelea... Purta costum european, jachetă scurtă şi pantaloni lungi, prinşi cu bentiţă jos... În cap purta un fes, fără canaf... Îl scoase şi începu să facă, cu capul aplecat cu smerenie, cruci mari... Apoi trecu în strana dreaptă, lîngă tîrcovnic... Oamenii îl priveau uimiţi, neştiind cine e... Cînd se citi *Evanghelia,* el îngenunche cel dintîi...

După ce popa Gheorghe puse crucea pe fruntea celor ce sărutau icoana, pe care o sărută şi el, fără să sărute însă mîna popii... cum făcuseră ceilalţi, ieşi şi se opri în faţa bisericii, pe dîmb... Lumea, care ieşea din biserică, se opri în jurul lui... El vesti că e cîrmuitorul şi că are ceva de spus, aşa că toată lumea să vie jos, şi arătă în poiana răscrucii (unde erau şi dorobanţii).

Oamenii se adunară molcom, încă nedumeriţi dacă să se mai împotrivească ori nu stăpînirii. Oricum, voiau să audă mai întîi ce vrea acum din nou această stăpînire. În scurtă vreme fură în jurul dorobanţilor ca la o mie de oameni, căci veniră şi cei din Vadu Rău.

Unul din cei îmbrăcaţi cu anteriu şi giubea ceruse logofătului Duţă Căciulămare să aducă o masă de cele de oraş. Acesta intră în casă şi se întoarse, ţinînd deasupra capului o masă cu patru picioare, de lemn alb dat la rindea. Omul stăpînirii se urcă apoi pe masă ca să fie văzut de toată lumea şi să se audă ce spune, departe... Tuşi, îşi drese glasul, se şterse la gură cu o basma de mătase liliachie... Cei treizeci de dorobanţi şi tistul lor erau călări în spatele mesei.

— Oameni buni, începu el, mieros, vreau să vă spui din capul locului că stăpînirea este supărată... da'... supărată foc pe voi...

— Să-i fie dă bine ! se auzi glasul puternic, dar cam dogit, al lui Drăgan, iar oamenii, şi mai ales femeile, izbucniră în rîsete.

Cîrmuitorul se opri o clipă, parcă pişcat de o muscă, şi cu ochii negri, tulburaţi, căută pe cel ce-l întrerupsese şi, negă-

sindu-l, continuă amărît că i se întrerupe o cuvîntare cu schepsis pe care o pregătise el acasă.

— Așa întîmpinați dumneavoastră pe un musafir care vă vine în sat ?... Frumos... frumos...

— Ce musafir, că nu te-a chemat nimeni... Iar musafiri nepoftiți noi nu-i dorim... spuse Peștefript, apoi se întoarse către fiu-său, care acum începuse să meargă sprijinit în băț și-i șopti : Măi Fănică, mă, treci în dos și cheamă copiii la tine... Pune-i să adune pietre dîn Gîrloagă și aduceți-le grămadă în fața casei lui Drăgan... Întorcîndu-se către Ion, se lămuri : Mi se pare că ăștia nu vor să plece decît goniți cu pietre și cu ciomegile !...

Atunci Ion îi întregi, așa, moale, fostului său cumnat :

— Mă Mitrule, tu spune de la om la om să plece acasă și să-și ia ciomegile... Se întoarse către nevastă-sa : Vezi tu, Marie, că am după ladă pistolul ăla care fu al lui Miai. Adă-l încoace...

În timpul acesta, cîrmuitorul, zărind în mulțime pe popa Gheorghe, îl pofti :

— Poftește aci... alături... lîngă masă.... cuviosia-ta... Faceți-i loc... Popa veni. Îmi pare rău... îmi pare foarte rău, oameni buni, de cele ce aud... legă cîrmuitorul apoi firul. Aflasem eu că sînteți cam zurbagii și că vi s-a suit constituția aia la cap... Că n-ați vrut să dați înapoi exemplarele care le aveți, că aveți multe exemplare... Știu și asta, de tot felul. Îmi spunea ceaușul și eu n-am crezut !

— Apăi foarte rău că n-ai crezut, îl întrerupse iar Vasile Peștefript. Poate că te-o fi chemînd Toma și vrei să pipăi de aproape lucrurile...

Acum îl deslușì din mulțime pe Vasile și-l întrebă, amenințîndu-l cu degetul :

— Dumneata ești cel care mă tot întrerupi într-una ? Ia fă-te mai încoa... să te văz și eu mai bine la față... Hai... hai... mai încoace.

— Lasă că stau bine unde stau, răspunse Peștefript, care era în rîndul al doilea de oameni, în spatele lui Toma, Ion, Drăgan și alții.

Cîrmuitorul se mînie grozav și, aruncînd o privire tistului de dorobanți, ridică dintr-o dată glasul, care-i fusese pînă acum de o sfătoșenie fățarnică, și începu să strige ca o moară stricată, dintr-o dată :

— Apăi, dacă voi nu știți să vă purtați cu oamenii stăpînirii... eu știu să mă port cu oameni ca voi și vă spui din capul locului că nu voi mai îngădui nici o necuviință... Îi vedeți pe acești dorobanți ?... Ei ? Ce, credeți că au venit aci de florile mărului ? Să vă băgați mințile în cap și să fiți la locul vostru, că de nu, am eu ac de cojocul fiecăruia... Pe ăl care mă mai întrerupe să știți că-l pui pe loc în fiare. Trebuie să vă intre bine în cap că stăpînitorii țării și oamenii lor sînt părinții voștri care vă vor binele ! Și aci se întoarse bucuros la firul pregătit de acasă : Scrie și în sfînta *Evanghelie* că orice stăpînire este de la Dumnezeu, nu-i așa, cuviosia-ta ? Întrebase cu un glas mieros, îndulcindu-și și fața de băiat frumos.

Popa Gheorghe răspunse după o mică șovăire, dar numai aparentă, căci apoi glasul lui sună gros și molcom :

— Apoi, să vedeți cum stau lucrurile, domnule... Stăpînirile cele legiuite sînt dă la Dumnezeu, asta-i adevărat, dar ticăloșiile stăpînitorilor sînt dă la diavolu... Așa cum vă spui... dă la diavolu...

Fața cîrmuitorului, uluit de răspunsul popii, se strîmbă ca de durere...

— Cum, părinte ? Ce vrei să spui ?

— Așa... cum am spus... Stăpînitorii răi... sînt făpturile diavolului, pe care Dumnezeu îi părăsește...

Atunci se auzi glasul lui Toma, care ridică singura mînă pe care o avea, ca să fie mai bine înțeles :

— Da' ia spune dumneata, domnule... guvernul revoluției nu era tot dă la Dumnezeu ?

Aci știința teologică a cîrmuitorului se scrînti de tot...

— Păi... păi... nu, că era nepravilnicesc... Păi... păi, era venit cu violență... răsturnase pe domnitorul care fusese uns de mitropolit în numele lui Dumnezeu...

— Ei, și ce era cu asta ?... spuse popa Gheorghe. Să știe din bătrîni că mai toți stăpînitorii dă pă lume au pus mîna pă tronuri ucigînd pă cei care fusese înaintea lor, și aceia unși în numele Domnului... Rari sînt cei care au moștenit tronul legiuit din tată-n fiu.

— Guvernul provizoriu n-a ucis pă nimeni... strigă acum Toma. Nici măcar n-a izgonit pă domnitor dîn scaunul țării... Bibescu a plecat singur, dă bunăvoie... și tot guvernul a jurat pă constituție, cu mîna pă cruce și pă *Evanghelie*, în fața mitropolitului, care a jurat și el...

— Bine-ai grăit, Tomo ! clătină din cap popa Gheorghe. Şi se întoarse spre cîrmuitor : Aflaţi dumneavoastră, domnule, că şi revoluţiile tot dă la Dumnezeu sînt, ca să pedepsească pă stăpînitorii netrebnici.

Zapciul nu mai ştia ce să facă... Se încurcase cu totul... cu începutul acesta teologic se depărtase atît de tare de scopul venirii lui aci, că se întreba cum s-o întoarcă acum ca să vorbească despre rechiziţiile plănuite. Spusele popii veniră la timp ca să poată să se înfurie iarăşi... Se încruntă şi se zborşi dintr-o dată la preotul uscat şi cu părul alb, colilie :

— Ia ascultă, popo, îndrăzneşti să spui că eşti cu guvernul nepravilnicesc ?... Că eşti cu constituţia aia ?... Ia mai spune o dată...

— Eu nu vorbesc, spuse popa Gheorghe liniştit, dăcît dacă mi se cere asta cuviincios !

— Ascultă, popo, dacă eşti cu revoluţia, eşti un ticălos care vei da socoteală celor de sus... ! strigă scos din sărite zapciul.

Atunci Toma vorbi iar liniştit şi cumpătat, cum îi era obiceiul :

— Acest părinte şi duhovnic al nostru este un sfînt şi nu îngăduim să vorbeşti aşa cum vorbeşti cu sfinţia-sa !

Lumea începu să urle şi să huiduiască, să strige, încălecate unele peste altele, vorbe care nu se mai înţelegeau. Zapciul înţelese că toată chestiunea asta teologică fusese o greşeală şi nu mai ştia cum să îndrepte lucrurile, ca să poată vorbi de rechiziţii... Foarte îngîmfat, nu-i era frică de mulţime cînd ştia că are treizeci de dorobanţi călări cu el, cu gîrbace, săbii şi carabine... dar nu mai ştia acum ce să facă să potolească strigătele, ca să poată vorbi despre rechiziţii. Începuse să-şi muşte liniştit sfîrcul stîng al mustăcioarei negre şi să aştepte ostentativ.

Vasile Peştefript îl întrebă încet pe Drăgan :

— Mai poţi să arunci toporul ca la Bucureşti ?

— Nu crez... Mă ţine încă umărul... Dar vezi dă Codan, că şi el aruncă toporul dă la zece paşi drept în copac... Auzi, Codane, ce spune neica Vasile... ai toporul la tine ?... Poate e nevoie să zvîrli cu el...

— Cu barda, nea Drăgane, cu barda... aşa ştiu io...

— Am şi bardă... du-te de-o cere dă la mine de-acasă, îi spuse Drăgan.

Toma trase cu urechea mirat și se gîndi că lucrurile au ajuns departe... În timp ce larma nu mai contenea, el îl trase pe Simion între el și Ion :

— Ascultă, Simioane, adună volintirii ăia și duceți-vă dă vă luați pușlile dîn deal... O să fie nevoie.

— Măi Simioane, fiți cu grijă să nu vază lumea ascunzătoarea... că o să le punem la loc.

Pușlile erau ascunse într-o cramă părăsită, deasupra hanului.

După foarte mult timp, se făcu iar tăcere și cîrmuitorul, care stătuse nemișcat, sfidător, își îndreptă umerii, își umflă glasul și citi o bucată de hîrtie pe care o ținea de o bucată de vreme în mînă.

— Ascultați acum porunca stăpînirii : „Pentru trebuințele armatei împărătești, pînă mîine seară amîndouă satele de pe moșie, adică Zăvoiu Dihorului și Vadu Rău, vor vinde cu plată, așa cum s-a hotărît de către marele vornic... și anume precum stă scris : șapte sute de chile de orz, o sută de chile de grîu, patru sute de oi și nouăzeci de vaci..."

Se făcu o liniște de moarte... Sătenii ascultaseră buimaci și rămaseră încremeniți...

Vasile Peștefript spuse în șoaptă lui Ion :

— Asta e și mai și ca în 21... Ce zici ?...

Ion nu zise nimic... Nu-și putea aduna și alege gîndurile.

Atunci se auzi glasul, ca în zilele de predică, al popii Gheorghe, care ridică amîndouă mîinile în mînecile largi ale anteriului de mohair :

— Această cerere este nedreaptă și nesăbuită, iar satul nu o va putea împlini !... Asta nu-i de la Dumnezeu...

Cîrmuitorul holbă ochii uimit, apoi strigă, de parcă s-ar fi răsucit un burghiu în el :

— Ăsta-i îndemn la rebeliune... Puneți mîna pe popă, puneți-l în fiare...

Atunci doi dorobanți, care descălecaseră, se apropiară cu o frînghie groasă și prinseră brațele popii, să-l lege cu mîinile la spate.

Văzînd asta, Ion se repezi la ei și urlă ca ieșit din minți :

— Să nu vă atingeți d-o față bisericească, nelegiuiților !

Și încercă să-l scoată pe popă din mîna celor doi, dar atunci tistul de dorobanți ridică gîrbaciul și-l lovi peste ureche.

— Arestuiți-l și pe el !... și se aplecă să-l prindă pe Ion.

Dar în clipa aceea Vasile Peştefript ridică ciomagul pe care i-l aduse băiatul cel de-al doilea şi pocni în cap pe tist de-i ţîşni sîngele din frunte, împăienjenindu-i ochii. Toma îl smuci pe popa spre el, iar Damian îl înconjură numaidecît.

Lumea începu să urle şi să ridice ciomegele, iar în faţă era o învălmăşeală de nedescris. Dorobanţii învîrteau caii în loc, parcă neştiind ce să facă, unii loveau, dar încurcîndu-se cu gîrbacele... În scurtă vreme o ploaie de pietroaie, de bolovani mici de rîu se abătu peste ei... O parte din bărbaţii din faţă, care învăţaşeră meşteşugul bătăii cu călăreţii de la Bucureşti, loveau cu ciomegele caii dorobanţilor, ca să-i sperie... De altfel, aci, în faţă, învălmăşeala era crîncenă, căci nimeni nu putea da înapoi. Capetele ardeau, sătenii erau toţi înfierbîntaţi şi întărîtaţi. Propriile lor strigăte îi întărîtau tot mai mult. Se auzi atunci glasul lui Toma :

— Ca la Bragadiru, măi, trageţi-i dă pă cai ! Luaţi-le carabinele şi pistoalele...

Cocoţat pe masă, zapciul urla de parcă au intrat dracii în el.

— Arestuiţi... loviţi... împuşcaţi... împuşcaţi, şi el însuşi îşi descărcă pistolul în Toma, care fu atins tot în bontul de subt umăr.

Atunci, barda zvîrlită de Codan i se înfipse în spate, căci tocmai se întorsese în clipa aia cu spatele ca să urle la dorobanţi... Se răsuci în loc, barda căzu, şi căzu şi el prăbuşit peste masă, şi urletele deveniră şi mai îndîrjite. Damian, văzîndu-l pe tată-său rănit, îl trase în cercul unde erau popa şi Drăgan. Dorobanţii, zăpăciţi de ploaia de pietre şi ciomege, neştiind de cine să mai asculte, văzînd că gîrbacele nu duc la nimic, nu mai aveau curajul să împuşte fără o comandă anume... Atunci unul dintre ei, un ceauş se vede, ridică pe zapciu de pe masă şi-l urcă în şa, făcîndu-şi loc să iasă.

— Lîngă mine, mă ! strigă el dorobanţilor. După mine, la han !

Cei care erau pe cai şi care îl înconjuraseră aduseră în mijloc şi pe tist, care era năuc de tot, parcă nu mai vedea nimic... Vreo zece dintre dorobanţi, plini şi ei de sînge, dar călare, îşi făceau loc cu caii prin mulţime, ţinîndu-se grămadă, loviţi mereu cu pietre şi ciomege de sătenii care urlau parcă apucaţi. Izbutiră să iasă, unul singur căzu cu cal cu tot şi rămase şi el

în urmă... De cum fură la larg, deteră pinteni cailor și porniră în goană urmăriți de pietre.

Lumea alerga însă, înnebunită de bucuria biruinței, după ei... Numai cîțiva rămaseseră mai în urmă, certîndu-se pe carabinele și pistoalele dorobanților. Toma, care era ținut în loc de Damian, lîngă popă și lîngă Drăgan, strigă puțin cam speriat :

— Luați puștile numai cei care știți să împușcați, mă, că le luați dăgeaba... Alergați după oameni să-i apărați... Damiane, du-te cu ei, că noi ne ajutăm cu muierile.

Drăgan striga să i se dea și lui un pistol, că poate trage... Îl smulse de la un dorobanț, care încă îl mai avea la brîu, și fugi după mulțime și el.

Între timp, comandantul celor două escadroane turcești de călăreți, auzind și aflînd ce este înspre sat, dete poruncă unui escadron să iasă înaintea mulțimii și să scape pe dorobanți. Celălalt escadron îl opri cu el în curtea hanului, cu oamenii încălecați pe cai... Cînd escadronul dintîi ajunse la jumătatea drumului, transformă galopul în trap ; nu putea șarja așa cum socotise, căci între el și mulțime erau dorobanții, cu cîrmuitorul și tistul răniți. Se opri în loc și așteptă să lase să treacă cei răniți, pe urmă, în fața mulțimii care venea, [turcii] închiseră rîndurile... Era însă foarte greu să mai oprești niște oameni cărora le era înfierbîntat capul... și care veneau grămadă peste ei urlind, împinși la rîndul lor de dinapoi... Atunci șeful de escadron puse să sune un trompet, iar soldații scoaseră carabinele de pe umăr, în timp ce rîndul din față încerca să ție mulțimea cu lăncile... Cînd cei din spate fură gata, cei din față primiră porunca să treacă printre rînduri înapoi... Apoi se auzi o comandă și carabinele trosniră... Mulțimea dete un urlet de spaimă și începu să dea înapoi, printre răniți și morți, căci căzuseră mulți... Turcii se pregăteau să tragă a doua oară, cînd se auzi o răpăială de trosnete mult mai puternice decît cele ale carabinelor... Coloana turcească fu izbită în plin, din față și din spate... Cîțiva soldați se rostogoliră de pe cai — unii cu cai cu tot, și începură să urle... Șeful de escadron, care alerga pe margine, căzu izbit în cap și rămase atîrnat în scări. Asta îi buimăci pe turci...

În timpul acesta, Toma și Damian opreau mulțimea care fugea. Pandurul urla :

— Nu fugiți, măi oameni buni, că e mai rău... Uitați-vă că le-au luat volintirii piuitu... Nu fugiți... Stați, că e rost de puști... Damiane, aleargă într-acolo.

Cînd Damian cu vreo zece inși cu carabine și pistoale ajunseră în față, trosniră din nou puștile de pe deal și mai căzu alt rînd de turci ; se iscă o nouă învălmășeală. Se văzu atunci escadronul de la han venind în goană în ajutorul celor din față... Dar nu putea face nimic din pricina învălmășelii... Pe dreapta, cum veneau, erau numai tarlale de porumb pînă la eleșteu, și comandantul renunță la gîndul de-a trece pe-acolo înaintea celuilalt escadron, căci știa de la București că nu se poate lupta călare cu gloata prin porumb... Încercă să treacă pe stînga, unde ar fi fost puțin loc, dar ajunse astfel în bătaia puștilor de pe deal, care trosniră încă o dată, și de data asta tot în plin, doborînd și din acest escadron călăreți, răsturnînd cai.

Văzînd prăpădul provocat de focurile celor din deal în rîndurile turcilor, văzîndu-l și pe Damian, cu o ceată mare, dintre care mulți aveau carabine, pistoale ori săbii... mulțimea își venise iar în fire și, adusă acum de Toma, se întoarse spre turci... Atunci comandantul diviziunului își pierdu judecata și porunci să se adune răniții și să se retragă toți spre han... Descălecaseră unii și ridicau răniții, cînd trosniră alte focuri acum, din față. Damian, care ochise, necunoscînd arma, nu izbuti să-l lovească de comandantul de divizion decît în pulpa piciorului și în cal, care se răsturnă. Mai căzură și acum vreo șapte-opt călăreți... învălmășind rîndurile.

Mulțimea venea vijelioasă, cînd se auzi o nouă comandă la turci, dar focurile trase nu făcură mai nici o pagubă în rîndurile ei, căci trăgătorii erau stingheriți, nu trăseseră decît cîțiva, și aceia la întîmplare... Se auziră atunci strigăte de groază și, părăsind morții, cu arme cu tot, călărețiii turci, unii cu răniți ridicați pe cai, începură să se retragă în grabă și în neorînduială spre han. Cîmpul se albăstri de mundirele lor. Atunci trosniră a patra oară puștile din deal și alți turci rămaseră răsturnați în drum... Pînă în cele din urmă izbutiră să ajungă la han, dar cu Damian și cu mulțimea după ei... Se închiseră grabnic înăuntru și în timp ce lumea înconjura hanul, ei apărură din nou, lungiți unii pe acoperiș, alții pitiți după poartă, unii culcați pe prag în prăvălie și începură să tragă iar în mulțime. De data asta mai căzură vreo șapte-opt inși, se auziră țipete care arătau că sînt și mulți răniți, iar cercul în jurul

hanului se lărgi mult, dar nu se rupse... Toma striga la oameni să se ascundă în porumbul de peste drum, ori după lunga şiră de paie, la două sute de paşi de han, unde fusese aria de-a doua... Damian şi ai lui se ascunseră după vreo trei bordeie, care coborîseră din deal spre Găeşti, tot cam la vreo sută cincizeci de paşi. Pe urmă se făcu oarecare linişte. Se auzea mai departe ciorovăiala celor care se certau pe armele turcilor morţi şi bocetele muierilor care adunau răniţii şi morţii din rîndurile satului.

— Tomo, strigă Ion, du-te şi vezi ce ai la umăr... Fă rînduială înapoi, că aci am io grijă... cu Vasile şi Drăgan. După ce te leagă, vino aci... prin porumb... Noi nu ne mişcăm de după tufanul ăsta... Să vedem ce facem cu ei.

— Îi ucidem pă toţi, strigă Vasile Peştefript vînăt de mînie... Nu mai iese unul viu de-aci...

Toma se pierdu în porumb şi apoi se arătă iar în marginea drumului... Văzu mulţimea răsfirată acum şi printre turcii căzuţi, cărora după ce le luară armele, le mai luau acum tot ce se mai putea lua.

— Bine, măi Coltuc, mă, de ce nu lăsaţi morţii în pace? Le-aţi luat armele, lăsaţi-i acum în pace... că vă vede Dumnezeu dîn cer şi vă pedepseşte!

— Da' ce, neicuţule, răspunse bătrînul Cojală, o să-l las i-o p-ăsta să-l îngroape cu bunătatea dă cizme în picioare? Viermii n-au nevoie dă cizme... şi-l arătă pe ofiţerul turc, un tînăr cu faţa lungă şi osoasă, cu mustaţa neagră, subţire, tuciuriu în mundirul albastru de vară, plin de fireturi şi ledunci... Îl întorsese cu faţa-n sus ca să-i tragă mai uşor cizmele.

Toma se depărtă mînios şi îndurerat, dar mînia împotriva jefuitorilor se întoarse împotriva năvălitorilor, cînd văzu cît de mulţi căzuseră din rîndurile satului... Mitru Chibuc fusese lovit în burtă şi trupul lui lung şi deşirat se încocîrjise. Stanca nu ştia, era cu mulţimea înainte... Lîngă el, Toma văzu cu groază, cu două femei la căpătîi, pe Safta cea neagră, care, sprijinită cu o mînă subt cap, trăgea să moară... Striga să n-o miştе din loc... Aceştia erau din pîlcul celor şapte-opt căzuţi la a doua revenire, îşi aminti el, cînd Safta alerga înainte, urlînd ca ieşită din minţi... Riţa îi strigase din urmă:

— Fă, ai copii, gîndeşte-te!

Dar nu se gîndise la nimic... clocotea, ţîşnea de mînie.

Puțin mai departe, cu zeci și zeci de muieri printre ei, care boceau, erau cei căzuți la întîiul snop de gloanțe... Erau peste douăzeci de morți și ca la treizeci de răniți, în afară de cei care putuseră merge pe picioare...

Îl văzu pe Stanciu cu piciorul parcă rupt în două.

— Aduceți o velință, un țol, și cărați-l pă sus acasă... Trebuie să-i punem piciorul între scînduri, lele Chivo...

Stanciu, ca și ceilalți răniți, cu toate bocetele femeilor, era mai curînd vesel.

— Pînă unde-i fugăriți, vere Tomo ? Dar... uite că te văz și pă dumneata lovit la umăr.

— Nu-i nimic... E dobînda la datoria veche.

— Stai, omule, îi spuse Maria, cumnată-sa, că am adus cu muierile toată pînza și tot rachiul din sat...

— Unde-i popa Gheorghe ?

— L-am dus acasă.

— E lovit rău ? Căzuse un cal peste el.

— Nu pare să aibă nimic, dar l-am dus acasă tot în țol... Vorbea, era numai alb ca varul la față...

— Acolo cine e ? întrebă Toma, în timp ce Maria îi turna rachiu peste ciotul însîngerat, de-l făcu să se strîmbe de durere... arătînd un pîlc de femei, că nu se vedea în jurul cui stau.

— Oagea al lui Chițu... a fost lovit în cap... E mort.

— Măi tu, muiere, pă Ilinca o văzuși cumva ?...

— Cum să nu... Urla ca o nebună alături de Safta cea neagră și trăgea dorobanții jos dă pă cai.

— Măi, tu știi că ea e însărcinată, mă, trebuie s-o mai potoliți.

— Parcă să poate ? Pă Ilinca lui Cășoiu a tăiat-o un dorobanț, cînd îl împungea cu un băț pă cîrmuitor... Biata dă ea, era un copil... i-a despicat umărul... Nu mai scapă... Unde sînt blestemații ăia acum ?

— I-am închis în han, nu mai scapă nici unul. Lasă-mă să plec acum.

— Unde pleci așa ?

— Cînd o începe să mă doară, am să văz io ce-am să fac... Acum am treabă.

Toma se gîndi întîi să treacă să vadă ce face popa Gheorghe, dar își spuse că e neapărat nevoie să lămurească mai întîi ce e de făcut cu ceata de trăgători din deal a lui Simion... Se urcă deci de-a dreptul prin viroagă și ieși deasupra, lîngă cimitir... Era acum către trei ceasuri după amiază și-i fu teamă că pînă se înserează nu va putea hotărî ce e de hotărît... Fără să ție seama de rană, acum înfășată bine, se ridică pe fundul Gîrloagei, unde Vasilică al lui Crețoiu, un flăcău înalt, năsos și cu ochii verzi, care îl văzuse urcînd, îi ieși înainte, țîșnind de după nucul după care se adăpostea, și-i prinse mîna dreaptă...

— Suie repede, neică Tomo, că aci trag mereu turcii dă la han... Trebuia să vii pă la biserică.

Îl tîrî în marginea văii, acolo unde nu mai erau văzuți... Acum îi văzu el pe ai satului ascunși după nucii groși, culcați, cu pușile îndreptate spre han... Veni la el alergînd Simion și apoi și Petre Dobre...

— Strașnic ați întors-o, măi băieți, voi ați scăpat întreg satul dă la moarte...

Simion, atît de lăudăros de obicei, lăudă acum pe Petre Dobre cu uimire, ca și cînd n-ar fi fost de crezut :

— Știi, unchiule, că Petre ăsta ochește mai grozav dăcît mine... El l-a pocnit pă ofițerul ăl mare al turcilor...

— Hei, Simioane, cîți sînteți voi aici ? Cîți puteți trage cu pușca ?

— Păi au venit acum toți, sîntem treizeci și unu, ba nu, mai sîntem treizeci, că pă Manole l-a ochit un turc drept în armă, cînd trăgea, și i-a sfărîmat mîna pă cocoșul ei. L-am trimis în sat...

— Neică Tomo, nu dăgeaba te-a făcut Magherul ăla comandir dă batalion la volintiri... Ăla să pricepea la ofițeri... Ce faci cu turcii ăștia ? Nu le dăm un iureș să sfîrșim pînă nu asfințește soarele ? Că la noapte va fi mai greu...

— Măi flăcăi, o să vedem ce-o să facem... Să mă mai sfătuiesc și cu Ion și cu Vasile Peștefript... Să vedem ce gîndesc oamenii... Mă, da' voi să știți că la voi ne e toată nădejdea ! Ascultă, Simioane... fii cu luare-aminte. Tu nu mai sta cu ochii legați de han... Lasă-l pă Petre să facă asta... Trebuie să te

gîndești că turcii socot dîmbul acesta nodul încăierării și vor încerca să vă prindă ori să vă izgonească.

— Cum o să facă asta, unchiule ? Cum să iasă dîn han ? Că noi trăsnim cîte douăzeci odată... N-au mai rămas nici ei mulți...

— Dar dacă le vin ajutoare dă la Găiești ?... Iote ce să faci, băiatule... Trimite trei oameni să stea dă pază în spate, cu fața spre gîrlă... Eu îți voi trimite dă jos pă Niculae al lui Brînzoi, că-l văzui tare inimos, cu vreo șaptezeci-optzeci dă inși mai vînoși, cu furci, cu topoare și coase... Mă, să țineți bine dealul... Să mai știți un lucru, că atunci cînd o suna amîndouă clopotele bisericii, este iureș, dacă sună numai unul în dungă, îi vestim pă toți că turcii atacă undeva... Costică al dascălului va sta în clopotniță și va aștepta semne dă jos, dă la noi. Așa, bună seara, mă, și să fie într-un ceas bun...

— Bună seara, unchiule ! Dă noi să n-ai grijă.

— Neică Tomo, să fie astă-seară, îi strigă Petre.

Toma îi răspunse fără să se întoarcă din drum :

— Astă-seară, mă, ori la noapte...

Luă în lung cărarea pe lîngă vie, apoi printre cimitir și nuci... Simțea că-l cam ia cu fierbințeală, căci era obosit și își simțea pielea uscată... Se duse spre casa popii Gheorghe, să-l vadă ce face și să vorbească și pentru clopote...

Ograda era plină de femei... Aci fusesesră aduși și cîțiva răniți, care fuseseră duși subt șopron... Popii îi țineau lumînarea... De cînd îl aduseseră cu țolul, și-l urcaseră sus, nu mai vorbea, nu mai știa de el. Sta cu ochii închiși ca un mort... cu noru-sa lîngă el, care-i ținea lumînarea. Era acolo și dascălul, mic ca un copil și bătrînicios, cu mustața peste gură.

— Unde-i Costică al dumitale, dascăle ? Că o să fie poate nevoie să tragă clopotele.

— Apăi nu știu, zău... E și el la han.

— Păi e un copilandru dă paisprezece ani, nu ? Ce să caute el la han ?

— Păi toți dracii ăștia mici sînt acolo... Să țin dă ăi mari.

O fetiță spuse că știe ea unde e și că-l aduce numaidecît...

Se simțea mereu obosit și vru să stea jos, dar ar fi dorit să rămînă măcar afară... Dascălul îi spuse să stea în brișca din mijlocul curții, că o umple el cu fîn... Așa și făcură...

Cu toate vițele pierdute, toată lumea din sat era înflăcărată și veselă că satul izbutise lucrul acesta nemaipomenit, să închidă pe turci, cu comandantul lor, în han.

Vasile Mînjoc, care venise să-l vadă și el pe popă, era cu ochii în lacrimi.

— Trăirăm s-o vedem și p-asta, măi Tomo... ! I-am încurcat rău, mă !

— Nea Vasile, rămîne să vedem acum cum o descurcăm, răspunse Toma îngîndurat.

Printre femeile care legau pe cei răniți era și Maria lui Ion și fiica ei, Lisaveta.

— Măi Lisaveto, du-te și cheamă aci pă Ion, cheamă-l și pă Vasile Peștefript... îi găsești în porumb în fața hanului... ia-o pă la voi, de-a lungul eleșteului, și ieși prin porumb în fața hanului... Vezi că trag mereu turcii. Spune-le să vie aci numaidecît amîndoi... Să lase în locul lor pă Drăgan și pă Codan, care să fie cu mare băgare dă seamă...

— Da' Peștefript unde e, unchiule ?...

— După șira dă paie, Lisaveto... Că Damian este după un bordei, înspre Găiești, cu alde Codan, păzesc cu puștile să nu iasă turcii într-acolo. Vino repede cu ei, fato, că, uite, mai e un ceas, două și asfințește soarele.

Dinspre han nu mai veneau decît rare pocnituri de armă, care sfîșiau văzduhul de sus pînă jos... Soarele mai avea vreo două sulițe pînă să cadă... Toma era greu obosit și în cap îi vuia o singură întrebare : Și pe urmă ? Și după ce-i vor măcelări pe turci ?

— Neică Tomo, neică Tomo, vino repede, îl striga nora popii, plină de bucurie, vino, că părintele s-a deșteptat și vorbește... Știe dă toate, vrea să te vază.

Se duse repede în odaia din mijloc, unde era lungit pe pat popa Gheorghe, care se trezise, ca din somn, și foarte limpede la cap îi ceru lui Toma să-i povestească ce s-a întîmplat pînă cînd a cerut zapciul să-l aresteze... Pînă acolo își aducea aminte tot... Mai departe nimic... Toma și Vasile Mînjoc i-au povestit ce-a fost mai departe !... L-a întrebat Paraschiva, noru-sa, dacă are dureri...

— Dacă stau nemişcat, nu mă doare nimic... dar nici nu poci să mişc nici un picior şi nici măcar mîna... Numai buzele. În mine s-a rupt ceva... Pînă-n seară voi muri... Dacă să poate să plece cineva cu brişca noastră s-aducă aci pă preotul Drăghici dă la Puţu-cu-Salcia, să-mi facă tot ce să cuvine după canoane... Dă ce plîngi, fetiţo ?... Am şaptezeci şi trei dă ani... Cîţi ani vreai să mai trăiesc ?... La vîrsta asta te îneci cu un cartof care-ţi rămîne în gît şi ţi se aprind plămînii dintr-o trohnă. Întrebarea e ce faceţi voi ăştia... pă care v-a însemnat cîrmuitorul... Eu zic, măi Vasile, şi-şi întoarse ochii spre Vasile Mînjoc, ca toţi ăi mai deocheaţi dintre ei să să ascundă cîtăva vreme în codri... şi voi să aveţi grijă dă ei... Aşa scapă şi satul mai uşor... că dă vina pă ei... pă mine, că tot o să fiu mort.

— N-ai să mori, părinte, îi spuse cu ochii împăienjeniţi şi mustaţa udă Vasile Mînjoc.

— Ba cu chiar în clipa asta mor... dă lumînarea mai aproape, Chivo !

A întors puţin de tot capul uscat, cu părul alb-coliliu pe perină, de i se văzu coada albă şi ea înnodată la ceafă... Închise ochii...

Oamenii văzură că într-adevăr muri. Se închinară şi-i sărutară mîna pe rînd... Apoi ieşiră în curte ca să-l lase în seama bătrînelor, mai ales că intraseră pe poartă şi Ion, şi Vasile... Brişca era trasă chiar în faţa tindei şi Toma se urcă în ea, căci nu se simţea bine... dar nu se mai culcă în fîn. ci rămasé în scaun.

— Dă ce ne-ai chemat, Tomo ? Să nu să întîmple ceva în lipsa noastră.

— Nu-i nimic, Ioane... Sînt acolo Drăgan şi Codan şi pă urmă sînt peste şapte sute dă oameni... E Damian cu puşcaşii lui după bordeiele dîn margine şi Simion cu ai lui în deal... Turcii nu vor încerca să iasă cît timp e încă lumină... Mai curînd crez că aşteaptă ajutoare... Tocmai de-aceea v-am chemat, ca să vă întreb ce facem. Da' ca să nu uit, măi Vasile, ia dă la popă un petic dă hîrtie şi scrie lui Drăgan să trimiţă şaizeci-şaptezeci dă inşi mai zdraveni, cu topoare şi furci, la Simion.

Vasile Peştefript era înfierbîntat mereu.

— Ce să facem ? Dăm buzna peste ei, asta facem...

Toma făcu loc lui Vasile Mînjoc pe scaun lîngă el, ceilalți doi erau rezemați cu coatele de loitre în stînga și în dreapta brișteі... Apoi, întorcînd ciotul înfășat spre Peștefript, îl întrebă îngrijorat :

— Și pă urmă, Vasile ? Și pă urmă... ?

Răspunse bătrînul Vasile al lui Mînjoc :

— Măi, oameni buni, io socot că părintele, măcar că era în clipa morții, a chibzuit bine ceea ce-a spus. Poate vorbele lui erau de la duhul sfînt, căci noi știm bine că un asemenea sfînt ca el numai în sînul Domnului poate fi chemat... Așa io zic că voi trebuie să plecați din sat... Chiar în noaptea asta... Pă valea Glîmbocelului, ori pă la Stîlpeni în sus sînt codri în care nici dracu nu vă găsește... Noi voim îngriji să aveți ce vă trebuie... Satul să va dăscurca apoi cum va putea... O să dea vina pă cei morți, pă cei fugiți, și o să fie mai ușor... Vedeți, au murit prea mulți oameni.

— Au murit slobozi... Cînd au vrut ei... mîrîi Peștefript.

Ion răspunse încruntat, cu fața lui tăiată în lemn :

— Io dîn sat nu plec !

Peștefript se grăbi să spună și el îndîrjit :

— Mă, fie ce-o fi... dar io clăcaș, după cîte-am trăit să văz, nu voi mai fi...

— Atunci pleci, măi cuscre, te pierzi în codri... vru să-l lămurească parcă, iar, Vasile Mînjoc...

— Nici în codri nu mă duc.... Astă-seară... astă-noapte să hotărăște ce va fi cu mine...

În odaia din mijloc se luminaseră ferestrele, căci se aprinsese la căpătîiul mortului două sfeșnice mari. Toma se încruntă mîhnit. În timpul acesta veni dascălul cu peticul de hîrtie și plaivazul... Toma îi ceru lui Peștefript să scrie biletul și-l dete băiatului.

— Măi oameni buni, spuse Toma, tot mîhnit, m-ați înțeles greșit... Nu e vorba dă noi acum... E vorba dă sat... Să zicem că-i măcelărim pă turcii ăștia... E vorba ce va face satu pă urmă, cînd or veni ajutoare turcilor... Toma vorbea greu, gura îi era uscată... își simțea gîtul moale. Dar Peștefript nu voia să asculte nimic.

— Măi Tomo, dă ce te gîndești tu ce va fi pă urmă ? Ce-o fi pă urmă om vedea... adică or vedea aceia care-or trăi... Acum trebuie să sfîrșim odată cu ăștia, dîn han... Treaba ta e să ne spui ce să facem ca să ajungem mai ușor la

ei, că pă urmă, las' pă noi. Spun flăcăii că Magheru ăla te făcuse comandir dă batalion dă volintiri. Asta înseamnă că el socotea că e ceva dă capu tău, că ai învăţat ceva pă unde-ai tot fost...

— Tomo, spuse şi Ion, Vasile are dreptate... Spune, cum sfîrşim cu ăştia ?

— Ce facem cu ăştia... ? întrebă Toma şi rămase puţin pe gînduri... Măi oameni, aşa uşor nu va fi... Iată cum stau lucrurile : Eu socot că ei stau în han şi aşteaptă să le vie ajutoare... Vor aştepta pînă-n seară, vor aştepta toată noaptea şi, dacă nu, mîine toată ziua... Au în han ceea ce le trebuie... Mai greu o să le fie cu apa, că puţul e în mijlocul ogrăzii hanului şi Simion şi ai lui îl au în bătaia puştilor... Vor căuta deci să scoată apă la noapte... Tot la noapte vor încerca poate să şi iasă... Dîn pricina asta voi trebuie să-i vedeţi tot timpul şi să fiţi cu luare-aminte la cea mai mică mişcare în han, căci orice mişcare poate fi un semn dă ce pregătesc.

— Io zic să le omorîm caii în grajduri, că gloanţele trec prin scînduri, spuse Peştefript.

— Nu e dă nici un folos, căci ei pot pleca şi fără cai şi pă urmă să strică gloanţele dăgeaba... Altceva ar fi dă făcut... Ca să-i vedeţi bine, mă, trebuie să daţi foc la şira dă paie... dă cum apune luna... Ar fi bine să faceţi ceva ca să arză mai încet ca să lumineze hanul mai mult... Eu nu crez că oi putea veni cu voi, dar dă mişcat nu mă mişc dîn carul ăsta...

— Da', măi Tomo, dar cum sfîrşim cu ei ? stărui Peştefript nerăbdător.

Toma tăcu vreo cîteva clipe, apoi spuse moale :

— Numai într-un singur chip... şi se opri.

Ion îl pironi cu privirea şi aşteptă.

— Spune-l !

— Trebuie să daţi foc hanului... Trebuie să-i faceţi să arză ca şoarecii... Nu-i vorbă, atunci împinşi dă groaza morţii, o să încerce să iasă, dar voi şi puşcaşii trebuie să fiţi gata să-i întîmpinaţi.

Vasile Peştefript avu o strălufgerare de milă.

— În han e nenorocita aia dă Sultana.

Toma îi răspunse fără să-l privească :

— Pentru ea, d-acuma e totuna... Nu mai are nici o însemnătate... Vorba e cum să daţi foc hanului, căci va fi foarte greu să s-apropie cineva, care să arunce ceva aprins

peste podul dă paie, peste claia dîn curte sau cine știe cum... Vă spui drept că asta nu o văz nici io prea limpede... Mai gîndiți-vă și voi... Acum aș vrea să vă spui altceva... Măi, oameni buni, atunci că întrebăm mereu ce facem pă urmă... mă gîndeam la altceva... Mă, satu nostru, singur, că sîntem un singur sat, nu poate să ajungă la nici un sfîrșit... Io mă gîndeam, mă, că ar fi bine să ridicăm, măi, și satele vecine... Să întindem cît mai departe pîrjolul pă care l-am început... Nu să poate să nu gîndească alte sate la fel cu noi... Dar pentru asta trebuie să trimitem chiar în noaptea asta oameni care să știe să le vorbească celor la fel cu noi...

— Mă duc io, se grăbi să spuie Vasile Mînjoc.

Toma însă găsi că un bătrîn de șaptezeci și trei de ani nu era potrivit pentru asta... Ar fi fost mai bun Peștefript.

— Io mă gîndeam la tine, măi Vasile... și poate la alți vreo doi. Trebuie să vedem negreșit ce fac satele dîn jurul nostru... Știm că mințile clăcașilor sînt în toate părțile încălzite, ațîțate, măi... Acum cu zahereaua asta pă care-o cer turcii, oamenii sînt mai repede cu mîna pe par, că s-a înfipt în ei cuțitul pînă la os... Io d-aia zic că nu-i bine să dăm iureșul acum, fiindcă socot că nu om izbuti... Oricum, ei sînt la adăpost și trag cu plumbi în noi... Noi trebuie să ținem pînă mîine. măi oameni, să să ducă vestea prin sate.

— Păi, frate, spuse Ion, tu știi că văzui vreo cîțiva inși dă la Puțu-cu-Salcia și vreo cîțiva dîn Mărunțișu... Sînt pe-acolo cu ai noștri... Au venit să vază și au rămas.

— Ioane, cine e dă la Puțu-cu-Salcia ?

— Păi, era Dumitru Cioacă și mai erau vreo doi, nu-mi dădui bine seama cine sînt...

— Ioane, dacă e Cioacă pe-aci, ăla aprinde singur un sat întreg...

— Dă la Mărunțișu, alde Ghinea cu fiu-său și un cumnat îmi pare...

— Trimite-i și pe-aceștia la mine... Măi fraților, uite ce spui io... Iureș nu dăm în noaptea asta... Să-i ținem pînă mîine... Io gîndesc că dă să va auzi, să vor ridica satele, da' nu-i slăbiți toată noaptea, ca să nu doarmă, să fie obosiți. Nu-i lăsați să bea apă... și așa, dîn ceas în ceas, chiuiți și puneți să tragă puștile... Da' să spuneți la oameni că iureșul adevărat va fi cînd or suna amîndouă clopotele bisericii odată... Mai întăriți partea dînspre Găești cu gloată multă,

ca să nu fie Damian singur acolo... şi în schimb luaţi vreo zece-cincisprezece puşcaşi dă la el şi trimiteţi-le la voi peste drum dă han. Puşca aia a ta ghintuită o ai, Ioane ?

— O lăsai acum lui Codan, că poate va fi nevoie dă ea...

— E bun şi Codan.... Tu, Vasile, treci cu Damian, ia aşa ca la două sute dă oameni cu tine, că gîndesc că pe-acolo vor încerca turcii să fugă... Dîn ăi cincisprezece inşi pă care-i luaţi dă la Damian, puneţi şi vreo cinci după şură... Să vie împuşcături şi dinspre sat... să simtă că s-a strîns pumnul în jurul lor... Acum, ce să vă mai spui... Alegeţi, oameni buni, pentru treburi de-astea dă mers dă la voi la mine, dă la mine la voi... şi, măi oameni buni, să ştie tot satul unde sînteţi dă găsit, asta negreşit, că uite, io socot că nu mă voi putea mişca de-aci... Şi încă un lucru, măi Ioane, bagă dă seamă, frate, că noi avem patroane dă soiuri felurite... să nu să-ncurce... Simion are dăstule pentru puştile dă sus, dar voi aveţi şi dă la dorobanţi carabine şi dă la turci...

— Păi să ştii, Tomo, că să potrivesc... spuse frate-său.

— Atunci e bine, frate, e tare bine... Şi-ascultă, io zic c-ar fi bine să-mi trimiteţi aci pă gineri-tău, pă Vasile, că io mă înţeleg bine cu el.

— Pă Ţurcă ? întrebă Vasile Peştefript. Păi Ţurcă...

— Ce e cu Ţurcă ? întrebă Mînjoc, fiindcă Ion şi Toma încremeniseră cînd văzură că Peştefript se încruntă.

— E mort ? întrebă Ion, cu gîndul înmuiat.

— E mort, lîngă Gîrloagă... Era cu ai lui Damian...

Ion se închină.

— Dumnezeu să-l ierte... că nu e singuru... Mai sînt şi alţii...

— Ei, atunci aşa facem... Oricum trimiteţi cîţiva flăcăiandri pe-aci, pă lîngă mine, că mi se pare că io o să mă mişc tot mai greu...

Soarele începuse să scapete peste vie, peste păduri spre Găeşti... Nu era nici urmă de nor pe cerul albastru şi puţin ceţos... Razele lui lungi erau slabe şi dădeau încă un soi de lumină care era numai în jurul lui... Aci lumina venea prin ferestrele fără perdele, de la sfeşnicele încărcate de lumînări, care ardeau la căpătîiul popii Gheorghe, care fusese îmbrăcat şi pus pe un pat primenit şi aşezat în mijlocul odăii... Umbrele casei şi ale celor doi nuci din bătătură erau lungi, pînă spre

gardul din fund... În cîteva clipe nu mai fu la asfinţit decît un cerc trandafiriu şi moale. Peştefript se depărtă de brişcă.

— Atunci, vere, noi am plecat... O să facem tot aşa cum spuseşi... Îţi trimitem şi pă cei dă la Puţu-cu-Salcia şi dă la Mărumţişu...

— Aşa... măi fraţilor, clătină din cap Toma, şi nu uitaţi nimic... Şi mai ales încercaţi cum ştiţi, că pă mine nu mă ajută capul în clipa asta, să daţi foc la han... Asta ar limpezi totul...

*

La început, şira de paie, care nu se mai făcuse anul acesta în apropierea conacului, ci în marginea satului, arsese cu o vîlvătaie înălţată pînă în slavă, de lumina ca ziua tot hanul, dealul de deasupra cu nucii pînă la biserică, satul spre poiana răscrucii şi o postaţă de drum înspre Găeşti.

Oamenii din porumb, ca şi cei de pe deal, priveau uimiţi că se poate vedea atît de bine în curtea hanului caii slobozi, poate numai în parte, cei care nu încăpuseră în grajduri. Turcii, dîndu-şi seama că nu vor putea ajunge la puţul din mijlocul curţii, săpaseră un şanţ pînă la briu, tăiaseră şi ghizdul într-o parte, ca să tragă găleata cu apă, cu funia, de-a dreptul. Văzură, de asemenea, că înainte de aprinderea şirei, turcii mai săpaseră un şanţ în faţa porţii hanului, legat cu pivniţa, după cîte se putea înţelege... şi care ocolea spre Găeşti casa, care nu avea nici o fereastră în partea aceea, ci numai spre curte, şi săpau mereu. Se vede că turcii se hotărîseră pentru aşteptare.

După o bucată de timp, şira începu să ardă mai înăbuşit, fără vîlvătaia de la început, căci paiele de dedesubt, mucezite poate de ploaia din septembrie, începuseră să ardă cu cenuşă... Într-un fel era mai bine, că aşa avea să ţie mai mult...

Oamenii parcă se mai domoliseră şi ei, culcaţi prin porumb, pe după bordeie, mai ales cei care nu erau în faţă... Mai mult umblau de colo pînă colo Ion Firu, Vasile Peştefript, Drăgan şi alţi vreo doi-trei, care necontenit doreau să ştie ce fac vecinii.

Toma rămăsese în brişca din curtea popii, luminat de cele două ferestre, prin care se vedeau cele două sfeşnice de lemn de nuc, rotunjit, înalte, pînă la pieptul unui om, pe tipsia că-

rora ardeau numeroase lumînări... Dascălul pusese şi praporul la poartă. I se părea că nu poate fi înmormîntat duhovnicul satului fără acest semn la poartă şi nu gîndea că înmormîntarea ar putea fi altfel decît cea obicinuită... La început se hotărîse ca toţi morţii să fie adunaţi în curtea bisericii, ca să fie slujiţi odată, dar mulţi şi-i luară pe-ai lor acasă, ca să-i scalde şi să-i primenească măcar în albituri, creştineşte.

Cei de prin satele vecine veniseră, trimişi de Ion şi de Peştefript, aşa că el îi putu sfătui cum să facă şi le atrase luare-aminte că, de vor pune la pămînt pe turcii de la han, vor face rost de puşti pentru toată lumea. Acum, toropit de fierbinţeală, aştepta... Privea prin fereastră chipul uscat şi barba cu părul alb ca mătasea, al popii Gheorghe, întins pe patul din mijlocul odăii, între sfeşnice... În stînga era noru-sa, care plîngea cu fruntea sprijinită de masă, iar în partea cealaltă, cocîrjată, Chiva.

Cînd Ilie Ristache, nepotul Chivei, care fusese ales să alerge în locul lui Toma, veni călare pe unul dintre caii turcilor, care scăpaseră fugind speriaţi după împuşcăturile de pe drumul mare, să-i spuie că turcii au săpat şanţuri în jurul hanului, Toma tresări ca şi cînd un cuţit i s-ar fi înfipt în piept... Aşadar turcii aşteaptă... Nu se îndoiesc o clipă că le vor veni ajutoare... şi că le vor veni destul de repede... Cum nu s-a gîndit el, care văzuse atîtea în timpul luptelor de la Sineşti şi Băileşti, că văzînd comandantul regimentului că n-au nici o ştire de la cei trimişi, nu va trimite cît mai repede o caraulă puternică să vadă ce se întîmplă la Zăvoiu Dihorului. Nu era decît un singur lucru de făcut : de aprins fără întîrziere hanul... şi dacă nu, de dat un iureş în zorii zilei, orice-ar fi să iasă din asta...

— Dă calul, Ilie, că vreau să încalec io... Dă-l lîngă oiştea briştei... Tu caută-ţi alt cal... Ia un cal al popii.

Nu mai era toropit... îi zvîcneau tîmplele... În cîteva clipe fu lîngă Ion.

— Măi frate, trimite să-l cheme şi pă Vasile Peştefript, şi pă Codan, şi pă Drăgan...

Cînd aceştia veniră prin porumb, subt un gorun, în porumb, Toma le spuse că s-a gîndit mai bine, că trebuie să se dea foc fără întîrziere hanului.

— Dar cum ? întrebă Drăgan greoi.

— Să arunce cineva şomoioage aprinse, înmuiate în păcură.

— Şi dă unde păcură, vere Tomo ?

— Drăgane, trebuie să fie la conac... acolo să găsesc dă toate...

Nici o încercare de a zvîrli şomoioage nu izbuti. Hanul era departe [nu] numai dinspre bordeie, dinspre porumburi [ci] şi de şira de paie... Dar nu putea fi ajuns nici de pe deal... căci la poale mai era ca la o sută de paşi de faţa aproape netedă, o spinare uşoară care curgea din deal spre grajduri... Aci turcii găuriseră zidul şi umpluseră ieslele cu pămînt... Ocheau fără grijă... Atunci, un flăcăiandru, Gheorghiţă, din neamul lui Predoiu, un băiat de vreo optsprezece ani, spuse că vrea el să se tîrască pînă la grajd, de la un copac la altul, că erau doi ulmi pînă acolo, să aprindă şomoiogul cu cremenea... apoi să-l arunce... Ajunse pînă la al doilea ulm, dar încă era departe, şi şomoiogul căzu lîngă zid, fără folos... Băiatul rănit rămase după copac, nemaiputînd veni înapoi. Atunci Simion găsi altceva... Trimise să se aducă nişte butoiaşe cu spirt din crama conacului... Le dădu cep larg şi apoi le rostogoliră spre grajduri. Butoiaşele lăsau dîră şi ei dădură foc dîrei chiar de sus, de pe deal... Dîra luă foc, dar nici un butoiaş nu se rostogoli chiar spre han, din pricina spinării care cobora şi ea din deal. O luă razna într-o parte ori alta...

*

În odaia ei, cu trupul împutinat, prea mic pentru patul cu tăblii de lemn alb, nevopsit, Sultana, cu privirea aţintită în tavan, nu gîndea nimic... Nu mai avea putere nici să gîndească... Ştiuse de la început, de la baba Dumitra, că sînt sumedenie de călăreţi turci la han, că e răzmeriţă în sat... Auzise şi trosnetele împuşcăturilor şi goana călăreţilor care se închideau speriaţi în han... Dar toate astea erau departe de ea, care era o moartă între cei vii... Aflase tot de la baba Dumitra că a murit multă lume şi nici gîndul că atîţia care aşteptaŭ moartea ei, dintr-un ceas pe altul, au murit totuşi înainte, nu-i ţinea nici cald, nici rece... Bea fiertură de mac, mînca seminţe de mac ca să-i potolească durerile şi nu avea decît un singur gînd... ca toate acestea să se sfîrşească mai curînd. Nebunia de-afară nu o privea pe ea... Dacă acum ar fi fost sfîrşitul lumii, de s-ar fi prăpădit toate noroadele subt

potop de foc şi s-ar fi deschis pămîntul să înghită totul, pentru ea nu ar fi fost nimic schimbat... I se micşorase capul ca al unui copil, era zbîrcită şi albă la păr, la trup numai piele şi oase, dar oasele ei încă scăzute... Ar fi ridicat-o şi un copil de jos. Acum îi juca în fereastră pîlpîiala şirei care ardea spre sat, dar ea nu ştia că arde o şiră de paie şi nici nu avea cine să-i spuie.

Baba Dumitra nu mai venise de două ceasuri în odaia ei... O auzea alături, căci o despărţea de cei de-acolo doar o uşă cu geam, vorbind cu cîrmuitorul pe care-l legase cu fîşii de pînză şi care avea fierbinţeli... Dar mai ales îl auzea cutremurat de groază, că oamenii din sat ar putea năvăli asupra hanului ca să-i omoare pe toţi... Unul dintre cei care erau cu el ştia turceşte şi fusese adus fără îndoială ca tîlmaci... Îl trimitea mereu să întrebe pe ofiţerii turci, care nu voiau să mai vie cînd îi chema el, plictisiţi de spaima lui, ce se întîmplă dacă satul va ataca hanul ori nu... de unde au pusti... Ceruse să fi dus în pivniţă unde erau ceilalţi răniţi turci, căci îi era groază de gloanţele care loveau pereţii de zid ai odăii... Tîlmaciul s-a întors spunînd că nu e loc în pivniţă decît pentru răniţii turci, că pe-acolo se merge şi în şanţurile care s-au săpat... Pe baba Dumitra n-o lăsa un minut de lîngă el...

Toate astea le aude Sultana şi o miră că sînt oameni care pot să se sperie atît de mult de moarte... Ea trăieşte de aproape un an de zile cu gîndul ăsta...

Uneori se mai gîndeşte la ce a fost, dar acum şi amintirile iubirilor din trecut au un gust de iască... Totul e sălciu, cu gust de pămînt... De multă vreme nu mai are nici un gust pentru mîncare şi nici nu mai poate mînca. Nu mai ştie dacă e tîrziu ori devreme, căci pentru ea nopţile nu mai sînt nopţi.

Acum aude cum intră speriat tîlmaciul în odaia de alături...

— Boierule, măria-ta, ticăloşii ăia vor să dea foc la han... Ofiţerii turci sînt foarte speriaţi... Aleargă dintr-o parte într-alta parcă înnebuniţi... Aruncă şomoioage cu păcură... Au dat foc la o şiră de paie...

Se aude glasul sugrumat de groază al cîrmuitorului :

— Vor să dea foc la han ? repeta ca şi cînd tot n-a priceput... Vor să dea foc la han ? Costache, de ce nu vin aju-

toarele mai repede, și glasul se stinge în gemete și scîncete. Nu trebuia să viu... Cleopatra a avut dreptate cu visul ei de azi-noapte... Nu mă lăsa să plec, Costache, și eu am plecat... Ascultă, babo... cum se poate coborî în pivniță ?

Dar baba nu mai răspunse... Sultana își închipui că o fi fugit cine știe unde cînd a auzit că se dă foc la han... Ar vrea să vie baba să arunce două-trei lemne în vatră, că s-o fi stins focul... De cînd e bolnavă, e tare friguroasă, și anul ăsta a făcut foc devreme...

Cîtva timp ațipește, sau poate că i s-a părut, căci e multă vreme de cînd nu mai știe cînd doarme ori numai moțăie... Au venit de afară strigăte speriate și se pare că e mare zarvă. Intră alături speriat tîlmaciul, care strigă îngrozit și el :

— Boierule. nemernicii, ucigașii rostogolesc spre noi butoiașe cu spirt cărora le dau foc... Porcii nu se lasă pînă nu vor goli pivnița conacului și pînă nu ne-or veni de hac...

— Dar ajutoarele... de ce nu vin mai repede ajutoarele, geme celălalt... Să vie baba aia mai repede, să mă frece iar cu spirt, să nu leșin... Unde dracu e baba ?

Cîtva timp Sultana iar nu auzi nimic și rămase iar cu gîndurile ei... Cum de s-au gîndit la spirtul de la conac... ? Are și ea spirt în pivniță... Făcea din el rachiu... Are și-n odaie un urcior cu spirt cu care o freacă baba Dumitra cînd o dor prea rău oasele... Ar putea să dea ea foc la han dacă ar fi sănătoasă... Se strîmbă moale... Dar dacă ar fi sănătoasă, ar mai vrea oare să dea foc hanului... ? Se strîmbă mai rău... E un han blestemat.... Ar trebui să se prefacă tot în cenușă... Măcar dacă ar izbuti cei de-afară... Să se sfîrșească odată și cu ăla care geme de spaimă ca o babă dincolo.

La început, gîndul i se pare îndepărtat, dar pe urmă se întreabă dacă ea, mai în putere fiind, ar putea să dea foc hanului... Prea ușor nu ar fi nici atunci... Ar trebui să poată ridica urciorul cu spirt, să stropească odaia și pe urmă să-i dea foc... Cu ce să-i dea foc că ea n-are cremene și feștilă...

Cîtva timp iar nu se gîndește la asta... Afară se aud mereu bubuituri de pușcă și strigăte în limba turcească... Vin și din pivniță gemete de oameni, răniți, se vede...

Aude iar dincolo pe tîlmaci :

— A spus căpitanul turc că dacă pînă în trei ceasuri nu se întîmplă nimic, sîntem scăpați...

— Dar nu se va întîmpla nimic ?... Ce crezi ? întreabă ca un copil cîrmuitorul.

— Numai Dumnezeu știe, boierule !

— Și io aș vrea să-mi văd mîine logodnica... dar poți ști oare... ?

— Știți ce-au făcut acum ?... Au umplut un butoi pă jumătate cu nisip, l-au împins încet înainte, dar nu dinspre deal, ci acum dinspre Găești... Înapoia butoiului mergeau doi inși cu un urcior cu spirt și cu cremene la ei... Voiau să arunce urciorul aprins peste trestia cu care e învelit șopronul de dincolo de odaia de-alături... Au fost împușcați amîndoi...

Sultana nu știe că unul dintre cei doi a fost Vasile Pește-fript... care nu mai avea răbdare să vadă odată hanul aprins. Își aduce aminte însă că tot podul hanului, făcut mai înalt, de cînd s-a meremetisit din nou, e plin cu fîn... Ar fi ars strașnic, și era chiar deasupra odăii ei, căci te urci în pod pe o scară pusă prin șopron... S-ar fi sfîrșit totul dacă butoiul ar fi ajuns mai aproape...

Acum i-a încolțit gîndul să dea foc hanului. Dar cum să ajungă pînă la urcior, ea care trebuie să fie întoarsă de alții în așternut... ? Urciorul e subt masa cu patru picioare care e între cele două ferestre și care e așternută cu pînză de borangic, lucrată de mînă, o fîșie albă, una galbenă...

...Dar, dacă lucrurile din odaie nu s-ar aprinde ? Nu, cu spirt nu se poate să nu s-aprindă... Dacă se răstoarnă candela, nu se poate să nu s-aprindă. Pentru asta însă ar trebui bine stropite patul și lada de la căpătîi, peste care sînt velințe, trîmbe de borangic și perne de puf alb... De partea cealaltă, lîngă vatră, este o laviță pe care doarme de obicei baba Dumitra, că de cînd a slăbit rău ea, nu mai poate dormi singură în odaie... Pe laviță sînt așternute paie bine învelite într-o pînză de cînepă... Mai sînt și lemne sparte și puse lîngă vatră... Pe policioară deasupra laviței sînt ouă de lemn, fluiere și ploști cu marame de mătasă... Ei, dacă s-ar putea da jos din pat ! Și încearcă. A ridicat capul... Poate să-l ridice... Urciorul cu spirt nu e subt masă, e lîngă masă, că Dumitra a luat o cană ca să-i frece boierului picioarele... Dacă ar putea turna spirt cu cana pe ferăstruica dinspre șopron... Ferăstruica prin care pe vremuri, cînd nu era șopronul, bătrînul Nedelcu privea noaptea spre portița dinspre codrul Vlăsiei să vadă dacă au venit ăi care trebuiau să vie... Avea și pușcă lîngă el

pentru cine știe ce... Han blestemat... Să ardă pînă în temelii !... Să-i spulbere vîntul cenușa în patru părți... Să nu mai rămîie nici urmă din el !... De afară, de la o vreme nu se mai aude nimic. Rare bubuituri de armă... trag turcii. Ai din afară nu mai trag de loc. Oare o fi trecut noaptea ?... Unde s-o fi ascuns baba Dumitra ? A biruit-o iar oboseala... Ațipește cîteva clipe și se deșteaptă din nou... O roade un gînd... De ce s-a întors ea la hanul ăsta care n-a purtat noroc nimănui ?... Ce a tras-o la hanul ăsta blestemat ? Ah, dacă ar putea arde... să trosnească... să geamă în flăcări !... Dincolo, în șopron, sînt paie căzute de la pod cînd se aruncă jos cu furca. A făcut pod la han cînd l-a făcut din nou, ca să ție răcoare vara, și iarna cald... Dar ei îi e tot frig... Dintr-o dată o cuprinde o voință crîncenă, o îndîrjire de moarte... I-a spus baba Dumitra că un turc a venit singur la grajd în casă, ținîndu-și mațele cu mîinile amîndouă... Omul poate, cînd vrea... Trebuie să ardă hanul ăsta blestemat !...

Mîinile ei slabe tot o mai sprijină... S-a ridicat în cotul drept... se trudește încă, și acum e în capul oaselor... Urciorul nu e departe. O să toarne din el în cană... Cum să ridice cana pînă la ferăstruică ?... La candelă o să fie mai ușor, că are o poză de hîrtie... O s-o ude cu spirt și-o să ia foc... S-a lăsat încet jos din pat... Se tîrîie pînă la urcior... L-a răsturnat în cană... Curge din el și pe jos... ca o băltoacă. S-a proptit de pat... de masă... a ajuns și a deschis ferăstruica : toarnă cu cana spirt pe firidă... toarnă afară... Unde, nu vede... dar toarnă... Se lasă jos... lîngă masă e un clondir cu gaz. Mai sînt și alte fierturi... i-au dat să bea gaz... A căutat tocmai la Tîrgoviște musceleanul pentru ea... că spunea o babă de la Corcinogu că dacă se unge cu păcură și bea o cană de gaz îi ia boala cu mîna. Pînă la urmă izbutește să-l ridice și pe ăla... Întîi pe pat... apoi pe masă... A ajuns cu el în firida ferăstruicii și toarnă... tot făcînd dîră ia poza, cadîna, de pe masă... Toarnă spirt și pe ea... apoi rostogolește urciorul, să curgă tot... Întinde poza udă spre candelă...

*

— Nea Ioane... Ce-i aia... ? Arde hanu ! ai lui Simion au aprins hanu...

Flăcările au țîșnit dintr-o dată, de subt șopron. O vîlvătaie cît o turlă de biserică a cuprins dintr-o dată hanul, care arde trosnind...

Oamenii strigă înnebuniți :

— Arde hanu... Ard turcii...

Toma, care era lîngă [frate-său, țipa] ca un smintit :

— Iureș, Ioane, iureș cu oamenii !... Clopotele... să să tragă clopotele... Cine poate să ajungă mai repede la clopote ? Măi Gheorghiță... fugi, măi, snopește calul !... Așteaptă la biserică băiatul dascălului... Nu așa repede, Ioane... Stai să să încingă focul... Cînd oi da io năvală cu calu... Veniți după mine... Unde sînt pușcașii ? Să tragă acum pușcașii, să nu stingă turcii focul...

Simion, cînd a văzut că arde hanul și că în curte e mișcare, n-a mai așteptat nici o poruncă... A început să tragă la grămadă... Trag ai lui înfierbîntați cu ochii parcă ieșiți din orbite... Damian nu trage... Puștile se încarcă greu și el știe că turcii vor încerca să fugă spre el, căci le e frică de sat și de porumb. Au deschis poarta... Țîșnesc dintr-o dată... Sună trompetul lor... Unii atîrnă parcă de cai... Îi potopesc focurile lui Simion... Acum toți cei care au ieșit s-au culcat la pămînt. Ion n-a mai așteptat clopotele și a țîșnit din porumb. Se vede ca ziua. Sar fuioare de scîntei pînă la ei. Se aud acum și clopotele... Sună în două zvonuri vesele ca la Paște... Lumea urlă, se repede. Toma a pornit-o cu calul înainte... dar se rostogolește și nu mai știe nimic ce e cu el...

*

N-au scăpat decît vreo douăzeci de turci care au rămas în grajduri de frică... În totul, au pierit în această zi de duminică două sute treizeci de turci, au fost răniți vreo douăzeci și prinși alți douăzeci... Dintre săteni au mai căzut vreo treizeci... Ion, Drăgan, Damian... și alții... A murit și Irina, fata Riței, care se ținea de taică-său... Toma iar a scăpat. Îi fusese împușcat calul.

A doua zi — era un soare viu ca de vară — din han nu mai rămăseseră în picioare decît grajdurile și cenușa pînă la glezne... Pe turci i-au adunat pe toți în curte... Pe cei prinși

i-au lăsat în grajd... Toma a poruncit să se adune puștile... Să se adune și muniția cîtă s-a putut găsi la cei morți... Satul era ca după un cutremur nemaivăzut... Pe morți îi plîngeau numai ai lor și bocitoarele satului, care cunoșteau meșteșugul bocitului... Toți cei scăpați cu viață se simțeau născuți a doua oară... Mai întîi nu mai erau clăcași... Din cîrmuitor n-au găsit decît un ceas și vreo două inele... și un fel de păpușă neagră, ca un tăciune... Au căutat-o și pe Sultana... Li s-a părut că ar putea să fie niște oase albe de arse, afumate pe jumătate, ca de copil...

Șoricaie s-a apropiat de ea, i-a făcut cruce peste oase...

— S-o fi speriat rău, sărmana, cînd a văzut că a luat foc casa... Dar e mai bine așa pentru ea... A iertat-o Dumnezeu !... S-a închinat și s-au mai închinat și cei din jur.

Înainte de prînz au sunat iar clopotele, căci se văzuse în zare un nor de praf. Veneau în goană cazacii... Cînd au venit mai aproape, lumea i-a auzit urlînd și s-a risipit în toate părțile, s-a ascuns prin case... Simion, Petre Dobre și cei de pe deal au avut timp să fugă peste gîrlă... dincolo, peste rîpă... Toma era în brișcă în deal... Îl scuturau frigurile... Ciotul se rupsese în cădere a treia oară.

Boierii cu jalba-n proțap

Calliopi îl lăsase pe Băl-Ceaurescu să-i facă pe voie lui Cantacuzino și să iscălească, dar de atunci nu avu decît un singur gînd : să facă tot posibilul să-l scoată din Căimăcămie... Începu să-l sape, arătîndu-l ca un incapabil, la început pe un ton mieros și compătimitor... I a bătrîna Maria Ghica, în palatul de la Colentina, unde se aduna toată protipendada ca să afle noutăți și să bîrfească, să puie la cale mici si aparent glumețe ticăloșii... Calliopi aducea mereu vorba despre caimacam, căinîndu-l :

— *Ce pauvre Cantacuzène... Il est plein de bonne volonté... mais il est totut-á-fait incapable de rétablir l'ordre... même avec le concours de turcs... C'est pour notre pauvre pays une grande dêllusion... Il n-est pas vieux... mais il est... matofit*

rău... *quoi — mes chéries...* [1] și se strîmbă gustînd înghețata... ca și cînd l-ar fi gustat pe Cantacuzino...

Cucoanele și musafirii rîdeau și povesteau mai departe... Ca un soi de centrală, Calliopi aduna toate zvonurile care umblau, toate jumătățile de știri oficiale pe care le afla prin oamenii ei și le aducea în acest mare salon, punîndu-le sare și piper de la ea... pentru ca apoi să ajungă pînă la urechile cele mai subțiri...

Salonul de la Colentina era un salon unde se creau și se năruiau reputații. Ceea ce agrava lucrurile era că Fuad însuși venea de trei ori pe săptămînă în acest cerc muieresc, dornic să cunoască femeile bucureștene din lumea mare, despre care se vorbea atît și la Istambul chiar în saloanele sultanelor și ale favoritelor... Prin întrebări perfide, Calliopi arăta că e la curent cu tulburările din provincie, cu refuzul țării de a renunța la proiectul de constituție și la realizările Guvernului provizoriu. Întreba cu candoare dacă e adevărat că în Vlașca țăranii au bătut pe subtcîrmuitor și pe dorobanți... Că la moșia lui Ghica de la Buzău au ucis un isprăvnicel care bătuse un flăcău pentru că intrase în via boierească... Că la Obilești în Ilfov...

Fuad Effendi răspundea foarte încurcat, arătînd că nu e nimic serios, că armata turcă va interveni oriunde, acolo unde e chemată...

— *Il paraît, Excellence, que ce pauvre Contacuzène a trop de confiance dans ses aptitudes de gouverner... Il est jaloux de son autorité et paraît qu'il ne vous demande jamais conseil... Mais il faut bien [lui] pardonner ça... il est plein de bonne volonté...* [2]

Fuad Effendi dădea din cap evaziv și prefera să treacă la alt subiect, fără să se gîndească la vreo măsură, căci știa că această Calliopi Ghica era cea mai mare dușmană a doamnei

[1] Bietul Cantacuzino... E plin de bunăvoință... dar complet incapabil să restabilească ordinea... chiar cu ajutorul turcilor. Aceasta e o mare dezamăgire pentru sărmana noastră țară... Nu e bătrîn... dar este... cum să vă spun — dragele mele... (fr.).

[2] Se pare, excelență, că acest sărman Cantacuzino are prea multă încredere în aptitudinile sale de a guverna... E mîndru de autoritatea sa și se pare că nu vă cere niciodată sfatul. Dar trebuie să i se ierte aceasta... căci e plin de bunăvoință... (fr.).

de Kotzebue, şi asta îi convenea. Îi era neplăcut fiindcă în acest salon venea şi tot corpul diplomatic, adică veneau cei cîţiva consuli generali ai puterilor occidentale şi unii străini de marcă, precum se spunea...

Un francuz, un asemenea străin de marcă, după Emile de la Grange, îi scria în zilele acestea lui Ion Ghica, care era mereu la Constantinopol şi pe care-l cunoscuse cînd acesta se afla la Paris, impresiile lui despre purtarea societăţii bucureştene, a boierimii, după intrarea trupelor de ocupaţie :

„Mon cher M. Ghica,

Est-ce que par hasard vous vous souvenez encore de moi? Est-ce qu-au milieu de tous vos soucis, de vos angoisses, vous avez pensé une fois à votre grande reactionnaire *Emile de la Grange, si long, si gai, si bête, si raisonnable et si Philippiste surtout? Rassurez-vous, je suis converti, au moins quant à la Valachie, et si j'ai jamais rien vu de détestable, d'ignoble, excusez-moi, mais c'est ce qu'on est convenu, d'appeler l'aristocratie valaque. Depuis l'entrée des troupes moscovites, nous avons joui de tous les échantillons possibles de trahison — délations, insinuations, espionnage, calomnies, récriminations, fils contre père, père contre fils, ami contre ami, c'est à n'y plus rien reconnaîntre et à regretter qu'un immense* flowing-up *n'envoie pas au diable Protecteurs et Protégés...* [1]"

În cele dintîi zile, Calliopi vorbi despre populaţia „*récalcitrante*" [2] care refuză Căimăcămia şi ordinea ei, mai mult glumind, ca să se arate bine informată — titlul ei cel mai de seamă care-i dădea autoritate în saloane şi pentru care era căutată cu

---

[1] Dragă domnule Ghica,

Prin ce întîmplare v-aţi mai amintit de mine? Cum se face că deşi copleşit de griji şi nelinişti v-aţi mai gîndit o dată la marele dumneavoastră *reacţionar* Emile de la Grange, atît de lung, de vesel, de nerod, de rezonabil şi mai ales de filipist? Liniştiţi-vă, m-am pocăit cel puţin în privinţa Valahiei, căci n-am văzut niciodată ceva mai detestabil, mai ignobil — scuzaţi-mă — decît ceea ce s-a ajuns a fi considerată aristocraţia valahă. După intrarea trupelor moscovite ne-a fost dat să vedem toate mostrele posibile de trădare — delaţiuni, insinuări, spionaj, calomnii, recriminări, fiul împotriva tatălui, tatăl împotriva fiului, prietenul contra prietenului, totul e de nerecunoscut şi e de regretat că un torent cumplit nu duce la naiba şi pe protectori şi pe protejaţi... (fr.).

[2] Îndărătnică, recalcitrantă (fr.).

respect chiar de miniştri — şi ca să otrăvească pe Costache Cantacuzino... Alături de cîteva ştiri despre alcovuri şi despre noi intrigi amoroase, ea aducea şi ştiri politice, urmărindu-şi cu tenacitate planurile de a scoate pe Cantacuzino din Căimăcămie.

Peste vreo zece zile se văzu însă că nu e glumă şi o cuprinse şi pe ea spaima, că ţara e încă în revoluţie... Se părea că abia după căderea guvernului revoluţionar, cinci sute de mii de oameni cel puţin se treziseră revoluţionari. Zilnic soseau în Bucureşti boieri care fugiseră de pe la moşiile lor înspăimîntaţi de îndrăzneala ţărănimii şi de dîrzenia ei... De la o vreme în toate casele mari nu se mai vorbea decît despre asta... Luni de zile ameninţaseră boierii şi reacţionarii ţărănimea cu venirea armatelor imperiale şi aceşti boieri fuseseră convinşi că de îndată ce se va vesti că ele au trecut graniţa, ţărănimea va mușca pămîntul şi iată că, dimpotrivă, o înfruntă cu îndîrjire.

— *Ce n'est plus la révolution des pauvres enfants de madame Farfara, mes bonnes amies ! Le temps de boyards dilétants, révolutionnaires est passé... Voilà maintenant la révolution des paysans enragés* [1], se plîngea acum serios Calliopi Ghica...

Cînd văzură că nici după desfacerea taberei lui Magheru ţărănimea nu se potoleşte, aşa cum nădăjduiau boierii, aceştia avură cîteva zile impresia că totul e pierdut... Într-o sîmbătă seară, Calliopi Ghica pofti la ea aproape întreaga protipendadă, chiar şi pe bătrînul baş boier Iordache Filipescu, chipurile la o masă de ziua unui copil al ei. Pe şoptite însă mulţi ştiau despre ce e vorba... Veniră reprezentanţi ai tuturor celor douăzeci de mari familii, adică mai mult decît protipendada care nu era alcătuită decît din douăsprezece familii.

Nimănui nu-i ardea de mîncare şi discuţia fu foarte aprinsă... Toţi simţeau că sînt pe-o corabie — cum a spus unul dintre ei — care stă să se înece... La urmă se hotărî ca toţi cei de faţă să se întîlnească, a doua zi şi să meargă împreună

[1] Asta nu mai e revoluţia bieţilor copii ai cocoanei Farfara, bunele mele prietene. Timpul boierilor revoluţionari diletanţi a trecut... Iată acum revoluţia ţăranilor turbaţi... (fr.).

la caimacami, ca să-i arate că așa nu mai merge, că e nevoie de o mînă de fier și că dacă el nu se simte în stare să restabilească ordinea în țară, să lase pe altul în locul lui. Unii chiar șoptiră că o adevărată mînă de fier ar fi de pildă Hristache Băl-Ceaurescu.

*

A doua zi, douăzeci de carete și caleștі trecură pe rînd pe dinaintea palatului Vorniciei, unde lucra în zilele acela Cantacuzino.

Un secretar veni să-l vestească pe caimacam că au venit marii boieri, în frunte cu baș boierul. Se uită pe fereastră, văzu caleștile, bănui de ce-au venit, se înfurie, dar pînă la urmă își spuse că în felul ei aceasta este Adunarea Obștească a țării și că ar fi o greșeală să n-o primească. Întîmpină deci în pragul biroului său, cu cel mai candid surîs, pe baș boierul Iordache Filipescu, care, cu barba lui măreață, sprijinit de bătrînețe într-un toiag cu mîner de aur ca o cîrjă episcopală, părea un fel de mitropolit.

Nu era destul loc pe canapelele vechi și roase, care fuseseră un fel de garnitură Louis XV și se mai aduseră scaune.

— Ce vă aduce la caimacamul dumneavoastră, arhon boierule? întrebă el. mereu surîzător, pe baș boier, după ce acesta se așezase pe o canapea, umplînd-o toată cu lebadeaua și binișul lui, mai ales că își pusese și ișlicul alături, căci îl durea puțin capul.

— E rău fătul meu. e rău! îi răspunse baș boierul... Iartă-mă că îți spui așa... dar te cunosc de mic și îmi ești și nepot pe deasupra... Nu e acum vreme de excelențe și alte fleacuri. E greu de tot... A luat țara foc!... Și boierul își lipi buzele groase de trei ori ca și cum ar fi gustat ceva neplăcut.

— Cine v-a spus asta? întrebă caimacamul cu o prefăcută mirare. Cum se poate să vă speriați așa din senin, domnilor? se adresă el celorlalți... și surîse iar cu marile lui fălci de buldog sfrijit.

— Nu e vreme acum de surîsuri, excelență... Acum e vremea să ne punem cenușă în cap și să arătăm ce putem și ce

nu putem! izbucni Băl-Ceaurescu, ridicîndu-se dîrz de pe scaunul pe care se simțea prost. Să isprăvim cu surîsurile... Țara arde și baba se piaptănă...

Acum caimacamul se supără de-a binelea... Găsi că acest Băl-Ceaurescu s-a obrăznicit din cale-afară...

— De unde știți dumneavoastră că țara arde? Vă luați după tot felul de zvonuri false, de minciuni răspîndite de craii revoluționari... Eu nu vorbesc cai verzi pe pereți... Eu am aci rapoarte din toate județele în care se arată precis ce s-a întîmplat... Situația exactă... Mai bine, boierule, decît ai vorbi ce nu trebuie, ai fi venit aci să-ți cetesc aceste rapoarte, ca să afli adevărul... se adresă el de-a dreptul lui Băl-Ceaurescu.

Atunci baș boierul îi spuse molcom caimacamului:

— Ai putea, boierule, să ne cetești și nouă cîte ceva din rapoartele dumitale?

— Cum să nu... Sînt gata să vă cetesc orice vreți... dar uite, e un teanc mare... nu ne-ar ajunge nici pînă mîine... Spuneți-mi ce vă interesează anume...

— Ai putea, excelență, să ne spui ce-a fost în Vlașca la Putineiu? întrebă I. Slătineanu, un boier îndesat, cu fața osoasă, puțin spîn.

— Foarte bine! Să căutăm raportul de la Vlașca și să vedem ce s-a întîmplat la Vlașca... Vă cetesc întocmai... A găsit raportul și cetește ca să arate că lucrurile n-au nici o însemnătate:

„Cinstitului Depart. din Năuntru

Cîrmuirea J. Vlașca

În asemănarea poruncii c. Depart. cu No... împărțindu-se prin subtcîrmuitori examplarele trimise ale excelenței-sale Fuad Effendi și ale c. Căimăcămii, cu adăogirea ca subtcîrmuitorii să le deslușească supunere la drepturile proprietăresci și a se păzi liniștea obștească, fără de nădejde s-a întîmpinat cu doue raporturi ale d. subtcîrmuitor de Margine subt No. 3.724 și 3.725, prin care arată necuviința însemnaților locuitori ot Hodivoia, nevrînd a primi expusele publicații pe cari le-au și aruncat. Nu fu îndestul aceasta, dar au bătut pe isprăvnicei, din cari la unul din Stănesci i-au frînt mîna, ba încă și pe dorobanți i-au gonit cu ciomegele, adăogînd că nu vor face nici o zi arendașilor, precum mai pe larg se va încredința din copiile de pe raporturi. Totodată s-a întîmpinat

cîrmuirea și cu doue jelbi a mai multor proprietari și arendași, prin cari arată aceeași nesupunere la datoriile proprietăresci, cu amenințări de despăgubire asupra Cîrmuirii, cari se trimit pe lîngă aceasta în original...“

Aci beizadea Scarlat Ghica, un bărbat tînăr, cu o barbă roșie ca și a tatălui său, potrivită cu foarfecele și mustață despărțită în două, cu cîteva muchi de brici, îl întrerupse, în felul lui știut intempestiv... că se crede foarte inteligent și are o iscusință de jucător pasionat de cărți.

— A, mai mulți proprietari iscăliți numai pe două jable... Cu alte cuvinte aproape în întreg județul locuitorii sînt „necuviincioși“, cum spune raportul... Rup publicațiile Căimăcămici, bat isprăvniceii, gonesc dorobanții cu ciomegile.... Nu-i nimic asta, nu ? Și puse el însuși mîna pe dosar... Se crede priceput într-ale legii și ia singur în cercetare dosarul de pe masă : Uite aci, mai departe, raportul Subtcîrmuirii de Margine ! Și citi sărind ca un jucător de cărți care alege atuurile :

„...astăzi numai trimițîndu-se dorobanții încredințați d. arendaș, cu isprăvnicel în sat, ca să facă datoria clăcii a încărca grîul ce-l are în arie treerat de atîta vreme și care se amenință spre stricare, nu numai că nu s-a supus nici un locuitor a eși, dar încă unul și anume Stoica Gîscă, puind mîna pe un lemn, a dat de a rupt mîna isprăvnicelului care se trimitea spre vedere. Vestindu-ne de aceasta și avînd în vedere jalba d. arendaș acelei moșii resoluție cu No. 1.370 și, venind însumi în pomenitul sat și chemînd pe jurați, le-am poruncit locuitorilor și mi-au răspuns că toți sînt în unire ca să nu dea nici pentru datoriile proprietății, și poruncindu-le a-i chema la subiscălitul ca să le vorbesc despre aceasta, mi-au respuns că nici unul nu vrea să vie și dorobanți să nu mai trimiță în sat pe la dînșii, că nu va fi bine...“

— Auziți, auziți, boieri, cum vorbesc sătenii în septembrie 20, la o săptămînă după intrarea trupelor imperiale ! Și excelența-sa spune că nu-i nimic... A... a... Cătă și răsfoi dosarul mai departe... Departamentul Trebilor din Lăuntru adăogă pe raport : „Cîrmuirea arată că cu asemenea împotrivire s-au arătat și locuitorii satelor Stănești și Putineiu...“

— Ei și ? răspunse caimacamul... S-au trimis ostași turci și totul este desigur în ordine la ceasul acesta, despre care cu siguranță că voi primi raport în continuare...

Dar beizadea Scarlat, care mergea mai departe în teancul de rapoarte citi repede :

— Uite... uite ce scrie aici... cîrmuirea de Ilfov...

Reacționar fanatic, Scarlat Ghica citește cu patimă, cu revoltă :

„...roagă pe cinst. Departament ca să facă punere la cale a da în dispoziția Cîrmuirii patruzeci soldați musulmani spre a se îndrepta în plășile Obilesci și Oltenița, de unde s-au mai primit acum raporturile cu No. 84, 87, 93, 94 și 95, tot în asemenea împrejurări, căci duhurile locuitorilor satelor de pe linia Dunării sînt cu totul răsvrătitoare și nesupuse.

Cîrmuitorul, I. Mitescu"

— Nu uitați că tot în Ilfov sătenii din Ulmeni au dărîmat pînă în temelii toate năměstiile proprietății...

Costache Cantacuzino o privește pe această odraslă de domnitor cu destul dispreț... „Și-a pierdut averea la cărți, a jucat de atîtea ori cu el — și din pricina asta a devenit arțăgos. Acum îl poți pune la locul lui cu orice slujbuliță, căci și frații lui s-au săturat de el și nu-i mai dau bani... Mai ciupește ce poate de la maică-sa, de la Colentina... Pe Bibescu l-a atacat cu furie, pînă într-o zi, cînd i-a dat o slujbuliță de șapte-opt sute de lei... și pe urmă s-a făcut cel mai strașnic apărător al lui... E bun de gură al dracului... Era mai bine dacă mai întîrzia la Brașov acolo și la Galați, pe unde află că a umblat, pe lîngă Duhamel. Acum e primejdie să-i facă încurcături cu dosarele astea... E o idee... Am să-l numesc în comisia aia de cercetare și de arestări pe care o tot cere omul țarului... Îl pun acolo alături de Mihalache Cornescu și de Mihalache Suțu. De s-ar potoli acum... Că el nu mai are moșii de pierdut..."

— Am auzit că la Dolj... la Calafat... unul Zaman își face de cap ! Ce se întîmplă acolo, excelență ? întreabă iar Slătineanu.

— Păi să vedem și-acolo... Să vedem ce găsim aci la delă... La Dolj, zici, boierule...

— La Dolj... la Dolj...

Scarlat Ghica cercetează repede stiva de dosare...

— Uitați... l-am găsit... Și citește de-a dreptul :

„Departamentul Trebilor din Năuntru al Prințipatului
Țării Românesci

No. 724
Secția 1, masa 1

Bucuresci

Cinstitei Căimăcănii a Țării Românesci

D-lui cîrmuitorul județului Dolj prin raport No. 207, încunoșciințează acestui Departament că la 27 ale încetatului septemvrie, primind scire că un număr ca la două sute locuitori revoltanți, avînd în capul lor un comisar propagant, un preot și doi soldați, înarmați cu pușci, sulițe, topoare, coase și cu stindarde, se apropiau de orașul Craiovei cu precugetare ca să intre a răzvrăti norodul și a sminti liniștea, a trimis îndată înaintea lor pe tistul dorobanților Cîrmuirii și pe Pit. Gheorghe Bibescu, împreună cu vreo treizeci dorobanți cari, întîmpinînd pe acei revoltați aproape de oraș, după o mică luptă între dînșii, au prins pe capii lor și vreo sută de locuitori, pe cari legîndu-i și aducîndu-i la Cîrmuire, la cercetarea ce le-a făcut despre a lor cugetare, au răspuns că sfîrșitul pornirii lor era să doboare adminstrația de astăzi și să restatornicească pe cel de mai nainte administrator, profesor Aaron, după care accasta, d-l cîrmuitor, pe de o parte pe capii acelor revoltați i-a arestat, iar pe de alta prin cetirea publicațiilor date de la 13 septemvrie încoace și prin osebite povățuiri, chemînd pe acei locuitori la cunoștința îndatoririlor lor, le-au dat drumul a se întoarce pe la casele lor.

Prin același raport, d-lui cîrmuitorul județului Dolj însciințează că locuitorii satelor dinspre Calafat, îndemnați de un Costache Zaman, petrec și acum în răzvrătire, nu se supun a recunoașce legiuirile și au întrerupt cu totul comunicația cu toată acea parte a județului, și că numitul Zaman pe lîngă alte neorînduieli ce săvîrșesce, puind mîna și pe Pit. Dimitrie Părăianul, rînduit subtcîrmuitor la plasa Cîmpului, după ce l-a bătut foarte rău, apoi nu se scie în cele din urmă ce va fi făcut cu dînsul...“

— Ei ? Locuitorii satelor de pe linia Dunării... Am înțeles adică jumătate județul... și încă așa e și în alte județe... Și iată ce e ciudat : Raportul cere patruzeci de soldați musulmani pentru aceste comune și uite aci rezoluția... „Răspuns ca să se întrebuințeze la asemenea întîmplări din cazacii ce s-au dat“... Se recunoaște deci că trupele musulmane nu sînt de ajuns... Frunzărește și dă de alt dosar...

Caimacamul, care și-a luat angajamentul să le arate tot, îl lăsă să citească...

— Cum vă spuneam, iată ce se întîmplă la Izlaz, care e şi el tot pe linia Dunării, în Oltenia. Uite un raport ! şi caută... Tot de la 20 septembrie... Citeşte răspicat. Uite răscoală între soldaţi !

„Adresa No. 135 a comandirului roatei 8 din polcul 3
către Cîrmuirea de Telcorman
Copie după adresul d-lui comandir al roţii 8-lea
din polcul No. 3 cu No. 135

În urma primirii poruncii cinst. Cîrmuiri No 1.934, am făcut şi eu cunoscută cinurilor ostăşeşti de subt comanda mea, în urma cărcia m-am pomenit cu o răscoală între soldaţi, precum v-am declarat eri în persoană, care intrigă curge de la aflatul în roată subtlocotenent Ioan Dascălu, ce a fost înălţat într-acest rang de Guvernul provisor, şi intrînd cu amăruntul în cercetarea răscoalei, am dovedit că numitul Dascălu, unindu-se cu un subtcîrmuitor ce-şi are tactul într-acest sat Islazul, şi anume Ioan Bunescu, au tras cîţiva soldaţi în partida lor, zicîndu-le că eu, comandirul lor, am hotărît să fug şi pe ei să-i las în mîinile turcilor, spre a-şi putea împlini scopul, că adică soldaţii să se unească cu dînşii şi să vie să mă lege şi pe urmă să iea toţi soldaţii aflaţi în punct, precum şi pe cei după la picheturi, şi să plece cu ei la d. Magheru, unde nu numai să-şi afle scăparea, dar cu hotărîre să vie asupra oştirilor împărăteşti la Bucureşti, spre răzbunare..."

Răsfoi mai departe.

— Uitaţi, că nu e numai linia Dunării... e şi la munte... Uite ce se raportează din Argeş ! Citeşte :

„Departamentul Trebilor din Năuntru

No. 131
Secţia I-i, masa 1
Bucuresci

Cinstitei Căimăcămii a Ţării Româneşci

...iar în parte duhurile sînt încă exaltate după neprecurmata invitare şi propagandă ce şi acum se face în taină de locuitorii din Pitesci, Toma Furduescu şi Toma Conţescu, sprijiniţi pe nădejdea că vor fi ajutaţi de Magheru prin trimiterea de panduri ce are adunaţi lîngă Rîmnicul-Vîlcei..."

— Şi asta nu-i nimic, dar uitaţi rapoartele din plasa Cotmeana :

„...satele Mantalogii, Slobozia-Ciobani și Horoeștii... cu nesupunere la poruncile stăpînirii..."

Și iată alt raport, tot de la Argeș, care cere :

„...măsuri ostășești împotriva răvrătiților, precum sînt locuitorii din satul Runcu, plaiul Loviștii..."

Răsfoiește mai departe : Iată și la Prahova raportul Cîrmuirii :

„În satul Cornul sătenii au ocupat moșia gonind pe Pitarul Procopie..."

Asemenea la Comarnic... unde scrie aci, sătenii au năvălit asupra trupelor imperiale... Dar uitați la Rîmnicu-Sărat... Un act iscălit, scrie aci, de peste două sute de inși, în frunte cu fostul administrator Scarlat Turnavitu, care apoi ies toți înaintea armatelor slăvitului țar și declară că nu primesc nimic decît guvernul revoluționar.

— Ei și ? întrebă caimacamul exasperat. Nu au fost arestați toți, în frunte cu acel netrebnic Scarlat Turnavitu, care a pus la cale totul ?.. Ați văzut, vi s-au cetit rapoarte... așa sînt toate... Țăranii s-au răzvrătit... Noi am trimis ostași imperiali și i-am adus la rațiune... Atunci ce mai vreți ?

— Dar au izbucnit mereu în alte părți ! se auzi un glas. Puteți spune că la ceasul acesta e liniște în țară ! Nu... asta e... Dimpotrivă, după arătările dumneavoastră, țăranii sînt și mai dîrzi.

— Dacă nu e liniște, va fi... Vă pot asigura... Trupele imperiale pentru asta — nu ? — au intrat în țară...

Băl-Ceaurescu, care tăcuse pînă aci ca un taur încruntat, spuse că are să puie și el o întrebare... Ieri și alaltăieri veniseră la el vechilul și cîțiva logofeți, speriați, fugiți de pe moșiile lui din Teleorman, arătîndu-i că acolo e prăpăd... Îi arătaseră sat cu sat întîmplările de acolo... Tăcuse, fiindcă voia să-l ia pe caimacam pe nepregătite... Acum nu se mai putu stăpîni...

— Ar putea excelența-sa să ne arate și rapoartele despre întîmplările de la Teleorman... din comunele Piatra, Viișoara și altele ?

Caimacamul păru puțin încurcat.

— Da, de ce nu ? V-am promeţat să vă pui la dispoziţie toată dela... Şi căută printre hîrtiile de pe masă. Uitaţi raportul... puteţi să-l cetiţi !

Băl-Ceaurescu îl luă în mînă şi ceti :

„...la 6 ale următoarei m-am pornit eu însumi... — iscăleşte căpitanul Arion — în satele Piatra şi Viişoara, m-am pornit însumi cu o comandă de 30 soldaţi împreună cu cîrmuitorul judeţului la satul Piatra, şi după a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmuitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se aduna la domnia-sa să le cetească poruncile stăpînirii, şi dupa ce s-au adunat toţi locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a citit poruncile stăpînirii, prin care îi povăţuia să se conformeze cu ele, şi, pe ale fostului răsvrătitor guvern să le înapocască domniei-sale ; iară ei toţi au începutără a striga într-o glăsuire că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Căimăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege şi cu pietre.

Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit ca să comandez slobozituri de foc în sus, socotind că cu aceasta se vor înfricoşa, şi văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i linişti, am fost siliţi pe dată a vesti pe d. comandirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ţinut de la 10 ceasuri dimineaţa şi pînă la 1 după douesprezece din noapte...“

Cînd sfîrşi, [Băl-Ceaurescu] întrebă, tremurînd de mînie :

— Asta-i tot, ai ? Asta-i tot ce spun rapoartele dumneavoastră... Acest căpitan nu spune în raportul lui nimic despre morţii de-acolo... Acum văz cită încredere se poate avea în rapoartele dumneavoastră...

— Cum nu scrie despre morţi ? întrebă caimacamul mirat. Trebuie să scrie... Şi căută altă hîrtie. Uite ici... raportul Căimăcămiei... Şi citeşte :

„Excelenţii-sale Omer-paşa,

Acum s-a luat sciinţă ca la satul Piatra din judeţul Teleorman, ai cărui locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască şi să urmeze proclamaţiilor obştite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri şi a liniştei obştesci, şi prin urmare pentru că tot locuitorul să intre iarăşi în legiuitul drum şi să-şi urmeze împlinirea datoriilor ce legiuirea organică impune fiecăruia, mergend însuşi cîrmuitorul numitului judeţ însoţit de treizeci ostaşi pămînteni, şi spre a-i povăţui să se întoarcă din rătăcirea în care urmeaza a fi, a fost împresurat de către acei locuitori, cari sînt în număr

mai mare de cinci sute, la care împresurare s-a săvîrşit şi omor de vreo trei oameni, şi încă acum se află ţinut în sa ca sub arest.

Subtiscălitul grăbesc a da această împrejurare în cunoscinţa excelenţei voastre, rugîndu-vă ca să binevoiţi a face cuviincioasa punere la cale spre înfrînarea acelor îndărătnici locuitori, şi îndatorirea lor de a respecta legiuirile. De se va găsi cu cale, exelenţie, se poate trimite şi oştire cît mai în grabă."

— După cum vedeţi, aici încep să apară şi morţii... Da' eu întreb pe boierul Costache Cantacuzino... care iscăleşte această notă... de unde ştie el că au fost şi morţi, dacă nu pomeneşte nimic despre asta chiar căpitanul care a avut comanda şi a poruncit să tragă... ? Că după cîte ştiu, domnia-sa nu a fost acolo... Ei bine, raportul e încă mincinos. La Piatra, la Viişoara, la Suhaia s-au petrecut lucruri grozave... N-au fost trei morţi... au fost zeci şi zeci de morţi... S-au ridicat şase sate...

Baş boierul, speriat, întrebă :

— Dar spune-mi, boierule, ce-a răspuns Omer-paşa la această notă ?...

Caimacamul, alb la faţă, luă dosarul şi citi :

„Exelenţii-sale domnului caimacam

Pentru netrebnica urmare săvîrşită de către acei locuitori ai satului Piatra către cîrmuitorul judeţului.

Pornindu-se îndată cinci escadroane oştire ca să-i îndemne a respecta legile, se face cu cinste cunoscut şi exelenţii-voastre în privinţa adresei cu No. 354.

Guvernatorul ostăşesc al capitalei,
Omer Paşa"

— S-au trimes numai în aceste sate cinci escadroane turceşti ?

— Şi două sute de cazaci, arhon boierule !

Baş boierul rămase pe gînduri...

— Apăi, dacă s-a trimes atîta oştire, încep să crez şi eu că raportul acelui căpitan nu spune adevărul.

— Adevărul să vi-l spui eu ! spuse Băl-Ceaurescu, tremurînd. Că mi-a venit, fugind cum a putut bietul om, vechilul de la moşie. A fost prăpăd în aceste sate ale mele... Într-unul din ele s-au ridicat toţi clăcaşii, în frunte cu un netrebnic...

unul Gligore Hergă. l-am cunoscut și eu, o namilă de rumân care veșnic aţița oamenii împotriva vechilului.

— A fost împușcat... spuse caimacamul.

— Da, a fost împușcat... dar pînă să fie împușcat, cît rău a făcut ? A îndemnat sătenii de mi-au ridicat grîul de pe cîmp... de mi-au culeș porumbul... mi-au stricat eleșteul... Au tăiat lemne din pădure... Cînd s-au dus isprăvniceii să-i întrebe de ce fac asta... i-au pus pe goană omorînd unul dintre ei... Asta nu scrie în raport... Pe urmă au deșertat și hambarele... Au trimis oameni de au ridicat satele vecine... Viișoara, Suhaia, Furculeștii, care au făcut la fel. Vechilul, fugind cum a putut la Turnu-Măgurele, a cerut ajutor grabnic cîrmuitorului. Cîrmuitorul a venit el însuși cu dorobanți de-ai lui și cu o comandă de oștire, subt acel căpitan Arion... Au adunat lumea și cîrmuitorul a vrut să le vorbească... Atunci, Gligore Hergă, netrebnicul acela, a aţiţat lumea, că se zice că erau ca la șapte sute de oameni, spunînd că nu le trebuie cîrmuitor, că ei vor tot guvern revoluționar... și-au început să amenințe... strigînd la cîrmuitor și căpitan să iasă mai repede din sat, că de nu, va fi vai de ei... Atunci căpitanul a poruncit ostașilor să tragă... Au căzut atunci ca la treizeci de săteni și sătence, că ele erau mai afurisite... În loc să fugă, ceilalți s-au năpustit cu pari, cu topoare, asupra ostașilor, ucigînd unii din ei, de au fugit toți, cu cîrmuitor și căpitan cu tot, închizîndu-se în curtea conacului... și au stat închiși acolo așa, cu spaima morții, o zi și o noapte... Pînă cînd a venit oștirea turcească... Dar Gligore Hergă acesta și ai lui nu s-au lăsat... Au alergat și au ridicat satele vecine și au venit cu toții să atace oastea turcească... Atunci au tras și turcii și au ucis pe-acest Gligore Hergă și pe-ai lui... Dar nici așa nu s-a făcut liniște... Că a mai fost nevoie să vie și două sute de cazaci... Unde e răzmerița din satele vecine ?

Caimacamul îi răspunse enervat :

— Scrie și despre asta... Cetește și celelalte rapoarte, fiindcă cel de la Teleorman este foarte mare, cuprinde multe rapoarte.

— Ce să mai cetim !... Ne-am lămurit cît adevăr cuprind rapoartele dumneavoastră...

Atunci se ridică Iancu Ruset, care întrebă :

— Dar aveți cumva și rapoartele de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău ? După cîte știu, și-acolo a fost ceva cam ca la Piatra în Teleorman...

— Acolo cercetările sînt în curs... De îndată ce vom avea rapoarte, vă voi chema să vi le arăt...

Baș boierul se ridică să plece, vădit nemulțumit, și toți se ridicară o dată cu el. Pe cînd așteptau să se urce în calești, Iordache Filipescu le spuse :

— Mîine ne întîlnim iar toți... și mergem de-a dreptul la Fuad... Boierimea e în mare primejdie și trebuie să fim uniți... Nu mai încape îndoială că acest Cantacuzino nu are rapoarte adevărate ca să nu se știe prăpădul care e în țară și să nu se vază că nu e în stare să facă ordine... Trebuie să-i spunem tot lui Fuad...

Într-adevăr, a doua zi s-au dus iar toți împreună la Fuad, care-i primi și, cînd află despre ce e vorba, îngălbeni... Cu nici un preț nu trebuia să se afle la Istambul că el n-a izbutit să facă ordine... Nici Divanului imperial nu-i convine asta, căci ar fi un pretext pentru acest ticălos de Duhamel să se plîngă țarului că turcii nu sînt în stare să facă ordine în Principate. Îi concedie nervos, spunîndu-le să stea liniștiți, că se vor lua cele mai aspre măsuri pentru ca să se restabilească neîntîrziat ordinea.

Seara, el redactă o notă plină de perfidie către caimacam, cerînd s-o înscrie și în buletinul oficial.

„Excellence,

Bucarest

Il y'a quelques jours M. le Basch-Boyard accompagné d'une vingtaine de boyards sont venus chez moi pour me représenter que l'esprit de propagandisme qui pendant la révolution avait fait de grands progrés parmi la population du pays, n'était pas éteint et qu'il conviendrait de prendre des mesures pour l'étouffer entièrement.

Sa Majesté Impériale le Sultan m'a spécialement recommandé d'effacer toutes les traces de la révolution. Depuis mon arrivée ici je me suis attaché à executer les ordres de Notre Auguste Souverain et j'éspère avoir reussi Je n'ai négligé aucune des mesures qui m'ont, à cet effet, été recommandées par Vous, Excellence, et par le Conseil des Ministres et je croyais avoir atteint le but proposée ; c'est donc à mon bien grand étonnement et avec une bien pénible sensation que j'ai du voir cette démarche de MM. les Boyards.

Je n'ai cessé depuis mon arrivée de vous assurer, et je vous répète encore ici que je suis toujours prêt à prendre toutes les mesures que vous pourrez me suggérer pour asurer sur des bases stables et solides la tranquillité publique et le bien-être du pays : l'armée impériale sous ma direction, et tous les moyens d'action qui sont à ma disposition, me rendent cette tache facile. Je viens donc ici, Excellence, vous réitérez les mêmes assurances que je n'ai cessé de vous donner jusqu'a présent, que je m'empresserai toujours d'adopter immédiatement toutes les mesures que, d'accord avec le Conseil des Ministres, vous jugerez à propos de me recomander et que je jugerai conformes aux ordres et aux intentions bienveillantes de Sa Majesté Impériale.

Agréez, Excellence, les assurances de ma considération bien distinguée.

Fuad."[1]

---

[1] Excelenţă,

Acum cîteva zile domnul baş-boier însoţit de douazeci de boieri au venit la mine pentru a-mi demonstra că spiritul propagandistic, care în timpul revoluţiei a făcut mari progrese în mijlocul populaţiei ţării, nu s-a stins şi că se cere luarea de măsuri pentru a-l înăbuşi în întregime.

Majestatea-sa imperială sultanul mi-a recomandat în mod special să şterg toate urmele revoluţiei. De la sosirea mea aici nu-am străduit să execut ordinele augustului nostru suveran şi trag nădejde că am izbutit. N-am neglijat nici una din măsurile care mi-au fost recomandate în acest scop de dumneavoastră, excelenţă, şi de Consiliul de Miniştri şi cred că scopul propus a fost atins. Deci, spre marea mea mirare şi cu o senzaţie destul de penibilă, a trebuit să văd acest demers al domnilor boieri.

Eu n-am încetat de la sosirea mea să vă asigur — şi v-o repet încă o dată aici — că sînt întotdeauna gata să iau toate măsurile pe care puteţi să mi le sugeraţi pentru a asigura pe baze stabile şi solide liniştea publică şi bunăstarea ţării : armata imperială sub conducerea mea şi toate mijloacele de acţiune care-mi sînt la dispoziţie îmi fac uşoară această sarcină. Vin deci, excelenţă, să vă reînoiesc asigurările pe care n-am încetat să vi le dau pînă acum, că mă voi strădui întotdeauna să adopt de îndată toate măsurile pe care de comun acord cu Consiliul de Miniştri veţi crede de cuviinţă să mi le recomandaţi, şi pe care le voi socoti conforme ordinelor şi intenţiilor binevoitoare ale majestăţii-sale imperiale.

Primiţi, excelenţă, asigurările deosebitei mele consideraţii,

Fuad (fr.).

În marginea unei păduri dinspre Tîrgoviște

Au fost porniți de azi de dimineață spre Tîrgoviște... I-au legat în rînd cîte patru cu aceeași frînghie care înnoadă mîinile fiecăruia la spate... Capătul frînghiei este ținut de un cazac călare... Sînt zece rînduri de arestați, care merg așa legați în picioarele goale prin noroi, că a începu să plouă de ieri de pe la prînz, ploaie putredă de toamnă. Mai sînt vreo doisprezece cazaci care merg unii înainte, alții înapoi... Oamenii merg greu, cînd alunecă unul, alunecă tot rîndul și atunci cazacii îi pocnesc cu nagaicele, strigînd vorbe urîte pe limba lor... Cel mai amarnic dintre ei este uriacul cel gros și înalt, cu mustățile groase, cu fălci puternice, de care parcă se tem chiar și cazacii... El înjură și lovește cel mai mult... Ofițerul subțire, cu fața lungă și mustață moale, e cu gîndurile aiurea, pare nemulțumit că a fost luat de la cine știe ce petrecere plăcută ca să escorteze pe acești valahi revoltați... Nu este totuși atît de elegant ca alți ofițeri din armata țarului și călărește pe un cal căzăcesc de rînd.

Toma e dus de un cazac, deosebit, legat de singura lui mînă... Acum, după o săptămînă, nu mai are friguri, dar nu știe ce o fi cu bontul de la umăr, fiindcă de o săptămînă nimeni nu i-a mai desfăcut fețele și nu s-a mai uitat la rana lui.

După [ce] au intrat într-o goană nebună în sat, în rînd cîte patru, chiuind și slobozind pistoalele și carabinele în văzduh, de-a intrat spaima în tot satul luat fără de veste, cazacii s-au adunat toți, erau vreo două sute în poiana răscrucii... Ofițerul, care îi comanda, a dat poruncă să intre toată lumea în case și bordeie și să aștepte pînă vor veni noi porunci... Cine e prins pe uliță e împușcat. Pe la prînz a venit și subcîrmuitorul cu zece dorobanți și a început cercetările... După ce trei zile i-a frecat, i-a bătut, i-a amenințat cu împușcarea, n-a putut scoate de la ei mai mult decît a spus întîi Vasile Mînjoc.

Oamenii au fost chemați în poiana răscrucii de subcîrmuitor, au fost certați apoi dorobanții i-au lovit cu gîrbacele... au lovit și l-au omorît pe popa Gheorghe... Nu știu nici ei bine ce-a fost... că au murit atîția dintre ei și s-au speriat...

— Cine v-a îndemnat ?

— Ion al Firului, Vasile Peştefript, Drăgan, Damian, şi alţii.

— Să vie aici.

— Sînt morţi, măria-ta... Nici n-am apucat să-i înmormîntăm... Sînt în biserică...

Au fost şi i-au văzut acolo întinşi pe jos, unul lîngă altul, cu flori pe piept, dar şi cu răni grele... I-au recunoscut toţi... I-au recunoscut şi dorobanţii... Ba pînă la urmă subcîrmuitorul şi-a adus aminte că aceştia erau şi acei cu care a vorbit el cînd a venit în sat şi l-au înfruntat.

Pe Toma l-a recunoscut tistul de dorobanţi, legat la cap, că e unul dintre ăi care au fost de faţă şi au strigat şi au ameninţat... L-au arestat... Au arestat şi vreo optzeci de inşi la care s-au găsit arme turceşti şi de-ale dorobanţilor... Pînă la urmă, i-au oprit pe aceştia patruzeci... Cînd a vrut subcîrmuitorul să-i ia cu el, ofiţerul cel mai mare, care poruncea, a spus că ăştia sînt arestaţii ţarului şi că el îi trimite la comanda regimentului. Să facă el, subcîrmuitorul, numai hîrtie de învinuire... Şi i-a trimis aşa legaţi spre Tîrgovişte sau cine ştie unde... Dorobanţii le-au spus: „Cu noi mai scăpaţi unul-doi, dar cu cazacii... o să vă împuşte pe toţi"...

*

Drumul e din ce în ce mai greu, mai ales că se înserează, dar măcar acum nu mai sînt bătuţi de uriacul cel fioros... De două ceasuri ofiţerul l-a trimis înainte cu vreo zece cazaci... Toma a auzit despre ce e vorba... căci în douăzeci de ani n-a uitat de tot ce ştia ruseşte... Înţelege bine, dar nu mai poate vorbi aşa uşor... Ofiţerul i-a trimis pe cazacii aceia şi pe uriac înainte ca să vadă dacă nu sînt sate revoltate în cale... Le-a spus că el se va opri la cel dintîi conac boieresc, să dea mîncare la oameni... Să facă şi el, uriacul, la fel, acolo înainte... Să dea în linişte cazacilor să mănînce, ce au cu ei, ce vor găsi pe la boieri... Să dea hîrtie în regulă şi să fie cu ochii în patru...

Au rămas acum mai puţini cazaci... Au oprit lîngă un conac mare şi au intrat în potcovăria lui, care era un şopron mare, cu vatra cu foale, cu roţi stricate .. Ţiganii sînt amăriţi că a şi venit o poruncă de la stăpînire că ţiganii nu mai sînt slobozi... să se întoarcă numaidecît la sălaşele lor, altfel vor fi aduşi în fiare. Boierul nu e la conac... e numai vătaful curţii...

Ofițerul a trimis doi cazaci și aceștia au venit cu vătaful... căruia el i-a poruncit să meargă cu cazacii la cămară, la pivniță, să aducă de-acolo de mîncare... Vătaful, de spaimă, nici n-a crîcnit și cazacii s-au întors cu șunci afumate și cu o mămăligă cît roata carului, pregătită pentru oamenii curții... S-a adus și un cuptor întreg de pîine proaspătă.

Oamenii au fost dezlegați și li s-au împărțit mămăliga... Li s-a dat și puțină șuncă... Au mîncat repede, că striga ofițerul la ei, dar tot au apucat să se încălzească la vatra cu jăratic... Au mîncat și cazacii pîine cu șuncă... Toma a auzit cum cazacul i-a spus ofițerului că a găsit într-o magazie multe opinci... Au luat și vreo sută de perechi de opinci... Ba au adus și saci și traiste, obiele din magazia boierului. A dat hîrtie în regulă, un cazac bălan și mustăcios, iscălită cu numele lui.

— Hait... plecarea !

Oamenilor li s-au dezlegat mîinile, dar au fost puși să ia la spinare opincile cu obielele aduse, un sac cu șuncă și jumătate din mămăliga rămasă.

Altă poruncă... Plecarea... Repede... Repede... Nu era încă seară, numai amurgise.

Ajunseseră într-o pădure, pe lîngă Nucet... Nu mai ploua, palele de nori se sfîșiau de copaci și cerul era albicios și scăzut. Ofițerul a dat o poruncă... S-au oprit... A întrebat în rusește dacă vreunul dintre oameni știe vreo vorbă rusească...

Toma a șovăit, pe urmă a răspuns că el știe ceva rusește...

— Ia vezi dacă pricepi ceva din ce voi spune eu... Și a început să spuie cu o voce neașteptat de puternică la el, care era cam subțirel la trup și nu prea înalt : *Libertate, bun fără seamăn, toți cei care te iubesc, orice limbă ar vorbi, sînt frați între ei...*

Toma a ascultat încremenit, încurcat, nu prea pricepea unde vrea să ajungă.

— Ai înțeles ce-am spus ? a întrebat ofițerul.

— Da, a răspuns mereu încurcat Toma.

— Ei, spune-le asta și pe limba lor la ai tăi.

Toma le-a spus... oamenii au ascultat, dar nu știau ce să creadă.

Ofițerul a mai spus :

— Versurile astea le-a scris un poet, un mare poet al nostru... Știți voi ce e un poet ?

Toma era mereu încurcat... Omul părea deodată cumsecade, dar parcă... știi vreodată...

— Nu, nu știm ce e un poet.

— Dar cine vă scrie vouă versurile, cîntecele ?...

— Ni le scriem singuri, după nevoile noastre.

— Bine, foarte bine, și la noi scriu oamenii cîntece... singuri... Ei, acum încălțați-vă cu opincile astea, luați cîte o bucată de mămăligă și de șuncă, puneți-le în cîte o traistă... și pînă la noapte să vi se piardă urma prin pădurea asta...

Cazacii, spătoși și fioroși, cu șiragurile de patroane pe ei, rîdeau ca niște copii la o șotie bună făcută, cînd i-au văzut pe oameni zăpăciți de bucurie.. îi băteau pe umeri și vorbeau prost rusește, socotind că e mai ușor de înțeles.

— Voi răzvrătiți... Voi *haraşo*...

Oamenii s-au încălțat de zor...

Cînd să plece, ofițerul i-a întrebat :

— Pe aci prin pădure se ajunge la granița ungurească ?

Toma s-a mirat.

— Vreți să ajungeți acolo ?...

— Așa am cam vrea... Am auzit că la unguri se adună acum oamenii care vor să lupte pentru libertate.

— Nu vă supărați, a spus Toma, dar am putea să vă ducem pînă acolo. Să întreb oamenii.

Oamenii au răspuns că da, merg toți...

CARTEA A UNSPREZECEA

A doua zi după ce luară hotărîrea să plece în Ardeal, Bălcescu fu rugat de Golescu-Albu să mai întîrzie o zi şi ei, ca să vadă cum va pleca acum grupul celălalt de cincisprezece inşi, spre Paris. Austria întreagă era în fierbere şi se părea că imperiul se va prăbuşi din zi în zi. Administraţia devenise un haos. Nu se mai ştia de cine ascultă conducătorii judeţelor, funcţionarii vamali ai agenţiilor şi ai serviciilor de comunicaţie. Poliţia era de la o zi la alta cînd imperială, cînd maghiară, cînd croată, sîrbească ori românească. Se alcătuiau pretutindeni miliţii naţionale. Ştiindu-l pe frate-său, Nicolae, bolnav din pricina lipsurilor de pe drum, Golescu-Albu ar fi vrut să ştie precis cum pleacă şi că pleacă în cele mai bune condiţii cu putinţă. Se gîndea că va trebui să scrie mamei lor şi vrea să-i dea veşti sigure.

Spre seară, se hotărîră să meargă trei din ei, Rosetti, Ştefan Golescu şi Voinescu II, la şeful agenţiei de vapoare, care totuşi trebuie să aibă şi prin călători şi prin telegraf cele mai bune ştiri... Ar fi vrut să meargă şi Maria Rosetti, dar Liby era cam bolnavă, încît mamă-sa nu putea s-o mai poarte cu ea, cum se obişnuise cu timpul ; nici măcar nu mai putea părăsi odaia hotelului.

Șeful agenției era cam morocănos de felul lui, și pe deasupra era acum neliniștit că nu știa ce se va întîmpla cu el și cu serviciul lui. El era croat, trăise mult la Viena și ar fi vrut ca lumea să se astîmpere și să-l lase să iasă la pensie în pace.

— Să mergeți cu vaporul la Viena ? îi întrebă el mînios. Dumneavoastră vă dați seama ce înseamnă să trimitem vapoarele prin Budapesta ? Înseamnă să le facem cadou ungurilor, care atît așteaptă. Au luat în stăpînire agențiile de aci pînă dincolo de Győr... Nu, *meine Herren*[1], nu... Și trase cu un soi de ciudă din lunga lulea îndoită... Nu puteți pleca decît pe Drava, pînă unde veți putea ajunge. Că eu nu vă garantez nimic. Că aci e nebunie curată... Armata croaților luptă azi alături de imperiali, dar cine știe ce va fi mîine ?

— Credeți că e mai bine să rămînem în Ardeal ? întrebă timid și încurcat Ștefan Golescu, singurul care putea vorbi nemțește dintre cei trei.

— Care Ardeal ? întrebă morocănosul trăgător din lulea, împroșcîndu-i cu fum. Mă rog dumneavoastră, care Ardeal ? Mai există Ardealul ? L-au pîrjolit pe rînd românii, sîrbii, și mai cu seamă ungurii. Nu mai există nimic. Eu îți scot un ochi ție, tu îmi scoți un ochi mie și ne mai certăm care să scoată mai întîi și celălalt ochi, celuilalt, cînd hop, vine al treilea, și el cu un ochi scos și vrea să scoată ochii rămași celorlalți doi. În Ardeal nu mai e stăpînire. Într-un sat te judecă sîrbii, în satul vecin te judecă românii ori ungurii, că de ce vii de la sîrbi, ori de ce vii de la unguri... Dai peste poliție și nu știi a cui e... Te culci între soldați unguri și te scoli a doua zi între gărzi românești ori sîrbești.

*

Nu avură ce face... se hotărîră să meargă pe Drava, pînă la Wagram... A doua zi, pe la ceasurile zece dimineața, pe ploaie, se urcară cu toții, acoperind puntea întreagă și culoarele piroscafului care se zguduia din pricina turbinei care învîrtea roata, ce lupta din greu în susul apei, lăsînd o trîmbă de spumă în urma ei.

După ce se salutară și își făcură reciproc ultimele recomandări, cei rămași pe cheiul portului se întoarseră la hotel și se

[1] Domnii mei (germ.).

pregătiră de plecare... Se bucuraseră cînd văzuseră că s-a desprins și a rămas cu ei și arhimandritul Ioasaf Snagoveanu. Golescu-Albu, care avea bani la el, le dădu și celorlalți trei, să aibă de drum, apoi angajară o trăsură care-i duse, prin ploaia mohorîtă de toamnă, pînă la Panciova. Se îndreptară numaidecît spre Vîrșeț, unde traseră în gazdă la preotul greco-oriental, un tînăr care abia de trei ani terminase preparandia la Sibiu și, întors acasă, se însurase cu o fată cu stare. Purta barbă neagră, tunsă mărunt, și avea niște ochi negri din cale-afară de mari. Îl chema Corcea — avea o gospodărie frumoasă și era grozav de pornit împotriva sîrbilor, cu ai căror preoți avea mari neînțelegeri de ordin parohial și pe care-i învinuia că vor să despartă Vîrșețul de trupul românesc al Banatului. I se părea și lui mai potrivită o înțelegere cu ungurii. Măcar să fie toți românii la un loc, zicea el. Îi ospătă din belșug, îi găzdui în odăi mari, cu mobile de oraș, iar dimineața, cînd ei vrură să pornească la drum, găsiră careta lui, cu două leagăne, trasă în fața porții... Un flăcău cu vestă neagră și cu un soi de fermenea mițoasă avea să mîie caii... Era un econom din marginea orășelului, chiar cumnatul părintelui. Avea alături și un coș cu merinde pregătit de preoteasă. Se iscă însă o mare încurcătură. Bălcescu se frămîntase întreaga noapte, făcînd planuri de acțiune imediată, și cel mai potrivit lucru i se păru ca ei să caute să întîlnească mai întîi pe Eftimie Murgu, despre care aflaseră de la părintele Corcea că îi chemase pe bănățeni în iulie la o mare adunare la Lugoj, și deci să afle de la el — pe care-l cunoștea atît de bine — cum stau lucrurile în Banat și poate și în Ardeal. Ceilalți doi erau mai grăbiți să ajungă la Sibiu.

— Atunci dumneavoastră nu puteți merge decît peste Vărădie, apoi peste Detta, apoi peste Timișoara pînă la Arad, iar de acolo să luați țugul, că mere de nu-l vezi cînd o trecut, spre Sibiu !

Mai greu era cu Bălcescu. Și aci popa Corcea avu un sfat de dat :

— Apoi, pe domnul doctor [Murgu] eu mi ți-l cunosc... Eu gîndesc că acum el îi la Bozovici acasă. Că el o cam duce greu cu banii și cînd îl răzbește greul se îngroapă acasă, la tătîne-său, la Bozovici și cetește ca un uitat. Bărînul econom și acum îi cu stare și deși e cam necăjit că feciorul lui, pe care l-a ținut atît la carte, nu s-a rostit cum trebuie, încă e bucuros

cînd îl vede. Numai că drumul la Bozovici e tare greu. După ce treci peste Vărădie, mergi peste Oravița, peste Anina și sui mereu muntele printre brazi și fagi, pînă la Bozovici.

— Nu credeți că ar putea fi acum la Caransebeș, la episcopul de acolo cu care era prieten ? întrebă cam neliniștit de atîta cale Bălcescu.

— Apoi, drept să vă spui, și de vreți să mergeți la Caransebeș, tot mai bine-i să treceți peste Bozovici, că acum cu vremurile astea e drumul cel mai de liniște... Peste Reșița și Lugoj e prea departe, iar pe malul Dunării, peste Baziaș, nu se știe peste cine dați în drum.

Ștefan Golescu, care știa că poate găsi ceva bani la Sibiu, îl convinse pe părintele Corcea să-i găsească lui altă căruță, cu plată, în oraș, și să lase să meargă brișca lui cu Bălcescu. Ceea ce părintele primi, cerîndu-și iertare că nu poate să-și întovărășească oaspeții, deoarece are copii mici și în vremurile acestea nu putea s-o lase pe preoteasă singură.

Vremea era nesigură. Cînd se lumina — se lumina parcă a ploaie, apoi cerul se mohora din nou și cernerea înceată se oprea din senin.

Scoseseră cel de al doilea leagăn și puseseră în locu-i fîn și nutreț pentru cai.

Drumul fu foarte greu și făcură pînă la Bozovici două zile. Spre marea lui părere de rău, Bălcescu află că Eftimie Murgu plecase de o săptămînă la Caransebeș. Bătrînul econom îl primi însă cu dragoste. Îl știa din nume de la fiu-său, îl ospătă cum trebuie și-i dete căruța lui să se ducă a doua zi pînă la Caransebeș... Ospătă bine și pe musafirul din Vîrșeț, care, după ce-și odihni cum trebuie caii și puse în car o seamă de lucruri cumpărate de la munteni, porni la vale, acum mult mai ușor, spre casă.

Nici la Caransebeș nu-l află Bălcescu pe Eftimie Murgu, dar cînd protopopul află ce oaspe a sosit din țară, dădu veste în tot orășelul, și seara, pînă tîrziu, toți fruntașii grăniceri fură întruniți la o cină obștească plină de voie bună și de cuvîntări patriotice. Cum era cam tîrziu și Bălcescu era obosit de drum, cum era îngrijorat că nu se va putea scula de dimineață, protopopul îl liniști rîzînd în barba lui mare, căruntă.

— Apoi că nu-i musai, domnule doctor, să pleci în zorii zilei. Pleci la ceasurile nouă și în patru ceasuri ești la Lugoj,

că drumul e la vale, e bun și avem cai și mai buni. E o trăsurică ușoară, de nu o simt caii.

Tineretul sări zgomotos și vesti că douăzeci de feciori călări, cu banduliere și steaguri, îl vor întovărăși jumătate din drum. Apoi corul bisericii cîntă o seamă de cîntece ale locului, cîntece de lume, pline de gingășie și de haz. O fată frumoasă, cu obrajii mari, lăptoși, cu ochi de căprioară, îi puse pe cap sărbătoritului o coroană de frunze încă verzi de stejar.

Bălcescu se simțea nespus de bine, înconjurat de atîta dragoste, dar era tot mai neliniștit de tonul discursurilor care se rosteau unul după altul, căci au vorbit toți cei vreo treizeci de bărbați care erau de față. Din cuvîntările lor înflăcărate, în care era necontenit vorba de maica Roma și de tăicuțul Traian, reieșea o ură neîmpăcată împotriva ungurilor, o pornire spre luptă crîncenă, fără întîrziere. Luă cuvîntul cel din urmă, foarte aplaudat înainte de a vorbi, ca și după întîiele fraze.

Cînd însă aduse vorba de o posibilă împăcare cu ungurii, stîrni atîta nedumerire, atîta uluire, încît simți el însuși un fior rece în spate. Tăcerea lor grea îl întărîtă și mai mult, convins că singura cale bună e cea arătată de el. A vorbit, a explicat că soarta noastră și a ungurilor este să mergem împreună, dar parcă ar fi vorbit la un parastas. Cu cît vorbea mai mult, cu atît golul era mai întunecat în jurul lui.

Cînd și-a sfîrșit cuvîntarea, protopopul s-a sculat și a spus doar atît :

— Apoi, domnule, noi am crezut că ne-a venit din țară un frate și un prieten !

Pe urmă s-au îndreptat pe rînd, consternați, spre ușă... Zgomotul scaunelor, înlăturate din cale, scîrțîitul lor au fost singurul salut de despărțire...

Studentul de la preparandia din Sibiu, care a venit să-l ia în gazdă, nu i-a spus toată seara decît : „Apoi, veniți cu mine".

A doua zi a găsit trăsura și pe student așteptîndu-l, dar altcineva nu mai era nimeni. Nici vorbă de feciori călare cu flori și cu banduliere.

La Lugoj n-a putut vorbi cu nimeni. Trăsura a tras de partea șvăbească a orășelului, dincoace de Timiș... Cum l-a așezat la hanul „*Zur Goldenen Lahm*", studentul de la preparandia din Sibiu i-a spus : „Apoi, bună ziua", și a plecat la

niște rude ale lui în oraș. Se vede că a și dat sloară în țară ce fel de oaspete a sosit, că abia către seară Bălcescu a putut da de protopopul Popovici, cel bătrîn, care i-a spus rece că Eftimie Murgu a plecat la Sibiu. Adînc convins de dreptatea cauzei pe care o apăra, Bălcescu a încercat să-i explice bătrînului protopop că românii trebuie să meargă neapărat alături de unguri pentru înfrîngerea despoților, ca să treacă apoi împreună munții, să dezrobească Principatele.

Bătrînul l-a ascultat, cu chipul mare și arămiu, cu barba răsfirată, fără să spună o vorbă. Cînd Bălcescu a încheiat :

— Asta e părerea mea ! protopopul și-a tras sutana peste genunchi și a spus doar atît :

— Așa o fi, domnule... dar adunarea noastră a hotărît altfel. Păstrează-ți părerea dumitale. Nu-i bai ! Dar nu ne cere nouă să ne-o schimbăm pe a noastră !

*

Cea mai grea parte a drumului a fost pentru Bălcescu de la Lugoj la Făget și de-acolo, peste dealurile ruginite de toamnă, la Ilia. Zilele de noiembrie erau scurte și ploioase... Și cînd nu ploua, norii se tîrau cețoși peste văile împădurite. Seara, întunericul se lăsa devreme și înecat cu ceață... Drumul era noroios, și din pricina urcușurilor desfundate nu putu găsi nici o căruță să meargă cu el. Făcu o parte din drum pe jos, alta călări cu valiza în față, plătind și întorsul cailor... Vedea cu îngrijorare că rămîne fără un ban între streini. În sfîrșit, de la Ilia se urcă în tren și a doua zi sosi la Sibiu.

Orașul era năpădit de refugiați de tot soiul... Speriată, lumea fugea dintr-un oraș într-altul, unii de la Sibiu fugeau la Cluj, de pildă, iar alții, cei mai mulți, fugeau de la Cluj la Sibiu. Aci autoritatea imperială mai era încă în ființă, datorită sașilor și datorită faptului că ungurii își concentrau toate eforturile în vestul țării. Dar erau și nenumărați unguri care fugiseră din orașele atacate de cete de români, înfuriați de orice fel de ciocnire, scoși din sărite de unele arestări și devastări ale tineretului maghiar.

Românii din țară erau foarte numeroși... Aproape toate cafenelele și restaurantele mai mici erau pline de ei. Se recunoșteau de departe, mai expansivi, mai dramatici în întîlnire, întrebînd de la primele cuvinte, cu ochii speriați : „Ce mai e nou ?"

La ora la care sosise însă Bălcescu nu întîlni pe nimeni cunoscut. Fiindcă își știa banii pe isprăvite, colindă mai întîi orașul după un „*Gasthaus*“ [1] mai modest, potrivit cu punga lui de exilat. Fu îndreptat de colo pînă colo, dar nu găsi nimic. Totul era plin de refugiați. Căruțe cu calabalîc intrau și ieșeau din oraș, parcă fără rost. O femeie tînără, care aștepta în trăsura încărcată cu valize, cu doi copii lîngă ea, să iasă bărbatul de la un astfel de „*Gasthaus*“, îi spuse în nemțește că și ei au cutrierat orașul fără să găsească nimic. Noroc că după o săptămînă de ploi era o adevărată „vară a sfîntului Martin“. În cele din urmă se hotărî să încerce în centru, la un hotel din cele mari, oricît l-ar costa. Dădu drumul trăsurii în fața cafeului-restaurant de la „*Kaiserlicher Hof*“ [2], și cu valiza în mînă căută o masă liberă. Nu găsi nimic. Numai în fund era una, așternută în mod deosebit cu o față albă de olandă, cu o glastră cu flori în mijloc... Se așeză acolo, dar un chelner alergă speriat, arătîndu-i cartonul pe care scria că e un „*Stammtisch*“ [3] și îi repetă emoționat că e rezervat „*Für Seine Durchlaucht*“, pentru măria-sa... Îi făcu totuși loc la altă masă, de patru locuri, la care erau numai trei persoane : o femeie în vîrstă, una tînără și un bărbat cu favoriți cărunți, care, după ce îi primiră salutul, nici nu se mai uitară la el. Mai tîrziu, începu să coboare pe scara cu covor roșu, care venea de la etaj, o doamnă cam în vîrstă, cu boneția albastru-închis pe cap, legată pe sub bărbie, și cu o pelerină neagră, care se sprijinea într-un baston de abanos negru.

Doi chelneri, împreună cu șalul, alergară înaintea ei : „*Jawol, eure Durchalaucht...*“ „*Noch nicht, eure Excellenz...*“ [4] Era Zinca Golescu. Se așeză în capul mesei, la care erau puse cinci tacîmuri, și începu să privească cu lornionul pe cei din restaurant. Îl descoperi uimită pe Bălcescu și acesta, după ce o salută, văzînd surîsul ei prietenos, veni să-i sărute mîna... Fu poftit de ea să ia loc la masă... el îi arătă încurcat că are valiza lîngă masa celor trei.

---

[1] Han (germ.).

[2] Curtea Imperială (germ.).

[3] Masă rezervată (germ.).

[4] Prea bine, Altețа-voastră... Încă nu, excelență. (germ.).

— Nu face nimic... Şi se adresă chelnerului, făcîndu-i semn : *Bitte, Franz...* [1]

Cei trei de la masă rămaseră încremeniţi, descoperind cu cine au stat la masă, iar chelnerul nu-l mai scoase din „*Excellenz*" şi pe el.

Află de la ea întîiele ştiri din ţară. Fugise încă din primele zile, împreună cu nepotul ei Racovitza, de la Goleşti unde nu mai rămase decît ginere-său, Racovitza-tatăl, nevasta şi fata acestuia. Stăteau la hotel pînă vor găsi undeva o căsuţă de închiriat. Îl aşteaptă cu nerăbdare pe Bem cu armata lui eliberatoare.

Alecu a găsit-o din cea dintîi zi la Sibiu şi pe el îl aştepta acum la masă... Sînt cinci tacîmuri, pentru că el mai aduce de obicei cîte un prieten... Vine adesea la cafea, după masă, şi Magheru, dar azi merg ei toţi să ia cafeaua la el acasă. E aci cu nevastă-sa, cu fata şi cu Maria Marghiloman, care îi întovărăşeşte. Sînt şi cei doi sublocotenenţi, veri, băiatul şi nepotul. Magheru, din pricina copilului, a închiriat o casă întreagă în oraşul nemţesc. Au cu ei şi patru-cinci slugi din ţară. E şi el, Bălcescu, de părere că românii trebuie să meargă împreună cu ungurii ? Ah, asta o bucură. Altfel, vede cu groază viitorul. Românii au căpiat. Au ars tîrguri întregi, au măcelărit mulţime de nemeşi. E un război nebunesc de exterminare. Din păcate, ceilalţi refugiaţi sînt împotriva ungurilor. Se lasă influenţaţi de scrisorile lui Ion Maiorescu şi Laurian. Da, Bolliac, împreună cu Alecu şi cu părintele Iosaf sînt pentru o prietenie cu ungurii. Dar ce pot face ei cînd toţi ceilalţi sînt cuprinşi de o furie ucigaşă ?

Da la Golescu-Albu, care veni întovărăşit de nepotul lui, Racovitza, un lungan de douăzeci de ani, care alergase să lupte în Ardeal şi nu mai ştia în ce tabără să meargă, ca şi de la Bolliac şi de la părintele arhimandrit, află Bălcescu o mulţime de veşti. Mai întîi noutatea uimitoare că frate-său Costache e în Sibiu. E toată ziua împreună cu Eliade şi Tell. E casierul lor, căci a izbutit să ia cu el trei mii de galbeni de la Departamentul Finanţelor. E singurul cu care mai vorbesc locotenenţii, care altfel sînt supăraţi pe toată lumea. Eliade, mai ales, nu răspunde nimănui la salut.

Cînd Bălcescu întrebă unde ar putea fi găsit frate-său, Bolliac îl lămuri că i s-a spus că Eliade şi Tell au plecat de trei

[1] Te rog, Franz... (germ.).

zile din nou la Braşov, ca să facă acolo un comitet al emigraţiei şi că, desigur, şi Costache e cu ei. Mai tîrziu — abia a treia zi — se va lămuri că după ce i-a dat lui Fliade şi lui Tell aproape în întregime cei trei mii de galbeni, Costache Bălcescu, oprindu-se prin sate, a plecat singur la Paris.

Grăbiră puţin masa, căci Bălcescu ardea de nerăbdare să stea de vorbă cu Magheru, să afle împrejurările în care a dizolvat tabăra. Fostul căpitan-general locuia în apropiere de hotel, pe o stradă laterală bine pietruită, cu trotuar îngust, prin lespezile căruia creştea iarbă. De o parte şi de alta a străzii erau lipite, unele de altele, fără curţi, case mai toate la fel, ca nişte mici cetăţi. Acoperite cu ţiglă roşie, văruite cu galben, cu cîte patru ferestre mici la stradă, cu obloane verzi, ale căror şipci se lăsau ori se ridicau osebit, ca să lase să intre lumină ; toate aveau cîte un gang mascat de uşi înalte, de culoare pămîntie.

Pe la mijlocul străzii, pe dreapta, traseră de o sîrmă, şi un clopot sună undeva, departe... Le deschise un pandur, în haine gaietănate, dar fără arme.

Pînă noaptea tîrziu, cei patru bărbaţi, căci arhimandritul rămăsese în oraş, fiindcă avea treabă la Mitropolie, iar sublocotenenţii nici nu veniseră la masă, au stat de vorbă, încercînd să capete o vedere lămurită în haosul din Ardeal şi să găsească o dezlegare, aşa cum cereau interesele poporului român.

— N-avea nici un sens, prietene, tabăra de la Rîureni dacă nu ne puteam bizui pe o înţelegere între români şi unguri, care să ne asigure spatele şi, la o întîmplare, să ne aprovizioneze cu arme !

— Şi nu e posibilă această înţelegere ? întrebă îndurerat Bălcescu.

— Nu. Am făcut şi aci toate încercările !

Îi povesti apoi despre întîlnirea cu Axente Sever.

— Şi Axente Sever ? întrebă uimit Bălcescu. Nici el nu înţelege ?

— Crez că e unul dintre cei mai neînduplecaţi dintre toţi prefecţii de legiune. Comitetul Naţional mai are cîte unul, doi, cu care s-ar putea sta de vorbă... Dintre aceştia unul este chiar Avram Iancu, care e cel mai tînăr dintre ei, dar e şi cel mai popular. E un tînăr de douăzeci şi patru de ani, avocat, de prin părţile Zarandului... E prefectul legiunii din Ţara Moţilor... Dar şi Avram Iancu i-a spus că nici vorbă nu poate fi

de colaborare cu ungurii, dacă aceştia nu primesc condiţiile Comitetului Naţional.

Peste cîteva zile, după expulzarea lui Magheru din Ardeal, în urma unui denunţ, făcut nu se ştie de cine, în care se arată că într-una din cuvîntările lui de la Rîureni ar fi vorbit de unirea românilor într-un regat al Daciei, Bălcescu, prin Eftimie Murgu, pe care-l întîlni în sfîrşit, putu să stea de vorbă pe sălile preparandiei, unde se întruneau uneori Comitetul Naţional, cu o seamă de fruntaşi ardeleni şi bănăţeni. Se convinse că într-adevăr nici o înţelegere nu e cu putinţă, deşi izbutise să se facă ascultat, iar pe anumite chestii chiar aprobat.

Obţinu de la ei totuşi, după o nesfîrşită stăruinţă, să se discute într-o nouă adunare atitudinea care trebuia luată... Dar şi aceasta fu de prisos. Adunările obşteşti erau şi mai îndîrjite.

Văzînd că nu mai e nimic de făcut acum aci, Bălcescu se gîndi că ar fi mult mai uşor dacă ar putea convinge pe cei din tabăra maghiară să facă negreşit unele concesiuni mai importante şi apoi să ia din nou legătura cu Comitetul Naţional.

Dar nu mai putea rămîne în Ardeal... întîrziase aci aproape două luni, cheltuise şi cei cincizeci de galbeni împrumutaţi de la Alecu Golescu. Se gîndi că deocamdată lucrul cel mai cuminte este să se ducă să ia din nou legătura cu Ion Ghica la Constantinopol, să ia de la ei şi banii care-i sînt de trebuinţă.

Plecă într-o frumoasă zi de decembrie [în] care fusese plăcut tot, ca o toamnă prelungită, cu zile scurte, dar însorite, cu cerul de un albastru fără pată. Economii, prin satele prin care trecea, erau cam îngrijoraţi de o asemenea secetă, care primejduia recolta viitoare, dar pentru călătorie vremea era mai potrivită.

De la Belgrad, unde se opri din drum, o bucată de vreme, el scrise numeroase scrisori prietenilor săi, arătîndu-le care e situaţia.

Lui Ion Ghica îi scria anume :

Belgrad, 28/16 decembrie 1848

Iubite Ghica,

Nu ţi-am scris de mult şi pricina e că nu sciam unde te afli. Scrisoarea ta din 17 octomvrie am primit-o tîrziu şi după aceea am auzit că ţi ai plecat din Constantinopol. Nu sciam unde să-ţi trimit răspunsul.

Eu sciu că de la Semlin, după ce am scăpat din mîinile Turcilor, m-am întors în Transilvania ca să studiez mişcarea Românilor de acolo şi din Banat. Nu vreau să merg înainte, pînă n-oiu vedea cu ochii ce avem să aşteptăm de la Românii de acolo. Scii că atît în Banat, cît şi în Transilvania Românii în gloată s-au rasculat asupra Ungurilor şi i-au stins cu totul şi pentru totdeauna din acele ţări. Din nenorocire mişcarea Românilor, care e dreaptă într-aceea că Ungurii erau ciocoii lor şi le refusau naţionalitatea, a profitat reacţiei împărăteşci. Pe lîngă aceea Comitetul român, care este în capul naţiei acolo, se află cu totul sub poruncile lui general-commando, care îl dirijează cam în scopul lui. Spre a scapa din această posiţie, am povăţuit pe comitet ca să convoace o adunare naţională care să înceapă a organisa Transilvania ca o ţeară românească şi a o declara astfel. Acesta a făcut-o, dar blestematul de general-commando, ca să-i paraliseze, i-a silit să facă două adunări, una de Români uniţi *şi alta de* neuniţi. *Astfel că dogma religioasă ce împreună toţi Românii şterseră în adunarea de la Blaj astă-primăvară, umblă a-i desuni. Am povăţuit pe Românii din Banat ca să trimiţă deputaţi la acele adunări, şi împreună să ceară ca românimea toată, cîtă se afla în Imperiul Austriac, să formeze un corp nedespărţit, avînd aceeaşi organisaţie şi aceeaşi administraţie. Lucru nu e sfîrşit şi numai început într-aceste locuri.*

Romanii din Transilvania acum că se văd scăpaţi de Unguri vor să se întoarcă împotriva Saşilor, pe care îi urăsc ca şi pe Unguri, şi cei din Banat în potriva Sîrbilor, care se încerc să-i încalce şi să-i învălue în vîrtejul panslavismului.

O! Cîte nenorociri simţimîntul de naţionalitate a adus într-aceste locuri.

Răsboiul între Unguri şi Români este un răsboi barbar, şi astfel cum nici în secolul [illegible] loc nu [illegible] urmat. Aceea ce e un avantagiu pentru Români, este că s-au pus în [illegible], că se află mulţi tineri în capul naţiei şi cu [illegible] popularitate şi că [illegible] învăţat a se bate şi a nu le fi teamă d[illegible] C[illegible] atele s-au [illegible] atît de tare, este anevoe a le supune f[illegible], de aceea împăratul va fi silit a le acorda mult şi [illegible]

[illegible] ca Ungurii să se fi purtat altfel, să nu fi provocat pe Români şi să se fi [illegible] cu dînşii, căci lucrurile ar fi luat o faţă cu totul [illegible], şi Imperiul Austriac se desmădula. Dar oricum, crez că acum soarta Românici [illegible] fi mult îndemnătăţită şi că Transilvania şi Banatul desmădulate de Unguri s-au apropiat mult de unirea cu noi.

A[illegible] po [illegible] ă p-acolo? Eu nu sciu nimic şi numai de [illegible] ce m-a hotărît că în loc să mă d[illegible] a viu acolo lîngă tine. Scii că

Goleşcii, Brătianu şi Rosetti s-au dus înainte. Crez că or fi la Paris, căci n-am primit scrisori de la dînşii. Magheru a plecat mai dinainte tot acolo, şi Tell şi Eliade au venit cu mine pînă aci şi s-au dus tot la Paris. Plecarea acestor vestiţi locotenenţi a fost numai, căci le era frică să mai şează în Transilvania. N-or face nimic nici la Paris, după cum n-au făcut în guvern. Acum, ca să-şi escuseze nevrednicia lor, nu fac altceva decît să ne înnegrească pe noi pe toţi, zicînd că numai ei erau de treabă şi partida naţională...

. . . . . .

Eu mai şez acilea vreo cinci zile, pînă oiu primi ceva parale de acasă şi apoi plec pe la Triest spre Constantinopol. O să am mare mulţumire să fiu cu tine.

Adu-mă aminte la plăcuta suvenire a M-mei Ghica. Nu sciu dacă N. Kretzulescu este acolo, după cum am auzit. De e adevărat, spune-i complimente şi că i-am răspuns la scrisorile ce mi-a trimis la Semlin.

Complimente multe lui I. Filipescu
Al tău prieten,
N. Bălcescu

La Atena

La 12 februarie soseşte la Atena... Nu e atent la frumuseţile antice, nu ia în seamă vremea primăvăratică a acestui sfîrşit de iarnă mediteraneană... Stă închis într-un hotel mic de pe drumul Pireului, ameţit de forfoteala lumii şi carele pe două roate care vin de la port la oraş şi dimpotrivă. Stă de vorbă cu unele cunoştinţe despre ceea ce e obsesia şi vocaţia lui şi scrie scrisori lui Golescu.

Atena, 15 februarie 184?

Iubite al meu Alecu,

Ce faci tu? La Triest n-am primit de la tine decît o scrisoare. Sînt de trei zile aci şi poimîine mă îmbarc pentru Constantinopol, unde voi ajunge peste opt zile, adecă la 23 ale lunii acesteia.

Sînt trist şi foarte îngrijorat. Este atîta vreme de cînd n-am primit scrisori din ţeară, precum şi din Transilvania. Auzii aci că Ruşii ar fi intrat în Transilvania. Aceea ce mă neodihneşte pentru bieţii noştri compatrioţi, emigraţi acolo.

Starea lucrurilor, aci, în Grecia, este foarte ticăloasă.

Chipul de a guverna aci este călcat pe sistema coruptoare a lui Guizot. Constituţia Grecilor este une lettre morte[1]. *Corupţia lor e aşa de mare, cum n-a fost niciodată, în nici o ţeară. Războaiele civile, îmi zic ei, au sleit toată energia noastră.*

. . . . . .

Ce faci tu, Alecule, şi ce mai nădăjduiesci? Cît aş fi de mulţumit să fiu cu tine la un loc. Cine gîndea, cînd veneam în ţeară, astă-primăvară, că peste puţin o să umblăm rătăcind prin lume, tu într-o parte, eu într-alta, fără să ne mai putem întoarce în ţeară. Nimic nu mi se pare mai grozav ca această vieaţă, precum nimic nu mi se părea mai dulce decît, dacă ne ajuta Dumnezeu, că după ce am manifestat un principiu înaintea ţării noastre şi a lumii, să ne putem jertfi viaţa pentru dînsul.

Dumnezeu nu ne-a crezut poate vrednici de această fericire şi ne-a osîndit a purta crucea durerii, departe de iubita noastră ţeară. Nu cunosc nici o povară mai grea decît aceasta. Dar trebuie să avem curagiu, să lucrăm pe cît putem şi să sperăm în viitoriu.

Nu ştiu de voi fi norocit să fiu de vreun folos cauzei, la Constantinopol. Mi-ar părea tare rău să merg degeaba într-acest oraş ce îmi displace foarte mult, mai cu seamă în privinţa locuitorilor lui şi acelui ticălos guvern de acolo. Ca să cunoască şi să simţă cineva pe Turci, trebuie a merge la Constantinopol. Acolo are a simţi curat ticăloşia lor şi ticăloşia Europei, care pretinde şi crede în viitorul unui trup putred şi gangrenat cu totul.

Ghica îmi scrie că tocmai mult în siguranţă n-o să fiu acolo, dar nu crede că ne-ar spînzura Turcii. Mulţi de aci mă povăţuiesc să nu mă duc, dar eu nu crez că ni se poate întîmpla mai mult decît de vor reclama Ruşii să ne gonească de acolo sau cel mai mult să ne trimiţă la Brusa. Şi apoi trebuie cineva să-şi facă datoria, fără să se gîndească la ce s-o întîmpla. Eu, după cum ţi-am mai scris, crez că e bine să ne adunăm mai mulţi în Constantinopol. Aceste, care ţi le-am zis mai sus, nu le-am zis nici pentru tine, nici pentru acei tari de îngeri, dar pentru cei mai slabi, ca să ştie la ce se pot espoza şi să nu socotească că vor fi primiţi cu alai, cînd vor veni în Constantinopol.

Despre aceasta îţi voi mai scri şi din Constantinopol şi de o fi vreo primejdie, te voi înştiinţa.

Ce faci tu despre parale? Ţi-am scris din Belgrad despre banii ce voiu să vă trimit. Nădăjduiesc că îi voi găsi în Constantinopol, şi

[1] O literă moartă (fr.).

de acolo îți voi putea trimite. Eu am fost silit a mă împrumuta de la Magheru, la Triest, ca să poci merge pînă la Constantinopol.

Negrule, te gîndește adesea la mine și mă iubesci precît te iubesc eu?

Salutare și frăție,
N. Bălcescu

Multe complimente la toți cîți mă iubesc pe acolo.

La Țarigrad

La Constantinopol, unde ajunge la 1 martie, obosit istovit, stă închis la Hotel Parisien, unde e toată ziua cu Ion Ghica... Plouă și nu mai poate îndura zilele umede, noroase. L-a luat de la treburile lui să facă unele fișe despre lupta de la Călugăreni la arhiva Seraschieratului. Ion Ghica îi citește traducîndu-i, și el ia note... Se întîlnește și cu ceilalți expatriați... plănuiește... ajung la ceartă... și scrie scrisori. Judecata lui despre colegii săi este foarte severă.

Constantinopol, 8 martie 1849

Iubite Alecule

Am primit sosind aci, este astăzi o săptămînă, două revașe ale tale, din ianuarie, precum și ieri am priimit scrisoarea din 17 fevruarie și aceea adusă de Ubiccini[1]*. Mă voi sili a-ți răspunde la toate cîte îmi scrii, dar cam în scurt, căci vreme n-am destulă.*

Nu mă mir de aceea, ce a făcut Brătianu la Londra, căci eram sigur din București. De aceea n-am împotrivit puternic ca să i se dea lui o asemenea autorizație, dar în zadar, căci n-am putut izbuti, din pricina ticaloșiei lui Eliade și Tell, mai cu seamă. Asemenea nu mă mir de purtarea lui Ruset, căci mă așteptam la unele ca acestea, din parte-i.

Mă întrebi de opinia mea despre purtarea Brătienilor și a lui Ruset, în toate împrejurările revoluției. Îmi zici ca să-mi aduc aminte cele ce s-a urmat la Rucăr ș.c.l. Fără a intra în multe amănunturi, iată opinia mea asupra lor. Ei sînt o clică, cum o numești tu, tare strîns legată. Ei

[1] *Jean Henri Abdolonyme Ubiccini* (1818—1884) — istoric și ziarist francez, care în 1848 a devenit secretar al Guvernului provizoriu de la București.

sînt ambiţioşi, intriganţi peste măsură, indiferenţi asupra mijloacelor şi tare imprudenţi. Acest din urmă cusur îi face a nu fi aşa de primejdioşi, căci planurile lor se pot lesne descoperi. Ruset, crez, că iubeşte ţeara şi e în stare de devumcnt, dar este mai întîiu un smintit, apoi aristocrat peste măsură, ambiţios foarte, adorînd şi stimînd mai întîiu pe Brătianu cel mare, al doilea pe sine şi în urmă pe Brătianu cel mic... Este o trinitate în care Ruset e tatăl, D. Brătianu — duhul sfînt şi I. Brătianu, fiul.

Ruset zice : doi oameni mari s-au născut pe acest pămînt. Christos şi D. Brătianu. Acesta, din contra, compară pe Ruset lui Mahomet. D. Brătianu este un mistic, foarte egoist, încredinţat că este un geniu mare, un mesia, faul şi intrigant. Ruset, ca şi Brătianu, au lipsă cu totul de bon sens[1] *politic ca şi moral. Opiniile lor însă sînt cu totul împotrivite. Pentru Ruset revoluţia trebuie să fie o tranzacţie între rînduiala veche şi cea nouă. El zice că noi, făcînd revoluţia, trebuie să lăsăm puterea în mîna boierilor şi noi să ne tragem deoparte.*

Brătianu, din contră, e un maniac furios care nu pricepe nici locul unde se află, nici poziţia politică şi morală a poporului şi a ţării noastre. Aşa el ne scria mereu din Ungaria, ca să jefuim bisericile şi să dăm foc oraşelor, pe atunci pe cînd poporul nostru nu era de loc revoluţionar şi nu voia de loc a se bate. Brătianu cel mic este un bun revoluţionar, dar brouillon[2] *peste măsură, scund la minte, îndrăsneţ, şi ar fi fost bun băiat dacă n-avea nenorocirea să cază în mîinile lui Ruset şi a lui frate-său, cărora le slujăşte de instrument.*

. . . . . .

Eliade şi Tell s-au purtat tare mişăleşte, şi în vremea revoluţiei, şi după aceea Eliade, căruia îi lipseşte tot felul de capacitate de om de stat, cu laşităţile lui deoparte, cu pretenţiile lui învederate la domnie, a acoperit frumoasa noastră revoluţie de o coloră ridiculă, aceea ce întinează orice frumoasă cauză.

. . . . . .

În această vreme am organizat şi am sprijinit împotriva tuturor (afară de Tell, care mă ajuta într-aceasta) comisarii, cari singuri poci zice că au scăpat revoluţia prin ideile ce au semănat în ţeară, am organizat comisia pentru proprietate, ce a dat o frumoasă pagină nu numai revoluţiei, dar şi istoriei noastre. M-am luptat împotriva opiniei lui Eliade, ce o cunoşti, asupra întocmirii Constituantei şi am izbutit a face a se adopta un proiect raţional ; m-am luptat, în zădar, pentru concentrarea oştirii, pe care n-am putut izbuti şi, în sfîrşit, cînd m-am întors, cînd am văzut că revo-

[1] De bun-simţ (fr.).

[2] Încurcă-lume (fr.).

luția a căzut, am știut a pune oarecare demnitate în căderea ei, vorbind cum se cade în tabăra turcească, pe cînd dl. Eliade alerga la consulul englez, se prefăcea c-a înnebunit, ca să-și tragă compătimirea, și îi zicea: «Paşo, nu mă tăia»".

. . . . . .

. . . . . .

Este de părere ca să fie numit un moldovean cap al emigrației.

„Importența de a numi un moldovean este mai cu seamă spre a menagea amorul lor propriu, care știi că e mare. Ideea ta de a lucra îndeosebi o apruvez și așa sînt hotărît a face și eu, pînă cînd ne vom împreuna ambii odată; atunci cred că vom lucra împreună.

Sînt mulțumit de tine, Negrule, și aș vrea să fii și tu de mine și să ai franchisa a mi-o spune cînd nu vei fi."

. . . . . .

Într-o zi, rătăcind prin moscheile goale ca niște săli de spital întîlnește pe Ion Ionescu de la Brad, sosit și el din Ardeal, de la Zlatna. Ion Ghica l-a recomandat lui Reschid-pașa, fost mare vizir, ca un mare specialist agronom. Acesta l-a angajat dîndu-i pe mînă administrarea moșiilor sale. Îi face bine inteligența acestui iubitor sincer al țărănimii, îndîrjirea lui în cele cîteva idei fundamentale.

Dar viitorul lui stă ca o chemare neînduplecată înainte. Cu păreri de rău pentru cele care au fost... care n-au fost așa cum trebuiau să fie.

Peste cîteva zile îi scrie din nou:

„Eu am sosit aci fără nici o para și încă n-am primit din țeară și trăiesc pe creditul altora. Viața aci e mai scumpă decît la Paris. Am căutat să împrumut ceva parale, ca să-ți trimit măcar vreo douăzeci galbeni, să ai de cheltuială, pînă voi căpăta alții, și nădăjduiesc că cu vaporul viitor, cu venirea lui Ubiccini sau a tînărului Marghiloman acolo, ți-i voi putea trimite. Pricina pentru care a întîrziat mumă-mea cu trimiterea banilor mi-a scris că a fost boala ei. Biata mumă-mea, singură, bătrînă, bolnavă, este silită să alerge într-o parte și în alta ca să caute a se împrumuta, ca să poată atît a trimite la trei frați bani de cheltuială, cît și a îndeplini suma de bani ce lipsesc din cei ce voiesc a-ți trimite ție pentru jurnal. Aceea ce e mai greu, că banii sînt rari acum în țeară."

Necazurile de bani sînt mari, trăiește economicos, nu ar vrea să abuzeze de generozitatea lui Ghica... Veștile din țară

sînt proaste... Zinca e bolnavă mereu... are necazuri cu ficatul... Nu poate face față cererilor de bani ale copiilor. Barbu vrea să plece să se înroleze într-o armată străină, oricare ar fi ea... Bălcescu o sfătuiește să-l trimită la el, la Constantinopol. Cel mare, Costache, a sosit la Paris împreună cu Locotenența și ceilalți emigranți... Veștile pe care le primește de la Arăpilă despre purtarea acestui frate îl neliniștesc :

„Aceea ce îmi spui despre frate-meu mi-a sdrobit inima. Îl știu slab de caracter și prin urmare în stare să pice în mari greșeli. Nădăjduiam că după scrisorile ce am scris atît lui cît și ție, prin povețele tale, îl voi putea opri. Văz cu durere că toate au fost în zadar. Poate și tu ai greșit, nu te-ai luat bine pe lîngă dînsul, astfel încît să-l povățuiești fără a atinge amorul propriu. Am avut o temere, despre cele ce mi-ai scris mai deunăzi, cînd am aflat de acasă că cere bani. Sărmana mumă-mea, bolnavă și strîmtorată, de unde să-i mai trimiță și lui. Nu-ți poți închipui, cît aceste toate mă fac nenorocit. Îmi vine să plîng ca un copil. Închipuiesc că mumă-mea n-a putut încă găsi bani, ca să pue la loc banii, ce mi-au luat celalt frate, cum și Pereț, din suma depusă la mine. Din aci alăturata scrisoare a sovi-mi te vei îndestula. Eu șez de șase săptămîni acilea, fără para ; am trăit tot împrumutîndu-mă și cu cea mai mare economie. Biata mumă-mea, singura dragoste și adorație a mea, e așa nenorocită. Totdeauna am sacrificat-o datoriții melc de țeară. De zece ani de cînd o tot fac să sufere pe dînsa, care nu poate găsi mîngîiere în convicții puternice ca ale noastre. Imaginea mumă-mi bătrînă, bolnavă, nenorocită, ea care e atît de bună, care a jertfit atîta pentru noi și care acum suferă atîta, e neîncetat înaintea ochilor mei. Pune această sfîntă imagine înaintea [lui] frate-meu și zi-i să nu-i necinstească bătrînețea și viața ei cea virtuoasă. Zi-i, mă rog, că nu e nici o greșeală care nu se poate îndrepta și erta printr-o purtare înțeleaptă. Silește-te a-l corija, fără a-l despera. Aștept tot de la tine întru aceasta și nu sper decît în tine. Să caute mijloace, să meargă undeva, să poată trăi mai eftin și să-și poată cîștiga pîinea. De va putea, vie la Constantinopol, de n-are să meargă într-altă parte. Te rog, iubite Alecule, mîntuiește-l și îți voi fi foarte recunoscător. De ai ști cît sufer din această pricină, ți-ar fi milă de mine. Eu n-am curaj să-i mai scriu, dar tu îi vei vorbi și, de vrei, îi vei arăta și aceste ce îți scriu.“

. . . . . .

Și iarăși nevoia de o dragoste prietenească, dar care la el nu putea fi decît în creșterea aceasta a luptei pentru fericirea poporului român care era patima lui dintîi. E un strigăt din adîncul inimii.

„Iubește-mă, Alecule, fii pentru mine un bun frate, sînt atît de nenorocit, atît de izolat în afecțiile mele, încît am o mare trebuință de sprijinul unui prieten. Eu te iubesc pe tine și te stimez cu deosebire.

Cine știe, Alecule, cînd ți-oi mai putea scrie, cînd te-oi mai vedea. Aș fi fost fericit și cu mult mai mult curagiu dacă erai cu mine. Bine zici tu că a fost o mare fatalitate despărțirea noastră.

Allah Kerim ! ! !
Al tău frate,
N. B.

Popa Șapcă aduce Țara

Deschisese cu oarecare grijă ușa biroului lui Ion Ghica fiindcă totdeauna îi era teamă să nu dea peste vreun turc de soi, dintre cei mulți care căutau prietenia celui pe care-l socoteau dintr-un neam de prinți, căci dăduse vreo cincisprezece domnitori Principatelor. Era mai cuminte să nu atragă în nici un fel luarea-aminte pînă nu se hotărăște ce are de făcut în viitor. Mare îi fu mirarea cînd în loc de vreun pașă ori vreun boier văzu, din spate, așteptînd într-un jilț un călugăr cam soios, cu lațele cărunte ieșite de subt un comănac mare și caraghios, de culoare pămîntie ca și rasa... Nu pricepea cum a putut intra aci fiindcă la Ion Ghica nu putea ajunge oricine.

Călugărul îl văzu și el și, cu fața fălcoasă, făcu ochi mari de uimire.

— Hai, spune, frate, Bălcescule : Piei, drace ! Ei, iată că dracu nu piere !

Bălcescu îl privi încruntîndu-și nedumerit sprîncenele, dar nu putu să recunoască pe nimeni în făptura din fața lui.

— Dar dacă ți-oi spune că sînt Popa Șapcă, ai să știi cine sînt ? Și izbucni într-un hohot de rîs.

Bălcescu, înseninat, înveselit, luă acum gluma pe socoteala lui.

— Și barba, barba, părinte ? Și burta ?

— Burta mi s-a tocit la închisoarea Văcărești, iar barba mi-am oropsit-o ca să pot fugi de subt paza călugărilor de la Muntele Athos, unde m-au surghiunit cu recomandări spe-

ciale, oamenii lui Cantacuzino... Popa Șapcă avea acum numai un fel de cioc anume parcă ciufulit ca să nu mai atragă luarea-aminte cu măreața lui barbă din trecut... Da' lasă, că dacă o bate ceasul nostru, o crește ca la loc.

Se îmbrățișară, și veselia zgomotoasă a părintelui îl mai încălzi și pe Bălcescu. Nici Ghica, intrînd pe ușă, nu-l recunoscu, mai ales că istoricul, ca să glumească, se așezase într-alt jilț, făcîndu-se că nu știe cu cine e în birou. Cînd [Ghica] află cine e musafirul lui, stătu în loc să se minuneze, să-l măsoare din cap pînă în picioare...

Bălcescu era nerăbdător să afle tot.

— Părinte, spune ce e în țară. E atîta ticăloșie cît s-aude ?

Deși din cale-afară de slăbit, Popa Șapcă era de o voie bună neschimbată.

— Vă spui tot, fiilor, dar mai întîi dați-mi să mănînc, că nu mai știu de cînd sînt flămînd, că după ce-am stat la Văcărești, viu acum de la Muntele Athos, unde călugării m-au ținut la post negru... Mama lor de boaite !

— Iertați cuvîntul prost, spuse cu seriozitate Ion Ghica, dar gata să-l pufnească rîsul.

— Te iert ! răspunse popa cu și mai multă seriozitate și acum se porniră pe rîs nebunește.

Mult se bucură și soția lui Ion Ghica aflînd ce musafir de preț are. Într-un sfert de ceas îi pofti în fața unei mese încărcate de bunătăți, care puseră la grea încercare pofta de haiduc a părintelui. Mînca aproape numai el, ei îl priveau cu simpatie și îl ascultau cu grijă să nu piardă un cuvînt măcar.

— Țara-i minunată, fraților... dar boierimea a fost și de data asta ticăloasă. A primit pe ocupanți cu brațele deschise, cu baluri, cu serbări. Dar țărănimea și lumea nevoiașă a orașelor nici nu vrea să audă de orînduirea cea veche băgată din nou pe gît, cu ajutorul armatelor străine. Țara fierbe ! Noi am pus puțin foc subt cazanul suferințelor și acum țara fierbe și fără noi.

Bălcescu era parcă nedumerit și nu se încălzea... Ar fi vrut ca o știre atît de îmbucurătoare să-i fie dată cu fapte, nu cu aprecieri, nu cu comentarii.

— Părinte, ce vrei să spui cînd zici că țara fierbe ?... Ce s-a întîmplat după plecarea noastră ?

— Păi s-a întîmplat că țărănimea a luat la goană pe noii ocîrmuitori, a bătut pe dorobanții care și-au luat inima în

dinți și au pătruns în sate... Cînd stăpînirea cea nouă a adus soldați turci în ajutor, a gonit cu pietre și cu parul și pe soldații turci. Țărănimea vrea constituția... îi vrea pe oamenii revoluției. Cît timp a ținut tabăra Magheru, a strigat în numele lui Magheru, dar și de atunci încoace tot constituție și libertate cere.

Bălcescu e pătruns tot de fiorii acestor știri, ca de sulițe care se înfig în el.

— Părinte, or fi fost acestea într-un district, două, poate prin Oltenia, pe unde erau oamenii lui Magheru.

Popa Șapcă uită parcă de foame și, mînios, îndreaptă ochii mari, negri spre Bălcescu, împinge înapoi mînecile rasei murdare de pe el, care amenință să se tîrască prin farfurii cînd vorbește, ridicînd pumnii.

— În Oltenia numai ? Dar în Ialomița, dar în Prahova, în Vlașca, în Ilfov, pretutindeni. La Rîmnic și la Buzău țărănimea și o parte dintre cărturarii revoluționari... popii și candidații de învățător nu numai că nu s-au speriat de oștile streine, dar au iscălit un act prin care l-au iscălit nenumărați inși și l-au trimis Căimăcămiei și lui Fuad.

— Au făcut asta ?

— Au făcut-o... așa... Că nu ne venea nici nouă să credem... Au făcut-o... Dumneata știi că una dintre ale mai îndîrjite rezistențe, furia cea mai mare, a fost în Teleorman, unde aproape tot județul s-a ridicat ?

Bălcescu îi pune mîna pe braț și i-l strînge nervos. Vrea să fie exact informat.

— De unde știi ?

— Cum de unde știu, omule ? Păi de la 11 noiembrie, cînd m-au arestuit la Celei și m-au pornit de la comandament la comandament, n-am trecut prin patru județe ? N-am fost în nu mai știu cîte închisori, unde erau aduși țărani cu sutele din toate părțile ? N-am fost la Văcărești unde au fost închiși tartorii tartorilor, după ce au izbutit să-i arestuiască ?

— La Plumbuita... La închisoarea de la Plumbuita... îl îndreaptă Bălcescu.

Da' popa stăruie :

— Nu mai e închisoare la Plumbuita... A ars.

— Cum a ars ? Cine i-a dat foc ?

— Să vezi dumneata... Atît de blestemată era ticăloșia în care erau ținuți arestuiții, încît într-o noapte, nu se știe cum —

și aci popa clipi șiret din ochi — au luat foc cîte chilii au fost toate. Numai biserica a scăpat din mila Domnului... Așa că au mutat închisoarea la sfînta mînăstire a Văcărești... Au făcut închisoare din minunea aceea, lucrată parcă nu cu mîini omenești... Născătoarea lor de ticăloși !

— Iertați-mi cuvîntul prost ! îl întregi iar Ghica.

— Te iert ! Acolo la Văcărești am aflat de toate, căci numai acolo erau vreo șapte sute de inși. Știam tot înaintea celor din capitală... că așa e la închisoare. Popa, încălzit, uită cu totul de masă : Ei, lasă, că la Izlaz, cînd au aflat că sînt ridicat din sat la porunca lui Neofit... Ce vă mirați așa ? Neofit a mai abjurat încă o dată constituția... A treia oară... Dar acum într-un fel atît de slugarnic și de nerușinat că nu-ți poate provoca decît scîrbă... Și nu numai că a abjurat, dar nici nu se astîmpără. A dat liste la oștire de preoții revoluționari care trebuiau să fie arestuiți... Trimite circulare tuturor stareților ca să spioneze și să descopere pe cei care au luat parte la ridicarea țării... Îi vestește că vor fi pedepsiți dacă vor adăposti revoluționarii... Auzi ? Și mai spune că e creștin... Născătoarea lui de trădător ! Și părintele se strîmbă cu dispreț : Și cum vă spuneam, a trebuit să ocolim pe departe Izlazul, că satul pornise cu pari și cu topoare să mă elibereze... Nici nu l-au potolit o lună de zile. Dar să vă spui ce a fost la Piatra în Teleorman...

— Da, dar întîi mai gustă din friptura asta, că e minunată... îl îmbie soția lui Ghica.

— Ieratați, carne nu mănînc, că sîntem în postul cel mare al Sfintelor Paști... dar după ce vă voi spune ce-a fost la Piatra și la Pielea în Teleorman, o să lupt cu peștele ăsta tot — dacă o să îngăduiți — că tare e bun. Ei, aflați că la Piatra vine în ziua de 1 octombrie, era cam după-amiază, vine în sat zapciul cu opt dorobanți, și cere, cu toba, să se adune tot satul. Se adună mai bine de cinci sute de bărbați și femei. Zapciul se urcă pe treptele bisericii și le spune că-i poruncă de la stăpînire să înceapă numaidecît să facă ogoare de toamnă. S-a ridicat un vlăjgan : „Ogoarele le-om face noi, că nu vrem să murim de foame... Dar mai întîi dumneata cu care stăpînire ești ? Că pentru turci noi nu facem ogoare..." „Cum cu care stăpînire ?" A sărit altul : „Ei, cu Magheru, ori cu turcu ?..." Vezi că prin sate nu se aflase și mai ales nu se credea că s-a desfăcut tabăra de la Rîureni. „Ce Magheru ? urlă zapciul. Armata lui Magheru e bătută de turci... El a fugit în Austria

cu un cufăr plin cu banii țării." „A, d-ăstia-mi ești dumneata ? a întrebat bunul meu prieten, economul protopop Cristea. Ești cu turcii, nu ești cu constituția ? Atunci poftim afară din sat..." „Legați-l !" a spus zapciul, arătîndu-l pe protopop. „A, vrei să arestuiești o față bisericească ? Auziți, oameni buni !", și economul s-a întors către săteni. Cînd dorobanțul a pus mîna pe el, protopopul, care e subțire, dar vînjos, l-a năucit cu o palmă peste obraz și l-a luat de gît pe zapciu... „Dai poruncă să mă lege în sat la mine ? Mama ta de ticălos !" Au sărit dorobanții și l-au scăpat, dar cînd au văzut furcile și topoarele ridicate, au rupt-o la fugă, strigînd : „Răzvrătiților ! O să plătiți !" A doua zi a venit însuși cîrmuitorul districtului cu o jumătate de roată de soldați... le-a poruncit să dea ascultare stăpînirii. Ei au spus că nu dau ascultare decît constituției. Acum veniseră și cei din satele vecine, Viișoara, Suhaia, Căcănarii, Furculești.

Prefectul, Cocorăscu îl chema, a poruncit căpitanului Arion care era cu el să tragă foc asupra oamenilor. Au căzut vreo zece oameni. Dar pe urmă cînd să mai tragă din nou, învălmășeala a fost de nedescris. I-au spart capul prefectului, care a căzut și a fost călcat în picioare, iar căpitanul Arion s-a închis cu vreo douăzeci de soldați într-o casă de peste drum de biserică. Asta era pe la zece dimineața. Pînă la unu noaptea căpitanul a stat în casă punînd soldații să tragă focuri de pușcă de cîte ori oamenii încercau să pătrunză în casă.

Celorlalți le scînteiau ochii de bucurie. Bălcescu fierbea tot.

— E prea frumos... Nu-mi vine să crez. Mai pui de la dumneata, părinte...

— Pui de la mine... Dar dacă ți-oi arăta o copie chiar de pe raportul căpitanului Arion, ai să crezi ? Ți-o arăt numaidecît !

Ion Ghica nu pricepea întîi ce vrea să spuie. Și se întoarse către ceilalți :

— Cum copie ?

— Stai să vezi...

Popa se îndreptă spre vestibulul în care se lăsau hainele și se întoarse cu o pereche de desagi tot atît de soioși ca și rasa de pe el. Îi puse pe un scaun și începu să scotocească în ei.

— Cu ce credeți dumneavoastră că ne-am ocupat noi la închisoare ? Am adunat aci copii de pe acte, că aveam oamenii noștri în administrație pînă i-au prins și i-au dat afară — avem tăieturi din gazetă ! și scotea fel de fel de pachete din ziare...

Ei, fiule, zise el întorcîndu-se spre Bălcescu, crezi că noi nu ne-am gîndit că ar fi bine ca asemenea lucruri să se afle şi în străinătate ? Zdrenţele de schimb le-am mai pierdut eu, dar astea le-am trecut ca un drac prin toate vămile.

— Iertaţi-mi cuvîntul, adaugă iar Ion Ghica.

— Nu te iert. Ca un drac... că un sfînt nu minte cu atîta nerușinare patriotică !

Iar îi pufni rîsul pe toţi. Popa găsi ceea ce căuta, şi ei citiră, copiat cu grijă pe două foi de hîrtie :

„Cinstitei Dejurstve a ostirii românesci
Comandirul roţii a 5-lea din polcul No. 3
RAPORT

Cinstita Cîrmuire a judeţului Teleormanul, prin adresul cu Nr. 238, făcîndu-mi cunoscut că locuitorii satelor Piatra şi Viişoara nu vor a da ascultare şi supunere la poruncile stăpînirii, grăbindu-mă ca cît fără zăbavă să trimiţ o comandă de soldaţi a sta execuţie la pomenitele sate, pînă la sosirea armatei otomane, şi la 6 ale următoarei m-am pornit însumi cu o comandă de 30 soldaţi împreună şi cu cîrmuitorul judeţului la satul Piatra, şi după a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se adună la domnia-sa să le cetească poruncile stăpînirii, şi după ce s-au adunat toţi locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a cetit poruncile stăpînirii, prin care îi povăţuiă să se conformeze cu ele, şi pe ale fostului resvrătitor guvern să le înapoească domniei-sale ; iară ei toţi au începutără a strigă într-o glăsuire, că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Căimăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege şi cu pietre.

Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit ca să comandez sloboziturі de foc în sus, socotind că cu aceasta se vor înfricoşă, şi văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i linişti, am fost siliţi pe dată a vesti pe d. comendirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ţinut de la 10 ceasuri dimineaţa şi pînă la 1 după douesprezece din noapte, cînd atunci sosind divisionul, s-au şi răspînditără. Iar după sosirea armiei imperiale, m-am şi înapoiat la 11 ale acesteia. Aceasta după datorie nu lipsesc plecat a face cunoscut.

Or Zimnicea.

Căpitan Arion"

— Peste vreo două zile au sosit cinci escadrone turceşti trimise grabnic de Omer-paşa. Au căzut vreo cincisprezece

lăncieri turci, au căzut și nu știu câți săteni, dar în sat armata n-a putut pătrunde... Peste încă o zi au sosit două sute de cazaci, ceruți cu deznădejde de caimacam de la Tüders. Așa au izbutit. Au intrat în sat. Au arestuit vreo patruzeci de oameni. Au trimis optsprezece pînă la București. I-am întîlnit și eu la Văcărești și de la ei am aflat o mulțime de amănunte, căci astfel vuia țara. Nu vă mai spui ce a fost la Argeș, unde prefectul caimacamului a scăpat cu viață numai ascuns de o muiere. La Vlașca, la Stănești au fost alte lupte cu turcii. De altfel acum armata turcă este mai toată risipită prin sate în așa-zise „Coloane mobile". Așa le-au zis. Ca să ție în frîu mînia satelor și să îndemne la făcutul ogoarelor.

Bălcescu e copleșit.

— Ce zici, Iancule ? Zdravăn popor...

Popa Șapcă fu bucuros cînd văzu cum crește inima în cei de față.

— Apoi să spui drept... bună a fost Comisia aia a proprietății, frate Bălcescule. Toate cuvîntările deputaților săteni umblă scrise de popi și dascăli din sat în sat. S-au cutremurat de nădejde clăcașii cînd au văzut cum au putut să vorbească în inima țării, înfruntînd pe boieri, oamenii gliei... Buni au fost și comisarii ăia pe care i-ai trimis. Unii au făcut minuni.

— Dacă ar mai fi putut ține Guvernul provizoriu măcar o jumătate de an ! spuse strîngîndu-și bărbița în palmă Ion Ghica... Să se fi încins bine cuptorul !

Bălcescu se plimba agitat prin marea sală de mîncare.

— Nu, fraților... Revoluția nu s-a încheiat. Ne vom întoarce în țară s-o ducem la bun sfîrșit. Uite, ungurii și-au eliberat aproape tot teritoriul. Îi vom împăca neîntîrziat cu românii și vom coborî din munți spre București, în frunte cu Avram Iancu.

— Să vedeți ce-a fost și la Vadu Rău... la prietenul meu Toma.

— Părinte, acuma mănîncă, ne spui după aceea.

— Nuuu, nuuu ! Trebuie să aflați acum, numaidecît ! Popa se încălzise. Era aprins la față ca în vremurile bune și era greu de oprit. În satul ăsta... cam la jumătatea drumului între...

— Îl știm, spuse soția lui Ghica. Este nu departe de moșia noastră Ghergani.

Bălcescu se mulțumi să zîmbească cu înțeles și atunci, punîndu-i mîna pe umăr, Popa Șapcă urmă :

— Așa-i, că Toma și neamurile lui erau prietenii dumitale, frate Bălcescule... Ei bine, după desfacerea taberei lui Magheru, unde fuseseră numiți comandiri de panduri, Toma, fiul său Damian, frate-său Ion și fiul ăstuia, Simion, se întorc cu cîte două rînduri de arme în sat... Le îngroapă în două locuri diferite... Unul în lăstărișul de lîngă bordeiul lui Toma, altul în pădure. Iată că vine într-o noapte un parucic cu zece soldați și-i ia pe toți patru din somn ca să zic așa... [1] Pe urmă cu cătușe de mîini și de picioare îi poartă prin tot locul prin sat ca să caute armele pe care le-au adus... Nu le găsesc... Între timp se adunase tot mai mult popor în jurul lor. Ofițerul se fîțîia încoace și încolo furios... Avea în mînă biciușca scurtă, că el venise călare. Începe să-i suduie pe toți patru și spune lui Ion că îl întreabă ultima dată... Apoi ridică biciușca și-l croiește peste obraz. Atunci Toma care era legat numai de picioare își înfige mîna în beregata ofițerului care, luat pe neașteptate, nu s-a putut feri. Un soldat a tras cu pușca în clipa aia în Toma. Dar era atîta cerbicie în omul ăsta chiar în clipa morții, încît a strîns mîna și mai tare murind, și-au căzut odată, și el, și ofițerul. Atunci o femeie, amarnică muiere, una Sultana, a pus mîna pe arma unui soldat. În cîteva clipe au fost dezarmați toți cei zece soldați. Toată noaptea și apoi toată ziua de Sfîntu Dumitru a zăcut ofițerul în bătătura unui bordei, iar pe Toma l-au dus și l-au îngropat la cimitir. A treia zi a venit cîrmuitorul cu oaste turcească — să fie predați ceilalți trei Firu că, dacă nu, tot satul va avea de suferit. A ieșit în față unul, Restea Nedelcu, o namilă de român, neam de cîrciumar altfel. A spus : „Nu-i putem da, că ei au luptat pentru popor, și poporul îi apără...“ Cîrmuitorul a tras cu mîna lui, căci avea pistolul la el, și Restea Nedelcu ăsta a căzut trăsnit pe loc. A fost din nou o crîncenă învălmășeală și au căzut aproape jumătate din cei treizeci de turci. Vezi că cei trei din neamul lui Firu dezgropaseră puștile și le împărțiseră la oameni. Nu se văzuseră la început de unde vin gloanțele, care erau grozav de ochite... Glonțul și omul. Pe urmă i-au descoperit într-un dud stufos pe Simion și pe Damian.

[1] După cum se vede aici autorul descrie o altă variantă a întîmplărilor de la Vadu Rău, deosebită de cea de la pp. 100—157. Evident că în cazul finisării manuscrisului ar fi renunțat la una din ele.

Au tras turcii salve de puşcă şi au căzut amîndoi morţi la poalele dudului... Asta a îndîrjit şi mai tare sătenii care s-au năpustit cu parii şi coasele asupra turcilor care n-au mai avut timp să încarce armele. A doua zi au venit călăreţii ţarului şi oamenii au renunţat să mai lupte... Au fost arestuiţi vreo douăzeci dintre ei şi porniţi legaţi pe jos spre Bucureşti. Pe drum, ofiţerul de cazaci, care avea alături de el un soldat care ştia moldoveneşte, de unde o fi fost ştiind, l-a întrebat mai de aproape de ce sînt arestuiţi oamenii aceştia, şi Ion Firu i-a spus ce a fost în sat de trei zile. I a un popas ofiţerul a trimis înainte cea mai mare parte din călăreţii lui, pretinzînd că satul din drum e răzvrătit. Au rămas lîngă cei arestuiţi el cu vreo zece oameni. Le-a vorbit mult acestora pe limba lor în rusește. Pe urmă a chemat pe moldovean şi i-a spus să tălmăcească ceea ce a spus el. Le-a spus versuri dintr-un mare poet al lor Puşkin despre libertate...

Pe urmă tot prin moldovean le-a spus că sînt liberi să meargă, că şi el cu cei şapte oameni merge în Transilvania, să lupte alături de unguri pentru libertate. I-au dezlegat, şi apoi călăreţii s-au îndreptat spre munţi. Cei din Vadu Rău au apucat şi ei care încotro au văzut cu ochii. N-a fost voie să se spuie nimic despre asta, cum a fost, dar comandantul trupelor ţariste a vestit doar atît : că se dă un premiu de doi galbeni pentru fiecare dintre cei fugiţi aceluia care va da ştiri cam pe ce drum au luat-o. Noi am aflat abia cînd unul, Şoricaie, întorcîndu-se în sat, a fost arestuit din nou şi trimis la Văcăreşti. Am aflat apoi noi cei de la închisoare şi că au fost încă vreo cîteva cazuri le fel ca astea. Că s-a mai vestit înc-o dată şi alte premii de felul acesta. Aşa că vedeţi dumneavoastră... Ţara fierbe şi nu se va potoli curînd ! Îşi aduse aminte că îi e foame şi-şi potrivi dinainte farfuria pe care o tot împingea în lături în timp ce povestea.

Bălcescu rămase îndelungată vreme nemişcat, cu ochii parcă în gol. Apoi spuse cu o voce frîntă de durere, ca un suflet îngenuncheat de vitregia vremii :

— A murit Toma...

Şi fu o îndelungă tăcere, apoi tot Bălcescu murmură îngîndurat :

— A fost un om... Un om amarnic însetat de libertate !

Popa Şapcă împinse într-o parte farfuria goală şi spuse robit de amintire, cu o căldură nesfîrşită :

— Au fost mulți la fel cu el... Nu vorbesc de cei care au căzut luptînd... Dar mă gîndesc la cei pe care i-am întîlnit la Văcărești... La cei arestuiți... Cei mai mulți au fost neînfricați în fața tuturor amenințărilor. Nu pot să spui ce frumoasă a fost în privința asta viața la închisoare, deși înduram cumplite lipsuri, grele suferințe. Au făcut slugile astea ale turcilor un fel de tribunal care să judece oamenii revoluției. Era alcătuit din niște secături. Alde Mihail Cornescu, Scarlat Ghica, colonel Garbaschi, procuror era unchiul lui Ghica, Mihail Șuțu... Ei bine, se va ști poate într-o zi ce răspunsuri au primit acești judecători de la cei pe care-i judecau. În privința asta fostul nostru ocîrmuitor de la Slam-Rîmnic, Scarlat Turnavitu, a fost nemaipomenit. Și-a bătut tot timpul joc de tribunal. I s-a cerut să iscălească declarația... A luat-o, a cocolișit-o și a aruncat-o în capul lui Mihail Șuțu. „Voi mă judecați pe mine, caraghioșilor ? " A adunat-o de pe jos ipistatul ăla care o scrisese, a copiat-o din nou și a iscălit-o el pentru Turnavitu. I-au dat șase ani la munca Giurgiului.

— Ce pedepse se dădeau ?

— Păi cam astea... Șase ani la Mărgineni, șase ani la Snagov, șase ani la munca silnică a Giurgiului.

Ion Ghica și-a adus aminte cu mîndrie că Scarlat Turnavitu a fost coleg cu el la Sfîntul Sava.

— Și n-a fost numai el. A mai fost unul Zaman de la Calafat, care a dezarmat nenumărate ștafete turcești. Le lua actele, uniformele, armele și-i trimitea pașei înapoi la Vidin, în pielea goală. Tot la Dolj profesorul Mihăilescu, ceilalți doi Turnavitu de la Pitești și Cîmpulung, un ofițer Dascălu, Ceaușescu de la Ialomița. Toți arestuiți, chinuiți și condamnați, dar toți dîrji, și pe urmă țărănimea, opinca... Strasnici oameni.

— Cîți au fost de toți arestuiți ?

— Cine poate ști ? Mii și mii... Toate închisorile gem de arestuiți... Multe mii de oameni au fost ținuți arestuiți cîteva luni, pe urmă condamnați la cîte „douăzeci și cinci de toiege la spate", așa suna ordinul Departamentului din Lăuntru, și apoi eliberați pe chezășia statului... La noi, la Văcărești, au fost nouăzeci și doi de arestuiți, socotiți de ei capii rezistenței. După socoteala lor eram șaizeci și nouă de treapta întîia și douăzeci și trei de „clasa doi". Asta după ce nenumărați au fost trimiși în spital ca bolnavi.

— Ce voiau să mai spuie cu asta ?

— Păi, de treapta întîia eram noi, iar de treapta a doua erau sătenii. Ce vrei ? Şi acolo reacţionarii vedeau după ochelarii lor... Boieri şi săteni... Sătenii erau ţinuţi într-o nemaipomenită ticăloşenie, nemîncaţi, în gerul iernii cu ferestrele chilulor sparte, fără foc şi în zdrenţe. Nu-i vorbă, plini de păduchi şi în zdrenţe eram şi noi, dar ni se dădea o mîncare ceva mai bună. Mai aduceam şi pe subt mînă. Că aveam oamenii noştri ! Dar a fost foarte greu. Aproape toţi s-au îmbolnăvit de o boală ce-i zice scorbut. A fost nevoie să se facă o închisoare de bolnavi la Spitalul Colţea. A murit acolo în închisoare... Costache Catina.

— A fost arestat şi Catina ?.

— Amîndoi fraţii. Şi cînd m-au scos pe mine ca să mă ducă la judecata lui Neofit, ştiu că se ţineau toată ziua de capul lui Ion Catina să dea o scrisoare, că frate-său era o fire slabă şi că n-a suferit nimic în închisoare. O fi dat-o. Eu socot că şi cei care vor scăpa cu zile vor ieşi de acolo măcinaţi rău. Ne-a fost destul de greu, mie şi lui Scarlat Turnavitu, că el era tovarăşul meu de şotii, să mai facem oamenii să mai rîză şi ei din cînd în cînd.

— V-aţi ţinut de şotii, părinte, la Văcăreşti ?

Popa zîmbi cu o mutră de copil cu barbă sură :

— Păi am făcut vreo cîteva, de vorbeşte despre ele tot Bucureştii. Am păcălit o dată pe serdarul Orăscu, de-a rîs, mi s-a spus mai tîrziu, şi Fuad. Dar mă rog, vinul ăsta e de băut ori de florile mărului pus pe masă ?

Toţi au început să rîdă, căci şi uitaseră, ascultîndu-l, de ce e pe masă. Popa goleşte paharul, îl priveşte gol şi-l întreabă dacă mai vrea. Se vede că paharul a spus da, că Ion Ghica s-a şi grăbit să-l umple.

— Dar mai bună farsă i-a făcut lui Fuad, odată, acea Frosă Băl-Ceaurescu. . Trăsnita aia... Turcul e nebun după ea. Şi ea fuge cît poate de el... Fuge rîzînd, dar fuge. La serbarea Bairamului, turcul a dat un mare bal cu trei muzici, cu masă, cu dans. L-a dat mai mult cu gîndul că va veni şi ea şi o va cunoaşte mai de aproape. Dar ea nici nu voia să auză. Spunea că îl vede destul cînd îşi face plimbarea cu cabrioleta la Şosea. Că turcul, e nelipsit la Şosea. Atunci Fuad a vestit pe cocoanele bucureştene că nu mai dă balul, dacă ele nu garan-

tează că vine și Frusinica asta. Pînă la urmă femeia a fost, dar a plecat foarte repede. Așa că turcul nu i-a putut vorbi așa cum ar fi vrut. Peste cîteva zile a poftit-o în caleașca lui ca să se plimbe la Șosea. Ea l-a poftit în cabrioleta ei. Și unde credeți că l-a dus? La Spitalul Filantropiei. „Intrați înăuntru, excelență, să vedeți în ce neagră ticăloșie sînt ținuți bolnavii..." Vrînd nevrînd turcul a intrat, ce era să facă? S-a îngrozit de ceea ce a văzut. A dat ordin să se îndrepte neîntîrziat. Apoi s-a urcat iar în cabrioletă. Cabrioleta s-a oprit la poarta Văcărești lor. „Aci ați fost, excelență? Și aci sînt oameni care sînt chinuiți în mod barbar!" A intrat, s-a înfuriat pe serdarul Orăscu, l-a amenințat, i-a dat ordine.

Toată noaptea au stat de l-au ascultat. În Bălcescu, jarul care mocnea a început iar să dogoare, să facă vîlvătăi...

Ungurii se revoltă

Într-una din acele seri neasemănate de april, cînd Bosforul e plin de luminile vapoarelor și de catarge înstelate ca într-o serbare venețiană de noapte, Ion Ghica, venind de la Terapia, de la o serată diplomatică, îi aduce vestea care a fost comentată de tot cercul ambasadorilor și trimișilor extraordinari. Ofensiva pe care Windischgraetz a luat-o împotriva armatelor revoluționare ungare încă de la sfîrșitul lui decembrie fusese nu numai oprită, dar și întoarsă într-o înfrîngere. Generalul polonez Bem a zdrobit pe imperiali la Pisky și pe urmă la Sibiu, iar acum cea mai mare parte din Transilvania era în mîna lor, în afară de Munții Apuseni, unde românii respinseră toate atacurile forțelor maghiare. Banatul fu ocupat și el... Singură Alba-Iulia și Timișoara mai erau în stăpînirea Habsburgilor. Ungurii pregăteau acum o ofensivă neîntîrziată împotriva Vienei...

Bălcescu și Ghica n-au dormit întreaga noapte... Nu trebuie pierdut acest prilej unic de răsturnare a tiraniei habsburgice și de afirmare istorică a poporului român... Dar asta nu se poate face decît prin împăcarea dintre români și unguri... Fără întîrziere, Bălcescu va pleca, în cel mult trei zile, și ca

simbol al acestei împăcări va propune crearea unei legiuni române care să lupte alături de unguri. Banii rămîn o mare dificultate, dar pînă în cele din urmă au găsit o sumă destul de mică, cu sprijinul lui Ghica.

Întoarcerea în Ardeal

Cînd în sfîrșit putură părăsi Negotinul, cu casele lui înghesuite unele într-altele, acoperite cu olane și cu grădinile cît pumnul, îndreptîndu-se pe plaiuri cu iarba săracă, spre Dunăre, fața încruntată pînă acum a lui Bălcescu se mai lumină. Tovarășii lui de călătorie îl găseau prea serios și cam cicălitor, iar pe el îl scotea din sărite lipsa lor de stăruință, ba chiar numeroasele dovezi de ușurință pe care le dădeau. E adevărat că nu avuseseră timp să-și aleagă caii. Cumpăraseră ce găsiseră, ce li se păruse mai bun în graba cu care trebuiau să plece, căci revoluția ungară făcea progrese uluitoare și dîrzului revoluționar nu i-ar fi plăcut să ajungă la spartul tîrgului.

— Voi nu înțelegeți, amicii mei, că dacă noi nu sosim în tabăra maghiară înainte ca armatele lor să elibereze întreaga Ungarie și poate chiar să cucerească Viena, nu mai are nici un rost să le oferim alianța cu voi și sprijinul săbiilor voastre?

Aci el făcea aluzie, fără să surîdă, la Monti, italianul care li se alăturase, recomandat de altfel de cercurile revoluționare din Turin, bărbat brun, pare-se foarte viteaz — așa li se spusese și așa îl socoteau și ei — dar în același timp din cale-afară de vorbăreț și iubitor de gesturi de paradă.

Toată ziua neastîmpăratul de Ion Bălăceanu îi făcea fel de fel de pozne, de care, e drept, se tot făcea mare haz, dar care provocau și o depărtare de țelul sever și înalt pe care ei și-l impuseseră. Una din glumele cele mai neplăcute pentru Monti era să se latre dintr-o dată prin surprindere, în spatele iepei înalte și cu burta cam mare de bătrînețe — murgă pintenoagă — pe care Monti și-o cumpărase de la un grec din Galata. Nu avusese italianul de unde să știe obiceiurile și mai ales spaimele unui cal pe care l-a văzut întîia dată cu două ceasuri înainte de a-l cumpăra. Iapa asta murgă ar fi înfruntat

o haită întreagă de cîini, care i-ar fi venit din față, ori chiar dintr-o parte, dar lătrăturile bruște, furioase, din spate, o speriau atît de tare, că parcă o apuca strechea. Zvîrlea cu picioarele dinapoi și o rupea la fugă orbește.

Într-o zi, gluma era să devină tragică. Pe cînd mergeau printr-o pădure de carpeni, pe un drum îngust, la o lătrătură bruscă și furibundă a Bălăceanului, flăcău zănatic de vreo douăzeci și patru de ani, iapa începu să arunce în sus picioarele dinapoi și apoi o rupse la fugă, înnebunită, drept înainte, fără să mai ocolească nimic. Îngroziți, cei din urmă au văzut cum o cracă mai joasă, care trecea peste drum la fel cu alte, era să-i reteze capul italianului care, după o clipă de năucire, abia a avut timp să-și culce fața pe grumazul iepei. Bălcescu și chiar Skender-bey, cel de al patrulea tovarăș călăreț, îl poftiră pe Bălăceanu să se lase de astfel de glume sau să se întoarcă acasă.

Aci, la Negotin, prietenii lui Bălcescu spuseseră că vor fi așteptați de oamenii lor, care urmau să sosească din Belgrad, aducînd bani și noi scrisori de recomandație, care să le folosească în tabăra maghiară, după ce vor izbuti să treacă Dunărea. Oamenii aceștia nu sosiseră însă și tovarășii lui Bălcescu își cerură învoire să meargă ei la Belgrad, să potrivească lucrurile. Bolnav de nerăbdare, acesta primi, ce să facă, însă le dădu un termen scurt cînd trebuiau să fie înapoi...

N-au venit, firește, la timp și astfel șase zile prețioase au fost pierdute. Sînt în a douăsprezecea zi de drum călare și încă n-au atins malul Dunării în dreptul Orșovei, unde aveau să încerce să treacă.

Îl mai necăjea pe Bălcescu și cheltuiala de bani, care se făcea de prisos, din pricina acestei întîrzieri. [Căci] nu avea bani de ajuns. Ion Ghica îi înmînase la plecare trei sute de galbeni, adunați prin subscripție patriotică, din care el trebuia să ajute și pe tovarășii de drum care n-aveau nici un ban. Printre acești tovarăși de drum era și Skender-bey, contele Hinski, care se turcise cu cîțiva ani mai înainte, dar care auzind acum că armatele maghiare sînt comandate de generali polonezi si că luptă alături de honvezi și o legiune polonă, se hotărî să-și încerce din nou norocul și să lupte alături de ai lui. Era un bărbat negricios, bine legat, cu frunte înaltă, goală, cu ochi albaștri, cu o barbă tunsă scurt, repezită însă în lături. Cineva îi spusese în glumă :

— Du-te în Ardeal, unde comandă generalul Bem. O să creadă lumea că sînteţi fraţi... Eu îţi spun că l-am văzut pe Bem... îi spusese un diplomat francez. Semănaţi leit... Numai că el are ochii şi mai mici, iar fruntea nu aşa de înaltă, ci mai boltită, dar tot goală pînă în creştetul capului...

Ceea ce nu ştia diplomatul francez era că Skender-bey, care-l văzuse cîndva pe Bem, înadins îşi lăsase barbă, potrivită aşa, ca să semene cu Bem, căci de cînd se turcise, se purta ras, numai cu mustaţă castanie...

Supărat de atîtea glume, Monti se hotărî să treacă singur în tabăra maghiară şi anume prin Valahia, pe la Calafat, pe unde Ion Bălăceanu nu putea trece, şi nici Bălcescu de altfel, fiindcă ar fi fost pe loc arestaţi...

În sfîrşit ajunseră în dreptul Orşovei, unde căpătară întîiele ştiri de pe cîmpul de luptă, pe care el, în aceeaşi zi, le şi trimise lui Ghica la Constantinopol:

„...Am auzit că Pesta s-a luat de Unguri şi că Bem cu Perczel au deblocat Komorom, făcînd un frumos marş şi transportînd oştile din Transilvania în care... Ar fi bine, de se va putea, să porneşti d-acolo vro doi-trei oficerii ce au venit de curînd. Pentru aceasta, însă ar fi bine să aştepţi altă scrisoare de la mine sau, de se va putea, să-i trimiţi la Belgrad, să aştepte porunca mea. Am înţeles că frate-meu, Barbu, a venit acolo; ţi-am scris că doresc să-l iei pe lîngă tine, şi să-l povăţuieşti spre bine. Te rog să ai pentru fraţii mei acelaşi prieteşug ca şi pentru mine...“

Îi scrise, prin acelaşi curier binevoitor, în franţuzeşte, o scrisoare foarte caldă şi întoarsă din condei cu mult duh şi doamnei Ghica...

La Orşova e trimis înainte Bălăceanu, care avea o viză germană pe paşaport, să cerceteze care e situaţia şi să le aducă răspuns dacă armata ungurească e destul de aproape. Teama lor era să nu cadă în mîna armatelor tînărului împărat al Austriei, Frantz Iosif, ai cărui generali luptau să înăbuşe răscoala şi erau necruţători cu revoluţionarii.

Bălăceanu trebuia să se întoarcă seara înapoi, cu ştirile culese... L-au aşteptat zadarnic trei zile, au dedus că a fost arestat de imperiali şi au hotărît să urce în sus, pe Dunăre, ca să încerce să treacă prin altă parte. După ce-au făcut un drum greu pe potecile înguste şi pietroase ale munţilor mărunţi şi împăduriţi, de-a lungul fluviului strîns aci între Balcani şi Carpaţi, au hotărît să-şi încerce norocul la Milanovaţ.

Au tras la un han din mijlocul tîrgului, cu toate căsuțele îngrămădite pe o vale îngustă și au socotit că e timpul să-și mai orînduiască ținuta, căci după șaptesprezece zile de drum aveau o înfățișare de nu se mai recunoșteau unii pe alții. Bărbile de mult timp nemaipotrivite cu foarfeca le crescuseră peste gulerele prăfuite, hainele se uciseră pe ei de atîta drum călare și pe ici-colo plesniseră... Oricum, nu mai arătau a haine omenești. Bălcescu începuse să sufere din pricina cizmelor scurte care-i apăsau gleznа... Vîndură caii cu preț bun... Socoteala și sfatul agronomului Ion Ionescu se dovediră foarte îndreptățite. Cumpărînd caii la Istambul și vînzîndu-i la Milanevaț, făcuseră o bună afacere, căci își întoarseră banii de drum. Rămăseseră acum numai doi inși și Bălcescu era mai mulțumit căci Skender-bey era mult mai serios decît ceilalți doi tovarăși de drum... Mai ales că aveau bănuiala că Bălăceanu n-a fost arestat, dar că își făcuse de cap, cine știe cum.

După ce s-au odihnit bine și s-au ospătat cu miel fript, acoperit cu linguri întregi de iaurt, a doua zi au trecut cu o luntre, care se părea că va fi răsturnată în fiece clipă de șuvoiul crîncen al fluviului, gîtuit între stînci, și au urcat ripa de la Svinița, unde cu șase luni înainte arestații de pe ghimiile turcești izbutiseră să fugă de sub escortă. Aci aflară că ungurii, urmărind trupele imperiale, au înaintat pînă la Biserica Albă, orașul așezat tot pe Dunăre în sus [Bălcescu] găsește din nou prilejul să-i scrie lui Ghica, pentru care nutrește o caldă prietenie și pe care-l prețuiește ca om politic mai mult ca oricînd.

„...Am întîlnit în drum o mulțime de emigranți din acele orașe, cum și trupele ce o luase la fugă. Eram opriți și interogați la tot pasul... Pericolul nostru era cu atît mai mare, că înțelesesem pe acolo că Tunes, care trecuse tot p-acolo înainte de opt zile, fusese arestat ca spion la Vîrșeț, noi însă, cu mînciuni și curagiu, am ieșit limpezi din toate, fără a pătimi nimic. Era noroc că vorbeam limbile română și sîrbă... Am ajuns seara în Weisskirchen, de unde fugisc toți, afară de cîțiva orășeni nemți și români, partizani ai Ungurilor. Toți ne asigură că aceștia vor sosi îndată...“

N-au sosit ungurii. Au sosit patru companii de imperiali și, cam speriați, cei doi călători, au trecut din nou Dunărea, la Simendria, de unde s-au îndreptat spre Belgrad.

Aci și-au găsit din nou pe toți tovarășii de călătorie. Bălăceanu a explicat, făcînd și mai mult pe copilul răsfățat,

că de la Orșova, simțindu-se tare obosit, s-a urcat în vapor și a mers de-a dreptul la Belgrad, fără să mai coboare ca să-i întîlnească la Milanovaț. Monti a arătat și el că n-a putut să intre în Valahia și că a luat și el vaporul.

La un hotel fără etaj, din mijlocul orașului, cu odăile care dau pe un pridvor jos, cu parmalîc, s-au întîlnit cu alți numeroși refugiați, căci vin aci din toate părțile cei care fug din calea unei armate ori a alteia... E ca un liman pentru toată lumea. Autoritățile turcești, de teamă să nu supere pe feluriții consuli ai armatelor care se bat, închid ochii și lasă toată lumea în pace.

Seara, Bălcescu se închide în odaia lui, care are un pat de lemn înalt și arătos, dulap sculptat, cu o ușă fără cheie, dar pentru spălat nu are decît un lighean mic pus pe un scaun și ibric cît pumnul, pentru clătit pe ochi cel mult, [și] scrie la lumina jucăușă a lumînării de seu, arătîndu-i lui Ghica situația în toată Ungaria.

„În sus, Ungurii au trecut Raab și Presburg[1]*-ul și se află aproape de Viena...*

Într-un jurnal din Cracovia se învederează că Rușii, în număr de 40 de mii, intră în Galiția... Asemenea și Prusienii, în număr de 60 de mii, se aș[illegible] la hotarul lor, pretextînd că Maghiarii s-au unit cu polonezii [illegible] ci sînt amerințați.

Nu mai este îndoială că toate guvernele din Europa s-au înțeles [illegible] să înfrîneze dorințele națiilor ce vor a se ridica și a se constitua...“

Au stat de vorbă cu un pescar tînăr și mu[illegible]ăcios, care e de felul lui din Panciova, și l-au convins, cu o [illegible]mă de bani potrivită, să se ducă să vadă, căci el [illegible] și [illegible] ocolite, dacă ungurii au intrat ori nu în [illegible]va. C[illegible] seară, omul s-a întors cu noutatea cea mare... Ungurii [illegible] în Panciova. De altfel [illegible] doua zi au [illegible] și știri mai b[illegible] [illegible] prietenul lor. C[illegible] s-a [illegible] să li le comunice. În [illegible] Banatului [illegible] neralul ungur P[illegible] cu șaptesprezece mii de [illegible] în răsăritul Banatului înaintează dinspre Lugoj [illegible] generalul Bem. Armata imperială, de sub [illegible] Püchner, ça la douăzeci și șapte de mii [illegible] în sudul Banatului [illegible] de miazănoapte [illegible] alte

[1] Presburg — Bratislava.

oşti împărăteşti şi e împinsă mereu în jos. Va fi nevoită probabil să ceară voie turcilor să se refugieze pe teritoriul Valahiei mici.

*

Luntrea cu fundul jos, neagră, mîncată de vreme, e foarte mică, şi sub greutatea celor patru revoluţionari... cu bagajul lor, şi a celor doi pescari, calcă adînc apa... Dacă va trece pe lîngă ea vreun vapor, ori numai dacă vor cădea în vreun vîrtej al şuvoiului cel mare, se răstoarnă de la întîia izbitură de val. Monti şi celălalt italian care e cu el ar fi vrut să mai amîne o zi, două, plecarea.

— Nu e nici o grabă, senor Bălcescu... Dacă ungurii au venit pînă la Panciova, în două-trei zile vor fi şi în faţa Belgradului. E nebunie curată să mergi să-i cauţi tu pe unguri, cînd e sigur că în cîteva zile vor veni ei la tine...

Bălăceanu fusese de aceeaşi părere.

— Ştim noi peste cine dăm mergînd aşa, orbeşte, şi încă noaptea ? Dacă nimerim peste vreo recunoaştere a lui Püchner sau chiar peste vreun contraatac pentru recucerirea Panciovei ? Sau, cine ştie, sîntem descoperiţi de nişte sîrbi fanatici, care, aflînd că ţinem să mergem cu orice preţ la unguri, ne vor face seama ?... Eu, ce-i drept, ştiu să înot binişor, dar nu ca să înot îmbrăcat în Dunăre şi încă noaptea ! Ce ne facem dacă pescarii noştri, care ne-au luat banii înainte, răstoarnă luntrea cu noi dinadins ca să nu mai înfrunte gloanţele avanposturilor ?

Dar Bălcescu, care nici nu ştia să înoate de loc, fusese neînduplecat. Nu trebuie pierdut prilejul acesta de a trece în tabăra maghiară. De aceeaşi părere fusese şi Skender-bey, aşa că, după ce îşi făcură pe rînd cruce, ca la un ceas înainte de miezul nopţii se urcară pe rînd, unul după altul, în luntrea neagră. Pescarii le cereau să se grăbească, ca să nu stea cumva ploaia, căci pe ploaie santinelele sînt mai puţin atente şi nu văd mai departe de zece paşi...

— Da' noi vedem oare la mai mult de zece paşi ? De unde ştim peste cine dăm ? întrebă aproape furios Bălăceanu, a cărui faţă bucălată de flăcău cu pretenţii de crai nu se vedea în întuneric cît e de schimonosită de teamă.

Pînă la urmă, faţă de hotărîrea lui Bălcescu, o parte dintre ei nu au avut ce face şi înfăşuraţi în pelerine şi acoperiţi doi din ei cu o pînză pescărească, s-au ghemuit cum au putut ca să lase locul cuvenit vîslaşilor. Alţii au rămas : Bălăceanu, Giuvara, Costiescu, Manu, care vor veni pe lumină.

Cerul nu se vede, ploaia e deasă şi măruntă, dar nu aşa de rece... E o ploaie călduţă de început de vară timpurie... mînată în pale răsucite de vînt.

Pescarii au luat un punct de plecare mult în susul Panciovei si acum nu au decît o singură grijă : să se lase duşi încet de suvoiul apei spre malul bănăţean.

Bălcescu îşi spune în gînd : „O jumătate de oră ! Dacă trece jumătatea asta de oră pe care ei o măsoară cu nervii încordaţi si cu ochi crispaţi şi nu se întîmplă nimic, cum nu s-a întîmplat nimic de azi-dimineaţă, totul este răsturnat. Sînt de partea cealaltă a destinului. Totul e atunci cu putinţă..."

Către mijlocul Dunării e gata să li se întîmple o nenorocire. Sînt ajunşi din urmă de o ghimie turcească care, cu pînzele desfăcute, merge mult mai repede ca ei şi e gata să-i ciocnească.

Ca să facă economie, sau cine ştie, poate fi un vas care face contrabandă, merg cu luminile stinse. Abia de la vreo douăzeci de paşi s-au ghicit mai mult pînzele, ceva mai luminoase decît întunericul. Cu multă abilitate, lăsînd luntrea liberă, cei doi pescari o fac să ocolească vasul, proptindu-se uşor cu vîslele... Skender-bey scosese amîndouă pistoalele, căci se putea să fie traşi cu vreo cange spre ghimia care, cine ştie, îi urmărise... Dar vîntul e destul de viu, cele două îmbarcaţii lunecă uşor una pe lîngă alta şi ghimia trece grăbită devale.

Ploaia e din ce în ce mai rară. În văzduh apare ceva ca un nor în spatele căruia e o luminozitate gălbuie... Alţi nori negri îi trec pe dinainte. Pînă la urmă, luna nu izbuteşte să apară.

Pescarii le spun că sînt aproape de malul celălalt. Trecură pe lîngă o casă de pe mal care albea în beznă şi pe care pescarii voiau s-o lase în urmă.

Abia trecură de ea şi se pomeniră deodată înfruntaţi cu strigăte... Pe mal apărură vreo zece inşi, poate şi mai mulţi, cu puştile întinse spre ei. Nu li se vedea faţa, ci numai siluetele şi puştile întinse. Erau la cîţiva paşi de mal şi nu mai

era nimic de făcut... Acum strigătele se repetară, și ei înțeleseră că li se vorbea. Se socoteau pierduți...

— Am căzut în mîna imperialilor! trebui să mărturisească în șoaptă, puțin cam descurajat, chiar și Bălcescu.

Cei de pe mal le strigară, tot în sîrbește, să tragă barca la mal, că, de nu, îi împușcă... Cei doi pescari vîsliră puternic, ca într-un salt, și luntrea se ridică cu totul pînă de mal.

Bălcescu se simți pătruns de ploaia pe care pînă acum nici n-o băgase de seamă. Înțelese că postul chema un ofițer să vie să recunoască pe cei prinși. Monti era mai mult mort decît viu. Din pata albicioasă a căsuței se desprinseră spre ei două siluete, doi bărbați, dintre care unul părea foarte înalt, iar altul aproape mic de statură... Spre mirarea celor prinși, cel mic de statură întrebă ceva răstit în ungurește... Uimirea celor care se socotiseră pierduți se schimbă în fericire cînd, dintre cei zece, unul le răspunse în ungurește că au prins niște spioni care voiau să se strecoare în liniile maghiare, la adăpostul ploii. Fură înconjurați și aproape îmbrînciți.

— Nu spuneți o vorbă pînă cînd nu sîntem trimiși în fața comandantului! [Bălcescu] ceru [apoi] în franțuzește să fie trimiși numaidecît la cartierul armatei. Cel ce părea să fie un ofițer răspunse într-o franțuzească abia inteligibilă, că vor fi trimiși de îndată ce va sta ploaia. Apoi fură înghesuiți într-un șopron din spatele căsuței albe. Acolo se aprinse și un felinar orb din trei părți, pe care ofițerul îl plimbă pe fața fiecăruia. Nu pricepea el ce ar putea să fie cu oamenii aceștia și de ce au venit noaptea. Văzu că Skender-bey are două pistoale și vru să i le ia.

— Pentru ce veniți noaptea pe furiș și pentru ce purtați pistoale? întrebă din nou în franțuzește ofițerul cel scund de statură, care în lumina felinarului se vădi un băiețaș de vreo șaptesprezece-optsprezece ani. N-avea nici măcar o umbră de mustață pe fața lui aproape pătrată.

Cînd îl văzură cei prinși căpătară curaj și Skender-bey îi spuse, în nemțește, că ei sînt partizani ai ungurilor și că au trecut Dunărea ca să lupte în rîndurile armatelor revoluționare.

Figura aproape pătrată se îndulci sub jocul luminii palide a felinarului într-un surîs tinerese. Într-o nemțească cu un accent șvăbesc, el întrebă stăruitor:

— Dar de ce să veniți noaptea?

— Ca să nu prindă de veste sîrbii, care ne-ar fi măcelărit pe toți.

— Asta cam așa-i, conveni ofițerul. Sînt cumplit de fanatici! Am avut lupte cu ei.

— Atunci de ce ne-ați întrebat pe sîrbește cine sîntem? întrebă Bălcescu înciudat. Am tras o spaimă grozavă, am crezut că am căzut în mîna lor sau a nemților lui Püchner.

— Mai întîi fiindcă veneați de pe malul sîrbesc... Cel puțin așa cred. Nu, Sandor? Și cînd cel întrebat întări bănuiala ofițerului, acesta spuse mai departe, lovind cu cravașa frumoasele lui cizme galbene, strînse pe picior: Și apoi în rîndurile noastre luptă și mulți sîrbi, mulți români și chiar nemți!

Bălcescu, care se așezase pe un buștean de tăiat lemne, întrebă uimit:

— Sînt români în rîndurile ungurilor?

— Da' cum să nu fie? Chiar feldwebelul nostru e român! și arătă spre un flăcău înalt, cu dolmanul pus numai pe un umăr, care li se păruse [și] mai înalt în întuneric...

Deși avea o mustață răsucită în sus și deși era atît de înalt, părea și el tot atît de tînăr. Cînd fu arătat de ofițer, el zîmbi nu fără oarecare mîndrie.

— De ce lupți dumneata în rîndurile ungurilor? îl întrebă foarte bucuros, dar foarte tulburat, Bălcescu pe feldwebel.

— Sluiim, căci ungurii se luptă pentru libertate... iar ceilalți, pentru împăratul...

Bălcescu îi strînse mîna călduros.

— Dorința noastră este ca toți românii să lupte pentru libertate! De aceea sîntem noi aci, ca să doborîm tirania, oricare ar fi ea. Am venit să împăcăm pe români cu maghiarii, ca să lupte împreună pentru mîntuirea ambelor națiii, căci numai fiind alături vor putea sfărîma lanțurile sclaviei!

Se auzi o căruță urnindu-și lanțul codîrlei și scîrțîindu-și roțile, apoi se desluși pasul apăsat al cailor în băltoace. Se opri în dreptul lor, intrînd în dîra de lumină pe care felinarul ofițerului o trimise spre ea. Veneau să aducă de mîncare celor din avanposturile de pe malul Dunării.

Nu era o mîncare soldățească, de la cazan, ci din ștergare aparură două pîște fripte, o ghiulea de „trapistă", ardei și cîteva clondire cu rachiu.

Bălcescu zîmbi, şi cum stătea cu amîndouă mîinile împreunate deasupra genunchilor, arătă cu o întorsătură a capului :

— Văd că sînteţi bine aprovizionaţi. Aveţi o bună intendenţă.

— Mîncare revoluţionară. Ne-o trimite poporul. N-avem nevoie de intendenţă, îl lămuri greu de tot, în franţuzeşte, dar îl lămuri, ofiţerul.

— Ştiam că în Panciova nu sînt decît nemţi, sîrbi şi români. Ni s-a spus că nu prea sînt unguri pe aci, atunci ?... Şi Bălcescu repetă întrebarea şi în româneşte.

— Da, aşa e, dar ungurii au mulţi prieteni ce ţin cu ei. Ieri, înainte de venirea noastră aci, cînd nu era nici o pază, nemţii şi sîrbii care ţin cu ungurii s-au bătut cu pietre cu nemţii şi sîrbii care ţin cu împăratul. Şi-au spart capetele, ferestrele... O fost de rîs, dar şi de jele ce-o fost.

Ofiţerul le oferi să guste ceva din cina soldăţească, dar ei refuzară politicos, spunînd că au mîncat înainte de a se duce pe mal să se urce în luntre. Nu putură totuşi refuza cîte o cană de rachiu tare, care lui Bălcescu îi arse gura.

Acum că se împrieteniseră, fură poftiţi să meargă cu căruţa la comanda regimentului, în oraş. Se despărţiră foarte prieteni, dar înainte de a se urca alături de soldatul care mîna caii, Bălcescu întrebă, cu oarecare curiozitate :

— Domnule ofiţer, cîţi ani ai dumneata ?

— Optsprezece ani... dar de ce mă întrebi ?

— Am bănuit... Toţi sînteţi atît de tineri ?

— Toţi... El e cel mai bătrîn, şi-l arătă pe feldwebel... Are douăzeci de ani... Uite, ia vino încoace, Istvan... Îl vedeţi pe acesta ? Are şaisprezece ani...

Istvan salută surîzător.

*

Sînt într-una din casele aliniate ca soldaţii şi toate la fel, de pe uliţa principală a oraşului. Acoperiş de ţiglă roşie, pereţi văruiţi cu galben şi ferestre cu chenar verde, fără curte la stradă, cu intrarea printr-un gang mascat de o poartă mare, pămîntie. Mobilă multă de nuc lustruită, cu mici covoare pe podeaua vopsită cu roşu şi ceruită. Pretutindeni inscripţii nemţeşti, brodate cu litere gotice, în formă de proverbe, care, la intrare, spun „bine ai venit", la bucătărie spun „poftă bună"

şi dau sfaturi de cumpătare, în dormitor urează „noapte bună". Sînt la avocatul şvab, refugiat cu oştile ungurilor, André Petitjean. Mai toţi şvabii poartă nume franţuzeşti. Sînt huguenoţi refugiaţi din Franţa în timpul luptelor religioase, nemţizaţi cu totul, colonizaţi în timpul Mariei Thereza în Banatul recucerit de la turci, şi aşteaptă să se înfăţişeze generalului Perczel, care a biruit în cîteva lupte oştile chezarului. Ploaia care i-a întovărăşit tot timpul, [cînd mai repede,] cînd mai molcomă, acum s-a înverşunat din nou. Prin mijlocul străzii nepietruite trec soldaţii cu saci în cap. Li s-a vîrît la fund un colţ într-altul şi astfel gluga e gata... Trec necontenit şi căruţe [cu oameni] care se sfădesc de se aude hărmălaie pînă în casă. Li s-a dat cafea cu lapte, bună, unt şi marmeladă. Mereu vin ofiţeri cu banderole roşu-alb-verde pe braţ.

În sfîrşit sînt anunţaţi că vor fi înfăţişaţi generalului-comandant...

Sînt conduşi în casa vecină, lipită de a lor, în tovărăşia unor tineri ofiţeri. Perczel îi primeşte într-un birou, în totul la fel cu cel pe care îl părăsise... Aci sînt la directorul şcolii August Frênais, şvab imperial, care şi el a fugit cu Püchner... Abia au avut timp ungurii să stingă focurile, căci noaptea trecută fanaticii au încercat să pună foc la casele celor care au primit cu flori şi urale armata maghiară. Perczel se scoală de la birou şi vine înaintea lor. E slab, mai mult înalt, bălan, cu o barbă castanie, cu ochi verzi, puţin bulbucaţi, sub sprîncenele drepte. Are un nas lung, drept, frumos, care face ca toată faţa să-i pară frumoasă. Seamănă mult cu C. A. Rosetti, mai ales că poartă părul mare, cu bucle pe urechi. E foarte cordial şi gesticulează mult cînd vorbeşte. E încîntat de propunerea pe care o fac ei de a compune o legiune română care să poarte steagul libertăţii pe cîmpurile de luptă.

— Vă urăm bun sosit ! Toţi cei care vin să lupte alături de armatele maghiare pentru libertatea poporului sînt fraţii noştri. Nu trebuie să vă mire primirea de-aseară. Aşa e pe cîmpul de luptă ! Nu ştii cine îţi vine din lagărul inamic...

— Cum am putea să ne supărăm pe aceşti ostaşi atît de tineri şi de însetaţi de libertate, domnule general ? Greu a fost pînă cînd ne-am convins că avem în faţa noastră trupe revoluţionare, nu turmele de mercenari ale Habsburgilor.

Perczel îşi arătă mulţumirea printr-un surîs larg, pe care îl întoarse spre ceilalţi unguri, care purtau toţi banderole de

ofiţer de Stat-Major pe braţul drept. El avea aerul să spună : „Aţi văzut ? Aţi văzut ce frumos vorbeşte... E foarte interesant.“ Ofiţerii unguri ghiciră mimica generalului şi clătinară şi ei din cap, admirativ.

Erau, desigur, sinceri, fiindcă nu puteau admira decît ceea ce era în consonanţă cu idealul lor.

Se aduseră tăvi cu papricaş şi pahare înalte cu bere, căci era aproape zece dimineaţa. Apoi, generalul, bucuros că a găsit o pistă potrivită pentru discuţie, le ceru, dinadins amuzat, amănunte despre călătoria lor plină de peripeţii, însă Bălcescu aduse numaidecît vorba pe drumul nădejdilor lui.

— Domnule general, este adevărat că Dieta din Debreţin a proclamat independenţa Ungariei şi a ţărilor unite cu ea, de subt Austria, şi decăderea de la tron a Habsburgilor ?

Generalul, care vorbea mult mai bine franţuzeşte decît ofiţerul dintîi, confirmă ştirea cu toată faţa iluminată de bucurie :

— A fost o însufleţire fără seamăn. După sute de ani, poporul maghiar este în sfîrşit din nou liber. Ziua de 5 mai este cea mai mare sărbătoare naţională a neînfrîntului nostru popor !

Era şi în biroul directorului gimnaziului aceeaşi însufleţire care cuprinsese ţara întreagă. Mai ales cînd Bălcescu, ridicînd paharul său de bere înspumată, spuse cu liniştită hotărîre :

— Beau pentru constituţia pe care şi-a dat-o sau şi-a anunţat-o poporul maghiar... beau pentru...

Dar nu putu să sfîrşească, căci strigăte entuziaste de *éljen ! éljen !* [1] îi acoperiră vocea.

Avu un zîmbet politicos de nerăbdare, faţa lui palidă zîmbea cum de multă vreme nu mai zîmbise. Generalul îi puse mîna pe umăr, cînd el reluă cu încăpăţînare :

— Beau pentru înfrăţirea popoarelor român şi maghiar subt steagul scump al libertăţii ! Beau încă o dată pentru constituţia viitoare, care va găsi calea de înţelegere şi adevărată înfrăţire !

Se auziră din nou strigăte entuziaste de *éljen !* Apoi generalul luă cuvîntul, cum ar fi făcut într-o adunare legislativă, cu capul sus, cu gestul măsurat şi tonul voit domol :

— Poporul maghiar este un popor generos. El acordă poporului român, înfrăţit în luptă, dreptul de a-şi gospodări

[1] Trăiască ! Trăiască ! (magh.).

orașele și satele sale în limba maternă. În toate școlile elementare limba de predare va fi tot limba maternă.

Bălcescu, care asculta încordat, simți că se sufocă și bîlbîi încet :

— Cum, numai atît ? Privirea lui tăioasă deveni dintr-o dată absentă.

Generalul observă pe dată nedumerirea lui, deziluzia lui și reluă pe un ton cordial, ca și cum ar fi vorbit unui bolnav :

— Domnul meu, românii sînt fără îndoială un popor rezonabil și vor înțelege că nici o clipă noi nu vom putea accepta decît un stat cu adevărat maghiar, unitar, cu o limbă de stat maghiară, cu o conducere internă și externă maghiară. Limba maternă în administrația comunală și în școlile elementare este darul pe care națiunea maghiară milenară îl face naționalităților conlocuitoare !

Dintr-o dată privirea lui Bălcescu deveni oblică și tăioasă :

— Domnule general, țin să știți că vă vorbește un mare prieten și un admirator al vitejiei poporului maghiar ! Dar mai sînt îndatorat să vă spui că nici slavii, nici românii, care sînt aliații dumneavoastră firești, nu se vor mulțumi cu ceea ce le oferiți și ceea ce au de altfel și din partea Austriei. Și slavii, și românii doresc un stat federal, o confederație de naționalități care singură ar asigura liniștea, fraternitatea în conlocuire și progresul cultural... Chipul de ascet al lui Bălcescu era de o paloare care avea în ea un soi de hotărîre de dincolo de clipă.

Generalul simți ce apă adîncă este subt aparența liniștită și se hotărî să recurgă la mijloace mai diplomatice. Zîmbi din nou cu fața lui bălană și înaltă, cu barba-i mătăsoasă.

— Uite ce este, prietenii mei ! Noi discutăm acum probleme care depășesc atribuțiile unui modest comandant de armată... Veți vedea zilele acestea, căci vi se vor elibera permise de liberă circulație în toată Ungaria, și pe șeful meu direct, pe generalul Bem, care probabil că la ora aceasta a silit și Timișoara să capituleze. Îl veți găsi la Biserica Albă, nu departe de aci. Mă îndoiesc însă dacă și el va socoti că are autoritatea să discute asemenea chestiuni. Aci nu-și poate lua angajamente decît guvernul legal al țării, constituit după Proclamația de la Debrețin...

Ca să abată atenția de la cele spinoase, generalul ieși înaintea celor care aduceau bere pe tăvi și, luînd un pahar, îl

întinse către Bălcescu, în care ghici că se ascunde conducătorul delegației. Acesta socoti și el că e mai înțelept ca discuția să se abată la chestiuni curente. Începură să vorbească în mod firesc despre modul în care e alcătuită armata honvezilor. Generalul povesti scene emoționante din orașele dezrobite. Povesti că la Seghedin, cînd colegii săi de la Facultatea de drept îl văzură general, nu știau ce să creadă. Socotiseră înainte de a-l vedea că este numai un omonim al advocatului știut de ei.

Bălcescu îl întrerupse grăbit, stupefiat :

— Cum, advocat ? Nu sînteți ofițer de carieră ?

Chiar ofițerii unguri începură să zîmbească și ochii verzui și ușor bulbucați ai generalului sclipiră malițios.

— Pînă acum șapte luni pledam procese în fața judecătorilor din orașul meu natal.

Un ofițer interveni și explică musafirilor că generalul Perczel și-a cîștigat titlul de general pe cîmpul de luptă... El fu întărit de altul, care încercă să spună în franțuzește că sînt și alți ofițeri în Statul-Major al armatei din sud care și-au cîștigat galoanele pe cîmpul de luptă. Peste o jumătate de oră, un ofițer intră și raportă ceva în ungurește... Trebuie să fi știut plăcerea pe care i-o face lui Perczel, accentuînd formalismul disciplinei, tocmai fiindcă [acesta] nu era ofițer de carieră, căci Perczel ascultă raportul, luînd o atitudine voit militărească ; apoi se întoarse către Bălcescu :

— Chiar acum dispozitivul nostru se pune în mișcare pentru cucerirea ultimului colț neeliberat din sud ! Peste două ceasuri atacăm Semlinul. Sper, domnule delegat, că veți ajunge cu guvernul nostru la înțelegerea dorită. Pentru noi a fost o plăcere întîlnirea cu dumneavoastră... Salută atît de milităros, că parcă era aci într-un act al dispozitivului de luptă.

Îl întovărășiră cu toții pînă afară, unde îi așteptau pe toți ofițerii de Stat-Major ordonanțele cu caii ținuți de dîrlogi.

Bălcescu, Skender, Monti și celălalt italian rămaseră pe trotuarul de cărămizi îngust din fața casei, în timp ce generalul Perczel se depărta, convorbind încruntat cu generalul care călătorea alături de el.

*

Bălcescu nu-l întîlni pe Bem la Biserica Albă, fiindcă acesta nu continua în timpul acesta asediul Timișoarei, pe care voia

s-o vadă căzînd singură, ci izgonea cu totul armatele imperiale din sudul Banatului, silind pe Püchner să se retragă pe la Orşova în Oltenia. Îl găsi deci pe Bem la Mehadia, în staţiunea de băi cunoscută în toată Europa. Erau acum întovărăşiţi şi de Bălăceanu, Costiescu şi ceilalţi din Belgrad, dar pierduseră pe Monti, care plecase pe cont propriu la Debreţin...

Nu putură scoate însă nici de la Bem nimic mai mult decît obţinuseră de la Perczel.

Cu capul pătrat, cu o frunte goală pînă în creştet, cu o barbă mică, dar pătrată şi ea, Bem vorbi cu o politeţe şi cu un surîs fugitiv, care-l exasperă pe Bălcescu. Se plimba prin salonul cel mare al hotelului, cu o masă rotundă de nuc în mijloc, şi vorbea fără să i se vadă faţa. Cînd se oprea, întorcea capul şi surîdea.

Bălcescu, care socotea că o legiune românească ar putea constitui nucleul de unde s-ar dezvolta întreaga înţelegere dintre români şi unguri, îi propuse atunci înfiinţarea unei legiuni româneşti sub comanda directă a generalului.

— Nu pot face o legiune românească fără autorizaţia guvernului d' la Debreţin ! Se întoarse şi zîmbi.

— D. acesta este un act pur militar, care trebuie să intre în atribuţiile dumneavoastră... Există, nu-i aşa, şi o legiune poloneză... Bălcescu avu în glas un soi de dezolare.

Nutrise speranţe nemăsurate în privinţa lui Bem. La Constantinopol, unde ajunse faima lui de militar, Ion Ghica îl propuse drept comandant al oştirii româneşti, văzîndu-i sub conducerea lui pe Avram Iancu şi pe Magheru, cu pandurii săi. L-ar fi vrut chiar şef de stat al Ardealului unit cu Principatele. Şi acum, nu întîlneşte în faţă decît un om mărunt de statură, cu fruntea cheală pînă în creştet, cu faţa pătrată, care surîdea într-una şi se ascundea în spatele guvernului de la Debreţin.

— Nu pot face nimic fără dispoziţii precise ale guvernului. Dacă obţineţi aprobarea lui, vă promit că în zece zile vă pun la dispoziţie două mii de prizonieri şi recruţi români, ca să faceţi începutul.

Cu greu Bem a primit ca ofiţeri, în vederea unui viitor batalion românesc, pe Bălăceanu, pe Costiescu şi ceilalţi români veniţi cu ei de la Belgrad. Pe Bălcescu l-a sfătuit să discute la Debreţin şi să încerce să-i convingă :

— Fiindcă, a adăugat în clipa despărţirii, căci ţinuse să-l conducă pînă la capătul vestibulului cu covor roşu, eu aş dori sincer să aveţi succes. E păcat ca românii să lupte subt un steag străin. Niciodată nu vor cîştiga respectul cuvenit din partea maghiarilor dacă nu se vor impune în acţiuni deslușite, hotărîte, fără echivoc, pe cont propriu.

La Debreţin au ajuns seara. Diligenţa i-a lăsat la un hotel din faţa catedralei. Bălcescu se aştepta, căci aşa i se spusese, să găsească un oraş mare, e drept, dar prăfos, jumătate de pustă, cu case mici, mai mult o adunătură de tîrguri decît un adevărat oraş. Dimpotrivă, în această seară de mai, Debreţinul i s-a părut feeric. Toate casele strălucesc parcă, acoperite de ghirlande şi decorate cu lungi fîşii, roşii-albe-verzi, iluminate cu mii de felinare ; trupele revoluţionare, care treceau cîntînd, cu facle în mînă, focurile de artificii, arcurile de verdeaţă peste străzi i-au dat un fel de ameţeală. Un ofiţer al lui Bem, care îi însoţea în trăsura împrumutată de generalul polonez, căci diligenţele erau mereu înţesate şi n-ar fi putut găsi loc, după ce a fost la comandantul garnizoanei, le-a găsit o cameră bună la hotelul unde la început li se spuse că nu se poate găsi nimic.

Ofiţerul ungur se scuza mereu :

— Înţelegi, Debreţinul este azi capitala statului... Avea pînă acum două săptămîni cincizeci de mii de locuitori. Acum trebuie să aibă o sută douăzeci de mii. Nu se găseşte nici de mîncare. De altfel, Budapesta a fost recucerită şi în două zile guvernul se mută acolo. Guvernatorul provizoriu al statului, marele nostru Kossuth, ţine ca maghiarimea să-şi găsească din nou inima ei seculară, Budapesta, de unde pleacă şi unde duc toate drumurile ţării.

Bem îi sfătuise să ceară în scris o audienţă la Kossuth, ca să-i poată anexa şi recomandările foarte preţioase pe care le aduceau de la Constantinopol. Ceea ce Bălcescu şi făcu. A doua zi fu anunţat că guvernatorul provizoriu al statului îl va primi în aceeaşi zi, la orele cinci după amiază, în localul gimnaziului Piariştilor [1], nu în localul primăriei, unde se instalase o parte din guvern. Popularitatea fruntaşului revoluţio-

[1] *Piariști* — congregaţie religioasă, fondată în 1607 la Roma, avînd ca scop educaţia copiilor.

nar crescuse atît de mult din ianuarie pînă acum, că oriunde îl găsea, mulţimea se îngrămădea în jurul lui, aclamîndu-l, căutînd uneori să-i deshame caii ca să-l poarte în triumf. La primărie aşteptau de dimineaţă pînă seara sute de oameni, dornici să-l vadă, care nu puteau fi ţinuţi în frîu nici de poliţie.

În clădirea tăcută a gimnaziului Piariştilor, în aripa dreaptă, Bălcescu fu uimit de modestia şi politeţea intimă cu care fu primit. Un singur poliţist la intrare şi un ofiţer de ordonanţă, cu mustăţi roşcate, cu ochii verzi şi cu brasardă roş-alb-verde, cu care ofiţerul care-i condusese schimbă cîteva cuvinte pe care Bălcescu nu le înţelese, dar pricepu, după privirea lui liniştită, că ştie despre ce e vorba... Îl pofti pe Bălcescu să şadă pe un fotoliu mic, dar căptuşit cu piele. Era anticamera direcţiei şi pe toţi cei patru pereţi avea portrete de feţe bisericeşti, în ţinute sobre, cu feţele rase. O hartă a Austriei între cele două ferestre mai îndepărtate avea pe ea stegulete prinse cu ace, care arătau situaţia pe fronturile de luptă... Perdelele de catifea neagră, nu cu totul trase, dozau lumina. Printr-o fereastră deschisă ajunge o mireasmă tare de liliac înflorit.

Cînd generalul cu mustaţă lungă lipită parcă pe obraz, cu epoleţi mari de aur răsfrînţi peste umeri în jos ca nişte ciucuri, călcînd obosit, cu umerii puţin aduşi, despre care Bălcescu află atunci că este alt polonez, Dembinski, comandantul tuturor trupelor maghiare, ieşi condus pînă la uşă de Kossuth, acesta se întoarse zîmbind spre Bălcescu. Nu era, se vede, sigur cu cine vorbeşte şi avu, zîmbind mereu, o clipă de şovăială... Bălcescu înţelese şi îi spuse numaidecît numele şi adăugă, liniştit, titlurile misiunii.

— Bălcescu, secretar al emigraţiei române, delegat pe lîngă guvernul maghiar pentru a discuta condiţiile... unei colaborări între români şi unguri.

— Am luat cunoştinţă de scrisorile dumneavoastră, domnule ! Vă rog să poftiţi să stăm de vorbă.

Sala direcţiei era foarte mare, cu un birou în stînga şi, cam perpendiculară pe el, în mijloc, o masă mare de consiliu, la care, probabil, se adunau profesorii cînd erau convocaţi de director. Peretele din fund era aproape acoperit de portrete de foşti profesori. O vitrină cu diplome şi alte inscripţii era pusă în perete între cele două ferestre. Era în tot acea linişte de colţ provincial, patriarhal.

Kosstuh, încă tînăr, era întocmai de aceeaşi statură cu Bălcescu şi ca şi el, mai curînd slab. Avea însă trăsăturile mult mai regulate, mai aproape de tipul clasic. Purta barba mai puţin tunsă decît a lui Bălcescu, brună, şi la fel potrivită cu foarfecele, încît lăsa bărbia liberă în faţă gingaş modelată, cum gingaşe erau şi trăsăturile gurii, aproape feminine subt mustaţa simplu răsucită. Era îmbrăcat într-o jachetă verzuie, închisă pînă sus, la gît, ca o tunică, cu multe brandenburguri de fir aurit de-a latul pieptului, cu gulerul drept, brodat cu aur, ca la generali. Sabia îi atîrna de o centură subţire de aur, foarte largă, căzînd mai jos pe şoldul stîng. Pantalonii erau prinşi cu bentiţe subt talpa pantofului de lac.

Îl pofti, nu la birou, ci la colţul dinspre fereastră al mesei celei mari, avînd aerul să-i spună : „Sînt convins că şi dumneata apreciezi plăcerea unei convorbiri mai intime..." Pe masă era o tavă cu băuturi răcoritoare, un fel de must de fructe, din care conducătorul statului îi turnă şi lui Bălcescu un pahar.

— Excelenţă, ţin înainte de toate să vă exprim admiraţia întregii emigraţii româneşti pentru măreaţa operă revoluţionară pe care aţi înfăptuit-o... Noi am fi cu toţii fericiţi dacă popoarele noastre ar colabora, ca să ducă la izbîndă această revoluţie !

Kosstuh avu un gînd întrerupt în frumoşii lui ochi catifelaţi şi rămase un timp nemişcat. Apoi spuse cu o voce neaşteptat de muzicală :

— Ne bucurăm mult să ştim că avem prieteni dincolo de hotarele patriei noastre ! Din păcate, o înţelegere cu românii din Ardeal pare şi mai îndepărtată decît oricînd. Uitaţi ce depeşă am primit azi prin curierul special de la Arad !

Îi arătă lui Bălcescu o scrisoare-raport din care reieşea că luptele au început din nou în Transilvania, cu o şi mai mare îndîrjire. Românii au devastat Abrudul, au ucis pe deputatul de dietă Dragoş, care ducea tratative pentru o împăcare cu ungurii. Într-o luptă, se scria în raport, ungurii au avut două batalioane decimate şi patru tunuri pierdute, dar pînă la urmă au împins departe, în munţi, o armată de zece mii de munteni, între care şi două mii de ostaşi regulaţi, cu puşti şi baionete. Bălcescu ridică din umeri îndurerat şi lasă să-i cadă hîrtia pe masă.

Kossuth luă foaia de hîrtie, o răsuci între degetele mîinii stîngi şi faţa lui cu o carnaţie feminină aproape expresivă a...[1]

— Eu nu pricep pe românii din Ardeal ! Ei care, mărturisesc, au suferit atîta în trecut de la nobilimea ungară din Transilvania, ei care au suferit şi de la nemţi, şi în trecut, şi acum, cînd le-am dat libertate, se scoală împotriva noastră, se aliază cu nemţii şi cu ţarul, vrăjmaşii lor de totdeauna... Eu aş fi înţeles să se scoale pentru independenţa lor şi unirea cu Ţara Românească, dar nu acesta pare a fi scopul lor. Asta ar fi încaltea o idee pe care o înţeleg, deşi nu o pot acorda, nefiindu-mi iertat a dezmembra statul...

Bălcescu i-a răspuns că tocmai acesta e rolul adevăraţilor patrioţi : să lămurească popoarele despre propriile lor interese, să demaşte pe cei care din spirit de castă învrăjbesc naţionalităţile.

— Proşti, răi şi miopi sînt pretutindeni, excelenţă ! Dacă sîntem aci este că ni se pare şi nouă că lucrurile au pornit pe-o cale greşită. Tocmai pentru ca să ducem la o lămurire, la o readucere a faptelor în propria lor matcă, la curăţirea drumului de tot ce stă în calea fericirii popoarelor noastre, trebuie să căutăm împreună cele mai potrivite mijloace... O confederaţie a naţiunilor conlocuitoare ar fi poate...

Kossuth îl întrerupse cu bunăvoinţă :

— Negreşit, ar putea fi şi asta o soluţie. Trebuie să ne gîndim însă la toate piedicile şi să nu luptăm decît conştienţi de piedicile care ne stau în cale... Cred că şi acolo, în Valahia, revoluţia a întîmpinat aceleaşi piedici ca şi la noi. Avem şi aci o formă mascată de iobăgie, dijma neomenoasă nimiceşte puterea de muncă a ţăranului maghiar... Lupta cu nemeşii, cu marea burghezie este foarte grea... Acolo ce soluţie aţi propus ?

Îl făcu pe Bălcescu să vorbească o jumătate de oră despre modul în care a decurs revoluţia în Ţara Românească... Voia să ştie tot... Cum s-a ajuns la alianţa dintre negustorimea cea mare şi boieri, de ce n-a reuşit exproprierea ? Ofiţerul de ordonanţă veni să anunţe că Szemere[2] a venit şi aşteaptă să fie primit. Îl rugă să mai aştepte două minute...

---

[1] Cîteva pagini din manuscris, la acest capitol, şi anume pp. 32—34 inclusiv s-au rătăcit. De aceea această frază e incompletă.

[2] *Bertolan Szemere* (1812—1869) — om politic maghiar, ministru de Interne în 1848, preşedinte al Consiliului de Miniştri în 1849.

Evoluția lui Eliade îl uimea.

— Noi, avem și noi un mare poet... Pe tînărul Petőfi [1]... dar el este în fruntea revoluției, el e un luptător neînfricat.

Peste două minute, ofițerul intră întovărășind pe Szemere. Bălcescu nu avea ochi decît pentru Kossuth și fiind și cu spatele, nici nu observă cine a intrat. Kossuth se ridică și-i spuse, puțin grăbit :

— Vreau să faci cunoștință și cu Szemere, care fu cu el extrem de protocolar. În prag, Kossuth îi spuse : Domnule, peste două, trei zile guvernul își va muta sediul la Budapesta. Te poftesc să mergi o dată cu noi ! Vei simți și mai bine pulsul țării. Un secretar al meu va îngriji de călătoria dumneavoastră.

Audiența a durat un ceas și mai bine. Bălcescu a plecat vrăjit și zăpăcit. Kossuth aducea în această convorbire un ton de sinceritate intimă, la care românul nu se aștepta. Nu respingea nici o soluție, deși la fiecare adăuga un plus ori, dimpotrivă, un minus, care le întorcea puțin sensul și care dovedea marea lui putere analitică, o viziune complexă a realității. Bălcescu pleca fără să știe precis dacă prezidentul, cum îi zicea el — căci îl credea numai prezident de consiliu al guvernului — era împotriva federației de națiuni conlocuitoare, ori dacă o aproba, dacă vrea să meargă sau nu împotriva turcilor, după eliberarea Ungariei, ca să elibereze și țările balcanice. Părea bucuros să se formeze o legiune română. Pe Iancu l-ar fi vrut general în armata maghiară. I-a spus că are nevoie de arme, deși fabricile maghiare scot zilnic sute de mii de puști, că ar cumpăra bucuros de la sultanul Turciei dacă Bălcescu și românii de la Constantinopol ar mijloci acest lucru.

Întors în camera lui de la hotel, după ce luă masa de seară în restaurantul ticsit de lume, ascultă cîtva timp, cu Skenderbey, concertul de promenadă pe care-l dădea în piața cea mare o muzică militară, mai privi nesfîrșita mișcare a mulțimii care se plimba prin mijlocul străzii, puternic luminată, în rînduri compacte, cei mai mulți ținîndu-se de braț și cîntînd cîntece patriotice. Rămas singur se apucă, după obiceiul

[1] *Petőffi Sándor* (1822—1849) — poet maghiar care a luptat pentru eliberarea țărănimii iobage, pentru emanciparea socială și națională a poporului său de sub jugul habsburgic. A murit la Sighișoara pe cîmpul de luptă, la 3 iulie 1849.

lui, să scrie prietenilor săi Ghica şi Alecu Golescu, cu care acum coresponda mai uşor, căci Ghica îi comunicase şi lui Arăpilă cifrul de care se slujeau. Adăugă post-script lui Ghica şi o ştire mai precisă, pe care i-o adusese Skender-bey din cercurile polonezilor din Debreţin :

„Întîmplarea reînceperii ostilităţilor între Români şi Unguri în Transilvania a fost aşa, după cum auzii : capii Românilor, împreunîndu-se în Abrud ca să facă pace, şi pe cînd era să jure în biserică credinţă constituţiei Ungariei, au fost loviţi fără veste şi prin trădare de o ceată de Unguri. Iancu a scăpat în munţi, iar Buteanu şi Dobra au rămas, zicînd că nu vor să fugă, de vreme ce au făcut pace, şi luîndu-i Ungurii i-au spînzurat. Aceasta a adus la întărîtarea Românilor subt Iancu şi Axente şi pîrpădenia Abrudului de dînşii.“

*

Drumul de la Debreţin la Budapesta a fost un alai triumfal pentru guvernul revoluţionar, dar mai ales pentru Kossuth. A durat două zile, în loc de una singură, căci pretutindeni prin satele şi tîrgurile prin care trecea alaiul lor, erau întîmpinaţi de mii şi zeci de mii de bărbaţi, femei şi copii, care îi aclamau neîntrerupt. De neuitat a fost pentru Bălcescu trecerea, seara, tîrziu, printr-un oraş dinspre pustă. Careta lui Kossuth — o trăsură închisă şi cu capra vizitiului înaltă — fusese deshămată de cai şi era trasă de un tineret înflăcărat, care-şi făcea, de altfel, cu greu loc prin mulţime. În frunte mergeau fruntaşii revoluţionari, în jachete şi pălării înalte, tari, purtînd steagul roş-alb-verde. Pe capra trăsurii, alături de vizitiul care nu mai avea ce mîna, era un alt revoluţionar, cu jachetă şi pălărie tare, care ţinea în mînă o faclă. Încă doi, stînd în dreapta şi în stînga, pe scăriţele mici ale caretei, ţinîndu-se cu mîinile de uşile ei, purtau alte facle. Mulţimea, oameni din popor şi mici burghezi, femei, tineret şi copii, se îngrămădea, se îmbulzea nebuneşte să vadă de aproape pe acela al cărui glas trezise încă o dată, în zbuciumata lui istorie, voinţa de libertate a poporului său.

Strigătele de *éljen* cutremurau văzduhul. Lunga stradă, cu casele la fel de o parte şi de alta — acoperişuri de ţiglă roşie, pereţi vopsiţi galben, ferestre mici, cu obloane de şipci vopsite în verde — era împodobită cu arcuri de verdeaţă. La ferestrele

deschise, femei cu talia strînsă în bluze albe şi corsajul negru, cu panglici roş-alb-verde, ţineau în mîini alte facle şi aclamau.

Kossuth, obosit de o zi întreagă de drum, căci alaiul plecase de dimineaţă, se trudea înverşunat să mulţumească, apărînd la fereastra caretei cînd în dreapta, cînd în stînga, salutînd cu o bucurie nestăpînită.

A doua zi, de la Szolnock încolo, alaiul călători pînă seara, aclamat prin toate staţiile de zeci de mii de oameni, cu trenul. Bălcescu şi Skender-bey, împreună cu alţi invitaţi, călătoreau într-un compartiment cu două uşi, în dreapta şi în stînga, fără altă legătură cu celelalte compartimente, decît scara exterioară, aşa că la fiece gară coborau în mulţime, ca să ia parte la însufleţita primire.

*

Într-o cafenea imensă, lîngă piaţa principală a Budapestei, unde i se spusese lui Bălcescu că fusese locul de întîlnire al revoluţionarilor, aşa cum fusese la Bucureşti mustăria din Dealu Filaretului, cei doi aşteptau, împreună cu alţi invitaţi, să vie ofiţerii de ordonanţă să-i ia ca să-i ducă la marea adunare a poporului, care trebuia să se ţină în Piaţa Muzeului, de pe treptele căruia aveau să vorbească fruntaşii revoluţionari... Împingînd la o parte tava de argint cu resturile gustării pe care o luase, Bălcescu scria de zor scrisori politice prietenilor săi. Avea să le transcrie cifra seara, acasă. E înfierbîntat de tot ceea ce a văzut. Revoluţia maghiară e la apogeul ei. Nu numai că Budapesta, pe care o pierduseră în ianuarie, e recucerită, dar după bătăliile cîştigate la Raab, Arus-Komorom, armata ungară ameninţa Viena... Bem a cucerit aproape tot Ardealul, numai în vestul Banatului Perczel sta ceva mai rău.

Au venit ofiţerii cu jachetele lor verzi, cu gulere brodate, cu legătura roşu-alb-verde pe braţul stîng. Sînt poftiţi să se urce în caleşti deschise, de Viena. Toate străzile sînt pavoazate cu ghirlande şi steaguri. Mii de oameni se îndreaptă spre piaţa adunării.

Muzeul este o clădire vastă cu două etaje, fără ornamentaţie exterioară, [cu] un frontispiciu triunghiular, sprijinită [pe] opt coloane înalte cît cele două etaje... Scara, foarte mare, cu treptele ei de piatră, are lăţimea frontispiciului, şi cînd sosesc ei, e toată ocupată de notorietăţi şi oficialitate. Ba-

lustradele ei, în stînga şi în dreapta, sînt nişte platforme mari de piatră înalte, pe care pot sta zeci şi zeci de persoane. Aci vor sta membrii guvernului, invitaţii şi oratorii. Imensa piaţă e ticsită de o mulţime care freamătă şi agită steaguri şi steguleţe. Jandarmi călări încearcă să păstreze oarecum orînduiala, dar cînd se anunţă sosirea lui Kossuth, nimic nu poate înfrîna elanul zecilor şi zecilor, poate sutelor de mii de oameni. Deşi e călare şi însoţit de generali călare, îi trebuie mult timp ca să răzbată pînă la treptele largi ale scării care urcă la etaj. Toată lumea vrea să-l vadă mai de aproape.

În sfîrşit, acum întreg guvernul e sus pe înalta şi larga platformă dreaptă de piatră. Cel dintîi care vorbeşte este un tînăr de optsprezece ani, cu mustăcioară bălaie răsucită, cu gulerul alb al cămăşii răsfrînt peste jacheta militară. Ţine mîna stîngă pe sabie şi dreapta[1] . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Bălcescu nu înţelegea nimic din ceea ce spunea Petőffi, dar din bucuria şi tulburarea cu care mulţimea [îi] sorbea cuvintele, din căldura care topea inimile tuturor, el simţi că poetul era însăşi inima acestui popor, în clipele de întoarcere asupra ei însăşi, toate dorinţele seculare devenite flacără arzătoare astăzi... El era cheia melodiilor secrete, a prefacerii umilinţelor şi îngenuncherilor trecute în flacăra purificatoare de astăzi. Ce e poetul revoluţionar fără poporul său ?... Cîntecele şi cuvintele lui ard numai fiindcă făclia cuvîntului său cade peste materia primitoare. Ce poate deveni o făclie căzută în mocirlă ?

...Mai mult simţi Bălcescu această atotreală prezenţă a poporului în timp ce vorbea Kossuth.

Oratorul era cu spatele la el, nu-i putea vedea deci faţa şi nu înţelegea firesc nimic din ceea ce spunea el. Nu-i simţea decît sonoritatea muzicală a vocii pline şi puterea cu care mîna lui dreaptă împărţea fraza, suspenda anumite sensuri, ca să poată avea timp mulţimea să le recunoască, sau trimitea

[1] Frază incompletă în manuscris.

în trecut spre izvoarele și cauzele revoluției. Dar în fața lui mulțimea imensă, clocotitoare, era însăși revoluția. Văzuse ieri mai de aproape această nouă născocire a minții omenești, trenul. Era condus de un om negru de funingine, care întorcea o manivelă și trenul pornea purtînd o povară pe care nu o putea duce toată odată nimeni, și cu o iuțeală năvălitoare care întrecea tot ce se văzuse pînă atunci. Era acel om negricios și ajutorul său, fochistul, trenul însuși ? Bălcescu își zîmbi lui însuși, gîndului său... Putea să întoarcă acel om negricios oricîte manivele vrea, putea să le ție oricîte discursuri, dacă locomotiva nu ar fi fost subt presiune, dacă nu ar fi fost clocotitoare de forță explozivă, totul era de prisos. Calitatea era în ea, în locomotivă, care o făcea sensibilă la o întoarcere de manivelă. Calitatea, își zicea Bălcescu, este în acest minunat popor maghiar, care a uimit Europa cu puterea năvalnică a elanului său revoluționar.

Kossuth însuși era creația acestui elan.

Cuvîntarea lui era făcută din întrebări la care aștepta, cu pieptul în afară, cu mîna întinsă, răspunsul mulțimii. Fiecare întrebare stîrnea un vuiet de furtună. Era o creștere spre cer. Brațele se ridicau amenințătoare, strigătele se încălecau într-o creștere tumultuoasă și întreaga mulțime se tălăzuia ca marea. Iscusința cea mare a oratorului era că orice manivelă a sensurilor întorcea, poporul irumpea copleșitor dintr-un preaplin secular...

Pe ultima treaptă era o femeie foarte tînără, poate că nu împlinise nici douăzeci de ani. Purta părul întors într-o parte și alta în bucle peste urechi și acoperit cu o mică rețea încrustată cu perle mărunte de tot. Fața îi era neobicinuit de albă, aproape tot atît de albă ca și rochia încheiată în jurul gîtului și răsfrîntă din talia îngustă în cercuri largi de tot. Lîngă ea era un domn bătrîn, cu plete cărunte și barba albă deasă, dar pieptănată fir cu fir, de un soi de mătase sticloasă parcă, la fel ca și mustața, tot albă, de două ori răsucită, cu firele mătăsoase și sticloase. Pielea arămie și uscată mărea această impresie de artificialitate. Bălcescu tresărea de cîte ori vocea caldă a femeii striga pătrunzător, cu o grațioasă și nesecată hotărîre. Atunci ochii negri în fața albă păreau că ard și mîna înmănușată se strîngea într-un pumn îndîrjit. Dimpotrivă, bătrînul domn cu mustața albă de două ori încolăcită, ca și cînd ar fi fost turnată din fire de sticlă, rămînea nemișcat, aproape încruntat...

Purta un dolman verde cu brandenburguri de fir de aur, pantaloni înguşti pe picior şi cizmuliţe pînă la jumătatea piciorului. Lîngă cei doi erau, pe aceeaşi treaptă, doi tineri care izbucneau atît de spontan şi de entuziast, de parcă ştiau dinainte ce are să spună cel ce vorbea. Cum se poate explica această felurită reacţiune ? Clipa era aceeaşi, oratorul era acelaşi, gestul şi fraza lui aceleaşi şi totuşi răspunsul trezit era altul.

În clipa asta, fraza oratorului creştea, în perioadele ei, ca ridicîndu-se pe trepte tot mai înalte. Părea că se înăbuşe, dar cu un plus neaşteptat de suflu, crescu pînă sus, în termenul final, ca un fir de artificii care se desface în explozii succesive...

Acum mulţimea nu mai putu fi oprită. Mîinile se agitau frenetic, pălăriile zburau în aer. Mulţimea se tălăzuia atît de mult, încît cei de pe platformă simt un fel de ameţeală, parcă ar fi în picioare la prora unei corăbii.

*

Bălcescu, care-şi ţinea pălăria în dreptul soarelui fierbinte, care scălda întreaga priveliştе într-o ploaie de raze albe, arzătoare, se întoarse, plin de admiraţie, către Skender-bey :

— Iată poporul care a doborît un imperiu ! Patru milioane de unguri şi de alţi iubitori de libertate au dat două sute de mii de ostaşi ! Cînd mă gîndesc că şi noi am fi putut juca o asemenea istorică rolă...

*

Pe la sfîrşitul aceluiaşi însorit iunie, în acest an 1849, Bălcescu, obicinuit acum să-şi ia masa frugală în marea cafenea în care se aduna lumea revoluţionară a Pestei, încerca să citească gazetele, cuprins de o adîncă neliniştе. Soarta armelor se întorsese împotriva ungurilor. De două săptămîni veştile rele nu mai conteneau. Armatele unui despot vecin fuseseră chemate de băiatul de optsprezece ani, Franz-Joseph, care abia se urcase pe tronul Habsburgilor, ca să-l ajute să înece revoluţia maghiară în sînge şi să stîrpească duhul revoluţionar.

Înaintau acum năvălitor spre Budapesta.

Marile greşeli făcute în politică faţă de naţionalităţi îşi dădeau acum roadele şi împiedicau pe guvernanţii unguri să dea

o bătălie ultimă și hotărîtoare, să organizeze o rezistență de granit împotriva năvălitorilor.

În sud nu se puteau retrage, căci ar fi avut în spate pe sîrbii neîmpăcați ; în Ardeal, care după părerea lui Bălcescu, fiind un podiș înconjurat de munți din toate părțile, era ca o cetate naturală și ar fi oferit neasemănate condiții de rezistență, nu se puteau duce din pricina românilor care erau împotriva lor. În cele trei săptămîni și mai bine care trecuseră de la întoarcerea guvernului în Budapesta, Bălcescu avusese numeroase convorbiri și dusese laborioase tratative cu oamenii politici maghiari și îndeosebi cu Bathyani, pe care Kossuth îl însărcinase să formuleze o înțelegere cu Bălcescu. Fostul șef de guvern de la Poszony era un monden, foarte mîndru de succesele lui personale, care fugea de orice răspundere. Legiunea română nu putea fi însă înființată decît pe baza unor condiții care ar fi fost de primit și din partea romînilor, conduși acum de Avram Iancu. Acest tratat politic era discutat punct cu punct și uneori cîte o întorsătură de frază făcea ca lucrurile să fie luate de la capăt, spre exasperarea lui Bălcescu.

Acum pare să fie prea tîrziu... Kossuth și Szemere, primul-ministru, au plecat de ieri la Szegedin. Restul guvernului va pleca fără îndoială într-o zi, două. Străzile sînt pline de refugiați din nord, unde au pătruns armatele reacționare, sînt încurcate de oameni care nici n-au apucat să se așeze undeva în capitală, au dormit cu familiile lor în căruțe, prin grădinile publice și care acum din nou au pornit înainte, pe drumul pribegiei... O dată cu ei pleacă în lungi convoaie și foarte mulți locuitori ai Budapestei. E o atmosferă de panică. Umblă tot soiul de vești care înnebunesc lumea.

În cafeneaua și acum ticsită sînt numai chipuri întunecate, îngrijorate. Pe fețele multora se citește deznădejdea. Au început criticile aspre la adresa șefilor revoluției, aventurieri — pretindeau acești înăcriți, tulburați de la rosturile lor — care au împins poporul în prăpastie. Unde sînt serile de entuziasm amețitor de acum trei săptămîni ?

În cafeneaua asta două orchestre cîntau cu rîndul, una valsurile lui Strauss și Lanner, alta, de țigani, cîntecele pătrunzătoare ale Pustei, ori ceardașuri în care perechile de tineri și bătrîni se învîrteau nebunește, răsfrînți la nesfîrșit în oglinzile mari cît peretele.

Aci veneau cele dintîi veşti ale victoriei. Din cînd în cînd, se anunţau, cafeneaua se cutremura de aclamaţii, apoi se cîntau în cor cîntece revoluţionare şi cîte un tînăr, cu jacheta scurtă şi pantaloni dungaţi, suit pe cîte o masă de marmură, înflăcăra şi mai mult mulţimea.

Cel pe care-l aştepta cu nerăbdare de vreo jumătate de ceas Bălcescu este un şef de serviciu scund, cu barba mică, de la Departamentul Externelor, pe care el l-a cunoscut în zilele în care se ducea la minister pentru tratative.

Şeful de secţie văzuse că Bălcescu se plîngea că nu poate găsi pe cineva pe care-l căutase la o adresă dată şi însemnată de el într-un carnet pe care nu-l mai avea, dar ştia sigur că aceea pe care o ştie de altfel pe dinafară era adresa adevărată... Pe Szereniutca nu locuia cine, după cîte ştia Bălcescu, trebuia să locuiască acolo.

— Pe cine căutaţi pe Szereniutca ? întrebase curios funcţionarul.

— Nu cred că-l cunoaşteti, trebuie să fie un mic slujbaş... Csonka István.

— Csonka István de pe Szereniutca ?... Mi se pare că îl cunosc, excelenţă... E un mic slujbaş, e adevărat, dar este slujbaş la poştă şi îl ştie tot cartierul. Stă pe Szereniutca, dar nu în Pesta, ci în Buda...

Bălcescu rămase înmărmurit.

— Îl cunoaşteţi... domnule ? Mi-aţi putea spune unde vine strada asta, acolo în spatele castelului ?

— Excelenţă, dacă vreţi, vă pot conduce eu însumi după-masă. De unde pot veni să vă iau ?

Bălcescu îi dete numele cafenelei faimoase.

— E foarte bine aşa. Strada asta nici nu e departe de acolo.

Acum îşi terminase masa, citise şi ziarele cît putuse şi aştepta să-i vină binevoitorul ghid.

Nevasta lui Csonka era doica micului Bonifacius, şi Bălcescu era înnebunit de gîndul că ar fi putut să treacă prin Budapesta fără să-şi fi putut vedea copilul, pe care nu-l văzuse şi poate nu avea să-l mai vadă niciodată. Era ca o mutilare sufletească de neadmis.

Şi totuşi numai o întîmplare fericită făcuse ca după trei săptămîni de cercetări zadarnice să-i dea în sfîrşit de urmă.

— Excelenţă, vă rog să mă scuzaţi ! auzi el în nemţeşte în spatele său, mai mult în şoaptă, că nu prea era potrivit să vorbească nemţeşte în zilele acestea. Am fost reţinut de lucrări la birou peste ora mesei.

De o politeţe birocratică, de o birocraţie care în felul ei se socotea puţin aristocraţie, şeful de secţie, parvenit din înaintări încete, dar statornice, exagerase, după obiceiul timpului, risipa de titluri şi Bălcescu socoti de prisos să-i mai atragă luarea-aminte că nu este excelenţă.

Pe drum, omul îi spuse amărît :

— Am întîrziat şi pentru că la mine acasă se fac pregătiri de plecare...

— Plecaţi şi dumneavoastră ?

— Nu pot să-mi las familia aci. Am nevastă şi trei copii. O fată de şaisprezece ani. Mare nenorocire pe scumpa noastră patrie. Oamenii şi-au pierdut cu totul capul.

— Şi încotro veţi merge ? Vă duceţi cu guvernul la Szégedin ?

— Dar, excelenţă, nu este sigur că se poate merge la Szégedin, căci se aude că armata noastră din Banat a fost înfrîntă.

— Eu aflasem ieri că, dimpotrivă, Timişoara a fost cucerită de Bem.

— Parcă ştie cineva, excelenţă, ce mai e pe fronturile de luptă ? Alaltăieri a venit o ştire că Dembinski a cîştigat o victorie în nord, spre Debreţin, şi că Budapesta este salvată. S-au scos steaguri pe străzi. A cîntat muzica militară în faţa muzeului. A doua zi s-a aflat că, dimpotrivă, armata noastră a fost înfrîntă. Lumea care dăduse jos bagajul din căruţe l-a urcat iarăşi. Acum au venit nişte ştafete care anunţă că Görgey, după ce a stat şase zile în grea defenisvă, a dat peste cap pe Haiman şi înaintează spre Viena. Eu mă gîndesc că în orice caz să-mi trimit familia spre Apus, chiar la Viena. Înţelegeţi, o fată de şaisprezece ani !

Trecură podul cel mare peste Dunăre cu mare greutate. Era plin de trăsuri şi căruţe care se încurcau unele pe altele. Lumea, înspăimîntată, nu mai ştia ce să facă şi se auzeau din toate părţile urlete şi înjurături.

După ce trecură Dunărea, ocoliră pe după castel. Pe fluviu era îngrămădit un mare număr de şlepuri, corăbii şi vreo şase

șapte vapoare, care nu mai știau încotro să se refugieze și așteptau ordine.

Dincolo de castel era o încurcătură de care atît de mare, încît apucară pe mici străzi întortocheate.

— Vă spun drept, excelență, toată lumea se aștepta la mai mult de la Kossuth al nostru!

— Cred că a făcut, domnule, în multe privințe, tot ceea ce trebuia să facă.

— Nu trebuia să lase generalii să se certe între ei. Trebuia să-i aducă pe loc la ascultare pe cei care lucrau de capul lor. Uite unde am ajuns! Trebuie să ne înțelegem mai bine cu Viena. Ar mai fi dat ei, am mai fi făcut și noi concesii.

Pe Bălcescu îl irită acest opoziționist oportunist și întrebă, ca să curme discuția, dacă mai e departe casa lui Csonka. Cu cît se apropia mai mult, inima îi bătea mai viu... Un soi de curiozitate îl tortura și dorința de a vedea în fața sa, viu, el însuși, acest copil, care era viața lui în generațiile viitoare, îl făcea să iuțească pasul. E o ființă în plus pe lume și această ființă e propriul lui copil, pe care nu l-a văzut niciodată.

— După biserică, întîia stradă la stînga, aproape de colț, este casa lui Csonka.

Spre deosebire de Pesta, Buda, cățărată pe muntele Sfîntul Gellért, era toată numai grădini și verdeață. Ajunseră în dreptul unei case, la fel cu celelalte, cu acoperiș de țiglă roșie, cu pereții galbeni, cu ferestre verzi, cu o poartă pămîntie. Dar cînd trecură pe sub gang, dădură într-o curte vastă, cu odăi numeroase de o parte și de alta, care dădeau cu ușile chiar în curte. Și de aci pleca lumea, căci o mulțime de boccele erau îngrămădite în cotigi, care probabil aveau să fie trase cu brațele.

Tocmai în fundul curții, pe stînga, locuia familia Csonka. Cîteva femei ieșiră curioase în fața ușilor lor cînd văzură doi domni atît de bine îmbrăcați, căutînd pe cineva în această curte, pe care de la stradă, casele fiind legate una de alta, nici n-ai fi bănuit-o. Una mai vîrstnică, legată la cap cu o basma, cu mînecile sumese, se apropie și-i lămuri că la Csonka nu-i nimeni acasă.

Bălcescu încremeni. Mai ales că funcționarul făcu un gest de nerăbdare, arătînd că e grăbit.

— A plecat biata femeie să cumpere ceva ca să pregătească cina. De cînd cu războiul, toate se găsesc atît de greu... S-au

scumpit ca ochii din cap ! Şi încă trebuie să te îmbulzeşti zdravăn ca să cumperi puţină slănină ori un cîrnat, ca să ai ce da bărbatului cînd vine seara acasă. A lăsat copilul la mine şi a plecat încă de acum un ceas, poate.

O flacără îmbujoră obrajii atît de palizi, de obicei, ai lui Bălcescu. Simţi parcă un soi de ameţeală şi adăugă, grăbit, într-un soi de improvizaţie, ca să-şi justifice neobicinuita intervenţie.

— Vă mărturisesc că tocmai pe copil aş vrea să-l văd. M-a rugat o doamnă, dacă vin prin Budapesta, să aduc din partea ei această pungă cu bomboane şi să-i dau veşti despre sănătatea lui.

La drept vorbind nu avu nici un fel de certitudine că benevolul său ghid, vorbind o limbă din care el nu ştia nici un cuvînt, va fi tradus întocmai cele ce spunea el. După mimica lui nedumerită nu s-ar fi crezut. Totuşi femeia dădu răspunsul aşteptat, pe care Bălcescu îl înregistră cu un soi de bucurie înspăimîntată.

— Îl aduc numaidecît ! Uite, este cel care stă lîngă cuşca cînelui. Îl aduc numaidecît !

Şi veni, aducînd de mînă un băieţaş, trecut de un an, îmbrăcat într-o rochiţă albastră, cu picătele, lungă pînă jos şi cu părul înnodat cu o panglică în creştet, ca un moţ, ca un tui de mic pompier.

Bălcescu trecu parcă într-o lume de vis. Aşadar, acesta-i fiul lui. Acesta-i el însuşi într-o nouă încarnare. Îi căută numaidecît pe faţă unele trăsături ale Bălceştilor. N-ar fi putut spune că avea nici faţa lor lungă, nici acea distanţă mare între gene şi sprîncene care-i făceau să aibă pleoapa de sus foarte înaltă şi le da acel aer straniu... Nu semăna nici cu Floreştii, care, dimpotrivă, avînd orbite mici, aveau genele aproape de sprîncene. Îi recunoscu însă bărbia mică, uşor ascuţită, fruntea înaltă. Era şi el negricios. Întinse mîna, abia îndrăznind, spre el, dar copilul se ascunse speriat după fustele vecinei. Cu greu îl făcu să ia o bomboană. Dar pe urmă copilul veni singur să mai ia alta din pungă.

O vecină aduse două scaune, pe care le şterse cu şorţul... Şeful de secţie făcu un gest de nerăbdare şi Bălcescu îşi aminti că ai lui îl aşteaptă acasă, gata să fugă din Budapesta.

Rămase în picioare. Ochii îi erau umezi. „Ce va fi în treizeci de ani acest copil, care era el din nou ? Ce lume vor vedea

ochii lui ?" se întreba surîzînd, zguduit de emoție. Aproape un sfert de oră fu frămîntat de gînduri. Copilul acesta nu-și va vedea poate niciodată tatăl. Ah, de l-ar lua cu el. Dar unde ?

— Vorbește ? întrebă el pe vecină.

Aceasta se întoarse spre copil și-l întrebă ceva. Copilul răspunse în ungurește și vecinele adunate începură să rîdă.

— V-a spus tată. Spune tată la toți bărbații !

Și rîdeau ca nebunele.

Dar Bălcescu îngheță. El luă altfel lucrurile... Însăși această întîmplare obicinuită căpătă pentru el un tîlc neobicinuit...

Mititelul acesta, cu rochiță... cu moțul legat cu panglică albă, era copilul lui. Și întîile cuvinte le-a spus în ungurește. Ce va zice cînd va afla că e român... Cînd va veni în București... își aminti de călătoria cu trenul și își zise că acest copil va vedea o Europă cu altă hartă politică decît cea actuală. S-ar putea să vie o vreme fabuloasă, cînd de la Budapesta la București să călătorești, într-o singură zi în loc de o săptămînă, în diligență. Ce vor fi Principatele în anul în care acest fiu al lui va avea treizeci de ani ? Îi puse ușor mîna pe umăr, ferindu-se, din pricină că se știa bolnav, să-i atingă obrazul sau mînuța...

— Ce vei gîndi tu, cîndva, despre Nicolae Bălcescu, tu, micuțule ?

În clipa aceea intrase în curte și se apropia de grupul lor o femeie oacheșă, voinică, îmbrăcată într-o rochie albastră cu picățele, ca rochița copilului.

— Uite-o și pe Mariska ! S-a și întors ! Și se întoarse spre femeie, care privea mirată pe cei doi domni care vorbeau cu copilul. Cînd i se explică despre ce este vorba, Mariska ridică dezolată din umeri.

— Vai, ce păcat ! Copilul pe care-l caută domnul a plecat încă de acum cinci săptămîni, de cînd Budapesta a fost ocupată de imperiali, luat de mama lui, care s-a dus cu el la Viena. Acesta-i copilul ei, al Mariskăi. Sînt de aceeași vîrstă și i-a crescut ea pe amîndoi...

Bălcescu se trezi parcă răsturnat de o roată întoarsă. Faptul că totuși nu-i fu dat să-și vadă copilul îl îngrozi. Ținu să se asigure că doamna care luase copilul era chiar Luxița Florescu, dar nu-i fu greu femeii să-l convingă de acest lucru.

Pînă la urmă, mai toată lumea bănui despre ce e vorba, și șeful de secție, bucuros că Bălcescu nu mai are motive să întîr-

zie, avu un gest de nerăbdare şi scoase un ceasornic legat cu lanţ, de la vestă, de sub redingotă.

— Rog respectuos pe excelenţa-voastră să ne grăbim ! Aş vrea să pot trece încă pe la minister, ca să aflu cele mai proaspete ştiri. Poate că va fi nevoie să plec cu familia chiar azi din Budapesta.

Soarele era încă sus, strălucitor în această după-amiază de iulie, grădinile erau exuberante de verdeaţă. Natura era prezentă în felul ei, oarbă şi indiferentă la tot ceea ce zguduia oraşul şi ţara întreagă.

Era într-adevăr prea tîrziu... Veştile unor noi înfrîngeri veniră doborîtoare în zilele ce urmară. Kossuth cu o parte din guvernul său a părăsit în grabă Budapesta, şi la Arad el predă la 9 august, în mod formal, toate puterile militare şi civile în mîinile generalului Görgey, iar la 17 august reuşeşte să treacă frontiera turcă. Este arestat şi ţinut prizonier întîi la Vidin, apoi la Şumla.

Nu poate renunţa

Bălcescu nu se poate decide să renunţe la visul lui, mai crede în victorie şi, în loc să fugă, ia urma armatei lui Bem în Transilvania, care părea să reziste încă. O caută întîi la Orşova, unde-l întîlneşte cu bucurie pe Bolliac, cu care face împreună drumul pînă la Caransebeş.

„...Am intrat în acest oraş, cu toate că mi se spunea că poci găsi acolo pe duşman, fiindcă vream să merg la Bem şi altă cale n-aveam. Nu era nici imprudenţă, nici uşurinţă, ci numai stăruinţă în a îndeplini hotărîrea de a ajunge în sfîrşit pe Bem, după care alergam de vreo trei săptămîni.

După ce m-a lăsat Bolliac, eu am propus ungurului ce ne însoţia de a intra cu mine în oraş, nevrînd a espune pe Racovitză şi pe Florescu. Ungurul a priimit. Atunci şi băieţii n-au vrut să mă lase a merge singur şi s-au rugat să le dau voe a veni şi ei. Am avut norocire a nu găsi pe vrăjmaş în oraş şi a apuca drumul Haţegului, unde, după o cale de un ceas, ajunserăm armata ungurească, ce se trăsese din oraş. Mă întîlnii cu capul ei, contele Lazar, şi merserăm împreună pînă spre Poarta-de-Fier, cîmp vestit de glorie a lui Huniad cu turcii. Mă silii în tot chipul să deştept

puțină inimă în contele Lazar, care, împreună cu armata lui, erau foarte demoralizați, îndemnîndu-l ca să ne oprim și să dăm acolea, în acea poziție minunată, o bătaie în cinstea lui Huniad. Dar în zadar îmi fu silința. Atunci îi lăsai și plecai cu soții mei spre Hațeg...

Acolo (la Grădiștea) lăsarăm trăsura și încălicarăm pe cai, luînd un călăuz ca să ne treacă peste munți, pe poteci, spre Deva, unde ni se spune că e Bem. După o călătorie de o zi prin munți, după ce am fost primejduiți de a fi arestuiți și uciși de țăranii reacționari ce ne luau de unguri, sosirăm seara la un sat Lingina, unde aflarăm că cu o zi înainte armata lui Bem s-a desfăcut și că el a pornit pe la Luncani, peste munți, la Orșova. Nu-ți poci descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna. Nu-mi mai rămînea decît să vedem cum să ne scăpăm viața, căci ne aflam împresurați de vrăjmași. Drumurile spre Orșova îmi erau închise și Orșova în depărtare. Puteam cu anevoință însă o intra în țeară, la Vulcan, dar știam că voi fi arestuit îndată : am hotărît a trece printre ruși și a mă arunca în munții lui Iancu."

Nu poate intra decît pentru puțin timp în Hațeg, căci înainte de a ajunge trăsura lui în oraș, întîlni locuitori și ostași maghiari fugind... Așteaptă totuși pînă ce vede cu ochii săi trupele împărătești intrînd prin capătul celălalt al orașului și întorc în pripă trăsura și o iau în goană spre Grădiștea. Aci lăsară trăsura și încălecară pe cai, luînd un călăuz care să-i treacă peste munți pe poteca spre Deva, unde li se spuse că vor întîlni pe Bem. După ce călătoriră toată ziua cînd peste culmile cu pășuni, cînd prin păduri de fag, odihnind des, căci drumul pe cai cu șei de lemn e greu, încearcă să intre într-un sat pe care îl întîlnesc, jumătate pe o padină, jumătate la începutul unei văi împădurite, dar arătau atît de mult a fugari, pe caii lor obosiți și cu fețe atît de trase, încît țăranii socot că sînt unguri și hotărăsc să-i oprească, ba chiar îi amenință... Abia pot să explice că au luptat în armata Iancului și cu greu sînt lăsați să plece. Istoviți, nemîncați, ajung spre seară la Lungina, unde află vestea care-i zdrobește. Armata lui Bem s-a desfăcut și el a fugit spre Orșova ca să treacă la turci, ca și Kossuth...

În căsuța în care vor dormi o noapte, cu pridvor și cu cerdac mic și strîmb, ca pentru o casă de copii, Bălcescu s-a prăbușit pe un scaun îngust, cu capul pe masa de brad, unde gazda le-a pus cîte ceva de îmbucat. E o seară limpede de august, cu o lună de aur alb în albastrul tremurat al cerului. În

scrisoarea pe care o va scrie mai tîrziu lui Ion Ghica îi va povesti, mai dramatic decît în alte scrisori ale lui, întîmplările acestei călătorii de neuitat... *„Nu-ți poci descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna..."*

*

Pînă noaptea au stat în jurul lumînării groase de său, din ceardac, bărbați, mai mult bătrîni, căci cei tineri erau în legiunea lui popa Groza, și femei din sat, care au aflat că la baciu Oglată sînt trei domni care au luptat în armata Iancului... Bălcescu, care n-a mai spus toată seara o vorbă, asculta iritat amănuntele, scoase din închipuirea lor, pe care le dau Racovitză și Florescu, despre întîmplările care au tulburat și tulbură țara Ardealului.

A fost bucuros cînd către cîntatul cocoșilor au fost lăsați să doarmă pe patul înalt, de părea un pat suprapus, atîtea rînduri de așternut și velințe avea pe el.

*

Întrebarea care era pe buzele celor trei, dimineața cînd s-au trezit în odăița năvălită de lumina soarelui, era : „Ce fac ?" Știau că sînt împresurați și în pericol de a fi prinși și executați. Cei doi, Racovitză și Florescu, erau de părere să o ia înapoi spre munte ca să încerce să iasă și ei spre Orșova, ca atîția alții. Numai că asta era cu putință ieri, dar azi toate drumurile sînt închise. Bălcescu este însă de părere să meargă în Munții Apuseni la Avram Iancu...

O încercare de a trece Mureșul între Deva și podul Simeriei era cît pe-aci să se termine cu o catastrofă, căci fuseseră prinși de călăreți împărătești. Au avut noroc că au dat peste niște flăcăi inimoși, care vorbeau și românește — cam stricat — dar vorbeau. Au luat de-a bună povestea pe care le-au spus-o Racovitză și Florescu și, după ce au mai glumit și au fumat cîte o țigară, le-au dat drumul să se întoarcă peste rîu.

S-au întors în sat, unde iar au fost primiți cu prietenie, și baciul Oglată s-a dat să-i ducă el pe la un vad neștiut de streini, în pădurea de tufani... În două zile grele, pe poteci ferite, i-a scos la Abrud, iar el s-a îndreptat spre Zlatna, unde avea un fecior în legiune.

Despărțit de cei doi tovarăși de drum, fără să știe de ce, Bălcescu este silit să constate că este de fapt arestat în casa la care trăsese în gazdă, căci este păzit de doi flăcăiandri, cu puști lungi cît ei. Prefectul Vasile Moldoveanu care comanda legiunea, de îndată ce află că sînt în tîrg trei domni care vor să meargă la Cîmpeni la Avram Iancu, trimise să-i aducă la el. Cînd află despre cine e vorba, se întunecă la față... și nu mai vorbi decît în crîmpeie de vorbă, mai mult mormăită... Îl trimise pe Bălcescu să aștepte la gazdă și celorlalți le ceru să mai rămînă... Pe aceștia îi descusu îndeaproape și nu-i mai trimise la un loc cu Bălcescu.

Urcușul spre Cîmpeni

Urcă de aproape un ceas spre munții de deasupra Cîmpenilor. E un drum greu, cînd prin pădure, cînd prin vîlcele cu grohotiș, în care piciorul nu-și găsește uneori sprijin, căci pietrele colțuroase se surpă, alunecă sub talpa subțire a ghetelor negre nepotrivite, pentru astfel de urcușuri... Cînd urcă cîte un luminiș de iarbă e și mai greu, căci talpa lunecă pe iarba udă de ploaie și fiecare pas e făcut de două ori. A plouat toată noaptea, și bolnav, cu gîndurile grele, Bălcescu a privit de la feresatra odăii în care era păzit goana de lumini a fulgerelor și descărcarea depărtată a tunetelor. Apa îi răpăia pe acoperiș, pe geamul întunecat. A fost poate ultima ploaie de vară din anul acesta.

Nu înțelege nimic din purtarea aspră a prefectului Moldoveanu... Vede că a fost păzit ca un arestat. I-a vorbit puțin, pe sub mustața groasă, privind încruntat în altă parte, a mormăit din cap de cîte ori Bălcescu a vrut să lege vorbă... Noaptea s-a simțit păzit de cei doi flăcăi, cu pălăriile rotunde în vîrful capului, cu puști lungi cît ei și cu baionete cu trei muchii, cu cămășile albe, scurte, care abia le trec de chimirul de piele, și de șoldurile înnegrite; par niște băiețandri, dar nici ei nu vor să lege vorbă cu el.

Acum merg unul înaintea lui, fără grijă de ploaia care se cerne uşor parcă numai peste...[1] altul în urmă... Cel din urmă e acest prefect de legioane, cu căciula mare, cu un fel de ipingea petrecută doar pe un umăr. Calul vine singur în urmă cu desagii atîrnaţi de şaua de lemn, care-i fac de două ori mai mare pîntecele.

Culmile de piatră, cînd se văd scăzute parcă subt cerul umed şi plumburiu, cînd nu se văd de loc subt norii care se fac şi se desfac plimbîndu-se scămoşi şi albicioşi de colo pînă colo.

S-a lăsat să se odihnească puţin pe un trunchi gros retezat, cam de un cot, într-o poiană de trunchiuri retezate. S-au oprit, tot încruntaţi, şi se întreabă îngînduraţi ce va fi. În jurul trunchiului e o năvală de lăstari, ierburi tîrîtoare cu frunze aspre, rugi de mure trecute, încîlcituri de smeuriş, curpeni de un verde sticlos... Marginea potecii e păzită de frunzele lucitoare de pătlagină, din care spicul verzui iese ca un beţişor. Privesc odihniţi şi iluminaţi o clipă de un val de [bucurie].

Se tîrăsc cîteva clipe peste ei pale lungi de ceaţă joasă, care se rupe în petice. Cînd pornesc din poiana asta şi intră din nou în pădure, trebuie să treacă prin tufişurile de corn şi mălini care mărginesc pădurea. Calcă pe-alături, şi ramurile umede de corn, cu boabe roşii şi de mălin, cu mărgele negre, îi lovesc peste faţă uşor, ca o mîngîiere. Prin pădurea cu fagi şi brazi înalţi care-şi împletesc cetinile lăsînd subt ei o boltă întunecoasă, drumul nu e mai uşor. Poteca urcă peste rupturi de mal lutos, peste frunzişuri şi conuri uscate, împiedicaţi la tot pasul de trunchiuri putrede căzute, de crăci rupte care împung. Cînd ruptura din coastă e mai mare, apar zeci şi zeci de rădăcini întortocheate, ca nişte funii noduroase care încearcă să ţie peste stînca de dedesubt puţinul lut de care au nevoie.

*

E închis într-un fel de colibă pe jumătate săpată în stîncă, pe jumătate din trunchiuri de fag, întărite cu pămînt pietros, peste cari s-au prins rătăcite flori de munte, şteregoaie ori

[1] Cîteva pagini din manuscrisul acestui capitol s-au rătăcit.

steliță albastră și încîlciți curpeni... Ușa are o ferăstruică, fără geam... Două paturi lungi și înguste, de trunchiuri subțiri de mesteacăn, și între ele o masă lunguiață, cioplită mărunt din brad, ca un ciubăr, cu picioare bătute în pămînt. Peste trunchiurile subțiri de mesteacăn ale patului este așternută cetină. E proaspătă, semn că nu demult a mai dormit lume aci ; pe jos sînt vreo două străchini de lut smălțuite galben, ciocnite și încă nespălate de mămăligă. O ulcică înaltă, mai îngustă la gît, e pe măsuța de brad. Toarta îi e ruptă, dar înăuntru are apă..

La ușă e numai unul dintre flăcăiandri... Baciu Ugrea, centurionul cu mustața ca un trup de șarpe, și celălalt și-au pus ipingele pe ei și dorm afară pe cetină, unde nu mai plouă.

*

Prefectul Moldoveanu a venit mai tîrziu cu alți doi inși... Unul e preotul-prefect Balint, tînăr, cu bărbuța abia mijindu-i, îmbrăcat țărănește, cu pălăriuța mică, celălalt este Dincă Bălășoiu, cu cizmele, pantalonii și tunica de ofițer de pompieri, dar cu o ipingea olteneasc nouă, plină de găietane negre pe umăr... E vădit tulburat și nu vrea să ia parte la convorbirea celorlalți. Știe că Bălcescu e în colibă și nu știe încă nici ce va fi cu el, nici ce ar putea face... Ca să nu răspundă, ca să nu aibă nici o părere, cîntă din fluier un cîntec de-al moților, pe care l-a învățat în cele zece luni de cînd a ajuns în tabăra lui Iancu. Drumul a fost cu ocol pe la Rîmnic, căci era greu rănit și la umăr, de lovituri de sabie, și la cap, de pat de armă. Vasile Moldoveanu îl ascultă ciupindu-și mustața.

— Mai domol... mai domol, frate Dincă !

— Ei ! Nu merse nici acum, frate Vasile ? lăsă fluierul jos olteanul.

— Apăi de mărs, o mărs, frate Dincă, da' nu-ș' cum voi, oltenii, o luați mereu prea iute... Parcă sînteți mereu a grabă. Noi, moții, luăm seama cînd punem piciorul și privim departe. Numai că ascultă la mine, și cată a fi mai domol, că acum i-om pus pe grofi la pămînt și nu mai e nimeni să ne gonească din urmă...

Balint, gînditor, îl întrerupse :

— Apăi crezi dară că-s la pămînt ? Eu cînd privesc de-vale, tot aştept să se aprindă iar focuri, dînd veste că se apropie grofii cu armată...

Moldoveanu vorbeşte hotărît :

— S-o gătat, frate, cu ei. Kossuth o fo' fugit la turci, iar Bem, aşa şi-o topit armata, că parcă nici n-ar fi fost... Oastea lui Görgey o fo' tocat-o la Şiria. Pe el şi pe generalii lui i-or prins şi de bună seamă că îi spînzură la Arad. Apoi crezi că nimerea acest maghiaron de Bălcescu aci, dacă putea să fugă ?... Dar pe ce drum apuca, nu întîlnea decît oşti împărăteşti. Cînd l-o fo' prins la Abrud ai noştri n-o mai mărs minciunea... (Către moţul de pază :) Al Rudului, stai cu ochii pe el ! Eu, drept să-ţi spui, am vrut să-l spînzur pe loc...

Balint urmează moale, sfătos :

— Că bine făceai... Acesta o mîncat gulaş cu Hetveni la Peşta şi la Debreţin...

— Asta n-am vrut şi am trimăs om la Iancu să ia el hotărîrea... Mi-o fo' trimăs vorba să viu eu de la Abrud aci cu el sub pază...

Dincă întreabă, privind spre colibă :

— Frate, şi crezi că-l va spînzura ?

Răspunde Balint în locul Moldoveanului, sigur de spusele sale :

— Apăi, de bună seamă, fiindcă acest Bălcescu n-o vint de peste munţi, ca să lupte ca dumneata în rîndurile noastre, ci o fo' şpionul lui Kossuth...

Pe potecă răsare Iancu. Balint urmează fără uimire :

— No... că iacă şi Iancu... De amu, cînd o scăpăta soarele cu totul... s-o gătat.

Faţă-n faţă cu Iancu

La venirea Iancului, se ridică toţi trei.

După ce salută cu o uşoară înclinare a capului, Iancu îi întrebă scurt :

— Ei, l-aduserăţi ?

— L-aduserăm, răspunse Moldoveanu privindu-l pe Iancu cercetător.

— No, apăi că unde-i ? adăugă Iancu îngîndurat.

Moldoveanu arătă spre bordeiul din cetină.

— Închis în bordeiul acesta...

Iancu, după o tăcere îndelungată :

— Închis în bordei....

Moldoveanu este grăbit. Crede că treaba se mîntuie degrabă.

— Cată ca pînă-n seară să sfîrşim... Musai să fiu devale la Abrud... Am doi ficiori cu mine... buni de treabă.

Iancu, îngîndurat, se simte singur între tovarăşii săi.

— D-apoi vezi că e un cărturar mare al neamului !

Şi Dincă adăugă ca pentru a-l îndupleca pe Moldoveanu :

— Fuse unul din capii răscoalei de la Bucureşti... A fost ministru acolo.

Dar Moldoveanu nu înţelege :

— O fi fo'... Nu zîc ba... Dar s-o ţinut de poala lui Kossuth cinci luni... Acest Bălcescu şi cu alţi vînzători de neam s-or fo' tocmit cu grofii să le facă o legioană de rumâni... ca să lupte împotrivă-ne...

Şi din ce în ce se aprindea mai tare. Iancu schiţează un gest.

— Iancule, frate, lasă-mă numai să-l întreb : unde o fost cînd l-or spînzurat pe Buteanu... de cîntau lăutele şi jucau ceardaşul în jurul spînzurătorii... ? Şi nici batîr nu-i prinseseră în luptă... Îi înşelară să vie, că vor pace... I se rupe glasul în amintirea mişeliei trecute.

Iancu, sfîşiat şi cutremurat în acelaşi timp, ridică umerii încleştat şi parcă se frînge apoi tot :

— Frate Moldovene, au ce suflet ai de-mi pomeneşti acum de Buteanu ? Nu ştii că am muşcat amîndoi, tu şi cu mine, din cremenea muntelui de furie, cînd am auzit de mişelia nemeşilor ?... Cu un surîs topit de amintire : Fruntea lui Buteanu lumina pădurea !... Se frînge năprasnic, trînteşte pistolul pe masă : Am ars şapte văi, ca să răcorim mînia morţilor !... Răsuflă greu, aşteaptă să se stăpînească : Dar ce vrei acum ? Ce putea face cu acest Bălcescu şi cei cîţiva ca el, acolo ? Ori de eram slabi, el mai slabi nu ne putea face... Iară tăria noastră n-o fost el. Dacă n-o lovit cu mîna lui, şi

n-o lovit, nu-i drept ca să primească pedeapsă. Putem să-i dăm ajutor acum şi putem iară să nu-i dăm. Dară eu zic: acest cărturar al neamului este oaspetele nost' şi ca atare cată să îngrijim de el şi să-l ferim de cei care îl urmăresc.

Dincă e bucuros de întorsătura lucrurilor.

— Rămîn şi eu alături de el, poate să-i fiu de ajutor.

Moldoveanu se supune hotărîrii Iancului, dar nu este convins.

— Iancule, eşti domn preste noi, fiindcă noi te-am voit domn şi hotărîrea, dacă ai luat-o, noi toţi om asculta-o şi ne-om supune. Dar în cugetul meu un cărturar care a greşit mai vinovat e !... Către moţul de la uşă : Apoi, frate sloboade-l afară.

Bălcescu este adus în faţa Iancului. Îi priveşte pe toţi, pe rînd, tulburat, încurcat, îi vede aşteptîndu-l ca nişte judecători.

— Am crezut că viu la prieteni şi acum nu mai ştiu ce să spui...

Iancu, obosit, îndepărtat, vorbeşte parcă cu părere de rău :

— No, apoi după cele întîmplate, prieten nu ţi-om putea spune... Dar ne eşti frate, şi fratele tot frate rămîne, chiar şi atunci cînd e un frate rătăcit. Acum vrem să ştii că de aceea ne găsim aci, ca să afli că ţi-om purta toată grija... Am hotărît să te ascundem în această colibă, fiindcă eşti căutat cu gînduri de ucidere de oştile împărăteşti. Pe aceşti doi cai sînt cele de trebuinţă pentru ca să poţi locui aici, atîta timp cît vei crede că e mai bine pentru dumneata, frate ! Sînt şi cărţi, şi cele ale scrisului... Iară tu, al Rudului, ai să rămîi cu cei patru oameni aci, de strajă... Iar dumneata, frate din ţară, de vei vrea să umbli pîn' sate au pîn' tabără, e mai bine să dai jos barba şi să îmbraci straie de-ale noastre... Iată aici şi o ţidulă precum că eşti Alexandru Ionescu venit din ţară, ca să lupte în rîndurile noastre. Dar cată mai bine să te fereşti... Asta-i ceea ce am hotărît...

Bălcescu tremură aproape de emoţie.

— O, cuvînt fără seamăn, „frate", cum cazi tu în urechea mea, în munţii aceştia, dincolo şi dincolo de alţi munţi !... Aici, departe de Argeşul meu, de Bucureştii înălţărilor şi căderilor noastre... Cîtă răcoare aduci tu în arşiţa pribegiei

mele... Pentru acest „frate", Iancule al munților, îți mulțumesc... Dar lîngă acest cuvînt răcoritor ai lipit un altul, pe care eu nu-l pot primi, cum nu voi mai putea primi nici ospitalitatea pe care vrei să mi-o dai... M-ai făcut „rătăcit"...

Moldoveanu interveni cu cruzime :

— „Rătăcit" o zîs Iancu, noi toți de-aci spus-am alt cuvînt, spus-am „vîndut", vîndut lui Kossuth...

Bălcescu primește vorbele Moldoveanului, amețit parcă.

— Eu, Bălcescu, vîndut ?

Moldoveanu continuă aprig, cu o mînie îndurerată :

— Unde ai fost pînă acum ? Din ce tabără vii ? Uite, vezi calul acesta — că e cal — o fost și el la Fîntînele, cu noi toți, unde tunau puștile și țîșnea sîngele pentru libertate... dar dumneata, rumân, unde erai ? Te întreb iar...

Bălcescu vorbește moale, ca pentru el însuși :

— Vîndut... ? Și urmează dus parcă pe gînduri : Cînd li s-a spus întîi oamenilor că pe partea cealaltă a pămîntului sînt alți oameni care merg cu capul în jos fără să bănuiască, cei mai mulți au spus că asemenea faptă este cu neputință... Nici să se spună lui Bălcescu în față că și-a vîndut neamul de către cei care, ei, merg cu capul în jos...

Moldovenau îl întrerupe răstit :

— Vorbește mai fățiș, cugetul nostru e mai drept, nu se încovoaie și nu se ascunde după cuvinte !

Bălcescu îl înfruntă drept din cap pînă în picioare, hotărît.

— Ei bine, vream să vă spui că voi ați greșit, că voi nu știți că ați mers cu capul în jos...

Moldoveanu privește spre Iancu, dar acesta e dus pe gînduri.

— Noi ? Noi am greșit ? Cu o furie amară : Atunci spune, ce-o fost cu legioana ? Pentru ce ai vrut să ruculezi ficiori de rumâni pentru armata maghiară ? Să vie să se lupte rumânii noștri, duși de mînă de unguri, împotriva noastră ? Ei, află că asta numim noi vînzare de neam...

Bălcescu îi tălmăcește acum voit liniștit :

— Tot ceea ce am cerut, am discutat și mai ales ceea ce am izbutit, atît cît mi-a îngăduit trufia lui Kossuth și a oame-

nilor lui să izbutesc — şi atît de tîrziu — este trecut în protocoale şi întovărăşit de documente. Aceste protocoale şi documente am vrut să le aduc ca un lucru recunoscut chiar de unguri, şi de aceea sînt acum aci, să vă arăt ce-am adus, ascuns la piept... căci pentru asta am venit, nu ca să-mi scap o viaţă şubredă. Nu vreau să mă judecaţi şi nu vreau să mă judece nimeni decît pentru propriile mele acte, pentru cît am avut îndreptar conştiinţa mea, interesele poporului meu şi nimic mai mult... Am discutat legiunea, ca să lupte alături de unguri, dar veţi afla din aceste documente...

Moldoveanu, biruitor, are impresia că Bălcescu s-a încurcat singur :

— Ei, ei, mărturiseşti : ca să lupte alături de unguri...

Dar Bălcescu îi întoarce cu aceeaşi dîrzenie :

— Oh, cît aş fi vrut ca şi voi, frumoşii mei ostaşi, să luptaţi alături de unguri. Să ne organizăm şi noi, românii, într-o armată, rînduită, adevărată, ca să cruţăm sîngele românesc.

— Noi, alături de unguri ? sare Balint crucindu-se. Noi, laolaltă cu grofii ? Noi, în frunte cu fişpanii ?

Bălcescu îşi lămureşte liniştit gîndul :

— Nu laolaltă cu grofii, nu alături de nemeşi, ci alături de acest dîrz şi minunat popor maghiar care timp de un an de zile a învins, unele după altele, oştile Vienei, care a sîngerat în bătălii împotriva despoţilor. Toate privirile celor ce urăsc despotismul au fost aţintite asupra poporului maghiar... Dar lăcomia grofilor şi a nemeşilor a dus la pămînt marea revoluţie maghiară, aşa cum lăcomia boierilor a dus la pămînt revoluţia din Principate... Nu... încă n-a bătut ceasul popoarelor !

Balint e nedumerit.

— Nu pricep cum am fi putut fi noi alături de unguri ?

Iancu a ascultat tot timpul, învîrtind pistolul pe masă.

Bălcescu îi răspunde lui Balint, privind însă către Iancu :

— Va veni o vreme cînd aceste două popoare nu vor putea pricepe de ce nu au fost totdeauna împreună, de ce atîta amar de vreme s-au duşmănit şi s-au înjunghiat de cîte ori le-a venit la îndemînă... Se zice că în Africa este o ţară unde împrumutătorul se plînge şi cere să fie condamnat da-

tornicul, iar pedeapsa este că judecătorul îl leagă pe vinovat cu un lanț de fier chiar de piciorul celui care i-a dat banii. Unde merge unul, trebuie să meargă și celălalt... chinuindu-se unul pe celălalt, fără nici o noimă... Așa i-a legat Dumnezeu pe români și pe unguri !... Scoate de la piept un pachet de acte : Iată, Iancule, aci documentele de care am vorbit... Le vei ceti și vei vedea că șase luni am nevoit în tabăra ungurească numai ca să obținem drepturile pe care le-ați cerut de la început... Este lămurit cu grijă că în nici un caz legioana nu lupta împotriva poporului român... a moților... Dimpotrivă ! Scrie aci că Iancu va trece în țară în fruntea oștirilor românești ca un general recunoscut de ei, de unguri, și ca un descălecător de țară nouă românească, recunoscut de noi, ca să mîntuie Principatele de robie... Firește, mintea i-a venit lui Kossuth prea tîrziu ! A priceput tîrziu, că dacă avea poporul român alături, nu împotriva lui, alta ar fi fost soarta războiului... Dar azi nu mai e nimic de făcut...

Moldoveanu izbucnește tremurînd de indignare :

— Ce stăm noi să ascultăm asemenea vorbe de clacă ? Cum mai îndrăznește acest om să ne spuie, azi, că trebuia să fim alături de unguri ? Dară unde sînt ungurii acuma ? Învinși, zdrobiți... Generalii lor, prinși, așteaptă în temniță să li se puie streangul de gît... Kossuth și miniștrii lui sînt fugări la turci... Iar noi sîntem tot aci, neînvinși, alături de steagurile împăratului, tari pe direptul nostru cîștigat prin vitejie și credința noastră... Cum mai poate acest om întortochea vorbele cînd totul e terminat și planurile sînt acum fapte care grăiesc ?... Ungurii sînt învinși, îngropați ca neam și noi sîntem alături de împăratul învingător... Să tacă odată !

Se uită la Iancu, dar acesta e mereu pe gînduri.

Bălcescu, văzîndu-se neînțeles, rostește amar, privindu-i îndurerat :

— Ah, dacă înțeleg bine bucuria voastră, sînteți mîndri nespus că ați ajutat pe împărat să înfrîngă pe unguri ?... Sînteți mulțumiți că ungurii sînt la pămînt și noi românii sîntem umăr la umăr cu împăratul ? ! Vă și vedeți în fruntea ospățului biruinței, salutați de acel despot pentru care s-a risipit fără socoteală sîngele moților noștri ?... De acum... vă socotiți deschisă dinainte o cale frumoasă, imperială... Ah, cît vă

înșelați... Frați din ținutul Arieșului și al Zarandului, iată ce vă spui eu : despoții n-au inimă și n-au cuvînt de cinste... Tăria lor silă e, și minciună mereu întoarsă... Nu voi veți fi oaspeții iubiți ai petrecerii împărătești... ci poate tocmai ungurii care le-au lovit cu sabia labele lor hrăpărețe... Țineți la ușă, alungați cu dispreț de veți cere, o, amarnic vă veți căi, frații mei, că ați avut încredere în obrazul împărătesc... că ați fost atît de mîndri să fiți între doi împărați !... La fluierul din mîna lui Dincă, îl cercetează trist și întoarce o privire grea asupra lui Iancu : Frate Iancule, eu multe zile de trăit nu mai am. Plec acum în pribegie, dar eu îți spui că tu, viteazule, tu, tovarăș al împăraților, vei pribegi la fel ca mine, și vei plînge cu plînsul codrilor, vei jeli, cu jalea acestui fluier, nenorocul neamului românesc... I-l întinde : Păstrează-l !... Se uită cu dragoste îndurerată la ei : O, vă vor mai pălmui obrajii oamenii despoților... S-a întors să plece, și mai spuse doar simplu : Cu bine, frate...

Iancu, mereu pe gînduri, dar hotărît, îl oprește cu un semn.

— Să se aducă merindea și așternutul. Acest cărturar este oaspele nostru... No, așa cum am zis...

Pleacă de la Iancu

A mai rămas aproape o lună de zile în coliba săpată pe jumătate în stîncă... Nu e prea rău... Patul e acum bine așternut, călduros, i-au adus bliduri albe de lemn și un ciubăr... A primit și destulă rufărie curată... Într-o oglindă de-o palmă își privește dimineața cînd se bărbierește, chipul fără mustăți și fără barbă și abia se recunoaște el însuși... Iancu vine deseori să-l vadă, însoțit de alți conducători de oaste care-i arată din ce în ce mai multă prietenie. Tot petrecîndu-l pe Iancu devale spre Cîmpeni, a învățat potecile și se plimbă deseori... Cu grijă... cu chibzuială. Știe că e căutat de către imperiali... De două ori Iancu a fost poftit la Sibiu și întrebat dacă

a făcut cercetări și nu a descoperit cumva prin munți un fost ministru de la București, Bălcescu, care a stat trei luni și jumătate în tabăra lui Kossuth, individ foarte periculos, care trebuie prins cu orice preț... I-au găsit și cărți de citit și citește ore întregi la masa de afară, înfiptă cu picioarele în pămînt... Dar e prea puțin... Om de acțiune, îi e greu să stea liniștit... În munți, după înfrîngerea ungurilor, viața a reînceput domoală... Imperialii au pretenția să dezarmeze pe români — foștii lor aliați — fără întîrziere... Toate garnizoanele au fost ocupate și i s-a cerut lui Iancu să-și trimtă moții acasă.

Au început și ploile... Capetele pleșuve ale munților sînt mai toată ziua ascunse în ceață... O parte din păduri s-au ruginit. Brîndușele plăpînde, viorii, de toamnă, acoperă pajiști întregi. Omagul stăruie și el pe subt stînci...

Înălțimea prea mare nu-i cam prieste fugarului care răsuflă greu. Cu toate sfaturile lui Iancu se hotărăște să plece. Nu pleacă singur. Racovițză, care sta în Cîmpeni, Nenișor, vor să plece și ei. Dincă de asemenea simte că nu mai are nimic de făcut, vrea să se întoarcă în Mehedinți la el, ori dacă nu, în Serbia. Popa Groza, prefectul înalt cît o căpetenie de daci, mucalit, are o idee, care pînă la urmă, după ce provoacă rîsul, pare foarte serioasă. Și în două zile devine faptă...

Peste trei zile, jos la marginea Cîmpenilor, Iancu a venit să se despartă de prietenii săi. Trei care de moți încărcate cu ciubere stau în șir, la marginea tîrgului de săptămînă. Bălcescu, Dincă, Nenișor și Racovitză, îmbrăcați în straie zdrențuite de moți, înnegriți pe față cu ce s-a găsit, stau pe lîngă care... Vor mai merge și doi moți, oameni de încredere. Avram Iancu, însoțit numai de popa Groza, scoate o țidulă din chimir, pe care o dă lui Bălcescu :

— Uite, aci ai, frate, o țidulă precum că ești Alexandru Ionescu, venit de la București să lupte în rîndurile noastre. Uite, din mult, puținul nostru, și cincizeci de galbeni, să-i aveți de drum ! Scoate și o punguță cu aur : Să fii cu luare-aminte, frate, imperialii știu că ești în Ardeal, înconjurat, și te caută în toate părțile. Nemții ăștia nu glumesc.

Dincă glumește cum au glumit și ei pe socoteala lui.

— No, frace, că așa ciubere ieftine și frumoase or cumpăra și nemții...

Popa Groza rîde :

— Apăi că să nu le daţi aşa ieftin, că pe urmă vi le-or cumpăra toate. Musai să vă ajungă pînă la Belgrad, altfel vă simte poliţia imperială.

Bălcesu, foarte mişcat, dă mîna voinicește cu Iancu :

— Cu bine, frate Iancule, şi îţi mulţumesc pentru tot ce ai făcut !

Ceilalţi se îmbrăţişează şi ei... şi, peste puţin timp, carele, care saltă strîmb la făgaşurile adînci, se pierd devale în pădurea rărită.

După două săptămîni şi după alte necazuri şi ameninţări, Bălcescu, după ce trecuse prin Panciova, Semlin, Budapesta şi Viena, ajungea, pe înserate, în ziua de 15 octombrie, la Paris.

A

abagerie — atelier în care se confecționează hainele de aba.
acciză (acsiză) — taxă percepută pe diverse bunuri de consum la intrarea lor într-o comună.
accizar (acsizar) — cel care percepea acciza.
afipt — afiș.
aga — ofițer turc de ieniceri.
amoniție — muniție (uneori în text are sens de efecte militare).
apelpisit — deznădăjduit, disperat.
arhitravă — element de construcție, caracteristic arhitecturii clasice.
arhon, arhonda — formulă de politețe cu care se adresa cineva unui boier.
arhondologie — registru al rangurilor boierești.
arz — plîngere împotriva domnitorului, prezentată sultanului sau marelui vizir.
atreiantă — atrăgătoare.

B

baraban — tobă.
baș — cel mai de frunte.
beilic — dare în oi plătită stăpînirii ; muncă gratuită în folosul beiului.
bez — afară de...
bigi-bigi — cofeturi orientale făcute dintr-o pastă gelatinoasă roșie și miez de nucă.
biniș — haină lungă tivită cu blană, folosită de boieri la solemnități.
bivel — fost mare...
boaltă — boltă.
bolniță — încăpere mică, boltită.
bonom (fr.) — om blajin, credul.
bont (bunt) — răscoală, răzvrătire.
bontaș — răzvrătit, răsculat.

breaz (cal) — cu o dungă albă pe bot.
briza (a) — a sfărîma.
bruion (fr.) — încurcă-lume.
brunel (fr.) — stofă de lînă de culoare închisă din care odinioară se confecţiona încălţămintea.
butcă — caleaşcă.

C

cabaniţă — manta scumpă, purtată la festivităţi de domn şi de boieri.
cacom — hermină
cadiu — judecător turc.
caimacam — locţiitor de domn
calemgiu — copist.
calevri — pantofi groşi, rezistenţi.
camilafcă — potcap acoperit cu un voal negru, purtat de călugării ortodocşi.
căminar — boier care strîngea birul pe băuturile spirtoase.
capitaţie — impozit plătit pe cap de locuitor.
capitel — partea superioară a unei coloane arhitectonice.
capitulaţie — convenţie impusă unei ţări vasale, în virtutea căreia ţara suverană obţinea anumite privilegii pentru cetăţenii săi aflaţi pe teritoriul vasal.
capuchehaie — agent diplomatic al domnitorului pe lîngă Înalta Poartă.
catastişe — catastife.
cauc — căciulă de pîslă purtată de boierime în trecut.
căuc — căuş.
căuzaş — conspirator, complotist, revoluţionar.
cavaf — negustor de încălţăminte, cizmar.
ceair — loc de păşune împrejmuit.
ceauş — căpetenie, şef, comandant.
celeng — mică decoraţie turcească.
cepchen — haină boierească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri.
chembrică — pînză subţire de bumbac, folosită la căptuşit hainele.
cherar — fierar.
chilă — veche măsură de capacitate, egală cu circa 500 kg. folosită la cîntărirea cerealelor.

ciufut — zgîrcit, avar.
clama (a) (fr.). — a striga în gura mare.
clucer — boier care avea în sarcină aprovizionarea curții domnești.
cochinți (sau cataoni) — porecle date grecilor de către țăranii români.
codîrlă — partea de dinapoi a căruței.
conac (de poștă) — stație de cai de poștă.
consistoriu — organ de conducere al unei biserici.
contracciu — concesionar.
convicție — convingere.
corlățel (corlată) — gard rar, cu care se împrejmuiesc viile și livezile.
culion — potcap mic și rotund.

D

damasc — țesătură cu desene mari, din bumbac sau mătase.
dairea — instrument muzical de forma unei tobe mici, împodobit cu clopoței.
dajdie — impozit, dare, bir.
daulă — instrument muzical turcesc.
dejurstvă — corp de gardă, comandament militar.
delă — dosar.
devlet — guvernul turc.
devument (de la fr. dévoement) — devotament.
dirmea — broboadă albă de pînză cu care se legau la cap femeile de la țară.
divan — Tribunal Suprem alcătuit din boierii de frunte ai țării, care, sub președinția domnului, judeca pricinile mai însemnate.
Divan Apelativ — un fel de curte de apel.
Divan Criminalicesc — instituție corespunzătoare Parchetului de odinioară.
dragoman — tîlmaci.
drîng, drîmbă (ucr.) — mic instrument muzical, alcătuit dintr-un arc prevăzut cu o lamă mobilă de oțel, care produce un sunet monoton.
dubas — luntre mare, folosită la pescuit.
ducat — monedă de aur de valoarea unui galben.
dulamă — haină de stofă scumpă, împodobită cu blană și paftale, purtată la ceremonii de marea boierime.

E

Effendi — titlu onorific dat funcționarilor turci.
efor — membru în consiliul de conducere al unei instituții culturale spitalicești etc.
embatic — impozit pe un loc de casă, închiriat pe un termen foarte lung (99 ani).
embaticar — cel care plătea embatic.
epingea, ipingea — manta de dimie împodobită cu găietane.
esoteric — secret.
evghenicos (gr.) — plin de noblețe.

F

farmazon — vrăjitor.
favurizi — favoriți.
fedeleș — butoiaș în care se transporta vinul.
feldwebel — plutonier.
felegean — ceașcă fără torți pentru cafea.
felucă — corabie mică, lungă și îngustă.
feredea — baie.
feregea — manta largă, boierească.
fermenea — haină scumpă de stofă, brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptușită cu blană, pe care o purtau boierii sub anteriu.
fișpan — prefect.
furcărie — șezătoare unde se toarce cu furca.

G

gabrovean — negustor de cuțite.
găietane — fireturi, șnururi împletite din lînă sau mătase, folosite ca ornament la îmbrăcăminte.
găietănar — ceaprazar.
găvan — strachină, blid.

gazolină — voal subţire.
gefreiter — soldat fruntaş.
gelep — negustor turc, care cumpără vite de la noi spre a le vinde la Constantinopol.
ghelir — chilipir.
gherdap — loc îngust şi stîncos cu cataracte primejdioase întîlnit în cursul unei ape.
gheridon (fr.) — măsuţă rotundă cu trei picioare.
gheroc — redingotă.
ghimie — corabie mică.
girandolă (fr.). — sfeşnic cu mai multe braţe.
giubea — haină largă, boierească.
godînac — purcel pînă la un an.
grifon — monstru mitologic cu trup de leu, cu cap, aripi şi gheare de vultur.
gugiuman — căciulă de samur, semn al demnităţii boiereşti.

H

halea — boier în serviciu, activ.
harşea — bucată de stofă, împodobită cu felurite cusături, care se punea sub şaua calului.
hart — năravi, obicei.
hatişerif — poruncă a sultanului scrisă cu propria-i mînă.
hatman — căpetenia unei oştiri.
havalea (turc.) — ordin al Porţii către ţările vasale.
hazna — vistierie, încăpere în care se păstrau : un tezaur, o sumă mare de bani sau alte lucruri de preţ.
hieratic — rigid, înţepenit.
hirsut — netuns, zbîrlit.
hospodar — titlul purtat de domnii români.

I

ichiu — arşic plumbuit cu care se loveşte în celelalte arşice în timpul jocului.
icusar — monedă turcească de aur sau argint care circula pe vremuri în ţara noastră.

ighemonicon (gr.) — demnitate, mîndrie.
iman — preot mahomedan.
imbrohor — persoană trimisă de sultan în ţările noastre cu misiunea de a detrona sau înscăuna un domn.
iminei — pantofi fini din piele de marochin.
ipistat — subcomisar.
ipochimen — persoană, ins.
işlic (turc.) — căciulă de blană sau de postav de diferite forme şi mărimi purtată de boierii români şi uneori şi de soţiile acestora.
işimilic — tain, raţie.
isnaf — breaslă, corporaţie.
ispravnic — şef al administraţiei şi poliţiei dintr-un judeţ.
isprăvnicel — vătăşel.
iuncher — cadet.

J

jitnicer — dregător care avea în seamă magaziile cu grîne ale curţii domneşti.

L

lazaret — loc unde se izolau persoanele presupuse a fi contaminate de vreo boală molipsitoare.
lebadea — anteriu, manta de dimie.
lieutenant — locotenent.
lingoare — febră tifoidă.
lion — tînăr elegant, la modă.
lipcan — curier, ştafetă.
logofăt — mare demnitate, care conducea cancelaria domnească şi care, în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida Divanul.
logofăt (al credinţei) — ministrul învăţămîntului.
lud — prost, nătîng.

lupcean — pui de lup.

lupidrag (Tropaelum majus) — plantă agăţătoare, originară din Peru, cultivată pentru florile ei mari galben-roşcate.

M

macadam — pavaj din pietre mărunte impregnate cu gudron.

mahmudea — monedă turcească de aur.

mahon — lemnul arborelui Swietenia mahagoni (din regiunea tropicală a Americii) de culoare brun-roşietică, întrebuinţat la confecţionarea mobilelor de preţ.

mahonă — barcă cu vîsle, de dimensiuni mari, folosită la transportul încărcăturilor pe nave.

maimarbaşa — supraveghetorul constructorilor, zidarilor.

malotea — scurtă femeiască, cu guler şi căptuşeală de blană.

mămular — negustor de mărunţişuri.

manager — persoană care se ocupă de chestiunile organizatorice şi financiare ale turneului unui artist.

marşandă (fr.) — patroana unui magazin de mode.

masala — torţă folosită odinioară la iluminatul străzilor.

masalagiu — purtător de masalale.

mavrofor — grec care făcea parte din „Batalionul sacru" al armatei lui Ipsilante.

medelnicer — demnitar care turna domnitorului apă să se spele pe mîini, îi punea masa şi-i servea bucatele.

menzil — serviciu de poştă care avea în grijă diligenţele şi caii pentru transportul călătorilor şi al corespondenţei.

meremet, meremetiseală — reparaţie sumară.

mertic (magh.) — măsură veche pentru cereale, egală cu aproximativ 1—2 ocale.

meşi — cizmuliţe subţiri, fără toc, care se purtau odinioară sub încălţăminte.

meterhanea — orchestră militară turcească.

metoh — locuinţă lîngă episcopie.

moşmon (Mespilus germanica) — arbust din familia rozaceelor, cu flori mari, albe, şi fructe comestibile.

mucarnic — slujbaş care aprindea sau stingea lumînările în palatul domnesc.
mucarniţă — unealtă pentru stins şi rupt mucurile lumînărilor.
mundir — tunică militară.
muscalagiu (turc.) — cîntăreţ din nai.
muviment — mişcare.

N

namestie — acaret, dependinţă, clădire anexă.
naramzin — roşu-portocaliu.
nart — normă de muncă pe care ţăranii erau obligaţi să o realizeze într-o zi pe moşia boierului ; preţul oficial de vînzare al produselor.
năstavnir — conducător al unei mănăstiri, egumen.
nat — neam, rudă.
nefer — soldat din armata turcă.
nima — nimeni.

O

obadă — robie, subjugare.
obştire — veste, înştiinţare.
oca — veche măsură de greutate însumînd : în Muntenia — 1,520 l, iar în Moldova — 1,288 l.
ofis — decizie, decret domnesc.
olac — curier, ştafetă călare.
omofor — vestmînt bisericesc.
opssum (Didelphys virginiana) — mamifer de mărimea unei pisici care trăieşte în America de Sud şi a cărui blană cenuşie e foarte căutată.
opreag — fotă, catrinţă.
ordie — hoardă, oaste turcească.
ospel — hotel.
otcup (rus.) — bun sau venit al statului dat în arendă.

păcurar — cioban, păstor.
padină — mică depresiune în regiunile de stepă ; loc plat în vîrful unui deal sau munte.
paharnic — demnitar care administra viile şi pivniţele domneşti şi care strîngea dările în natură pe vin.
paia — titlu, rang onorific.
palicar (gr.) — viteaz, erou.
palisandru (Jacaranda obtusifolia) — arbore exotic cu lemn tare şi cu miros plăcut, din care se fac mobile.
pambriu — stofă de lînă.
paretis — demisia din funcţia de mitropolit.
parucic — locotenent.
pasiflora — plantă tropicală cu flori albăstrii din care se extrage un produs medicinal cu efect calmant.
paşă — guvernator al unei provincii turceşti.
patroane — cartuşe.
patrontaş — cartuşieră.
pedigriu — document care arată originea unui animal domestic de rasă (cal, cîine etc.).
pezevenchi — şarlatan, pungaş.
piastru — monedă de argint cu valoare variabilă.
pihotă — pedestrime, infanterie.
pilastru — stîlp ornamental care serveşte la consolidarea unui zid.
piroscaf — navă acţionată cu aburi.
pistil — pastă de fructe uscată în formă de foaie groasă.
pitar — boier care se ocupa de aprovizionarea cu pîine a curţii domneşti şi a oştirii.
pîrcălab — mai-marele unui sat, primar ; perceptor ; comandantul unei închisori, temnicer.
podvoadă — cărăuşie neplătită, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze în trecut.
polc — regiment.
polcovnic — colonel.
pomojnic (rus.) — funcţionar administrativ care conducea o plasă.
popîndac — formaţie vegetală alcătuită din rogoz care creşte în cîmpia Dunării şi care are aspectul unei mici insule.

poştă (o) — distanţă între două staţii de schimb al cailor, măsurînd aproximativ 20 km. lungime.

postelnic — funcţie echivalentă azi cu cea de ministru al afacerilor externe ; mareşal al curţii, supraveghetorul camerei de dormit a domnitorului.

poturi — pantaloni largi sus, cu partea de jos strînsă pe picior.

praporgic — sublocotenent.

pravilnic — legal, în conformitate cu pravila.

pravoslavnic — drept-credincios, ortodox.

protosinghel — grad monahal inferior arhimandritului.

provizor (al şcolilor) — un fel de director general al şcolilor.

punt — punct.

R

raia — cetate pe teritoriul ţărilor române, ocupată şi administrată de autorităţile militare turceşti (exemplu : Giurgiu, Turnu-Măgurele etc.).

retirat (de la fr. retiré) — retras.

rîncaci — castrat.

ruşfet — obligaţie suplimentară în muncă sau în natură, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze, în trecut, boierului.

S

sachelar — grad onorific preoţesc.

sacnasiu — balcon acoperit cu geamuri de jur împrejur.

saftian — piele fină de capră sau de viţel din care se confecţionau articole de marochinărie.

salamalec — temenea, plecăciune.

salep — băutură dulce, preparată din apă, miere şi salep (salepul provine din tuberculii uscaţi şi apoi măcinaţi ai unei speci de orhidee).

salepgiu — negustor de salep.
săliște — locul pe care a fost sau este așezat un sat.
saltimbanc — actor de circ. În text, cu sensul de om care trece cu ușurință de la o atitudine la alta.
sameș — contabil, casier, om care ținea socotelile unei moșii.
samsarlîc — afaceri negustorești.
samur (Mustela zibellina) — animal din pădurile siberiene, vînat pentru blana sa scumpă.
sans-culots (fr.) — revoluționar francez din 1789.
santal (Santalum) — arbore din Extremul Orient cu lemnul alb, dens și plăcut mirositor, sau brun-roșietic și fără miros.
sărătură — loc sărat sau cu pămînt sterp, care nu se poate cultiva.
schelă — port mic.
seanță (de la fr. séance) — ședință.
sein — cenușiu.
seraschierat — ministerul de război turc.
serdar — boier de rang mijlociu.
sfanț — monedă veche austriacă, de argint.
simit — varietate de susan.
sluger (marele) — boier de rangul I, însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a armatei, cu carne și lumînări. Tot el se îngrijea și de hrana oaspeților turci și tătari veniți în țară cu diferite treburi; boier de rangul II sau III care slujea la curte.
spahiu — cavalerist turc.
spătar (marele) — înalt demnitar, șeful armatei și poliției.
spătărie — clădirea în care funcționa instituția condusă de marele spătar; închisoare unde erau întemnițați cei osîndiți de marele spătar.
spențer — haină scurtă.
spîngă, spangă — baionetă.
stirpă — neam, origine, familie.
stolnic — șeful bucătarilor domnești, al pescarilor și grădinarilor. Avea titlul de dregător.
stos — joc de cărți.
sudit — supus străin.
sultan-mezat — licitație.
surgiuc (surguci) — egretă împodobită cu pietre scumpe care se purta la căciulă sau la turban.
suvai, sevai — stofă de mătase și fir.

Ş

şarf — eşarfă.
şatră — baracă acoperită cu pînză, în care îşi vindeau negustorii marfa la tîrg.
şiş — pumnal cu lamă lungă şi îngustă.
şleau — funie.
ştab — comandament.
şuşanea — puşcă lungă, arnăuţească.

T

tabie — tabără.
tabum — păşune ; turmă de oi, cireadă de vite.
tacîm (de lăutari) — taraf.
tact — reşedinţă.
taclit — bucată de stofă sau de mătase vărgată, cu care boierii noştri, urmînd moda turcească, se legau la cap sau peste mijloc.
tacrir — proces-verbal, interogatoriu.
tamarin (Tamarindus indica) — arbore exotic cu flori galbene, din ale cărui fructe se prepară o băutură răcoritoare.
tarniţă — şa de lemn sau de piele.
taroc — joc de cărţi.
taxid — marfă adusă din străinătate.
taxidar — perceptor.
tist — comandant, căpetenie.
tombatere — persoană cu idei învechite, retrograde.
trapeză — sala de mese a unei mănăstiri.
treti — al treilea.
triton — zeitate marină cu trup de om şi coadă de peşte.
trîmbe — valuri de pînză.
trocar — ardelean care umbla cu troace (albii) de vînzare.
trohnă (troahnă) — gripă, răceală.
tui — steag făcut din două sau trei cozi albe de cal împletite cu măiestrie şi atîrnate de o lance vopsită în roşu, cu semilună în vîrf. Sultanul,

ca mai puternic, avea şase tuiuri, vizirul — trei, iar domnii ţărilor române, două.

tuzluci — ghetre de aba, încheiate cu copci sau şireturi, care se vîrau în cizme.

U

ulema — membru al clerului musulman.

umanioare — studiul artelor şi ştiinţelor, în special al celor clasice.

unterofiţir — subofiţer.

V

varnevici — cîrnaţi.

vătaf de curte — administrator, intendentul unei moşii.

vătaf de plai — subprefect de plai (plai — împărţirea administrativă a unui judeţ de munte).

vel — mare (privind rangurile boiereşti).

veleitard — cu pretenţii, cu ambiţii.

vericine — oricine.

viranea — loc viran.

vîlnic — fotă încreţită, desfăcută în faţă.

viţioane — şuviţe de păr.

volintir — soldat care se angaja de bunăvoie în armată.

vornic (marele) — mare boier de divan corespunzător ministrului de justiţie ; primar de sat ; funcţionar comunal, însărcinat cu distribuirea corespondenţei, anunţarea ştirilor, convocarea sătenilor la adunări etc.

vornicel — slujbaş care lucra sub autoritatea marelui vornic ; sătean care se ocupa de poliţia satului ; sătean care pofteşte oaspeţii la nuntă şi conduce jocul.

W

whist — joc de cărţi.

Z

zaherea — hrană, provizii pentru armată.
zalhana — abator.
zapciu — subprefect de plasă (plasă — împărţirea administrativă a unui judeţ de şes).
zapciu — agent de poliţie ; grad în armată (căpitan).
zapis — document, act scris.
zavergiu — răsculat, răzvrătit.
zăloagă — semn de carte.

Cuprins

CARTEA A OPTA

Unii aşteaptă una... alţii alta 7
Fraţi şi surori 17
Popolul suveran şi Soleiman-paşa 46
O primire ca-n poveşti 49
Trece cortegiul 64
Balul lui Soleiman 69
La Constantinopol 77
Comisia proprietăţii 90
Tăbăcari... vin turcii ! 98
Forfota de pe Dunăre 103
Giurgiu-Bucureşti 104
Întors la Bucureşti 108
Raport la consiliu 110
După consiliu 118
Întîlnirea dorită 128
Deivos spre Giurgiu 131
La Rîureni 142
Iar la Bucureşti 149

CARTEA A NOUA

O săptămînă grea... şi încă una 157
De miercuri pînă marţi. 169

Joi dimineaţa 186
Locotenenţa e îngrijorată 197
O nenorocire spre toamnă 211
Vineri 220
Ora două 225
Consiliul, vineri 231
Vineri seara 236
Sîmbătă 248
Atacul cel mare 251
La Bragadiru 259
Duminică 265
Luni, 13 septembrie 267
La Cotroceni 280
După 13 septembrie 290
Băl-Ceaurescu pretendent păcălit 295
Marţi, 14 septembrie 309

CARTEA A ZECEA

Cei patru spre Rîureni 315
Fuad la Şosea şi acasă 318
Duhul răzvrătirii 321
Cantacuzino la Fuad 334
În tabără 339
O serbare în tabără 344
Închişi la Cotroceni 352
La Rusciuc 355
Magheru are de vorbit cu Axente Sever 367
Solul englez 377
Iei cazanul de pe foc... el tot mai fierbe şi singur 380
Iar pe Dunăre 384
Arestaţi-i... plesniţi-i... împuşcaţi-i... 393
Boierii cu jalba-n proţap 421
În marginea unei păduri dinspre Tîrgovişte 437

CARTEA A UNSPREZECEA

De la Semlin în Ardeal 443
La Arena 454
La Ţarigrad 456

Popa Şapcă aduce ţara 460
Ungurii se revoltă 471
Întoarcerea în Ardeal 472
Nu poate renunţa 503
Urcuşul spre Cîmpeni 506
Faţă-n faţă cu Iancu 509
Pleacă de la Iancu 515
Glosar 519

Redactor responsabil : CLINCA FELICIA
Tehnoredactor : ȘTEFANIA MIHAI

Dat la cules 31.08.1967. Bun de tipar 07.12.1967. Apărut 1967. Comanda nr. 7 487. Tiraj 25 140. Hîrtie ziar de 50 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 31,31. Coli de tipar 34. A. 16 162. C.Z. pentru bibliotecile mici 5R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 70 590 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România